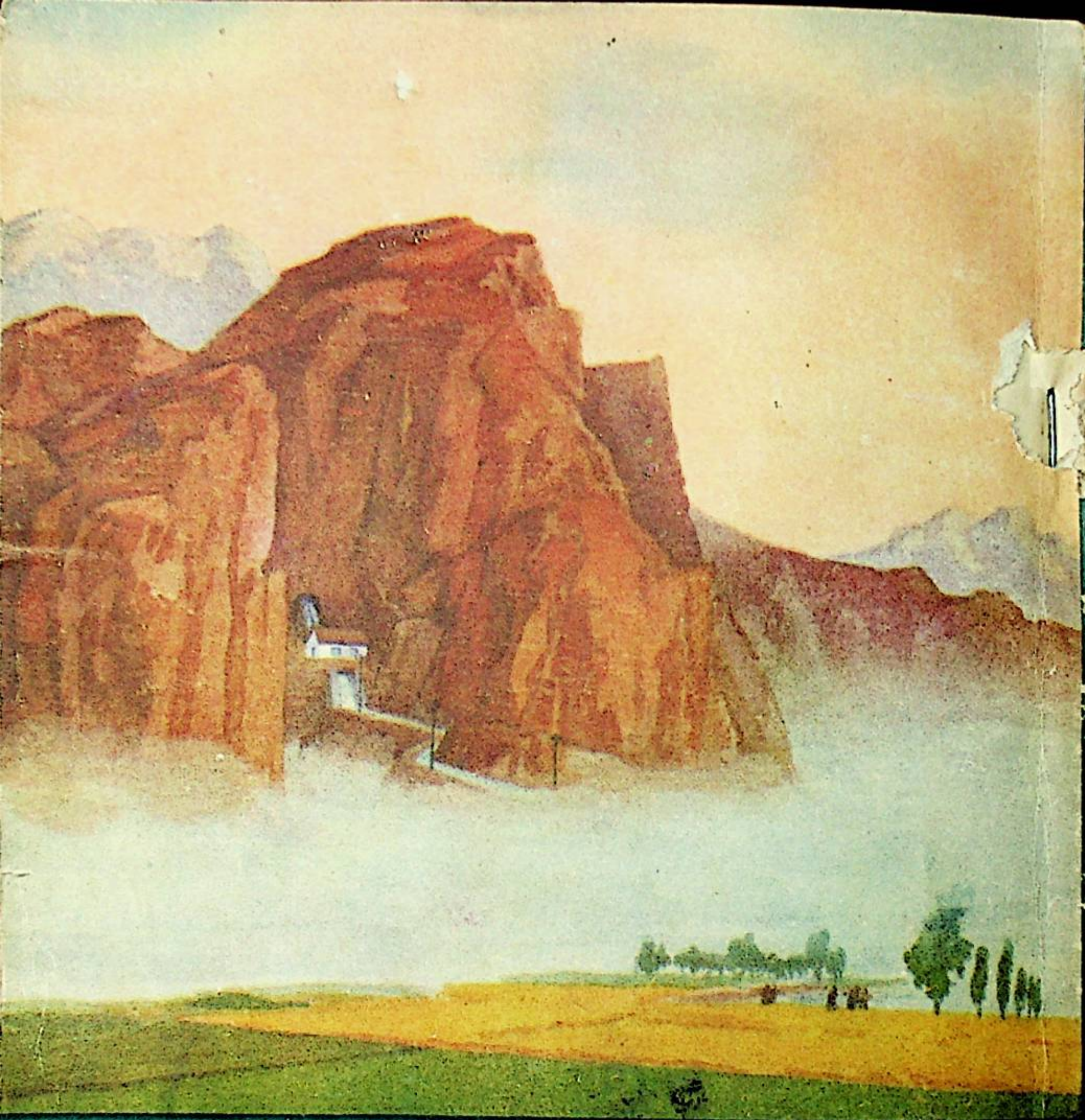

قەييۇم تۇردى

قىزىلتاغ باتۇرلىرى

قېيۇم تۇردى

قىزىلتاغ باتۇرلىرى

(پوۋېست)

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابدۇسالام توختى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

柯孜勒山上的英雄

克尤木吐尔地

（维吾尔文）

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
1974 ـ يىل 2 ـ ئاي، 1 ـ نەشرى
1974 ـ يىل 2 ـ ئاي، 1 ـ بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: M 10098.23 باھاسى: 0.55 يۈەن

مۇندەرىجە

بەت

بىرىنچى باپ

1. يولدا 1
2. يېڭىيەر 10
3. گوھەر يەتكۈزۈش 24

ئىككىنچى باپ

1. زەيتۇنەم 33
2. قېرى تۈلكىنىڭ ئەلچىلىككە كېلىشى 40
3. سۆك مېيىنىڭ خاتىرە دەپتىرى 52

ئۈچىنچى باپ

1. ياگاق دەرىخى ئاستىدا 62
2. جاۋاپ 69
3. ئاي قاراڭغۇسىدا 77

تۆتىنچى باپ

1. قوڭغۇراق ئاۋازى 90
2. جىددى ئاتلىنىش 98
3. كېچىدىكى كۈرەش 105
4. گۈزەل ئارزۇلار 116

بەشىنچى باپ

1. تومۇر بوۋىنىڭ ھېكايىسى 122
2. قانلىق قارایاغاچ 135
3. يول — ماڭسا ئېچىلىدۇ 147
4. شىرىن كەپتۇ 157

ئالتىنچى باپ

1. چىراق ئالدىدا 166
2. ئېچىق بېشىدا 178
3. ھەل قىلغۇچ قەدەم 184
4. ئەر ـ خوتۇن 192

يەتتىنچى باپ

1. توغرا يول 200
2. قېرىنداشلار ئارىسىدا 209
3. يۈرۈش قىلىش مارشى 216
4. قۇرۇلۇش ئورنىدا 220
5. تاغ مەشرىپى 230

سەككىزىنچى باپ

1. باھار شاماللىرى 240
2. قار ـ مۇزلار ئىچىدە 257
3. ئاتا سوزى 268
4. تاش قورغىنى يىمىرىلمەكتە 284

توققۇزىنچى باپ

1. بېشى كېسىلگەن ئىلان 294
2. قوغلاپ زەربە بېرىش 304
3. ئۇچرىشىش 317

ئونىنچى باپ

1. يېگىيەر چىراقلىرى 324
2. ئاق، سۇلار، ئاق!... 331
3. يېڭى رەسىم 341

بىرىنچى باپ

1. يولدا

ئۇلار قەشقەر ـ خوتەن تاشيولىدا، ھېچ كۆتۈلمىگەندە، ئاپتوبۇس ئۈستىدە ئۇچرىشىپ قالدى.

«جىيەفاڭ» ماركىلىق يولۇچى ئاپتوبۇس ئاقباشلىق كۆپىنلۈن تېغىنىڭ ئېتىكىدە، يەكەن دەرياسى ۋادىسىنى كېسىپ ئۆتكەن كەڭ تاشيولدا، ئۇچقاندەك كېتىۋاتاتتى. قۇياش تىك كۆتىرىلگەن، ھاۋا تاپ ـ تازا ۋە ئوچۇق ئىدى، ئاسماندا ئالقانچىلىكمۇ بۇلۇت كۆرۈنمەيتتى. يول بويىدا، تاققا تۇتاشقان قورغاق، تاشلىق ساي ئىچىدە قىزغۇچ، ھالرەڭ گىرىمسەن غىل ـ پال جىلۋە قىلاتتى.

ئاپتوبۇس ئىچىدە، ئالدى تەرەپتىكى ئورۇندۇقتا بېشىغا بادام دوپپا، ئۈستىگە چىبەرقۇت كەمزۇل كىيگەن، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن بەستلىك بىر يىگىت ئوچۇق كوزنەكتىن غۇر ـ غۇر ئۇرۇپ تۇرغان ئىسسىق شامالغا يۈزىنى تۇتۇپ، ھەيۋەتلىك، ئېگىز كۆپىنلۈن چوققىلىرىغا ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدە ئالماستەك پاقىراپ تۇرغان قارلارغا ھېيرىسمەنلىك بىلەن قاراپ، نىمىنىدۇ ئويلاپ ئولتۇراتتى. تىزى ئۈستىدە چوڭ سۇلياۋ سومكا تۇرۇپتۇ، يىگىت ئۇنى كۆچلۈك، بېجىرىم بىر جۈپ قولى بىلەن ئاۋايلاپ چىڭ تۇتۇۋالغان ئىدى.

ئاپتوبۇستا خۇشچاقچاق، ناخشا خۇمار، گەپتان كىشىلەر ئاز ئەمەس ئىدى. ئۇلار ناخشا ئېيتاتتى، ھەرخىل ماۋزۇلاردا، قىزىق ۋەقەلەر ئۈستىدە پاراڭ سېلىشاتتى ۋە بۇ گەپ ـ سوزلەردىن بەزىلىرى بىردىنىلا توۋۇسنى كوتىرىۋەتكىدەك «پاراق ـ پۇرۇق» كۈلكىنىڭ ياكى قىزغىن تالاش ـ تارتىشلىق بەس ـ مۇنازىرىنىڭ كوتىرىلىشىگە سەۋەپ بولاتتى. بادام دوپپىلىق يىگىت بولسا، ئەكسىچە، بۇ كۈلكە ـ چاقچاقلارغا ئانچىلا قىتىل-

چىقاردى، — قېنى، مانا بۇ دورىنىمۇ يۇتۇۋېتىڭ، كۆڭۈل ئاينىشنى باسىدۇ، تارتىنماڭ، ئەكېلىڭ، يەنە بىر قاچا قۇياي، ھە، مۇنداق، ئەمدى ياخشى بولۇپ قالىسىز.......

ياشانغان ئانا دورىنى يۇتۇپ، قىزىق چاينى تۈگىتىپ ئىچتى، قەي قىلىش بېسىلىپ، كۆڭلى ئارام تاپتى ۋە رومىلىنىڭ ئۇچى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ئۆزىگە ھىممەت كۆرسەتكەن خەنزۇ يىگىتكە مىننەتدارلىق بىلەن قارىدى:

— رەخمەت ئوغلۇم، رازى بول، — دېدى.

— رازى بولمايدىغان نېمىسى بار، ئانا. سىز ياخشى بولۇپ قالسىڭىزلا بولىدىغۇ، — دېدى يىگىت مومايغا ئۆز ئانىسىدەك مېھرىۋانلىق بىلەن قاراپ.

— سىلەرنى بىزەۋتە قىلىپ قويدۇق، — دېدى دېخان بوۋاي ۋە نېمە دېيىشنى بىلمىگەندەك غۇدۇڭشىدى، — بۇ خوتۇن شۇنداق، زادى كۆڭگۈۋايغا چىقسىلا قەي قىلىدۇ، كۆڭلى ئېلىشىپ، ئۆزىنى تۇتالمايدۇ.......

— ھېچقىسى يوق، بوۋا، — دېدى بادام دوپپىلىق يىگىت، — مۇنداق ئىشلار يول ئۈستىدە بولۇپ تۇرىدۇ، دورا ئىچتى، ئەمدى ياخشى بولۇپ كېتىدۇ.......

شۇ چاغدا بادام دوپپىلىق يىگىت بىلەن ھىممەتلىك خەنزۇ يىگىتنىڭ كۆزلىرى بىر-بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇلار ھەيرانلىقتىن ئىختىيارسىز ھاياجانلاندى ۋە خۇشاللىقتىن قاشلىرى سەكرەپ، كۆزلىرى چاقناپ-ئوتتەك يېنىپ كەتتى.

— بۇ سىز ... سابىر جۇرېن ئەمەسمۇ؟......

— يولداش جاۋتيەن، بۇ سىز......

ئۇلار چايقىلىپ، ئۇچقاندەك كېتىۋاتقان ماشىنا ئۈستىدە قەدىردانلارچە قۇچاقلاشتى. خۇشال ھاياجان، چوڭقۇر ھۆرمەت-تەلپۈنۈش ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى. ئۇلار بىر-بىرىنىڭ قولىنى چىڭ سىقىشقان ھالدا يېنىپ-يېنىپ قارايتتى ۋە ئاخىر سابىر ئۆزىنىڭ داجېينى ئېكىسكۇرسىيە قىلىپ، قايتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى؛ جاۋتيەن بولسا ئۆزىنىڭ ئۈرۈمچىدىكى خىزمىتىنى ناھىيىگە، دەل سابىرلارنىڭ ناھىيىسىگە

مايتتى — كۆپرەك ئۆز خىياللىرى بىلەن بەنت ئىدى. تۇرۇپ، قويۇق قىرشۇما قاشلىرى تۈرۈلۈپ، ئەقىللىق چوڭ كۆزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالاتتى؛ تۇرۇپ، ئاپتاپتا كۆيۈپ - پىشقان بۇغداي ئۆڭلۈك يۈزلىرى نۇرلىنىپ، باشقىلاردا ئىختىيارسىز تەبەسسۇم قىلىۋاتقان كىشىنىڭ تەسىراتىنى قالدۇراتتى. بىراق، مۇنداق تەبەسسۇم ئۇزاققا سوزۇلمايتتى. تۇرۇپلا يەنە يۈز - كۆزىدە بىر خىل جىددىلىك تېشىغا تېپىپ چىقاتتى - دە، قاشلىرى ئىختىيارسىز ئىگىز كۆتىرىلىپ، ئۆتكۈر كۆزلىرى يەنە كۇئېنلۇن تىزمىلىرى ئۈستىدە پاقىراپ تۇرغان قار دۆۋىلىرىگە قادىلىپ قالاتتى……

بادام دوپپىلىق يىگىت جۇشقۇن ھېسسىياتلار قاينىمىدا ئۈزۈپ كېتىۋاتقاندا، بىردىن ئۇنىڭ خىيال يىپلىرىنى يېنىدا ئولتۇرغان مويسىپىت بوۋاينىڭ خوتۇنى ئۈزۈۋەتتى، بۇ ياشانغان ئانا، قانداقتۇ، ئېھتىمال چايقىلىشتىن بولسا كېرەك، كۆڭلى ئېينىپ، ئۆزىنى تۇتالماي، بىردىن قاتتىق قەي قىلىپ تاشلىدى… مويسىپىت بوۋاي خىجالەت بولغىنىدىن تەمتىرەپ قالدى ۋە ئۇ قانچە قىلسىمۇ خوتۇنىنى تېچلاندۇرالمىدى. ياشانغان ئانا چىكە تومۇرلىرىنى كۆپتۈرۈپ، ھېلىدىن - ھېلىغا قۇرۇق قەي قىلاتتى، ئۇ بارغانچە بىسەرەمجان بولۇپ، ھالسىزلىنىپ كەتتى.

بادام دوپپىلىق يىگىت دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، مويسىپىت بوۋايغا ياردەملەشتى، ئانىنىڭ ئېگىلىپ تۇرغان بېشىنى ئالقىنىغا ئالدى، سىرىلىپ چۈشۈپ كەتكەن رومىلىنى تۈزىدى ۋە ياخشى سوزلەر ئېيتتى. لېكىن، ئانا، چىڭقىلىپ، كۆڭلىنى باسالماي، قۇرۇق قەي قىلىشنى داۋام قىلىۋەردى…. دەل شۇ پەيتتە ئاپتوبۇسنىڭ ئارقا تەرىپىدىن ئىشچى كىيىمى كىيگەن يىگىرمە بەش، يىگىرمە ئالتە ياشلاردىكى ئاق يۈزلۈك، قاراقاش، كۆزى ئوتلۇق بىر خەنزۇ يىگىت كىشىلەرنى ئارىلاپ: «قېنى، ماڭا يول بېرىڭلار يولداشلار، مەندە قىزىق چاي بار، ئالدىغا ئۆتۈۋالاي» دېگىنىچە مېڭىپ، تەسلىكتە ياشانغان ئانىنىڭ ئالدىغا كەلدى، يېنىدىن ئاسما چايدانىنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ ئاليۇمىن پىيالىسىگە تولدۇرۇپ چاي قۇيدى:

— قېنى ئانا، قىزىق - قىزىق ئىچىڭ، ئارام بولىدۇ، — دىدى ئۇ، — تولۇق ئۇيغۇر تىلىدا ۋە مەيدە يانچۇغىدىن قانداقتۇ تابلېتكىلارنى

— شۇنداق، بۇ بەك مۇھىم، — جاۋتيەن تاماكىسىنىڭ كۆلىنى قېقىپ، سەرەڭگە قېپىغا سۈركەپ ئۆچەردى ۋە قالغان يېرىمىنى قۇتىغا سېلىپ قويۇپ، تەمكىنلىك بىلەن ئېيتتى، — داجەي روھى داجەي كەمبەغەل دېخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېخانلىرىنىڭ قەھرىمانلىق جاسارىتىنى، سوتسىيالىزىم قۇرۇۋاتقان يېڭى جۇڭگو دېخانلىرىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى، ئىنقىلاۋىي ئىجاتكارلىقى ۋە ھېچنېمىدىن قورقماس قەيسەر ئىرادىسىنى تولۇق ئەكس ئەتتۈردى. ماڭا سىز ئويلاپ كۆرۈڭ: مەن كەمبەغەل دېخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېخانلار ئىچىدە قايتا تەربىيە ئالدىم. ماناس دەرياسى بويىدا گۆڭشې ئەزالىرىنىڭ سۇ قۇرۇلۇشى، ئېلېكتىرلەشتۈرۈش ھەركىتىگە قاتنىشىپ، بىۋاستە تەجرىبە ئالدىم. شۇ جەرياندا مەن نېمىنى كۆردۈم؟ ئەزالارنىڭ قەلبى جۇشقۇنلىشىۋاتقانلىقىنى، ۋۇجۇدى كۈچ-قۇۋۋەتكە، ئالغا ئىنتىلىشكە تولغانلىقىنى كۆردۈم. بۇ كۈچ، بۇ جۇشقۇنلۇق نەدىن كەلگەن؟ داجەي روھىدىن كەلگەن. داجەي روھى كىشىلەر قەلبىگە سىڭسە، چوقۇم چېچەكلەپ مېۋە بېرىدۇ.

جاۋتيەن بىرئاز ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن، سابىرنىڭ مۆرىسىگە قولىنى ئېلىپ ئېيتتى:

— خوش، سىز يولداش چېن يۇڭگۈي بىلەن كۆرۈشكەنمىسىز؟

— چېن يۇڭگۈي بىلەنمۇ؟.. — سابىر ھاياجانلاندى. ئاددىلا ھاياجانلانمىدى، بەلكى سېغىنىش تۇيغۇسى ئۇرغۇپ ھاياجانلاندى. ئۇ داجەيگە بېرىش ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالغاندىلا چېن يۇڭگۈينى كۆرۈش ئارزۇسىدا بولغانلىقىنى، لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر ئۇ كىشىنى ئۆزىگە ئوخشاش دېخان سۈپىتىدە كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈش تەس بولغانلىقىنى، ئاددىي ھېچنېمىنى ئويلىيالمىغانلىقىنى، داجەيگە بارغاندىن كېيىن بولسا، ئاجايىپ كۈچلۈك دېخاننى، خۇددى قېرىندىشىنى كۆرگەندەك بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى، ئاندىن مۇنداق دېدى، — بىز بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، چېن يۇڭگۈي بىلەن بىللە ئەمگەك قىلدۇق. كەچتە ئۇنىڭ بىلەن كەڭ-كۇشادە سۆزلىشىۋالدۇق. چېن يۇڭگۈي مېنىڭ قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «ماۋجۇشى بىزگە يۈكسەك باھا بېرىپ، پۈتۈن مەملىكەت دېخانلىرىنىڭ بىزدىن ئۆگىنىشىنى چاقىرىق قىلدى. بىز بولساق پۈتۈن مەملى-

ئالماشتۇرغانلىقىنى، بىرگۈن ئەتىگەن قەشقەردىن يولغا چىققانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

تۇرمۇشتا تەسادىپى، كۈتۈلمىگەندە ئۇچرىشىپ قالىدىغان ئىشلار ئازمۇ؟ لېكىن كۆڭۈلدىكى دوستى بىلەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ناھايىتى ياخشى ئارزۇلار بىرلەشتۈرگەن، ھېمىشەم سېغىنىپ ئەسلەيدىغان دوستى بىلەن تېپىشىۋېلىش نەقەدەر خوشاللىق - ھە!

دىخان بوۋاي تېپىشىۋېلىشقان بۇ ئىككى يىگىتكە چىن كۆڭلىدىن قايىل بولۇپ قالدى ۋە قولىدىكى خۇجۇننى خوتۇنىغا تۇتقۇزدى - دە، جاۋتيەنىنىڭ يېنىدىن تارتتى:

— قېنى بالام، مانا بۇ يەردە ئولتۇرغىن، پەملىشىمچە، سىلەر كونا قەدىردانلاردىن ئوخشايسىلەر. سوزلىشىڭلار، بەھوزۇر سوزلىشىۋېلىڭلار، — دەپ جاۋتيەننى ئوز ئورنىغا تەكلىپ قىلدى - دە، ئوزى جاۋتيەنىنىڭ ئورنىغا — ئاپتوبۇسنىڭ ئارقا تەرىپىگە كەتتى.

ئاپتوبۇس قۇرغاق - ساينى يېرىپ چاپماقتا. سابىر سۇلياۋ سومكىنى تىزىنىڭ ئۈستىگە ئالدى، جاۋتيەن ئۇنىڭ يېنىدا مۈرىسىنى مۈرىسىگە يېقىپ جايلىشىپ ئولتۇردى.

— يولداش سابىر، سىزنىڭ داجەيگە بارغىنىڭىز بەك ياخشى بوپتۇ، — دېدى جاۋتيەن سەممى خوشال بولۇپ ۋە يېنىدىن تاماكا چىقىرىپ سابىرغا تۇتتى، ئۇزىمۇ چەكتى، — يۇز ئاڭلىغاندىن بىر كورگەن ئەلا، دېگەن گەپ بار. بۇ — داجەيدىن ئۆگىنىشنىڭ تازا ياخشى پۇرسىتى. شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق، ئەلۋەتتە، — سابىر ئېپتىخارلىق بىلەن داجەينى ئەسلىدى، — بىز ئۇ يەردە ئۈچ كۈن، ئاران ئۈچ كۈنلا تۇردۇق. ئاددىسى بۇ ئۈچ كۈننىڭ قانداق ئوتۇپ كەتكەنلىكىنى بىلمەيلا قالدۇق. ئاڭلاش بىر گەپ ئىكەن، لاۋجاۋ، كورۇش بىر گەپ ئىكەن. گەپنىڭ قىسقىسى، نىمە دىسەم بولىدۇ، ئاددىلا ئېيتقاندا، بىز ئۇ يەردە پۈتۈنلەي يېڭى، ھەقىقى دىخانلارنى، ئاسمىنىمۇ، تاغ - جىلغىلىرىمۇ باشقىدىن بىنا قىلىنغان سوتسىيالىستىك يېپ - يېڭى يېزىنى كوردۇق، خۇددى ئوزىمىزنىڭ ئەتىسىنى كورگەندەك بولدۇق......

رىنىڭ بىرى، چىڭقى چۈش. سابىر مەھەللىنىڭ ئايىغىدىكى كېۋەزلىكلەردە پۇشقاقلىرىنى تۈرۈۋېتىپ، مايكىچان بولۇۋېلىپ، جىدەللەپ سۇ تۇتۇۋاتاتتى. دەل شۇ چاغدا، كېۋەزلىكنىڭ ئايىغىدىكى چەكسىز ئايدالادىن — ئاسمىنىدا قۇش قانىتى، توپىسىدا ئەر تاپىنى كۆيىدىغان چاڭقاق بوزلۇق ئىچىدىن ناتونۇش بىر يىگىت چىقىپ كەلدى. بۇ يىگىت بېشىغا چىغ قالپاق كىيىپ، بوينىغا لوڭگە سېلىۋالغان، مۇرىسىگە پوپكا ئېسىۋالغان ئىدى. سابىر ئۇنى يىراقتىن كۆردى. ئۇنىڭ لەۋلىرى قۇرۇپ گەز باغلاپ كەتكەن بولسىمۇ، چوڭ كۆزلىرى ئوتتەك يېنىپ تۇراتتى. سۇ ئىشى — جىددى ئىش. سابىر كەتمەننى قولىغا ئالدى-دە، ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى، ئەمما-لېكىن يول بويىدىكى سۇچى يىگىتلەر چىغ قالپاقلىق يىگىت بىلەن بىردەمدىلا تونۇشۇۋالدى. ئۇنىڭ ئۆز ئارىلىرىدا قايتا تەربىيە ئېلىۋاتقان زىيالى ياش — بولغۇسى دوختۇر سۈڭ مېينى يوقلاپ كەلگەنلىكىنى، كەلگەن يېرى ئۈرۈمچى، ئىسمى جاۋتيەن ئىكەنلىكىنى سوراپ بىلىشتى ھەمدە سۈڭ مېينى كېيىش مۇمكىن بولغان يولنى كۆرسىتىپ قويدى. ئىش بۇنىڭ بىلەن تۈگىمىدى. كەچقۇرۇن خۇشچاقچاق، مېھماندوست يېڭىيەر يىگىتلىرى ئۇنى ئىزلەپ تونۇشتى، تاغلىق يېزىنىڭ مەشرىپىنى كۆرۈشكە ئېلىپ باردى. قولىدىن كېلىشىچە مېھمان قىلدى. گەپ-سۆزلەر ئىچىدىن، جاۋتيەننىڭ مەخسۇس سۇچىلىقنى ئوقۇغان داشۆي ئوقۇغۇچىسى ئىكەنلىكىنى، ئۈرۈمچىدىكى قايسىبىر سۇ تەتقىقات ئورنىغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغانلىقىنى، سۈڭ مېي بولسا ئۇنىڭ ياخشى كۆرۈپ تاللىغان، سۆيگەن يارى ئىكەنلىكىنى، ئادەتتىكى ئائىلە كۆرۈش ۋاقتىنى سۈڭ مېينى يوقلاشقا ئاجراتقانلىقىنى بىلىشتى.

جاۋتيەننىڭ بۇ يەردىكى كۈنلىرى ھەر ھالدا كۆڭۈللۈك ئۆتتى، ئۇ كۈندۈزى ئەمگەكلەرگە قاتنىشاتتى، كەچقۇرۇنلىرى ياشلار ئۇنى ئۆز ئۆيىگە، باغلارغا، قوغۇنلۇقلارغا ئېلىپ كېتەتتى. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن بۇ يەردە سۇنىڭ نەقەدەر قىسلىقىنى، قۇرغاقچىلىق چوڭ ئاپەت ئىكەنلىكىنى، ھەتتا، بەزىدە ئىچىشكىمۇ سۇ تېپىلماي قالىدىغانلىقىنى ئاڭلايتتى. بىر كۈنى كەچتە ئۇ داۋۇي ئىنقىلاۋىي ۋېيپۇەنخۇيىنىڭ جۆرىپنى سابىر بىلەن تونۇشتى ۋە ئۇلار ھە دېگەندىلا سۇ، قۇرغاقچىلىق ئۈستىدە سۆز-

كەتتىن، سىلەردىن ئۆگىنىمىز. ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنى — داجەي-
نىڭ جېنى. بۇگۈنكى يېڭى داجەينى بارلىققا كەلتۈرگەن كۈچنىڭ مەن-
بەئى. قانداقلا بولمىسۇن توغرا لۇشيەنگە ئىگە بولۇش كېرەك. ماۋجۇشى-
نىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىلا بولىدىكەن، ئادەمنىمۇ، يەر- ئاسماننىمۇ، ھەم-
مىنى ئۆزگەرتكىلى، تاغ- دەريالارنى باشقىدىن ئورۇنلاشتۇرۇپ، يېڭى
دۇنيا ياراتقىلى بولىدۇ» دېدى. كوردىڭىزمۇ، مانا شۇنداق. ئاددىسى
دەل گەپنى، ھەقىقەتنىڭ ئۆزىنى، داجەينىڭ ھەر بىر تاش- داڭگىلى،
گۈل- گىياسى گۇۋا- شاھىت بولالايدىغان قىممەتلىك تەجرىبىنى ئېيتتى.
مەن قايتقىچە، پۈتۈن يول بويى شۇلارنى، داجەيدە ئاڭلىغان- كورگەنلە-
رىمنى ئويلىدىم. گەپنىڭ قىسقىسى، شۇنداق قىلىش كېرەك، داجەيلىك
قېرىنداشلار ماڭغان يولدا مېڭىش، ۋاقىتنى بوش كەتكۈزمەسلىك كېرەك......

جاۋتيەن سابىر سوزلەۋاتقاندا، پات- پات ئۇنىڭغا زوقلىنىپ قارايت-
تى، ئۇنىڭ ئالدىدا: پىكىر- ھېسسىيات جەھەتتىن پىشقان، جىسمانى-
جەھەتتىن يېتىلگەن، بويى تارتىپ ئوسكەن، چىڭ- ساغلام بەدەن، كەڭ
كوكرەك، گۈسمەستەك بېجىرىم يىگىت تۇراتتى.... مۇنداق قاۋۇل ئادەم
ھەر نىمىگە قادىر كېلىدۇ. ئۇنىڭ دىگەنلىرى ئورۇنلۇق، چىن گەپلەر.
بۇنى ئۇنىڭ ئىشەنچ، قەتئىيەت بىلەن يېنىپ تۇرغان كوزلىرى ئىسپات-
لاپ تۇرۇپتۇ.

جاۋتيەن سابىرنىڭ قىزغىن سوزلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ، ئوزىنىڭمۇ
داجەيگە بارغۇسى بارلىقىنى، لېكىن، نىمە ئۈچۈندۇ ۋاقىت مەسىلىسى
يار بەرمىگەنلىكىنى، قانداقلا بولمىسۇن بىر قېتىم بېرىپ كورۇش كېرەك، دەپ
ئويلىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ئاندىن ئوزىنىڭ ماناس دەرياسى بويىدا،
قۇرغۇچى گۈكشى ئەزالىرى ئارىسىدا بولغان كۈنلىرىنى ھېكايە قىلدى.

جاۋتيەن خۇشخۇي، تېتىك، چىقىشقاق سوھبەتداش ئىدى. ئۇنىڭ
سوزلىرى ئاددى، يېنىك، شۇنىڭ بىلەن بىللە ناھايىتى مەنىلىك ئىدى،
نەڭ زورۇرى، كىشىنىڭ بەھرىنى ئاچاتتى، ئىلھام بېغىشلايتتى. سابىر بۇ
سوزلەرنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، ئىختىيارسىز، جاۋتيەننىڭ ئوزلىرىگە — يېڭى-
يەر يېزىسىغا مېھمان بولۇپ كەلگەن كۈنلىرىنى ئەسكە ئالدى:

ئۇ بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇنقى ئىش ئىدى: قاتتىق تومۇز كۈنلە-

دۇردى. كۆز مەنزىرىسى بىلەن تولغان ئېتىزلار، گۇڭشې ئەزالىرىنىڭ يول بويلىرىغا سېلىنغان پىشايۋانلىق ئاپپاق ئۆي - ئىمارەتلىرى، بوستانلىق مەھەللىلەر كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

— شۇنداق قىلىپ، يولداش سابىر، — جاۋتيەن سۆزىنى داۋام قىلغاچ، بارماقلىرى بىلەن قاپقارا، ئۇسكىلەڭ چاچلىرىنى تاراپ قويدى ۋە زوق - شوۋق بىلەن ئېيتتى، — مېنىڭ تۆۋەنگە بېرىش ئىلتىماسىم تەستىقلانغاندا، قانچىلىك خوشال بولۇپ كەتكەنلىكىمنى ھازىر تەسۋىرلىيەلمەيمەن، تەس. قىسقىسى، سىلەرنى، يېڭىيەردىكى قېرىنداشلارنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. يېڭىيەر يىگىتلىرى — يېنىپ تۇرغان ئوت. قانداق ياخشى باللار - ھە. ئۇلار بىلەن ئىشلەش — راھەت. مەن ناھىيىگە بارغاندىن كېيىن رەسمىيەتلەرنى ئۆتەيمەن - دە، ئىمكانىيەت بولسىلا سىلەرگە بارىمەن.

— تولا ئوبدان، قىزغىن قارشى ئالىمىز، — دېدى سابىر رازىمەنلىك بىلەن، جاۋتيەنىنىڭ مۈرىسىگە قولىنى ئېلىپ كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئەلۋەتتە كېلىڭ، بىللە ئىشلەيمىز. بىز ئەمدى قانداقلا بولمىسۇن، «تاتلىق بۇلاق»نىڭ ئۆلچەملىك سۈيىگە قانائەت قىلىپ تۇرالمايمىز. يېڭىيەردە ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىش ئۈچۈن، قارلىق تاققا يۈرۈش قىلىش، ئاددىسى، سۇ مەسىلىسىنى ئۈزۈل - كېسىل ھەل قىلىش يوجۇڭ.

— توغرا، — دېدى جاۋتيەن ئويلىنىپ تۇرۇپ، — مەن يېڭىيەر توغرىسىدا سۆز بولسا، ھامان تۆمۈر بوۋامنى ئەسلەيمەن. تۆمۈر بوۋام — باھاسى يوق كىشى. يادىڭىزدا باردۇر، بوۋاي بىزنى «تاتلىق بۇلاق»قا باشلاپ كېتىۋېتىپ، «ياخشى ئارزۇ — يېرىم دۆلەت»، «يول — ماڭسا ئېچىلىدۇ، ئادەم — ئىشلىسە ياشىرىدۇ» دېگەن ئىدى. دېمەك، ئاۋال غايە بولۇش، ئاندىن ئۇلۇغ غايە يولىدا كۈرەش قىلىش كېرەك. بوۋاي ئېيتقىنىدەك، قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى باشلاپ كېلىشتىن باشقا چارە يوق.......

دوستلارنىڭ سۆزى تۈگىمەس ئىدى. لېكىن ئۇلار قانداق تەسادىپ، كۈتۈلمىگەندە ئۇچراشقان بولسا، شۇنداق تېز ئايرىلىشقا توغرا كەلدى. ئاپتوبۇس «قىزىلتاغ» خەلق گۇڭشېسىنىڭ پاسىلىغا — ئىككى

لىشىپ كەتتى. يەر دېسەڭ، قانچىلىك كېرەك بولسا، شۇنچىلىك بار، دادۇيىنىڭ ئايىغى غىچچىدە بوز، لېكىن سۇ يوق. سۇ يوق بولسا قانداق قىلىش كېرەك؟ سابىر دادۇيىنىڭ كەينىدە، خېلى يىراقتا قەد كوتىرىپ تۇرغان قارلىق تاغنى كورسەتتى ــ بۇنىڭدىن جاۋتيەن بىلىدىكى، سابىر بۇ تاغلىق يېزىدىكى قۇرغاقچىلىقنىڭ يىلتىزىنى قىرقىش ئۇچۇن، خېلىدىن بېرى چوڭ پىلانلار ئۇستىدە ئىزلىنىپ يۇرەتتى. بۇ پىلان ــ ئارزۇ، تەبىي، جاۋتيەننى ئوزىگە جەلپ قىلدى. جاۋتيەن قايتىشتىن بىرنەچچە كۇن ئىلگىرى، ئۇلار كوپنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر پېشقەدەم كەمبەغەل دىخان تومۇر بوۋا بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، بۇ يېزىغا سۇ كېلىدىغان «تاتلىق بۇلاق»قا ــ قىزىلتاغ باغرىغا باردى. تومۇر بوۋا قارلىق تاغ ۋە بۇلاقلارنىڭ تارىخىدىن سوز ئاچتى، جاۋتيەن بولسا ئوز بىلىمى، تەجرىبىسى بويىچە، بىر قاتار كۆزىتىش - تەكشۇرۇشلەرنى، ئاددى ئولچەش - سىزىشلارنى ئېلىپ باردى. ئاندىن ئۇ روھلىنىپ:

ــ تومۇر بوۋامنىڭ ئېيتقىنى دۇرۇس. سۇ يوق ئەمەس، بار. لېكىن ئۇ قىزىلتاغنىڭ كەينىدە، قارلىق تاغدا. مەسىلە ئۇنى ئەكىلىشكە جۇرئەت قىلىشتا، ــ دېدى.

بۇ پىكىر سابىر بىلەن تومۇر بوۋىنىڭ كوڭلىدىكى گەپلەر بولۇپ چىقتى.

ــ توغرا، «ئوۋمە پىش، ئاغزىمغا چۇش» دەپ ساقلاش بىلەن ئىش تاكاتمايدۇ. قىزىلتاغ كەينىدە بېسىلىپ ياتقان قار سۇيىنى باشلاپ كېلىشنىڭ ئاچقۇچى ــ ھەققەتەن جۇرئەت قىلىپ، بەلنى باغلاشتا... دېيىشتى. بۇ ئىدىيە گويا ئويغاتقۇچ گۇلدۇرمامدەك، بىرنەچچە كۇن ئىچىدە ئويدىن ئويگە تارىلىپ كەتتى. جاۋتيەن كېتىپ، خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە تومۇر بوۋا: «جاۋتيەن بالا دادۇيىمىزدە ئون نەچچە كۇن تۇردى. لېكىن ئۇ بىر كورۇپلا بىزنىڭ بىرنەچچە يۇز يىللىق ئارزۇيىمىزنى چۇشەندى. "ئەقىل ياشتا ئەمەس ــ باشتا"، "كوكۇلدىن - كوڭۇلگە يول بار" دېگەن شۇ»، دەپ، ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلىپ يۇردى......

ئاپتوبۇس گىرىمسەن كوتىرىلىپ تۇرغان تىنجىق ساينى ئارقىدا قالى

تۇمۇچۇقلار سايرايدۇ،
تاڭ سەھەردە كوكلەمدە.
بىز ياشايمىز شات - خورام،
گۈگشىمىزدا - گۈلشەندە.

ماۋجۇشى ھەم گۈگچەنداك،
سەندىن چەكسىز رازىمىز.
پەرۋىش تاپتى يولۇگدىن،
بۇ «قىزىلتاغ» گۈگشىمىز.

ياشا، ئۇلۇق ماۋجۇشى،
قەلبىمىزنىڭ قۇياشى.

ناخشا بىر ئۇ ئېتىزدىن، بىر بۇ ئېتىزدىن باشلىناتتى ۋە ئۇ ئور-كەشلىگەن دەريا دولقۇنىدەك، ئاخىرىدا ئومۇمخور بولۇپ ئاياقلىشاتتى.

سابىر ئۆز گۈگشىسىغا بولغان چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببەت تۇيغۇ-سى ئىچىدە ئەزالارىنىڭ بۇلاقتەك قايناپ چىقىۋاتقان يۇرەك سادالىرىغا زەڭ قويۇپ، يايراپ كېتىۋاتقاندا، يان تەرەپتىكى چىغىر يولدىن ئات ئويىنىتىپ چىقىپ كېلىۋاتقان بىر كىشىنىڭ قارىسى كورۇندى. بۇ گۈگ-شى سۇ كادىرى قاسىم ئىدى. قاسىم سابىرنى كورۇپ، ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى - دە، ئاتنىڭ تىزگىنىنى بىلىگىگە ئوتكۈزۇپ، سابىرنىڭ ئال-دىغا يۇگۇرۇپ دىگۇدەك كەلدى:

— ۋاي ئىستەي ... بۇ سابىر شۇجىغۇ، قايتىپ كەپسىز-دە،— قاسىم سابىرنىڭ قوللىرىنى قىسىپ كورۇشتى ۋە بىر قولىنى مۇرىسىگە ئېلىپ يېنىدىن قۇچاقلىدى، —«ئامەت كەلسە، قوش كەپتۇ» دىگەندەك، ھەم ئۇرۇمچىنى كورۇش، ھەم داجەينى! بۇنداق بەخت ھەممە كىشىگە نېسىپ بولىۋەرمەيدۇ، ئىنىم. قانداق، ئېيتقىنىم توغرىمۇ؟ ...

— توغرا، يولداش قاسىم، — سابىر پاختىكار ئاياللارنىڭ لەر-زان ناخشىسىغا قۇلاق سالدى، يولنىڭ ئىككى چېتىدىكى سۇ-ۋى-ى يوق ئېرىقلارغا قاراپ قويدى، — خوش، ئوزىگىز قانداق، بەك ئالدىراشمۇ،

تەرىپىدە سوۋۋادان تېرەكلىرى بار تاشيول ئاچىلىغا كەلگەندە، سابىر ماشىنىدىن چۈشۈپ قالدى. دوستلار بىر - بىرىنى قىيمىغاندەك، ئۇزاقىچە، تاكى ئاپتوبۇس ئورنىدىن قوزغالغىچە قول سىلىشتى.
سابىر ئۇزاپ كېتىۋاتقان ئاپتوبۇسقا بىر پەس قاراپ تۇردى. ئاندىن سۇلياۋ سومكىنى مۈرىسىگە ئالدى - دە، بەرجەس قەدەم تاشلاپ، ئۇدۇل يېگىيەر دادۇيىگە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

2. يېگىيەر

سابىر خوشال، قەلبى جۇشقۇن ھېسسىياتلار بىلەن تولغان ئىدى؛ بىر دادۇينى — ئايدىڭكولنى بېسىپ ئۆتسىلا، تۇغۇلۇپ ئۆسكەن سۆيۈملۈك يېزىسى يېگىيەرگە يېتىپ بارىدۇ. ئۇ يەردە ئۇنى ئاجايىپ بەلەن كىشىلەر — ھەممىدەس كەمبەغەل دېخان، تۇۋەن ئوتتۇرا دېخان قېرىنداشلىرى كۈتىدۇ. ئۇلار سابىر يولغا چىققاندا، كوپلىگەن ئارزۇ - ئىستەكلىرىنى بىلدۈرگەن، داجەيدىن ياخشى ئۆگىنىپ كېلىشىنى ئۈمىد قىلغان. سابىر بۇ ئۈمىدلەرنى ھەرگىز يەردە قويمايدۇ، كۈچىنىڭ يېتىشىچە ئىشلەيدۇ، ئاددىيلا ئىشلىمەيدۇ، بەلكى جان تىكىپ ئىشلەيدۇ؛ ئۇلارنىڭ كالىسى بولۇشقا، چەكلىك ھاياتىنى چەكسىز خەلق خىزمىتىگە ئاتاشقا ئالدىراپ ماڭغان بەل باغلاپ قويغان. ئۇلار شۇنى كۈتىدۇ، ھەتتا ئانىسىنىڭ ئارزۇسىمۇ شۇنداق، قىسقىسى شۇنداق قىلىش زورۇر......
سابىر قەدىمىنى تېزلەتتى ۋە چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىۋېتىپ، ئەتراپقا نەزەر تاشلاپ، يولنى داۋام قىلدى.
9 - ئاينىڭ ئوتلۇق ئاپتىۋى «قىزىلتاغ» خەلق گۈگۈشىسىنىڭ بىپايان ئېتىزىنى قىزىتماقتا، يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا كۈزگى بۇغداي تېرىش ئۈچۈن تەخلەپ قويۇلغان سالا - سالا ئېتىزلار، پىشىپ يېتىلىپ قالغان ئاتچىشلىق كومىمقونا قلار، چاناقلىرىغا پاتماي ئېچىلىپ كەتكەن كۆمۈش رەڭلىك پاختىلار كوزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. كەڭ كېۋەز ئېتىزلىرىدا ئازات، بەختىيار ئەمگەك شاتلىقىغا چومگەن پاختىكار ئاياللار ئېتەكلىرىنى تولدۇرۇپ، قىزغىن پاختا تېرىپ، شادىيانە ناخشىلار ئېيتماقتا:

بىكار گەپ. ئادەم سۆلى كوپەيتىمەن دەپ قەتئى نىيەتكە كەلسە، نىمىشقا چارە بولمايدىكەن، — دەپ ئويلىبدى.

سابىر ئايدىڭكول بىلەن يېڭىيەر ئايرىلىدىغان دوخمۇشقا كەلگەندە، يۇرىگىدە قىزىق بىر ھارارەت سەزدى، يېقىملىق بىر تۇيغۇ ئۇنى بىر پەس توختاشقا ئۈندەيتتى. توختاش كېرەكمۇ، بىراق، نىمىشقا؟...... نىمىشقىلىغىنى سابىر ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. سابىر توختىمىغانمۇ بولاتتى. ئەمما، شۇ پەيتتە، سول تەرەپتىكى كېۋەزلىكتىن بىر تۇمۇچۇق پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ چىقتى - دە، ھاۋا بوشلۇغىدا تەۋەك تاشلاپ قانات قېقىپ سايراپ كەتتى. تۇمۇچۇق شۇنداق شوخ، چىرايلىق، ساز ۋە دىلكەش بولۇپ سايرىدىكى، سابىر بالا چېغىدىن تونۇش بولغان بۇ غەزەلخانغا ھەۋىسى كېلىپ تۇرۇپ قالدى. شۇنداق، تۇمۇچۇق ناھايىتى يېقىملىق غەزەلخان. ئۇنىڭ يۈرەكنىڭ تارىنى چېكىدىغان ئاۋازىنى سابىر بۇنىڭدىن بىر يېرىم ئاي بۇرۇن، يەنى داجەيگە مېڭىش سەپىرىدە، دەل مۇشۇ دوخمۇشتا بىر قېتىم ئاڭلىغان ئىدى. ئۇ چاغدا سابىر يېڭىيەردىن گۇڭشېغا قاراپ كېتىۋاتاتتى. كۈن ئولتۇراي دەپ قالغان. دەل مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئايدىڭكول دادۈي ۋېيىۋەنخۇيىنىڭ فۇجۇرىنى، پۈتۈن گۇڭشېغا نام - ئاتىغى تارالغان قەيسەر قىز زەيتۈنەم كۈتۈلمىگەندە يان ئېتىزدىن چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ پۈشقاقلىرى تۇرۇلگەن، مۈرىسىدە كەتمەن بولۇپ، كەچكى شەپەق نۇرىدا قىز گويا باھاردا ئېچىلغان گۈزەل گۈل رەناسىدەك، قىزغۇچ تاۋلىنىپ - چاقناپ تۇراتتى. تۇمۇچۇق — غەزەلخان شوخ ئاھاڭدا سايراپ ئوتتى. زەيتۈنەم بولسا ئىككى ئۇرۇم چېچىنى كەينىگە تاشلاپ تۇرۇپ: «يولداش سابىر، سىزگە ئاق يول بولسۇن، داجەيلىك قېرىنداشلارغا بىزدىن سالام دەڭ. بىزنىمۇ ئۇنتۇپ قالماڭ ...» دىگەن ئىدى.

بىر مىنۇتچە ئوتكەندۇ، سابىر يەنە مېڭىپ كەتتى. ئەمما، بىرنەچچە قەدەم ماڭمايلا، كەينىدىن تونۇش ئاۋاز ئاڭلاندى:

— ھارمىغىن بالام، سەپىرىڭگە مۇبارەك بولسۇن.......

سابىر ئىتتىك بۇرۇلۇپ، كېۋەزلىكتىن بىر سېۋەت پاختىنى كوتەرگەن ھالدا چىقىپ كېلىۋاتقان زەيتۈنەمنىڭ ئانىسى سادەتخان ئاچىنى

كۆزلۈك ئۇسسغا سۇ باشلاندىمۇ، بۇلاقلارنىڭ سۈيى بىرئاز كۆپىيەي دەمدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ۋاي ئىستەي ... نىمىسىنى ئېيتىسىز، — قاسىم قاتاڭغۇر قوللىرىنى بىر - بىرىگە جۈپلەپ قاس چىقاردى، كىچىك كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، ئويچان بولۇپ قالدى، — نىمىسىنى ئېيتىسىز. نەق ئۈن يىل، ياق، دۇرۇسراغى ئۈن ئۈچ يىل سۇ، سۇ دەپ كويۇپ - پىشتىم. ھېچقاچان بۇ يىلقىدەك سۇ ئىزلەپ سەرسان بولغان ئەمەسمەن. ئۇ يەرگە چاپىمەن، بۇ يەرگە چاپىمەن، ئولتۇرسام - قوپسام، سۇلا دەيمەن. سۇ بولسا يوق. يوق بولغاندىكىن نىمە چارە؟ ئەزالار «كۈندۈزى ئەمگەك، كېچىسى مەشرەپ» دىگەندەك، ئويناپ - كۈلۈپ يۈرۈپتۇ. بۇلاقلارنىڭ سۈيى بولسا، ئاتام ئېيتقان بايىقى — بىر خىل، يا بار ئەمەس، يا يوق ئەمەس. پىلانىمىز خېلى چوڭ، لېكىن، سۇ ....

سابىر سۇلياۋ سومكا ئۈستىگە قونۇپ قالغان توپىلارنى قېقىۋەتتى، چاپىنىنىڭ تۈگمىسىنى ئەتتى ۋە ئويلانغان ھالدا قاسىمغا قارىدى. قاسىم بىرئاز ئورۇق، زىلۋا، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئايىغى يېنىك، ئەپچىل، ئوتتۇز بەش، ئوتتۇز ئالتە ياشلاردىكى كىشى بولۇپ، ئۈستىگە چىبەرقۇت شىم - تۈجۈركا، بېشىغا قارا شەپكە كىيىۋالغان ئىدى. گەپ قىلغاندا ئاستىنقى بىر تال ئالتۇن چىشى پاقىراپ كورۈنەتتى. ئۇ بايىقىدەكلا ئويچان قىياپەتتە:

— داجەيگە بېرىش — داجەيدىن ئۆگىنىش، دىگەن سوز. مانا سىز كەلدىڭىز، ئەمدى بىر ئامال قىلىپ، سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلمىساق بولمايدۇ، — دىدى.

— بولىدۇ، بىرلىكتە ئويلىشىپ كورەيلى، چارە تاپارمىز.

— ۋاي ئىستەي ... ئويلايمەن، ئويلايمەن، لېكىن، چارە يوق، بۇ چارە ئاجايىپ بىر نەرسە. ھەتتا ئويلاپ يېتەلمەيسەن ....

ئۇلار ئايرىلىشتى. سابىر بىر نەرسىگە چۈشىنەلمىگەندەك، قاسىمنىڭ كەينىدىن بىرئاز قاراپ تۇردى - دە، چوڭ سومكىنى مۈرىسىگە ئالدى. كېتىۋېتىپ كوڭلىدە: سۇ دىگەن سۇ، ئادەمنىڭ رەپتايىغا بېقىپ، ئوزىچىلا كوپىيىدىغان سۇ نەدە تۇرۇپتۇ؟ چارە يوق... ھەممىسى

بارغـىن، بىر چىنە قېتىق ئىچىپ ئۆتكىن، سېنى كورسەم، ئاناڭنى كور-گەندەك بولىمەن، دەپ تۇتتى. سابىر رەھمەت ئېيتتى ۋە كېيىنرەك — ۋاقىت بولسىلا كېلىشكە ۋەدە بەردى.

سابىر ئەتىرەك لېنتىدەك، توپ - توز كەتكەن كاداك - كونا ھارۋا يولىغا چۈشتى، بۇ يول بىۋاستە يېگىيەر دادۇيىگە ئېلىپ باراتتى. يولنىڭ ئىككى تەرىپى ئېچىلمىغان مۇنبەت بوز يەر بولۇپ، بوزلۇقنىڭ ئايىغى يىراق تەكلىماكانغا تۇتىشىپ كېتەتتى. ئەتىيازدا كوكلەپ، تومۇزدا قۇرۇپ كەتكەن خوخا، يانتاق، ئەمەن، شىۋاقلارنىڭ ياپراقسىز غولى ئۇيەر-بۇيەردە كوزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بوزلۇقنىڭ ئىچى شۇنچىلىك جىمجىت ئىدىكى، چېچىكى توكۇلۇپ، قۇرۇپ سوتا بولۇپ قالغان شالاڭ يۇلغۇننىڭ ئاستىدا ئىسسىقتىن پانا ئىزلەپ، گىڭشىپ يۇرگەن چول چىۋىنى بىلەن يىگناغۇچنىڭ ھالسىز ئاۋازىدىن باشقا ھېچنىمە ئاڭلانمايتتى.

سابىر سۇ بولسىلا ئېكىنزارغا ئايلىنىدىغان—ئاقىرىپ ياتقان بوزغا قاراپ كوڭلى غەش بولدى. «سۇ — يەرنىڭ قېنى»، «سۇسىز يەر كوكەرمەس، ئەلسىز ئەر» دىگەن مانا شۇ...... يېگىيەر بۇيەردىن قارىغاندا، قىزىلتاغ باغرىدىكى كىچىككىنە يېشىل بوستانلىقتەك ئاران - ئاران كورۇنەتتى. قىزىلتاغنىڭ كەينىدە كۇئېنلۇننىڭ باشقا كوپلىگەن تىزمىلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۇستىدە قىش - ياز ئېرىمەيدىغان، ئېرىسىمۇ مەڭگۇ تۇگىمەيدىغان قار دوۋىلىرى ئەينەكتەك پاقىراپ تۇرۇپتۇ.

سابىرنىڭ خىياللىرى چىگىشلىشىپ كەتتى. پاقىراپ تۇرغان قار، ئېچىلمىغان بوز قانداقتۇ بىر - بىرىنى تەقەززا قىلىۋاتقاندەك ئىدى. ئۇنىڭغا سابىرنىڭ كوڭلى ئەمەس. لېكىن، ئۇلارنى قانداق قىلىپ بىرلەشتۇرۇش، قار سۇلىرىنىڭ يولىنى ئېچىش — چوڭ ئىش، دەگەسەپ ئويلايدىغان چوڭ ئىش. ۋاقىت — كەينىگە يانمايدىغان نەرسە، «ئوتكەن ئىشقا سالاۋات» دىگەن بىلەن بولمايدۇ. تەبىەتنىڭ بۇنداق خاتا ئورۇنلاشتۇرۇشنى بۇزۇش، قار سۇلىرىنى بىپايان بوز ئۇستىدە ئېقىتىش كېرەك، مانا شۇ چاغدا ياخشى بولىدۇ، قىسقىسى كوڭۇلدىكىدەك بولىدۇ.

— ئېخ، داجەي، داجەي ...... — سابىر ئىختىيارسىز داجەينى ئەسكە ئالدى. ئۇنىڭ خىيال كەپتىرى بىردەم داجەيگە، بىردەم يېگىيەرگە

كوردى. بېشىغا ئاق رومال سالغان، ساددە، يۇمشاق سوز، ئەللىك ياشلار-دىكى بۇ ئايال تولىمۇ دىلكەش ئىدى.

— ئوبدان تۇردىڭىزمۇ ئانا، هامۇتكام تېچمۇ، ئۇرۇق - تۇققانلار سالامەتمۇ؟ — دېدى سابىر هال سوراپ.

— خۇداغا شۇكرى، هەممىمىز ئوبدان ئوغلۇم، — دېدى ئانا مېهرى بىلەن، — كېيۆزلىكتە تۇرۇپ، سېنى يىراقتىن كوردۇم. بىرنەچچە ئېغىز ياخشى سوز ئېيتقۇم كەلدى. ئادەمنىڭ خوشلۇقتىن بېشى ئاسمانغا تاقاشمايدىكەن. سېنىڭ ئىچكىرىلەرگە بارغىنىڭنى، ئوزەمنىڭ بۇ بەختىيار زامانىمىزدىكى شاتلىقىمنى ئويلىسام، ئىختىيارسىز ئاناڭ رەھمەتلىكنى ئەسلەپ قالىمەن ......

ساددەتخان ئاچا سابىرنىڭ ۋاقتسىز قازا تاپقان ئانىسى مەريەمخاننى تىلغا ئېلىپ، ئادەت بويىچە قىسقا كوز يېشى قىلدى. ئاندىن روملىنىڭ ئۇچى بىلەن كوز يېشىنى ئېرتىپ تۇرۇپ دېدى:

— مەن پومىششىك مۇزەپپەر چايانىنىڭ ئويىگە بالا دېدەك بولۇپ كىرگىنىمدە، ئاناڭ رەمتى بۇ زالىمنىڭ ئويىدىكى چىدىغۇسىز ئېغىر ئەمگەكنىڭ قۇلى ئىدى. «دىلى بىرنىڭ مۇڭى بىر» دېگەندەك، ئاناڭ بىلەن مەن دەرت - ئەلىمى بىر قېرىنداشلار ئىدۇق. ئادەمخور پومىششىك ئۇنىڭ ياش هاياتىنى يەپ كەتتى. ئۇ چاغدا سەن تېخى ئۇچ ياشقىمۇ كىرمىگەن ئىدىڭ. هازىر هەر قېتىم سېنى كورسەم، سەن تۇغرىلىق ئاڭلىسام، يېتىملەر، مىسكىنلەرنىڭ بېشىنى سىلىغان شۇ ئۇلۇق ئاتىمىز ماۋجۇشىغا قانچە - قانچە رەخمەتلەر ئېيتقۇم كېلىدۇ. سىلەر هەممىڭلار — زەيتۇنەممۇ، سەنمۇ شۇ مېهرى ئاپتاپ باغۋەن ماۋجۇشى ئوز قولى بىلەن پەرۋىش قىلغان كوچەتىلەر ......

— شۇنداق ئانا، — دېدى سابىر ئانىسىنى ئەسلەپ بېشىنى توۋەن سالغان هالدا، — ماۋجۇشى، گۇڭچەندانىڭ بولمىغان بولسا، بۇ بەختلىك زامانىمىزمۇ، مەنمۇ بولمىغان بولاتتىم. ماۋجۇشى، گۇڭچەندانىڭ بىزنى ئازاپ دېڭىزىدىن قۇتقۇزدى، تەربىيىلەپ ئادەم قىلدى. مەن بۇنى ئۇنتۇمايمەن.

ساددەتخان ئاچا سابىرنى ئوز ئويى تەرەپكە تارتىپ: جۇر، ئويىگە

ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش دۇيىنىڭ كادىر-لىرى بۇ باغلىق كەنتكە يېتىپ كەلگەندە، تۇراخۇن زومىگەر - پومېششىك مۇزەپپەرنىڭ ئۆيىدە تېخى زۇلۇمدىن قۇتۇلمىغان 3 - ئەۋلات يىللىقچى ئىدى. ئۇ تۇنجى قېتىم، تەكلىپ بويىچە نامرات دېخانلار يىغىنىغا قاتنىشىپ، ماۋجۇشىنىڭ **«كەمبەغەل دېخانلار بولمىغان بولسا، ئىنقىلاپ بولمىغان بولاتتى»** دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۆز ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم چەكسىز شاتلىق ۋە ئۆزىگە بولغان ئاجايىپ ئىشەنچ، ئۆز كۈچ - قۇۋۋىتىنى سېزىش تۇيغۇسى بىلەن ھاياجانلاندى ھەمدە شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن، كوكرەك كېرىپ چىقىپ، نەچچە مىڭ يىل ھوكۇم سۈرگەن فېودالىزىم تۈزۈمىنى يىمىرىپ تاشلاشقا بەل باغلىغان كەمبەغەل دېخانلار ئارمىيىسىگە قېتىلىپ، ماۋجۇشى، گوڭچەندانىڭ كۆرسەتكەن ئىنقىلاپ يولى بىلەن ئىلگىرىلىدى.... سۇ تۇتقۇچى، ئورمان باققۇچى، ماخوچى، شياۋدۈيجاڭ، دادۈينىڭ تېرىقچىلىق تېخنىكى، دادۈيجاڭ بولدى. كوپچىلىك ئۇنىڭغا مەيلى قايسى خىزمەتنى تاپشۇرسۇن، ئۇ كوڭلى ئازادە، غەيرىتى جۇشقۇن ھالدا كوللېكتىپقا پايدىلىق ھەرقانداق ئىشنى ئەستايىدىل، جان كويدۇرۇپ ئىشلەيتتى. بىرەر ئىشتىن زارلىنىش، ئۇتۇق - نەتىجىسىگە قاراپ مەغرۇرلىنىپ كېتىش ئۇنىڭغا يات ئىدى. ئەڭ موھىمى، بۇ پىشقەدەم كونا كادىر ئۆزىنىڭ جۇشقۇن ياشلىق باھارىنى، گويا ئارىدىن يىگىرمە يىل ئوتمىگەندەك، بىر خىل قەدىرلەپ ساقلاپ كېلىۋاتاتتى......

سابىر ھارۋىغا چىقتى، چوڭ سومكىنى يېنىغا ئالدى. تۇراخۇن قامچىنى ئوينىتىپ، دەستىسى بىلەن كالىنى نوقىدى: «چۇۋ، جانىۋار، قەدىمىڭنى تېزلەتكىن». سابىر داجەي توغرىسىدا، تۇراخۇن دادۈيدىكى ئوزگىرىشلەر توغرىسىدا سوز ئېچىشتى ۋە قىزغىن سوزلەشتى. ئاندىن سابىر بايىقى ئوي - پىكىرلىرىگە قايتىپ كەلدى:

— تۇراخۇنكا، قارىغىنا، كورۇۋاتامسەن، — دېدى ئۇ قىزىلتاغنىڭ كەينىدە ھەيۋەتلىك قەد كوتىرىپ تۇرغان ئاپپاق قارلىق تاغنى كورسىتىپ تۇرۇپ، — ھە، كوردۇڭمۇ، ئەشۇ كورۈنگەن تاغ ئۈستىدىكى قار سۇلىرى نەگىمۇ كېتىدىغاندۇ؟

— نەگە دەمسىنا؟... — تۇراخۇن ئېغىر قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقان

ئۇچاتتى. «بۇ ئىككى دادۇيىنىڭ ئورتاقلىقى ئاساسلىق، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئالاھىدىلىكىمۇ بار. ھەر ھالدا ئورتاقلىقى موھىم ئورۇندا تۇرىدۇ» دەيتتى ئۇ. سابىر كېيىنكى كۈنلەردە داجەي دېسە، ۋۇجۇدى كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. داجەي دېسە، قارلىق تاغ يېمىرىلىپ، قار سۇلىرى بوز تەرەپكە ئوركەشلەپ ئېقىۋاتقاندەك؛ بوزلۇقنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان يېقىمسىز جىمجىتلىقى تۈگەپ، ياپ - يېشىل ئېكىنزارلىقنى كۆرگەندەك بولاتتى.......

سابىرنىڭ خىياللىرىنى كەينى تەرەپتىن كېلىۋاتقان كالا ھارۋىسىنىڭ غىچىرلىشى بۇزدى. پاختا بادىكى جايلاشتۇرۇلغان «يار - يار» ھارۋىنى ھەيدەپ، يېڭىيەرنىڭ سابىق دادۇيجاڭى، ھازىرقى داگجۋبۇ فۇشۇجىسى تۇراخۇن يېتىپ كەلدى. تۇراخۇن ئوتتۇرا بوي، قوي كۆز، بۇغداي ئۆڭلۈك، 45 ياشلاردىكى كىشى بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش تەجرىبىسىنىڭ موللىقى، تىنىم تاپماس ئەمگەكچانلىقى بىلەن كوپىنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، خۇش پېئىل، ھېكايىچى، تەمكىن ئادەم ئىدى.

— بەللى ئىنىم، مانا ساڭا سەپەردىن تەككەن ئىكەن، — دېدى ئۇ سابىر بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ ۋە ئاق خەسە كۆينىكى ئۈستىدىن باغلىۋالغان بەلۋېغىنى چىڭىتىپ تۇرۇپ، زوقلىنىپ سابىرغا نەزەر سالدى ۋە كىچىككىنە كەكە ساقاللىرىنى سىلاپ قويدى، — شۇنداق، سەپەر ساڭا يارىشىپتۇ، ئۇكام. قامىتىڭگە قامەت قوشۇلۇپ، بىر ئوبدان سەمرىپ كەپسەن. خوش، قېنى ئېيتقىنا، داجەيلىك قېرىنداشلار ئوبدان تۇرۇۋېتىمۇ.......

سابىر تۇراخۇننى كۆرگىنىگە ناھايىتى خوشال بولدى. ئۇ يېڭىيەردە تۇنجى قېتىم جۇڭگو گۇڭچەندانگىغا كىرگەن ۋە ئۆزى بىلەن ھەمنەپەس، تەقدىرداش بولغان بۇ ئەزىمەت كىشىنى بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ، چىن كۆڭلىدىن ھۆرمەت قىلاتتى. تۇراخۇن ئۆزى توغرىلىق گەپ - سۆز بولسا، مەنىلىك قىلىپ: «مەن پومىششىكنىڭ قوروسىدىكى چاغدىلا پومىششىككە ئاتاپ، غەزەپ - نەپرەت، دەرت - ئەلەمدىن كېپەن تىكىشكە كىرىشكەن ئىدىم. يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقان كۈنىلا پومىششىكنىڭ ئۆزىنى شۇ كېپەنگە يوگەپ يەرلىكىدە قويدۇم» دەيتتى. ئېيتقاندەك، 1951 - يىلى

ئىچىدە بولسا، كوپ ـ كوك مۇز، ھەممە يەر سۇچىلىق... دىمەك، خۇدانىڭ بىچەل قىسمەتلىرى ئاز ئەمەسكەن ـ دە! ئاجايىپ ئىش، بۇ يەردە سۇ ئالتۇندىن قىممەت، ئۇ يەردە بولسا سۇ ماڭىدىغان يول تاپالماي ئۈيۈپ قالغان!......

— سۇ بارۇ، ئەمما، توسۇلۇپ قالغان دىگىنە.

— شۇنداق، ئىگىز قاراق ئۇنىڭ يولىنى توسۇۋالغان.

— خوش، شۇنداق قىلىپ، ئاددىسى، بورىنى تۇتتۇڭلارمۇ؟

— ياقەي، نەدىكىنى! — تۇراخۇن تەمكىنلىك بىلەن ئېيتتى، — ئۇچ كۈن ئاۋارە بولدۇق. چىقمىغان تاغ، كىرمىگەن ئوڭكۇر قالمىدى، «ئىشەنـ گەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دىگەندەك، بورىدىن تىۋىش ـ سادا بولمىدى. يىشى بىزدىن سەل چوڭراق بىر دوستىمىز: «ئاغىنىلەر، سوغاق سوگەكـ تىن ئوتتى، روزىغار تۈگىدى. كىم ئۇچۇن شۇنچىۋالا جاپا چىكىمىز؟ جۇرۇڭلار، كىتەيلى، باي ئوزى كىلىپ تۇتىۋالسۇن» دىدى. مەن بولسام: «بورىنى يارتىشقا دىتى يەتكەن خۇدا ئۇنىڭغا ئاز ـ تولا ئەقىل تەقـ سىم قىلىشنىمۇ ئۇنتۇمىغان بولسا كىرەك. نەدىمۇ ئالەمنىڭ ئىسسىق ئورـ مانلىرىنى تاشلىۋىتىپ، مۇزلۇق تاققا كىلىپ ئوزىنى قىينايدىغان بورى بولسۇن» دىدىم، شۇنىڭ بىلەن ھەممىمىز قايتىپ كەتتۇق. يىڭىيەرنىڭ تارىخى تومۇر بوۋامغا بەش قولدەك ئايان. ئۇنىڭ ئېنىق ھىساپلىشىچە، يىڭىيەرنىڭ پەيدا بولغىنىغا ئانچە ئۇزۇن بولمىغان، زومگەر مۇزەپپەرنىڭ بوۋىسى ئابدۇل قاۋان قىزىلتاغ باغرىدىكى توققۇز يۇرتقا بەگ ـ ئەلەم بولـ غاندا، «تاتلىق بۇلاق» نى پەملەپ، ئاۋال مال قوتىنى سالدۇرغان، كىيىن بۇلاق سۇلىرىنىڭ كوپىيىشىگە ئەگىشىپ، ئېكىن يەرلەر پەيدا بولـ غان. تومۇر بوۋا ئەقلىنى بىلگەندە، يىڭىيەردە ھەممىسى بولۇپ، ئەللىك ئائىلىگە يەتمەيدىغان قۇل، يىللىقچى، ئىجارىكەش دىخانلار بار ئىكەن. ھازىر بولسا يىڭىيەردە قانچە ئائىلە بار؟ ساق 420، دىمەك، چوڭ دادۇي. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى بۇلاقلارنىڭ كوزىنى تازىلاش، سۇ يولىنى راۋانـ لاشتۇرۇش يولى بىلەن سۇنىڭ ئاستا ـ ئاستا كوپىيىشىگە ئەگىشىپ بولـ غان. مانا كىيىنكى كۈنلەردە بىزدە كىچىگرەك سۇ ئامبىرىمۇ بار بولدى. شۇنىڭدىن قارىغاندا، «تاتلىق بۇلاق» نىڭ تومۇرى قىزىلتاغ كەينىدىكى

كالىنى نوقۇپ تۇرۇپ دىدى، — جاھاننىڭ ئېتىكى كەڭ ئۇكام. نەگە
بېشى قايسا، شۇ يەرگە كېتىۋېرىدۇ-دە. سۇ دىگەن ھەجەپ بىر نىمە،
تەلۋىلىكى تۇتسا، چوڭقۇرنى تاشلاپ، دوڭگە چاپىدۇ، ئېھتىمال، ئۇ سۇ
ھېچقەيەرگە كەتمەيدىغاندۇ.

تۇراخۇن شۇنداق دىسىمۇ، لېكىن، كوزلىرى ئىختىيارسىز قارلىق
تاققا تىكىلىپ، بىر پەس توختاپ قالدى ۋە:

— خوش، سەن بۇنى نىمىگە سوراپ قالدىڭ، ئۇكام، — دەپ سورىدى.

— مەن داجەيدىن كەلگىچە، — دىدى سابىر ئويلانغان ھالدا، — جىق
نەرسىلەرنى ئويلاپ كوردۇم. ۋاقىت — تۇرىۋېرىدىغان نەرسە ئەمەس، تومۇر
بوۋام ئېيتقاندەك «ئوتكەن ۋاقىت — ئوچكەن ئوت». داجەيلىك قېرىنداشلار
ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ، ماۋزېدۇڭ سىشياڭىغا، ئوز كۇچىگە، ئىككى بىلىك-
كە تايىنىپ، قاقاس تاغ، بەگۋاش سۇ، چوڭقۇر جىلغىلارنى ئوزگەرتىپ،
موجىزىلەر ياراتقان. ئۇلار قىلغان ئىشنى بىز نىمىشقا قىلالمايمىز؟

تۇراخۇن سابىرنىڭ مەقسىدىنى چۇشەندى بولغاي، بۇنى ئاڭلاپ،
دىلى سۇيۇنگەندەك بولدى، كەكە ساقاللىرىنى سىلاپ قويدى ۋە ئوزىنىڭ
ئادىتى بويىچە گەپنى باشتىن، ئۇزاق ئوتمۇشتىن باشلىدى:

— مەن زومىگەر مۇزەپپەرنىڭ ئويىدىكى چاغدا، — دىدى ئۇ بىر
خىل، ئاستا كېتىۋاتقان كالىنىڭ ساغرىسىنى سىلاپ تۇرۇپ، — مۇزەپپەرنىڭ
بويىغا يەتكەن بىر قىزى بولىدىغان، بۇ قىز ئۇشتۇمتۇت پالەچ بولۇپ
يېتىپ قالدى. مۇزەپپەر ئوز ھوكمىنى ئىشقا سېلىپ، قىزىلتاغ ئەتراپىدىكى
بارلىق يۇرتنىڭ داخان، پېرىخۇن، باخشى، رەممال دىگەنلىرىنىڭ ھەممە-
سىنى يىغىپ، جىن، ئالۋاستى، شەيتان دىگەنلەرنى ئوزى تۇگۇل، يەتمىش
پۇشتىغىچە تىللاتقۇزدى. لېكىن، قاملاشمىغىنى — پالەچ قىز ياتقان ئورنىغا
تەرەت قىلىپ قويۇشقىچە بېرىپ يەتتى — ساقايمىدى. شۇنىڭ بىلەن قايسى
بىر تېۋىپ: «قىزنى يېڭى سويۇۋېلىنغان بورى تېرىسىگە يوگىسە ساقىيىدۇ»
دەپتۇ. مۇزەپپەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، بىزنى شۇ كۇنلا تاققا بۇيرىدى. بىز
ئۇچ يىللىقچى-چاكار قاپقان، ئوۋ مىلتىقلىرىنى ئېلىپ، بىر كۇن يول
مېڭىپ، قىزىلتاغنىڭ كەينىگە ئوتتۇق. ئوھۇ... كارامەت ئىش: تاغ ئۇس-
تىدە ئاپپاق قار، تاغ قاپتاللىرىدا ياپ-يېشىل قارىغاي، توۋەندە — جىلغا

ۋەتكە تولغان، كوزلىرىدىن شاتلىق - ياشلىق جۇشقۇنلۇغى تېپىپ تۇرغان بۇ خۇشچاقچاق يىگىتلەر تاغلىق يېزىنىڭ ئادىتى بويىچە ھەممىسى بېشىغا بىر خىل بادام دوپپا كىيگەن، كالتە خەسە كوينەگىنىڭ ئۈستىدىن قىزىل بەلۋاغلىرىنى تارتىپ باغلىغان بولۇپ، پۇشقاقلىرىنى تىزىغىچە تۈرۈشۈۋالغان ئىدى. ھەممىسىنىڭ قولىدا چاڭ قومۇچىتىن ئىشلەنگەن قىزىل پوپۇكلۇك ئەۋرىشىم قامچىلار بولۇپ، ناھايىتى خوشال ئىدى. ئۇلار سابىرنىڭ قولىنى سىقىشىپ، قىزغىن ئەھۋال سورىشىپ كەتتى:

— سالامەت كەلدىڭىزمۇ، سابىر ئاكا!

— سەپىرىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن!......

سابىر يىگىتلەرگە دوستانە چاقچاق قىلدى:

— ھە، ئۇكىلار، ئەمدىشقا كەچ كىرگەندە يولغا چىقتىڭلار؟

— يېڭىيەرنىڭ كۈندۈزىمۇ، كېچىسىمۇ ئۆزىمىزنىڭ ئىختىيارىدا، — دىدى بەستلىك كەلگەن بىر ياش يىگىت كوزلىرىنى ئوينىتىپ، — كۈننىڭ كەچ كىرىپ كەتكىنى ھېچگەپ ئەمەس. دولەتكە بىر كۈن بولسىمۇ پاختىنى بالدۇر تاپشۇرۇپ، دادۈيىمىزنىڭ شەرىپىنى ساقلاش كېرەك...لېكىن - زە...، — يىگىت ھەييارلىق بىلەن دوستلىرىغا قاراپ قويدى، — نىمە دىسەم بولىدۇ، تۇراخۇنكام بىزنى ئوسال قىلماقچى......

ياشلار كۈلۈشۈپ كەتتى. سابىر قىزىقتى:

— خوش، نىمە گەپ ئۇزى. قانداق ئوسال قىلماقچىكەن؟

تومۇر بوۋىنىڭ ئون سەككىز ياشلاردىكى دوغلاققىنا كەلگەن كىچىك ئوغلى توختى كۈلكە يىغىپ تۇرىدىغان كوزلىرىنى قىسىپ، تۇراخۇنغا قاراپ قويدى:

— سابىر ئاكا، بۇ قانداق بولغىنى. تۇراخۇنكام بىزنى ئۇزىگە زادىلا يەتكۈزمەيۋاتىدۇ. دۇنيادا ئات هارۋىسى كالا هارۋىسىغا يېتىشەلمەيدىغان ئىشمۇ بولامدۇ؟

— قىزىق ئىكەنسەن، توختى، — دىدى تۇراخۇن كەكە ساقىلىنى سىلاپ، كۈلۈپ تۇرۇپ، — مۇنداق ئىش بولىدۇ، ئەمدىشقا بولمايدىكەن. ئىككى كۈن بولدى، مانا سىلەر يېتىشەلمەيۋاتىسىلەرغۇ.

— بۇ يىل كېۋەزلىرىمىز ناھايىتى بەلەن، — دىدى ئابابەكرى.

قار - مۇز بىلەن بىر بولۇشى ئېھتىمال... .

تۇراخۇن ئىممىندۇ ئويلاپ، بىر پەس جىم تۇرۇپ قالدى، قارلىق تاقىغا، ئاقىرىپ ياتقان بوزغا قاراپ قويدى، قەددىنى تۇزەپ، خەسە كويىنىگىنىڭ ئالدىنى ئېچىۋەتتى ۋە كوكرىگىنى ئالدىغا چىقىرىپ، سەل ھاياجانلىنىپ، سوزىنى داۋام قىلدى:

— داجەيلىك قېرىنداشلار قىلغان ئىشنى بىزمۇ قىلالايمىز، ئىمىشقا قىلالمايدىكەنمىز؟...... مانا سەن ئىنىم ئويلاپ كور. قارلىق تاغنىڭ سۇيىنى باشلاپ كېلىش ئارزۇسىنى مەن دادامدىن ئاڭلىغان، دادام رەھمەتلىك بولسا دادىسىدىن ئاڭلىغان ئىكەن. لېكىن، ئۇ كەمبەغەللەردە بۇ بىر خىل تاتلىق ئارزۇ، شىرىن خىياللا ئىدى. ھەممىدىن موھىمى، بۇ سۇنى كىم ئۇچۇن باشلاپ كېلىش مەسىلىسى بار ئىدى. ھازىر بولسا جاھان ئوزگەردى، يېڭىيەرنىڭ ئاسمىنىمۇ، يېرىگىمۇ ئوزىمىز خوجا. ئىنقىلاپ بىزدىن كوپلەپ ئاشلىق، پاختا ئىشلەپ چىقىرىشنى تەلەپ قىلىدۇ، بۇ ئېھتىياج — سوتسىيالىزىم بىناسىنى تېخىمۇ كوركەم قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۇچۇن ئىنتايىن زورۇر. مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى باشلانغاندىن كېيىن مەن ھېممىشەم كەچتە ئوغلۇمغا «يۇيگۇگىنىڭ تاغنى يوتكىشى»نى ئوقۇتۇپ ئاڭلايمەن. ئوغلۇم ئۇنلۇك ئوقۇيدۇ. مەن بولسام قېرى يۇيگۇگىنى قارلىق تاققا باغلاپ، قار - مۇز سۇلىرىنى ئويلايمەن. يۇيگۇنىڭ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، جاپا - مۇشەققەتتىن قورقماي، جىرسونى مات قىلىپ، ئوز مەقسىدىگە يەتكەن. بىز بولساق سوتسىيالىزىم قۇرۇۋاتقان يېڭى دىخانلار، مۇستەھكەم ئويۇشقان كىشىلەرمىز. يۇيگۇنىڭ بىر، بىز بولساق كوپمىز. ۋاقىت — غېنىمەت، ئوتكۇزۇۋېتىشكە بولمايدۇ. نەق گەپنى ئېيتساق، قارلىق تاغ بىز جۇرئەت قىلىپ، باش ئەگدۇرمىسەك، ئوزى كېلىپ باش ئېگىدىغان ئۇنچىۋالا سىپخى ئەمەستە......

تۇراخۇن قىزغىن، ھاياجانلىنىپ سوزلەۋاتقاندا، يېڭىيەر تەرەپتىن بىر توپ ھارۋىلىق كارۋان چىقىپ كەلدى. توتتىن ئات قوشۇلغان رىزىنكا چاقلىق ھارۋىلارغا تاغدەك دوۋىلەپ ئاق ئالتۇن بېسىلغان ئىدى. ھارۋىلارنى ھەيدەپ كېلىۋاتقانلار يېڭىيەر دادۇيىنىڭ ئوت يۇرەك ياشلىرى ئىدى. ئۇلار يىراقتىنلا سابىرنى كورۇپ، يۇگۇرۇپ كېلىشتى. ۋۇجۇدى كۇچ - قۇۋ-

قىزلىرىمىزنىڭ ھەممىسى يېنىپ تۈرغان ئوت، ئالتۇندەك باللار.......
كالا ھارۋىسى كاداڭ ھارۋا يولىدىن چىقىپ، مەھەللە ئىچىگە بۇ-رالدى. كۈمۈش ياپراقلىق، ئالتۇن مىۋە — جىگدىلەر بىلەن ئورالغان ھويلا-ئاراملار، يېڭىيەر باشلانغۇچ مەكتىۋىنىڭ ئاپپاق ئىمارىتى، مەكتەپ مومىسىدا لەپىلدەپ تۇرغان بەشيۇلتۇزلۇق قىزىل بايراق ئوچۇق كورۇندى. قىزىلتاغ ئۈستىدە بىر گەزچە ئىگىزلىكتە ئالتۇن لىگەندەك ئېسىلىپ تۇرغان قۇياش شۇ تاپتا بۇ تاغلىق كوجۇم يېزىنى ئوزىنىڭ قىزغۇچ، جىلۋىلىك نۇرلىرى بىلەن تاۋلاپ، تېخىمۇ كوركەم - گۈزەل قىلىۋەتكەن ئىدى.
ئەزالار كەچلىك تاماقلىرىنى يېيىش ئۈچۈن كېتىشكەن ئوخشايدۇ. ئېتىزلاردا ھېچكىم كورۇنمەيتتى. پەقەت سول تەرەپتىكى چوڭ ئويماتىنىڭ ئېچىغىدا توت - بەش ئەزا كەتمەنلىرىنى گۈس - گۈس چېپىپ، نىمە بىلەندۇ ھەپىلىشىۋاتاتتى. سابىر ئۇلارنى كورگەندىن كېيىن، ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشتى - دە، چاپىنىنى سېلىپ، چوڭ سومكىنىڭ بېغىغا ئوتكۈزۈپ قويدى.
— تۇراخۇنكا، مەن ئەزالارنىڭ قېشىغا باراي، كۈزلۈك ئوسىغا سۇ باشلىغان ئوخشايدۇ، — دىدى سابىر.
— ھېرىپ - ئېچىپ كەلدىڭ ئىنىم، بۇگۇنچە دەم ئالساڭمۇ بولاتتى، — دىدى تۇراخۇن ئويلىنىپ كويۇنگەن ھالدا.
— ھېچقىسى يوق، — دىدى سابىر ئېتىز تەرەپكە كېتىۋېتىپ، — كەتمەننى قولۇمغا ئالمىغىنىمغا خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى. سۇچىلار ئالدىراش ئىشلەۋېتىپتۇ، ئەشۇ يەرگە باراي. كەچتە كورۇشىمىز.......
— بارايسەن ئىنىم، — دىدى تۇراخۇن بايا سابىرنىڭ داجەي كادىرلىرىنىڭ ئەمگەكتىن، ئاممىدىن ئايرىلمايدىغان ئېسىل پەزىلىتى توغرىسىدا ئېيتىپ بەرگەن سوزلىرىنى ئەسلەپ، — دۇرۇس ئىش. بارغىن، مەنمۇ ھارۋىنى چىقىرىۋېتىپ، كەينىڭدىن يېتىپ بارىمەن......

3. گوھەر يەتكۈزۈش

سابىر چوڭ سومكىنى كوتىرىپ، ئالدىدا تالبارىگى بار پىشايۋانلىق ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە، ئانىسى گۈلسۇمخان ئاچا لامپىغا سەرەڭگە يېقىۋاتاتتى.

كۈچلۈك، ئىگىز بوي، ئورۇقراق كەلگەن بۇ يىگىت دادۈي تۈەنجىبۇ شۇجىسى ئىدى، — كېۋەزنىڭ بىرىنچى تېرىمى تېخى تۈگىمىدى. لېكىن، زادىلا توشۇپ ئۈلگۈرتەلمەيۋاتىمىز. ئۈلۈشكۈن تۇراخۇنكام ماڭا: پاختا پۈنكىتىغا بىر كۈندە ئىككى قېتىم قاتناشنى سىناپ كورمەمسىلەر، — دېگەن ئىدى. بىز بولساق بۇ گەپكە ئانچىلا كوڭۈلشمەپتۇق. تۈنۈگۈن ئەتىگەن بىز هارۋىلارغا پاختا بېسىپ بولۇپ، يولغا چىقايلى، دەپ تۇرساق، تۇراخۇنكام ئاللىقاچان كالا هارۋىسى بىلەن پاختا پۈنكىتىغا بىر قېتىم بېرىپ قايتىپتۇ. بىز ئىككىنچى قېتىم يولغا چىققاندا، تۇراخۇنكام 2 - قېتىملىق ۋەزىپىسىنى تۈگىتىپ، كالىنى هارۋىدىن چىقاردى. شۇنداق قىلىپ، دادۈيجاڭ بىزنى ئۆزىگە، ئات هارۋىسىنى كالا هارۋىسىغا يەتكۈزمەكچى ئەمەس. لېكىن، بىزمۇ بوش كەلمىدۇق. تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىدۇق. ئەتە چوقۇم يېتىشىۋالىمىز.

— ئوبدان قىپسىلەر، ياخشى، — دېدى سابىر ياشلار بىلەن خوشلىشىپ تۇرۇپ، — قېنى بېرىڭلار، ئۈكىلار، كەچ قالماڭلار. مەن، سىلەر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن داجەي يىگىتلىرى توغرىسىدا سوزلەپ بېرىمەن، بولامدۇ؟

— جەزمەن ئاڭلايمىز!... — يىگىتلەر شوخلۇق بىلەن قامچىلىرىدىن قاس چىقىرىپ، هارۋىلىرىغا يۈگۈرۈشتى.

ئات هارۋىلىرى ئوتۇپ كەتتى. سابىر كالا هارۋىسىغا چىقىپ، جايلاشتى ۋە سەل ئويلىنىپ تۇرۇپ، سەمىمى هالدا:

— تۇراخۇنكا، سەن ياشلارنىڭ يۈكىنى ئېغىرلىتىۋەتمىگىن، ئۇلار يەنە ئۈگىنىشى كېرەك. ئەمگەك بىلەن دەم ئېلىشنى بىرلەشتۈرۈشنى ئېسىڭدىن چىقارما! — دېدى.

— يوقسۇ ئۇكا، — دېدى تۇراخۇن كالىنى ئالدىرىتىپ تۇرۇپ، — مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى ياش ئەۋلاتلارنى تەربىيىلەپ چېنىقتۇردى. ئۇلارنىڭ هەممىسى ئوزى قىلىۋاتقان ئىشنىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىلىدۇ. كىم ئۈچۈن ئىشلەش، نىمە ئۈچۈن جاپا - مۇشەققەتتىن قورقماسلىق لازىملىقىنى چۈشىنىدۇ. دىمەك، ئۇلار يېڭى ئادەملەر. شۇڭا، هەربىرى ئىككى - ئۈچ كىشىلىك ئىشنى بەستىگە ئېلىپ ئىشلىسىمۇ، كوڭلى قانائەت تاپمايدۇ. قىسقىسى، يىگىتىم

سابىرنىڭ دادىسى ئىمىن ئاخۇن بىلەن ئوتمۇشتە قىسمەت ـ تەقدىرى بىر بولغان تومۇر بوۋا، تۇراخۇنغا ئوخشاش كوپلىگەن كەمبەغەل دىخانلار سابىرنى كوز قىرىدىن كەتكۇزمەي، ئۇنىڭغا ئاتىدارچىلىق، ۋاپادارلىق كورسىتىپ كەلدى، ئۇنىڭ ياخشى ۋە كىرەكلىك ئادەم بولۇپ ئوسۇشىگە كوڭۇل بولدى. سابىر 1963 - يىلى سوتسيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قوغداش نىيىتىدە تەكرار تەلەپ ـ ئىلتىماس قىلىپ، ئازاتلىق ئارمىيە سېپىگە كەتتى. شۇنىدىن بىرى ئۇ دادۇي تەۋەنجىبۇ شۇجىسى، مىنىڭ پەيىنىڭ پەيجاڭى ئىدى. ئانا ئۇنى توت يىل كۇتتى. بۇ توت يىلنى ئۇ ھەم يۇرىگىنىڭ قات ـ قىتىدىن ئۇرغۇپ چىقىپ، تېشىپ يامراپ تۇرغان پەخىرلىنىش غورۇرى بىلەن، ھەم ئانىلىق مېھرى ـ شەپقەت، سېغىنىش تۇيغۇسى بىلەن ئوتكۇزدى.

پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىنىڭ ئوتلىرى يالقۇنجاپ يېنىۋاتقان، ئەكسىيەتچى پومىشچىك ـ بورژۇئازىيىنىڭ قالدۇق كۇچلىرى تازا تىرە ـ پىرەن بولۇپ يىمىرىلىۋاتقان خوشاللىق كۇنلەردە، سابىر ھەربى خىزمەت ئوتەش ۋەزىپىسىنى شەرەپلىك ھالدا ئادا قىلىپ، چىنىققان، تەربىيە كورگەن گۇڭچەنداڭ ئەزاسى بولۇپ، يېڭىيەرگە قايتىپ كەلدى ۋە دەرھال كەمبەغەل دىخان، توۋەن ئوتتۇرا دىخانلار بىلەن بىرلىكتە، ئىنقىلاپ بايرىغىنى ئىگىز كوتىرىپ، كۇرەشكە قاتناشتى.......

گۇلسۇمخان ئاچا سابىر بېسىپ ئوتكەن بۇ يوللارنى ئويلىسا، چىن قەلبىدىن رازى بولۇپ، سۇيۇنۇپ كېتەتتى ۋە ھېمىشەم شاتلىنىپ: «كونا جەمىيەتتە قۇرۇپ قاخشال بولاي دەپ قالغان دەرەخ — يېڭىۋاشتىن كوكلەپ ياشنىدى. مېنىڭ يېتىم قوزام سابىر ماۋ جۇشى، گۇڭچەنداڭنىڭ تەربىيىسىدە قاۋۇل، بېجىرىم ئادەم، «ئەل سويگەن ئەر، سايىسى بار دەرەخ» بولدى دەپ ئىلىدىن چۇشۇرمەيتتى.......

سابىرنىڭ داجەيدىن قايتىپ كەلگەنلىگى دادۇي ئىشخانىسىنىڭ ئوگزىسىدىكى قوڭغۇراق ئاۋازىدەك، بىر دەمدىلا يۇرت ئىچىگە تارىلىپ كەتتى. تالباراگىلىق ھويلا خولۇم ـ خوشنىلار، چوكان ـ جوۋانلار، قىز ـ يىگىتلەر بىلەن تولدى. تالباراگ ئاستىغا پالاس ـ كىگىزلەر سېلىندى، لەمپىگە مادىنىڭ ئېسىلدى ۋە ھەممەيلەن تاغلىق يېزىنىڭ ئادىتى بويىچە

گۈلسۈمخان ئاچا — ۋاقىتسىز قېرىغان، چاچلىرى ئاقارغان، مېھرىۋان ئايال ئىدى. يېگىيەرلىكلەرنىڭ كۆپچىلىكى ئۇنى ھۆرمەتلەپ، «ئانا» دەپ ئاتايتتى. ئانا ئۇشتۇمتۇت كىرىپ كەلگەن سابىرنى كۆرۈپ دىلى سۆيۈنۈپ كەتتى ۋە كۆزلىرىگە شاتلىق يېشى ئالدى:

— جېنىم بالام، كېلىپ قالدىڭمۇ؟— دېدى ئانا، سابىرنىڭ كەڭ مەڭلىيىغا، يېنىپ تۇرغان شات كۆزلىرىگە سۆيۈپ تۇرۇپ، — مەن بىلەمەن ئوغلۇم، سەن داچەيگە، ياخشى كىشىلەرنىڭ ئالدىغا باردىڭ، بىلسەڭ، جېنىم قوزام، سەن كەتكەندىن كېيىن مېنىڭ سېنى ياد ئەتمىگەن بىرمۇ كۈنۈم يوق.......

گۈلسۈمخان ئاچا سابىرنىڭ كىچىك ئانىسى ئىدى. سابىرنىڭ دادىسى ئىمىن ئاخۇن، ئانىسى مەريەمخان نەچچە ئەۋلادىدىن تارتىپ زومىگەر پومېشچىك مۇزەپپەرلەرنىڭ قارا دەپتىرىگە پۈتۈلۈپ كەتكەن ئەركى يوق چاكارلىرى ئىدى. ئىمىن ئاخۇن مال باقاتتى، ناھايىتى ۋىجدانلىق، توغرىكېسەر ئادەم ئىدى. ئۇ زۇلۇمغا قارشىلىق كۆرسىتىپ، مۇزەپپەرنىڭ زەھەر تىللىق قامچىسى ئاستىدا ھوشسىزلىنىپ جان ئۈزگەندە، سابىر تېخى ئالتە ئايلىق بوۋاق ئىدى. مەريەمخان كىچىككىنە سابىرنى كۈندۈزى ئوشنىسىغا ئارتىپ، كېچىسى باغرىغا بېسىپ، مىڭبىر جاپالار بىلەن ئۈچ ياشقا كىرگۈزگەندە، بۇ ئادەمخور چايانلار ئائىلىسى مەريەمخاننىڭمۇ ياش ھاياتىنى يالماپ - يۇتۇۋەتتى — 1949 - يىلى، ئازاتلىق تېگى ئېتىۋاتقان بۇ قۇتلۇق كۈنلەردە، ئۇ مۇزەپپەرلەر ئائىلىسىنىڭ چوڭ تونۇرىغا نان يېقىۋېتىپ - ھالسىزلىنىپ، كۆزى قاراڭغۇلىشىپ تونۇرغا يىقىلدى-دە، قوقاستا پۇچىلىنىپ قازا تاپتى. مانا شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن يېتىم بالا بولۇپ قالغان كىچىككىنە سابىر بۇ مەھەللىدىكى بىردىن - بىر تۇققىنى— نامرات تۇل ئايال گۈلسۈمخان ئاچىنىڭ توخۇ كاتىكىدەك بىر ئېغىزلىق غېرىپ كەپىسىنى ئۆزىگە پانا قىلدى.......

ئازاتلىقتىن كېيىنكى قىزغىن كۈرەش يىللىرى سابىرنى كىچىكىدىنلا زېرەك، ئەقىللىق، ئىشچان، خەلققە يېقىن بالا قىلىپ تەربىيىلىدى.

— ئوغلۇم، مەن سەندىن بىر نەرسىنى سوراي، — بوۋاي سەل هايا-جانلانغان ئىدى، كوكرىگى ئىگىز - ئىگىز كۆتىرىلەتتى ۋە سابىرغا يىنىپ-يىنىپ قارايتتى، — خوش، قېنى ئېيتقىنا، سەن بىزنىڭ ماۋ جۇشىنى كور-دۇكمۇ؛ ماۋ جۇشىنىڭ سالامەتلىكى قانداق، ساڭا نىمە دىدى، شۇنى ئېيتقىن.......

تالباراك ئاستى جىمجىت بولۇپ قالدى. بوۋاي ئەزالارنىڭ يۈرەك سوزلىرىنى ئېيتىۋاتاتتى.

— قىزىقسەن - دە، تومۇر بوۋا، — دىدى بۇ مەھەللىنىڭ ئوچۇق-يورۇق، گەپتان، شوخ قىزلىرىدىن خاسىيەت جىملىقنى بۇزۇپ، — ماۋ جۇشى بېيجىڭدا تۇرىدىغۇ، سابىر ئاكام بولسا ئوزەك بىلىسەن، داجەيگە، شىياك ناهىيىسىگە باردى ئەمەسمۇ.......

تومۇر بوۋا ئاقارغان قاشلىرىنى هىملەپ ئويلىنىپ قالدى.

— هە...مۇنداق دىگىن، — ئۇ تالباراك ئاستىدا پاتماي ئولتۇر-غان ئەزالارغا بىر قۇر كوزا يۈگۈرتۈپ چىقتى - دە، ساقىلىنى تەمكىن سىرىپ قويدى، — هە، مەيلى «دىلى ئوچۇقنىڭ قولى ئوچۇق، ئەل سۆي-گەننىڭ يولى» دىگەن گەپ بار ئوغلۇم. بىز سىنى يەنە بىر قېتىمدا چوقۇم شۇ قۇياشلىق شەهەرگە، ماۋ جۇشىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتىمىز. ئۇ چاغ-دا سەن داهىنىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، بىز يېگىيەرلىكلەر ئوتمۇشتە كەم بولغان، هازىر كەم بولدۇق. هەممىسىنى سوزلەپ بېرىسەن.......

مېهماندوست گۇلسۇمخان ئاچا خوشاللىقتىن پاي - پېتەك بولۇپ يۈرەتتى. پىشايۋان ئاستىدىكى سۇپىغا، تالباراك ئاستىغا داستىخان سال-دى. پەتنۇستا كاكچى - توقاچلارنى ئېلىپ چىقتى، پۇتىغا ئورۇندۇق قو-يۇپ ئۈزۈم تالدىن مۇناقى، ۋاسالغىلارنى قايچىدا ساپىغىدىن كەستى، باغ-دىن كۆزلۈك شاپتۇل - توغاچلارنى لىگەنلەردە ئېلىپ چىقتى.

— ئېلىڭلار تۇققانلار، يېڭى باغنىڭ مېۋىسى، سابىرغا ئاتاپ ساق-لىغان ئىدىم، هەممىڭلار ئېغىز تېگىڭلار، — دەيتتى ئانا خوشاللىقى ئىچىگە پاتمىغان هالدا رازىمەنلىك بىلەن.

تومۇر بوۋا مەي باغلىغان شىرىن مۇناقى ئۈزۈمگە ئېغىز تېگىپ تۇرۇپ، سابىردىن سورىدى:

سابىرنى ئۇتتۇرىغا ئېلىپ: «تېچ كەلدىڭمۇ»، «سەپىرىڭگە مۇبارەك...»، «داجەيلىك قىرىنداشلار تېچمىكەن؟» دېيىشىپ، ئۇنى تەبرىكلەشتى. تالباراڭ ئاستى خۇشخۇي جاراڭلىق كۈلكە، كوڭۈللۈك دوستانە چاخچاقلار بىلەن جانلاندى.

دادۇي ئىنقىلاۋىي ۋېييۈەنخۇيىنىڭ فۇجۇرېنى، سابىق فۇدادۇيجاڭ نىياز قۇربان ئۇزىگە يارىشىدىغان شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، غولاچلىرىنى كەڭ كېرىپ، سابىرنى قۇچاقلىدى ۋە قاپقارا بۇرۇتلىرىنى بۇراپ تۇرۇپ:

— «كورگەن كورگىنىنى قىلار، كورمىگەن نىمىنى قىلار» دەپتىكەن، ئىنىم. مانا ئەمدى سىنىڭ داجەيگە بېرىپ، كورۇپ، ئۇگىنىپ كەلگىنىڭ تۇزۇك ئىش بولدى. بىزمۇ ئەمدى بىر ئاز مىددىرلارمىز، — دىدى.

ئاخىرىدا، تالباراڭلىق ھويلىغا تومۇر بوۋا كىرىپ كەلدى. تومۇر بوۋا ساقال - بۇرۇتلىرى ئاپپاق ئاقارغان، تىمەن - تېتىك، سەكسەن ياشتىن ھالقىغان پېشقەدەم كەمبەغەل دىخان بولۇپ، دادۇي ئىنقىلاۋىي ۋېيۈەن-خۇيىنىڭ ۋېيۈەنى ئىدى. بوۋاي مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى باشلانغاندىن كېيىن، ئون نەچچە يىلدىن بېرى ئۇزىگە ھەمرا قىلىپ كېلىۋاتقان كالا مۇڭگۇزى ساپلىق قەدىمى ھاسىسىنى تاشلىۋەتتى، بېشىغا گۈل چەككەن ئاق خەسە دوپپا، ئۇستىگە كىر تەگمىگەن ئاق يەكتەك كىيىپ، بېلىنى قىزىل بەلۋاغدا تارتىپ باغلاپ، خۇددى ياش يىگىتلەردەك يۇرىدىغان بولدى. ھەر ھەپتىدە ساقال - بۇرۇتلىرىنى قىردۇرۇپ - ياسىتىشنى ئۇنتۇمايتتى ۋە ناھايىتى خوشال ئىدى. يېڭىيەر دادۇيىنىڭ ئەزالىرى بولسا ئۇنى سەممى ھورمەت قىلاتتى ۋە بوۋاينىڭ جىڭ ئالتۇندەك تازا، تاشقا موھۇر باسقاندەك پۇختا - ھېكمەتلىك سوزلىرىگە ئەستايىدىل قۇلاق سالاتتى.

تومۇر بوۋا تالباراڭ ئاستىغا كېلىپ، سابىرنىڭ مۇرىسىگە قولىنى ئېلىپ، نىمىنىدۇ دەگىسىپ كورۇۋاتقاندەك، ئۇنىڭغا خېلىغىچە سەپ سېلىپ تۇردى. بوۋاينىڭ كوزلىرى نۇرلىنىپ تۇراتتى ۋە نىمىگىدۇ تەقەززا بولۇۋاتقاندەك ئىدى. سابىر داجەيگە قاراپ يولغا چىققاندا، بوۋاي ئۇنى ھەر ھالدا ئىچكىرىلەرگە بارسا، ماۋ جۇشىنى كورۇپ كېلەرمىكىن، دىگەن ئويدا بولغان ئىدى. سابىر بولسا بۇگۇن كەلدى. جەزمەن بۇ ئىشنى سوراپ كورۇش كېرەك.

— سەن يولغا چىقىشىڭنىڭ ئالدىدا مەن ساڭا بىر نەرسىنى تاپىلى-
غان ئىدىم، ئېسىڭدە بارمۇ ئوغلۇم؟
— ئېسىمدە بار، ئىمىشقا بولمىسۇن، — دېدى سابىر، — يولداش
جاۋتيەن بىلەن يولدا، ماشىنا ئۈستىدە تەسادىپ ئۇچرىشىپ قالدۇق.
جاۋتيەن بۇ يەرگە كېلىشكە ۋەدە بەردى. ساڭا، ھەممەيلەنگە سالام
ئېيتتى.
— شۇنداقمۇ... — تومۇر بوۋا بىر پەسكە كوزىنى يۇمدى،
ئىمىندۇ ئويلىدى ۋە كوپچىلىككە قاراپ ئېيتتى، — بۇ خېلى تۇزۇك
يىگىت، پىشانىسى ئوچۇق، بالا. ئۇ ئەسلىدە بۇ يەرگە سوڭ مىيى قىزنى
يوقلاپ كەلگەن ئىدى. لېكىن، داۋۇيىمىزگە قەدەم قويۇش بىلەنلا سۇنىڭ
قىسلىغىنى بايقىدى، بىزنىڭ كوپ يىللىق ئارزۇيىمىزنى چۈشەندى. بۇ —
بىر كوروپ كوڭۈلدىكىنى بىلگەنلىك. مەن بۇ يىگىتكە قايىلمەن.......
ئەزالار سابىردىن داجەي ۋە داجەي قەھرىمانلىرى توغرىسىدا سو-
راشتۇردى. ئۇلارنىڭ قىزىقىدىغانلىرى ناھايىتى كوپ ئىدى. يىگىتلەر
داجەي يىگىتلىرى، قىزلار داجەي قىزلىرى توغرىسىدا سورايتتى، ھەتتا،
ماخوچى، سۇچىلارنىڭمۇ ئوزىگە چۈشلۇق قىزىقىدىغانلىرى بار ئىدى.
سابىر جاۋاپ بەرگەچ چوڭ سۇلياۋ سومكىنى ئاچتى ۋە كىتاپلارنى
تارقاتتى. تالىبارالڭ ئاستى قولدىن قولغا ئوتۇشۇۋاتقان قىپ - قىزىل
كىتاپلارغا تەلپۈنۈش بىلەن شاتلاندى. تومۇر بوۋا ئوزىگە تەقدىم قىلىنى-
غان كىتاپنى قولىغا ئېلىپ، ماۋجۇشىنىڭ رەسىمىگە ئۇزاق قارىدى - دە، پەم بىلەن
ئاۋايلاپ توش يانچۇغىغا سېلىپ قويدى. تۇراخۇن داجەي داۋۇيى تەق-
دىم قىلغان — كىچىك - كىچىك خالتىلارغا ئېلىنغان ئۇرۇقلارغا سىنى-
چىلاپ قاراپ تەكشۇردى - دە، «بۇ ئۇرۇقلارنى جەزمەن ياخشى ئاسراپ،
كېگەيتىش يوجۇڭ» دېدى. سابىر ئورە تۇرغان ھالدا داجەيدە كورگەن-
تۇكشۇەي، ئىدىيىنى يېتەكچى قىلىش پىرىنسىپى؛ ئوز كۇچىگە تايىنىپ
ئىش كوروش، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كورەش قىلىش روھى؛ دولەت-
نى، كوللىكتىپنى قىزغىن سۇيۇشتەك كوممۇنىستىك پەزىلىتى ئۇستىدە
كەك توختالدى ۋە بۇلارنىڭ ھەممىسي پىكى داجەينى بارلىققا كەلتۇرگەن

قىممەتلىك تەجرىبە، — دېدى سابىر. «يولداش جېن بۇگگويلار ئەزىمەت ئادەملەر ئىكەن، ئۇلار بىزنىڭ بۇ تاغلىق كەنتىمىزنىڭ ئەھۋالىنى بىر قېتىم ئاڭلاپلا چۈشەندى» دېگەندە، تومۇر بوۋا سۆز قوشتى:

— شۇنداق، ئەلۋەتتە چۈشىنىدۇ، دۇنيادىكى كەمبەغەل دېخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېخانلارنىڭ قەلبى بىر-بىرىگە تۇتاش، ھەممىمىزنىڭ يىلتىزى، نىيەت-ئارزۇيىمىز بىر. ماۋجۇشى بولسا داجەيلىك قېرىنداشلار بىلەن بىزنىڭ قەلبىمىزنى تېخىمۇ يېقىن قىلىپ بىرلەشتۈردى. شۇڭا چۈشىنىدۇ......

— داجەيدىن ئۆگىنىش، — دېدى سابىر سۆزىنى خۇلاسىلەپ، — يىغىپ ئېيتقاندا، ماۋ زېدۇڭ سىياسىتى، ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ، تاغ-دەريالارنى ئۆزگەرتىشكە جۈرئەت قىلىش، سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا قۇرۇش، دېمەكتۇر. داجەيدىكى كەمبەغەل دېخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېخانلار بۇ جەھەتتە بىزگە شانلىق ئۈلگە كۆرسىتىپ بەردى. بىز يېڭىيەرنىڭ سۇسىز، ئارقىدا قالغان قىياپىتىنى ئۆزگەرتىمىز دەيدىكەنمىز، چوقۇم داجەيلىك قېرىنداشلار ماڭغان يول بىلەن مېڭىشىمىز لازىم......

تومۇر بوۋا سابىرنىڭ سۆزىنى گويا يىپقا مارجان ئۆتكۈزۈۋاتقاندەك، پۈتۈن زېھنىنى قويۇپ تىڭشىدى. ئۇنىڭ كۆكرىكى كۆتىرىلىپ-پەسىيەتتى، ساقاللىرى سەل تىترەپ، كۆزلىرى نۇرلىناتتى. ئارىلاپ-ئارىلاپ بەلۋېغىنى چىڭىتىپ، يەكتىگىنىڭ ياقىسىنى تۈزەيتتى، ئۇ ئاخىرى ھاياجان بىلەن ئورنىدىن تۇردى-دە، قوللىرىنى كۆكرىكىگە قويۇپ، تەمكىنلىك بىلەن سۆز باشلىدى:

— سابىر ئوغلۇم، ئېيتقىنا، بىزنىڭ ماۋ جۇشىمىز **«يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش كېرەك»** دەپ يوليورۇق بەرگىلى نەچچە يىل بولدى؟

— بۇ چاقىرىق 64-يىلى چىقىرىلغان، — دېدى سابىر.

تومۇر بوۋا تالبارىڭ ئاستىدا ئۆزىگە تىكىلىپ ئولتۇرغان ئەزالارغا بىر قۇر قاراپ چىقىپ ئېيتتى:

— شۇنداق، ماۋجۇشىنىڭ داجەيلىك قېرىنداشلار ماڭغان يولدا مېڭىڭلار، دەپ، يوليورۇق بەرگىنىگە بىر نەچچە يىل بولدى. لېكىن بىز نېمىشقا داجەيدىن ياخشى ئۆگىنەلمىدۇق؟ — بوۋاي سىناش نەزىرى بىلەن ئەزالارغا قاراپ قويدى.

ئالدىمىزدىكى، بۇرنىمىزنىڭ ئۇچىدىكى ئانچىكىم مەنپەئەتكە قىزىقتۇرۇپ، ئۇتمۇشنىڭ قارا دوزاق كۆنلىرىنى يەنە بىر مەرتىۋە پەيدا قىلىشنى قەست قىلدى. سوتسىيالىزىم چوڭ يولىدا بىر ئوبدان كېتىۋاتقان قەدىمىمىزنى قايدۇرماقچى بولدى، يولىمىزغا پۇتلىكاشاڭ بولۇپ، بىزنى چاپۇتلاپ يىقىتىشقا ئۇرۇندى.......

تومۇر بوۋا ئابدۇراخماننىڭ جىنايى شۇملۇقلىرىنى ساناپ ئوتكەندىن كېيىن، روھلىنىپ ئېيتتى:

— ماۋجۇشى ئوزى باش بولغان مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى لىيۇ شاۋچى ئوغرىنىمۇ، ئابدۇراخماننىمۇ موللاق ئاتقۇزدى، ئۇلارنىڭ كۆلىمنى كوككە سورىدى. «نىيىتى ياماننىڭ قازىنى توشۈك»، «قۇۋ تۇلكە بۇرنىدىن ئىلىنىپتۇ» دىگەن مانا شۇ. ماۋجۇشىنىڭ لۇشيەنى — بىزنىڭ بەختىمىز. توغرا لۇشيەن — داجەيدىن ئوگىنىشنىڭ ئەنگۇشتىرى. بىز بۇ ئەنگۇشتەردىن ھەرگىز ئايرىلماسلىقىمىز، ئۇنى ئەۋلاتتىن - ئەۋلاتقىچە كوز قارچۇغىمىزدەك ئاسراپ، بىجا كەلتۇرۇشىمىز لازىم، باللىرىم.......

ئەزالار تومۇر بوۋىنىڭ سوزلىرىنى تولۇغى بىلەن ماقۇللاپ، تۇشمۇ-تۇشتىن: «سوزلە بوۋا، سوزلەۋەرگىن! سەن بىزنىڭ يۇرەك سوزلىرىمىزنى ئېيتىۋاتىسەن» دېيىشتى. بوۋاي سابىرنىڭ قولىنى يەنە تۇتتى ۋە چىن كوڭلىدىن رازى بولۇپ:

— ئوغلۇم، سەن بىزگە بۇگۇن گوھەر يەتكۇزدۇڭ، ماۋجۇشىنىڭ ئالتۇن كىتاپلىرى، داجەي كەمبەغەل دىخان، توۋەن ئوتتۇرا دىخانلىرىنىڭ قىممەتلىك ئېسىل روھىي پەزىلەتلىرى — بۇلارنىڭ ھەممىسى بىباھا گوھەرلەر، ۋۇجۇدىمىزغا مادار، دىلىمىزغا چىراق بولىدىغان گوھەرلەر، — دېدى.

ئەزالار قايتقاندىن كېيىن، سابىر ئانىسىنىڭ ھويلىنى يىغىشتۇرۇشىغا ياردەملەشتى، كىگىز - پالاسلارنى قاتلاپ جايىغا قويدى. ئاندىن چىراقنى يېقىپ، ئوزى يېتىپ - قوپىدىغان ھوجرىغا كىردى. دېرىزىسى باققا قاراپ ئېچىلغان بۇ ئويگە ئىككى كارۋات، بىر جوزا قويۇلغان، كارۋاتنىڭ بىرسىگە ئورۇن - كورپىلەر يىغىلغان؛ ئىككىنچىسىنىڭ يېنىدىكى تامغا بولسا يولۋاس سۇرىتى چۇشۇرۇلگەن چاققانىغىنا رەڭلىك خوتەن

— ليۇ شاۋچى ئوغرى ئەگرى يولغا باشلىغان.......

— داجەيدىن ئۆگىنىشىمىزگە بۇزغۇنچىلىق قىلغان.......

— دادۇيىمىزنىڭ ھوقۇقىنى ليۇ شاۋچىنىڭ غالچىسى ئوغرىلا ئىگەللىۋالغان ....

— گومىنداڭچى ئابدۇراخمان قولىغا كىرگۈزۈۋالغان.......

— ماۋ جۇشىنىڭ ئىنقىلاۋي لۇشيەنىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغان ....

— ....

تومۇر بوۋا ئەزالارنىڭ تەرەپ - تەرەپتىن ئېيتىلىۋاتقان ھەقلى سوزلىرىنى بېشى بىلەن ماقۇللاپ، بىر پەس تۇردى - دە، ساقاللىرىن سىرىپ تۇرۇپ ئېيتتى:

— دۇرۇس، ناھايىتى دۇرۇس. مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى جىق ئىشلارد بىزنىڭ كوزىمىزنى ئېچىپ قويدى. ساۋاقلارنى يەكۈنلىۋالدۇق: داجەي دىن ئۆگىنىشتە ئالدى بىلەن توغرا يولدا ماۋجۇشىنىڭ لۇشيەنىد مېڭىش زورۇر. بولمىسا «مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، قىردىن ئاشالماپتۇ» دېگەندەك، بىر يەردە قۇرۇق چۆگىلەيدىغان ئىش بولۇپ قالىدۇ. ئىلگىرى بىزنىڭ داجەيدىن ئۆگىنىش ھەركىتىمىز تازا ياخشى بولمىدى، سەۋەبى دادۇيىمىزنىڭ بىر قىسىم چوڭ ھوقۇقىنى بىر مەزگىل ھېلىقى بۇزۇق ئەبلەخ، ئالدامچى كاززاپ ئابدۇراخمان ئوغرىلاپ ئىگەللىۋالغان!.......

تومۇر بوۋىنىڭ كوزلىرىدە غەزەپ ئوتلىرى يانغاندەك بولدى. «ئابدۇراخمان» دېيىلىشىلا ئۇ ئەنە شۇنداق غەزەپلىنەتتى. ئابدۇراخمان ئازاتلىقتىن كېيىن يېڭىيەر دادۇيىگە قايتىپ كەلگەن گومىنداڭنىڭ لىيە جاڭى ئىدى، ئۇ قۇۋلۇق - شۇملۇق بىلەن ئۆزىنى يوشۇرۇپ، دادۇينىڭ چوڭ ھوقۇقىنى ئۆز چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالغان بۇزۇق ئۇنسۇر بولۇپ، ئۇلۇق مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى جەريانىدا ئۇنى كەڭ ئىنقىلاۋىي ئاما پاش قىلىپ تارتىپ چىقارغان ئىدى.

— بۇ بۇزۇق ئەبلەخ - ھارامزادە، — دېدى بوۋاي، — ماۋجۇشىنىڭ دانا كورسەتمىلىرىنى شۇملۇق بىلەن باستۇرۇپ قويۇپ، ھە دەپ ليۇ شاۋچى ئوغرىنىڭ قارا مۇددىئاسى بويىچە ئىش قىلدى. كۈندۈزى ئادەم، كېچىسى جىن بولۇۋېلىپ، تىلى شېكەر، دىلى زەھەرلىك قىلدى. كوز

ئىككىنچى باپ

1. زەيتۇنەم

زەيتۇنەم يوغان ئىككى ئورۇم چېچىنى كەينىگە تاشلاپ، ئېتىگىنى تولدۇرۇپ تەرگەن پاختىنى قاپقا توكتى-دە، كەڭ ئويماندىكى ئاق ئالتۇن ئېتىزلىرىدا يايراپ ئىشلەۋاتقان قىز-چوكانلارغا نەزەر تاشلىدى. ئېتىز ئىچى گويا خوشال توي مەرىكىسىگە ئوخشايتتى، كوگۇلدۈك چاقچاق، شوخ، ساغلام كۈلكە، يېقىملىق، ئىلھامبەخش شات ناخشا بۇ يەردىكى ئەمگەكنىڭ دائىمى ھەمراسى ئىدى.

زەيتۇنەم قاپنى يولەپ قويۇپ، قىزغىن. ئەمگەك قوينىدا قىزىق كۆز ئاپتىۋى ئاناردەك قىزارتقان كەڭ پېشانىلىك يۈزلىرىدىكى تەر تامچىلىرىنى يېگى بىلەن سۈرتتى ۋە ھاۋارەڭ بەتىس كوينىگىنىڭ ئۈستىگە كيىگەن ئىخچام چىبەرقۇت جىلىتكىسىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېتىپ تۇرۇپ، يېنىدا پاختا تېردۋاتقان ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايالغا قاراپ ئېيتتى:

— ئەمدى ئىشنى يىغىشتۇرساقلار قانداق؟ كۈنمۇ قايرىلىپ قاپتۇ.......

ئايال دۈيجاڭ قولىنى پېشانىسىگە قويۇپ كۈنگە قارىدى، بۈگۈنكى ئىشنى دەگسەپ كورگەندەك چەت-چورىسىگە نەزەر تاشلىدى، ئاندىن زەيتۈنەمگە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ، ئايالللارغا تۇۋلاپ خەۋەر قىلدى:

— ھاي... ناخشا ئۈچۈن تۈغۈلغانلار، بولدى قىلىڭلار، ئەتىگىمۇ ئىش قالسۇن.......

— ۋاي ... دۈيجىگىمەي، نىمانچە ۋاقىرايسەن، — دىدى نېرىقى ئېتىزدىن، چېچىغا پاختا گۈلى قىستۇرۇۋالغان قارا قۇمچاق، خۇشخۇي قىز ئايىمگۈل شوخلۇق بىلەن كوزلىرىنى ئوينىتىپ، — «ئىشتىن چۈشۈگلار، ئىشتىن چۈشۈگلار...» — نىمە ئىشتىن چۈشۈگلار؟ ئىشتىن قاچان چۈشۈش كېرەكلىكىنى ئوزىمىزمۇ بىلىمىز!......

گىلىمى تارتىلغان ئىدى. جوزىنىڭ دېرىزىگە تاقالغان بۇرجىگىدە ماركس-لېنىن، ماۋجۇشى ئەسەرلىرى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا بەنداۋتى رادىيو، ئۈستەل سائىتى بار ئىدى. رەتلىك يىغىشتۇرۇلغان بۇ ئۆي تازا - پاكىزە ئىدى، ھەتتا، سابىرنىڭ ئۆزى ئىشلىتىدىغان كەتمىنىمۇ شۇنداق پاكىزە - تازا بولۇپ، پەگادا پاقىراپ تۇراتتى.

— ئانا، مەن بولمىغاندا، يالغۇزلۇق تارتىپ قالمىغانسەن - ھە، — دېدى سابىر چاپىنىنى سېلىپ، قوزۇققا ئىلىپ تۇرۇپ.

— نىمىشقا يالغۇزلۇق تارتىپ قالاي ئوغلۇم، ھەر كۈنى خولۇم-خوشنىلار كىرىپ تۇرىدۇ، رادىيو ئاڭلايدۇ، كىتاپ ئوقۇشىدۇ، مەندىن ھال - ئەھۋال سورىشىدۇ، ئىشقىلىپ، ئادەم كەم بولمايدۇ، — دېدى ئانا دەھلىزىگە چىقىپ كېتىۋېتىپ، — زەيتۇنىقىزمۇ كەلدى. قايسى كۈنى دادۇيدە كۈزگى بۇغداي تېرىش تەييارلىقىنى كورىدىغان ئىق مەيدان يىغىنى بولغان ئىدى، زەيتۇنىقىز شۇ يىغىنغا كەپتىكەن، ئىشىنى تۈگىتىپ بىزنىڭكىگە كىردى، مەندىن ھال - ئەھۋال سورىدى، مەن بىلەن ئۆز قىزىمدەك مۇڭداشتى......

سابىرنىڭ يۈرىگى يېقىملىق تۇيغۇلار بىلەن چۇلغاندى. بەنداۋتىنى قولىغا ئېلىپ، قۇلىغىنى بۇرىدى، قانداقتۇ ناخشىلار ئاڭلاندى. يەنە ئوچەردى. سابىرغا ئۆي ئىچى ئىسسىپ كەتكەندەك بىلىندى. ئۇ دېرىزىنىڭ ئىككى قانىتىنى كەڭ ئېچىۋەتتى. ئەتراپ جىمجىت. يېنىك شامال باغدىكى ئەينۇلا، قارا ئۈرۈك، كوكسۇلتانلارنىڭ ياپراقلىرىنى شىلدىرلىتىپ ئۆتتى. قەيەردىندۇ نەي بىلەن راۋاپنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. لەرزان ناخشا ئېيتىلىۋاتقاندەك بىلىندى. سۈزۈك ئاسماندا سان - ساناقسىز يۇلتۇزلار چاقناپ تۇراتتى. ئاسماننىڭ بىر بۇرجىكىدە — دېرىزە ئالدىدىكى مىۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ياپراقلىرى ئارىسىدىن چولپان يۇلتۇزى پارلاپ كورۈندى. سابىر زەيتۇنەم توغرىسىدا — يۈرىگىنىڭ قەيېرىدىندۇ بىر يېرىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان، كىشىلەرنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر، جەسۇر، جۇشقۇن، ئاجايىپ ياخشى قىز توغرىسىدا — ئويلاپ قالدى......

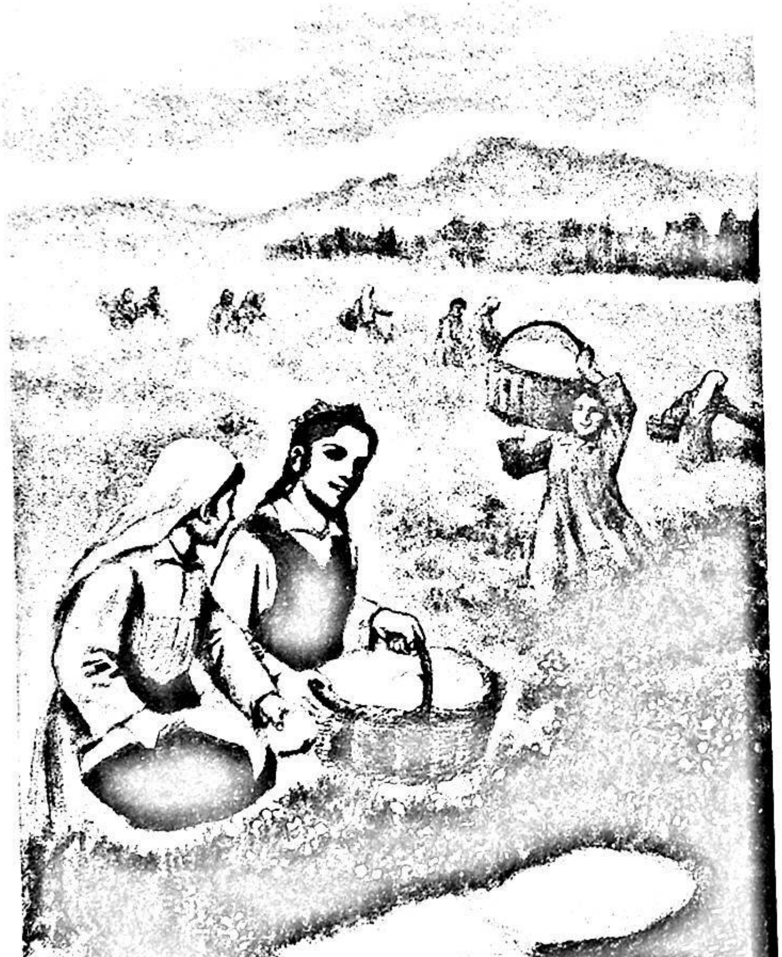

— شۇنداق بولسىمۇ بولدى قىلغىن، تىلى ئۇزۇن، — دېدى ئايال دۈيجاڭ ئايىمگۈلنىڭ دورىشىغا پەرۋا قىلماي، — ئىش قىلىشنىمۇ، دەم ئېلىشنىمۇ بىلىش كېرەك.......

— ھەممىدىن بۇرۇن ئىش قىلىشنى بىلىش كېرەك.......

— ياق، دەم ئېلىشنى بىلمىسەڭ، ئىشنىڭ راۋاج تاپمايدۇ.......

— ياق، تاپىدۇ، نېمىشقا راۋاج تاپمايدىكەن؟......

— ھېرىپ قالىسەن، ئەتە يەنە ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇقتۇڭمۇ تىلىدىن تەككەن بەگۈنىشىم، گەپ شۇنداق.......

— ئوبدان، دۈيجىڭىم. لېكىن «تىلى ئۇزۇن» دېگەن سوزنى قىلغۇچى بولما.......

ئاياللار ئايال دۈيجاڭ بىلەن ئايىمگۈلنىڭ چاقچىقىغا كۈلۈشۈپ، خوشال-خورام ھالدا سېۋەت ۋە ئېتەكلىرىگە تەرگەن پاختىلارنى كوتىرىشىپ، قاپلارغا قاچىلاشقا باشلىدى.

— مۈشۈكۈنلەردە، — دېيىشتى ئۇلار كۈلكە-چاقچاقلار بىلەن قاپلارغا پاختا قاچىلاۋېتىپ، — كۈننىڭ قانداق كەچ كىرگىنىنىمۇ بىلمەي قالىدىغان بولدۇق، ئوزىمىزنى جىددى ئەمگەك ئۈستىدە ئەمەس، خوشال توي-بايرام ئىچىدە ھېس قىلىمىز، ئېتىزدىن زادىلا كەتكۈمىز كەلمەيدۇ.......

— ئۇيلىرىڭلارغا بارساڭلار، — دېدى ئايال دۈيجاڭ چوكانلارنىڭ چىشىغا تېگىپ، — ئەرلىرىڭلار ناخشا ئېيتقۇزمايدۇ، شۇڭا ئېتىزدىن كەتكىڭلار كەلمەيدۇ-دە!

— ئاغزىڭنى يۇم، دۈيجاڭ، سەن ھاقارەت قىلىۋاتىسەن، — دېيىشتى ئاياللار ئۇلاش-چۇلاش ئۇنىڭغا يېپىشىپ، — ناخشا ئېيتقۇزمايدىغان ئەر ئوز يولىغا كېتىۋەرسۇن. لېكىن بىز ئەرلىرىمىزدىن ئەمەس، بوۋايلاردىن تارتىنىپ، ئۇيدە ناخشا ئېيتمايمىز.

— بوۋايلار بولمىغاندا، يەنە ئېيتىۋېرىمىز.......

— ئەمگەك — خوشاللىق؛ خوشال ئەمگەك — ناخشىنىڭ دوستى. مانا شۇنداق گەپ. توغرىمۇ زەيتۇنەم؟ — سورىدى ئايىمگۈل شوخلۇق بىلەن.

— توغرا بولمايچۇ، — زەيتۇنەم قاپقا پاختا قاچىلاۋاتقان ئاياللارغا ياردەملىشىپ تۇرۇپ جاۋاپ بەردى، — ئازات، ئەركىن ئەمگەك — ئەمگەكچى

ئـايالـلار ئـۇچۇن زور خـوشاللىق ئىش. ئەمگەك ئۈستىدە نـاخشا ئېيـ
تىشمۇ ياخشى، خوشال بولغان ئادەم ناخشا ئېيتالايدۇ.

ئاياللار قاپلارنى كوتىرىشىپ، قىرنىڭ بېشىغا يوتكىدى. زەيـتۈنەم چوڭ بىر قاپ پاختىنى كوتىرىپ كېلىپ ئېيتتى:

— يىغىۋېلىنىدىغان پاختا تېخى كوپ. ۋاقىتنى چىڭ تـۇتايلى، لېكىن، دەم ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمايلى، — ئانـدىن ئـۇ جىلىتكىسىنىڭ يانچۇغىدىن گۆكپۆرۈك خاتىرىلەش دەپتىرىنى چىقىرىپ، ئايال دۇيجاڭغـا سۇندى، — مانا بۇنى ئال دۇيجاڭ، ھېلى گۆكپۆرۈك باھـالىغـاندا، مېنىمۇ باھالاپ قويۇڭلار، قىلغانىغا چۇشلۇق نومۇر بولسۇن، ئاشۇرۇۋەتمەڭلار.

— پات - پات كېلىپ تۇرۇڭ، زەيتۈنەم، — دېدى ئاياللار ئۇنى چو-رىدەپ، — سىز بىلەن بىللە بولۇپ، بۈگۈن ئىشىمىز چەندان ئاۋۇدى.

— كېلىشىمدە گەپ يوق، — زەيتۈنەم قالىغاچ قانىتىدەك قاپقارا قاش-لىرىنى بىر يەرگە يىغىپ، قـاپـقارا، بولاقتەك كوزلىرى بىلەن يېيىلىپ ياتقان پاختا ئېتىزلىرىغا قاراپ قويدى، — ئېسىڭلاردا بارمۇ، ئوتكەن يىل مۇشۇ ئويماتتا بىر قىسىم غوزا قارىنىڭ ئاستىدا قالغىلى تاس قالغـان. بـۇ يىل سۇنىڭ كەملىكىدىن كېۋەز بىر قېتىملىق سۇيىنى كەم ئىچتى. شۇنداق بولسىمۇ، يەنىلا پەرۋىش تېپىپ ئـوخشىدى. ئـوتكەنكـى ساۋاق ئېسىمىزدە بولسۇن.

— ئۇنتۇماپسىز، زەيتۈنەم، — دېدى ئايىمگۇل ئوز چېچىغا قىستۇرۇ-ۋالغان پاختا گۇلىدىن بىر تالنى زەيتۈنەمنىڭ چېچىغا ئـەكىلىك بىلەن قىستۇرۇپ قويۇپ، — سىز ئىشىنىۋېرىڭ، جورىن! سوتسىيالىستىك ۋەتىنى-مىزنىڭ ئېھتىياجى ئۇچۇن، بىر تال غـوزىنىمۇ قالدۇرماي يىغىۋالىمىز، داجەي قىز - چوكانلىرى قانداق ئىشلىگەن بولسا، بىزمۇ شۇنداق ئىشلەيمىز.

زەيتۈنەم پاختىكار ئاياللار بىلەن خوشلىشىپ، كېۋەزلىكنىڭ ئايىغى-دىكى ئويماتتا كۇزگى بۇغداي تېرىۋاتقان ئەزالارنىڭ يېنىغا كەتتى.

كۇزگى بۇغداي تېرىش — نوۋەتتە جىددى ئىش. چوڭ ئويماتنىڭ ئاخىرقى بىر ئېتىزىغا ئۇچ ئات قوشۇلغان بوجۇگجىدا جىدەللەپ ئۇرۇق سېلىنىۋاتاتتى. زەيتۈنەم تېرىلىۋاتقان يەرنىڭ نەملىكىنى تەكشۇرۇپ، بىر سىقىم توپىنى ئېلىپ ئۇۋۇلاپ كـوردى. ھـول ئەت توپا ئـالقىنىغا خېمىردەك

— زەيتۇنەم، بۇ سەۋەبلىك مېنىڭ ئالدىراڭغۇلۇغىمدىن ئوتتى، — دېدى ۋە مۇسا دۈيجاڭغا قاراپ قويدى، — ئەسلىدە، مۇساكام بۇ يەرنىڭ ئوسسى ئانچە كېلىشمەپتۇ، سۇپەت ئولچىمىگە يەتمەيدۇ، قالدۇرۇپ، ئىككى-ئۈچ كۈن ئوتكۈزۈپ، ئاندىن تېرىۋېتەيلى، دېگەن. مەن ئىككىنچى شياۋ-دۈي بىلەن بولغان مۇسابىقىدىكى سۈرئەت شەرتىمىزنى قوغلىشىپ، قىزىپ كېتىپتىمەن. نـايىتـى ئىككى مولا يەركەن، ھېچنىمە بولماس دەپتىمەن.......

ياش يىگىت يەرگە قاراپ، ئوڭايسىز قىياپەتتە تۇراتتى. زەيتۇنەم:

— بىز خەلق ئالدىدا جاۋاپكار بولۇشىمىز كېرەك، — دېدى سەممى ھالدا قىزغىنلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ، — خەلق ئالدىدا جاۋاپكار بولۇش دېگەن نىمە؟ بۇ — بىزنىڭ قىلغان ھەر بىر ئىشىمىز، ھەر بىر ھەركىتىمىز خەلق مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك، دېگەنلىك. داجەيلىك قېرىنداشلار بىر دانە بۇغداي، بىر توپ قوناقنى ياخشى تېرىشقا، ئۇنىڭدىن تولۇق ھوسۇل ئېلىشقا ئەستايىدىل كوكۇل بولگەن. ئۇلار بۇنى ئىنقىلاپنىڭ ئېھتىياجى، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئېھتىياجى، دەپ تونىغان. دادۈيىمىزنىڭ ئەزالىرى داجەينى ئۈلگە قىلىپ، بۇ يىل كۈزگى بۇغداينى ئەلا سۈپەت بىلەن تېرىيمىز، بىپەرۋالىق قىلىشقا بـولمايـدۇ، دەپ جىددى قارار قىلدى. مانا بۇ — بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز.......

— شياۋدۈيلەر ئارا مۇسابىقىگە كەلسەك، — دېدى زەيتۇنەم ئويلىنىپ تۇرۇپ، — بۇ بىر خىل ئۇسۇل، مەقسەت ئەمەس. يەنى شياۋدۈيلەر ئارا پەرقنى تېپىش، سېلىشتۇرۇش، ئوزئارا ئۆگىنىپ، بىرلىكتە ئالغا بېسىشنىڭ تەدبىرى. بۇنىڭدا يەنە، ئۇنۇمنى، موما ياغاچنىڭ تۇۋىگە چۈشكەن چەشنى، تاغارغا چىقىدىغان داننى ئاساس قىلىش كېرەك. مۇسابىقە ئۈچۈن مۇسابىقە بـولـۇپ قـالسا بولمايدۇ.

كېۋەزلىك تەرەپتىن ناخشا ئاۋازى كوتىرىلدى. زەيتۇنەم قاپ-سېۋەتلەرگە پاختا قاچىلاپ، جاراڭلىق ناخشىلار ئېيتىپ، مەھەللە تەرەپكە كېتىۋاتقان ئايالالارغا بىر پەس قاراپ تۇردى، ئاندىن بۇرۇلۇپ مۇسا دۈيجاڭغا ئېيتتى:

— مۇساكا، بۇ بىپەرۋالىق — ھەممىمىز ئۈچۈن ساۋاق. بۈگۈن كەچتە دۈيجاڭلار يىغىنى بار. بۇ ساۋاقنى سىز باشقا دۈيجاڭـلارغىمۇ سوزلـەپ بېرىڭ.......

چاپلىشىپ قالدى. توپىغا قاراپ، زەيتۇنەمنىڭ قوشۇمىلىرى تۈرۈلۈپ، رەڭگى سۇزۇلۇپ كەتتى. شۇ ئارىدا شياۋدۇيجاڭ مۇسا يېتىپ كەلدى.

— مۇساكا، قاراڭ، بۇ نىمە ئىش، — زەيتۇنەم ئالقىنىدىكى لاي توپىنى شياۋدۇيجاڭغا كۆرسەتتى، ئۇنىڭ يۈزلىرىدە جىددى نارازىلىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى، — سىلەر نىمە، بۇغداي تېرىۋاتامسىلەر، يا ئالتۇندەك ئۇرۇقنى لايغا ئىلەشتۇرۇۋاتامسىلەر؟

دۇيجاڭ ئوتتۇرا ياش، ئىگىز بويلۇق ئادەم ئىدى. ئۇ زەيتۇنەمنىڭ ئالقىنىغا چاپلىشىپ تۇرغان لاي توپىغا قاراپ خىجالەت بولدى. ئۇنىڭ پىشقان يۈزلىرىدە پۇشايمان ئالامەتلىرى ئەكس ئەتتى:

— ئەتە بوجۇڭجى باشقا دۇيگە يۆتكەلمەكچى ئىدى، — دىدى ئۇ تىت-تىت بولغان هالدا گەدىنىنى تاتلاپ، — بۇ ئويماتتا ئاخىرقى بىر ئېتىزنى ئاشۇرۇپ قويۇشقا كوزىمىز قىيمىدى... شۇنىڭ بىلەن ئوزىمىزم ئىككى خىيالدىراق.......

زەيتۇنەم دۇيجاڭغا «يالت» قىلىپ قارىدى ۋە ئالقىنىدىكى لاي توپىنى يەرگە تاشلىۋەتتى:

— مانا شۇ ئىككى خىيالدىراق تېرىقچىلىق قىلىشقا زادى بولمايدۇ، — زەيتۇنەم جىددى قىلىپ ئېيتتى، — بۇ يىل بىز سۇپەت ئولچەمىگە يەتمىگەن ئالقاندەك يەرگىمۇ ئۇرۇق سالالمايمىز. بۇ سىزگىمۇ مەلۇم ئەزالار چوڭ يىغىنىنىڭ بىردەك قارارى. يۇگۇرۇڭ، ئۇرۇق سېلىش توختىسۇن

زەيتۇنەم باشقا ئېتىزلارغا ئوتتى، توپىسىنى ئۇۋۇلاپ كوردى بۇ يەرلەرنىڭ ئوسسىمۇ، سۇپىتىمۇ مۇۋاپىق ئىدى. قىزنىڭ كوڭلى جايىغا چۈشتى. ئاندىن ئۇ تېرىلىپ بولغان ئېتىزلارنىڭ قىرى بىلەن مېڭىپ بوجۇڭجىچىلارنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى.

— يولداشلار، سىلەر بۈگۈن كەچتە هەققى دىخان زادىلا قىلمايدىغان ئىشنى قىپسىلەر، — دىدى ئۇ بوجۇڭجى باشقۇرىدىغان يىگىتلەرگ قاراپ تۇرۇپ، — قېنى سىلەر ئويلاپ كورۇڭلار. مۇشۇنداق لاي توپى سېلىنغان ئۇرۇق قانداق بىخ يېرىپ چىقىدۇ، سىپىپ تۇگىمەمدۇ؟

بوجۇڭجىچى يىگىتلەر بىر-بىرىگە قاراشتى. ئۇلار توغرا قىلمىغانلىقىغ ئىقرار ئىدى. ئات يېتىلگۈچى ياش يىگىت بەل ئوگايسىزلانغان هالدا

— دادا، سەن يەنە «غالىبىيەت» نىڭ سۇيىنى كوزدە تۇتۇۋاتىسەن، — دېدى زەيتۇنەم ئۇيلانغان هالدا دادىسىغا قاراپ، — لېكىن، ئۇ سۇ بوغداي كانجىلاش، قىشلىق توك ياتقۇزۇش ئۈچۈن زورۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئامبار يېڭىيەر دادۇيىنىڭ ئىلكىدە. ئوتكەن يىل ئۇلار قىيىنچىلىغىمىزنى كوزدە تۇتۇپ، بىر قىسىم سۇيىنى ئۇن كۇن ئوتۇنۇپ بەردى. بۇ يىلمۇ شۇنداق قىلامدۇ - يوق، ئۇ ئېنىق ئەمەس. ئەڭ ياخشىسى، ئوز كۈچىمىزگە تايىنىپ، تېرىلغۇ پىلانىنى ئورۇنلاشنىڭ كويىدا بولساق بولىدۇ.

— بىز سۇچىلار، — دېدى هامۇتاخۇن كەتمىنىنى ئېقىۋاتقان ئېرىق سۇيىدە چايقاپ تۇرۇپ، — بۇ هەقتە، كوپ قېتىم باش قاتۇردۇق، بۇنىڭ بىر چارىسى بار، ئەمما، ئانچىلا بەلەن چارە ئەمەس.

— بەلەن چارە ئەمەسمۇ؟ قانداق بەلەن چارە ئەمەس؟

هامۇتاخۇن كەتمەننى سۇدىن تارتىۋالدى، كەتمەن دەستىسىگە چاپلىشىپ قالغان لايىنى قىرىپ چىقىرىپ تۇرۇپ دېدى:

— مانا سەن ئويلاپ كور قىزىم، بىر چارە: «سۇنى يۈگۈرتۈپ يۇرۇپ ئوسا قىلىش»، بۇنى كونىلار «يەر يالىتىپ سۇغۇرۇش ئۇسۇلى» دەيدۇ. بۇنىڭدا ئاز سۇ بىلەن كوپ يەرنى سۇغۇرۇشقا — ئوسا قىلىشقا بولىدۇ، ئەمما، يەر سۇغا قانمايدۇ، نەملىكنى ئۇزاق ساقلىيالمايدۇ. يەنە بىرسى «ئاختامغا ئۇرۇق سېلىش چارىسى». بۇنى ئامال بولمىغاندا قىلىشقا بولىدۇ، لېكىن، ئەتىيازدا سۇ ۋاقتىدا يېتىپ كەلمىسە، ئۇرۇق نابۇت بولىدۇ.. ....

زەيتۇنەم دادىسىنىڭ سوزىنى مۇلاهىزە قىلغاندەك، ئېرىقتا تولغىنىپ - تولغىنىپ كوۋۇكلىنىپ ئېقىۋاتقان سۇغا قاراپ، بىر پەس ئويلاندى - دە، ئېيتتى:

— دادا، سەن ئوزەڭ، كوسەي ئۇزۇن بولسا، قول كويەيدۇ، دەيتتىڭغۇ، سەن ئېيتقان چارە گەرچە ئاددىراق بولسىمۇ، پىلاننى ئورۇنلاش ئۈچۈن، ئۇنىڭ بولغىنى ياخشى. بۇگۈن كەچتە دۇيجاڭلار، پېشقەدەم دىخانلارنىڭ مەسلىهەت يىغىنى بار، سۇ توغرىلىق سوهبەتلىشىمىز، سەنمۇ بۇ يىغىنغا قاتناشقىن. ئۇندىن باشقا، — دېدي قىز ئوسا قىلىنىپ بولغان ئېتىزلاردا

زەيتۇنەم كەتكەندىن كېيىن، مۇسا دۈيجاڭ بوجۇگجىچى يىگىتلەرگە قاراپ ئېيتتى:

— كوردۇڭلارمۇ — ئالدىراڭغۇلۇقنىڭمۇ چېكى بار - دە، جۇرىيىنىڭ دىگەنلىرىنىڭ ھەممىسى توغرا، يۈرەكنىڭ بېغىشىغا تېگىدىغان، قايىل قىلىدىغان گەپلەر. بىلسەڭلار، زەيتۇنەمنىڭ ئەستايىدىللىقى، مەھكەملىگى پۈتۈن دادۈينى ئورە تۇرغۇزۇۋاتىدۇ. «بۇ ساۋاقنى باشقا دۈيجاڭلارغىمۇ سوزلەپ بېرىڭ» دىگەن سوز — ئىش بۇنىڭ بىلەن تۈگىمەيدۇ، دادۈي ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇيى ئالدىدا ئوزەڭنى تەكشۈر، دىگەن سوز، باشقىلار سەندىن ئىبرەت ئالسۇن، دىگەن سوز. شۇنداق قىلمايمۇ بولمايدۇ. قىسقىسى، بىزنىڭ بۇ جۇرىن ئادەتتىكى قىزلاردىن ئەمەس، ئەر يۈرەك يىگىتتەك قىز، يىگىت بولساڭ، ئەنە شۇنداق قەيسەر بول ئۇكىلار.......

زەيتۇنەم بۇغداي ئويمىتىدىن ئوتۇپ، دادۈينىڭ شىمالىدىكى بەشىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۈيىگە چىقتى. بۇ يەردە ئۇنىڭ دادىسى ھامۇتاخۇن بۇغداي تېرىلىدىغان ئېتىزلارنى ئوسا قىلىۋاتاتتى. خۇشپىچىم، قاڭشالىق، قاشلىرى توكۇلۇپ تۇرىدىغان ئەللىك ياشلاردىكى بۇ ئادەم دادۈي بويىچە ئۇستا سۇچىلاردىن ئىدى. زەيتۇنەم دادىسىنى كوروپ:

— ھارمىغىن، دادا، — دىدى.

— كەل قىزىم، يول بولسۇن. — ھامۇتاخۇن مۇرىسىدىن كەتمەننى ئېلىپ يەرگە قويدى، ئاق يەكتىگىنىڭ مەيدىسىدىن كورۇنۇپ تۇرغان يۇڭلۇق مەيدىسىنى يېپىپ، بېلىنى تارتىپ باغلاپ قويدى، — كەلگىنىڭ ئوبدان بولدى قىزىم، ئېرىقنىڭ سۈيى ھېلىتىن تارتىلىپ كەتتى. ئوسا قىلىدىغان يەر تېخى ھەلەم بار، سىلەر سۇ ئامبىرىنىڭ سۈيى توغرىلىق ئويلاپ كورسەڭلار يامان بولمايتتى. ....

زەيتۇنەم دادىسىنى ياخشى كورەتتى، ئاددىيلا ئەمەس، بەلكى ھەم دادا، ھەم مەسلىھەتچى سۈپىتىدە ياخشى كورەتتى. ھامۇتاخۇننىڭ ئەمگەك چان - تىنىمسىزلىقى، كوللىكتىپ ئىشىغا جىددى قارايدىغانلىقى قىزغ ياقاتتى ۋە كوپىنچە دادۈينىڭ چوڭ ئىشلىرى توغرىسىدا دادىسى بىلەن بەس - مۇنازىرە قىلىشىنى، ئۇنىڭ پىكىر - مەسلىھەتلىرىنى ئاڭلاشنى ياخشى كورەتتى.

تىزىنى جۈپلەپ يۈكۈنۈپ ئولتۇراتتى، كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇۋېلىپ، ھەدەپ ئەتراپقا ھۈرۈپ، قانداقتۇ چۈشىنىكسىز بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلايتتى. سەل پۈكۈلگەن قاتما گەۋدىسى ئۆزى ئوقۇۋاتقان ئايەتنىڭ ئاھاڭىغا تەڭكەش بولۇپ، ئالدى - كەينى ۋە ئىككى ياققا تەۋرىنىپ تۇراتتى. ئالدىغا ئېگىشكەن چاغدا، تار پېشانىلىرى ئۈستىدىكى سىدام قاشلىرى ئىختىيارسىز «لىك - لىك» كۆتىرىلىپ، تومپىيىپ چىقاتتى. بىر كۆرگەن ئادەم ئۇنى دەماللىققا: بېرىلگەن تەقۋادار موللا ياكى ئىنجىق پېرىخۇن ئىكەن، دەپ ھېساپلىماسلىقى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

«موللا» سادەتخان ئاچىنىڭ تالادىن كىرگىنىنى كۆرۈپ، نۇرسىز چېقىر كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا غىل - پال قاراپ قويدى - دە، سوقۇچاق بېشىنى كىرپىدەك ئىچىگە تىقىپ، سادەتخان ئاچىنىڭ كۆپ ئۇزۇن يىللار بۇرۇن قازا تاپقان ئاتا، ئانا، بوۋا - جەمەتلىرىنىڭ ئىسىملىرىنى تىزىپ ئاتاپ، ئېزىلىپ ئولتۇرۇپ قىرائەت باشلىدى.

«موللا» بوغۇق، ئىگراش نالىسى بىلەن سوزۇپ - تارتىپ خەتمە - قۇرئان قىلىۋاتقاندا، سادەتخان ئاچا ئەجەبلىنىپ: «بۇ كىمدۇ؟ نەدىن پەيدا بولۇپ قالدى - ھە؟...» دېگەندەك، «موللا»غا كۆز يۈگۈرتۈپ سەپ سالدى ۋە بىردىن ھەيران بولۇپ كۆزلىرىنى چوڭ ئاچتى... «موللا» — باستۇرۇلغان زومىگەر پومىششىك مۇزەپپەرنىڭ چوڭ ئوغلى پومىششىك نامان ئىدى. كىشىلەر ئۇنى «نامان تۈلكە» دەپ ئاتايتتى. نامان تۈلكە يېڭىمىيەر دادۇيىدە ئولتۇرۇشلۇق بولۇپ، سادەتخان ئاچا ئۇنى ئۆزى ئايدىڭكۆل دادۇيىگە كۆچۈپ كەلگەن يىگىرمە يىلدىن بۇيان كۆرمىگەن ئىدى.

سادەتخان ئاچا تەقۋادار موللا قىياپىتىگە كىرىۋالغان بۇ قېرى تۈلكىنى تونۇپ، ئۆزىنىڭ مۇزەپپەرنىڭ ئۆيىدە بالا دېدەك بولۇپ تۇرغان كۈنلىرىنى ئەسكە ئالدى. ئۇ چاغدا نامان تۈلكە ھەددى - ھېساپسىز ئاچكۆز - بېغەملىكى، يەپ تويماس سېمىز - تەييارتاپلىقى بىلەن داڭ چىقارغان ئىدى. ھېمىشەم چوڭ قارا ئات ئۈستىدىن چۈشمەي يۇرتمۇ - يۇرت سەيلە قىلاتتى ۋە ئۇنىڭسىز بايلار ئارا باراۋەت، توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراق بولمايتتى. كىشىلەر ئۇنى «دۇنياغا يەپ - ئىچىش ئۈچۈنلا تۆرەلگەن يالماۋۇز...» دەيتتى.

يالتىراپ تۇرغان سۇغا ۋە تېخى ئۇسا قىلىنمىغان قۇرۇق ئاختامىغا ـــ سۇنى كۇتۇپ تۇرغان ئېتىزلارغا نەزەر تاشلاپ تۇرۇپ، ـــ ساڭا مەلۇم، سۇ ـــ بىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىشىمىزدە چوڭ بىر توسالغۇ تاغ. ھە دې-سىلا سۇنىڭ يېتىشمەسلىكى ئالدىمىزنى توسۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. بىز ھازىر-قىنمۇ، كەلگۈسىنىمۇ، گەپنىڭ ئوچۇغى دادۇيىمىزدە سۇ مەسىلىسىنى ئۇزۇل ـ كېسىل ھەل قىلىش ئۈستىدە ئەترابلىق ئويلاپ كۆرۈشىمىز كېرەك.

ـــ بولىدۇ قىزىم، مەن سۇچىلار بىلەن مەسلىھەتلىشەي، سەن تە-لەپ قىلىۋەرگىن، كۆپنىڭ ئەقلى كۆپ، بىز كۆپچىلىك ئاخىر سۇسىزلىق-تىن قۇتۇلۇشنىڭ بىرەر چارىسىنى تاپىمىز.

زەيتۇنەم دادىسى بىلەن خوشلىشىپ، تېخى ئۇسا قىلىنمىغان يەرلەرنى ئارىلاپ، يۇقۇرقى بوز تەرەپكە ئۆتتى. بوز يەرنىڭ ئاخىرى بۇ يەردىن دەرەخلىرى پاكا ئۇسكەن شىۋاقتەك ئاران ـ ئاران كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان يېگىيەر دادۇيىگە تۇتىشاتتى. يېگىيەرنىڭ كەينىدە تاغ، تاغنىڭ ئۇ قېتىدا بولسا ئاپپاق قار كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

زەيتۇنەم چېكى يوق بوزلۇققا، ئاپپاق قارغا قاراپ، بىر پەس تۇر-دى ـ دە، ئېرىق ياقىلاپ كەتتى. بوز يەرنى ئايلىنىپ، دادۇيىگە ئېلىپ بارىدىغان چوڭ يولغا چىقتى ۋە شۇ يەردە يەنە سۇ توغرىسىدا ئويلىنىپ قالدى: «سۇنىڭ قىسلىقى ھەممە يەردە ئۆزىنى كۆرسىتىۋاتىدۇ، سۇ دېگەن يېزا ئىگىلىكىنىڭ جان تومۇرى، سۇ بولمىسا يېزا ئىگىلىكىنىڭ تەرەققى-ياتى نىمىش قىلسۇن؟ ياق، ياق، بۇ مەسىلىنى ئەمدى كېچىكتۈرۈشكە بول-مايدۇ، بۇنى ئەزالارنىڭ ئالدىغا قويۇش، ھەل قىلىشنىڭ ۋاقتى كەلدى...».

2. قېرى تۇلكىنىڭ ئەلچىلىككە كېلىشى

زەيتۇنەمنىڭ ئانىسى سادەتخان ئاچا ئىشتىن چۈشۈپ، ئۈزۈم تاللىرى سايە تاشلاپ تۇرغان ھويلىسىغا كىرگەندە، پېشايۋانلىق سۇپىدا تەسۋى تارتىپ ئولتۇرغان غەلىتە بىر ئادەمنى كۆرۈپ، بوسۇغىدا تۇرۇپلا قالدى. ئورا كوز، ياغاق يۈز، چوڭ ـ يىرىك ساقاللىق بۇ ئادەم ئىككى

قاسىم كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئايدىڭگۈل دادۈيگە پات-پات كېلىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى، ئەزالار چوڭ يىغىنلىرىدا غەلىبە-مۇۋەپپەقىيەتلەر، پارلاق ئىستىقبال توغرىسىدا ئاجايىپ كېلىشتۈرۈپ، كىشىنىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىپ، چىرايلىق نۇتۇق سۆزلەيتتى. ئۆزىنى تولىمۇ كەمتەر-سالماق تۇتاتتى. ھەممەيلەنگە كۈلۈپ، كۆڭۈلچەكلىك بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. بولۇپمۇ سادەتخان ئاچىنى كۆرسە، «ۋاي ئانا، ۋاي ئاچا» دەپ ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيتتى. كۆرگەن يەردە كەمتەر-كىچىك پېيىللىق بىلەن ھال سورايتتى. ئاتلىق ئۆتكەن بولسا، دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، مۇلايىملىق بىلەن سالام بېرەتتى، قىسقىسى، ئەزالارنىڭ، بولۇپمۇ سادەتخان ئاچىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش مۇمكىن بولغان ھەرقانداق پۇرسەتنى قولدىن كەتكۈزمەيتتى. سادەتخان ئاچىمۇ شۇنداق چاغلاردا تەسىرلىنىپ: «قاسىم يارىشىملىق ئوغۇل، ئوچۇق، بەلەن كادىر» دەيتتى... ھازىر بولسا...ھە، دېمەك، ئىشنىڭ تېگى مۇنداق ئىكەندە !......

نامان تۈلكە سادەتخان ئاچا گاڭگىراپ قالغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، قوينىدىن گېزىت قەغىزىگە ئورالغان نەرسىنى چىقاردى:

— بۇرۇنقى زامانلار بولسا، — دېدى ئۇ تىلىنى چايناپ تۇرۇپ، — زەيتۇنقىزغا ئات-تۆگە ئېلىپ كەلسەكمۇ ئازلىق قىلاتتى. قاسىم بالىنىڭ ھىممىتى چوڭ، قولى ئوچۇق. مانا بۇ لايىقلىرىدا بولمىغان ئاز نەرسە، قاسىم بالىدىن زەيتۇنقىزغا......

نامان تۈلكە شۇ گەپنى ئېيتتى-دە، گېزىت قەغىزىگە ئورالغان نامەلۇم نەرسىنى تىزىنىڭ ئاستىدىكى كۆرپىنىڭ چېتىگە يەم بىلەن قىستۇرۇپ قويۇپ، «غىپپىدا» قوزغىلىپ، تالاغا ماڭدى. ئۇ تاشقارقى ئىشىكتىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، خۇددى جىنايەت ئۈستىدە تۇتۇلغان ئوغرىدەك، كىر سۈيىگە ئوخشىغان رەڭسىز كۆزلىرىنى پال-پۇل پاقىرىتىپ تۇرۇپ دېدى:

— سادەتخان، پاخالدىن دانىنى ئايرىش ئۈچۈن خامان لازىم، جەننەتكە كىرىش ئۈچۈن ئىمان، دېگەن گەپ بار. مىڭ قىلمىساق، سىلى بىلەن بىز بىر ئۇرۇق-جەمەت. ئىشنىڭ ئوڭ-تەتۈرى ئايرىلىپ بولغىچە، مېنىڭ بۇ ئۆيگە كىرگىنىمنى زەيتۇنقىز بىلەن ھامۇتاخۇن بىلمىسۇن......

سادەتخان ئاچىنىڭ ۋۇجۇدىغا ئەلەملىك سىنىپى ئوچ-ئاچچىق غەزەپ ئوتلىرى تۇتاشتى، چېكە تومۇرلىرى تارتىشىپ، نەپىسى قىسىلىپ، ئۇنىڭ رەزگى چىرايىغا زادى قارىغۇسى كەلمىدى. «بۇ قاخۋاش تۇلكە نىمە دەپ كەلگەندۇ-ھە؟» دەپلا ئويلايتتى غەزەپ بىلەن.

نامان تۇلكە ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىڭراش-نالىلىرىنى تۈگەتتى، خۇدانى قايتا-قايتا شىپى كەلتۈرۈپ، پەيغەمبەرلەرنى تىلغا ئېلىپ، بىر ھازا ئىنىجىقلىق بىلەن دۇئا-تەكبىر قىلىپ، ئارىدەك ئۇزۇن قوللىرىنى ئىگىز كوتەردى:

— ئىلاھا رەببىكوم-ئامىن!......

سادەتخان ئاچا دۇئاغا پەرۋا قىلمىدى. «نامان تۇلكە زادى نىمە دەپ كەلگەندۇ، ئۇنىڭ شۇم قەدىمى قانداق قىلىپ بۇ ئويگە يېتىپ قالدى...» دىگەن خىيال ئۇنى بىئارام قىلاتتى.

نامان تۇلكە ئارىدەك ئۇزۇن، قانسىز قوللىرىنى، ئاشلانمىغان تېرىدەك پۇرلىشىپ كەتكەن يۈزلىرىگە سۈركەپ، ئاخىرى دۇئانى تۈگەتتى ۋە كىرلىشىپ كەتكەن ساپ-سېرىق چىشلىرىنى چىقىرىپ، خۇددى قىرائەت ئاۋازىدا تىجىمەللىك بىلەن سوز باشلىدى:

— ئوغۇل ئويلەش، قىز چىقىرىش ئاتا-بوۋىمىزدىن قالغان رەسىم، خۇدا تەھقىقلەشتۇرگەن پەرزدۇر، — دىدى ئۇ ھەر ئىككى ئېغىز سوزىنىڭ بىرىدە خۇدا، پەيغەمبەرنى تىلغا ئېلىپ، — ئاڭلىسام، زەيتۇنىمىز بىر ئويدان چوڭ بولۇپ، يۈرت بېشى بولدى، دەيدۇ. قاسىم بالا بولسا، ئوزلىرى بىلىلا، گۆكشىدا تۇتىنىڭ بىرى، چوڭ سۇ كادىر. يەنە كېلىپ تەقدىر-ئاللانىڭ پۈتكىنى — زەيتۇنىمىزمۇ، قاسىممۇ، ئوزلىرىمۇ — ھەممىمىز بىر ئۇرۇق، قەۋمى-قېرىنداش، ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلمان...، — نامان تۇلكە كېيىنكى سوزلەرنى ئالاھىدە ئاۋازدا تەسىرلىك چىقىرىپ ئېيتتى، — شۇنداق، مۇسۇلمانىمىز، ھەممىدىن موھىمى، مۇسۇلمان. قاسىم يۈز-ئابرويى بار چوڭ كادىر بولسىمۇ، خېلىدىن بېرى نەسىپ-نېسىۋە ئىزلەپ يالغۇز-بويتاق يۈرىدۇ. ئۇ سىلىنى ئانا، ھامۇتاخۇننى دادا بولسا، مەن ئوغۇل بولۇپ خىزمىتىنى قىلسام، دەيدۇ......

سادەتخان ئاچا «قاسىم» دىگەن ئىسىمنى ئاڭلاپ، گاڭگىراپ قالدى،

ھويلىدىن قانداقتۇ بىر ناخشىنىڭ ئاھاڭىنى ئېيتىپ، ھېچنىمىدىن خەۋەرسىز خوشال كىرىپ كېلىۋاتقان زەيتۇنەمگە كوزى چۈشۈپ جىم بولدى. سادەتخان ئاچا قىدىغىزگە ئورالغان قولىدىكى نەرسىنى كەينىگە يوشۇرۇپ ئوڭايسىز بىر قىياپەتتە:

— كەل قىزىم، — دېدى.

زەيتۇنەم مۇرىسىدىكى كەتمەننى كاۋا بارىڭى ئاستىغا قويدى، ئۇ ئانىسى بىلەن دادىسىنىڭ خاپىلىق ئۈستىدە تۇرغانلىقىنى بايقىدى - دە، بىر دادىسىغا، بىر ئانىسىغا قارىدى. ھامۇتاخۇننىڭ قاپاقلىرى تۈرۈلگەن بولۇپ، چىرايىدا جىددىيلىك بار ئىدى. سادەتخان ئاچا گويا ئوتكۈزگەن ئادەمدەك، خىجالەت بولۇپ يەردىن ئۈستۈن قارىمايتتى. زەيتۇنەم ئاتا - ئانىسىنىڭ بەزى - بەزىدە دەتالاش قىلىپ قالىدىغانلىقىنى، مۇنداق دەتالاشنىڭ بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئوتۇپ كېتىدىغانلىقىنى، ئاداۋەت ساقلىمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇ بىرئاز ئەكىلىگەن قىياپەتتە چاقچاق ئاھاڭى بىلەن:

— نېمە سىلەر، ئانا، «قېرىغاندا قېرى تاتۇق، قىلىقلىرى ئاندىن ئاتۇق» دېگەندەك، يەنە ئۇرۇشتۇڭلارمۇ نېمە؟ — دېدى كۈلۈپ.

سادەتخان ئاچا ھامۇتاخۇنغا كوزىنىڭ قۇيرۇغىدا قاراپ قويدى، ھامۇتاخۇن قاپىقىنى تۈرگەن ھالدا ئاچچىق بىلەن ئايۋان ئويگە كىرىپ كەتتى. زەيتۇنەمنىڭ كوزى ئانىسى يوشۇرۇپ تۇرغان نەرسىگە چۈشتى ۋە ئۇنى شوخلۇق بىلەن تارتىۋالدى.

يۇ بىر كىيىملىك گۈللۈك، چىرايلىق، رەڭدار، قىممەتباھا ئەتلەس ئىدى.

زەيتۇنەم ئەتلەسكە بىر قۇر كوز يۈگۈرتتى - دە، ئانىسىغا قايتۇرۇپ بەردى:

— ئانا، بۇنى نېمە قىلىسەن، قىزىق، بۇ رەخ ساڭا ئانچىلا ياراشمايدۇ — ئالاچىپار، چوڭلارغا ناباپ. مېنىڭ بولسا بار، تېخى بىر قېتىممۇ ئۇچامغا سالمىدىم. بۇنى بىكارلا سېتىۋاپسەن، كوپىراتىپتىنمۇ؟......

— ئۇنداق دېمىگىن قىزىم، — دېدى سادەتخان ئاچا ۋە ئويلىمايلا ئېغىزىغا كىرىپ، كەلگەن گەپنى ئېيتتى: — ياشلىقىڭدا كىيىم يىغ،

— ھە!؟... — سادەتخان ئاچا بۇ «ھە!...» دېگەن سۆزنىڭ ئېغى-
زىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى سەزمىدى. نامان تۈلكە ئاللىقاچان
كۆزدىن يوقالغان ئىدى. ئانا غەزەپلىنىپ، تۇرغان ئورنىدا قېتىپ قالدى......
زەيتۇنەم ئىشتىن قايتىپ ئۆيگە كەلگەندە قاتتىق خاپىچىلىق ئۈس-
تىدىن چۈشتى. ھامۇتاخۇن:
— سەن خاتىرجەم، بەختلىك تۇرمۇشقا ئىگە بولغاندىن كېيىن،
ئۆتمۈشتە تارتقان ھەممە دەرت-ئەلەملىرىڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭ، — دەيت-
تى ئايالى سادەتخان ئاچىغا زەردە بىلەن كايىپ، — مېنىڭ ئۇ خۇم-
پەرگە بولغان ئۆچمەنلىكىم ئۆلگەندىمۇ تۈگىمەيدۇ. بىز كەمبەغەل دېخان.
بىزدە كەمبەغەل دېخان ۋىجدانى بولۇشى لازىم! ......
سادەتخان ئاچا تىت-تىت بولۇپ تېرىكتى:
— ھېلىمۇ، مەن بالىنى پومىشچىككە بەرسىلە دەۋاتىمەنمۇ، مەندە
كەمبەغەل دېخان ۋىجدانى يوقمىكەن؟ ......
— يوق، يوق دېدىم، يوق! سەن كۆرگەن كۈنلىرىڭنى ئۇنتۇپ قې-
لىۋاتىسەن. بولمىسا، نېمىشقا ئۇ خۇمپەرنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقارمىدىڭ!
— نامان تۈلكە قاسىمنى تىلىغا ئالدى، ئۇنى قاسىم ئەۋەتىپتۇ. مې-
نى بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلدۇرمىدى، ئەلچىمەن دەيدۇ، بولغىنى شۇ ......
— ئەلچىمىش! ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا! — ھامۇتاخۇن جىلى
بولۇپ، ھويلا ئىچىدە ئۇياقتىن-بۇياققا مېڭىپ تۇرۇپ دېدى، —
سېنىڭ كۆزۈڭ ئاق-قارىنى ئىلغىيالمايدۇ، تۈلكە — ھامان تۈلكە. بۆرى-
نىڭ كۈچۈكى ئەزەلدىن قوي بولۇپ ئۆزگەرگەن ئەمەس. يامانغا يولۇق-
ساڭ يالىسى يېڭار، قازانغا يولۇقساڭ قارىسى ... ئەلچى! قانداق
ئەلچىكەن ئۇ! ......
— تۇۋۋا، بۇ ئادەمنى! نېمىشقا چۈشەنمەيدىغاندۇ؟ ئاغرىمىغان بې-
شىمغا ئالتە تاياق، دېگەننىڭ ئۆزى بولدى-دە.
— چۈشەنسەم-چۈشەنمىسەم شۇ، ئۆتكەن كۈنۈڭنى ئۇنۇتما، شىرە
چورۇغۇڭنى قورۇتما، دېگەن گەپ بار. لېكىن سەن بۇ شۇم تۈلكىدىن
تارتقان رىيازەتلەرنى ئۇنتۇپ قېلىۋاتىسەن......
ھامۇتاخۇن يەنە نېمىنىدۇ دېمەكچى بولغان ئىدى، لېكىن تاشقارقى

مەسلىگى كېلىپ: «مېنىڭ قىزىم كۈندۈزى دېخان، كەچتە كادىر، ئاخشىمى ئوقۇغۇچى» دەيتتى. لېكىن كەچلىك ئۆگىنىش - يېزىش ئادەتتە كەچلىك تاماقتىن كېيىن بولاتتى. بۈگۈن ئۇ شۇنچىلىك بېرىلىپ يازغىلى تۇرۇپتىكى، سادەتخان ئاچا ئىختىيارسىز خەۋپسىرەپ قالدى:

— تووۋا خۇدايىم، تېخىچىلا تۇرۇپتىغۇ بۇ ئاش...، — ئانا ئۇلۇغ، كىچىك تىندى، جوزا ئالدىغا كېلىپ ئەنسىزلىك بىلەن قەغەزلەرگە كوز يۈگۈرتتى، — سەن شۇنچە ئالدىراپ بۇ قەغەزلەرگە نىمە يازغانسەن قىزىم.

زەيتۈنەم قەغەز - قەلىمىنى جايىغا رەتلەپ قويۇپ، ئورنىدىن تۇردى. ئۈزۈن ساپلىق ياغاچ قوشۇق بىلەن سوۋۇپ قالغان ئېرىن چوپىنى يەپ تۇرۇپ ئېيتتى:

— ئەتە گۈگشېدا يىغىن بولىدۇ، ئانا، يازغانلىرىمنى ئەشۇ يەردە دوكلات قىلىمەن، — زەيتۈنەم تۈز - ساددىلىق بىلەن ئورە تۇرغان ئانىسىغا قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئولتۇرساڭچۇ، ھەرقانچە گۇنا قىلغان بولساڭ، ئوتتۇق،— ئاندىن زەيتۈنەم بىر قوشۇق چوپنى ئېغىزىغا سېلىپ تۇرۇپ دېدى،— دوكلاتقا سېنىمۇ، دادامنىمۇ قوشتۇم، ئەمدى سىلەرنى پۈتۈن گۈگشې بىلىدىغان بولدى.

سادەتخان ئاچا ئەنسىزلىك بىلەن قاشلىرىنى ھىمىرىپ قويدى:

— نىمە دېدىڭ؟ تۈزۈك گەپ قىل، قىزىم. سەن بۇ قەغەزلەرگە مېنى نىمە دەپ يازغانسەن - ھە؟

— يازدىم، شۇ...، — دېدى زەيتۈنەم كۈلكىدىن ئۆزىنى زورغا بېسىپ،— گەپىنىڭ قىسقىسى، دادام بىلەن ئانام ئۇرۇشىدۇ، ياراشمايدىغان ئىشنى قىلىدۇ، مەنىسى يوق كونا تەمسىللەرنى تەكرارلايدۇ، دەپ يازدىم. قانداق، بوپتىمۇ؟

سادەتخان ئاچا سۇپىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە كوپتىن بېرى زەيتۈنەمگە ئېيتالماي كەلگەن كوڭۈل سوزلىرىنى ئېيتىشقا كىرىشتى:

— مەن ئېيتاي، سەن قۇلاق سال قىزىم. سېنىڭ مۇنچىلىك ئوز يولۇڭنى تېپىپ، ئەلنىڭ ھورمەت - ئىشەنچىسىگە ئىگە بولغانلىقىڭنى ئويلىساق، ئوتمۇش بىلەن ھازىرنىڭ ئاسمان - زېمىن پەرقىنى

قېرىغاندا ئاياپ كىمي، دىگەن تەمسىل بار، ئارتۇق دولەت باشنى يارماپتۇ، دىيىشىدۇ.......

زەيتۇنەم يالت قىلىپ، ئانىسىنىڭ كوزىگە قارىدى. ئانىسىنىڭ كوزلىرى غەرەزسىز، تۈز - ساددىلىق بىلەن قاراپ تۇراتتى. زەيتۇنەمنىڭ يۇزلىرىدە چېكىپ قويغاندەك قىزىللىق پەيدا بولدى، كوزلىرى نارازىلىق بىلەن ياندى:

— ئانا، سەن نىمە دەۋاتىسەن، — دىدى قىز سەل جىددىلىشىپ، — بۇ گەپلەر بىز كەمبەغەل دىخان، توۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ سوزى ئەمەس. سەن بۇ گەپلەرنى نەدىن تاپتىڭ؟ ... مەن ساڭا ئېيتسام، ئەمۇنداق بىمەزە گەپلەرنى ئوتمۇشتە تەييارتاپ خېنىم - ئاغىچىلار، ئەمگەك قىلمايدىغان قاخۋاش - هورۇن بۇۋىلەر دىيىشكەن. ئۇ نىمىلەر ئەشۇنداق قىلىشمىسا، جان بېقىشالمايتتى. بىز بولساق ئوملەشكەن دىخانلار، سوتسىيالىزىم قۇرغۇچىلار. سوتسىيالىزىمنى ياخشى قۇرۇش — بەخت، دولەت، قېرىغاندىمۇ غەمسىز ئوتۇش كاپالىتىگە ئىگە بولۇش، دىگەن شۇ. سەن بۇ ئەتلەسنى بىكارلا سېتىۋاپسەن، شۇنداقمۇ - يوق؟

— ....

سادەتخان ئاچا جاۋاپ بەرمىدى. زەيتۇنەم نىمىگىدۇ ئالدىراپ تۇراتتى، ئۇ ئانىسىنىڭ جاۋابىنى كۇتمەيلا، ئوزى يېتىپ قويىدىغان بىر دېرىزىلىك هوجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

سادەتخان ئاچا كەچلىك تاماقنى ئېلىپ كىرگەندە، زەيتۇنەم 10 - لامپا يورۇغىدا، جوزا ئالدىدا ئولتۇرۇپ، پۇتۇن دىققىتى بىلەن بىر نەرسە يېزىۋاتاتتى. سادەتخان ئاچا تاماقنى دەستىخان ئۇستىگە قويۇپ تۇرۇپ:

— قېنى قىزىم، تامىقىڭنى يىگىن، سوۋۇپ قالدى، — دىدى.

زەيتۇنەم يېزىشتىن باش كوتەرمەي:

— هازىر ...، — دىدى. لېكىن سادەتخان ئاچا قاچا - قومۇچنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ، ئىككىنچى قېتىم كىرگەندىمۇ بۇ «هازىر» تۈگىمىگەن ئىدى. زەيتۇنەم ئىزچىل يوسۇندا كۇندۇزى ئەزالار بىلەن ئەمگەك قىلاتتى، كەچتە يىغىنلاردا بولاتتى، ئاخشامدا چىراق ئالدىدا ئولتۇرۇپ بىر هازاغىچە كىتاپ ئوقۇپ، خاتىرىلەر يازاتتى. هامۇتاخۇن قىزىنىغا

— نامان! قايسى نامان؟

— مەن ساڭا كوپ قېتىم سوزلەپ بەرگەن نامان تۇلكە ......

— نىمە، پومىششىك نامانمۇ؟......

زەيتۇنەم ئورنىدىن تۇرۇپ، ئانىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى، قوللىرىنى تۇتتى. ئانا قىزىنىڭ مۇشتلىرىنىڭ تۈگۈلۈپ، ئوتتەك يېنىپ، غەزەپ تىن تىترەۋاتقانلىقىنى سەزدى. زەيتۇنەمنىڭ تەمكىن كوزلىرىدە غەزەپ ۋە ئەلەم ئوتلىرى چاقنايتتى.

— ئانا، نامان تۇلكە نىمە دەپ كەپتۇ. ئۇ ساڭا نىمە دىدى؟

سادەتخان ئاچا نامان تۇلكە بىلەن بولۇنغان گەپلەرنى ئەينەن سوزلەپ بەردى ۋە ئاخىرىدا قوشۇپ قويدى:

— نامان مىنىڭ بىر نەرسە دىيىشىمگە ئۇلگۇرە - ئۇلگۇرمەيلا، تۇلكىدەك كىرىپ، سالمىدەك «غىپپىدە» چىقىپ كەتتى. داداڭ، نامان تۇلكىنى يۇزىگە تۈكۈرۈپ، ئويدىن قوغلاپ چىقارماپسەن، دەيدۇ. ئۇ تۇلكە قاسىمنى تىلغا ئالدى. بۇ قاسىم ......

زەيتۇنەم بىرەر ئىشقا ئاچچىقى كەلسە، جىم بولۇپ قالاتتى. سادەتخان ئاچا قىزىنىڭ ئاچچىق ئەلەمدىن دولقۇنلىنىۋاتقان قەلبىنى سەل تاتارغان يۇزلىرىدىن، ئېلىپتەك چىرايلىق بۇرۇنلىرى ئۇستىدە پەيدا بولغان سۇزۇك تەردىن كوردى. زەيتۇنەم ئويلاق - بۇياققا ماڭاتتى، ئىختىيارسىز چاچلىرىنى چۇۋۇپ، يەنە ئورۇپ قويدى. جىلىتكىسىنىڭ تۈگمىسىنى يەشتى ۋە ئەتتى. ئۇنىڭ سەل تۇرۇلگەن قوشۇمىلىرى جىددى پىكىر قىلىۋاتقانلىقىنى ئىپادە قىلاتتى، ئۇ ئاخىر:

— ئانا، بۇ ئەتلەسنى نامان تۇلكە ئەكەلگەنمۇ؟ — دىدى.

— شۇنداق قىزىم، نامان تۇلكە بىر نەرسىنى تىقىشتۇرغاندەك قىلدى، گاڭگىراپ كېتىپ نىمە قىلىشىمنى بىلمەي قاپتىمەن، كېيىن قارىسام ئەتلەس ئىكەن ......

زەيتۇنەم ئانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، سادەتخان ئاچىنىڭ مۇلايىم، سادە كوزلىرىگە بىر مىنۇتچە قاراپ تۇردى - دە، ئوزىنى تۇتقان ھالدا دىدى:

— ئانا، نامان تۇلكە — پومىششىك. ئۇ بۇ ئويگە كىرىشكە قانداق

كورىمىز. داداڭ بىلەن مېنىڭ خوشلۇقتىن بېشىمىز ئاسمانغا تاقىشىدۇ. يېڭى زامان سېنىڭ ۋە سېنىڭدەك مىليونلىغان قىزلارنىڭ تەقدىرىنى ئۆك قىلىپ، ھوقوق ـ ئەركىنى ئۆز قولىغا تۇتقازدى. بۇمۇ ماۋجۇشى، پارتىيىنىڭ بولغانلىغى ... ئويلانسام، بىز خوتۇن خەقلەرنىڭ ئوت-مۇشتىكى كۈنىمىز كۈنمۇ! ... توت بۇلۇڭ، بىر كۆلۈڭنىڭ بەندىسى بولۇپ ئۆتۈپ كەتكەن ئىدۇق. «خوتۇن كىشى — يېرىم كىشى»، «چېچى ئۇزۇن — ئەقلى قىسقا» ... ئىشقىلىپ، ئۇ كەملەردە بىزنى كەم-ستىدىغان تۇتامى يوق گەپلەر تولا بولغان. بىز شۇ دەرتلەرنى تارتقان. سەن بولساڭ ئۇ كۈنلەرنى كورمىدىڭ، ئىشقىلىپ بەندىسىنىڭ كوزىگە كورسەتمىسۇن. بىز خوتۇن خەقلەرنىڭ ئورنىمىزدا ئاسماننىڭ يەر، يەر-نىڭ ئاسمان بولغىنىدەك چوڭ ئۆزگىرىش بولدى. لېكىن، شۇنداق بول-سىمۇ، قىز بالا ئادەت بويىچە ئون يەتتە، ئون سەككىز ياشتا ياتلىق قىلىنىدۇ، بۇرۇندىن شۇنداق قىلىنغان. بۇ يىل سەن تولۇق يىگىرمە بىر ياشقا كىردىڭ، ئادەملەر ئوخشمايدۇ، گەپ بولىدۇ. داداڭ بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامىدىمۇ بەزىدە مۇشۇ توغرىلىق غىڭ ـ غىڭ بولۇپ قالىدۇ.......

زەيتۇنۇم بىرلا قىز بولۇپ، ئانىسىغا تولىمۇ ھېرىس ئىدى. ھەر نىمە بولسا تاتىنماي، توغرىدىن ـ توغرا — ئوچۇق سوزلىشىشكە ئادەت-لەنگەن ئىدى. ئۇ ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ، ئىختىيارسىز قاقاخلاپ كۈلدى ـ دە، دىدى:

— ئانا، سىلەر شۇنداق قىلىپ، يىگىرمە يىل باققىنىمىزمۇ يېتەر ئەمدى ئۆزەڭگە ئۆۋا تاپ دىمەكچىمۇ؟

— بۇ نىمە دىگىنىڭ، تۈزۈك گەپ قىل قىزىم، — ئانا، نىمە-ئۈچۈندۇ، ئۆز گېپىگە ئۆزى ئەپسۇسلانغاندەك بولدى، — بىز سەنسىز ھايات كەچۈرۈشنى كوز ئالدىمىزغا كەلتۈرەلمەيمىز. سەن ئۆزەڭ ئويلاپ كور. لېكىن، بىر ـ ئىككى يىل بولدى. ھېلى ئۇ ئەلچى، ھېلى بۇ ئەل-چى. ئەلچىگە ئولۇم يوق، دىگەندەك، ئۇزۇلمەي باش ئاغرىغى بولۇۋاتىدۇ. بۇگۇن يەنە بىزنىڭ ئوخلاپ چۈشىمىزگە كىرمىگەن بىر ئەلچى......

— ئوخلاپ چۈشىمىزگە كىرمىگەن ئەلچى؟... كىم ئىكەن ئۇ؟

— نامان.

— شۇنداق، سەن قاسىمنى بىلمەيسەن، مەنمۇ ئانچىلا چۈشەنمەيمەن، شۇنداق بولسىمۇ، سەن ئۇنىڭ نامان تۈلكىنى ئۆزىگە ئەلچى قىلىشىدىنمۇ، ئۇنىڭ قانداق بىر نىمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىشىڭ كېرەك. مال تۈرى بىلەن ئايرىلىدۇ، ئادەم خىلى بىلەن، دىگەن گەپ بىكار چىقمىغان. سەن ئادەملەرنىڭ سۆزىگە ئەمەس، ھەركىتىگە قارىغىن. كادىر بولسىمۇ، ئەزا بولسىمۇ شۇنداق، — زەيتۈنەم سەل ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن ئېيتتى، — مەن قاسىمنىڭ ئۆزى بىلەن سۆزلىشىمەن، ئۇنىڭ بىلەن جەزمەن ئوچۇق سۆزلىشىش كېرەك، — زەيتۈنەم بۇ گەپنى ئاڭلاپ، سەل گاڭگىراپ قالغان ئانىسىنىڭ مۈرىسىگە قولىنى ئېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئانا، سەن دادامدىن ئۈگەنگىن، ئۈگىنەمسەن؟ دادام مانا يارايدۇ، ئاق - قارىنى بىر قاراپلا ئايرىيدۇ. ئەزالار دادۈيىمىزدە سۇ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش يولىدا باش قاتۇرۇۋاتىدۇ. بىز بۇ چوڭ ئىش ئۈستىدە بىرلىكتە ئويلىشىمىز كېرەك. دادام بۇ ھەقتە كويۇپ - پىشىپ كۈچ چىقىرىۋاتىدۇ، سەنمۇ دادامدەك بولغىن......

زەيتۈنەمنىڭ سۆزى ئېغىزىدا قالدى. كىمدۇ تاشقارقى ئىشىكنى «غاچ» قىلىپ ئېچىپ ھويلىغا كىردى، بۇ ئوتتۇرا بويلۇق، ئورۇق كەلگەن بىر ئايال بولۇپ، دادۈينىڭ «يالىڭاياق دوختۇرى» ئىدى.

— ئالدىراپلا ئۆيگە كېلىۋىدىم، سىزگە خەۋەر قىلىپ ئۆتەي دىدىم، — دىدى «يالىڭاياق دوختۇر» زەيتۈنەمگە قاراپ. ئۇنىڭ قولىدا بىر بولاق داكا، بىنت ۋە تېڭىققا كېرەكلىك لازىمەتلىكلەر بار ئىدى، — سۇڭ مېي بۈگۈن يېڭىيەر دادۈيىدىن بىزنىڭ دادۈيگە ئۆتۈپ ئېتىز ئۈستىدە داۋالاشنى ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. كەچتە تۇيۇقسىز «ئايىمگۈلنىڭ ئەھۋالى ئېغىر» دىگەن گەپ بولدى. ئالدىراپ ئۆيىگە بارساق، قىز بىر تەرەپتىن قۇسۇپ، بىر تەرەپتىن قوسىغى موجۇپ، بىئارام بولۇپ يۇمۇلىنىپ يېتىپتۇ. سۇڭ مېي دەرھال تەكشۈرۈپ: «ئوتكۈر سوقۇر ئۈچەي، يېرىلىپ كېتىش خەۋپى بار، گوڭشې دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ بېرىشقا ئۈلگۈرمەيدۇ» دىدى ھەمدە دادۈي تىببى پۇنكتىنىڭ ئۆزىدە ئوپىراتسىيە قىلىشنى قارار قىلدى. ھازىر جىددى ئوپىراتسىيە بولۇۋاتىدۇ......

— ۋاي، خۇدايىمەي، بۇ ئايىمگۈلگە نىمە بولغاندۇ، — دىدى

جۈرئەت قىلدى؟ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ بۇرۇنلاردا سەن بىلەن قانداقتۇ ئۇرۇق - جېمەتسىز بىر بولغان، دەپ ھېسابلىغان، قاسىمنىڭ ئۆزىگە تۇققان، كۆكشى كادىرى ئىكەنلىكىنى بانا قىلغان. بۇ يەردە مەسىلە بار. ئۇنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى ھېچ تەسادىپىي ئەمەس. ھازىر بەزى ياخشى ئۆزگەرمىگەن پومىششىك، باي دىخانلار قاراڭغۇ بۇلۇڭ - پۇشقاقلاردا ھەدەپ ئۇرۇق - جېمەت، تۇققانچىلىق، قەۋمى - قېرىنداشلىق، مۇسۇلمانچىلىق ئۈستىدە ئىغۋا تارقىتىپ يۈرىدۇ. بىلسەك، بۇ — نۆۋەتتە سىنىپىي كۈرەشتىكى بىر خىل يېڭى يۈزلىنىش. ئۇلارنىڭ مۇنداق قىلىشتىكى مەقسىدى ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش، ئۆزىنى يوشۇرۇپ قېلىش. تۈنۈگۈن 6 - ئىشلەپچىقىرىش دۈينىڭ ئەزالىرى بەزى سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ ئەشۇنداق ئىغۋاسىنى تۇتۇپ، ئىنقىلاۋىي چوڭ پىپەن يىغىنى ئاچتى، تازا دەككىسىنى بەردى ......

— نامان تۇلكىمۇ ئەشۇنداق بىر نەرسىلەرنى دېدى، — سادەتخان ئاچا غەزەپلىنىپ كەتتى، — ئۇمۇ بىز بىر ئۇرۇق - جېمەتمىز، دىنداش، مۇسۇلمان دېدى. مەن: سەن بولساڭ، يالماۋۇز، چايانسەن، ئولسەكمۇ قېنىمىز قوشۇلمايدۇ، دەپ يۈزىگە بىر شاپىلاق ئۇراي دېگەن ئىدىم. لېكىن، ئۈلگۈرەلمىدىم. مەن قاپاقۋاش قاسىمنىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ گاڭگىراپ كەتتىم. بۇ قاسىم قانداق ئادەم - ھە؟......

زەيتۇنەم قاسىمنىڭ ئىككى بالىسى بار خوتۇنىنى يوق سەۋەپ بىلەن خارلاپ قويۇۋەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭ تېشى تۈزۈكتەك كورۇنگەن بىلەن، ئىچىدە نىمە بارلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغانلىقىنى سوزلەپ بەردى. ئاندىن:

— سەن تېخى قاسىمنى بىلمەيسەن، ئانا، شۇڭا، «قاسىم» دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا تىترقاپ قاپسەن، — دېدى.

— مەن ئۇ قاسىمنىڭ تېگى - تەكتىنى نەدىن بىلەي. ئۇنىڭ مېنى «ۋاي ئانا، ۋاي ئاچا» دەپلا يۈرگىنىنى، سالام بېرىپ، ھال سورىغىنىنى بىلىمەن. كورگىنىم شۇ، قىزىم.

زەيتۇنەم سادەتخان ئاچىنىڭ قولىدا تۇرغان ئەتلەسنى ئېلىپ، پۇرلاپ - پۇرلاپ ئۆزىنىڭ سومكىسىغا سېلىپ قويدى.

ئامراقلىق بىلەن قۇچاقلىدى، — كوردۇڭمۇ، تازىمۇ ئالدىراش - ھە. دادۇيىنىڭ ئۇزىدە، مۇشۇ ئاددى سايمانلار بىلەن ئوپىراتسىيە قىلىش ۋېتنىشكە توغرا كەلدى.

زەيتۇنەم سەمىمى ھالدا سۇڭ مېينى ماختىدى ۋە چاقچاق قىلدى:

— جۇرئەت قىپسەن، دوستۇم. سوقۇر ئۇچەينى دادۇينىڭ ئۇزىدە مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوپىراتسىيە قىلىش — چوڭ نەتىجە. سەن ھەقىقەتەن يېتىلگەن قاسساپ بولۇپ قالدىڭ......

سۇڭ مېي يېقىملىق كۇلۇپ قويدى:

— ۋاقىت شۇنداق كېلىپ قالدى، — دېدى ئۇ چاپىنىنى كىيىپ تۇرۇپ، — قىزنىڭ ئەھۋالى ئېغىر ئىدى. سوقۇر ئۇچەي يېرىلىپ كەتسە خەتەرلىك. ۋاقىت گۇڭشېغا يوتكەپ كېتىشكە يار بەرمىدى.

ئايىمگۇل ئاغرىق ئازاۋىدىن قۇتۇلۇپ، بىر ھازاغىچە كۇلۇمسىرەپ ياتتى ۋە كېيىن ئېغىر ھارغىنلىقتىن كوزلىرى ئۇيقىغا كەتتى. زەيتۇنەم ئايىمگۇلنىڭ كارۋىتىغا بېرىپ، ئۇنىڭ چېچىلىپ تۇرغان سىكىلەك چاچلىرىنى تۇزەپ، مېھرىۋانلىق بىلەن قاراپ قويدى.

— سەن تېخى بۇ قىزنى بىلمەيسەن، — دېدى زەيتۇنەم ئاسما ئوكۇل شىشىسىنى تەييارلاۋاتقان سۇڭ مېيغا قاراپ تۇرۇپ، — ئايىمگۇل دادۇيىمىزدىكى ئەڭ كىچىك مىنبىڭ، ئون ئالتە ياش. ئۇ ناھىيە بويىچە ئوتكۇزۇلگەن ئايال مىنبىڭلارنىڭ ئىككى يۇز مېتىر ئارىلىقتىكى قارىغا ئېتىش مۇسابىقىسىدا يەتتە توچكىغا تولۇق تەككۇزۇپ، ئەلا نەتىجە بىلەن تەقدىرلەنگەن. ئۇنى ناھىيىلىك ۋوجۇاڭبۇمۇ بىلىدۇ.

— ھەقىقەتەن باتۇر قىز كورۇنىدۇ، — دېدى سۇڭ مېي راھەتلىنىپ ئۇخلاۋاتقان قىزغا قاراپ، — ئەھۋالى ئېغىر بولسىمۇ، قەتئىي تەلەپ قىلىپ، كوتىرىشكە ئۇنىماي، تىببى پۇنكىتقا ئوزى مېڭىپ كەلدى. ئوپىراتسىيە جەريانىدا چىشىنى - چىشىغا بېسىپ بىر قېتىممۇ «ۋاي» دېمىدى. «ئاغرىدىمۇ» دېسەم، «داۋام قىلىۋېرىڭ، ئوزەمنى ياخشى سېزىۋاتىمەن» دەپلا تۇردى. مۇنداق چىدام ھەقىقەتەن قەيسەر ئىرادىلىك قىزلاردىلا بولىدۇ.

زەيتۇنەم سۇڭ مېيغا: ئايىمگۇلگە بىرئاز قان بېرىش زورۇر بولار،

ساده‌تخان ئاچا ئەنسىرەپ.

زەيتۇنەم ئالدىراپ چاپىنىنى كىيدى ۋە «يالىڭاياق دوختۇر»
بىلەن يۈگۈرگىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى ......

3. سۇڭ مېينىڭ خاتىرە دەپتىرى

دادۇي تىببىي پۇنكىتى ئاسما گازۋاي لامپا ۋە چوڭ قول چىراق-
لىرىنىڭ نۇرى بىلەن يورۇتۇلغان ئىدى. سۇڭ مېي مۇشۇ دادۇينىڭ ئۆ-
زىدە يېتىشتۈرۈلگەن، قىسقا مۇددەتلىك كۇرسلارنى تۈگەتكەن زېرەك —
ئەپچىل «يالىڭاياق دوختۇر» لارنىڭ ماسلىشىشىدا ئوپېراتسىيە بىلەن
جىددىي شۇغۇللىنىۋاتاتتى. ئۇ ئوتتۇرا بوي، كەڭ پېشانە، ئاق يۈز، با-
دام قاپاق، قىرقىم چاچلىق خۇشپىچىم قىز بولۇپ، تىنىمەي، سالماق ھەر-
كەت قىلاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوپېراتسىيە قىلىنغان نۇقتىغا تىكىلگەن،
پېشانىلىرىدا سىماپتەك تەر تامچىلىرى پاقىرايتتى.

زەيتۇنەم ياردەملەشكۈچى «يالىڭاياق دوختۇر» لار بىلەن
كۆز ئۇچىدا سالاملاشتى ۋە پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەس-
سەپ، سۇڭ مېينىڭ كەينىگە كېلىپ، ئۇنىڭ ھەركىتىگە قاراپ تۇردى.

سۇڭ مېي ئەپچىللىك بىلەن يېرىلغان قوساق ئىچىدىكى سېرىق
ئەت تېگىدىن چىمەلتەك قول چوڭلۇقىدا، پۈۋلىگەن دوۋساقتەك، قارامتۇل
جىگەر رەڭگىدە ئىششىپ كەتكەن ئۈچەينى كېسىپ ئالدى — دە، داس-
قا تاشلىدى. ئاندىن چىگىلگەن ئۈچەي ئېغىزىغا يود سۈركەپ، ئاۋال
سېرىق ئەتنى، ئاندىن كېيىن كېسىلگەن تېرىنى تىكتى ۋە تىكىلگەن يەر-
گە رىۋانول سۈركەپ، پەم بىلەن داكا قويۇپ تاڭدى. سۇڭ مېي بۇ نا-
زۇك ئىشلارنى شۇنچىلىك تېز، چىۋەرلىك بىلەن ئەستايىدىل بېجا كەل-
تۈردىكى، ئۇنىڭ ئاپتوماتىك ماشىنىدەك تىنىمسىز ھەركەتلىنىۋاتقان قول-
لىرىغا قاراپ زەيتۇنەمنىڭ كۆزلىرى ئىمىر — چىمىر بولۇپ كەتتى.

ئوپېراتسىيە تۈگىدى. سۇڭ مېي قولىنى يۇيۇپ، ئېغىزىدىن ماسكىنى
ئېلىپ تاشلاپ، خالاتىنى يېشىشكە باشلىدى ۋە شۇ چاغدا زەيتۇنەمنى كۆردى:

— ھوي، زەيتۇنەمغۇ بۇ، قاچان كەلدىڭ؟ — سۇڭ مېي زەيتۇنەمنى

زەيتۇنەم دەپتەرنى ۋاراقلاپ ئولتۇرۇپ، دەپتەرنىڭ قېتىغا قىستۇرۇلغان كىچىك ئىككى سۇگۈلۈك رەسىمگە كوزى چۇشتى. بۇ رەسىم زەيتۇنەم بىلەن سۇڭ مېينىڭ بۇنىڭدىن ئون نەچچە يىل بۇرۇنقى باللىق دەۋرىنىڭ خاتىرىسى ئىدى. زەيتۇنەم رەسىمنى قولىغا ئېلىپ ئۇزاق قارىدى ۋە سۇڭ مېيغا قاراپ:

— سۇڭ مېي، سەن بۇ رەسىمنى نىمشقا دەپتەرگە سىلىۋالدىڭ، — دىدى كۇلۇپ.

— رەسىمنىمۇ؟ — سۇڭ مېي جاۋەندىن كېرەكلىك شىشىلەرنى ئىلىفاپ ئېلىپ تۇرۇپ، كوزلىرىنى ئوينىتىپ، رەسىمگە قاراپ قويدى، — مەن بۇ رەسىمنى سېنىڭ قىرىق بىر كوكۇللىق كىچىككىنە قىز ۋاقتىڭنى ئەسلەش ئۇچۇن، بەزىدە دەپتەرگە سىلىۋالىمەن. ئۇ چاغدا سېنىڭ نەق قىرىق بىر تال چېچىڭ شۇنداق چىرايلىق، يول-يولى بىلەن ئورۇلگەن ئىدى. راستىمۇ؟ خوش، ئوزەڭدىكىسىچۇ، باردۇ؟

— بار، خاتىرە-دە بۇ، — دىدى زەيتۇنەم كۇلۇپ، — مەنمۇ بەزىدە بۇ رەسىمگە قارىسام، سەندىكى ئوزگىرىشلەرگە ھەيران قالىمەن. ئۇ چاغدا سەن كىچىك، تاتىنچاق ئىدىڭ، بۇ يەردىكى ھەممە نەرسىگە ھەيران بولۇپ قارايتتىڭ، ئۇ چاغدا بىر ئېغىزمۇ ئۇيغۇر تىلى بىلمەيتتىڭ. باققا ئەكىرىپ، «بادام» دىگىن دىسەم، «باداڭ» دەيتتىڭ، شۇنداقمۇ؟

سۇڭ مېي كۇلۇپ كەتتى ۋە شىشىلەرنى قولىغا ئېلىپ:

— سەن بىرئاز ئولتۇرۇپ تۇر، زەيتۇنەم. مەن ئايىمگۇلنى يوقلاپ كىرەي. ئاندىن سوزلىشىمىز، — دەپ چىقىپ كەتتى.

زەيتۇنەم رەسىمنى چىراققا يېقىن ئەكېلىپ، يەنە قىزىقسىنىپ قاراشقا باشلىدى. رەسىمدە بويىنىغا قىزىل گالىستۇك تاقىغان، بىر-بىرىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدىغان ئىككى قىز — زەيتۇنەم بىلەن سۇڭ مېي بىر ساپاقتىكى جۇپ غۇنچىدەك كۇلۇپ تۇراتتى. زەيتۇنەمنىڭ بېشىدا گۇللۇك چىمەن دوپپا، ئۇستىدە ئاق پۇرمە كوينەك بولۇپ، تال-تال ئورۇلگەن ئۇششاق چاچلىرى مۇرىسىنى يېپىپ تۇراتتى. سۇڭ مېينىڭ بولسا ئۇستىدە كوك خادانى كەنجە بولۇپ، قۇلىقىنىڭ ئاستىدىن قىرقىلغان قويۇق چاچلىرى ئۇستىدە ئىككى تال قىزىل لىنتا ئانار گۇلىدەك ئېچىلىپ تۇراتتى.

بۇ قىز تېخى كىچىك، مەندىن قان ئالغىن، — دەپ تەكلىپ قىلدى. سۇك مېي بولسا: قانداق، ئەنسىرەۋاتامسەن. ھازىر ھېچ ھاجىتى يوق، بىر ئازدىن كېيىن بىلەك تومۇرىدىن گىلىكوزا سالىمىز. ئايىمگۇل تېز ئەسلىگە كېلىدۇ، — دەپ خاتىرجەم قىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار يان ئۆيگە — كارۋات قويۇلغان، ئىككى دېرىزىلىك دورىخانىغا چىقتى.

— سۇك مېي، سەن چارچىدىڭ، شۇڭا بۈگۈن بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ دەم ئالساڭ قانداق؟ — دېدى زەيتۇنەم.

سۇك مېي لامپىنى يېقىپ، كارۋاتنى تۈزىدى:

— بۈگۈن بولمايدۇ، دوستۇم. مەن بۇ يەردىن ئايرىلالمايمەن. ئوپېراتسىيە قىلىنغان كىشىدە ھەرخىل ئۆزگىرىشلەر بولۇشى مۇمكىن. ئۇندىن باشقا، گۆكشى دوختۇرخانىسىغا تېلېفون بېرىپ، ئۇ يەردىن ئايىمگۈلگە كېرەكلىك بەزىبىر نەرسىلەرنى ئالدۇرۇش كېرەك.

— ئۇنداق بولسا مەيلى، مەن سەن بىلەن قالاي.

— ناھايىتى ياخشى، پاراڭلىشىپ، بىللە دەم ئالىمىز.

سۇك مېي شۇنداق دەپ، جاۋەننى ئېچىپ، دورا شىشىلىرىنى قاراشتۇرۇشقا باشلىدى.

زەيتۇنەم بولسا ئادىتى بويىچە سۇك مېينىڭ تور سومكىسىدىن تيەنئەنمېن سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن قىزىلتاشلىق خاتىرە دەپتەرنى ئېلىپ، ۋاراقلاشقا كىرىشتى. سۇك مېي بۇ خاتىرە دەپتەرگە ئۆزىنىڭ ئۆگىنىش تەسىراتلىرىنى ۋە كۈندىلىك تۇرمۇشىدا بولغان ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى رېتى بىلەن يېزىپ قوياتتى. دەپتەرنىڭ ئاخىرىدىكى گىراپىلىق بەتلىرىدە بولسا ئۆيىدە يېتىپ داۋالىنىدىغان، دورا ئاپىرىپ بېرىپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدىغان كېسەل كىشىلەرنىڭ ئىسىم-پامىلىسى، ئادرېسى، ئۇلار ھاۋالە قىلىنغان دورىلارنىڭ لاتىن ھەرپىدە يېزىلغان نام-ئىسىملىرى كۆزگە چېلىقاتتى. ئاخىرقى بەتلىرىدە بولسا بۇ تاغلىق يېزىدا ئۆسىدىغان دورا گىيالىرىنىڭ يەرلىك تىلدا ئاتىلىشى، قەيەردە ئۆسىدىغان، نېمىگە شىپا بولىدىغانلىقلىرى ۋە دورا گىيالىرىدىن ئۆزى دورا ياساپ، سىناقتىن ئۆتكۈزگەن قانۇنىيەتلىك خۇلاسىلەر ۋە بەزى تەجرىبىلەر يېزىلغان ئىدى.

ناھايىتى ئېھتىياجلىق بولۇپ چىقتى، ئۈچ چوڭ ئىنقىلاۋي ھەركەتنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدە زەيتۇنەمدەك زىيالىي ياشلار ئۆز بەستىگە ئېلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ناھايىتى كوپ ئىدى. ئۇ دادۇيگە بارغاندىن كېيىن، ئۇتتەك قىزىق كۆرەشكە ئۆزىنى ئاتتى، كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلار ئېھتىياجلىقلىكى بولغان ئىشلارنى باتۇرلۇق بىلەن ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ، يېزا سوتسىيالىزىم جېنىدىسىنى مۇستەھكەملەش يولىدىكى كۆرەش-نىڭ كۈچلۈك ئىلگىرى سۈرگۈچىلىرىدىن بولدى. ئۇنى كۈندۈزى ئىش قايىنىغان ئېتىز-ئېرىقتا ياكى كېۋەزنىڭ ئەڭ يېڭى سورتى يېتىشتۈرۈلۈۋاتقان ئىلمىي تەجرىبە ئېتىزىدا؛ كەچلىگى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش سىنىپىدا ياكى دادۇي مەدەنىيەت كلوبىنىڭ جانكويەر يېتەكچىسى سۈپىتىدە كىتاپلار جاۋىنى ئالدىدا كورۇش مۇمكىن ئىدى.

پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىنىڭ شىددەتلىك كۆرەش دولقۇنلىرىدا، ئۇ كەڭ كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلار بىلەن مۈرىنى - مۈرىگە تىرەپ، ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلاۋي لۇشيەنىنى باتۇرلۇق بىلەن قوغداپ ۋە قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، سىنىپىي دۈشمەنلەرگە قارشى قەتئىي كۆرەش قىلدى. ئۇ بۇ جەرياندا ئاجايىپ جۇشقۇن، قەتئىي ئىرا-دىلىك جەڭچى، ماۋزېدۇڭ سىياسىتىنى جانپىدالىق بىلەن تەشۋىق قىلغۇ-چى كۆرەشچان ئەزىمەت قىز سۈپىتىدە كەڭ كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ قىزغىن ھورمەت، چوڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولدى.

ئوتكەن يىلى يازدا سۈڭ مېي تىببىي مەكتەپنى ۋە ئۇنىڭ پراكتىكا جەريانىنى تۈگىتىپ، «قىزىلتاغ» گۇڭشېسىغا كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوت-تۇرا دىخانلارنىڭ قايتا تەربىيىسىنى ئېلىشقا كەلگەندە، زەيتۇنەم گۇڭشې ئىنقىلاۋي ۋېييۈەنخۇيىنىڭ چاگۆبىيسى ئىدى. دوستلار قۇچاقلاشتى، ئۇ-لارنىڭ سېغىنىش سوزلىرى تۈگىمەيتتى. بۇ يىل يازدا سۈڭ مېي يېگىنەر دادۇيىدە قايتا تەربىيە ئېلىش ۋەزىپىسىنى ئەلا باھا بىلەن تۈگەتتى، كۈتۈلمىگەندە، ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغانلىقى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋالدى.

سۈڭ مېينىڭ كېتىشىگە زەيتۇنەمنىڭ زادى كوزى قىيمايتتى ۋە ئاخىرى

ئاجايىپ خاتىرە ... زەيتۇنەم رەسىمگە قاراپ ئولتۇرۇپ، بىرخىل تاتلىق-يېقىملىق تۇيغۇ بىلەن ئۆتكەنلەرنى ئەسكە ئالدى......

1958-يىلىنىڭ ياز ئايلىرىنى قىزىلتاغ خەلقى خەلق گۈڭشېلىشىش ھەركىتىنىڭ يېڭى دولقۇنى بىلەن كۈتۈۋالدى. زەيتۇنەم سۇڭ مېينى بىرىنچى قېتىم دەل شۇ كۈنلەردە كۆردى. ئۇ چاغدا، سۇڭ مېي قىزىلتاغ گۈڭشېي داڭۋېي شۇجىسى يولداش سۇڭ جىڭشىڭنىڭ پېشىغا ئېسىلىپ، ئايدىڭكۆل دادۇيىگە ئويناپ كەلگەن ئىدى. قىزىل پەشمەت كىيگەن، قوش كوكۇلىلىق سۇڭ مېي بىر كۆرۈشتىلا زەيتۇنەمگە يېقىپ قالدى. كېيىن زەيتۇنەم يېزا ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ھېكايىسىدىن: سۇڭ مېينىڭ ئانىسى 1948-يىلى سەنشىدە گومىنداڭچىلار تەرىپىدىن «ئېرىڭ كوممۇنىست ئىكەن» دەپ ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى، پارتىيىنىڭ يەر ئاستى خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقان يولداش سۇڭ جىڭشىڭ 1949-يىلى خەلق جيېفاڭجۈنىگە قوشۇلۇپ، شىنجاڭغا يۈرۈش قىلغاندا، تېخى ئىككى ياشقا كىرمىگەن سۇڭ مېي بىر تۇغقىنىنىڭ ئۆيىدە قالدۇرۇلغانلىقىنى، مۇشۇ يېقىندىلا يولداش سۇڭ جىڭشىڭنىڭ ئۆزى سەنشىگە بېرىپ، سۇڭ مېينى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىدى......

مانا شۇ كۈندىن ئېتىبارەن زەيتۇنەمنىڭ قەلبىدە ئالاھىدە بىر تۇيغۇ — سۇڭ مېينى سېغىنىش، ھۆرمەتلەش ۋە ئۇنىڭ بىلەن دوستلىشىش تۇيغۇسى پەيدا بولدى. كېيىنكى يىلى كۈزدە گۈڭشېي باشلانغۇچ مەكتىۋىدە بىرىنچى تۈركۈم يېڭى ئەۋلات ئۇسمۇرلەر ماۋجۇشى رەسىمى ئالدىدا قەسەم بېرىپ، پىونېرلار دۇيىگە كىردى. بۇ يەردە زەيتۇنەممۇ، سۇڭ مېيمۇ بار ئىدى. قىزىل گالىستۇكلۇق قىزلارنىڭ دوستلۇغى باشلىنىپ كەتتى. سۇڭ مېي زەيتۇنەملەرنىڭ ئۆيىگە باراتتى، زەيتۇنەم بولسا سۇڭ مېينى ئىزلەپ كېلەتتى. ئۇلار بىر سىنىپتا، بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ، باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگەتتى. ئاندىن كېيىن سۇڭ مېي تاغلىق يېزا خەلقىنىڭ ھەمنەپەس دوختۇرى بولۇشقا نىيەت باغلاپ، ئۈرۈمچى تىببى مەكتەپكە ئوقۇشقا كەتتى. زەيتۇنەم بولسا سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا قۇرۇش كۈرىشىگە قاتنىشىش ئۈچۈن دادۇيىگە قايتتى.

دادۇي زەيتۇنەمگە — ئوتتۇرا مەلۇمات ئالغان بۇ ئەقىللىق قىزغ

زەيتۇنەم سۇڭ مېينىڭ بىلىگىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭ شوخلۇق بىلەن ئويناپ تۇرغان كوزلىرىگە قارىدى:

— قانداق ئۇزگىرىش؟ ئېيت، چاققان ئېيت. سەن يالغۇز دوختۇرلا ئەمەسقۇ. دادۇيلەر ئارا ئىلغار تەجرىبە، يېڭىلىقلارنى تارقىتىش — سېنىڭ يەنە بىر ۋەزىپەڭ، خوش، ئۇلار بىرەر ئىلغار تەجرىبە يارىتىپتىمۇ؟

سۇڭ مېي خوشاللىق بىلەن سوزلەپ بەردى:

— يولداش سابىر داجەيدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، يېڭىيەر دادۇيىنىڭ ئەزالىرى داجەيدىن ئۇگىنىشنىڭ تەجرىبە-ساۋاقلىرىنى يەكۇنلەش دولقۇنىنى قوزغىۋېتىپتۇ. شياۋدۇيلەردىن تارتىپ، ئائىلىلەرگىچە بەس - مۇنازىرە بولۇۋاتىدۇ. ئەزالار: داجەيلىكلەرگىمۇ، بىزگىمۇ پارتىيە رەھبەرلىك قىلىدۇ، ھەممىمىزگە ماۋ زېدۇڭ سىشياڭى نۇر چېچىپ تۇرىدۇ. بىزنىڭمۇ ئىككى بىلىگىمىز بار. لېكىن بىز نېمىشقا داجەي دادۇيى قىلغان ئىشنى قىلالمايمىز؟ قاچانغىچە سۇ قىيىنچىلىقىدىن قۇتۇلالمايمىز؟ دېگەن مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، داجەيگە يېتىشنىڭ يېڭى-يېڭى چارە-تەدبىرلىرى ئۇستىدە ئويلىشىۋاتىدۇ. قىسقىسى، يېڭىيەردە ھازىر مۇنازىرە قايناپ كەتتى!

— بۇ بىر چوڭ، جىددى مەسىلە، — دېدى زەيتۇنەم ئويلىنىپ تۇرۇپ، — داجەيدىن ئۇگىنىش ماۋجۇشىنىڭ چاقىرىقى، چوڭ يونىلىش مەسىلىسى. بىزدىمۇ بۇ ھەقتە قوزغىلىش بار. ئەزالار: بىرنەچچە بولاق، كىچىك ئوستەڭنىڭ سۇيى ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرمىدى. قانداقلا بولمىسۇن، بىرەر چارە تېپىپ سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش كېرەك، دەپ ئوتتۇرىغا قويۇشتى. سۇ بىزدە يېزا ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ بوسۇپ ئوتمىسە بولمايدىغان جىددى توسالغۇسى بولۇپ قالدى. ئەتە گۇڭشېدا يىغىن بار، مەن مۇشۇ ھەقتە مەسىلە قويماقچىمەن.

ئۇلار ئومۇمى تەلەپكە ئايلىنىپ قېلىۋاتقان سۇ، بىكار ياتقان بوز ۋە قىزىلتاغ گۇڭشېسىنىڭ گۇزەل كېلەچىگى ئۇستىدە قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، تۇن تەڭ بولۇپ قالغانلىقىنى سەزمەي قېلىشتى. سۇڭ مېي ئىمىنىدۇ ئېسىگە ئالغاندەك، زەيتۇنەمنىڭ قولىنى تۇتۇپ، كوزىگە قاراپ كۇلدى:

— سۇلۇ مېي، سەن مەشەدە، قىزىلتاغ ئېتىكىدە ئۆسكەن، بىزنىڭ گۈزەلىشىدا قالغىن، بىز بۇ تاغلىق يېزىدا سوتسىيالىزىم ئۈچۈن بىللە كۈرەش قىلايلى، — دېدى.

زەيتۇنەمنىڭ سوزى قەتئى ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، بۇ سۇلۇ مېيىنىڭمۇ كۆڭلىدىكى سوز بولۇپ چىقتى. ئۇ كۆپكىنە دوست- ياران تاپقان، رىشتىسى باغلانغان بۇ سۈيۈملۈك تاغ ئېتىكىنى تاشلاپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلاتتى. دوستلار قايتا- قايتا مەسلىھەتلىشىپ يولداش سۇلۇ جىڭشىڭنىڭ ئالدىغا كىرىشكە قارار قىلدى. بۇ چاغدا سۇلۇ جىڭشىڭ ناھىيىگە شيەنۋېي شۇجىسى بولۇپ يوتكىلىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ سۇلۇ مېينىڭ تەلىۋىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، غەمخورلۇق بىلەن:

— بۇ — توغرا تاللاش، ياخشى يۈزلىنىش. مەن سېنىڭ «قىزىلتاغ» گۈزەلىشىدا مەڭگۈ يىلتىز تارتىپ، كەڭ گۈزەلىشى ئەزالىرىنىڭ مۇناسىپ دوختۇرى، هارماس- تالماس خىزمەت قىلغۇچىسى بولۇشۇڭنى ئۈمىت قىلىمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى.

سۇلۇ مېينىڭ تەلىۋى تەستىقلاندى، زەيتۇنەمنىڭ ئۈمىدىمۇ ئەمەلگە ئاشتى. سۇلۇ مېي گۈزەلىشى دوختۇرخانىسىدا قالدى. زەيتۇنەم بىلەن سۇلۇ مېينىڭ دوستلۇغى «قىزىلتاغ» گۈزەلىشىدا تىلدىن- تىلغا ئۆتۈپ يۈرگۈچى ئىلھامبەخش ھېكايە ئىدى. ئەزالار ئۇلارنى «بىر ئۈچكە ئىچىدىكى قوشماق مېغىزلار»، «گۈزەلىشىمىزنىڭ بىر جۈپ قىزىلگۈلى» دەپ تىلىدىن چۈشۈرمەيتتى......

سۇلۇ مېي ئايىمگۈلنى يوقلاپ قايتىپ كىرگەندە، زەيتۇنەم رەسىمنى دەپتەرنىڭ قېتىغا قىستۇرۇپ قويۇپ، خاتىرىلەرنى ئوقۇۋاتاتتى. زەيتۇنەم:

— سۇلۇ مېي، سەن يېڭىيەر دادۇيىدە بولدۇڭمۇ؟ — دېدى خاتىرە دەپتەرنى تور سومكىغا سېلىپ تۇرۇپ.

— يېڭىيەردىمۇ؟ مەن ئۇ يەردە ساق بىر ھەپتە تۇردۇم، — سۇلۇ مېي زەيتۇنەمنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇردى، — يېڭىيەر گۈزەلىشىغا يىراق. ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارغىنىمىز تۈزۈك. لېكىن بىلسەڭ، دوستۇم، يېڭىيەر دادۇيىدە ھازىر ئۆزگىرىش چوڭ!

— مانا بۇ كۈتۈلمىگەن ئىش، — دېدى زەيتۇنەم، — مەن خېلىدىن بېرى بۇ قاسىمغا چۈشەنمەيمەن. ئۇ ئۈرۈمچىدە سۇچىلىق مەكتىۋىنى پۈتتۈرۈپ كەلگەندىن كېيىن، گۆكشىمىزدا ئۇزاقتىن بۇيان سۇ خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. قارىماققا، خىزمەتكە جىددى قارايدىغان، تەجرىبىلىك كادىردەك كۆرۈنىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭ بەزى ئىشلىرى كىشى-نىڭ غەزىۋىگە ئوت قويىدۇ. مانا، بىر مىسال: ئۇ يوقىلاڭ بىر سەۋەپنى توقۇپ، ئۆزىنىڭ ئىككى بالىلىق خوتۇنىنى زومۇ-زو قويىۋەتتى. ئۆتۈپ كەتكەن ۋىجدانسىزلىق! يەنە كېلىپ، ئۆزىگە كىمنى ئەلچى قىپتۇ، دىمەم-سەن، نامان تۈلكىنى! بىرسى — خەلق كادىرى، بىرسى — خەلق دۈشمىنى، بۇ قانداق مۇناسىۋەت! ھېچ چۈشەنمەيمەن. ھازىر ھەممە كىشى سۇ توغ-رىلىق باش قاتۇرۇۋاتىدۇ. قاسىم مەسئۇل سۇ كادىرى. ئۇنىڭ كاللىسىدا بۇ ئىش بارمۇ-يوق، بىلگىلى بولمايدۇ. قىسقىسى، بىر رەزىللىك.

سۆك مىي بۇ غەلىتە ئەلچى توغرىسىدا ئاڭلاپ، قاسىمنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئېيتتى:

— مەن بۇ قاسىم ياخشىمۇ، يامانمۇ بىلمەيمەن، لېكىن ئاناڭ ئەنچىگە نىمە دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ؟

زەيتۇنەم بىر پەس جىم بولۇپ قالدى، كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ دېدى:

— ئانام، ئۆزەڭ بىلىسەن، يۇۋاش، ئاقكۆڭۈل، ساددە ئايال. لېكىن بىر ئاز دىنىي خۇراپاتقا مايىل. نامان تۈلكە ئانامنىڭ مۇشۇ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىشنى كۆزلىگەن. كېيىن، ئانام ئىشنىڭ تېگىنى بىلىپ دەرھال غەزەپلەندى. مەن قاسىمنىڭ ئۆزى بىلەن يۈز تۇرانە سۆزلەشمەكچىمەن. پەرەز قىلىشىمچە بۇ ئادەم خېلىلا مۇرەككەپ بولسا كېرەك. ئۇ جىسمانەن سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىزدە ياشاۋاتىسمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىدىيىسى، روھىي دۇنياسى چىرىك ئۆتمۈشنىڭ ئىسكەنجىسىدىن تېخى قۇتۇلمىغان ئوخشايدۇ، شۇڭا ئۇنىڭغا: سەن نەدە قالغان بەندە؟ دەپ كۆزىنى ئېچىپ قويۇش كېرەك، شۇنداق قىلماي بولمايدۇ......

— زەيتۇنەم، سەن گۇلسۇمخان ئاچامنى بىلەمسەن؟
— ئىمىشقا بىلمەيدىكەنمەن، سابىرنىڭ ئانىسىغۇ.
— بىلىشنىغۇ - بىلىسەن، — دېدى سۇۋك مېي شوخلۇق بىلەن كوزلىرىنى ئويىنىتىپ، — لېكىن، گۇلسۇمخان ئاچا ساڭا سالام دېگىن، دېدى.
— قىزىقسەن، سۇۋك مېي، ئىمىشقا كۇلىسەن، — زەيتۇنەم شۇنداق دىسمۇ ئىختىيارسىز قىزىرىپ كەتتى، — «سالام» دېگەن بولسا، سالامەت بولسۇن، بۇ ئادەتتىكى ئىشقۇ.
— بۇغۇ ئادەتتىكى ئىش، — سۇۋك مېي كۇلۇپ چاقچاق قىلدى، — لېكىن سابىرنىڭ ئانىسى ھېمىشەم سېنى «قىزىم» دېيىشكە ئامراق، بۇ «قىزىم» دېگەن سوز قانداق مەنىگە ئىگە، ھېچ بىلەلمىدىم .. ...
— سەن يەنە چاقچىقىڭنى باشلىدىڭ، — دېدى زەيتۇنەم بىرگىز قولىنى سۇۋك مېينىڭ كوزىگە تەككۇزۇپ تۇرۇپ، — سەن ھەجەپ ئوزەڭ توغرىسىدا گەپ قىلمايسەنا، جاۋتيەندىن خەت بارمۇ، ئىمىشقا بۇ توغرىدا ئېغىز ئاچمايسەن؟
زەيتۇنەم سۇۋك مېي ئۇرۇمچىدە پراكتىكا ئوتكۇزۇۋاتقاندا، جاۋتيەن بىلەن تونۇشقانلىغىنى، بۇ تونۇشۇش دەسلەپ دوستلۇققا، كېيىن بىر - بىرىنى ياخشى كورۇپ قېلىشقا راۋاجلانغانلىغىنى جاۋتيەن يېڭىيەر دادۇيىگە سۇۋك مېينى يوقلاپ كەلگەندىن تارتىپلا بىلەتتى.
— ھە، ئىمىشقا گەپ قىلمايسەن، — دېدى شوخلۇق بىلەن.
— سەن گەپنى ئەپقاچما، — دېدى سۇۋك مېي كۇلۇپ، — جاۋتيەن توغرىلىق سەن ھەممە گەپنى ئاڭلىدىڭ، بىزدە باشقىچە قاراشلارمۇ يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە جاۋتيەن ھازىر بىزنىڭ ناھىيىدە. لېكىن، ھازىرقى گەپ سابىر توغرىسىدا......
— قويغىنا، ئۇ گەپنى، — دېدى زەيتۇنەم ئوزىنى قاچۇرۇپ، — مەن ساڭا باشقا بىر ئىشنى — قىرى تۇلكىنىڭ ئەلچىلىككە كەلگەنلىگىنى سوزلەپ بېرەي.
— تۇلكە دەمسىنا، قانداق قېرى تۇلكە؟
زەيتۇنەم قاسىمنىڭ ئەلچىسى توغرىسىدا غەزەپلىنىپ، ئاچچىق بىلەن سوزلەپ بەردى:

چوقۇم ئۇرۇنلاش كېرەك، دېگەن يەرگە كەلدۇق. بۇنىڭ ئۈچۈن «غالىبىيەت» نىڭ سۈيىدىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ......

— زەيتۇنەم ئۇكا، مەن ساڭا ئېيتسام، — دېدى «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىنىڭ ئىگىدارچىلىق هوقۇقى كۆپرەك بىزدە، دەپ هېساپلايدىغان نىياز قۇربان كېلىشكەن شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ قويۇپ، بىرئاز نارازى بولغان قىياپەتتە، — بۇ يىل ئەمدى «غالىبىيەت» كە كۆز ئالايتىشنى قويۇپ تۇرغىن. ئۆتكەن يىل بوپتۇ دېدۇق، تەڭ پايدىلاندۇق. ئۇ چاغدا تېرىلىدىغان يەرنىڭ ئۆزىمۇ چاغلىق ئىدى. بۇ يىل ئەهۋال ئوخشمايدۇ. يېڭىيەر دادۇيى، بىلسەڭ، ساق بىر مىڭ سەككىز يۈز مو يەرگە بۇغداي ئۇرۇقى سالىدۇ. هازىر تېرىلىپ بولغىنى ئۈچيۈز مودىن سەل كۆپ. بۇلاق سۈيىدىن پايدىلىنىپ ئۇسا قىلىنىدىغىنى سەككىز يۈز ياكى مىڭ مو ئەتراپىدا. قالغىنىغا مەن سۈنى قىزىلتاغ كەينىدىن تەلپىگىمدە توشامدىم؟......

زەيتۇنەمنىڭ قاش - كۆزلىرى سۈزۈلۈپ كەتتى، مەڭزىدە زىناقلار پەيدا بولدى ۋە ئىختىيارسىز چاچلىرىنى مۇرىسىدىن ئارتىلدۇرۇپ كەينىگە تاشلاپ، ئورنىدىن تۇردى:

— بۇ گەپچە، نىياز ئاكا، سەن «غالىبىيەت» نىڭ سۈيىنى ئۆزەڭ ئۈگچە پايدىلىنىشنىڭ قازىنىنى ئاسقان ئوخشىمامسەن؟ — زەيتۇنەم يېنىدىكىلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ قويدى، — ئۇنداق گەپ يوق، سەن قىيان سۈنى تىزگىنلەپ ئېقىتىش قۇرۇلۇشىدا ئايدىڭكۆل دادۇيىنىڭ بىرى كەم ئەمەس، تۈوت مىڭ ئەمگەك كۈچى سەرپ قىلغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالمىغىن!......

— يوقسۇ ئۇكا، بىز بۇنى ئۇنتۇمدۇق، — دېدى نىياز قۇربان ئورنىدىن قوزغالماي ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئوڭ قولى ئادىتى بويىچە ئۇسكىلەڭ بۇرۇتلىرىنى تولغاش بىلەن بەنت ئىدى، — سىلەر ئۇ چاغدا ئۆز ئارا هەمكارلىشىش روهىمىز بىلەن ياردەم بەرگىلى كەلدۇق، دەپ بىزگە جىددى پەيتتە خوشىندارچىلىق قىلدىڭلار. بىزمۇ «بار تاۋىقىم - يان تاۋىقىم» دېگەندەك، ئۆتكەن يىل «غالىبىيەت» نىڭ سۈيىنى تەڭ ئىچتۇق، ساق ئون كۈن سۇ بەردۇق. بۇمۇ يەتمەمدۇ؟......

«غالىبىيەت» سۇ ئامبىرى 1967 - يىلى ئەتىيازدا سابىرنىڭ تەشەببۇسى، پىلانلىشى بىلەن يېڭىيەر دادۇيىنىڭ شىمال تەرىپىگە ياسالغان

ئۈچىنچى باپ

1. ياڭاق دەرىخى ئاستىدا

گۆكشى ئىشخانىسىنىڭ كەينىدىكى چوڭ باغدا باراخسان ياڭا
دەرىخى قەد كوتىرىپ تۇرىدۇ. ئىگىز ئۆسكەن ياڭاق دەرىخىنىڭ ئاستى
كەڭ شىپاڭ بولۇپ، بۇ يەردە گۆكشى، دادۇي كادىرلىرىنىڭ باش قوشقا
يىغىنى بولۇۋاتاتتى. شىپاڭنىڭ ئەتراپىدا رەتلىك ئۆستۇرۇلگەن بادا
چىلان، قارا ئۆرۈك، ئەينۇللارغا ئوخشاش، پىشىپ يېتىلىپ قالغان قەغە
ياڭاقمۇ قويۇق شاخلار ئارىسىدا ماك يىرىپ چىققان ئىدى ۋە ئۇ بەزىد
بىغىشىدىن ئايرىلىپ، ئارىلاپ - ئارىلاپ شىپاڭغا توروۇكلاپ چۈشەتتى
بۇ ھالدىن كىشىلەر ئالدىراپ كېلىۋاتقان كۈز مەنزىرىسىنى كورەتتى.

گۆكشى. داگۆيى شۇجىسى چاۋار مەتقۇل ئارقا تەرەپتىكى جوزا
ئالدىدا ئورە تۇرۇپ، ئۇزۇن چاچلىرىنى ئالدىغا تاشلاپ، كەسكىن -
كەسكىن قىلىپ سوزلەۋاتقان زەيتۇنەمنىڭ گېپىنى تىڭشىغاچ، خاتىرە دەپ
تىرىگە نىمىنىدۇ بىرنىمىلەرنى يېزىپ ئولتۇراتتى. چاۋار مەتقۇل كەڭ
پىشانىلىك، بۇغداي ئوڭلۇك، چوڭ - ئوتكۇر كوزلۇك قىرىق بەش ياشلاردىكى
كىشى بولۇپ، سەل ئاق ئارىلىغان چاچلىرىنى قوللىرى بىلەن تاراپ
يالاڭپاشتاق ئولتۇراتتى. ئۇستىدە بولسا ياقىسى كەڭ ئېچىلغان كالتە يەڭ
ئاق كوينەك بار ئىدى. ئۇ ئارىلاپ - ئارىلاپ يېنىدا ئولتۇرغان سابىردىن
نىمىنىدۇ ئېنىقلاپ سوراپ قوياتتى ۋە خاتىرە دەپتىرىگە يازاتتى.

— دادۇيىمىزدە كۈزگى بۇغداي كولىمىنىڭ بۇ يىل يېرىم ھەسسىگە
يېقىن ئاشۇرۇلغانلىقى ھەممىمىزگە مەلۇم، — دېدى زەيتۇنەم قولىدىكى
قەغەزلەرنى سومكىسىغا سېلىپ تۇرۇپ، — لېكىن، سۇ يەرقسىز. ھەتتا، سۇ
ھېلىتىنلا سىزىلەرلىك دەرىجىدە تارتىلىپ كېتىۋاتىدۇ. بىز ئەزالار بىلەن
قايتا - قايتا مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، قاندىقلا بولمىسۇن، پىلاننى

زەيتۇنەم بىلەن نىياز قۇربان ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان «تالاش»قا قارىماي، قاسىم سۆزلەۋاتقاندا، ئاستى تەرەپتىكى ئالتۇن چىشى پاقىراپ كۆرۈندى ۋە چىرايىدا ئويچان كىشىنىڭ قىياپىتى ئەكس ئەتتى، — شۇنداق، ئۇنى تالىشىپ نېمە قىلىمىز. ئىشقىلىپ «غالىبىيەت»نىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى يېگىيەر دادۇيىدە. يېگىيەر دادۇيىنىڭ ئەزالىرى بۇ ئامبارنى ياساشتا جاپا چەكتى، ئەمدى راھىتىنى كۆرۈشكە ھەقلىق. لېكىن، بۇ ئامبارنىڭ قۇرۇلۇشىدا ئايدىڭكۆل دادۇيىنىڭ قوشقان تۆھپىسىمۇ ئاز ئەمەس. باشقا دادۇيلەر ئەمگەك كۈچى قوشقان بولسا، تەڭ قىممەتتە ئالماشتۇرۇش پىرىنسىپى بويىچە نوۋەتكە بولۇپ قايتۇرسا بولىدۇ، — قاسىم ئۇزاق ئويلاپ، قىيىن بىر مەسىلىنى ھەل قىلىشقا كىرىشكەن كىشىنىڭ نەزىرى بىلەن كۆپچىلىككە مىسكىن قاراپ قويدى، — ئۇيان ئويلايمەن، بۇيان ئويلايمەن، چوگىلەپ كېلىدىغان يېرىم يەنە سۇ. سۇ بولسا، كۆرۈپ تۇرۇپسىلەركى، يېتىشمەيدۇ. دەرھال كۈچنى توپلاپ ئۈستىگىدەك بىر يەرمۇ يوق. ئۇنداق بولغاندىكىن، مەن موھىمى، تېرىلغۇ پىلانىنى قايتىدىن قاراپ چىقىپ، بار سۇنىڭ ئەھۋالىغا يارىشا بىر ئىش قىلساق ئەمەلىيرەك بولارمىكىن، دەيمەن. قول يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق - تە، يەنى مەسىلەن......

سابىر قاسىمنىڭ پىكىرلىرىنى دەڭسەپ ئۆلچىگەندەك بىر پەس ئويلىنىپ تۇردى - دە، قاسىمغا قارىدى. قاسىمنىڭ چىرايى ھارغىن بولۇپ، بۇ مۇشكۈل ئىشنىڭ يېشىمىنى تاپالماي ئازاپلىنىۋاتقاندەك ئىدى. ئۆز نۇقتىئىنەزىرىنى خېلى ئىشىنەرلىك قىلىپ ئاساسلاپ كۆرسەتتى ۋە كۆپچىلىككە مەنىلىك قىلىپ قاراپ قوياتتى.

— ئومۇمەن ئالغاندا، — دېدى قاسىم ئاخىرىدا، — ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەشكە توغرا كېلىدۇ. پىلاننى چوڭ تۈزۈپ ئورۇنلىيالمىغاندىن، كىچىك تۈزۈپ ئاشۇرۇپ ئورۇنلىغان تۈزۈك ۋە شۇنداق بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئەمەلىي ئىمكانىيەت قالدۇرۇش — بۇ چوڭ ئىش.

— پىلان ئەمەلىي بولۇشى زۆرۈر، بۇ موھىم، — دېدى سابىر كۆپچىلىككە نەزەر تاشلاپ، — تېرىلغۇ پىلانى پارتىيىنىڭ ئاشلىقنى ئاساس قىلىش، ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلاندۇرۇش فاڭجېنىغا ئاساسەن، دۆلەت ۋە كوللېكتىپنىڭ ئېھتىياجى نەزەردە تۇتۇلۇپ، ھەر تەرەپلىمە مۇزاكىرە قىلىنىپ

بولۇپ، قىزىلتاغ جىلغىلىرىدىن ئەسادىپى چىقىپ كەلگەن يامغۇر- سەل
سۈيىدىن پايدىلىنىپ تولدۇرۇلاتتى. ئۇ يىلى بۇ ئامباردا ھېچقانداق سۇ
بولمىدى. چۈنكى سەل سۇ ئامبارغا يېتىپ كەلگىچە قۇم- تاشلارغا —
سىڭىپ تۈگەپ كەتتى. كېيىنكى يىلى ئەتىيازدا سەل سۇلىرىنى مەركەزلە
تۈرۈپ ئېقىتىش، تىزگىنلەش بويىچە بەزى قۇرۇلۇشلار ئېلىپ بېرىلدى
بۇ ئىشقا خوشنا دادۈيلەر ئەمگەك كۈچى بىلەن ياردەم بەردى. بۇ يە
داجەيدىن ئۆگىنىش ئاممۇۋى ھەركىتىدە ھەممە دادۈيلەر تېرىلغۇ كولىم
نى كېڭەيتتى ۋە سۇ مەسىلىسى بۇ يەردە ئۇلتۇرغان دادۈي كادىرلىرىنىڭ
دىققەت مەركىزىدىكى موھىم ئىش بولۇپ قالدى. شۇڭا، زەيتۇنەم ئوت
رىغا قويغان «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىنىڭ سۈيىدىن پايدىلىنىش مەسىلى
دەررۇ غۇلغۇلا پەيدا قىلدى. ھەر كىم ھەر خىل نۇقتىسىدىن مۇلاھى
قىلاتتى، بەزى چارىلەرنى تەكلىپ قىلاتتى. سۇ يېتىشمەسلىكى مۇنازىرىنى
ئاساسىي تېمىسى ئىدى.
سابىر گەپ قىلماي جىم ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ كۆڭلىدە باشقا بى
نەرسە، قارلىق تاغنى باش ئەگدۈرۈپ، بەكۋاش، نەپ بەرمەس قار سۇل
رىنى باشلاپ كېلىشنىڭ غايىۋى خەرىتىسى سىزىلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ قەلب
ئوتلۇق ئارزۇنىڭ گۈزەل، پارلاق مەنزىرىسى بىلەن جۇشقۇنلىناتتى. كۆ
ئالدىدا بولسا كىچىككىنە داجەي ئىگىزلىكىدە تۇرۇپ، ئىنقىلاپ ئۇچۇ
تاغ- دەريالارنى ئۆزگەرتكەن داجەي قەھرىمانلىرىنىڭ جاسارەتلىك ئو
رازى گەۋدىلەنىدى... «ياق، بۇ كىچىككىنە سۇ ئامبىرى بىلەنمۇ ھې
ئىش پۈتمەيدۇ، ئۇنىڭ سۈيى قەرەلسىز سۇ. ئۇ يېگىيەر بىلەن ئايدىڭكو
نىڭ تەشنالىقىنى قاندۇرالامدۇ؟ بىكار ياتقان بوزنى ئوزلەشتۈرۈپ، سو
سىيالىستىك قۇرۇلۇشقا چوڭراق توھپە قوشۇشنىڭ ھوددىسىدىن چىقالامد
ياق، ياق، ھېچ ئۇنداق ئەمەس. — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — بىردىن
بىر توغرا چارە — داجەي يولىدا مېڭىش، قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، كە
بەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارغا تايىنىپ، قارلىق تاغنىڭ سۈي
نى باشلاپ كېلىشكە جۈرئەت قىلىش، گەپ مانا شۇنىڭدا......»
سابىرنىڭ ئويلىرىنى قاسىمنىڭ ئاۋازى بولدى:
— مېنىڭچە، بۇنى تالاشقانىڭ ھاجىتى يوق، — دېدى قاس

جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن، ــ ماۋ جۇشىنىڭ بۇ تەلىمى دەل گۇڭشېمىزنىڭ
ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىشتىكى بىر ئاساسىي زىددىيەتنى كۆرسىتىپ
بەردى. بىز بۇ زىددىيەتنى قاچانغىچە ھەل قىلمايمىز؟
داۋىيمىزنىڭ شىمالىدا نەچچە ئون مىڭ مو بوز يەر يېيىلىپ
يېتىپتۇ، لېكىن سۇ يېتىشمەيدۇ. سۇ بوزغا ئەمەس، ئېكىن يەرلەرگىمۇ يەت-
مەيدۇ. مەسىلەن، بۇغدايىنىڭ سۇ ئىچىش نوۋىتى ئىككى قېتىم، قوناقنىڭ
بىر قېتىم، كېۋەزنىڭ ئاز دېگەندە بىر قېتىمدىن ئىككى قېتىمغىچە كەم.
سۇغا قانمىغان يەر قانداق قىلىپ بىزنى ئاشلىق بىلەن پاختىغا تويدۇرا-
لايدۇ؟ مۇمكىن ئەمەس، ھېچ مۇمكىن ئەمەس. بىز تەجرىبە ـ ساۋاقلاردىن
بىرلىك مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش بىلەن تېرىلغۇ كۆلىمىنى كېڭەيتىشنى بىرلەشتۈ-
رۈش زورۇرلۇگىنى تونۇپ يەتتۇق، لېكىن كورۇپ تۇرۇپتىمىزكى، سۇ
بولسا ھەر ئىككىسى ئۈچۈن كەم. داجەيلىك قېرىنداشلارنىڭ جاپا ـ مۇشەق-
قەتتىن قورقماي، ئوز كۈچىگە تايىنىپ، قاقاس تاغ، ئىدىرلارنى ئۆزگەر-
تىش روھى بىزنى ئىلھاملاندۇرماقتا. بىز نىمىشقا سۇ مەسىلىسىنى ئۈزۈل ـ
كېسىل ھەل قىلىش ئۈچۈن بىرەر چارە تاپمايمىز؟......

بۇ يەردە ئولتۇرغانلارنىڭ كوپچىلىگى زەيتۇنەمنىڭ قەتئى، دېدىل،
ئوچۇق كوڭۇل، توغرىكېسەرلىگى ئۈچۈن كوپتىن بېرى قايىل ئىدى.
ئۇلار زەيتۇنەم ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىنى چورىدەپ، داجەيدىن ئۆگىنىش
ۋەزىيىتى ئۈستىدە توختالدى. سابىر داجەيدە كورگەنلىرىنى يەنە بىر
قېتىم سوزلەپ بەردى......

گۇڭشې داگۇيبې شۇجىسى چاۋار مەتقۇل باياتىن بېرى ئوز ئادىتى
بويىچە كوپچىلىكنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلاپ، ئوتتۇرىغا چۈشۈۋاتقان تەكلىپ-
لەرنى مۇلاھىزە قىلىپ ئولتۇراتتى. سابىر ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلە، زەيتۇ-
نەمنىڭ بۇ ھەقتىكى جىددى تەلىۋى بۇگۈن قارىلىدىغان ئاساسىي مەسى-
لىنىڭ پىشىپ يېتىلىۋاتقانلىغىنى كورسەتتى. داگۇيبې شۇجىسى سائى-
تىگە قاراپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى:

ــ گۇڭشېمىزدا، بولۇپمۇ شىمال تەرەپتىكى ئۈچ داۋۇيدە، ــ دېدى ئۇ
تەمكىنلىك بىلەن مۇلاھىزە قىلىپ، ــ سۇنىڭ نەقەدەر قىسلىغى ھەممى-
مىزگە چۈشىنىشلىك. مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋىنىڭ تۈرتكىسى بىلەن

بېكىتىلگەن، زورۇر ئىمكانىيەتمۇ قالدۇرۇلغان. ئاددىسى، شۇنداق. يولداشى
قاسىم ئېيتقاندەك، پىلاننى قايتىدىن قاراپ چىقىش ئۇنى قىسقارتىشنى
كورسىتىدىغان بولسا، بۇ بولمىغىنى، ئاساسسىز. داجەيىلىك قېرىنداشلار
پەقەت قاتتىق تىرىشىپ كۇرەش قىلغاندىلا ئورۇنلىغىلى بولىدىغان پىلانن
ھەقىقى پىلان، كۇرەش نىشانىسى بولالايدۇ، دەپ قارىغان. قاتتىق تىرىش
مىسىمۇ، ئادەتتىكىچە تىرىشىسىمۇ ياكى تىرىشمىسىمۇ يەتكىلى بولىدىغان
نەرسە ئىشلەپچىقىرىش پىلانى يەنى كۇرەش نىشانىسى بولالمايدۇ. ئادد
سى ئەھمىيىتى بولمايدۇ. شۇڭا، بىز پىلاننى ئوزگەرتىش ئۇستىدە ئەمەس
ئۇنى روياپقا چىقىرىشنىڭ جىددى، زورۇر چارىسى ئۇستىدە ئويلا
كورسەك، — سابىر بىر ئاز ئويلىۋالغاندىن كېيىن ئېيتتى، — مېنىڭچ
بىز «غالىبىيەت» نىڭ سۇيىنى خوشنا دادۇيلەر بىلەن ھەمكارلىشىپ پاي
دىلىنىشنى ئويلىشىپ كورسەك بولىدۇ. ئەمما، بۇ ئاز، قەرەلسىز سۇ ھەم
دادۇيلەرنىڭ تېرىلغۇ كولىمىنى كېڭەيتىش - راۋاجلاندۇرۇش ئېھتىي
جىنىڭ ھوددىسىدىن چىقالامدۇ؟ بىز قاچانغىچە سۇ ئۇستىدە قاخشايمىز
مەن مۇشۇ ھەقتە ئويلىنىش، چارە - تەدبىر بەلگىلەش زورۇر، دەپ
قارايمەن......

قاسىم كوزىنىڭ قۇيرۇغى بىلەن سابىرغا ھومىيىپ قاراپ قويدى
سابىرنىڭ سوزى قاسىمغا ياقمىدى، ھەتتا ئەلەم قىلدى، شۇنىڭ ئۇچۇن
ئەلەم قىلدىكى، ئەسلىدە سۇ توغرىسىدىكى بۇ ئورۇنلۇق تەكلىپنى سابى
ئەمەس، سۇ كادىرى بولغان قاسىمنىڭ ئوزى بىرىنچى بولۇپ ئوتتۇرى
قويۇشى، بىرىنچىلىكنى قولدىن بەرمەسلىكى كېرەك ئىدى. ئەسسىت.
ناھايىتى ئىسىت، شۇنچىلىك ئاددى، لېكىن، بۇ يىغىن ئۇچۇن زورۇ
بولغان پىكىر ئۇنىڭ يادىغا نىمىشقا بالدۇرراق كەلمىدىكىن؟

سابىر سوزلەۋاتقاندا، بۇرۇتلىرىنى تولغاپ ئولتۇرغان نىياز قۇربا
سابىرنىڭ سۇ توغرىسىدا ئېغىز ئېچىپ، نىمىنى نەزەردە تۇتۇۋاتقانلىقىنى
چۇشىنەلمىگەندەك، يېنىدا ئولتۇرغان زەيتۇنەمگە قاراپ قويدى. زەيتۇن
بولسا جۇشقۇن بىر كەيپىياتتا ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغا
كوزلىرىدە قىزغىن، ئىشەنچ بىلەن تولغان جاسارەت ئەكس ئېتىپ تۇراتتى
— «سۇ يېزا ئىگىلىگىنىڭ جان تومۇرى» — دېدى زەيتۇن

قاراپ قويدى ـ دە، سوزىنى داۋام قىلدى:

— شۇنداق يولداشلار، كەچكۈز يېقىنلىشىۋاتىدۇ. ۋاقىت — قىممەت، ۋاقىت ساقلاپ تۇرمايدۇ. بۇ كۈنلەردە ۋاقىت چىڭ تۇتۇلمىسا، چوقۇم قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشىغا سورى بولىدۇ. كۈزلۈك يىغىم ـ تېرىمنى مۇددەتتىن بۇرۇن قولدىن چىقارغاندىلا، ئاندىن قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشىغا يېتەرلىك ۋاقىت ئاجراتقىلى بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، — دېدى داگۇبېي شۇجىسى، — ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتقاندا، سىنىپىي كۈرەشنىڭ يېڭى يۈزلىنىشىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىمىز لازىم. بۇ يىل كېۋەز، قوناق ئالاھىدە ياخشى، مول ھوسۇل ئېلىش مۇقىملاشتى. لېكىن، بىز بۇنىڭ بىلەن مەس بولۇپ كېتىپ، بېشاڭلىق، قانائەتلىنىش كەيپىياتىغا بېرىلىپ، بىخۇتلىشىپ قالساق بولمايدۇ. بىز بۇ مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئەزالارنىڭ ئالدىغا قويۇپ، كوپچىلىك بىلەن بىرلىكتە مەسلىھەتلىشىپ، كۈزلۈك يىغىم ـ تېرىم ۋاقتىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز لازىم.

يىغىن كۈزلۈك يىغىم ـ تېرىمنى ياخشى ئىشلەش، قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ تەييارلىق ئىشلىرىنى قولغا ئېلىش توغرىسىدا مۇناسىپ قارار قوبۇل قىلدى.

يىغىن ئاخىرلاشقاندا، كۈن خېلىلا كەچ كىرىپ قالغان ئىدى. كىشىلەر ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇشتى.

2. جاۋاپ

قاسىم، يىغىندىن كېيىن زەيتۇنەم ھەر ھالدا مەن بىلەن ئۇچرىشىپ، قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشى پىلانى تۈزۈش توغرىسىدا بەزىبىر مەسلىھەتلەرنى سورىشى مۇمكىن، دېگەن قىياستا، ئۇنى بىر چەتتە كۈتۈپ تۇراتتى. مۇنداق گۈزەل، يېقىملىق جانانقىز بىلەن سوزلىشىش، كوزلىرىنىڭ كۈلۈمسىرىشىگە مەھلىيا بولۇپ قاراش، شوخ، جاراڭلىق كۈلكىسىدىن ھوزۇر ئېلىش، قىسقىسى، ناھايىتى كوڭۈللۈك. ئەڭ موھىمى، ئۇنىڭغا، ئۆگىتىپ مەسلىھەت بېرىش، قۇرغۇيىنى قاچۇرۇۋەتمەسلىك كېرەك. شۇنىڭدىن كېيىن، ئىش ئاستا ـ ئاستا جايىغا چۈشسە ئەجەپ ئەمەس. مەن ساراڭ، بىر ـ ئىككى يىل

ئىشلەپچىقىرىشتا مۇقەررەر يوسۇندا چوڭ ئىلگىرىلەش ۋەزىيىتى مەيدانغا كەلدى. لېكىن، سۇ قۇرۇلۇشى بۇ ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىدىن كۆپ كېيىن ئېرىق ـ ئۆستەڭ، بۇلاقلارنىڭ سۇلىرى ھازىرقى ئىشلەپچىقىرىشنى زور دەرىجىدە ئالغا سىلجىتىش مەقسىتىمىزگە جاۋاپ بېرەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا، بۇزىددىيەتنى ھەل قىلىدىغان مۇكەممەل بىر سۇ قۇرۇلۇشى پىلانى تۈزۈپ چىقىشىمىز لازىم.

داگۈيى شۇجىسى قىشلاق سۇ قۇرۇلۇشى پىلانى تۈزۈشنىڭ زورۇر پىرىنسىپى، ئىمكانىيەتلىرى ۋە چارە ـ تەدبىرلەر ئۈستىدە كەڭ توختالدى. ئاندىن مۇنداق دېدى:

— قىشلاق سۇ قۇرۇلۇشى پىلانى تۈزۈشتىمۇ، باشقا ئىشلارغا ئوخشاشلا داجەيدىن ئۆگىنىشىمىز لازىم. مەلۇمكى، **«يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش»** — يۈنىلىش مەسىلىسى، لۇشيەن مەسىلىسى، قايسى بايراقنى كوتىرىپ، قايسى يولدا مېڭىش مەسىلىسى. تەكرار ئىسپاتلاندىكى، داجەي يولى — ماۋجۇشىنىڭ پرولېتارىيات ئىنقىلاۋىي لۇشيەنى بويىچە سوتسىيالىستىك يېزا ئىگىلىكى بەرپا قىلىشنىڭ بىردىن ـ بىر توغرا يولى. داجەيدىن ئۆگىنىش — مەملىكىتىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىك سېپىدىكى ئىنتايىن چوڭقۇر ئىنقىلاپ. ئۇنىڭدىمۇ بىر مەيدان سىنىپىي كۈرەش، لۇشيەن كۈرىشىنى باشتىن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. يولداش سابىر داجەينى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، يېڭىيەر دادۇيى ئەزالىرىنى داجەيدىن ئۆگىنىشتىكى ئىجابىي، سەلبىي تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى يەكۈنلەشكە، پەرقنى تېپىش، سېلىشتۇرۇشقا قوزغاپ، بەزى قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى ياراتتى. موھىمى، لۇشيەن جەھەتتىكى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىدى، بۇ ناھايىتى ياخشى. باشقا دادۇيلەرمۇ بۇ جەھەتتە ئاما بىلەن كۆپرەك مەسلىھەتلىشىشىمىز كېرەك......

يېنىك سوقۇپ ئۆتكەن شامالدا كەڭ يېيىلىپ سايە تاشلاپ تۇرغان باراخسان ياغاق دەرىخىنىڭ ئۇچلىرى بىلىنەر ـ بىلىنمەس شىلدىرلىدى. ئىككى دانە ھالرەڭ قەغەز ياغاق ساپىقىدىن ئايرىلىپ، شاختىن ـ شاققا سوقۇلۇپ ـ ئۇرۇلۇپ، شىپاڭغا تورۇكلاپ چۈشتى. چاۋار مەتقۇل، ئۆزى بىلەن بىللە بىرنەچچە ياپراق كۆز غازىڭىنى ئېلىپ چۈشكەن ياغاققا

— ئالدىرىساڭلار يول بولسۇن، — دېدى زەيتۇنەم نىياز قۇربانغا قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ، — مېنىڭ ئېيتىم مانا بۇ، — زەيتۇنەم پىستانلىق ئىچچام بەتنىكە كىيىۋالغان ئىككى پۇتىنى كورسەتتى، — دادۇيۇم يېقىن، سىلەر يېڭىيەرگە بارغىچە، مەن ئۇزەمنى ئايدىڭكولدە كورىمەن. لېكىن، ھازىر مەن سىلەردىن بىر نەرسىنى ئېنىقلاپ سورىۋالماقچى. خوش، شۇنداق قىلىپ، كۆزگى تېرىشقا «غالىبىيەت» نىڭ سۈيىدىن ئازراق ئوتۇنۇپ بېرەمسىلە - يوق؟

نىياز قۇربان گەدىنىنى تاتىلىدى، بەلۋېغىنى تۈزىدى ۋە ئۇنىڭغا ئوتكۈزۈلگەن غىلاپتىكى پىچىغىنى كەينى تەرەپكە سىرىپ قويدى - دە، نىمە دېيىشنى بىلمىگەندەك سابىرغا قارىدى.

— ئومۇمى جەھەتتىن ئالغاندا، سىلەرنىڭ قىيىنچىلىقىڭلار بىزنىڭ قىيىنچىلىقىمىز، — دېدى سابىر ئويلىنىپ تەمكىنلىك بىلەن زەيتۇنەمگە قاراپ، — لېكىن، بۇ ئىشنى نىياز ئاكام بىلەن ئىككىمىز قارار قىلساق بولمايدۇ. كىچىك ئىش ئەمەس. بىز دادۇيگە بارغاندا، ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇيىنىڭ يىغىنىدا ئويلىشىپ، ئەزالار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كورەيلى. شۇ چاغدا بىر نىمە دېيىش مۇمكىن. قانداق؟ — سابىر نىيازقۇربانغا قاراپ قويدى.

— شۇنداق بولسۇن، — دېدى نىيازقۇربان ئاندىن زەيتۇنەمگە قاراپ ئېيتتى، — سەن، قىزىم، ئېيسلغاننى قويۇۋەتمەيدىغان ئاجايىپ مىجەزىڭ بار. بىز ئويلىشىپ كورەيلى. خوش، ھازىر كېتەمسەن - يوق؟

— كېتىشىم - كېتىمەن، لېكىن بىرنەچچە مىنۇتلۇق ئىشىم بار.

نىيازقۇربان دەرەخلەرنىڭ ئارىسىدىن كۈنگە قارىدى. كۈن ئولتۇرۇپ كېتىۋاتاتتى:

— ئەمىسە، تېز بول ئۇكا، — دېدى ئۇ ئاتنىڭ يۈگىنىنى قولىغا ئېلىپ، — بىز سەن بىلەن سۇ تالاشساق، تالىشىمىزكى، ئات تالاشمايمىز. ماڭىدىغان يولۇڭ خېلى بار، بول، ئاتقا مىنگىشىپ بىللە كېتىمىز، ئىتتىك كەل.

زەيتۇنەم كۈلۈپ قويۇپ كەتتى. ئۇ سومكىسىنى بىلىكىگە ئوتكۈزۈپ، ئىتتىك - ئىتتىك قەدەم تاشلاپ، گۇڭشې دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدىكى تېرەكلىككە كەلگەندە، يان يولدا تاماكا چېكىپ تۇرغان قاسىمنى كوردى.

بۇرۇن بۇ قىزنىڭ شۇنچىۋالا چىرايلىق ئىكەنلىكىنى نىمىشقا كورمىگەند
مەن. ھەجەپ ئىش، ئىشقىلىپ ئاخماقلىق ـ تە، ئاخماق......

قاسىم ئۆز خىياللىرىنىڭ ئەكىلىتىشىدىن مەس بولغان ھالدا زەيت
نەمنى كۈتتى، بەزىبىر دادۇيلەرنىڭ جۇرپىنلىرى بىلەن سوزلەشتى، ئۇلار
كويۇپ ـ پىشىپ مەسلىھەتلەر بەردى: پىلان چوڭراق بولۇشى كېرەك، داڭۋې
سۇ قۇرۇلۇشىغا جىددى ئەھمىيەت بىرىۋاتىدۇ، سۇ دىمەك يىزا ئىگ
لىكى دىمەكتۇر. مەدىنىيەت ئىنقىلاۋىدا ئۇرغۇپ چىققان غەيرەتنى مانا ئە
دى ئىشلەپچىقىرىشقا قارىتىدىغان ۋاقىت كەلدى، ۋاقىت كەلدى. بىر تامچ
سۇ ـــ بىر تامچە قان. ئەنە شۇنداق گەپ. پىلان چوڭ بولسۇن. چو
راق بولغىنى ياخشى......

قاسىم باشقىلار بىلەن ئۇنى ـ بۇنى دەپ سوزلىشىپ يۈرسىمۇ، لېكى
كوزى زەيتۇنەمدە ئىدى. زەيتۇنەم ئاخىرى چىقتى. ئۇ گۇڭشې داڭۋېي
ئىشخانىسىدىن چىقىپ، ئۇدۇل چوڭ يول تەرەپكە ـــ سابىر بىلەن پاراڭلاش
قاچ، ئىتىنىڭ بەل تاسمىسىنى چىگىتىپ تۇرغان نىيازقۇرباننىڭ ئالدىغ
كەتتى. نىياز قۇربان ئىتىنىڭ يۈگىنىنى تۈزەۋاتقاندا، بىر قولىغى كىيسىك
توروق ئات شوخلۇق بىلەن بويۇن سىرىپ، ئۇنىڭ ئۇزۇن، شاپ بۇرۇتلىرى
نى يالىۋەتتى. سابىر كۈلۈپ چاقچاق قىلدى:

ـــ نىياز ئاكا، ئاۋايلا، ئات بۇرۇتلىرىڭىزنى يەپ قويمىسۇن يەنە.

نىيازقۇربان بۇرۇتىغا تېگىپ كەتكەن ئاق ماغزاپ ـ كوپۈكلەرنى بەل
ۋىغىنىڭ ئۇچى بىلەن سۇرتۇپ تۇرۇپ، ئاتقا ھەيۋە قىلدى:

ـــ ۋۇ ... نائەھلى، كاساپەت، قارا سىينى، سىينىڭ بۇ بىھايا تۇمشۇغۇڭ
نىڭمىنىڭ كالپۇكۇمدا يۈرگىنىنى يەگگەڭ كورىدىغان بولسا، تىرەڭ گوشۇڭنىڭ
ئۇستىدە بولمايدۇ جۇمۇ، ئاخماقـۋاي......

زەيتۇنەم نىياز قۇرباننىڭ ئاتقا قىلىۋاتقان چاقچىقىنى ئاڭلاپ،
جانان چىنىدەك جاراڭلاپ كۈلۈپ كەتتى. كۈلكە ئاتلارنى چوچۈتۈۋەتتى.
گۇڭشې دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدىكى تىرەكلىكتە ئەگىپ يۈرگەن قاسىم بولسا،
بۇ كۈلكە گويا يۈزىگە ئوت بولۇپ تەككەندەك، رىشىك بىلەن ئىتتىك
كەينىنى قىلىۋالدى. نىيازقۇربان زەيتۇنەمگە قاراپ:

ـــ قېنى قىزىم، كەتتۇق ئەمسە، ئىتىڭ بارمۇ؟ ـــ دىدى.

ھەققىڭىز يوق. مانا بۇ نەرسىنى، — زەيتۇنەم سومكىسىدىن قەغەزگە ئورالغان ئەتلەسنى ئېلىپ، قاسىمنىڭ قولىغا تاشلاپ بەردى، — شۇنداق، بۇ ئەتلەس ئائىلىڭىزغا تېگىشلىك. بۇنى ئائىلىڭىزنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ناماقۇل بولۇشىڭىز كېرەك. بۇ، قىسقىسى، ۋىجدان ئىشى......

قاسىم ئۆز مىجەزىدە يىقىلغانغا تەن بېرىدىغان ئادەم ئەمەس ئىدى. ئۇ تىلىنى چايناپ تۇرۇپ «قويۇڭ ئۇ بىر نىمىنى، مەن ئاللىقاچان...» دېيىشكە باشلىغان ئىدى، لېكىن زەيتۇنەم ئۇنىڭ سۆزىنى پىچاقتا كەسكەندەك بولۇۋەتتى:

— سىز ناھايىتىمۇ خەتەرلىك يولغا قەدەم قويغان كۆرۈنىسىز، — دېدى ئۇ جىددى قىلىپ، — ئائىلىڭىزنى زورلاپ قويۇۋېتىشىڭىز ۋە ئۇنىڭىزنى چاغلىماي باشقىلارغا كۆز ئالايتىشىڭىز ۋىجدانسىزلىق بىلەن ئائىلىلارنى كەمسىتىش!... ئائىلىلارنى كەمسىتىش — فېودال - پومېششىكلارنىڭ ئىدىيىسى. بۇنىڭغا بىزدە ئورۇن يوق. پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى مۇنداق ئېكسپىلاتاتسىيىچى سىنىپلارنىڭ رەزىل دۇنياقارىشىغا يەنە بىر قېتىم پالتا چاپتى. كونا ئىدىيە، يامان ئىستىل، ئەسكى ئادەتلەرنىڭ بازىرى ئاللىقاچان كاسات. ھۇشۇڭىزنىڭ بارىدا ئېيتىڭگىنى ياپ، دىگەن گەپ بار. سىز ئۆزىڭىزگىمۇ، باشقىلارغىمۇ توغرا مۇئامىلە قىلىشىڭىز كېرەك. «ئۇ بىر نىمىنى، مەن ئاللىقاچان» — بۇ قانداق گەپ!

— زەيتۇنەم، سىزنى خاپا قىلىپ قويدۇممۇ نىمە؟ بىزنىڭ قانداقلا بولمىسۇن، ئۇرۇق - تۇققانچىلىق مۇناسىۋىتىمىز...، — قاسىم ئوزىچە غۇدۇڭشىدى.

— تۇققان! قانداق تۇققانكەن ئۇ؟ — زەيتۇنەم ئالدىغا چۈشكەن چاچلىرىنى سىلكىپ كەينىگە تاشلىدى - دە، ئېيتتى، — مەن سىزگە ئېيتىپ قوياي، سىز ھە دىسە، تۇققان - تۇققانچىلىق دەۋەرمەڭ. تۇققانچىلىق — نامان تۈلكىگە ئوخشاش پومېششىكلار جان قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، يېقىندىن بۇيان بازارغا سېلىپ يۈرگەن گەپ. دادام: بورىنىڭ قاياشى بورى، قوينىڭ قاياشى قوي، دەيدۇ. بورى بىلەن قوي ھېچقاچان تۇققان بولۇپ باققان ئەمەس، سىز بولسىڭىز......

— زەيتۇنەم... مەن... يەنى مەسىلەن... ئىشقىلىپ، — قاسىم

قاسىم ئۇزىگە قاراپ تۇپ ـ توغرا كېلىۋاتقان زەيتۇنەمنى كۆرۈپ: «توتى
قۇش ئاخىر ئىندەككە كەپتۇ، نامانكام سادەتخان ئاچىنى راسا ئېر
تىپتۇ ـ دە» دېگەننى كوڭلىدىن ئۆتكۈزدى ۋە ئۆتتۈز ئىككى چىشىنى
ھەممىسىنى چىقىرىپ، خۇشامەتكۈيلۇق بىلەن ھىجايدى:
ـــ سىز ... زەيتۇنەم ... يەنى مەسلەن......
زەيتۇنەم ئېغىر قەدەم بېسىپ، قاسىمنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ توختىدى
قەددىنى تىك قىلىپ، قولىنى كەينىگە قوشتۇردى. قىزنىڭ ۋۇجۇدىدا ئە
لەملىك بىر غەزەپ بار ئىدى، كوزلىرىدە نەپرەت گۇلخانى ياناتتى ۋ
چوڭ ئېچىلغان كوزلىرىنى قاسىمنىڭ تەمتىرەپ قالغان كوزلىرىگە نەيز
دەك قاداپ، غەزەپ بىلەن قارىدى. بۇ قاراش شۇنچىلىك قەتئى ۋە نەپ
رەتلىك ئىدىكى، قاسىم ئۇنىڭدىن بىرەر ياخشىلىقنىڭ ئالامىتىنى كورەل
مىدى. «قىز بالا شۇنداق، نازلىنىدۇ، نازلىنىپ نەگە باراتتى، گۇزەل، چە
رايلىق قىزنىڭ ئوزىنى بىر ئاز چوڭ تۇتقىنىمۇ يامان ئىش ئەمەس»
قاسىم شۇنداق دەپ ئويلىسىمۇ، ئەمما پۇت ـ قولىنىڭ بوشىشىپ كېتىۋاتـ
قانلىقىنى سەزدى ۋە ھىجايغان چىشلىرىنى كالپۇكىنىڭ ئاستىغا باسۇرۇپ،
ئوزىنى ئوڭشىدى.
ـــ زەيتۇنەم، بۇگۇن سىز يىنىمدا شۇنداق كۇچلۇك، دەل گەپلەرنى
ئېيتتىڭىزكى، ئىشقىلىپ، ناھايىتى توغرا، ناھايىتى توغرا، ئەگەر بىز ئىن
قىلاۋىي كادىرلار ھەممىمىز مۇشۇنداق غەيرەت ـ شىجائەتكە كەلسەك، ئۇ
چاغدا، سۇ مەسىلىسى ناھايىتى تېز، ناھايىتى تېزلا......
زەيتۇنەمنىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغۇسى كەلمىدى. ھەتتا بۇ گەپلەردە
ھېچ باغلىنىشى يوقتەك، ئوزىنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى:
ـــ يولداش قاسىم... ـــ قىزنىڭ ئاۋازى ئاچچىق ھاياجاندىن
سەل تىترەپ چىقاتتى، ـــ سىز ئىككى بالىلىق ئايالىڭىزنى ناھەق قويۇ
ۋەتتىڭىز.
ـــ زەيتۇنەم... سىز......
ـــ شۇنداق، ناھەق قويۇۋەتتىڭىز. ـــ دېدى زەيتۇنەم، ـــ ئۇ ئايال سىز
گە، سىز كۇڭشې كادىرى بولماستا يولداش بولغان. سىزنىڭ كادىر بو
لۇشىڭىز خوتۇنىڭىزنى كەمسىتىشىڭىزگە ھوقۇق بەرمەيدۇ، ئۇنداق قىلىشقا

داگۋېيسى ۋە ئەزالار ئالدىدا ئوسۇۋاتقان چوڭ ئابرويىنى كوز ئالدىغا كەل-
تۈرسە، ۋۇجۇدىنىڭ ئىختىيارسىز بەزگەك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ئا-
دەمدەك تىترەيدىغانلىقىنى سېزەتتى. «ھەي، مەدىنىيەت ئىنقىلاۋى،
ھەي مەدىنىيەت ئىنقىلاۋى، — دەيتتى ئىچىدە يۈرىكى پۇچۇلىنىپ، —
شۇ ئىنقىلاپ، مېنىڭ ھەممە خىياللىرىمنى سورۇۋەتتى. ئاز - ئازلا قالغان،
مىكبىر جاپادا تىرىشىپ - تىرمىشىپ ئاز - ئاز قالغان، بىرلا مەدەت
بولسا، فۇشىجاڭ بولايلا دەپ قالغان ئىدىم، فۇشىجاڭلا بولسام، ئۇنىڭدىن
كېيىنكىسى ئارقا - ئارقىدىن كېلىۋېرەتتى. مېنىڭ ئوسۇشۇمنى كىم توساي-
تى؟ ناھىيىنىڭ سۇ كوجىگى بولۇشۇممۇ مۇمكىن ئىدى. مەن بۇ كەسپ-
نىڭ ئەھلى، ئوقۇغان، سۇنىڭ قانۇنىيىتىنى ئوقۇغان ئادەممەن. بۇنى گۇڭ-
شې داگۋېيسى ھېساپقا ئالغان، ھەتتا مۇزاكىرىمۇ بولغان. مانا ئەمدى
بۇ ئىنقىلاپ ھەممىنى تۈگەتتى، كىشىلەر ئادەمگە سىنچىلاپ قارايدىغان
بولۇۋالدى. ئەلىنىڭ بالىسى بولساڭ، ئەر بولىسەن، بولمىسا يەر، دىگىنى-
نى تېخى... بۇ ئىنقىلاپ ھەممە نىمىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتى. نە-
دىكى سابىر بولسا چوڭ ئادەم، ئىنقىلاپچى جانكويەر دىيىلىپ، ئوتتۇرىغا
چىقتى. جۇرېن، گۇڭشې داگۋېيسىنىڭ ۋېيىۋەنى بولدى. زەيتۇنەمنىڭ كو-
زى شۇنىڭغا چۈشكەنمىكىن، بولمىسا، ئۇ ئاتا - ئانىسى يوق يېتىم بىر نى-
مىگە كىم قارايدۇ! توختا سابىر، مەن بۇ ئىشنى شۇنداق ئەپلەشتۈرەيكى،
سېنىڭ گۇڭشې، ئەزالار ئالدىدىكى ئابرويۇڭ بىراقلا تۈگىسۇن. شۇ چاغ-
دا، زەيتۇنەممۇ تۇققانچىلىق دىگەن نەرسىنى بىلىپ قالىدۇ......».

— ھەي، توتى قۇشەي، — قاسىم ئوزىنى باسالماي ئاۋازلىق قى-
لىپ ئېيتتى، — تۇققانچىلىق — بار نەرسە ئۇ! كىم بورى، كىم قوي — ئېي-
تىشقا ياخشى. ۋاقتى كەلسە، كىم ئايرىپ تۇرۇپتۇ.

قاسىم كېيىنكى ھەپتە ئىچىدە يۈت - قولىنى بولەكچە تېز قىلىپ،
دادۇيمۇ - دادۇي قاتراپ يۈردى، كويۇپ - پىشىپ ماتىريىيال يىغدى.
پەقەت يېگىيەر دادۇيىگە بارمىدى ۋە ئاخىرقى كۈنى كەچتە بىر قۇچاق
ماتىريىيال بىلەن چاۋار مەتقۇلنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەلدى:

— ۋاي ئىستەي، بېشىمنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قاتتى، — دىدى ئۇ
ماتىريىياللارنى جوزا ئۈستىگە قويۇپ ھەسرەت بىلەن. ئۇ ھارغىن ئىدى،

جالاقلاپ تىترەيتتى، كوزلىرى ئالاچەكمەن بولۇپ، ئېغىزىدىن چىقىۋاتقا
گەپ زادىلا قولاشمايتتى.

— سىز گۈگۈشنىڭ سۇ كادىرى. ھازىر ھەممە كىشى سۇ ئۈچۈ
كۈرەش قىلىۋاتىدۇ، قۇرغاقچىلىقنى تۈگىتىش ئۈچۈن كوتىرىلىۋاتىدۇ، س
بولىسىگىز......

زەيتۇنەم يەنە نىمىنىدۇ دىمەكچى بولدى - يۇ، دىگۈسى كەلمىدى
غەزەپ بىلەن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئىتتىك - ئىتتىك قەدەم تاشلاپ، ئ
زىنى كۈتۈپ تۇرغان ئاتلىقلار تەرەپكە كەتتى.

قاسىم قولىدا چىچىلىپ تۇرغان ئەتلەسنى پۇرلاپ - پۇرلاپ يانچۇ
غىغا تىقتى ۋە ئالدىراپ دەرەخنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈپ، سابىرلار بىلە
بىللە خوشال پاراڭلىشىپ كېتىۋاتقان زەيتۇنەمگە ھەسەتخورلۇق بىلەن
قاراپ تۇردى.

قاسىم شۇ كۈنى كەچكىچە پۈتى كويگەن توخۇدەك ئوزىنى قويىدى
غان يەر تاپالماي يۈردى. ئۈلۈق - كىچىك تىناتتى ۋە ئوزىنى سەل تې
رىككەك بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى. باققا كىرەتتى، ئورمان ئىچىنى
ئارىلايتتى، يانچۇغىدىكى ئەتلەسنى مىجىقلايتتى. ئېغىزىدىن تاماكا چۈش
مەيتتى. يۈرىگى تىپىرلاپ، ھەر تەرەپكە سورەيتتى. «ئاناغنى نامان...
ھازىرچە بۇ ئىشنى زەيتۇنەم ئۇقمىسۇن، ئۇرۇق - تۇققانچىلىق ئۈستىدە
گەپ ئاچ، ئانىسىنى ئېرىتىپ - ئېۋاشقا كەلتۈرگىن، دىسەم، شۇنىمۇ ئەپ
لەشتۈرەلمەپتۇ، دوت، قاخۋاش تۈلكە» دەيتتى ئىچىدە.

لېكىن، ھازىر بىلدىكى، ئۈنىڭغا ھەممىدىن ئەلەم قىلىدىغىنى سابىر
بولۇپ چىقتى. «ياق، زەيتۇنەم سابىر بىلەن بىللە كەتتى - ھە، — دەپ
گۇمان قىلىشقا باشلىدى ئۇ ھەسەتخورلۇق بىلەن، — يا ماڭا شۇنداق كورۈنۈپ
كەتتىمۇ. ئۇنداق ئەمەس، ھېچ ئۇنداق ئەمەس. بۇ يەردە بىر گەپ بار،
بىر گەپ باردەك تۇرىدۇ. — قاسىم ئېغىزىنى بۇزۇپ، سابىرنى غىڭشىپ
تىللىدى، —توختا سابىر، سەن تېخى ئالدىراپ كەتمە. سەن كىم، مەن كىم،
سەن تېخى مەن بىلەن ئېلىشقىدەك، زەيتۇنەمنى مەندىن تارتىۋالغىدەك
بولمىدىڭ. مەن شۇ گۈزەلنى دەپ خوتۇنۇمنى قويۇۋەتمىدىمۇ؟ مەن سەن
سابىرنى شۇنداق چۇشۇرەيكى...». لېكىن، قاسىم سابىرنىڭ گۇگشى

تۇتۇپ تۇرۇپ، — مۇنداق ئىشلەش ئۇسۇلى يارىمايدۇ. بۇ كېسەل مەدە-نىيەت زور ئىنقىلاۋىدىن ئىلگىرى بولغان، ئەمدى بولماسلىقى كېرەك. سىز ھەقىقەتەن سابىرنى تېلېفون ئەتراپىدىن تېپىشىڭىز مۇمكىن ئەمەس. بۇ كۈنلەر قاتىلاق چاغلار. قانداق ئادەم تېلېفون قېشىدا ئولتۇرىدۇ. مەن يېڭىيەردە بولدۇم. يېڭىيەر داۋۇيىنىڭ ئەزالىرى چوڭ سۇ قۇرۇلۇشى پى-لانى ئۈستىدە باش قاتۇرۇۋاتىدۇ، كويۇپ - پىشىپ ئىزلىنىۋاتىدۇ. سابىر دەل مانا شۇ ئىش بىلەن بەنت. تېلېفونغا تايانغان بىلەن ھېچ ئىش چىقمايدۇ، تېلېفونغا چاقىرىۋەرسىڭىز، ئۇلارنى ئىشتىن قويىسىز، بۇ بولمايدۇ.

قاسىم، يەنە نىمىنىدۇ دىمەكچى بولۇۋىدى، لېكىن چاۋار مەتقۇل سوزى-نى داۋاملاشتۇردى:

— بولىدۇ، سىز ھازىرچە بۇ ماتىرىياللارنى ماڭا قالدۇرۇپ كېتىڭ. لېكىن، ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، ئومۇمى پىلان تۈزۈشنى كېچىكتۈرۈشكە بولماي-دۇ. بۇ — ۋاقىتنى قولغا كەلتۈرۈشكە مۇناسىۋەتلىك جىددى ئىش. سىز دەرھال يېڭىيەرگە بېرىڭ - دە، ئۇلار يېتىشەلمىگەن بولسا، ئۆزىڭىز قاتى-نىشىپ ياردەملىشىڭ، كۈتۈپ تۇرۇشقا بولمايدۇ، تېلېفوندىنمۇ ھېچ ئىش چىقمايدۇ.

3. ئاي قاراڭغۇسىدا

نامان تۆلكە شاخ - يوپۇرماقلىرى قۇرۇپ قالغان قېرى سېدە ئاستىدى-كى يالغۇز مىچىتتا خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ، ئالدى - كەينىگە شۈبھە بىلەن بىر قېتىم قاراپ قويدى - دە، «غىپ» قىلىپ، مىچىت كەينىدىكى ئازغان - تىكەنلىك چىغىر يول بىلەن ئۇدۇل كونا ئېلىپتى پومىششىك سۇلايمانىنىڭ ئويىگە قاراپ يول ئالدى.

پومىششىك سۇلايمان ئوتمۇشتە «شاگىيۇ» مەنسۇۋىدە ھوكۇمەت خىزمىتىگە قاتناشقان كونا ئەمەلدار ئىدى. بەزىبىر كىشىلەر ئۇنى «بىر قەدەر يۇۋاش، ئوشۇق - توشۇك گېپى يوق، قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان، ئوزىنى ئوزگەرتكەن پومىش-شىك» دەيتتى، ھەتتا قالپىغىنى ئېلىپ تاشلاش ھەققىدە تەكلىپمۇ بېرىشكەن

نىمىگىدۇ بىتاقەت بولۇۋاتقاندەك كورۇۋەتتى، — مەن ئالدىرايمەن ما
لى، ئېشىگىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى، دىگەنىنىڭ ئۆزى بولدى - دە. بۇ ساب
نى قانداق قىلساقكىن - تاڭ. ئەگەر سابىر، يەنى مەسىلەن......

داڭۋېي شۇجىسى تېخى بايىلا يېڭىيەردىن قايتىپ كەلگەن ئىد
سابىرنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ، بىرئاز ئەجەپلىنىپ قاسىمغا قارىدى:

— خوش، نىمە گەپ؟

قاسىم داڭۋېي شۇجىسىغا شىكايەت قىلىش ئۈچۈن تەييارلاپ ق
غان گەپلىرىنى تىزىپ، كويۈپ - پىشىپ سوزلەشكە باشلىدى:

— ھەممە دادۇيلەر دىگۈدەك قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشى پىلانىنى ئ
شۇرۇپ بېرىلدى. لېكىن، يېڭىيەر دادۇيىنى ھېچ چۈشىنىپ بولمايدۇ. گ
دىسە قاپتا بىر، ئىش دىسە ۋاي بېلىم، بولۇۋاتىدۇ. نىيازقۇربان: پىلا
تۈزۈشنى سابىر ئۆز ئۈستىگە ئالغان، بىز ئارىلىشالمايمىز، شۇ بىلىد
دەيدۇ. سابىرنىڭ بولسا بۇ ئىش ئېسىيادىدا يوق ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ نەدىلىگىن
ھېچكىم بىلمەيدۇ. سابىر مۇشۇنداق ئۆزى بىلگەن يەردە يۈرۈپ، سۇ ق
رۇلۇشى پىلانى بىلەنكارى بولمىسا، گۈڭشې ئومۇمى پىلان تۈزۈشتە جىم
دى قىيىنچىلىققا يولۇقىدۇ، مەسئۇلىيەتسىزلىكنىڭمۇ چېكى بار - دە! ساب
ھېمىشەم: سۇ، سۇ دەپ قاخشايدۇ، لېكىن، ئىشنىڭ ئۆزىگە كەلگەندە، يەن
مەسىلەن......

چاۋارمەتقۇل قاسىمغا سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ قويدى:

— سىز ئۆزىڭىز يېڭىيەردە بولدىڭىزمۇ؟

— يا...ق... تېلېفوندا ئىزلىمىگەن كۈنۈم يوق. ھەممە ۋاقى
ئۇ يەردىن: يوق، يىزق، دىگەنلا جاۋاپ كېلىدۇ، ئەگەر سابىر، يەنى ئۆزى....

چاۋارمەتقۇل ئورنىدىن تۇردى، ئۇياق - بۇياققا ماڭدى. قاسىم ك
تىرىپ كىرگەن قەغەزلەرگە بىر قۇر كوز يۈگۈرتتى، قايسىدۇ بىر دادۇ
نىڭ پىلان خەرىتىسىگە سىنچىلاپ قارىدى. ئاندىن باققا قاراپ ئېچ
غان دېرىزە ئالدىغا كېلىپ، ئىگىز ياڭاق دەرىخىگە قاراپ قويدى.
گويا قاسىمنىڭ پىكىرلىرىنىڭ شاگىلى ئارىسىدىن مېغىزىنى ئىزلەۋاتقا
دەك، نىمىنىدۇ سالماقلىق بىلەن دەڭسەپ كوتىرىۋاتقاندەك ئىدى:

— يولداش قاسىم، — دىدى چاۋارمەتقۇل جوزىنىڭ گىرۋىكىن

چوڭام، ئۆيگە. سىلىنى خۇداۋەندىكىرىم ئۆزى يەتكۈزدى، — سۇلايمان نامان تۇلكىنى ئىشىكتىن كىرگۈزۈۋېتىپ، ئىشىكنى ئىچىدىن زەنجىرلىدى ۋە قاغا تۇمشۇغىغا ياغاچ تىقتى، — بايىدىن بېرى ئۆزەمگە ئۆزلىرىنى غايىۋانە ھەمرا قىلىپ، تەرىپ-تەسۋىرلىرىنى ئوقۇپ ئولتۇرغان ئىدىم. مانا ئەمدى تولا جايىدا بولدى. قېنى ئۆيگە، ئۆينىڭ ئۆزىگىلا!......

نامان تۇلكە ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ:

— ئۆزلىرى خېلى تۇزۇكمۇ شاگىيۇم، — دىدى پەس ئاۋاز بىلەن سۇلايمانغا، — خۇپتەن نامىزىدا خۇدانىڭ ئويىدە بولالمىدىلا، پېقىر ئۆزلىرىدىن سەل ئەنسىرەپ......

— يوقسۇ چوڭام، رەخمەت. ئوزەمغۇ تېچ، لېكىن زۇكام سەل ئەزدى. نامازنى ئۆيدىلا ئوقۇۋالدىم، قېنى ئۆيگە.

— خەي، خۇداغا شۇكۇر.

نامان تۇلكە ئەتراپقا بىر كوز يۇگۈرتۈۋالغاندىن كېيىن، چىراق يېنىپ تۇرغان ئۆيگە كىردى. پەگا، سۇپىسى، تاملىرىدا ئۇششاق تەكچىلىرى بولغان بۇ ئۆي يان ئۆيدىن دالان ئارقىلىق ئايرىلىپ تۇراتتى. يان ئويدە بولسا ئۇنىڭ مۇكچىيىپ قالغان خوتۇنى ئاللىقاچان يېتىپ قالغان ئىكەن.

— ئۇ خوتۇن بىناماز، شۇڭا بالا يۈزى كورمىدۇق، ئىشقا چىقىدۇ، كىرىدۇ، ئۇخلايدۇ، — دىدى سۇلايمان.

— شۇ ئوبدان، شاگىيۇم. بالا بولمىسا نىمە بوپتۇ، بۇ كۇننىڭ بالىلىرى ئاتا-ئانىغا دۇشمەن. مېنىڭ بالىلىرىم شۇنداق، غىرتىتىدا بىر ئىش بولسا، ھازىرلا يېيىۋېتىدۇ، تەشكىلگە دەيمىز، دەپ دوق قىلىدۇ، ھەجەپ بىر زامان، تىنغىلى بولمايدۇ.

نامان تۇلكە ئۇزۇن پېرىجە چاپىنىنىڭ پەشلىرىنى تىزىنىڭ تېگىگە باستۇرۇپ، يۇكۇنۇپ ئولتۇردى. سۇلايمان يۇگى چۇشۇپ كەتكەن گىلەم ئۇستىگە دەستىخان سېلىپ، بىر نەچچە دانە پىشۇرۇلگەن تۇخۇم، بىر تەخسە ئامۇت، نان قويدى. مەرەپنىڭ يېنىدىكى ئويۇقتىن، ئىككى قۇلاقلىق كوزىنى ئېلىپ كەلدى.

— سۇلايمان شاگىيۇم، ئوزلىرى بۇگۇنزە...—نامان تۇلكە كوزىغا

ئىدى. ئىيتىقاندەك، ئۇ خولۇم - خوشنىلار بىلەن ئەپ، كادىرلا
ئىناۋەتمەن بولۇپ، ھەركىم نىمىگە بۇيرىسا، تىلىنى تۈزۈك قىلىپ، «خو
ھازىرلا بىجا كەلتۈرەي» دەيتتى. ئىپى كىلىپ قالسىلا، پۇرسەتنى تۇتۇ
«مەن گۇناكار ئادەم، ھوكۇمەتنىڭ كەڭچىلىگىگە، خەلقنىڭ ئىلتىپا
كىچە - كۈندۈز ئىشلەپ تەر ئاققۇزساممۇ يۈز كىلەلمەيمەن» دەپ قويات
ئۆيىدە ھىمىشەم دەرھال جانغا ئەسقاتقىدەك بەزى دورا - دەرمەكلەر
كىشىلەرگە ئۇنى ئىچىشنى تەكلىپ قىلاتتى. بازارغا بارسا ئاللايتەن يىپ
ئۈستىدە — ئەمگەك ئارىلىغىدىكى بوش ۋاقىتتا بىرەر ياش بالا بۇ كىتاب
كوز قىرىنى سالسىلا، ھىچ ئىككىلەنمەي: «ئوقى ئۇكا، بۇ ئەڭ يىپ
كىتاپ» دەپ تەقدىم قىلاتتى. ئۇ كوپتىن بىرى بەزى گىپتلەرگە
مۇشترى ئىدى ۋە ھەرقاچان گىزىتتىن ئايرىلماي، ئۆز تىلى بىلە
ئىيتقاندا «مۇتالىە» قىلاتتى، بولۇپمۇ تونتىنچى بەتنى — خەلقارا خەۋەر
لەرنى قالدۇرماي ئوقۇپ چىقاتتى.

نامان تۈلكە ئوزىنى سۇلايماننىڭ بىرىلگەن مۇخلىسى ھىساپلايتتى
ۋە بەزى خۇپىيانە كىلىپ «ھىد» ئىلىشىپ كىتەتتى. بۇگۈنمۇ ئۇ دۇرۇت
ئوتتۇۋاتقان داخاندەك بىر نىمىلەرنى پىچىرلاپ، ئەتراپقا ھۈرۈپ
سۇلايماننىڭ ئىشىگىگە كەلدى - دە، ئىشىك يوچۇغىدىن ھويلىغا قارىدى.
يورۇغى چىقىپ تۇراتتى. نامان تۈلكە جىمجىت ئاي قاراڭغۇسىغا چوككەن
نىڭ زەنجىرىنى ئاستا قاقتى ۋە يوچۇقتىن مارىلىدى. بىرنەچچە مىنۇتتىن
كىيىن ھويلىدا كالىچىنى «شالاقلىتىپ» سورەپ كىلىۋاتقان سۇ-
لايماننىڭ گەۋدىسى كورۇندى.

سۇلايمان نامان تۈلكىنى كوروپ:

— ئوھو... نامان چوكام، بۇ ئوزلىرىمىدىلە، كەلسىلە، كەلسىلە، —
دىدى ۋە ئوچكىنىڭكىدەك ئوزۇن، سىرىق ساقىلىنى تۇتامىلىغان ھالدا
ھىڭگىل چىشلىرىنى چىقىرىپ ھىجايدى، —قىنى، ئۆيگە ئىلتىپات قىلسىلا

ئىش بولدى.

— خوش، قاسىم ئەتلەس ئالدىمۇ؟

— ئەلھەمدۇلىللا، ئالمامدىغان، — نامان تۇلكە خىقىراپ، كىر سا-قاللىرىنى ئىڭىگىنىڭ تېگىدىن تاراپ قويدى، — بۇ ئەتلەس مېنىڭ قو-لۇمدىن قاسىمغا ئۆتۈپ، ئاندىن يانا مېنىڭ قولۇم ئارقىلىق زەيتۇنەمگە يەتكۈزۈلدى. ھېلىراق ئاڭلىسام، سابىرنىڭ ئانىسى گۈلسۇمخان «زەيتۇنەم سابىرنىڭ لايىقى، ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرى قىسمىتى بىر بولغان قېرىنداشلار» دەپ يۈرۈپتىمىش. كودىلىمۇ بۇ گەپنى، ئەگەر ئىش مۇ-شۇنداق بولسا، سابىرمۇ......

— سابىرمۇ ئەمدى داجەيدىن ئۆگىنىش توغرىسىدا ئەمەس، قاسىم كوز تىككەن زەيتۇنەمنى قولغا كەلتۈرۈش توغرىسىدا باش قاتۇرىدۇ، دىسىلە.

— شۇنداق بولمامدىغان. ئىككى كاللا راسا باش سوقۇشتۇرىدۇ، ئۇ چاغدا، ئىشنىڭ قىزىقى ئاندىن چىقىدۇ.

— ئەمما، ئابدۇراخمان ليەنجاڭنىڭ ئېيتىشىچە، — دىدى سۇ-لايمان، — سابىر ناھايىتى خەتەرلىك ئىكەن. ئابدۇراخمان ليەنجاڭ: «مېنىڭ ئەڭ چوڭ خاتالىقىم — سابىرنى ئارمىيىگە ئەۋەتىش بولدى. ئەسلىدە ئارمىيىگە ئەۋەتمىسەم بولغانىكەن. لېكىن، ئۇ چاغدا، تۇراخۇن بىلەن تومۇر قېرى "سابىر چوقۇم بارسۇن، ئۇنىڭ ئارمىيىگە كىرىشىنى ھېچكىم توسيالمايدۇ" دەپ تۇرۇۋالدى. مانا ئەمدى سابىر ئارمىيىدىن قايتىپ كېلىپ، ھەممە ئىشنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋەتتى، ئۇ بىزدەك كىشىلەرگە ئىمنتايىن ئوچ، پەخەس بولۇڭلار» دەيدۇ.

— خۇدا ئوزەڭ پانايىڭدا ساقلىغايسەن، — دىدى نامان تۈلكە ھەسرەت چېكىپ، — بۇ سابىرنىڭ ئارمىيىگە بارغىنى راست يامان بولغان ئىكەن.

— شۇنداق، بەك يامان بولغان، — سۇلايمان شاگيۇ مورا بېشىدىن مىس چىلىمنى ئېلىپ، ئۇنى راسلاشقا كىرىشتى، — سابىر سىلى بىلەن بىزگە رەھىم قىلىدىغان ئادەملەردىن ئەمەس. تۇراخۇن بىلەن تومۇر قېرى ئۇنى بېشىغا ئېلىپ كوتىرىدۇ، ھەممە ئادەم ئۇنىڭ ئېغىزىغا قارايدىغان بولۇپ كەتتى. سابىر يېڭىيەرگە باش بولۇپ تۇرسا، بىزگە مۇتلەق ئارام

كوز تاشلاپ، ئۇزۇن، شالاڭ چىشلىرىنى چىقىرىپ، تامغىنى قىر—
قويدى. — بۇنىمۇ قولدىن بەرمىدۇق دىسىلە، شاگىيۇم.
— شۇنداق چوگام، بەزىدە خۇدا بىلەن روسۇل، بەزىدە دۆ—
بىلەن ئۇسۇل، دىگەن ئىكەن. بۇ كۆز ۋاقتىدا زۇكامغا ياخشى.
— ئەلھەمدۇلىللا شۇنداق بولسۇن. زۇكامغا پايدا بولسا،
بەلەن ئىكەن.
سۇلايمان سىدام كوزىدىكى مۇسەللەسنى پىيالىگە قۇيۇپ، نا—
تۆلكىگە تۇتتى:
— قېنى چوگام، بىر يولى كوتىرىۋەتسىلە. بۇ هاراق ئەمەس،
قولۇم بىلەن سالغان مۇسەللەس شەربى. يەنى شەرىئەتكە مۇۋاپىق مۇسۇل—
شارابىدۇر، قېنى، بىر قېتىمدىلا......
نامان تۆلكە پىيالىنى بوشتىپ، ئېغىزىنى چاپىنىنىڭ پېشى بىلـ—
سۇرتتى-دە، سىرلىق بىر تۇستە خەۋەر يەتكۈزدى:
— سۇلايمان شاگىيۇم، سىلى هەممىنى بىلگۈچى كىشى، ئەقىللىر—
قايىلمەن، — دىدى ئۇ ئېغىزىنى تامشىپ ئولتۇرۇپ، — ئىش سىر—
دىگەندەك بولۇپ چىقتى. قاسىم، بۇ هارامزادە ئاخىر ئىندەككە كەلدى—
مانا ئەمدى ئۇز قولىمىزدىكى ئادەم بولۇپ قالدى.
— هازىر ۋاقىت نازۇك، قاسىم ئىندەككە كەلگەن بولسا، ئىش—
ئېخىمۇ جايىدا بولىدۇ، — سۇلايمان كوزلىرىنى يۇمۇپ بىر پەس خىي—
سۇرۇپ ئېيتتى، — ئابدۇراخمان لىيەنجاڭ دادۇينىڭ هوقۇقىنى ئىگەللە—
تۇرغاندا، بىزگە ئاز ئىلتىپات قىلمىدى، بىشىمىزغا تازا سايىۋان بولغا—
بەختكە قارشى، جاهاننى ئورە-توپە قىلغان مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى
كىشىنى تۇگەشتۇردى. ئابدۇراخمان ليەنجاڭنىڭ كوڭلى بىز بىلەن بىلـ—
بولسىمۇ، لېكىن هازىر هېچنىمىگە قۇربى يەتمەيدۇ. قاسىم بولسا باش—
گەپ. ئۇنى هەرگىز قولدىن چىقارماسلىق كېرەك.
— شۇنداق، — دىدى نامان تۆلكە، — قاسىمنىڭ دادىسى كەم—
غەلرەك بولسىمۇ، بىز بىلەن ئىلپەتداش، تەقۋادار يۇۋاش ئادەم ئىدى—
لېكىن بۇ ئاخماق ئوقۇدۇم، كادىر بولدۇم دەپ، ئۇچۇشنى بىلىپ چـ—
شۇشنى بىلمىدى. ئۇنىڭ پۇت-قولىنى چۇشەپ قويغىنىمىز تۇز—

ەۋەسلىرى تولا كەم. چۈشىنىڭ بەشارەت بەرگىنى بىر ئىش. لېكىن شا-
ـالنىڭ سوققان تەرىپىنى بايقاش يەنە بىر ئىش. ھازىرقى شامال
شۈنداقكى، بىزگە ياردەم- مەدەت ئۈن ئىككى شوئاردىن ئەمەس، باشقا
تەرەپتىن، ئېھتىمال، ئىلگىرى سىلى بىلەن بىزنى ئانچە ماقۇل كور-
مەيدىغان تەرەپتىن كەلسە ئەجەپ ئەمەس... مەن يېقىندا، ناھىيىگە
بېرىپ، ئەنۋەر ئىشاننىڭ ئوغلى ھوسەن بايۋەچچە بىلەن كورۈشتۈم.
ھوسەن بايۋەچچە ھېلىمۇ چوڭ كادىر، كوپ ئىش كورگەن، شامالنىڭ
ئېقىمىدىن خەۋەردار كىشى، ئەھۋال مانا شۇنداق......

سۇلايمان ئاۋازىنى پەسەيتىپ، شىۋىرلاپ بىر نىمىلەرنى دېدى.
نامان تۇلكە دۈم يېتىپ دىڭگۇدەك، قۇلىغىنى سۇلايماننىڭ ئېغىزىغا
چاپلاپ ئاڭلىدى ۋە ئاندىن كوزلىرىنى چەكچەيتىپ، قورقۇپ، ۋەس -
ۋەسە ئىچىدە باشلىرى بىلەن نىمىنىدۇ ماقۇللىدى.

نامان تۇلكە ئورنىدىن قوزغالغاندا، تۈن تەڭ بولغان
ئىدى. سۇلايمان:

— ئەمسە، گەپ شۇ، چوڭام. قاسىمنىڭ بۇرنىغا ئوتكۇزۇلگەن
تانىنى زادىلا قويۇۋەتمىسىلە، — دېدى.

نامان تۇلكە ھەجايدى ۋە پىرىجىسىنىڭ ياقىسىنى
تۈزەپ قويدى:

— خۇدا ئوزى يار بولسۇن، شاگىيۇم. بۇ تانا تولا چىڭ يەردىن
ئوتكۇزۇلدى. مەنمۇ بۇ تانىنى قويۇۋەتمەيمەن، لېكىن - زە، قاسىممۇ بۇ تا-
نىنىڭ سىرتمىغىدىن ئاسانلىقچە چىقىپ كېتەلمەيدۇ.

نامان تۇلكە سۇلايماننىڭ ئويىدىن چىقىپ، چىغىر يول ئارقىلىق
چوڭ يولغا ئوتتى، ئاندىن ئوز ئويىگە بۇرۇلدى. شۇ چاغدا، ئايدىڭكول
دادۇيى تەرەپتىن دۈپۈرلەپ كېلىۋاتقان ئات تۇۋىغىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.
نامان تۇلكە «شارت» قىلىپ، ئوزىنى ئېرىق بويىدىكى پور سوگەتنىڭ
كەينىگە يوشۇردى. ئاتلىق كىشى ئالدىغا كەلگەندە، يۈرىگى ئىزىغا چۈشۈپ،
خاتىرجەم ئورنىدىن تۇردى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم قاسىمجان، يول بولسۇن ئۇكا......

ئاتلىق كىشى قاسىم ئىدى. قاسىم ئەتراپقا بىر قارىۋېلىپ، قول

يوق، — سۇلايمان چىلىمنى شوراپ، كوزىنى موشۇكىنىڭ كوزىدەك
قىرىتىپ بىر پەس تۇردى - دە، ئاماننغا سۇندى، — گېزىت
ۋەرلىرىگە كوز يۇگۇرتسىلىرى ئىشىنىڭ تېگىگە يېتىلا. مېنىڭ پەملىشىمە
هازىر سابىرنىڭ جېنى ئۇ داجەيدىن ئېلىپ كەلگەن داجەي دو
دىگەن نەرسىدە. گېزىت بايانلىرىغا قارىغاندا، داجەيدىن ئۇگىنىش دە
گەپ — سىلى بىلەن بىزنىڭ تېچ، ئارام خۇدا ئېلىپەتچىلىگىمىز ئ
تېگىگە ئوت قويۇش، دىگەن سوز.

— يا خۇدا، داجەي! بۇ داجەي نىمانداق يامان - هە؟
نامان تۇلكە كوزلىرىنى چەكچەيتىپ، سۇلايمان شاگيۇغا ئىلتىجا قىل
قاراپ قويدى.

— لېكىن، داجەي — شىياگدا، يېگىيەر — شىنجاگدا، — دە
سۇلايمان شاگيۇ، — هەر يەرنىڭ ئوز سەنىمى بار، داجەيدىن ئۇگىنى
دىگىنى قۇرۇق گەپ.

— خۇدايىم شۇنداق بولسۇن، — نامان تۇلكە خىقىراپ كوزلىرى
يۇمدى ۋە ئالدىراپ سوزلەپ كەتتى، — بۇگۇن چۇشۇمدە بىر گى
ئايان بولدى. قەۋمى - جامائەتنىڭ هەممىسى يولنىڭ ئىككى ياقىس
سەپ تارتىپ تۇرغانمىش. سېرىق چاپان كىيگەن، قارا مىلتىق ئاسق
ئەسكەر باللار كوك بايراق كوتىرىپ يولدىن ئوتۇۋاتقانمىش. هەم
سىنىڭ بېشىدا ئون ئىككى شوئارى بار شەپكە... يا هەزر
دەيمەن، يۇرىگىم پۇلاگلاپ كەتتى. هوشۇمنى يىغالماي، ئەسكەر باللىر
ئايغىغا ئوزەمنى ئېتىۋېتىپتىمەن. ئويغانسام چۇشۇم!... يۇرىگىم قىنىد
چىقىپ كېتەيلا دەپ قاپتۇ. ئورنىمدىن دەس تۇرۇپ، قىلۋە تامغا قار
دۇئا - تەگبىر قىلدىم. يەر - زىمىن، ئوي - جاي خەتلىرىنى رەتل
جايلىۋەتتىم. هەر هالدا بۇ داجەي روهى ئاسماننى ئوك - تەنۇر قىلغ
بىزنىڭ كۇنىمىزمۇ كېلىپ قالىدىغان ئوخشايدۇ. چۇش دىگەن يې
بەشارەت دەيدۇ، شۇنداقمۇ شاگيۇم؟

سۇلايمان ئوزىچە مۇلاهىزە قىلدى:

— ئامان چوگام، ئوزلىرى ئەقىل - پاراسەتتە كامالەتكە يەتك
كىشى بولسىلىرىمۇ، — دىدى ئۇ، — ئەمما گېزىت خەۋەرلىرى

ۋۇرىستانلىقتىن ئۇتۇپ كېتىۋېتىپ، دادىسىنىڭ قەۋرىسى ئالدىدا بىر كى-
منىڭ دۇئا - تالاۋەت قىلىپ ئولتۇرغىنىنى كورۇپ قالدى. كەينى تە-
ۋېتىن ئۇ كىشىنىڭ كىملىگىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئەمما، ئۇ كىشى
سىنىڭ ئولۇپ كەتكەن ئاتا - ئانا، بوۋا - جېمەتلىرىنىڭ ئات - نام-
رىنى بىر - بىرلەپ ئاتاپ، ئۇلارنىڭ ئاخىرەتلىگىنىڭ خەيرلىك بو-
ۇشى ئۇچۇن دۇئا قىلىۋاتاتتى. قاسىم ئۇ كىشىنىڭ كىملىگىنى بىلىش
ۇچۇن يېقىنلىشىپ كەلگەندە، نامان تۇلكىنى كوردى. نامان تۇلكە دۇئا
لىپ بولۇپ، قاسىمغا مۇنداق دېدى، «قاسىمجان، سەن ئوغلۇم بىزنى
لمەيسەن. سېنىڭ رەھمەتلىك ئاناڭ بىلەن مەن جېمەت تۇققانلاردىن
ولىمىز. مەن ھېمىشەم بۇ يەرگە كېلىپ، سەن ئۇچۇن خالىس دۇئا -
تەكبىر قىلىشنى ئوزەمگە قەرز دەپ بىلىمەن، ئەگەر ئاتا - ئاناڭنىڭ
روھى مەدەت قىلىپ يولىمىسە، ئوغۇل بالىنىڭ بېشىغا ھەر ئىش كېلى-
شى مۇمكىن». قاسىم شۇ كۇنگىچە نامان تۇلكىنىڭ ئوزىگە تۇققانچىلىق
مۇناسىۋىتى بارلىقىنى بىلمەيتتى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ بۇنى سۇرۇشتۇر-
مىدى. تەبىئىي پومىشچىككە تۇققان بولۇش ئانچىلا ماختانغىدەك ئىش
ئەمەس. ھەتتا، يامان. ئەمما، شۇنىڭدىن كېيىن، قاسىم كىشى يوق يەردە
نامان تۇلكە سالام - سائەت قىلسا، ئىلىك ئېلىپ جاۋاپ بېرەتتى. بىر
كۇنى نامان تۇلكە قاسىمنى يالغۇز ئۇچرىتىپ: «قاسىمجان، ئويلەنگىن
ئۇكا، يالغۇزلۇقمۇ كۇنمۇ» دېدى. قاسىم: «ياخشى گەپ، بىراق، ماڭا
تېگىدىغان قىز تېخى تۇغۇلمىغان ئوخشايدۇ»، دېدى. نامان تۇلكە: «بۇ
نىمە دېگىنىڭ، تۇغۇلغان، پەقەت سەن ئۇچۇنلا تۇغۇلغان» دېدى. قاسىم
قىزىقىپ قالدى. «كىم ئىكەن ئۇ؟» — «زەيتۇنەم، ئوزىمىزنىڭ زەيتۇنەم»
نامان تۇلكە ئوزىنىڭ قانداقتۇ بىر يوللار بىلەن زەيتۇنەمنىڭ ئانى-
سىغا تۇققان كېلىدىغانلىقىنى، ئەگەر قاسىم خالىسا زەيتۇنەمنى جان دەپ
ئۇنىڭغا چېتىش ئۇچۇن ھەركەت قىلىدىغانلىقىنى، تۇققان مۇشۇنداق چاغ-
دا تۇققانلىق قىلىشى كېرەكلىگىنى ئېيتتى. قاسىم خېلىدىن بېرى زەي-
تۇنەمگە قانات سورەپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن بىرەر مۇۋاپىق ئالاقە يو-
لىنى تاپالماي يۇرەتتى. مانا ئەمدى ئىش ئوڭدىن كەلدى. «مەيلى، سەن
سوزلىشىپ كورگىن، مەن راسكالىغىنى قىلىپ بېرەي»، «قوي، راسكالىغىنى

قوشتۇرۇپ تۇرغان نامان تۆلكىنى كوردى:
— ھە، سەن نامانكامۇ؟ نىمە سەن ئۇخلىماي قاراڭغۇ كېچىدە.
دىدى قاسىم سەل خۇدۇكسىنىپ.
— خۇدانىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ قاپتىمەن، ئۇكا، — نامان تۇ
قاسىمنىڭ ئالدىغا يېقىنلاپ باردى، ھورمەت بىلەن قول قوشتۇرۇپ
تى، — بۇ كۈندە ساڭا مەن دۇئا قىلمىسام، كىم دۇئا قىلىدۇ، دۇئ
لەن ئەر كوكۈرەر، يامغۇر بىلەن يەر، دەپتىكەن. بۇگۈن ئوزەڭ بىلە
پىرىشتە، ئەرۋاھلار يوقلايدىغان ئۇلۇق ئازنا ئاخشىمى ئەمەسمۇ، ساڭا
تاپ خالىس دۇئا قىلدىم. ھەر نىمە بولسا، پۇشتىمىز بىر، جۇر ئۇيگە..
— ياق، بولمايدۇ، بۇ نىمە دىگىنىڭ، — قاسىم ئەتراپقا بىر
رىۋېلىپ، ئەنسىرەپ ئېيتتى، — مەن دادۇيگە بارىمەن. چاۋار شو
ھازىرنىڭ ئوزىدە بېرىڭ، دىگەن، چاتاق بولىدۇ، چاۋار شۇجى ھ
تېلېفوندا مېنى سۈرۈشتە قىلىشىمۇ مۇمكىن.
— تازىكەنسەن، بۇ كېچىدە دادۇيدىن كىمنى تاپىسەن، ھەممە ك
ئېغىر ئۇيقىدا، جۇر ئۇيگە، ھېلى تاڭ ئاتىدۇ، خەقلەر كوزىنى ئېچ
بولغىچە، سەن يەنە ئوزەڭنى دادۇيدە كورىسەن.
قاسىمنىڭ ئاستىدىكى قارا يورغا ئات تېپىرلاپ بىر جايدا تۇر
مايتتى ۋە ئەينەكتەك پاقىراپ تۇرغان قاپقارا كوزلىرى بىلەن نام
تۆلكىگە قاراپ، تىزگىن سىرىيتتى، نامان تۆلكە ئاتقا ھەسەت بىل
قاراپ قويدى، ئۇمۇ بىر چاغلاردا مۇشۇنداق قارا توروق ئاتنى تېقىم
قىستۇرۇپ، يۇرتمۇ - يۇرت سەيلە قىلغان. ئات — ئەر كىشىنىڭ قانى
دىگەن راست. بىراق، ھازىر بۇ قانات يوق، قانىتى ئاللىقاچان قايرىلغ
قاناتلىق بولغان كۆڭلىرى غۇۋا چۈشتەك تولىمۇ يىراقتا قالغان.
نامان تۆلكە قاسىمنى ھەدەپ ئۆيگە تارتاتتى: جۇر ئۇيگە، نى
تۇرىسەن، ھوكۇمەتمۇ تۇققانچىلىقنى يەكلىمەيدىغۇ، مەن پومىششىك بى
سامۇ، نامىم ئانچە يامان ئەمەس. قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان ئادەممەن،
دەيتتى.
ئەمما، قاسىم شۇ تاپتا بەزىبىر نەرسىلەرنى ئويلاپ قالدى. بۇ
دىن ئۈچ ئاي ئىلگىرى قاسىم ئوزى ئولتۇرۇشلۇق دادۇينىڭ يېنىدىك

— سەن سىياسەتكە تاقىلىدىغان گەپنى دەۋاتىسەن. مۇنداق گەپنى ئېيتىش ياخشى ئەمەس.

— ياقەي، مەن قانۇنغا رىيايە قىلىدىغان ئادەممەن. كۆڭلۈم يېرىم دىگىنىم، سىپنىڭ توغراڭدىن يېرىم، ماڭا نىمىدى. پادىشانىڭ ئەمرىنى ئىجرا قىلىش ۋاجىپ.

— ھە، ئەمىسە نىمىدىن يېرىم؟

نامان تۇلكە «ئالدىرىما» دىگەندەك، كارۋات ئاستىدىن چىلىمنى ئېلىپ، سەرەڭگە ياقتى.

— قېنى بىر شورىغىن.

قاسىم نەشە دانىچىلىرى ھىملەنگەن سەيخانىغا قاراپ تۇرۇپ، چىلىمنى پۇرۇقلىتىپ، بولۇشىچە ئىچىگە تارتتى ۋە شۇ زامات ئۆزىنىڭ نىمىنى چەككەنلىگىنى بىلىپ، چىلىمنى پىقىرىتىپ كىگىزگە تاشلىۋەتتى.

— سەن بۇ نەشە چىلىمنى ھازىرلا يوقات. مۇنداق نەرسىنى ياسىغان، چەككەن كىشى سېزىلسە، سوتنىڭ ئالدىدا تىك تۇرۇپ جاۋاپ بېرىدۇ، ھەتتا بىرنەچچە يىللىق قاماق جازاسىغا تارتىلىشىمۇ مۇمكىن.......

قاسىم شۇنداق دىسىمۇ، لېكىن، ئاللىقاچان ئۇنىڭ كەيپى تاراسلاپ كوزلىرىدە ئەلەڭگۈ پەيدا بولدى. ۋۇجۇدى يېنىك شامالدا ئۇچۇۋاتقان لەگلەكتەك، ھەر تەرەپكە تاشلىنىپ، ھە دىگەندىلا ئۇنى چېكى يوق شىرىن خىياللار ئۆزىگە مەھلىيا قىلدى.

كۇن دىسەم، كۇندىن ئېسىل،
ئاي دىسەم، ئايمۇ خىجىل....

قاسىم غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ تۇرۇپ سورىدى:

— خوش، نىمە گەپ ئۆزى، زەيتۇنەم زادى قولغا كېلەمدۇ - يوق؟

نامان تۇلكە ئۆزىنىڭ ئەلچىلىككە بارغانلىغىنى، زەيتۇنەمنىڭ ئانىسىنىڭ «ياق، بولمايدۇ» دەپ گەپ قىلمىغانلىغىنى، گەپ قىلماسلىقنىڭ ئۆزى «ماقۇل» دىگەنلىك بولىدىغانلىغىنى، قىزى بارنىڭ نازى بار، دىگەن سوز ھەممە كىشىگە ئورتاق ئىكەنلىگىنى ئېيتتى. ئاندىن ھەسرەتلىنىپ تۇرۇپ مۇنداق دىدى:

— ھەي ئۇكا، شۇنداق بولسىمۇ، كوڭلۇمنىڭ يېرىم بولغان بىر يېرى

ئـوزىمىز قىلىـمىز، راسكالـلىقى نـايـىتى بىر كيـىملىك ئـەتلەس.
ئۇچۇن ئۇنچىلىك نەرسىنى مەن قىلىپ قويسام نىمە بوپتۇ».
بۇ ئىش بولۇپ ئۆتكىنىگە ئانچە ئۇزۇن بولمىدى. نامان تـۇل
ىنىڭ زەيتۇنەملەرنىڭ ئۆيىگە ئەلچى بولۇپ بـارغانلىقى ئېنىق. ئەمما..
بۇ «ئەمما» ناھايىتى ئېغىر ئىدى. زەيتۇنەم قاسىمنىڭ خىياللىرىنى
قەۋەت ئاسمانىنىڭ قەھرىگە چورۇۋەتتى. شۇنداق بولسىمۇ سوراپ بېقى
كېرەكمىكىن. لېكىن، نامانىنىڭ ئۆيىگە كىرگىلى بولمايدۇ، ھەرگىز بـ
مايدۇ. كىشىلەر ئاڭلىسا، جەزمەن يامان ئىش بولىدۇ، ھەتتا ئەزالارد
تەئەددى گەپلەر ......
قاسىم دېلىغۇلدىراق بولۇپ ئېيتتى:
— نامانكا، سەن شۇ بىر ئېغىز گەپنى دىگىنە، مەن كېتەي. سە
نىمىشقا بۇ ئىشنى ئالدىراپ زەيتۇنەمگە ئۇقتۇرۇپ قويدۇڭ؟
— شۇ گەپمىدى؟ — نامان تۇلكە خىقىراپ تۇرۇپ، ئىشەنچـلىك
ئېيتتى، — قىزىق ئىكەنسەن ئۇكا، زەيتۇنەم ئۇقسۇن - ئۇقمىسـۇن، بـ
قىنچە بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. قىز بالا ئاز - تولا نازلىنىدۇ، نازلانم
گەپمۇ بار. جۇر ئۆيگە، مۇشۇ خۇسۇستىن موھىم گەپ ئېيتىمەن ... ..
يول ئۈستىدە كوپ تۇرۇشىمۇ ناقولاي، ئۆيگە كىرىش تېخـى ئـە
گىلى تۇردىكى، قاسىم ئاخىر ئىككىلەندى ۋە ئىككى خىيالدىراق بولـۇپ
ئاتتىن چۈشتى. بىـرنەچچە مىنۇتتىـن كېيىن ئۇلار بىر چەتتىكى يالغـۇز
ھويلىغا كىردى. بۇ ھويلىنى مەھەللىدىن قويۇق دەرەخلەر ئايرىـپ تـۇ
راتتى. نامان تۇلكە ئەگىن ئىشكنى ئىچىدىن تاقىدى:
— بىز يەيدىغاننى يەپ، كىيىدىغاننى كىيىپ بولغـان ئـادەم، —
دىدى نامان تۇلـكە ئۆيگە چىراق يېقىۋېتىپ، — سەن بولساڭ چوڭ كا
دىر بولۇپ ئوسۇۋاتىسەن. لېكىن - زە، بىر ئىشنى ئويلىسام كوڭلۇم ئول
يېرىم بولىدۇ.

ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن تۇراخۇن، تومۇر قېرىلار سەن بىلەن مېنىڭ نەسلىمىزنى قۇرۇتۇۋېتىشتىن يانمايدۇ. ئۇندىن باشقا، سەن سابىرنى ئۆلتۈرسەڭ زەيتۇنىمىز قولغا كېلەمدۇ؟ — نامان تۆلكە بېشىنى سىلىپ گاراڭ بولۇپ ئولتۇرغان قاسىمغا كوزىنىڭ قۇيرۇغىدا قاراپ قويدى ۋە ئەگىتىپ سوز باشلىدى، — سابىرنىڭ ئەل - جامائەت ئالدىدا يۈز - ئابرويى چوڭ، خەقلەر ئۇنى خۇدادەك چوڭ بىلىدۇ. بۇ يىل پاختا بەك ئوخشىدى، ھەر بىر گۈگىگە ئىككى كويغا يېتىپ كېلىدىغانىنىڭ گېپى بار. سابىر باش بولۇپ ياسىغان «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىنىڭ سۇيى كوزگى بۇغداينى بىر ھەسسە ئاشۇرۇپ تېرىش ئىمكانىيىتىنى بېرىدۇ، دېيىشىدۇ. خەقلەر بۇ ئىلگىرىلەشلەرنىڭ ھەممىسىنى سابىردىن كورىدۇ، ئۇنىڭغا قول قوشتۇرۇپ، ماقۇللۇق بىلدۈرىدۇ. پاختىمۇ، ئامبارنىڭ سۇيىمۇ بولمىسۇنچۇ؟ سابىرغا ھېچكىم تەن بەرمەيدۇ.

قاسىم بۇ گەپتىن ئىمىنىدۇ سەزگەندەك، سەل چوچۇپ نامان تۆلكىگە قارىدى، نامان تۆلكە قاسىمغا ئىنتايىن كويۇنگەن بىر قىياپەتتە ئېيتتى:

— شۇنداق، سابىر سەن ئۈچۈن ناھايىتى خەتەرلىك. پاختا بىلەن ئامباردىكى سۇ بولمىسۇنچۇ، ئەل ئالدىدىكى ئابرويى غازاڭ بولىدۇ.

— بۇ گېپىڭ راست، — دېدى قاسىم سەل قورقۇپ، — ئامباردىكى سۇ ھازىر سابىرنىڭ جېنى. بۇ سۇغا زەيتۇنەممۇ تەشنا.

— شۇنداق، ئابرويى بولمىغان ئەرگە قىز بالا قارىمايدۇ. ئۇ چاغدا زەيتۇنەم سېنىڭ بولماي كىمنىڭ بولاتتى. ئامبارنىڭ سۇيى — سابىرنىڭ جېنى. مانا بۇ ئەقىللىق گەپ، توغرا ئېيتتىڭ. جاننى مانا شۇ يەردىن ئېلىش كېرەك......

قاسىمنى تىترەك باسقاندەك بولدى. كوزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ، نەپىسى قىسىلىپ كەتتى. دەھشەت، قىسقىسى، دەھشەت ... نامان تۆلكە دەھشەتلىك بىر نەرسىنى تەكلىپ قىلىۋاتقاندەك ئىدى. ئۇنىڭ نېرىسىنى ئاڭلىغۇسى كەلمىدى. ھەتتا بۇ ئويغا كىرگىنىگە پۇشايمان قىلىپ قالدى......

بار. زەيتۇنەم، راستىنى ئېيتقاندا، ھۇر - پەرىنىڭ ئۆزى بولۇپتـۇ، مۇ
ىداق جانانقىز ئۇچۇن جاندىن كەچسە ئەرزىيدۇ. مانا بىر ھەپتە ئىلگىر
بۇ قىز ئەلھەق ساڭا مايىل ئىدى. قولىغىمنى كېسىپ قەسـەم ئىچىمە
شۇنداق ئىدى. ئەمدى بولسا ئۇنى سابىر ئۆزىگە سىھىر قىلىۋالغانمـۇ
قانداق؟

— مەن ئۇنىڭغا كورستىمەن، — دېدى قاسىم قېنى قىزىـپ، —
مەن سابىرغا ئۆزەمنىڭ كىملىگىمنى كورستىپ قويىمەن.

— سەن ئۇنىڭغا كورستىپ بولغىچە، — دېدى نامان تۇلكـە چ
راقنى پەلەپ ئولتۇرۇپ، — زەيتۇنەم ئۇچۇپ كەتمىسە ئوبدان بولاتتـ
يىگىت ئادەمگە ئالىمەن دېگەن قىزنى تارتتۇرۇپ قويۇپتۇ، دېگەندىن سە
ئىش يوق. بۇ تەرىپى ئەمدى، ساڭا......

قاسىمنىڭ چېكە تومۇرلىرى كوپتى، مېگىسىگە قان قۇيۇلـغانـدەك
كىمدۇ تاپىنىدىن يەر ئاستىغا تارتىپ ئەكىرىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى.
تاپتا ئۇ ئوزىنى ئاجىز، بىقۇۋۇەت ھېس قىلدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ، دە
ىدەگشىگەن ھالدا نامان تۇلكىنىڭ قولىنى تۇتتى.

— نامانكا، جېنىم نامانكا.......

نامان تۇلكە قاسىمنىڭ ئىلتىجا قىلىپ تۇرغان ئەلەگگۇ كوزلىرىگ
پۇرلىشكەن، ئىششىغان يۇزلىرىگە قاراپ، ئۇنىڭ بۇرنىغا ئوتكـۇزۇلـگەن
تانىنىڭ ھەقىقەتەن پۇختا، چىڭ ئىكەنلىگىگە يەنە بىر قېتىم ئىشەنـد
ۋە چىلىم تەگلىدى:

— قېنى يەنە بىر شورىغىن، كوگلۇڭ ئېچىلىدۇ، سەگىپ قالىسەن
ھېمىشەم چېكەتتىگمۇ؟ — دېدى.

كېيىنكى چىلىم قاسىمنى ھوشىدىن كەتكۇزدى، يۇرىگىنـى نىمىـد
قامالاپ تارتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. كوزىگە سابىر كورۇنـدى ۋە بىردـ
جويلىگەندەك ئورنىدىن چاچراپ تۇردى:

— مەن سابىرنى ئولتۇرىمەن، مەن ئۇنىڭ بوينىنى ئۇزۇۋېتىمەن!.....

نامان تۇلكە ئۇنى قۇچاقلاپ، ئورنىغا ئولتۇرغۇزدى ۋە ئۇنىڭ ئې
غىزىنى قولى بىلەن توسۇۋالدى:

— قوي ئىنىم، ساراڭ بولما، سابىرنى ئولتۇرۇش ئۇنداق ئاسـان

ۋە ھەممە يەردە «ۋاقت — غەلبە» دىگەن جۇشقۇن ئەمگەك ساداسى ياڭرايتتى.

سابىر بۇ كۇنلەردە جىددى، شەۇناڭ بىلەن بىللە سالماق ئىدى، كەم گەپ قىلاتتى، ئۇيقۇسىز كوزلىرى ھىمىشەم ئويچان كورۇنەتتى. ئۇ يىگىنى جەينىگىگىچە، پۇشقىقىنى تىزىغىچە تۇرۇۋېلىپ، پولات ئوغاقنى قولىغا ئېلىپ، تاڭ سەھەردە ھەممە كىشىدىن بۇرۇن ئېتىزدا پەيدا بولاتتى ۋە ناھايىتى كەچ قايتاتتى. ئۇ ھەممە يەردە «كۇزنىڭ جىددى ئىشلىرىنى تېز تۇگىتىپ، ۋاقتنى قولغا كەلتۇرۇپ، قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشنى باشلاش، سۇسىزلىقنى تۇگىتىشكە ئاتلىنىش كېرەك» دىگەننىلا ئويلايتتى. بۇ ئوي-پىكىر ئۇنىڭ جۇشقۇنلىنىپ تۇرغان قەلبىدە ھىمىشەم جاراڭلىق سادا پەيدا قىلىۋاتقاندەك بولاتتى ۋە ئۇنى زادىلا بىر جايدا تىنىم تاپقۇزمايتتى.

سابىر داجەيدىن قايتىپ كەلگەندىن كىيىن، دادۇي داڭجىۋبۇسى مەخسۇس يىغىن ئوتكۇزۇپ، ئۇنىڭ دوكلادىنى ئاڭلىدى، ھەر تەرەپلىمە مۇھاكىمە قىلدى ھەمدە بىر ئېغىزدىن كۇزلۇك يىغىم - تېرىم جەريانىنى داجەي قەھرىمانلىرىنىڭ ئىش ئىزلىرىنى كەڭ تەشۋىق قىلىشنىڭ، ئەزالارنى داجەي روھى بىلەن قوراللاندۇرۇشنىڭ جەريانى قىلىش كېرەك، دەپ قارار قىلدى. سابىر ئىش تەقسىماتى بويىچە كۇزلۇك يىغىمغا يېتەكچىلىك قىلىشنى ئوز ئۇستىگە ئالدى، ئۇ كوپىنچە قوناق ئورۇۋاتقان، كېۋەز تېرىۋاتقان ئەزالارنىڭ يېنىدا بولاتتى، ئارىلاپ خامانغا، بەزىدە كۇزگى بۇغداي تېرىۋاتقان ئەزالارنىڭ قېشىغىمۇ باراتتى. قوناق ئورۇش — جىددى، كۇچ تەلەپ قىلىدىغان ئىش. تىز كۇيۇشۇش، بەل تېلىش، قول قاپىرىش دىگەننى مانا شۇ چاغدا كور. سابىر ئىككى جىڭلىق گاڭ ئوغاقنى ئوينىتىپ، كۇن - كۇنلەپ قوناق ئوراتتى. ھاروۋا پاتقىدەك كەڭ سولنى بوسۇپ- تارتىپ، قىرنىڭ بېشىغا ھەممىدىن بۇرۇن چىقاتتى - دە، ئۇزىدىن نەچچە ئون مېتىر ئارقىدا قالغان بەرجەس يىگىتلەرگە چاقچاق قىلىپ، ئۇلارنىڭ قارشىسىغا قاراپ ئورۇشقا كىرىشەتتى. كوپچىلىك دەم ئېلىشقا ئولتۇرغاندا، سابىر ۋە داجەي قەھرىمانلىرى توغرىسىدا سوزلەپ بېرەتتى، پاختا تېرىۋاتقان، كۇزگى بۇغداي يېرىنى ئوسا قىلىۋاتقان

تونىنچى باپ

1. قوڭغۇراق ئاۋازى

بۇ كۈنلەردە يېڭىيەر دادۇيىدە كۈزلۈك يىغىم - تېرىمنىڭ ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرىسى ئېچىلغان ئىدى. كەڭ ۋە رەتلىك ئويماتلاشتۇرۇلغان كېۋەز ئېتىزلىرىدا باشلىرىغا قىزىل ياغلىق تېڭىۋالغان، ئاق داكا كـو... نەك كىيىشكەن چېۋەر خوتۇن - قىزلار خۇددى دېڭىزدىكى ئاق يەلكەندەك ئۈزۈپ، ئېتەكلىرىنى تولدۇرۇپ، بەس - بەس بىلەن پاختا تەرمەكتە؛ پۇ... قاقلىرىنى تۇرۇۋېلىپ، قىزىل بەلۋاغلىرىنى تارتىپ باغلاشقان قاۋۇل يىگىت... لەر بولسا گاڭ ئوغاقلىرىنى پاقىرىتىپ، كۈچلۈك، بىجىرىم بەدەنلىرىدىن... سۇدەك قۇيۇلۇۋاتقان تەرگە پىسەن قىلماي، غۇلاچ تاشلاپ سول يىرىپ شارتىلدىتىپ قوناق ئورماقتا؛ پىشقان - تەجرىبىلىك ئەزالار بولسا، ئـۈچ تىن ئات قوشۇلغان بوجۇگجىنى ئالدىغا سېلىۋېلىپ، بـۇغداي تېرىلغۇسـ... نىڭ جىددىي باسقۇچىدا جىدەللەپ ئىشنى ئىلگىرى سۈرمەكتە......

كۈزگى بۇغداي تېرىش — كۈزلۈك يىغىم؛

كۈزلۈك يىغىم — كۈزگى بۇغداي تېرىش......

كېلەر يىل ئۈچۈن ئوبدان ھۇل قۇرۇش، بۇ يىلنىڭ بـەرىكـەتلىك مېۋىلىرىنى تولۇق، پـاكىزە، ۋاقتىدا يىغىۋېلىش — كـۈزلۈك ئىشلەپچىقـ... رىشنىڭ خۇسۇسىيىتى. بۇ پەسىل بولۇپمۇ بۇ يىل جىددىي، ئـالدىراش ئوتتۇۋاتاتتى. كۈزلۈك ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ھەرقـايسى ھالقىلىرى بـىـرى- بىرى بىلەن باغلىنىپ، بىرى ئىككىنچىسىگە تۈرتكە بولۇپ، ئاجـرالماس ھالدا گىرەلىشىپ كەتكەن ئىدى. مەمۇرچىلىق بىلەن كەلگەن كـۈز ئاي... لىرىدىن ئەزالار خوشال ۋە ئالدىراش. ھەر كىم بىر ئۆلۈش كـۈچ چـ... قىرىپ، كۈزنىڭ ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ھەركەت قـىلاتتى

— قېنى يىگىتلەر، بوشاشمايلى، كەچ كىرىپ كېتىۋاتىدۇ... باللار كوزۇكگە قارا! ئات تاپتىن چىقىپ كەتتى...، هوي...كوزۇكنى ئاچ ئۇكا، — دەپ ۋاقىرىدى.

سابىر يېتىپ كەلگەندە، تۇراخۇن بوجۇكچى باشقۇرۇشنى باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، خۇشخۇيلۇق بىلەن ئۇز يىگىتلىرىنى ماختاشقا باشلىدى:

— ئالتۇندەك يىگىتلەر جۇمۇ، ئۇكا، مۇنداق ئەزىمەتلەر بىلەن ئىشلىسەڭ، زېرىكىپ ياشىرىپ، سۆيۈنۈپ كېتىسەن. بۇگۇن بوغداي تېرىشقا باشلىغىلى ئون نەچچە كۈن بولدى، گاگدىن سوقۇۋالغان ئادەملەردەك، زادىلا چارچاش دىگەن نەرسىنى بىلمەيدۇ.

سابىر تۇراخۇنغا هورمەت بىلەن قاراپ قويدى، كوڭلىدە: «تۇراخۇنكام، ئاجايىپ ئادەم - دە. دادۇينىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن جان كويدۇرۇشنى، كوللىكتىپ ئۈچۈن جاپا چېكىشنى ئەڭ زور خوشاللىق دەپ بىلىش بۇ ئادەمنىڭ ئالاهىدە خىسلىتى. ئۆزى ئون نەچچە كۈندىن بىرى پۈتۈن دادۇينى ئارىلاپ، هېرىش - چارچاشنى ئۇنتۇپ بوغداي تېرىتىۋاتسىمۇ، لېكىن، نەتىجىنى يەنە باشقىلارنىڭ دەپتىرىگە يېزىۋاتىدۇ» دەپ ئويلىدى ھەمدە ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بوجۇكچىغا قاراپ تۇرۇپ، تېرىلغۇ ئەھۋالىنى سورىدى. تۇراخۇن:

— مۇشۇ ئويمات تۇگىسە، — دىدى بوجۇكچىنىڭ ئايلىنىشىغا قاراپ تۇرۇپ، — نەق بىر يۈز سەكسەن بەش مو يەرگە ئۇرۇق سېلىنغان بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ شياۋدۇيدە ئادەتتىكى يەرلەر تۇگەيدۇ. ئەتىدىن باشلاپ مول هوسۇللۇق يەرلەرگە ئۇرۇق سالىمىز. بۇ شياۋدۇيگە بەلگىلەنگەن مول هوسۇللۇق يەر بىر يۈز يىگىرمە بەش مو، بۇنىڭدىن ئوتتۇز نەچچە موسىنىڭ ئوسسى كېلىشتى. قالغان يەر بويىنىنى سۇغا سوزۇپ تۇرىدۇ. «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىنىڭ سۈيىدىن پايدىلانمىساق، ئىشىمىزنىڭ تۇگىگىنى شۇ، ئۇكا.

سابىر ئويلىنىپ قالدى. مۇنداق تەلەپلەرنى ئۇ باشقا دۇيلەردىنمۇ ئاڭلىغان ئىدى.

— مەن مۇشۇ هەقتە سەن بىلەن مەسلىھەتلەشكىلى كەلدىم، — دىدى

ئـەزالار ئـارىسىدىمۇ مـۇشـۇنداق پۇرسەتلەرنى تېپىپ، داجەي ھەققـ
سوزلەپ بېرەتتى. كەچ تەرەپتە بولسا سابىرنىڭ ئىشى تېخىمۇ كوپىيەتتى
ياشلار، ئايالالار يىغىنلىرىنى ئۇيۇشتۇراتتى، ئىشلەپچىقىرىش دۇيى كادىرلىر
بىلەن كۆزلىۈك يىغىم - تېردىمىنىڭ كېتىۋېتىشىنى تەھلىل قىلىپ، ئىلغ
تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ تارقىتاتتى ۋە «يۇز تەجرىبە، مىڭ تەجرىبە ئىچىد
ئەزالارنى داجەي روھى بىلەن قوراللاندۇرۇش — ئـاساسلىق تـەجـرىبە
دەيتتى.
سابىر بۇگۇن چـۇشتىن كېيىن ئىككىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۇيىد
بولدى. ئەزالار بىلەن بىللە كۇزگى بۇغداي تېرىش جەريانىدىكى مەس
لىلەرنى ھەل قىلدى ۋە باشقا دۇيگە ئوتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە «كۇزنىڭ
ئۇچ ئىشى» پىلانلىق، تەرتىپلىك كېتىۋاتسىمۇ، لېكىن بۇغداي تېرىلغۇسى
تەلەپتىن كېيىن قىلىۋاتاتتى، ئوسا قىلىنغان يەر تېرىشقا ئۇلگۇرمەيۋاناتتى
«بۇ سۇرئەت، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — سۇ قۇرۇلۇشىغا بـالدۇر تـۇتـۇش
قىلىشقا جەزمەن تەسىر يەتكۇزىدۇ. قانداقلا بولمىسۇن تېرىلغۇ سۇرئىتىنى
تېزلىتىش كېرەك، لېكىن سۇ. سۇچۇ......».
سابىر شۇ ئوي - پىكىرلەر بىلەن ئۇچىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۇيىـ
نىڭ بۇغداي ئويمىتىغا يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا، ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان
كۇن تاغ ئۇستىدە بىر غۇلاچچە قالغان، ئېتىز ئىچى كـەچكى شـەپـەق
قىزىللىقى بىلەن يالقۇنجىغان ئىدى. ئېتىز ئىچىدە ئەزالار كـۇن بىلەن
بەسلىشىپ، جىددى ئۇرۇق سېلىۋاتاتتى. داگجرىبۇ فۇ شۇجىسى تـۇراخـۇن
بوجۇگجىنىڭ ئۇرۇق تەگشىگۇچىنى باشقۇرۇپ ماگغاچ، ئات يېتىلەپ كېتى
ۋاتقان ياش يىگىتكە:
— ئۇكا، كوزۇگگە قارا! بۇ بولمىدى، بـوجۇگجى تـاپتىن چىقىپ
كـەتتىغۇ...—دەپ ۋاقىرابتتى.
— چۇۋ، ھايت، تاپ، ھېلى جۇمۇ! — دىدى ياش يىگىت ئـاتلارغ
ھەيۋە قىلىپ.
بوجۇگجى ئەينەكتەك تەكشى تۇزلەنگەن قاراچىلان تـوپا ئـۇستىد
چاچ تالالىرىدەك ئىز قالدۇرۇپ، ئوز يولىغا چۇشتى. تۇراخۇن كـۇنگ
قاراپ قويۇپ:

كەلكۈندەك ئېتىلىپ كېلىۋاتقان ئەزالار توپى ئارىسىدا قالدى. ھەممەيلەننىڭ كۆزىدە ئەجەپلىنىش، نېمە ۋەقە بولدىكىن دېگەندەك ھەيران بولۇش ئالامىتى بار ئىدى. نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى ۋە قىستا-قىستاڭچىلىقتا دىققەت بولۇشۇپ، ئالدىغىراق ئۆتۈشكە، نېمىنىدۇ كۆرۈشكە ئالدىراشاتتى.

قوڭغۇراق ئۇرۇلۇۋاتقان ئوگزىدىن دادۇي تۇەنجىبۇ شۇجىسى ئابابەكرى يولەگلىك شوتىغىمۇ قارىماي، يەرگە سەكرىدى ۋە ئاپپاق تاتىرىپ كەتكەن ھالدا سابىرنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كەلدى:

— سابىر ئاكا، چاتاق بولدى، يۈگۈرۈش كېرەك، بىر مىنۇتمۇ توختاشقا بولمايدۇ، — دېدى ئۇ ئۆزىنى باسالمىغان ھالدا ھاسىراپ.

— ئالدىرىما، ئۆزەڭنى باس، نېمە بولدى؟ — دېدى سابىر سالماقلىق بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

— «غالىبىيەت» يار ئاپتۇ، ئاڭلىمايۋاتامسىز......

ھەقىقەتەن، سۇ ئامبىرىدىن شاقىراپ، قەيەرگىدۇ چۈشۈپ كېتىۋاتقان سۇنىڭ ۋەھىمىلىك ئاۋازى بارغانچە كۈچلۈك ئاڭلىنىشقا باشلىدى. بۇ يەردىن كۆرۈنمىسىمۇ ھەممەيلەن كۆزلىرىنى سۇ ئامبىرى تەرەپكە تىكتى. سابىرنىڭ مېڭىسىدىن چاقماق تېزلىكىدە «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىنىڭ سۈيى ئۈچۈن ئېغىز ئېچىپ تۇرغان يېڭىيەر، ئايدىڭكول دادۇيلىرىنىڭ ئىككى مىڭ موغا يېقىن كۈزگى بۇغداي ئېتىزى ۋە ئۇنىڭ تىرىلماي قېلىشىدەك ئاچچىق دەھشەت «شۇر» قىلىپ ئۆتتى - دە، ۋۇجۇدىنى مۇزدەك تەر بېسىپ كەتتى.

دىققەت بولغان يۈزلىگەن يارقىن كۆزلەر سابىرغا تىكىلىپ تۇراتتى ۋە ئۇنىڭ ئوتتەك يانغان كۆزلىرىدىن غەزەپلىك ئەلەمنى كۆرەتتى. سابىرنىڭ كاللىسىدا «دەل مول ھوسۇللۇق يەرلەرگە سۇ باشلاش ئالدىدا - ھە؟ سۇ قېنىمىزدەك قىممەتلىك بولۇۋاتقان جىددى پەيتتە - ھە؟ سۇ شۇنداق ئاسان يار ئېلىپ كەتكەندىمۇ؟ بۇ زادى نېمە ئىش؟» دېگەن پىكىر ئۇچقۇنلاپ، ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرۈپ ئۆتتى.

— قېرىنداشلار، گۇڭچەنداڭ ئەزالىرى، كەمبەغەل دېخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېخانلار، مىنبىڭلار، — سابىرنىڭ ئاۋازى ھاياجان بىلەن

سابىر تۇراخۇننى قاراپ، سابىر بىرەر قىيىن ئىشقا دۇچكەلسە، تۇراخۇننى تاپاتتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بىرلىكتە ھەل قىلاتتى، — ھازىر باشقا دۇيلەرمۇ «غالىبىيەت» نىڭ سۇيىنى تەلەپ قىلىشىۋاتىدۇ، ئۇزەڭ بىلىسەن، «غالىبىيەت» نىڭ سۇيى ئەسلىدە بۇغداي كانجىلاش، قىشلىق تولۇيا تقۇزۇش، كېلەر يىل ئەتىيازدا تېرىلىدىغان ئالتە ئايلىق قوناقنى ئۇسىقلىشقا ھەر ئېھتىمالغا قارشى تېجەپ قېلىش قارار قىلىنغان. ئۇنىڭدىن باشقا، قېرىنداش دادۇيلەرنىڭ سۇ قىيىنچىلىقىنىمۇ نەزەرگە ئېلىش كېرەك. «غالىبىيەت» نىڭ سۇيىنى ھېلىتىن ئېچىشقا باشلىساق، كېيىنكى ئىشلارغا سورى بولامدۇ - قانداق؟ ....

— داڭ، داڭ، داڭ......

— داڭ، داڭ، داڭ....

سابىرنىڭ سوزى ئېغىزىدا قالدى. كۈتۈلمىگەندە دادۇي ئىشخانىسىنىڭ ئۇگزىسىدىكى چوڭ قوڭغۇراق ئارقا - ئارقىدىن جاراڭلاپ كەتتى. بۇ شۇنچىلىك ئەنسىز، ۋەھىمە بىلەن ئۇرۇلدىكى، سابىرمۇ، تۇراخۇنمۇ تۇرغان ئورنىدا قېتىپلا قالدى. دادۇينىڭ قوڭغۇرىقى پەۋقۇلئاددە ۋەقە يۈز بەرمىسە، ھېچقاچان بۇنداق بىمەزگىل ئۇرۇلمايتتى. «بۇ نىمە ئىش، زادى نىمە ۋەقە يۈز بەردى؟»،

سابىر ئۇقتەك ئېتىلىپ، مەھەللە تەرەپكە يۈگۈردى، ئارقىدىن تۇراخۇن ۋە بوجۇكچىچى يىگىتلەر يۈگۈرۈشتى... ..

— داڭ، داڭ، داڭ .....

— داڭ، داڭ، داڭ.. ...

قوڭغۇراق تېخىچىلا ئەنسىز، غەزەپلىك جاراڭلايتتى.

قوناقلىقلاردىن ئومچى يىگىتلەر گاڭ ئوغاقلىرىنى كوتىرىشىپ خۇددى ساداقتىن قويۇۋېتىلگەن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقتى... ..

كېۋەزلىكلەردىن خوتۇن - قىزلار سېۋەت، تاغارلىرىنى قويۇشۇپ يۈگۈرۈپ چىقىشتى......

مەھەللە ئىچى ۋە ئويلەردىن قېرىسالار، كىچىك باللار ئالمان-تالمان ئوزىنى دادۇي تەرەپكە ئېتىشتى......

سابىرلار دادۇي ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، تەرەپ - تەرەپتىن

— تېخى ئاڭلىمىدىڭمۇ چوكنا، «غالىبىيەت» يار ئىجايىتى، ھەممە ئادەم شۇ يەرگە كەتتى، — خاسىيەت ئەتراپقا زېرەكلىك بىلەن قاراپ قويۇپ جاۋاپ بەردى.

— ئاپلا، پېشكەل ئىش...، — ئانا ئەنسىزلىنىپ كەتتى، — سۇ ھازىر شۇنچىۋالا زورۇر چاغدا - ھە؟ سۇ ئوزى يار ئالغاندىمۇ، يا بىرەر قارا نىيەت ئوچمەنلىك قىلغاندىمۇ؟

— سابىر ئاكام، «ھازىر ئىنتايىن، ئىنتايىن جىددى پەيت، ھەممىڭلار سەگەك بولۇڭلار» دىدى. بىلگىلى بولمايدۇ، چوكنا.

— ئۇنداق بولسا، مەن ساڭا ھەمرا بولاي قىزىم. ھېچنىمە دەپ بولمايدۇ، — گۈلسۇمخان ئاچا قولىغا ئارىنى ئېلىپ مۇرىسىگە سالدى ۋە خاسىيەت بىلەن ئەتراپنى كۆزىتىپ، تاغدەك دوۋىلەنگەن پاختىنىڭ ئەتراپىنى چوگىلەشكە باشلىدى.

— شۇنداق قىزىم، سەگەكلىك ياخشى، — دىدى ئانا ئويلىنىپ تۇرۇپ، — سابىر تېخى ئالدىنقى كۈنىلا بۇ يىل پاختا بىلەن قوناق بەك بەلەن، ھېچقاچان بۇنداق ئوخشىغان ئەمەس، بۇ ئىش ئەزالارنى خوش قىلسا، ئىچى زەھەر چايانلارنى خاپا قىلىدۇ، سەگەك بولۇش كېرەك، دىگەن ئىدى. ھېچنىمە دەپ بولمايدۇ، ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە، دىگەن گەپ بار، سەگەك بولىلى قىزىم......

شۇ پەيتتە، پاختا خامىنىنىڭ يېنىدىكى كالا قوتىنىدىن ئىككى توپاق يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، پاختا خامىنىنىڭ ئايىغىدىكى يېڭى تېرىلغان بۇغدايلىقنى پېتىقلاشقا باشلىدى. خاسىيەت ئوقتەك يۈگۈرۈپ بېرىپ، كالىلارنى ھەيدەپ، قوتانغا سولىۋېتىپ قايتىپ كەلدى. لېكىن، ئارىدىن ئون مىنۇتمۇ ئوتمەي، ئىككى كالا قوتاندىن يۈگۈرۈشۈپ، قېيغىتىشىپ چىقتى - دە، بۇغدايلىقنى قالايمىقان چەيلەپ، بىر - بىرى بىلەن ئۈسۈشۈپ چوگىلەشكە باشلىدى. خاسىيەت يەنە يۈگۈرۈپ بېرىپ، كالىلارنى قايتۇرۇپ، قوتانغا سولىۋېتىپ كەلدى ۋە نەيزىنى چىڭ تۇتۇپ، ئەتراپتىن كوزىنى ئالماي دىدى:

— چوكنا، بۇ يەردە بىر ئىش باردەك تۇرىدۇ. ماخوچىلار ئامبارغا كېتىپتۇ، ماخودا ھېچكىم يوق. بايا كالىنى سولىغاندا، مەن قوتاننىڭ

جارإڭلىدى، يۈز ـ كوزلىرى ئوت بولۇپ يالىدى، كۆيىنگىنىڭ ياقىسىنى كەڭ ئېچىۋەتتى، ــ ھازىر ئىنتايىن، ئىنتايىن جىددى پەيت. ۋاقىت ـ غەلىبە. بىر مىنۇتنىمۇ قولدىن كەتكۈزۈشكە بولمايدۇ. ھەممىمىز سۇ ئام ـ بىرىغا سۇنى توسۇۋېلىشقا بارايلى! بىر قىسىم كىشىلەر دەرھال قايتىپ، پاختا خامانلىرى، ئامبار، ماخو ـ قوتانلارنى قوغدىسۇن، ھەممىڭلار سەگەك بولۇڭلار......

سابىرنىڭ چاقىرىقى بىلەن تەڭ نەچچە يۈزلىگەن ئەزا دۈشمەننىڭ ئىستىھكامىغا قاراپ ھۇجۇمغا ئۆتكەن جەڭچىلەردەك سۇ ئامبىرىغا قاراپ سەلدەك ئاقتى......

داۋىنىڭ قوڭغۇرىقى تېخىچىلا غەزەپلىك جاراڭلايتتى:

ــ داڭ، داڭ، داڭ......

ــ داڭ، داڭ، داڭ......

گۈلسۇمخان ئانا ئەنسىز قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلىغاندا، كەچلىك غىزا ئۈچۈن تەرەددۇت قىلىپ، ئوچاق بېشىدا يۈرەتتى. ئارقا ـ ئارقى ـ دىن ئۇرۇلغان قوڭغۇراق ئاننى ئەنسىزلەندۈرۈۋەتتى. چالا قورۇلغان سەي ـ گە ئالدىراپ سۇ قۇيدى ـ دە، ئىشىكنىمۇ تاقىماي تالاغا چىقتى. ئەتى ـ راپ جىم ـ جىت، ھەتتا ھېمىشەم ئىشىك ئالدىدىن كەتمەي، قىيا ـ چىيا قىلىشىپ ئوينايدىغان ئۆشىشاق باللارمۇ كورۈنمەيدۇ. «بۇ نىمە ئىش، نىمە ۋەقەدۇ؟» ئانا جىم ـ جىتلىققا چوككەن ھالدا ئىچ ـ گە قا ـ راپ سەگەك بولۇپ قالدى ۋە كوينىگىنىڭ پېشىنى قولىغا ئېلىپ، ئارى ـ چىلاپ يۈگۈرگىنىچە ئۆچىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۈينىڭ خامىنىغا قاراپ چاپتى: خاماندا ھەر ۋاقىت ئادەم كەم بولمايدۇ، نىمە ئىش بولغانلى ـ قىنى بىلىش مۇمكىن.

ئانا پاختا خامىنىغا يېتىپ كەلگەندە، كۈن ئاللىقاچان ئولتۈرۈپ ئەتراپقا گۇگۇم چۈشكەن ئىدى. خاماندا ئۇزۇن ساپلىق نەيزىنى تۇتۇپ ياش مىنبىلىڭ خاسىيەت كۆزەت قىلىپ يۈرەتتى.

ئانا، ھېچنىمىنى ئاڭقىرالماي، ئۇنىڭ قېشىغا ئالدىراپ كەلدى ـ دە

ــ خاسىيەت، نىمە ئىش بولدى قىزىم، قېنى خاماندىكىلەر؟ ــ دەپ سورىدى.

قايتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. يەل ـ يېمىشلار قويۇلغان دەستىخان چېتىدە ئۇنىڭ تىببى ياردەم سومكىسى تۇرۇپتۇ. سۇڭ مېي قىزىرىپ پىشقان توغاچ شاپتۇلنى يەپ ئولتۇرۇپ، سادەتخان ئاچا ئىچىلىپ ـ يېيىلىپ ئېيتىپ بېرىۋاتقان قانداقتۇ بىر ۋەقەنى قىزىقىسىنىپ ئاڭلاۋاتاتتى.

زەيتۇنەم سۇڭ مېينى كورۇپ، مۇرىسىدىن كەتمەننى ئېلىپ يەرگە قويدى ـ دە، ئامراقلىق بىلەن ئۇنى قۇچاقلىدى:

ـــ قارا سېنى! شۇمۇ دوستلۇقمۇ، ـــ دەيتتى ئۇ سۇڭ مېينى باغ رىغا بېسىپ خوشاللىق بىلەن، ـــ سەن بۇ ئويگە كەلمىگىلى نىگەم. دادۇيىمىزدە قانچە ـ قانچە ياخشى ئىشلار بولۇپ ئوتتى. ئانامنىڭ سەن ياخشى كورىدىغان توغاچ شاپتۇلنى ساقلاپ، سېنى ياد ئەتمىگەن كۈنى يوق. نېمىشقا كەلمىدىڭ، يا بىزنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟

سۇڭ مېي پۇشقاقلىرىنى چۇشۇرۇپ، ئەدەپلىك ھالدا ھامۇتاخۇن بىلەن سالام ـ سائەت قىلىشتى. ئاندىن زەيتۇنەمگە كوزلىرىنى شوخ ئوينىتىپ قارىدى:

ـــ راست، زەيتۇنەم، كېلەلمىدىم. ئۇزەڭ بىلىسەن، ھازىر گۇڭشې مىزنىڭ ھەممە يېرىدە كۈزلۈك ئىشلەپچىقىرىش بەك قىزغىن ئوتۇۋاتىدۇ. ئەزالار ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ ئىشلەپ، قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشىغا كوپرەك ۋاقىت چىقىرىشقا ئالدىراۋاتىدۇ. بۇ كۈنلەردە ئەزالار ساغلام، بەرجەس بولۇشى كېرەك. چاۋار مەتقۇل شۇجى بۇ ئىشقا بەك كوكۇل بولۇۋاتىدۇ، دائىم ئەزالارنىڭ سالامەتلىك ئەھۋالىنى، قايسى خىلدىكى كېسەللەرنىڭ كوپ ـ ئازلىقىنى سوراپ تۇرىدۇ. مەن چاۋار مەتقۇل شۇجىنىڭ پىكرى بويىچە ھەممە دادۇيلەرنى ئارىلاپ چىقتىم، شۇڭا كېلەلمىدىم.

ھامۇتاخۇن كەتمەنلەرنى تازىلاپ تۇرۇپ دېدى:

ـــ توغرا قىلىۋاتىسىز قىزىم. سىز ئېيتىزغا دورا خالتىڭىزنى ئې لىپ كەلسىڭىز ئۇششاق ـ چۇشەك كېسەللەرنىڭ گۇڭشې دوختۇرخانىسىغا بېرىش يولى قىسقىرايدۇ. بۇنىڭ ئوزى چوڭ ئىش.

سادەتخان ئاچا سۇڭ مېينى دەستىخانغا زورلىدى:

ـــ قېنى، ئال قىزىم، نېمە ئولتۇرىسەن، قېتىقتىن ئالغىن، كۈزنىڭ قېتىقى ـــ قوينىڭ يېغى، دېيىشىدۇ، تۇگىتىپ ئىچكىن. ئامۇتتىنمۇ ئال،

زەنجىرنى مەھكەم قىلىپ ئېتىپ قويغان ئىدىم. گالا يەنە چىقتى. گالا
زەنجىرنى ئۆزى ئاچامدۇ؟ سەگەك بولۇش.
— ماقۇل قىزىم، مەن سەگەك ..ھوشيار بولىمەن.
يىراقتىن بىر قارا كۆلەڭگە كۆرۈندى. كۆلەڭگە ئالدىراپ خامان
تەرەپكە كېلىۋاتاتتى.
خاسىيەت يۈگۈرۈپ، كۆرۈنگەن قارىنىڭ ئالدىغا باردى:
— كىم سەن؟ توختا!......
— مەن توختى، مەن، — خاسىيەت تۆمۈر بوۋىنىڭ كىچىك ئوغلى
توختىنى تونىدى.
— توختى، بۇ نېمە قىلغىنىڭ! — خاسىيەت جىددىي ھالدا نارازى
لىق بىلدۈردى، — نېمە سەن، ھەممە ئەرلەر ئامباردا سۇ بىلەن ئېلىشى
ۋاتىدۇ، سەن ئوغۇل بالا تۇرۇپمۇ......
— خاسىيەت، بولدى، قايناپ كەتمە، — دېدى توختى نېمىگىدۇ
ئالدىرىغان ھالدا، — سابىر ئاكام مېنى يولدىن قايتۇرۇۋەتتى. «ھەممە
ئەزالار بۇ يەرگە كەلسە، ئائىلە - مەھەللىلەرگىمۇ قاراش كېرەك» دېدى ...راست
دېگەندەك، ئۆيلەردە ھېچكىم قالماپتۇ، بەزىسىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق، بەزىسىنىڭ
قازىنى قايناپ تېشىپ كېتىپتۇ، بەزىسىنىڭ پادىدىن يانغان قويلىرى ئېغىلىنى
تاپالماي مەرىشىپ يۈرۈپتۇ، ھەممىنى توغرىلاپ قويدۇم. سەگەك تۇرۇڭلار......
توختى شۇنداق دېدى - دە، ئالدىراپ مەھەللە تەرەپكە كەتتى.
خاسىيەت بىلەن گۈلسۇمخان ئانا: «كاللار زەنجىرنى ئۆزى ئاچقاندىمۇ،
قانداقمۇ ئۆزى ئاچىدۇ» دەپلا ئويلايتتى ۋە دېگۈدەك، ھوشيار بولۇپ
قېلىشتى ......

2. جىددىي ئاتلىنىش

زەيتۇنەم ئىشتىن يېنىپ، دادىسى ھامۇتاخۇن بىلەن ھويلىغا كىر
گەندە، تالبارالڭ ئاستىدىكى سۇپىدا سادەتخان ئاچا دوختۇر سۇلۇ مېيىنى
مېھمان قىلىپ ئولتۇراتتى.
سۇلۇ مېيىنىڭ پۇشقاقلىرى تۇرۇلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ يېڭىلا ئېتىزدىن

يىغىۋاتىسەن، بەزىلەرىدىن دورىمۇ ياسىدىكى، بۇنىڭ ئۆزى چوڭ ئىش ئەمما كىتاب ئوقۇش بۇ موھىم، جۇرىن بولغان كىشى تېخىمۇ كۆپرەك ئوقۇشى كېرەك، كىتاب ئوقۇمىسا، قانداق جۇرىن ئۇ.

ئۇلار كىتاب ئوقۇش توغرىسىدا، قانداق كىتابلارنى تاللاپ ئوقۇش كېرەكلىكى توغرىسىدا بىر ئاز تالاش - تارتىش قىلغاندىن كېيىن، زەيتۇنەم جاۋتيەن توغرىسىدا سورىدى.

— جاۋتيەن يېقىنقى بىر خىتىدە، — دىدى سۇڭ مېي دېرىزە ئارقىلىق باغدىن كورۇنۇپ تۇرغان ساپ - سېرىق بېھى ۋە شېخىنى كوتىرەلمەي ئېسىلىپ تۇرغان كۇزلۇك ئامۇتلارغا قاراپ تۇرۇپ، — مانا سەن تازا كوڭۇل بولۇۋاتقان بىر مەسىلە ئۈستىدە، سۇ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش زورۇرلۇگى توغرىسىدا يېزىپتۇ. ئۇنىڭ يېزىشىچە، بۇ ئىشنى ئالىقاچان يولداش سابىر ئۆز بەستىگە ئالغان ئىكەن، جاۋتيەن بولسا پات ئارىدا كېلىپ ياردەم بەرمەكچى ئىكەن.

— بۇ ناھايىتى ياخشى خەۋەرغۇ، — دىدى زەيتۇنەم ئۆزۈن چاچلىرىنىڭ ئۇچىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ، — مەن يولداش جاۋتيەندىن تەسىرلىنىمەن. ئۇ يىراقتا تۇرسىمۇ، لېكىن كوڭلى ھېمىشەم بىزدە. بىزنىڭ سۇ قىيىنچىلىقىمىزغا دىڭگۇدەك كوڭۇل بولۇپ كەلدى. ياخشى يولداش، شۇنداقمۇ؟

زەيتۇنەم سۇڭ مېينىڭ مۇرىسىگە قولىنى ئېلىپ تۇرۇپ، كۇلۇپ چاقچاق قىلدى:

— مەن سىلەرنىڭ تېزرەك توي قىلىۋېلىشىڭلارنى خالايتتىم. يۇرۇۋېرەمسىلەر - ھە؟

سۇڭ مېي زەيتۇنەمنىڭ چېچىدىن تارتىپ كۇلۇپ قويدى:

— بىزدە بۇ ئىش ئېنىققۇ، ۋاقتى كەلسە تويمۇ قىلىۋالىمىز، لېكىن، سەنچۇ؟

زەيتۇنەم قىزاردى، خۇددى قىزىرىپ پىشقان ئالمىدەك رەڭلىنىپ قىزاردى. زەيتۇنەمدە ئۇيغۇر قىزلىرىغا خاس بىر خۇسۇسىيەت — تۇرمۇش قۇرۇش توغرىسىدا گەپ بولسا، ئۆزىنى تارتىپ قاچۇرىدىغان، ئاڭلىماي ھېس قىلىشنى ياخشى كورىدىغان بىر خۇسۇسىيەت ساقلىنىپ

قارتىنما. مەن بۇنى ساڭا ئاتاپ ساقلىدىم.

سۇك مىي تۇخۇمنىڭ سېرىقىدەك رەڭلىنىپ پىشقان نوگاي ئامۇ
نى پىچاق بىلەن سويۇپ ئولتۇرۇپ، زەيتۇنەمگە شىكايەت قىلدى:

— سەن، زەيتۇنەم بۇ ئايىمگۈلگە گەپ قىلغىن، — دىدى ئۇ ك
لۇپ تۇرۇپ، — بۇ ئايىمگۈل تولا چاتاق. ئۇ نىمىشقا گەپ ئاڭلىما
دۇ؟ ئوپىراتسىيە قىلغىلى ئۇن نەچچە كۈنلا بولدى. ھېلىتىن ئىشىزغ
چىقىۋاپتۇ. مەن ھەر قېتىم بۇ قىزنى يوقلاپ كەلگەندە: دەم ئالغىن، ت
لۇق ساقاي، نىمىشقا ھازىرلا كەتمەن ئېلىۋالدىڭ، دەپ قايتا - قايت
ئېيتىمەن، ئۇ ماقۇل، شۇنداق قىلاي، دەيدۇ. لېكىن يەنە كەلسەم — يە
شۇ ئىشىزدا، سىلەر نىمىشقا گەپ قىلمايسىلەر ئۇ قىزغا.

— بۇ قىز شۇنداق، ئۇنىمايدۇ، — دىدى زەيتۇنەم كوك قوزىۋا
تاۋۇزدىن بىرنى تىلىپ تۇرۇپ، — بىز ئايىمگۈلگە ئاز بولغاندا بىر ئا
دەم ئېلىشنى، ئۇندىن كېيىن يېنىك ئىشلارغا قاتنىششنى ئېيتقان. ئەمم
ئايىمگۈل ئۇنىماي ئىشىزغا چىقىۋالدى. تۈنۈگۈن ئىشىزدا ئۇنىڭغا، سە
رەيلى، دەيدۇ. ئەمگەك دىسە جېنىنى بېرىدۇ. ئەشۇنداق قىز ئۇ.

كەچلىك غىزادىن كېيىن، زەيتۇنەم سۇك مىينى ئوز ھوجرىسىغ
باشلاپ كىردى. سۇك مىي بۇ دادۇيگە كەلسىلا، كىچىك ۋاقتىدىكى ئا
دىتى بويىچە، مۇشۇ ئويدە پاراڭلىشىپ قونۇپ قالاتتى.

ئىككى كارۋات قويۇلغان چاققان، ئازادە بۇ ئوي ھەممە جەھەت
تىن تازا - سەرەمجان بولۇپ، خۇددى خىلىلا باي كىتاپخانىغا ئوخشايتتى
ئۇيۇق - تەكچىلەردە ماركس، ئېنگېلس، لېنىن، ستالىنلارنىڭ ۋە ماۋ جۇشى
نىڭ كىتاپلىرى، پەن - تېخنىكا كىتاپلىرى، يېزا ئىگىلىك بىلىملىرىگە
دائىر تۇرلۇك قولللانمىلار ئوز رېتى بويىچە تۇراتتى، سۇك مىي پاختا
ئوستۇرۇشكە ئائىت بىر كىتاپنى ۋاراقلاپ تۇرۇپ ئېيتتى:

— زەيتۇنەم، سەن دادۇينىڭ فۇجۇرېنى ئەمەس، خېلىلا سالاپەت
لىك پەن - تېخنىكا تەتقىقاتچىسىغا ئوخشاپ قېلىۋاتىسەن، راستمۇ؟!

— قويە ئۇ گەپنى، — دىدى زەيتۇنەم كۇلۇپ، — تەتقىقاتچى! قانداق
تەتقىقاتچى؟ مانا، سىنى تەتقىقاتچى دىسە بولىدۇ. دورا گىسيالىرىنى

بېشى بولسەن، قانداق؟

— توغرا، ئاداش، — دېدى سۇك مېي زەيتۇنەمنىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ، ئويلانغان هالدا، — توغرا ئېيتتىڭ. مەن ساڭا قوشۇلىمەن. كۆڭشىمىزدا سۇ مەسىلىسىنى ئۇزۇل - كېسىل ھەل قىلىش چوڭ ئىش. چاۋار مەتقۇل شۇجى بۇنى «داجەيدىن ئۆگىنىش يولىدا بوسۇپ ئۆتىدىغان جىددى ئۆتكەل» دەيدۇ. مەنمۇ شۇنى بارغانچە چوڭقۇر ھېس قىلىۋاتىمەن. نىمە دىسەم بولىدۇ، مەنمۇ ھېمىشەم بۇ چوڭ ئىشقا بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇشنى ئويلايمەن، بۇ ئىشتا مەن سەن بىلەن بىللە بولىمەن، چوقۇمَ بىللە......

زەيتۇنەم سۇك مېينىڭ سوزىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ، قانداقتۇ بىر شەپىنى سەزگەندەك، تۇرۇپ قالدى، دېرىزە تەرەپكە قولىغىنى تۇتتى، دېرىزىگە يېقىنلاپ باردى ۋە بىردىن سۇك مېينىڭ قولىنى تۇتۇپ «يۈرگىنە، بىر يەردىن قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتامدۇ - نىمە» دىگىنىچە، يۈگۈرۈپ هويلىغا چىقتى.

ئۇلار هويلا سەيناسىغا چىققاندا، بۇ قوڭغۇراق ئاۋازىنىڭ يېڭىيەر تەرەپتىن كېلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق ئاڭلىدى ۋە شۇ پەيتتە، ئېتىلىپ دېگۈدەك، تاشقارقى هويلىنىڭ ئىشىگىدىن ئايىمگۈل كىرىپ كەلدى. قىز هودۇققان، كوزلىرىدە تەشۋىش ئالامىتى بار ئىدى.

— ئايىمگۈل، بۇ نىمە قىلغىنىڭ، سەن تېخى تولۇق ساقىيىپ كەتمەي تۇرۇپ، نىمىشقا يۈگۈردىڭ؟ — دىدى سۇك مېي ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ.

— يېڭىيەردىن تېلېفون، ... «غالىبىيەت» يار ئاپتۇ.

— يار ئاپتۇ؟ قانداق يار ئاپتۇ؟ — زەيتۇنەم يۈرىگىنىڭ تۇز قويغاندەك ئېچىشقانلىقىنى سەزدى. «بۇ سۇ نوۋەتتە قانداق زورۇر ئىدى - هە» دىگەننى كوڭلىدىن ئۆتكۈزدى ۋە ئۆزىمۇ سەزمىگەن هالدا جىددى قىلىپ ئېيتتى، — ئايىمگۈل، يۈگۈر، تېز بول، مىنبىڭ سىگنالى چېلىنسۇن، دەرهال، هازىرىنىڭ ئۆزىدىلا ......

ئايىمگۈل قانداق تېز كىرگەن بولسا، شۇنداق تېز چىقىپ كەتتى. سۇك مېي يۈگۈرۈپ چىقىپ كېتىۋاتقان ئايىمگۈلگە قارىدى - دە،

قالفانلىقتەن، توي توغرىسىدا گەپ چىقسا، ئەنە شۇنداق ئىختىيارسىز قىزىرىپ كېتەتتى. ئۇ رەڭ تارتقان يۈزلىرىنى سۇڭ مېيىنىڭ يۈزلىرىگە يېقىپ تۇرۇپ:
— مەن ساڭا ئېيتسام، — دېدى پەس ئاۋازدا، — سەن يولداش جاۋتيەن بىلەن توي قىلغان كۈنى مەن چوقۇم توي بېشى بولىمەن، قا؛ داق، خالامسەن؟
سۇڭ مېي بادام قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، قاقاخلاپ كۈلۈپ كەتتى:
— ئىمىشقا خالىماي، بىزمۇ سېنى چوقۇم توي بېشى قىلىمىز لېكىن سەن گەپنى ئەپقاچما. سەن زادى ئويلاپ كۆرمىدىڭمۇ؟
— ياق، ئويلاپ كۆرمىدىم.
— ياق، ئويلاپ كۆردۈڭ. سەن ھېمىشەم مېنىڭ جاۋتيەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمگە قىزىقىسەن. لېكىن، ئۆزەڭ توغرىلىق ھېچنىمە ئېيتـ مايسەن.
— ئېيتقىدەك نىمە بار. ئويلىغىنىمنىڭ ھەممىسى شۇ مەسىلىسى بۇ ئىشتا جاۋتيەن بىلەن مېنىڭ پىكرىم بىر يەردىن چىقتى. يولداش جاۋتيەننىڭ ئويلىغىنى بۇيەردىكى كەڭ كەمبەغەل دىخان، توۋەن ئوتتۇرا دىخا لارنىڭ ئويلىغىنى بىلەن بىر. شۇڭا مەن جاۋتيەننى سەممىي ھۆرمەت قىلىمەن
سۇڭ مېي شوخلۇق بىلەن يەنە چاقچاق قىلدى:
— سابىر توغرىسىدىچۇ؟
زەيتۇنەم ئورنىدىن تۇرۇپ، سۇڭ مېيىنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇردى قولىنى كەيىنگە قوشتۇردى، خۇمالاشقان كۆزلىرى خۇددى ئۇنىڭ قەلبىنى نامايىش قىلىۋاتقاندەك، ئوچۇق، بەردەم چاقناپ تۇراتتى.
— مەن ساڭا ئېيتسام، — دېدى ئۇ سۇڭ مېيىنىڭ كۆزىگە قاراپ، — يولداش سابىر شەرەپلىك ھالدا داجەينى كۆرۈپ كەلدى داجەي روھىنى ئېلىپ كەلدى. سەن ھەدىسىلا سابىرنى قىستۇرۇپ چاق چاق قىلىسەن، بىلسەڭ، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى مەسئۇلىيەت ناھايىتى ئېغىر ئۇ ئۈلگە كۆرسىتىۋاتىدۇ، مەن بولسام دادۇيىمىزدە شۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلمىغىچە تۇرمۇش قۇرۇش دىگەن نەرسە ئۈستىدە ئويلانماقچى ئەمەسمەن مۇبادا بۇ مەسىلە ئورۇنلىنىپ، توي قىلماقچى بولسام، تەبىي، سەن تو

ئەتراپ قاراڭغۇ، ساي ئىچى جىمجىت؛ ئاسماندا ئاندا - ساندا كۆرۈمسىز بۇلۇت پارچىلىرى لەيلەپ يۈرەتتى. يىراقتىن قول چىرىغى، مادىنىلارنىڭ «يالت - يۇلت» قىلغان يورۇغى كۆرۈندى. ئاتلىق دۆي يېقىنلاشقانسىرى، سۇ ئامبىرىنىڭ يار ئېلىپ كەتكەن جايىدىن كەتمەن - گۈرجەك، پالتا - كەكىنىڭ ئاۋازى، كىشىلەرنىڭ بىر - بىرىگە مەدەت بېرىپ ۋاقىراشلىرى ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى......

3. كېچىدىكى كۈرەش

زەيتۇنەم باشلاپ كەلگەن ئاتلىق دۆي «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىنىڭ دومبىسىغا يېتىپ كەلگەندە، يار ئالغان قىرغاق ئىككى مېتىرچە كېڭىيىپ كەتكەن بولۇپ، ئادەم ئىگىزلىكىدىكى سۇ شىددەت بىلەن توۋەنگە قاراپ ئېتىلىپ چۇشۇۋاتاتتى. ئۇ تىنىق ئارىلىقىدا ئۇلغىيىپ، ئادەم يېگىش قىيىن بولغان بىر خىل ياۋايى كۈچ بىلەن ئامبارنىڭ ئىككى قېشىنى خۇددى جادۇدا كەسكەندەك ئۈزۈمەكتە ئىدى.

ئامبارنىڭ ئىچىدە سابىر، تۇراخۇن، نىياز قۇربانلار گاھ لەيلەپ، گاھ چوكۇپ، سايغا چۈشۈپ كېتىۋاتقان سۇنى كوكرىگى بىلەن توسۇپ، ياۋايىلاشقان سۇغا قارشى شىددەتلىك ئېلىشىۋاتاتتى. مىنبىك لىيەنجاڭى سادىق باشچىلىقىدىكى قەيسەر مىنبىڭلار سۇ ئىچىدە غۇلاچ تاشلاپ ئۈزۈپ يۈرۈپ، سۇنىڭ ئېقىمىنى بويلاپ، يار ئالغان ئېغىزغا بېسىلىدىغان شاخ - شۇمبىلارنى كۈچ بىلەن ئىتتىرىپ كەلمەكتە ئىدى. سابىر، تۇراخۇن، نىياز قۇربانلار يار ئالغان ئېغىزدا بىلەكلىرىنى بىر - بىرىگە زەنجىردەك ئۆتكۈزۈپ، گىرەلىشىۋالغان ئىدى، تىكەنلىك شاخلار ئۇلارنىڭ يالىڭاچ بەدىنىگە يىڭنىدەك سانچىلاتتى، كوكرەكلىرىدىن نىختاپ باساتتى ۋە مۇرە، قوساقلىرىنى پىچاقتا تىلغاندەك سىجاپ كېتەتتى. بەزىدە تۈرتۈپ كەلگەن سۇ شاخ - شۇمبىلار بىلەن بىللە، ئۇلارنى بىرقانچە مېتىر يەرگىچە داجىتىپ ئاپىرىپ، چوكتۇرۇپ، ئۈستىدىن بېسىپ ئوتۇپ كېتەتتى. ئەمما، مىنۇت ئوتمەي ئۇلار يەنە ئۆز ئورنىنى ئىگەللەپ، پولاتتەك بىر گەۋدە بولۇپ، مەھكەم گىرەلىشىۋالاتتى. «قەتئىي بەرداشلىق بېرىش كېرەك،

زەيتۇنەم تەرەپكە بۇرۇلدى:

— زەيتۇنەم، ئايىمگۈلنى بۇيرۇغىنىڭ ئىسمىسى، ئۇ ئاغرىق ئەمە
مۇ؟ — سۇك مېي شۇنداق دېدى - دە، ئالدىراپ چاپىنىنىڭ يېڭىنى
سىپىۋاتقان زەيتۇنەمگە قاراپ قويۇپ، — ئايىمگۈلنىڭ ئورنىغا مەن با
راي، مەن هازىرلا خەۋەر قىلىمەن، — دېگىنىچە تالاغا ئوزىنى ئاتتى.

ئەمما زەيتۇنەممۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا يۈگۈرگەن ئىدى. ئۇلار يو
لدا كېتىۋېتىپ، جاراڭلىق مىنبىڭ كارنىيىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى. جە
ڭىۋار مىنبىڭ سىگنالى تايانچى مىنبىڭلارنى تېز يىغىلىشقا چاقىرىپ
جەڭ مارشىغا سايرىماقتا ئىدى......

ئارىدىن يېرىم سائەتمۇ ئوتمەي، دادۇي ئىشخانىسى ئالدىدا يۇز
گە يېقىن قاۋۇل، جاسارەتلىك مىنبىڭلار توپلاندى. ئۇلار قوللىرىغا كە
مەن، گۇرجەكلەرنى ئالغان، ئاتلىق قوراللىق پەي مىنبىڭلىرى بولسا مىا
تىق - ئاپتوماتلىرىنى ئاسقان ئىدى.

— يولداشلار، سۇ ئامبىرىغا ياردەمگە! — دېدى زەيتۇنەم كۆچ
لۇك، جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن، ئات ئۈستىدە ئۆزەڭگىگە پۇتىنى تاقاپ
ئولتۇرۇپ، — يېگىيەر دادۇيى بىزنى ياردەمگە چاقىرماقتا. سىنىپ-ي قې
رىنداشلىق ياردىمى كورستەيلى، ۋاقىتنى قولدىن كەتكۈزمەيلى، باشقى
لار تەخ بولۇپ تۇرسۇن، كېرەك بولسا، ھەممىمىز ياردەمگە بارىمىز.

زەيتۇنەم باشلىغان ئاتلىق دۇي جىددى ئاتلىنىش ئالدىدا تۇر
غاندا، تىببى ياردەم سومكىسىنى بوينىغا ئېسىپ، ئالدىراپ سۇك مېي ي
تىپ كەلدى.

— سەن قالغىن، سۇك مېي، — دېدى زەيتۇنەم كىشنەپ تۇرغان ئا
تىنىڭ يۈگىنىنى تارتىپ تۇرۇپ، — بۇ — كېچىنىڭ ئىشى. بىكار قىيىنى
سەن، بارمىغىن......

— قىزىقسەن - دە، زەيتۇنەم، — دېدى سۇك مېي قاپاقلىرىنى تۇرۇپ ناراز
بولغان هالدا، — سىلەر ئۇ يەرگە مەشرەپكە كېتىۋاتامسىلەرغۇ. ئادەم ب
يەردە دوختۇر بولۇشى كېرەك، مېنىڭ ئۇ يەردە جەزمەن ياردىمىم تېگىد

سۇك مېي جاۋاپ كۇتمەيلا، زەيتۇنەمنىڭ كەينىگە مىنگەشتى، ئ
لىق دۇي چىپىپ كەتتى.

— ھەي، مېنىڭ ئېسىم قۇرۇسۇن! بۇ بولىدۇ، بۇ دەل چارە ئە-
مەسمۇ، — تومۇر بوۋا بۇ پىكىر نىمىشقا بالدۇرراق ئېسىمگە كەلمىگەندۇ
دېگەندەك، خۇرسىنىپ ئېيتتى، — بولىدۇ ئوغلۇم، بۇ ئاسان، بىز بۇ سۇنى
توسۇۋېلىشنى ئاددىيلا ھېساپلاپتىمىز - دە.

چاۋار مەتقۇل ئالدىراپ كىيىمىنى يېشىپ تۇرۇپ، تومۇر بوۋىغا يەنە
نىمىنىدۇ جېكىلىدى - دە، يار ئالغان جاينىڭ باش تەرىپى بىلەن سۇ
ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

تومۇر بوۋا داڭۋېي شۇجىسىنىڭ پىكرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئورە
تۇرۇپلا پېشقەدەملەر كېڭىشىنى ئوتكۈزدى. تۇرمەل ياساشنىڭ تېخنىكىلىق
مەسىلىلىرى دەرھاللا ھەل قىلىندى. كوپنىڭ پىكرى بىلەن مۇستەھكەم-
لەنگەن بۇ چارە چاپسانلا جانلىق ھەركەتكە ئايلاندى. يېگىيەر ۋە ئاي-
دىڭكول مىنبىگلىرىدىن تەشكىللەنگەن قىرىق - ئەللىك بەرجەس، ئەزىمەت
يىگىتلەر سابىر ۋە تومۇر بوۋىنىڭ باشچىلىقىدا تۇرمەل ياساشقا كىرىشىپ
كەتتى......

تۈن تەڭ بولماقتا، تاغ تەرەپتىن ئىم كۈز شامىلى ئۇرۇپ تۇراتتى.
جاسارەتلىك گۇكشىي ئەزالىرى نە سوغاقنى، نە ئۇيقىسىزلىقنى يادىغا
ئېلىشماي، ئوت يۈرەك مەردانىلاردەك قىزغىن ھەركەت قىلاتتى. يېرىم
كېچىگە يېقىن بىر - بىرىدىن چوڭ بولغان ئىككى تۇرمەل پۈتتى.

سابىر تۇرمەللەرنى ئاخىرقى قېتىم كوزدىن كەچۈرۈپ، ئۇنى سۇغا
دوملىتىش توغرىسىدا كوماندا بەردى. شىردەك ھەركەت قىلىۋاتقان مىن-
بىگلار قىرغاققا تۈت دانە جەگە ياغاچنى تىرەپ قويۇپ، تۇرمەللەرنى
ئارقا - ئارقىدىن سۇ ئىچىگە قويۇۋەتتى. مىنبىڭ لىيەنجاڭى سادىق باش-
چىلىقىدىكى ئوتتۇز كىشىلىك زەربىدار دوي سۇ ئىچىدە ئۈزۈپ يۈرۈپ،
بىرىنچى تۇرمەلنى يار ئالغان قىرغاققا دوملاتتى، قەھرى بىلەن ئىختاپ
كېلىۋاتقان سۇ زەرپ بىلەن كەينىگە يېنىپ، ئاستا - ئاستا ئالدىغا سىل-
جىپ تۇرمەلنى يار ئالغان ئېغىزنىڭ بىر چېتىگە يولەپ قويدى. ھايت-
ھۇيت دېگىچە ئىككىنچى تۇرمەل كەلتۇرۇلدى ۋە ئۇ ئوزىنىڭ غايەت
ئېغىر سالمىقى بىلەن ئېغىزغا — يار ئالغان قىرغاققا لەسسىدە كەپ-
لەشتى!.....

قەتئى بەرداشلىق بېرىش كېرەك» دېگەننىلا ئويلايتتى ئۇلار.

ئىككى قىرغاقتا ھەممىنى ئۇنتۇپ، شىددەت بىلەن ئىشلەۋاتقان ئەزالار: «ئىتتىك بول!»، «مانا، ئال، كوزۇڭگە قارا!»، «سول تەرەپكە سۇن ئوڭ تەرەپكە بەر، ئاۋايلا!» دېگەن قىقاس - سۈرەن ئىچىدە بىر - بىرىگە مەدەت بېرىپ، چوڭ جەگە ياغاچ، شاخ - شۇمبا، توپا - تاشلارنى ئۇچمۇئۇچ يوتكەپ، ئالدىراشلىق بىلەن يار ئالغان جايغا سۇناتتى.

سابىر نەق ئىگىگىنىڭ ئاستىدىن گېلىگە نىختاپ كېلىۋاتقان يوغان بىر باغ شاخنى بېسىپ ئاستىغا چۈشۈردى - دە، ئىككىنچى، ئۈچىنچى باغ شاخنى تىرەجەپ توسۇپ تۇرۇۋالدى. سۇ بىرئاز قايغاندەك بولدى. سابىر پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ، بېسىپ كېلىۋاتقان شاخلارنىڭ ئېغىر بېسىمىنى يەلكىسى بىلەن كوتىرىپ تۇرۇۋېتىپ، بىردىن زەيتۇنەمنى كورۇپ قالدى. زەيتۇنەم قىرغاقتا تۇرۇپ، جىددى بىر قىياپەتتە قوللىرىنى شىلتىپ - شىلتىپ، ئالدىراپ كىيىملىرىنى سېلىۋاتقان ئايدىڭكول مىنىبىگلىرىغا نىمىنىدۇ جېكىلەۋاتاتتى. شۇندىن كېيىن مىنىبىگلار ئۇچقاندەك تېزلىك بىلەن يار ئالغان قىرغاققا ئېتىلىپ چۈشتى - دە، سابىرنىڭ كەينىدە سەپ تارتىپ، بىلەكلىرىنى بىر - بىرىگە ئوتكۇزۇپ گىرەلەشتى. سابىر ئىككىنچى قېتىم قىرغاققا قارىغاندا، دومبا ئۈستىدە يوغان جەگە ياغاچنى مۈرىسىگە ئېلىپ كوتىرىپ كېلىۋاتقان گۈگشى داگۋېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇلغا كوزى چۈشتى.

چاۋار مەتقۇل دومبىنىڭ چېتىگە كېلىپ، جەگە ياغاچنى بەرگە قويدى، ئامبارغا ۋە يار ئالغان قىرغاققا سىنچىلاپ بىر قۇر كوز يۈگۈرتتى - دە، ئالدىدىن تاش كوتىرىپ ئوتۇپ كېتىۋاتقان تومۇر بوۋىنى چاقىرىۋالدى. تومۇر بوۋا مۇشۇنداق جىددى پەيتتە يەردىن ئۈنۈپ چىققاندەك پەيدا بولغان داگۋېي شۇجىسىنى كورۇپ، دىلى سۆيۈندى ۋە ئېقىپ ئىسراپ بولۇۋاتقان سۇغا قاراپ ئېچىنغان ھالدا ئۇنىڭغا نىمىنىدۇ دېمەكچى بولۇۋىدى، لېكىن، چاۋار مەتقۇل ھەممىنى چۈشەنگەندەك مولايىم بىر قىياپەتتە:

— تومۇر بوۋا، سەن بىرنەچچە پىشقەدەملەرنى يىغىپ مەسلىھەتلىشىپ كورگىن، تۇرمەل ياسىساڭلار، قانداق؟ — دېدي.

نىمىنىدۇ ئەسكە ئالغاندەك، ئالدىراپ چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېتىشكە
باشلىدى، — مۇنداق چوڭ ئىش يۈز بەرگەندە، دەرھال گۇڭشېنى خە-
ۋەردار قىلىش كېرەك ئىدى. نېمىشقا بىخەستەلىك قىلدىڭلار؟ تۈنۈگۈن
ئاخشام، ئايدىڭكۆل دادۈيىدىن بېرىلگەن تېلېفون ئارقىلىقلا بۇ ئىشتىن
خەۋەر تاپالىدۇق. ھەقىچان سىلەرنىڭ تېلېفونچى قىزىڭلارمۇ بۇ يەرگە
كېلىۋالغان بولسا كېرەك.
— شۇنداق، ئۇمۇ مەشەدە، كېچىچە تاش توشۇدى، — دىدى كىمـ
دۇ بىرەيلەن، — تېلېفونغا قاراش ھېچكىمنىڭ ئېسىگە كەلمەپتۇ.
داگۋېي شۇجىسى خوشلاشتى، ئۇ شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە ناھىيىگە يىغىنغا
بارىدىغانلىغىنى، تۈنۈگۈن ئۇقتۇرۇش قىلىنغانلىغىنى ئېيتتى ھەمدە ئېتىلـ
گەن يارنى يەنە بىر قېتىم كوزدىن كەچۈرۈپ، ۋېلىسىپىتىگە مىندى......
سابىر دومبا ئۈستىدە ئويلانغان ھالدا ئۇياق-بۇياققا مېڭىپ يۈ-
رەتتى. ئويچان كوزلىرى بىلەن سۇ بىكار ئېقىپ كەتكەن سايغا، ئامبارنىڭ
ئىچىگە قارايتتى، ئامباردىكى سۇنىڭ تەخمىنەن توتتىن بىرى زايا بولـ
غانلىغى راست. سابىر، ئۆز بەدىنىدىكى قانىنىڭ توتتىن بىرى ئورۇنسىز
چىقىپ كەتكەندەك، يۈرىگى ئېچىشقان ھالدا ئويلىدى: «يولداش چاۋار
مەتقۇلنىڭ ئېيتقىنى توغرا، جەزمەن يار ئېلىشنىڭ سەۋەپلىرىنى تەكشۈرۈپ
ئېنىقلاش زورۇر. بىز ئامبارنىڭ سۈيىنى ئۆز تومۇرىمىزدىكى قاننى ئاسـ
رىغاندەك ئاسرىدۇق. ئالدىراپ ئىشلىتىشكە كوزىمىز قىيمىدى. لېكىن...
ئۇنى مۇھاپىزەت قىلىشنى چىڭ تۇتمىدۇق. بۇ — مېنىڭ ئېيىۋىم، ئەزا-
لارنىڭ ئالدىدا جاۋاپ بىرىشكە تېگىشلىك ئېيىپ...».
ئۇ ئامبارنىڭ قىرغىغىغا چۈشۈپ، سۈپ-سۈزۈك، مۇزدەك سۇدا يۈز-
كوزىنى يۇيۇشقا باشلىدى، «ئەجەپ ئىش، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — سۇ
باشقا چاغدا ئەمەس، دەل مول ھوسۇللۇق يەرلەرگە ئوسا قىلىدىغان چاغـ
دا يار ئالغان-ھە؟... بوپتۇ، ئامبار ئۆزلۈگىدىن يار ئېلىپ كەتكەنمۇ
دەيلۇق، ئۇنداق بولسا، سۇ نېمىشقا دومبىنىڭ تېگىدىن تېشىپ يار ئالـ
ماي، قانداقسىگە دومبىنىڭ ئۈستىدىن پىچاقتا كەسكەندەك چۈشۈپ كېتىـ
دۇ؟ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ھېچقانداق شامالمۇ يوق، شامال بولمىسا،
سۇ قانداق قىلىپ دومبىنىڭ ئۈستىدىن ئارتىلىپ چۈشەلەيدۇ؟...».

سۇ تۇرمەلگە قاتتىق بىر ئۇرۇلدى - دە، تۇرۇلۇپ كەينىگە ياندى. سۇنىڭ شاقىراپ چۇشۇپ كېتىۋاتقان شىددىتى بىردىن جىمىپ كەتتى!......

دومبا ۋە قىرغاق ئۇستىدە خوشال قىقاس - چۇقانلار كوتىرىلدى، جاراڭلىق غەلىبە ساداسى ياڭرىدى:

— يولداشلار، غەلىبە!......

— سۇ توختىدى!......

— يولداشلار، سۇ توختىدى!......

تومۇر بوۋا ئايدىڭكولدىن كەلگەن مىنبىڭلارنى ماختاپ:

— كوردۇڭلارمۇ باللىرىم، ئىش ئۇملۇكتە، كۈچ بىرلىكتە، ئىتتىپاقلىق — كۈچ، ئىتتىپاقلىق — غەلىبە، دىگەن مانا شۇ. سۇنىڭ تۇتتىن بىرىمۇ زايا بولمىدى. بۇ — قېرىنداشلىق، ھەمدەملىكنىڭ مىۋىسى، — دەيتتى......

سۇ ئامبىرىدا ھەركەت پەسلەپ، ئىش ئاياقلىشىشقا باشلىغاندا، شەرق تەرەپتىن سۇبھى كوتىرىلدى، كۇمۇش سۇيىدەك پاقىراپ تۇرغان ئۇرلۇق چولپان يۇلتۇزى كوكتە پەيدا بولدى. يېزا ئىچىدە خورازلار چىللاپ يېڭى بىر تاڭدىن خەۋەر بەردى.

ئامباردا داۋۇي كادىرلىرى ۋە مىنبىڭ لىيەنىنىڭ لىيەنجاڭ، پەيجاڭلىرىلا قالغان ئىدى. گۇڭشې داڭۋېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇل ئۇلار بىلەن قىسقا باش قوشۇش يىغىنى ئۇتكۇزۇپ، قوغداشنى كۈچەيتىش، يار ئېلىشنىڭ سەۋەپلىرىنى تەكشۇرۇپ ئېنىقلاشقا دائىر بەزى ئىشلارنى تاپشۇردى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، سابىرغا قاراپ ئېيتتى:

— سىلەر ئامباردىكى سۇنى ئۇز بەدىنىڭلاردىكى قاننى ئاسىرىغاندەك موھىم بىلدىڭلار، لېكىن ئۇنى مۇھاپىزەت قىلىشقا سەل قارىدىڭلار، بۇ — جىددى ساۋاق، — داڭۋېي شۇجىسى ئامباردىكى سۇغا، ئېتىلگەن يارغا ۋە سۇ ئېقىپ كەتكەن سايغا تەمكىن قاراپ قويدى، — شۇنداق، بۇ بىر ساۋاق. يار ئېلىپ كېتىشنىڭ سەۋەپلىرىنى ھەر تەرەپتىن ئەستايىدىل ئېنىقلاش كېرەك، بىر تەرەپكىلا قارىغان بىلەن بولمايدۇ. ئىشنىڭ بىر تەرىپىگىلا قارىغاندا، تولا چاغلاردا خاتا خۇلاسىلەر كېلىپ چىقىدۇ. كىشى قايمۇقۇپ قالىدۇ، — چاۋار مەتقۇل سائىتىگە قاراپ قويدى،

سابىر يۈز - كوزىنى يۇيۇپ بولۇپ، قىرغاقتىن كوتىرىلىپ چىققانـ
دا، نىياز قۇربان بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، زايا بولغان سۇغا ئىچىنغان هالـ
دا يىنىپ كەلدى ۋە:

— سۇ يامان ۋاقىتتا يار ئالدى ئۇكا، بىز ئامبارغا مەخسۇس كىشى
قويماي يامان قىلغان ئىكەنمىز، — دىدى.

— توغرا نىياز ئاكا، — دىدى سابىر ئويلىنىپ تۇرۇپ، — بىزدە
سەگەكلىك يېتەرلىك بولمىدى. بۇ ساۋاقنى ئۇنتۇماسلىق لازىم. يار ئېـ
لىپ كېتىشنىڭ سەۋەبىنى جەزمەن قېزىش كېرەك.

— سەۋەپ ئېنىققۇ، — نىياز قۇربان ئەجەپلىنىپ سابىرغا قارىدى.

— قانداق ئېنىق؟......

دومبا بەرداشلىق بېرەلمەي يار ئالغان - دە!

بۇ چاغدا خېلىلا يوروق چۈشۈپ قالغان ئىدى. ساي ئىچىدە كاـ
دىرلار ۋە بەزى ئەزالار نىمىنىدۇ تەكشۈرۈپ يۈرەتتى. سابىر تەمكىنلىك
بىلەن نىياز قۇربانغا: ئامبارنىڭ ئۈزلۈكىدىن يار ئېلىپ كېتىشى قىيىن
ئىكەنلىكىنى، بۇ يەردە قانداقتۇ يات قول بار، دەپ قارايدىغانلىقىنى،
هەر هالدا بۇ ئۇقتىنى ئۇنتۇپ قېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى، تەكشۈرۈپ
ئېنىقلاش كېرەكلىكىنى سوزلەپ بەردى.

— ماڭا قارا، ئۇكا، — دىدى نىياز قۇربان سابىرنىڭ پىكرىگە
ئانچە قېتىلمىغان قىياپەتتە، — سەن بۇ ئىشتا سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ
بۇزغۇنچىلىقى بار، دەپ ئويلامسەن؟

— شۇنداق، شۇنداق بولۇشى مۇمكىن.

— هازىر ۋاقىت زىچ، پۇرسەتنى تۇتۇپ، زىياننىڭ ئورنىنى تولـ
دۇرۇۋېلىش كېرەك، — دىدى نىياز قۇربان نىمىگىدۇ ئالدىرىغان هالـ
دا، — هۇشيارلىقنى ئوستۇرۇشنى تەلەپ قىلىش — بۇ بىر گەپ. لېكىن،
بۇ ئېنىق كورۇنۇپ تۇرغان پاكىتقۇ. بىرىنچىدىن، ئامبار يېڭى؛ ئىككىنچىـ
دىن، دومبا زەيلەشكەن، يار ئېلىپ كېتىشتىن ساقلىنىش تەس. بۇ ئىشتا،
بىخەستەلىك ئوتكەن بولسا، ئوتكەندۇ، نىمىلا بولسا مەيلى، زىياننىڭ ئورـ
نىنى تولدۇرۇۋېلىش كېرەك. بۇ زىيان ناهايىتى ئېغىر. لېكىن......

نىياز قۇربان ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى، ئۇزۇن شاپ بۇرۇتلىرىنى

شۇ چاغـدا نېرىقى قىرغاقتا تۇرۇپ، نىياز قۇربانمۇ چوڭقۇر خىيـ
چـوكـكەن ئىدى. «كاساپەت دومبا، ـــ دەپ ئويلايتتى ئۇ ئىسراپ :
غان سۇغا قاراپ ئەلەم بىلەن، ـــ ئۆزىنىڭ پىشمىغان، خام ئىكەنلىكىنى
كورسەتتى. ئاز ۋاقىتقا بەرداشلىق بېرەلمەي يار ئېلىپ كەتتى. ئىسىر
بولغان سۇ بىلەن يىگىيەر ئاز بولغاندا بىر يىل كەيىنگە چېكىنىدۇ،
بولغاندا بىرنەچچە يۈز مو كۆزگى تېرىلماي قېلىشى، تېرىلغاندىمۇ ئە
يازلىققا قۇرغاقچىلىقنىڭ زىيىنىغا ئۇچرىشى مۇمكىن. دولەت پىلانىـ
ئورۇنلاشقىمۇ، ئەزالارنىڭ دارامىتىگىمۇ زىيان يېتىدۇ. زىـيان، ئاچچ
زىيان!...».
سابىرنىڭ خىياللىرى چىگىشلىنىپ كەتكەن ئىدى، ئۇ مۇزدەك سۇ
ئۇ ئالقىنىدىن بۇ ئالقىنىغا يوتكەپ ئولتۇرسىمۇ، كوڭلىدە ھەر تەرەپتىـ
ئىشلارنى تەھلىل قىلاتتى. «ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئامبارنىڭ ئـوزلـۇگىد
يار ئېلىپ كەتكەنلىكىنى كورسىتىدىغان ئالامەت، سەۋەپنى كـورگىلى بو
مايدۇ، ـــ دەيتتى ئۇ ئوز - ئوزىگە، ـــ ئۇنداق بولسا، بۇ سۇ نىمىشقا د
ئالدى؟ ئۇنىڭدا بىرەر يات قول بارمۇ - يوق؟...» سابىر يېقىندىن بۇيا
دادۇينىڭ پۇتۇن دىققىتىنى توپلاپ، كۆزلۈك يىغىم - تېرىمغا كىرىشكە
لىگىنى، قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشىغا ئالدىراپ، باشقا ھېچنىمىنى ئويلىيالم
غانلىقىنى ئەسلىدى. «يات قول بولۇشى مۇمكىن، ـــ دەيتتى ئۇ، ـــ كۆ
لۈك ئىشلەپچىقىرىشنى، تېرىلغۇ سۇرئىتىنى قوغلىشىپ، ئامبارنى يادىمىزد
چىقىرىپ قويغانلىقىمىز ـــ بىخۇتلۇق. مۇنداق بىخۇتلۇقتىن بەزى دۇ
مەنلەر پايدىلىنىپ كەتتىمۇ - يوق. دۇشمەن زادى كىم؟...».
نىياز قۇربانمۇ ئوز خىياللىرى بىلەن بەنت ئىدى: «قانـداقلا بو
مسۇن، زىيانىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋېلىش كېرەك. ئەمدى ئامبارنىڭ س
يىدىن بىر تېمىنىمۇ باشقىلارغا بەرگىلى بولمايدۇ! بۇ يىل قىشتا ھە
قانداق ئىشنى قويۇپ، بىرەر قوشۇمچە كەسىپ ئۇيۇشتۇرۇش، ئامبارنـ
دومبىسىنى پۇختىلاش لازىم. زىيان ـــ ھامان زىيان. زىياننىڭ ئورنى
تولدۇرۇۋېلىشنىڭ چارىسى ـــ باشقا دادۇيلەر ئامبارنىڭ سۇيىنى تەل
قىلسا: ھېلىمۇ يېتەر، كوز ئالايتماڭلار، ئوزىمىزگىمۇ يەتمەي تۇرۇپ
دىيىش كېرەك...».

سابىر خالتىنى قولىغا ئېلىپ، يەنە بىر قۇر قارىدى ـ دە، مىنىڭ لېەنجاڭنىڭ قولىغا قايتۇرۇپ بەردى:

— بۇ بىر موھىم يىپ ئۇچى، — دېدى ئۇ ئويلىنىپ تۇرۇپ، — يولداش چاۋارمەتقۇل ئېيتقاندەك، ئىشقا ھەر تەرەپتىن قاراشقا توغرا كېلىدۇ. يېقىندىن بۇيان سۇ ئامبىرى بىرقانچە دادۇيلەرنىڭ كوزى چۇشكەن ئېھتىياجلىق ئورۇن بولۇپ قالدى. دادۇيىمىز ئۇچۇن ئامبارنىڭ موھىملىقى چۇشىنىشلىك. بۇنى ھەممە كىشى بىلىدۇ، ياخشى ئادەملەرمۇ، يامان ئادەملەرمۇ بىلىدۇ. خەلققە زىيان سېلىش — سىنىپىي دۇشمەنلەرنىڭ ئوزگەرمەس تەبىئىتى. پاكىتلار، بولۇپمۇ مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى جەريانىدا ئېنىقلانغان پاكىتلار تەكرار ئىسپاتلىدىكى، ئۇلار پۇرسەت تاپسىلا ئوزىنىڭ زەھەرلىك ئويلىرىنى ھەركەتكە ئايلاندۇرىدۇ. ئۇلار ئوزىنىڭ تۇگىشىپ كەتكىنىگە قول قوشتۇرۇپ رازى بولىدىغان ئىش ئەسلا يوق. مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىدىن كېيىنمۇ سىنىپىي كۇرەش تۇگىدى، دەپ ھېچكىم ئېيتالمايدۇ. شۇڭا، ماۋ جۇشىنىڭ **«سىنىپىي كۇرەشنى ھەرگىز ئۇنتۇماسلىق كېرەك»** دېگەن تەلىمىنى ئەستىن چىقىرىپ قويساق بولمايدۇ، مۇجمەللىشىشكىمۇ بولمايدۇ. قىسقىسى، شۇنداق.

نىياز قۇربان تاماكا خالتىسىنى كورۇپ، بىر ئاز تەئەججۇپلىنىپ، «بۇ يەردە بىرەر ئىش بارمۇ ـ يا» دېگەننى كوڭلىدىن ئوتكۇزگەن بولسىمۇ، لېكىن، سابىرنىڭ گەپنى سىنىپىي كۇرەش مەسىلىسىگە تارتىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، كوڭلىدە: «سابىر سەل چەكتىن ئاشۇرۇۋەتتىمۇ ـ قانداق، ئامبارنىڭ يار ئېلىپ كەتكەنلىكى كوزگە كورۇنۇپ تۇرغان پاكىت. ئوزىمىزنىڭ بىخەستەلىكىمىز، ئادەم قويمىغانلىقىمىزدىن دېسىمۇ بىر گەپ. لېكىن، ئەرزىمىگەن ئەسكى خالتىغا قاراپ، بۇنى قانداقمۇ سىنىپىي دۇشمەنلەرگە دوڭگەپ قويغىلى بولىدۇ» دەپ ئويلايتتى ۋە ئاخىر ئۇ:

— مەيلى قانداق بولسا بولسۇن، بۇ سۇنى ئەمدى باشقا دادۇيلەرگە زادى بەرگىلى بولمايدۇ، بۇگۇندىن تارتىپلا ئوزىمىزنىڭ بۇغداي ئوسىسىغا ئاچايلى، — دېدى.

— شۇنداق، شۇنداق بولمامدىغان، باشقىلارغا زادى بەرگىلى بولمايدۇ......

تولغاپ قويدى، چىرايىدا سابىرنىڭ «يات قول» توغرىسىدىكى مولچە
قوشۇلمىغان بىر ئىپادە بار ئىدى. كوڭلىدە: «بۇ ئىشتىمۇ قاراپ تۇر
سىنىپىي دۇشمەنلەرنىڭ قولى بار دېيىش... قانداق بولاركىن. ئۇ ن
لەر مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋىدىن كېيىن، كۇنىنىڭ سىرىنىنى كورۇپ يۇرگ
گە رازى. پومىششىك - باي دېخانلار بېشى كېسىلگەن ئىلان بول
قالدى. بېشى كېسىلگەن ئىلان ئادەم چاقالامدۇ؟ مېنىڭچە، سىنىپىي د
مەنلەرنىڭ ئىشى دەپ قالايمىقان گۇمان قىلىش... قانداق بولارك
گۇمان ئىماننى قاچۇرىدۇ، دەيدۇ. مۇنداق قاراش ئىشنى مۇرەككەپلەش
رىدۇ، ۋاقىتنى تۇتۇپ، زىياننىڭ ئورنىنى پاتراق تولدۇرۇۋېلىشقا يار
بەرمەيدۇ...» دەپ ئويلايتتى.
سابىر ئۇنىڭغا ئىسمىنىدۇ دىمەكچى بولۇپ تۇرۇۋىدى، لېكىن
چاغدا تومۇر بوۋىنىڭ ئوتتۇرانچى ئوغلى، مىنىڭ لىدىنىجاگى سادى
ساي تەرەپتىن بىر دانە تاماكا خالتىسىنى كوتىرىپ كەلدى. خالتا تول
بىلىنىپ تۇراتتى، خالتىنىڭ ئېغىز تەرىپى رەڭلىك يىپەك يىپ بىل
نازۇك كەشتىلەنگەن، ئاياق تەرىپىگە چاپراس قىلىپ مىچىت كونگىرى
شەكلىدە گۇللەر ئىشلەنگەن ئىدى. سابىر خالتىنىڭ ئالدى - ئارقىسىن
ئورۇپ ئۇزاق قارىدى، ئەستىرىنى ئورۇپ كوردى ۋە:
— سادىق، سەن بۇ تاماكا خالتىسىنى نەدىن تاپتىڭ؟ — دىدى.
سادىق ئۇنى باشقىلار بىلەن بىرلىكتە ساي ئىچىنى تەكشۇرگەن
دە تاپقان ئىدى. ھەممەيلەن ئولاش - چولاش شۇ يەرگە باردى ۋ
قويۇق ئوسكەن يۇلغۇننىڭ ئەتراپىدا يالاڭغىداق چىڭ ئادەمنىڭ ئىزلىرى
نى كوردى. لېكىن بۇ ئىز باشقا كوپلىگەن كونا - يېڭى ئىزلار بىلەن
ئىرماش - چىرماش بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ھېچنىمىنى پەرق قىلىپ
بولمايتتى.
تۇراخۇن خالتىنى قولىغا ئېلىپ:
— بۇ ئاددى خالتا ئەمەس، ھازىر مۇنداق خالتىنى ھېچكىم ئىش
لەتمەيدۇ، بۇنى پەقەت ئازاتلىقتىن ئىلگىرى بەزى يۇرت بەگلىرى، باي
لارنىڭ قولىدىلا كورۇش مۇمكىن ئىدى، — دىدى ۋە ئويلىنىپ قالدى......

بىر دادۇي باي بولسىلا بولمايدۇ، يالغۇز بىر گوڭشې باي بولسىمۇ بولمايدۇ. سوتسىيالىزم يولى — ئورتاق پاراۋانلىققا قاراپ مېڭىش يولى. بىز سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن، ئاشلىق، پاختا ئىشلەپچىقىرىدىغانلىقىمىزنى ئۇنتۇماسلىقىمىز كېرەك. «باشقىلار بىلەن بىزنىڭ كارىمىز نېمە»، «باشقىلار ئۇسساپ قۇرۇپ كەتسىمۇ مەيلى، ئۆزىمىزلا ئۇسسۇز قالمىساق بولغىنى» دىگەن سۆزلەر سوتسىيالىزم يولى بىلەن چىقىشالمايدۇ، ماۋ جۇشى تەقدىرلىگەن داجەي روھى بىلەن چىقىشالمايدۇ. قىسقىسى، ئۆز كومۇچىگىلا چوغ تارتىش — بىز كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ خىسلىتى ئەمەس.

— سابىرنىڭ ئېيتقىنى توغرا، — دىدى تۇراخۇن ئويلىنىپ تۇرۇپ، — بىزنىڭ كاللىمىزدا سىنىپىي كۆرەش تارى چىڭراق تارتىلغان بولۇشى لازىم. بىز يېڭىيەرنى جەزمەن سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا قىلىپ قۇرۇپ چىقىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن، ماۋ جۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىنى ئىجرا قىلىشىمىز، «پايدا - زىيان» مەسىلىسىگە داجەيلىك قېرىنداشلاردەك ئىگىزدە تۇرۇپ مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىم. ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ كورۈش كېرەك.

نىياز قۇربان سابىرنىڭ دىگەنلىرىنى داۋلى جەھەتتىن شۇنداق چۈشىنىشنى خالايتتى: بۇنىڭ نىمىسى يامان، دۇنيادىكى ئەمگەكچى خەلقلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ نىيتى بىر، تەڭ ئالغا بېسىش — بۇ ئوبدان. ھەر ھالدا بۇ ئېيتقانغا ياخشى. كونكرىت ئىش دىگەن كونكرىت ئىش. يېگىيەر ئىقتىسادىي جەھەتتە كەينىگە چېكىنسە، بۇنىڭغا كىم مەسئۇل؟ دەيتتى كوڭلىدە.

— شۇنداقمۇ بولسۇن، — نىياز قۇربان قۇرۇقلا غۇدۇڭشىدى، — لېكىن، زىيان، زىيانچۇ؟......

— «زىيان» مەسىلىسىگە كەلسەك، — دىدى سابىر ئويلىنىپ تۇرۇپ، — بۇنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە تولدۇرۇۋېلىشقا ھەركەت قىلىشىمىز كېرەك. بىزئەزالارنىڭ يىراق مەنپەئەتىنى ئويلىغاندا، ئۇلارنىڭ كوز ئالدىدىكى زورۇر مەنپەئەتىنى ئۇنتۇپ قالساق، ئەلۋەتتە بولمايدۇ. قىسقىسى، شۇنداق. لېكىن بۇ ھەرگىز ئۆزىمىزنىلا كورۈش، باشقىلارنى

سابىر بۇ گەپنى قىلغان بەشىنچى دۆي ئەزاسى ھاشىماخۇن ئىم
لىگىنى كوردى. ھاشىماخۇن ئىگىز بوي، قاراقاش، ئەللىك بەش ياشا
دىكى كىشى بولۇپ، دېخانچىلىققا پىششىق، ئالدى - ساتتىغا پۇ
پايدا - زىيانغا جىددى قارايدىغان ئادەم ئىدى ۋە بولۇپمۇ «زىيا
مەسىلىسىنى ئەستايىدىل ھېساپ - چوت قىلاتتى.

سابىر نىياز قۇربانغا قاراپ تۇرۇپ دېدى:

— نىياز ئاكا، بۇ خىيال سىزگە نەدىن كېلىپ قالدى؟

— خىيال! بۇ نەدىمۇ مېنىڭ خىيالىم بولسۇن، ئۇكا، — دې
نىياز قۇربان ئۆزىنىڭ قارىشىنى ئىسپاتلاپ، — بۇ خىيال ئەمەس،
زالارنىڭ، دادۇيىمىزنىڭ مەنپەئەتى. يېگىيەر — ئۇچقاندەك ئىلگىر
ۋاتقان دادۇي. زىياننى ۋاقتىدا تولدۇرۇۋالمىساق، دادۇيىنىڭ ئىقتىسا
چېكىنىدۇ. قالاق دادۇي بولۇپ قېلىش ئۇيات. باشقا دادۇيلەردىن
سۇ قەرز ئالغان ئەمەس......

— شۇنداق، باشقىلار بىلەن بىزنىڭ كارىمىز نىمە، جىق تېرىم
ئاز تېرىسۇن. سۇنى باشقىلارغا بەرمەي، زىياننىڭ ئورنىنى شاق - ش
تولدۇرۇۋېلىش يوجۇك...، — ھاشىماخۇن قايناپ، زىياننى تېز
تولدۇرۇۋېلىش توغرىسىدا سوزلەپ كەتتى.

نىياز قۇربان ھاشىماخۇننىڭ سوزىنى ئېلىۋېلىپ:

— بىزنىڭ دادۇي ئىقتىسادىي جەھەتتە كېيىنرەك قەد كوتەرد
يار ئالغان سۇ بىلىمىزنى ئۇشتىۋەتسە، قاراپ تۇرامدۇق؟ — دادۇين
شەرىپىنى ساقلىمساقمۇ مەيلىمۇ؟ باشقىلار نىمە قىلسا شۇنى قىلسۇ
لېكىن، لېكىن، بۇ سۇنى ھېچكىمگە بەرمەيمىز، — دېدى.

— نىياز ئاكا، بىز نىمە ئۇچۇن دېخانچىلىق قىلىمىز؟ نىمە ئۇچ
يەر تېرىيمىز؟ — سابىر ھاياجانلانغان ئىدى، يۈز - كوزلىرى ئ
بولۇپ يانغاندەك بولدى. ئۇنىڭغا نىياز قۇربان بىلەن ھاشىماخۇنن
سوزلىرىنى ئاڭلاش ئەلەم قىلدى، — باشقا دادۇيلەرگە ئامبارنىڭ س
يىدىن ئوتۇنۇپ بېرەمدۇق - يوق؟ بۇ چوڭ ئىش. بۇنى، ئەلۋەت
دادۇي ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇيى مۇزاكىرە قىلىپ قارار قىلىدۇ. بۇ با
ئىش. لېكىن، بىز شۇنى چۈشىنىشىمىز لازىمكى، بىر ئائىلە، بىر شياۋدۇ

قارلىق تاغ ئۈستىدىكى ئاپپاق قار دۆۋىلىرىگە قاراپ، قىزغىن تالاش-تارتىش قىلىپ كېلىۋاتاتتى.

سابىر بىلەن تۇراخۇن يېتىپ كېلىپ، ئۇلار بىلەن سالاملاشتى.

— خوش، سىلەرنىڭ مۇنازىرەڭلارغا بىزمۇ قاتناشساق بولامدۇ؟ — دېدى سابىر چاقچاق قىلىپ.

— بۇ مۇنازىرە ئەمەس، سۈيىنى بەرمىگەن قارلىق تاغنى تىللاش،— دېدى سۇك مېي جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن خۇشخۇي كۈلۈپ، — ئەگەر قارلىق تاغ قار تېغى بولغىنىچە تۇرۇۋەرسە، ئۇنىڭ قار بىلەن سۈيىنىڭ ھېچبىر ئەھمىيىتى بولمىسا، مۇنداق تاغنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ شۇنداقمۇ تۇراخۇنكا؟

— لازىمى بار تاشنىڭ ئېغىرى يوق، ئۇكام، مانا ئەمدى شۇنداق كېرەككە كېلىدۇكى...، — تۇراخۇن قارلىق تاققا قاراپ قويدى. كەكە ساقىلىنى تاراپ، بۇرۇتلىرى ئۈستىدىن بېسىپ قويدى،— سابىر داجەيدىن قايتقاندىن كېيىن، بىزنىڭ ئوي - خىيالىمىز ئەشۇ تاغدا، قار سۇلىرىدا بولۇپ قالدى. ئەگەر بىز ھەممىمىز بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقارساق، پات ئارىدا ئۇ سۇ چوقۇم كېرەكلىك سۇغا ئايلىنىدۇ. سۇسىزلىقمۇ تۈگەيدۇ.

— دېمەك، تومۇر بوۋام ئېيتقاندەك كورۇنگەن تاغ يىراق ئەمەس ئىكەن - دە، — سۇك مېي شوخلۇق بىلەن زەيتۇنەمنىڭ مۈرىسىگە ئۇرۇپ قويدى، — ئاڭلىدىڭمۇ زەيتۇنەم، خۇددى ئالدىن - ئالا مەسلىھەتلىشىپ قويغاندەك، تۇراخۇنكامنىڭ ئېيتقانلىرى سېنىڭ ئويلىغانلىرىڭ بىلەن بىر يەردىن چىقىۋاتىدۇ، ئېيتقىنا، شۇنداقمۇ - ئەمەسمۇ؟

زەيتۇنەم بېشىدىكى چاقماق گۈللۈك زەڭگەر ياغلىقىنى تۈزەپ، قۇلىقىنىڭ ئاستىدىن ئۆتكۈزۈپ ئالدىغا تاشلانغان، چىڭ، ساغلام كوك رەڭگىنىڭ ئۈستىدە ئويناپ تۇرغان ئورۇم چاچلىرىنى ئويناپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئايدىڭكول دادۇيىدە تۇرۇپمۇ بۇ قارلىق چوققىنى دائىم كوز قىرىدىن كەتكۈزمەيدىغانلىقىنى، كۈمۈش قارلار ۋە ئۇنىڭ نەپ بەرمەس سۈيى توغرىسىدا ئويلىمايدىغان كۈنلىرى يوقلۇقىنى، ھەتتا ئەزالار بىلەنمۇ بەزى مەسلىھەتلەردە بولغانلىقىنى سوزلەپ بەردى.

كورمەسلىك، ھەتتا قېرىنداش دادۇيلەرنىڭ بەكمۇ جىددى بولـۇۋاتـ مـەنپەئەتىنى كـۆيدۈرۈۋېتىش ھېساۋىغا بـولماسلىقى كېرەك. نەزىرىمـ ئـۇلۇق ۋەتىنىمىزنىـڭ بىپايان زېمىنى ۋە پۈتۈن دۇنيا بولۇشى كېر سوتسىيالىزىم يولى ئەنە شۇ.

ئـۇپۇقـنى يېرىپ كۈن چىقتى، قۇياش چەكسىز ئاسمان بوشلۇ شـەلپەر لىـنتىـلار سـوزدى، كۈئېنلۇن چوققىلىرىنىڭ ئەتراپىـدا لەيل يۈرگەن بۇلۇتلارنىڭ بورتۇپ چىققان قىرغاقلىرىغا بەقەمدەك قىزىل نۇر جىيەك تارتتى، قىزىلتاغ ئېتىكى چىرايلىق، جىلۋىلىك بىر تۈسكە كىر

سابىر كوتىرىلىپ چىقىۋاتقان قۇياشقا بىـر پـەس قـاراپ تۇرد ئاندىن ئامبارنى مۇھاپىزەت قىلىشقا قالدۇرۇلغان ئەزالار بىلەن قىسقـ سۆھبەتلەشتـى - دە، تۇراخۇن بىلەن بىللە مەھەللە تەرەپكە كەتتى.

4. گۈزەل ئارزۇلار

— قىشلىق سۇ قۇرۇلۇشى پىلانى تۈزۈش ئىشى كېچىكىۋاتىدۇ، - دېدى سـابىر تـۇراخۇنغا قـاراپ، ئۇلار ئىككى تەرىپىدە ئورۇلمىغان ق ناقلار بىلەن تەكشى ئېچىلىپ كەتكەن پاختا ئېتىزلىرى بار چوڭ يول كېتىـۋاتـاتتى، — ئـەمدى بـۇ ئـىشنى دەرھـال داگجـۈبۇ يىغىـنـ قويساق، قانداق؟

— سۇ ئامبىرىنىڭ يار ئېلىپ كېتىشى زادىلا ئويلىمىغان يەرد چىقتى، — دېدى تۇراخۇن ئېغىر بېسىقلىق بىلەن، — بۇ ئىـش ھـ قىـقەتەن يامان. لېكىن بىر يامانىنىڭ بىر يـاخشىسى بار، دېگەندەك، جىددى ۋەقـە بىزنـى سەگەكلەشتۈرىدۇ، پىلان تۈزۈشكە، چوڭراق پىلا تۈزۈشكە تۈرتكە بولىدۇ. مەن قوشۇلىمەن، داگجۈبۇنىڭ يىغىنىنى ئېچ مۇزاكىرە قىلايلى.

ئـۇلار يىغىندا ھـەل قىلىنىدىغـان مـەسىلىلەرنىڭ كۈنتەرتىۋ مەسلىھەتلىشىپ كېتىۋاتقاندا، ئامبارنىڭ يۇقۇرقى تەرىپىنى كـوزدىـن ك چۈرۈپ قايتىپ كېلىۋاتقان زەيتۇنەم بىلەن سۇك مىيىنى كوردى. بـۇ جۈپ قـىز قـۇياش نۇرلىرى كۈمۈشتەك چاقنىتىپ- يالتىرىتىپ تۇرغ

بولسىمۇ، ئۇنى جەزمەن ئەگىلىش كېرەك. بۇ كۈرەشتە ئايدىڭكول كەمەلەغەل دىخان، تووەن ئوتتۇرا دىخانلىرى جەزمەن سىلەر بىلەن بىللە بولىمىز. ئەمما، ئالدى بىلەن سىلەر ھەركەتكە كېلىڭلار، بۇ ئىشتا سىلەر ئاساسلىق تەرەپ. ھەركەتكە كەلگەندە ئادەتتىكىچىلا ھەركەتكە كەلمەي، جىددى ھەركەتكە كېلىدىغان ۋاقت بولدى، قانداق دىدىم، تۇراخۇنكا؟ ياكى بىز بېقىنىڭلاردىن نوقۇۋېرەمدۇق؟...

سابىرنىڭ قەلبى شىرىن ھاياجان بىلەن تولغان ئىدى. ئۇ كېيىنكى كۈنلەردە زەيتۈنەم توغرىسىدا پات-پات ئويلاپ قالاتتى، ئۇنىڭ مەنىلىك، چوڭقۇر پىكىرلىك سوزلىرىنى ئاڭلاشنى خۇمار قىلاتتى. بىللە بولۇشنى، نىمىنىدۇ ئېيتىشنى خالايتتى. ئەمما تارتىناتتى، نىمىدىن تارتىنىۋاتقانلىقىنى ئوزىمۇ بىلمەيتتى. بەزىدە زەيتۈنەم بىلەن يالغۇز ئۇچرىشىپ قالسا، ئوزىنىڭ بىەپ-ناقولاي ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىۋاتقانلىقىنى، گەپ-سوزلىرىنىڭمۇ ئانچە قوۋلاشمايۋاتقانلىقىنى سېزەتتى. ھەتتا قۇلاقلىرى قىزىغاندەك، بۇرۇنلىرىنىڭ ئۇچى تەرلەپ كېتىۋاتقاندەك بولاتتى ۋە كوڭلىدە: «مۇشۇمۇ ئىش بوپتۇ-دە، ئۇسۇل ئوينىيالىمىغان قىزغا سەھنە تار كەپتۇ، دىگەندەك، ھودۇقۇپ يۈرگىنىم نىمىسى. ياخشىمۇ ئارىمىزدا بىر ئېغىز-يېرىم ئېغىز گەپ ئوتۇلمىگىنى» دەيتتى. مۇھەببەت — بۇ ياخشى كورۇش تۇيغۇسىمۇ؟ شۇندىقلىغىمۇ شۇنداق، لېكىن ئۇ زەيتۈنەمنىڭ قايسى جەھەتىنى ياخشى كورىدۇ؟ سابىر زەيتۈنەمگە سەپ سېلىپ يۈرگەندىن بۇيان ئۇنىڭدا بىرەر سەلبى خۇسۇسىيەت بارلىغىنى بايقىمىدى. ئەمما بۇگۈن ئۇنىڭ جىددى، ئورۇنلۇق، ئەقىللىق پىكىرلىرىگە قۇلاق سېلىپ كېلىۋېتىپ، بۇ سوئالغا خېلى قانائەتلىنەرلىك جاۋاپ تېپىۋالغاندەك بولدى. بۇ جاۋاپ شۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدىكى، زەيتۈنەم تامامەن سابىر بىلەن بىر پىكىردە ئىدى: قىز ئالدىقاچان ئوزىنىڭ كىچىككىنە ۋۇجۇدىنى بۇ تاغلىق كەنتتە سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا قۇرۇش كۈرىشىگە ئاتاپ قويغان، ئۇ كەينىگە چېكىنمەيدۇ، ھەرقانداق بوران-چاپقۇن، مۇشكۇلچىلىكلەرنىڭ بولۇشىدىن قەتئى نەزەر، ئۇ بۇ ئۇلۇق، گۈزەل غايە ئۈچۈن ئېگىلمەي-سۇنماي كۈرەش قىلىدۇ. بۇنى ئۇنىڭ كوپتىن بۇيانقى ھەركىتى، بۈگۈن بولسا ئىشەنچ-غورۇر بىلەن چاقنىغان كوزلىرى،

— دادام ھېمىشەم: ئۆتكەن ئۆمۈر — ئاققان سۇ، ئۆتىدۇ، كېتىد
يانمايدۇ، دەيدۇ، — دىدى زەيتۇنەم ئويناپ تۇرغـان چېچىنـى كەينـ
تاشلاپ، سۇلۇڭ مېنى قولتۇقلىغان ھالدا بىر خىل كېتىشۋېتىـپ، — بـ
تۇراخۇنكام بىر ياقىدىن باش، بىر يەگدىن قول چىقىرىپ، قارلىق تـ
نىڭ سۈيىنى ئەكىلىش توغرىسىدا ئېيتتى. مەن سۇلۇڭ مېيـدىن يېگـ
چوڭ، جىددى پىلان ئۈستىدە، سۇسىزلىقنى تۈگىتىدىغان پىلان ئۈستـ
ئويلىشىۋاتىدۇ، دەپ ئاڭلىدىم. مەن بۇ ئىشقا ناھايىتى قىزىقىپ قالدـ
— سەن ھەممە نەرسىگە قىزىقىسەن، — دىدى سـۇلۇڭ مېي كۈلۈ
گەپ تېشىپ، — قىزىقمايدىغان نەرسەڭ يوق. ھەممە نەرسىنىڭ تېگىـ
تەكتىگە يەتمىگىچە قويمايسەن. شۇنداقمۇ؟
— شۇنداق سۇلۇڭ مېي، ئەلۋەتتە قىزىقىش كېرەك، ئېرىقنى چوڭقۇر چـ
سۇنى ئويناپ تۇت، دىيىشىدۇ. ھازىر ھەممىمىز سۇ قۇرۇلۇشى پىلانـ
ئۈستىدە ئويلىشىۋاتىمىز. شۇڭا، بۇ ئىشقا قىزىقماي بولامـدىكەن. قىـ
قىشنىڭ يەنە بىر سەۋىۋى، ۋاقىت ئۆتۈپ كەتمىسۇن، دەپ بىـر ئـاز
دىرايمەن. - دە.
يېنىك تاغ شامىلى ئەدىراسمان، شىۋاقلارنىڭ، شۇنىڭ بىلەن
لە كۆز ئايلىرىغا خاس باشقا گۈل - گىيالارنىڭ خۇشپۇراقلىرىنى ئـ
كېلىپ، كىشىنىڭ دىماقلىرىغا ئۇرۇپ، ھوزۇر بېغىشلاپ ئـوتـتـى. سـ
مېي يول بويىدىنلا ئىككى تال غوزەكنى — ئاق بولۇتتەك كـوپۇپ
چىلغان پاختا گۈلىنى ئۈزۈۋالدى ۋە ئۇنىڭدىن بىرىنى يەرلـىك قـ
لارنىڭ ئادىتى بويىچە ئۆز قولىغا قىسىپ، بىرىنى زەيتۇنەمگە تۇتتى
— مەن شۇنىڭدىن خوشالمەنكى، — دىدى زەيتۇنەم پاختا گۈلـ
خوشاللىق بىلەن قولىغا قىسىپ تۇرۇپ ۋە تۇراخۇنغا قاراپ، — مەدە
يەت زور ئىنقىلاۋى بىزنى چېنىقتۇردى، دۇنيانى كورۇش، ئىستىقبالـ
نى تولۇق كورۇش، مەسئۇلىيىتىمىزنى تولۇق تونۇش پۇرسىتىگە ئىگە
دى. ئىمىنى بۇزۇپ، ئىمىنى تىكلەش، قايسى نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلـ
ئاڭلىقلىغىمىزنى ئوستۇردى. قارلىق تاغ ھـەرقانـچە ئىگىز ۋە قـاتتـ
بولسىمۇ، بىزنىڭ ئۇنى يېڭىش ئىرادىمىزدىن كۈچلۈك ئەمەس، قـار
تاغىنىڭ سۈيىنى ئەكىلىش يولىدىكى كۈرەش ھـەرقـانچە مـۇشەققەتلـ

سەۋىيىسى بار، ئۇ بولسىمۇ خاگىن ليۇ شاۋچىنىڭ چوڭ، زامانىۋى بولۇش دېگەن بىرىنچىلىرىنىڭ كاساپىتىدىن چوڭىنى قىلالمىدۇق، كىچىكىنى ياراتمىدۇق. قىسقىسى، ئاسمانغا تايىنىش، بۇلاققا تايىنىش، دۆلەتنىڭ پۇل، ئادەم ئەۋەتىپ، ياردەم بېرىشىگە تايىنىش روھىي ھالىتىدىن قۇتۇلالمىدۇق. بۇ قېتىم مەن داجەيلىك قېرىنداشلار ياراتقان موجىزىلەرنى كۆرۈپ، شۇنى چوڭقۇر قايىللىق بىلەن ھېس قىلدىمكى، ئاسمانغىمۇ، يەرگىمۇ بۇلاققىمۇ تايانغىلى بولمايدۇ. پەقەت ماۋ جۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىگە، ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىشىمىز كېرەك. قارلىق تاغنى باش ئەگدۈرۈش ئىرادىسى بولماي تۇرۇپ، ئۇنىڭ ھالاۋىتىنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەس. بىز بۇ كۈرەشتە بىر ئاز جاپا تارتىشقا، رىيازەت چېكىشكە تەييارلىق قىلىپ قويۇشىمىز، ئاممىغا ئوبدان باشچىلىق قىلىشىمىز لازىم.

يىغىن جىددى، قىزغىن داۋام قىلدى، ھەممەيلەن پىكىر بايان قىلدى. ۋاقىتنى تۇتۇش زۆرۈر ئىدى. داگجۇبۇ دەرھال سابىر باشچىلىقىدا بەش كىشىلىك بىر گۇرۇپپا قۇرۇشنى، بۇ گۇرۇپپا قىزىلتاغنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، قارلىق تاغنى، سۇ مەنبەئىنى، ئۇنى بۇ تەرەپكە ئۆتكۈزۈش يوللىرىنى تەكشۈرۈپ دەسلەپكى لايىھە تەييارلاشنى بەلگىلىدى. نىياز قۇربان داۋۇي ئىچىدە كۈزلۈك يىغىم-تېرىمغا يېتەكچىلىك قىلىشقا بەلگىلەندى.

سابىر يوتقىنىغا كىرىپ ياتقاندىمۇ، ئۇنىڭ قۇلىقىدىن داگجۇبۇ يىغىنىدا بولۇنغان قىزغىن، ئىشەنچ بىلەن تولغان سۆزلەر كەتمەيتتى، كۆز ئالدىدا قارلىق تاققا ھۇجۇم باشلاشنىڭ جۇشقۇن مەنزىرىسى جىلۋە قىلاتتى.

ئۇ يەنە زەيتۇنەمنى ئويلىدى، زەيتۇنەم بولسا:

— سابىر بىز سىز بىلەن مەڭگۈ تاكى قىزىلتاغدا سوتسىيالىزىمنىڭ گۈزەل بىناسىنى بەرپا قىلغىچە مۈرىنى-مۈرىگە تىرەپ بىللە كۈرەش قىلىمىز ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ...، — دەۋاتقاندەك ئىدى، بۇ گۈزەل ئارزۇ سابىرنىڭ ۋۇجۇدىدا جاسارەت بىلەن تولغان يېقىملىق تۇيغۇلار ئۆركىشىنى ھاسىل قىلاتتى.

مـەزمـۇت، يـالـقۇنـلۇق سوزلىرى نامايىش قىلىپ تۇرۇپتۇ. مۇلداق
زەل غايە بىلەن تولغان قەلبىنى ياخشى كوروش، ئېزىزلەش ھەقىق
ئەرزىگىدەك ئىشتە......

سابىر شۇ كۈنى يىغىندىن كەچ قايتتى. داگجژبۇ: «غالىبىيەت»
ئامبىرىنىڭ يار ئېلىپ كېتىشى جىددى ئىش، ھۇشيارلىقنى ئۇستـۇر
كېرەك، دەپ قارىدى ھەمدە مىنبىڭ لىيەنجاگى سادىق بـاشچـىلـ
ئۈچ كىشىلىك مەخسۇس گۇرۇپپا قۇرۇپ، بۇ ئىشنىڭ تېگى-تەكتىنى
قوغلاپ تەكشۈرۈپ، داگجژبۇغا ئۇدۇللۇق دوكلات قىلىپ تۇرۇشنى تاپ
دى. بۇ ھەقتە ئانچە جىددى تالاش-تارتىش بـولمىدى، پەقـەت نى
قۇربانلا پىكىر بايان قىلماي جىم تۇردى.

ئەمما، ئىككىنچى مەسىلە، سۇ قۇرۇلۇشى پىلانى تۈزۈش، قارلىق
يۈرۈش قىلىش مەسىلىسى تىلغا ئېلىنغاندا، نىياز قۇربان بـۇرۇتلىرى
ئۆزلۈكسىز تولغاپ، قانداقتۇ ئەقلىغا سىغمايدىغان بىرەر ئىش يۈز
گەندەك، بىئارام بولۇپ، جايىدا ئولتۇرالماي قالدى ۋە:

— مانا پىلان دىگەن! كوتىرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال، دىگەننىڭ
زى شۇ، — دىدى ئۇ ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ، — ئامبارنىڭ سـۇيـى ي
ئېلىپ كېتىش مۇناسىۋىتى بىلەن بولغان زىياننى تولىۋالماي تـۇرۇ
قانداق قىلىپ پۈتۈن داۋۇينى كوز كورمىگەن، قۇلاق ئاڭلىمىغان نەدى
سۇغا — قارلىق تاققا باشلىغىلى بولىدۇ. ئەقىل بـىلەن ئىش قـىلايـ
يولداشلار، ئەقىل بىلەن.

— قايناق سۇ ئىچ، كوڭلۇڭ تىنچ، دەپ يۇرىۋەرگەن بىلەن بولما
دۇ، — دىدى تۇراخۇن ئۇزۇن كوينىگىنىڭ ياقىسىنى تۈزەپ قويۇپ، —
داجەيدىن ئۆگىنىمىز دەيدىكەنمىز، ئاز-تولا غەيرەت-جاسارەت بول
مىسا بولمايدۇ. تېرىقتەك زىياننى كورۇپ، تاۋۇزدەك پايدىدىن كەچمە
لىك كېرەك. قارلىق تاغدىكى سۇ كوز كورمىگەن، قۇلاق ئاڭلىمىغان
نەرسە ئەمەس. يولۋاسنىڭ ئۇۋسىغا كىرمەي تۇرۇپ، ئۇنىڭ بـالـىسـىنى
تۇتقىلى بولامدىكەن؟......

— ئۇن نەچچە يىلدىن بۇيان يېزىمىزدا سۇ مەسىلىسى ئۇزۇل-
كېسىل ھەل بولمىدى، — دىدى سابىر سالماق ئولتۇرۇپ، — بۇنىڭ بىرلا

قىلىپ، بېردىش ئاستى بىلەن ئۆي تەرەپكە قاراپ كېتىۋېتىپ، ئۆي ئىچىدىن تومۇر بوۋىنىڭ قاتتىق رەنجىگەن ئاۋازىنى ئاڭلىدى.

— ... سەن توختى، ئۆتمۈشنىڭ دەرت - ئەلەملىرىنى تارتمىغان، زۇلۇم - كۈلپەتلىرىنى كۆرمىگەن، سېنىڭ كاللاڭدا سىنىپىي كۈرەش دېگەن نەرسە يوق. سەن ھەممە كىشى ماڭا ئوخشاش ئاسان، خوشلۇق بىلەن تۇغۇلۇپ، ئويناپ - كۈلۈپ چوڭ بولىۋەرگەن دەپ خاتا ئويلايسەن. ئۇنداق ئىش يوق، ئۇنداق ئىش سېنىڭ ئايىغىڭ يەرگە تېگىشتىن ئىلگىرى بولۇپ باقمىغان، — بوۋاي بىر ئاز يۆتىلىپ جىمىپ قالدى، ئاندىن يەنە غەزەپلىنىپ سۆزلەپ كەتتى، — سەن ھېلىقى نامان تۈلكە بىلەن سۇلايمان تىجىمەلىنىڭ ھازىرقى موللام موشۇك قىياپىتىگە قارىما. بۇ ئەبلەخلەر بىزنىڭ ئىسكەنجىمىزدە مۇشۇنداق يۇۋاش بولۇشۇپ قالغان، ئىسكەنجىنى سەل - پەل بوشىتىپ كۆرگىنە قېنى! شۇ چاغدا ئۇنىڭ كارامىتىنى كۆرىسەن. ئۇ ئىتلار ئۆلسىمۇ بىزنىڭ نازارىتىمىز ئاستىغا چۈشۈپ قالغىنىغا تەن بەرمەيدۇ، ئىلانمۇ مەن ئەگرى ئەمەس، يولۇم ئەگرى دەپ، دۇنيادىن ئۆتىدىكەن. دىمەك، دۈشمەن قۇۋ، ئۇ ئىتلار تاش سانىغىچە، بىز قوم ساناپ تۇرۇشىمىز، سەگەك بولۇشىمىز لازىم......

— بۇ توختى زادى چوڭ بولمايدۇ! — ئۆيدىن تومۇر بوۋىنىڭ خوتۇنىنىڭ رەنجىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، — سەن توختى قاچانمۇ چوڭ بولىدىغانسەن - ھە؟

— چوڭنا، توختى ئاكام چوڭ بولدىغۇ، ئۇ مىنبىك ئەمەسمۇ؟ — ئۆيدىن تومۇر بوۋىنىڭ نەۋرىسى زۆمرەتنىڭ قوڭغۇراقتەك جاراڭلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— مىنبىك، مىنبىك! مىنبىكلىكقا كىرسىلا بولامدۇ؟! — ئانا يەنە خاپا بولۇپ سۆزلەپ كەتتى، — بىزنىڭ ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى مىنبىك! بوۋاڭ بىلەن مېنى ئېلىشمىغان بولسىمۇ، بىز يەنىلا مىنبىك. كۆپچىلىك بىزنى: پارتىيىنىڭ سۆزىنى ئاڭلايدۇ، كوللېكتىپ مۈلكىنى كۆز قارچۇغىدەك ئاسرايدۇ، ياخشى ئۆگىنىدۇ، غەيرىتى بار، دەپ تەرىپلەيدۇ. توختى بولسا سەگەك ئەمەس، خاسىيەت بىلەن گۇلسۇمخانچىلىك بولالمىغان. بولمىسا قوتاننىڭ قاغا تۇمشۇغىدىن زەنجىرنى ئېلىۋېتەلەيدىغان

بەشىنچى باپ

1. تومۇر بوۋىنىڭ ھېكايىسى

سابىرنىڭ بۈگۈن تومۇر بوۋىنى ئىزلەپ بارمىغان يېرى قالمىد
تومۇر بوۋا بۇ كۈنلەردە زادىلا بىر يەردە ئولتۇرالمايدىغان بو
قالغان ئىدى. بىردەم تېرىلغۇ ئېتىزىدا، بىردەم قوناق ئورۇۋاتقان
قېشىدا، بىردەم قوناق ياكى پاختا خامىنىدا بولاتتى ۋە ئۇ يەردە
جەي ۋە داجەي قەھرىمانلىرى توغرىسىدا قىزغىن سوھبەت باشلاپ،
لىغانلىرىنى ھېكايە قىلىپ بېرەتتى. مۇنداق سوھبەتلەر كۆپىنچە «ك
نىڭ ئۈچ ئىشى» نى ئىلگىرى سۈرۈشتە كۈچلۈك ھەركەتلەندۈرگ
كۈچ بولۇپ قالاتتى.

سابىر تومۇر بوۋىنى ئىزلەپ، ئۇنىڭ ئىشىگى ئالدىغا كەلگەن
خېلىلا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئىشىك - دېرىزىلىرى سىرلانغ
چوڭ ئۆيدىن ھويلىغا پانار يورۇغى چۈشۈپ تۇراتتى. ھويلىنىڭ ئال
تەرىپىدە تاغ ئالمىسى، نەشپۈت، ئاق ئۈژمە ئوخشاش مېۋىلىك دەرە
لەر ئۆستۈرۈلگەن، دېرىزە ئالدىدىكى بېدىشكە بولسا ئۈزۈم تاللىرى ئ
تىلدۇرۇلغان ئىدى. كونگەي تەرەپتىكى ئوچۇق سەيناتا ھەر خىل كۆ
لۈك گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ چىراق يورۇغىدا تېخىمۇ چ
رايلىق كۆرۈنەتتى. ھويلىنى چۆرىدەپ سېلىنغان كۆكىرتلىك تاملار ئۇ
تېگىمۇ كاۋا پىلەكلىرى ياماشتۇرۇلغان بولۇپ، قويۇق پىلەكلەر ئارىسى
ساپ - سېرىق مانتا كاۋىلىرى، يومىلاق، قارامتۇل چوڭ ئاش كاۋىلىر
كوزگە تاشلىناتتى.

سابىر: «كىشىلەر تومۇر بوۋامنى قولى گۈل ئادەم» دەپ بىكار ئېيت
مىغان ئىكەن - دە، دىگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى ۋە ھويلىنى سەيل

ئوغلۇم. بىز مۇشۇ ئىشلارنى تۇتۇپ، ئائىلىمىزدىكىلەرنىڭ دىققەت-
ئېتىۋارىنى قوزغاشقا دائىر بەزى ئىشلارنى قاراشتۇرۇپ چىقتۇق. ئۆزەڭ-
گە ئايدىڭ، بىز كەمبەغەل دىخان، تۇۋەن ئوتتۇرا دىخانلار ئۆز ئىشى-
غا ئۆزى خوجا بولغان كىشىلەرمىز. قۇللۇقتىن خوجايىنلىققا ئايلىنىش
ئاسانلىقچە قولغا چۈشكىنى يوق. ئومۇمنىڭ ئىشىغا بىز كۆڭۈل بۆلمىسەك،
كىم كۆڭۈل بۆلىدۇ؟ بىز ئازاپ دېڭىزىدىن قۇتۇلدۇق، بىز بۈگۈنكى
بەختىنىڭ قەدرىگە يېتىشىمىز، ئۇنى قوغدىشىمىز كېرەك.

— مەن ھەممە گەپنى ئاڭلىدىم، بوۋا، — دېدى سابىر زۇمرەت-
نىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ ۋە سادىقنىڭ يېنىدا بىرئاز خىجالەت بو-
لۇپ ئولتۇرغان توختىغا كۈلۈمسىرەپ قاراپ قويدى، — توختى ياخشى
يىگىت، يارامىلىق مىنبەك، ئۇ شۇ كۈنى كېچىلىك كۆزەت قىلىش ۋەزى-
پىسىنى ئوبدان ئادا قىلدى. ھازىر ئېنىقلىنىۋاتقان ئەھۋالدىن قارىغان-
دا بىر يات قول باردەك قىلىدۇ، ئەگەر يات قول بار دەپ قارىساق،
بۇ يات قول ئىنتايىن ھىيلە - مىكىرلىك بىلەن ھەركەت قىلماقچى بول-
غان. ئۆزەڭ بىلىسەن، كالا قوتاندىن چىقىپ ئەمدىلا يەردىن باش چى-
قارغان يۇمران مايسىنى پېتىقلىسا، بۇزۇۋەتسە، مىنبەك بولغان كىشى قا-
راپ تۇرالامدۇ؟ ئەلۋەتتە، قاراپ تۇرۇشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭغا ۋىج-
دان كوتەرمەيدۇ. دېمەك، خاسىيەت بۇ ئەھۋالنى كورگەن ئىكەن، خامانىنى
تاشلاپ، كالىنى توساشقا سېكىشتىن باشقا چارىسى يوق. يات قول مۇشۇ
پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ خامانغا ئوت قويۇۋېتىپ، سۇ ئامبىرىدىكىلەرنىڭ
دىققىتىنى بۇ تەرەپكە تارتىپ، ئامبارنىڭ سۈيىنى تولۇق زايا قىلىۋېتىش-
نى مەقسەت قىلغان بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، دەل توختىنىڭ مەھەللىنى
ئارىلاپ يۈرۈشى، خامانىنى كوز قىرىدىن كەتكۈزمەسلىكى دۈشمەننى ئا-
مالسىز قالدۇرغان بولۇشى ئېھتىمال.

— ئەگەر پاختا خامىنىغا گۈلسۈمخان ئاچا كەلمىگەن بولسا، —
دېدى سادىق ئىگىز ئورە تۇمىغىنى قولىغا ئېلىپ مىجىقلاپ تۇرۇپ، —
خاسىيەت كالا قوغلاپ كەتكەن بىرنەچچە مىنۇت ئىچىدە پاختا خامى-
نىدا ۋەقە تۇغۇلىدىغان كاۋاك بولۇشى مۇمكىن ئىدى. گۈلسۈمخان ئاچا
بۇ يەردە چوڭ رول ئوينىغان. مىنبەكلار جىددى پەيتتە كۆزەتكە

كالا ئەدە تۇرۇپتۇ! كالىنىڭ زەنجىرنى ئېچىپ ئىككى قېتىم قېچىش
زادى بىر گەپ بار.
— بوۋا، مەن چوڭ بولۇپ مىنبىڭ بولغاندىچۇ قارا، — ئۇ
يەنە زۇمرەتنىڭ قوڭغۇراقتەك ئاۋازلىرى جاراڭلاپ كەتتى، — ھە
ئىمىگە كوز - قۇلاق بولۇپ، پوستا مىقتەك تۇرىمەن ......
سابىر ئىشىكنى «تاك - تاك» قاقتى ۋە جاۋاپ كۈتمەيلا ئ
ئىچىگە كىرىپ كەلدى.
دېرىزىلىك چوڭ ئويگە تومۇر بوۋىنىڭ ئوغۇللىرى، كېلىنلىرى
ئىلىغان ئىدى. سەككىز ياشلىق، ئەۋرىسى زۇمرەت دېرىزە ئالدىدىكى —
ۋات ئۈستىدە ئولتۇرغان تومۇر بوۋىنىڭ قۇچىقىدا ئىدى، قالغان
ئوينى توغرا كېسىپ سېلىنغان كاڭدا گۈللۈك زەدىۋال تونۇلغان تامغا
لىنىپ، كىگىز ئۈستىدە چازا قۇرۇپ ئولتۇرۇشاتتى.
تومۇر بوۋا سابىرنىڭ كىرىپ كەلگەنلىكىنى كورۇپ خوشال بول
كەتتى. .
— كەل ئوغلۇم، كەل، قېنى يۇقۇرى ئوت.
سادىق، توختىلار ئورنىدىن تۇرۇشتى. سابىر مىنبىڭ لېيەنجاڭ
سادىقنى كورۇپ، مەنىلىك قاراپ قويدى:
— سادىق، سەن بۇ يەرگە ئەمدى كەلدىڭمۇ؟
— شۇنداق، — دېدى سادىق ئولتۇرۇۋېتىپ، — بىز بۇ ئىش
قوراللىق مىنبىڭ پەيىدە سۇرۇشتە قىلغان ئىدۇق. دادام يەنە، ئۇ با
ئىش. توختى ئائىلىمىزنىڭ ئەزاسى، ئوزىمىزمۇ ئويلاپ كورۇشىم
كېرەك، دەپ يىغىن چاقىرىپتۇ. مەن خامانغا كىشى بەلگىلەپ قويۇ
بايىلا كەلدىم.
تومۇر بوۋا سابىرنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويۇپ تۇرۇپ، توخت
كوزىنىڭ قىرى بىلەن قاراپ قويدى ۋە تەمكىن ھالدا سابىرغا قا
ئېيتتى:
— سۇ ئامبىرىنىڭ يار ئېلىپ كېتىشى، سايدىن تېپىلغان تاما
خالتىسى، بولۇپمۇ پاختا خامىنى يېنىدىكى قوتاندىن ئىككى كالىنى
ئۇشتۇمتۇت - غەلىتە قېچىپ چىقىشى — ئاددى ئىشلار ئەمەستەك تۇر

ئولتۇردى، ساپىر داۋام قىلدى:

— مېنىڭ سېنى ئىزلىشىمۇ شۇ ئىش، — دېدى ئۇ، — يولغا چىقىش ئالدىدا سەن بىلەن بىر مەسلىھەتلىشەي دېگەن ئىدىم. قىسقىسى، بۈگۈن چۈشتىن كېيىن سېنى ئىزلەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى.

— ئەلنىڭ قۇلىغى ئەللىك، مەسلىھەتلىك ئىش بۇزۇلماس، دېگەن ماقال بار، — دېدى بىۋاي ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ، — كەلگىنىڭ ئوبدان بوپتۇ. خوش، ئۇ يەرگە كىم-كىملەر بارماقچى، ئوغلۇم؟

— تۇراخۇنكام، سېلىماخۇنكام، سادىق، ئابابەكرى، مەن بارماقچى بولدۇق.

بوۋاي ئۇزاقادەك ئاقارغان ساقاللىرىنى، كوپ قورۇقلار چۈشكەن موي-سىپىت يۈزلىرىنى سىلاپ قويدى. كوزلىرىنى يۇمۇپ ئاچتى، ئوغۇل-كېلىنلىرىگە قاراپ، قانداقتۇ خاتىرىلەرنى يادىغا كەلتۈرۈشكە تىرىشقاندەك، قوشۇمىلىرىنى سەل-پەل تۈرۈپ، ئالدىرىماي سوز باشلىدى:

— سەن ئوغلۇم، تېخى كوپ ياش، ئەقىل-پاراسىتىڭ بىزدىن كوپ بولسىمۇ، كورگىنىڭ بىزدىن ئاز، شۇڭا مەن گەپنى باشتىن باشلاي، — تومۇر بوۋا ئۇزاق ئوتمۇشنى ئەسكە ئالدى، قاغىشى تەككەن كونا زاماندىن نەپرەتلەندى، ئەسلىگەنسىرى يۈرىكى قىسىلغاندەك بولدى ۋە مۇڭداق دېدى، — سەن بىلسەڭ، يېزىمىزنىڭ «يېڭىيەر» دەپ ئاتالغىنىغا ئانچە ئۇزۇن بولمىدى. ماۋجۇشى ئەۋەتكەن ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىپ، زومىگەرلەرگە قارشى تۈرۈش كادىرلىرىنىڭ قەدىمى بۇ يەرگە يېتىش بىلەن، باشقا ھەممە ئىشلارغا ئوخشاش، بىزنىڭ نام-ئاتىقىمىزمۇ ئوزگەردى. ھەممە كىشى «يېڭىيەر» دەپ ئاتايدىغان بولدى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى بۇ يەرنى «پادىچىلار كەنتى»، «تاغلىقلار قوتىنى» دەپ ئاتىشاتتى. بەگ-بايلار بولسا ئوچۇقتىن-ئوچۇق «قەلەندەرلەر يېزىسى»، «خۇدانىڭ قاغىشى تەككەن ئەبگالار يۇرتى»، «مۇزەپپەر بەگنىڭ يالاڭتوش كوچۇكلىرى» دەپ، يۈزىمىزدىن-يۈزىمىزگە ئېيتاتتى. بۇنىڭغا نىمە چارە؟ ھاقارەت، دەپسەندە قىلىشقا چىداشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. سەۋەپ: نامىمىز-كەسپىمىزگە، قەلەندەر-ئەبگالىق بولسا ھال-ئوقىتىمىزگە توغرا كېلەتتى، تەلپىگىمىز

چىققاندا موھىم ۋاقىتنى دۈشمەن ئەھۋالىنى بايقاشقا قارىتىشى كېرەك. دۈ
مەننىڭ ھەركەت قىلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇماسلىق لازىم.

— بۇ يىل ھەممە ئىشلىرىمىز ئوبدان، شۇڭا، ھېچنېمە دەپ بو
مايدۇ. بەزى ئىچى قارىلار قۇترىسىمۇ قۇترىغاندۇ، — دېدى كېلىنلە
دىن بىرى غەزەپلىنىپ.

— شۇنداق، ئەھۋال مۇرەككەپ، تېخى تەكشۈرۈشكە توغرا كېلى
دۇ، — دېدى سابىر.

تومۇر بوۋىنىڭ ياشانغان خوتۇنى سابىرنىڭ ئالدىغا دەستىخان س
دى، نان، ئۈزۈم قويدى، بوۋاي سابىرنىڭ ئۇنىمىغىنىغا ئۇنىماي، كا
ۋات ئاستىدىن يۇمۇلاق قاراقاشتىن بىرنى ئېلىپ تىلىشقا باشلىدى
تىلىدىن سۇ ئاققۇزىدىغان، ھەسەلدەك شىرىن قوغۇننىڭ ئەتىردەك پۇر
ئۆي ئىچىگە تارىدى.

— قېنى، ئال ئوغلۇم، تارتىنما، ئۆزەڭ نېمە يېسەڭ، دوستۇڭغا ش
نى قوي، دېگەن گەپ بار. زاغرىدىن، قوغۇندىن ئال، ئوچاق زاغرىس
سىڭىپ پىشىدۇ، تەملىك بولىدۇ، ئالغىن، — تومۇر بوۋا ئوغۇللىرى
كېلىنلىرىنىمۇ دەستىخانغا زورلىدى، زۇمرەت قوغۇننى بۆرنى تەرەپت
ئويۇپ يېيىشكە ئامراق ئىدى، بوۋاي ئۇنىڭغا كىچىككىنە كاسا قىل
بەردى ھەمدە پىچاقنى قوغۇنغا سانچىپ قولىغا تۇتقۇزدى.

— مەن بايىلا سادىقتىن ئاڭلىدىم، — دېدى تومۇر بوۋا قوللىر
نى بەلۋېغىنىڭ ئۇچى بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ، سابىرغا قاراپ، — سىل
قىزىلتاغنىڭ كەينىگە ئۆتمەكچى بولۇۋاتامسىلەر، ئوغلۇم.

— شۇنداق، تومۇر بوۋا، بىز ئەمدى بۇ ئىشقا جىددىي تۇتۇش
قىلماسلىق بولمايدۇ، — سابىر بوۋايغا قاراپ جاۋاپ بەردى، ئۇنىڭ كۆ
لىرى ئىشەنچلىك، روشەن ياناتتى، — داگجىبۇ بۇ ئىشنى ئەترەتلە
مۇزاكىرە قىلدى، لېكىن تېخى ئاخىرقى قارار چىقىرىلمىدى. بىز چول
زورۇر ئىشقا كىرىشەۋاتقانلىقىمىزنى چۈشىنىمىز. شۇڭا ئاۋال تەكشۈرۈپ
تەتقىق قىلىپ، ئەمەلىيەت بىلەن ئۇچرىشىپ، بىرىنچى قول ماتېرىيالغ
ئاساسقا ئىگە بولۇش كېرەك، دەپ قارىدۇق.

تومۇر بوۋا سابىرنىڭ پىكرىنى بېشى بىلەن ماقۇللاپ، جىمجى

سۇنى كورمەي ئۇتتۇك ساپتۇ، ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چە-
لاپتۇ، دىگەندەك، يۇرتقا تېخى ئېلىپ بارمىغان سۇنىڭ پايدىسىنى ھې-
ساپلاشقا كىرىشىپ كەتتى. مەن بولسام كوڭلۇمدە جىنىنىڭ قەستى شاپ-
تۇلدا، دىگەن شۇ ئىكەن، دەپ ئويلاپ، بىر قىيا تاشنىڭ ئۇستىگە چىقىپ،
ئەتراپقا قارىدىم: قىزىلتاغنىڭ كەينىدىن قارلىق تاققىچە پۇتۇن بىر
جىلغا قارنىڭ ئېرىگەن سۇلىرى بىلەن تولۇپ تۇرۇپتۇ. ھەممە يەر كوپ-
كوك سۇزۇك سۇ......
— كېيىن نىمە بولدى،— سورىدى سابىر.
— نىمە بولاتتى، موزاينىڭ يۇگۇرۇشى سامانلىققىچە، دىگەندەك ئىش
بولدى،— تومۇر بوۋا ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ قويۇپ داۋام قىلدى،—
قىسقىسى، ھېچ ئىش چىقمىدى. گۇلدۇرى بار، يامغۇرى يوق، دىگەننىڭ
ئوزى بولدى. مۇزەپپەر بەگ تاغدىن چۇشكەندىن كېيىن، پۇتى كويگەن
توخۇدەك بىر جايدا تۇرالماي، قىقاس-سۇرەن بىلەن قىزىلتاغ ئېتىگە-
دىكى توققۇز يۇرتنىڭ ھەممىسىگە ھاشا-مەدىكار قويدى. توخۇ سۇتى-
دىن باشقا ھەممە نەرسىنى ئالۋاڭ قىلىپ چاچتى. مۇزلىساڭ مۇز يە،
ئۇسسساڭ تالقان دىگەندەك، كەمبەغەل-نامراتلار، يىتىم-يېسىرلار كېلىپ،
بىر ياز، بىر قىش ئىشلىدۇق. قانچە-قانچە سىنىپى قېرىنداشلىرىمىز
قوم بىلەن تاشنىڭ ئاستىدا قېلىپ ھالاك بولدى، قانچىلىرى بەگنىڭ
زۇلۇم قامچىسى ئاستىدا ھالسىزلىنىپ قازا تاپتى. يۇرت ئىچىنى يىغا-
زارە، ئىش ئورنىنى ھەسرەت، پىغان، نالەش ئوتلىرى قاپلىدى، تاغۇ-
تاش كەمبەغەل ئىشلەمچىلەرنىڭ كوز ياشلىرى بىلەن نەمدىلىپ، قىزىل
قېنى بىلەن بويالدى. لېكىن، تاغ ئايلاندۇرۇپ چېپىلىدىغان بۇ ئوس-
تەڭنىڭ ئەللىكىدىن بىرىمۇ چېپىلمىدى. مۇشۇنداق چاپقاندا، بۇ ئوستەڭ-
نىڭ ئەللىك يىلدىمۇ پۇتمەيدىغانلىقىغا باينىڭ كوزى يېتىپ، كاللىسى-
غا ئەقىل كىردى، خەقلەرنى ئىش ئورنىدىن قوغلاپ، ئوستەڭ چېپىش
دىگەننى تىلغا ئالماس بولدى ......
— شۇ ۋەقەدىن كېيىن،— دىدى تومۇر بوۋا ھېكايىسىنى داۋاملاش-
تۇرۇپ،— ئېشەككە كۇچۇڭ يەتمىسە، ئۇر توقۇمنى دىگەندەك، سۇيىنى
بەرمىگەن تاغنى تىللاپ، ئاسمانغا نالە قىلىشقا كىرىشتۇق. مۇزەپپەر ھەر

بېشىمىزدىن چۈشسە، باينىڭ يېرىگە چۈشەتتى، ئۇسساپ ئېرىققا ق
سوزساق، ئىككى تەرەپكە قارايتتۇق — سۇ باينىڭ ئىدى. ئولۇكنى كومۇ
ئۈچۈن، يەرلىكنى بايدىن سوراشقا مەجبۇر ئىدۇق. قىسقىسى، كۈچى
لال، گوشى هارام هايۋانغا ئايلانغانمىز. ئەمما، ئىش بىر خىل بولمىد
جان تۇمشۇققا كېلىپ، ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ ئۇھ تارتساق، ئېغىزىمى
دىن «هو» ئەمەس، ئوت چىقاتتى. سەۋرى قاچىمىز يېرىلىشقا ئاز قالغ
ىدا — بەختىمىزگە، پەلەكنىڭ گەردىشى ئوڭ ئايلاندى. قۇياش بىزگە
لۇپ باقىدىغان بولدى. دۇنياغا يېڭىدىن تورەلگەن ئادەملەر بولۇپ ق
ىدۇق... ئەمدى ئويلاپ قارا، بىزگە قويۇشقان بۇ ئاچچىق بەدنام-
تاقلار هازىر بىزدىن قانچىلىك يىراقتا قالغان-هە؟......

تومۇر بوۋىنىڭ يۈزلىرىگە بىر خىل نۇر يۈگۈرگەندەك بولدى، م
قالللىرىنى تۇتاملاپ تۇرۇپ ئىمىنىدۇ ئويلىدى. قۇچىغىدا تاتلىقىغ
ئۇخلاپ قالغان زۇمرەتكە مەسلىگى كېلىپ قارىدى ۋە ئۇنىڭ ئۈستىد
چاپىنىنىڭ پېشىنى يېپىپ تۇرۇپ داۋام قىلدى:

— ئوتكەن كۈنلەر ئەسكە چۈشسە يۈرەك ئېزىلىدۇ، — دىدى بوۋ
ئېغىر موڭغا چۈشكەن هالدا ئويلىنىپ تۇرۇپ، — بىر يىلى يېزىمىز
قاتتىق قۇرغاقچىلىق بولدى، بىر تېمىمۇ يامغۇر چۈشمىدى. يۇرت ئىچ
دوزاققا ئايلىنىپ كەتتى، ئولۇم-يىتىم كوپەيدى، ئاچلىق-قەهەتچىلى
كەمبەغەل-نامراتلارنىڭ بوينىغا چۈشكەن سىرتماق بولدى. تۇرخۇنلاردى
تۈتۈن چىقماس بولدى. باينىڭ قوسىغى توق، قولى بىلەن كارى يوق
دىگەندەك، باي-بېگىملەر قارنى يېرىلغىچە يەپ-ئىچىپ، توقلۇقتىن شو
لۇق چىقىرىپ، كېرىلىپ يۈردۈەردى. لېكىن بۇغدايلار قۇرۇپ كەتتى
قوناقلار تېرىلمىدى. سۇ بولمىغاندىكىن، ئەلۋەتتە، تېرىقلى بولماي
دۇ-دە. كەمبەغەلنىڭ ئولۇپ-تىرىلىشى هېچگەپ ئەمەس، ئەمما يەردىن
ئاشلىق چىقمىغىنى بايلار ئۈچۈن زىيان. بىر كۈنى ئەتىگەندە زومىگەر
مۇزەپپەر مېنى ئۇن-تۇنسىزلا ئالدىغا سېلىپ ماڭدى. «ماڭا يول باشلا
قىزىلتاغنىڭ كەينىنى كورىمەن» دىدى. مۇزەپپەر ۋە ئۇنىڭ يالاقچىلىرى
ئاتلىق، مەن پىيادە يولغا چىقتۇق. شۇ كۈنى كەچتە قارلىق تاققا يېتىپ
باردۇق. مۇزەپپەر ئاستىغا تۇلكە تېرىسىنى سېلىپ كېرىلىپ ئولتۇرۇپ،

مەھكەم ئورناتتى ۋە ئاريلاپ-ئاريلاپ سوراپ، خاتىرە دەپتىرىگە نىمىنىدۇ يېزىۋالدى.

— شۇنداق ئوغلۇم، تاغ سۇلىرىغا ئوتمۇشتە بەگ-بايلارمۇ كوز ئالايتقان، لېكىن بۇنىڭدىن ھېچ ئىش چىقمىدى، نىمىشقا ھېچ ئىش چىقمىدى؟ - تومۇر بوۋا سابىرغا سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ قويدى، — سەۋەپ، باينىڭ توگمىنىگە سۇ قويۇشتىن كەمبەغەلگە نىمە پايدا بار؟ باي بايغا باقىدۇ، سۇ سايغا. دىمەك، ئۇ چاغدا ئېلىپ كەلگەن سۇدىن بىز مەتپەئەتدار ئەمەس ئىدۇق. ئاچكوز تويغىنىنى بىلمەس، بېخىل بېيىغىنىنى. باينى قانچە باي قىلساڭ، كەمبەغەلنى ئېزىش قۇربى شۇنچە كۆچىيىدۇ. تېخىمۇ كوپ رىيازەت چېكىشكە توغرا كېلىدۇ. ھازىر بولسا زامان باشقا، ئوزىمىز ئوچۇن ئەكىلىمىز. ئوزىمىز ئوچۇن جاپا تارتىش — بۇ جاپا ئەمەس، راھەت.

— سەن ئوغلۇم، بۇ ئىشقا بەل باغلىغان ئىكەنسەن، ئۇنى ئاخىرىغا يەتكۈز، — دىدى بوۋاي ياش كىشىدەك جۇشقۇنلىنىپ، — سەن بىر ئەمەس، مىڭ، ئونمىڭ! قىزىلتاغنىڭ شىمالىدىن ئەگىپ ئوتۇپ، قارلىق تاققا يېتىش ئوچۇن، مەن بۇ يولنى بىر كۇن ماڭغانمەن. شۇ يولنى بويلاپ، تاغ ئايلاندۇرۇپ، ئوستەڭ چېپىشقا توغرا كەلسە، ھەقىقەتەن ئون، يىگىرمە يىلمۇ ئازلىق قىلىدۇ. سەن ئېيتقان ھېلىقى چارە — تاغنى تېشىپ ئوتۇش چارىسى خېلى توزۇك كورۇنىدۇ. قىزىلتاغ ئىگىز بولغىنى بىلەن قېلىن ئەمەس، پەمىمچە ئوچ-توت يۈز غۇلاچتىن ئاشمايدۇ، قىزىلتاغ بىلەن يۇرت ئارىلىقى بولسا بىردەمچىلىك يول. ئەلنىڭ ئەقلى شەكسىز، كۆچى چەكسىز، دەپتىكەن. كوپچىلىك بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ، بەلنى چىڭ باغلايدىغانلا بولساق، چىققىلى بولمايدىغان تاغ، ئوتكىلى بولمايدىغان دەريا يوق. قارىماققا، تاغ بىلەن ئويناشقىلى بولمايدۇ. لېكىن بىزگە سۇ يوجۇك. يۇيگۇگغا ئوخشاش، ئالدىغا قاراپ تاغنى تېشىۋېرىش لازىم. ۋاقىت بولسا جىق. مىسال ئوچۇن، مەن ئولسەم، كورۇپ تۇرۇپسەن، ئوغۇل-كېلىنلىرىم تۇرۇپتۇ. شۇنچە كوپ نەۋرىلەر چوڭ بولۇۋاتىدۇ. بىلىشىمچە، يۇيگۇڭ روھى — تاغنى توختىماي تېشىۋېرىش روھى......

يىلى بىر - ئىككى قېتىم ئەل - جامائەتنى توپلاپ، كېچە - كېچىلەپ ئـ
ئولتۇرغۇزۇپ، ئاسماندىن يامغۇر يېغىشىنى تىلەك قىلغۇزاتتى. زارەخەت
دۇئا - تەكبىر، نەزىر - چىراق دېگەنلەر ئۈزۈلمەيتتى — ئوزىمىزنىڭ يېغا
ئوزىمىزنىڭ گوشىنى قورۇيتتى. ناۋادا قىزىلتاغنىڭ كەينىدىن بۇلۇت
تىرىلىپ تەسادىپى يامغۇر چۈشۈپ قالسا، «دۇئايىمىز ئىجاۋەت بولـد
خۇدايىم رەھىم - شەپقەت قىلدى» دەيتتى، يامغۇر چۈشمىسە، قۇرغاقچىل
ۋاقتى ئۇزارسا، ئاخۇنۇملارمۇ، بايلارمۇ ئوچىنى بىزدىن ئالاتت
«ھەممەڭ گۇناكار، گۇناكارنىڭ تىلىگى ئىجاۋەت بولمايدۇ» دە
بىزنى ئەيىپلەيتتى. مانا بۇ، موللام دۇئاغا زورلاپتۇ، دېگەننىڭ دەل ئوز
— مەن ئېسىمنى بىلگەندە، — دېدى تومۇر بوۋا ساقاللىرىنى
راپ، تەمكىن ئولتۇرۇپ، — قىزىلتاغ باغرىدا ھەممىسى بولۇپ ئالتە
لاق بار ئىدى، چوڭىدا ئادەم بىلىدەك، كىچىكىدە ئادەم يوتىسىدەك .
ئۇچىدە ھازىر توگمەن چۆگىلەيدۇ. ئازاتلىقتىن كېيىن ھېچقانداق دۇئا
تەكبىر، نەزىر - چىراق دېگەن ئىشلار بولمىدى. ئەمما، گەپنىڭ ئانىسـ
قۇلاق، سۇنىڭ ئانىسى بۇلاق دېگەندەك، بۇلاقلارنىڭ كوزىنى تازىلاش
ئېقىنىنى راۋانلاشتۇرۇش، سىڭىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش يولى بىلە
سۇ بىرمۇنچە ئاۋۇدى، تېرىلغۇ كولىمى بىر ھەسسىدىن كوپرەك ئاشتى
زىرائەتلەرنىڭ سۇ ئىچىش نوۋىتى كوپەيدى... شۇ بالىنىڭ — جاۋتيەر
ئوغلۇمنىڭ ئېيتقانلىرى دۇرۇس. مېنىڭ بىلىشىمچىمۇ بۇ يەردىكى بۇلاق
سۇلىرىنى يەر ئاستىدىن قايناپ چىققان دېگىلى بولمايدۇ، ئۇ قارلىق
تاغ ئۇستىدە دوۋلىشىپ ياتقان قار سۇيىنىڭ ساقىندىسى بولسا، ئەجەپ
ئەمەس......

تومۇر بوۋا ھەرقايسى بۇلاقلارنىڭ تارىخىغا، سۇنىڭ كوپىيىش - ئازىيىش مەزگىللىرىگە، قىزىلتاغ كەينىدە بولغان ھول - يېغىنىنىڭ بۇ- لاقلار ئارقىلىق بۇ تاغلىق كەنتكە كورسىتىدىغان تەسىرىگە ئائىت بىر- مۇنچە ئەھمىيەتلىك تارىخىي ئەھۋاللارنى، زورۇر سانلىق مەلۇماتلارنى، ئېيتىپ بەردى.

سابىر تومۇر بوۋىنىڭ سوزلىرىنى قالدۇرماي ئاڭلاپ كوڭلىگە

نامان تۈلكە خوشامەت بىلەن سابىرغا قاراپ قويدى،— كورمەملا سابىر
شۇجى، تاس قالدى بۇ سۇنىڭ ھەممىسى ئىسراپ بولۇپ كەتكىلى!

سابىر گەپ قىلمىدى، نىياز قۇربان سۇلايمان بىلەن نامان تۈلكىگە قاراپ:

— بولدى، قايتىپ كېتىڭلار، دەم ئالساڭلار بولىدۇ. نامان سىنىڭ كىيىملىرىڭ ئەتە چىقمىسا، دادۇي ئويلىشىپ كورىدۇ،— دىدى.

— رەخمەت، نىياز جۇرىن، رەخمەت،— نامان تۈلكە يالىڭاچ بەدەنلىرى بىلەن پۈكلىنىپ تازىم قىلدى،— بۇ— ئوز ئىشىمىز، ھازىر سۇ دىگەن قان بىلەن باراۋەر، ئۇنى توسۇۋالمىسىمىز ئوبدان بولدى.

سۇلايمان بىلەن نامان تۈلكە كەتكەندىن كېيىن، نىياز قۇربان:

— بۇ ئىككى يومشىشىكنىڭ ئىپادىسى بىر قەدەر ياخشى، بولۇپمۇ سۇلايمان تۈزۈك،— دىدى ۋە،— ئوزگىرىشىمۇ ياخشى، قالپىغى ئېلىپ تاشلانغان بەزى يومشىشىكلارغا سېلىشتۇرغاندا، سۇلايمان ياماق ئەمەس،— دەپ قوشۇپ قويدى.

— نامان تۈلكىنىڭ ئادەم بولغىنىنى بۈگۈن كوردۇم،— دىدى كەتمەن تۇتۇپ تۇرغان بىر ياش سۇچى،— ئەسلىدە سۇلايمان بىلەن نامان مىچىتتا ناماز ئوقۇۋىتىپتىكەن، سۇنىڭ شىقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، دەرھال يۈگۈرۈپ كەپتۇ. كاساپەت ئېتىزنىڭ قىرلىرى بوش ئىكەن، سۇ تېشىپ زادى ئارام بەرمەي تۇراتتى. ئۇلار كېلىپلا يار ئالغان يەرگە ئوزىنى ئېتىشتى. نامان تۈلكە ئالدى-ئارقىسىغا قارىماي، كىيىملىرىنى سېلىپ، سۇ كولاپ كەتكەن توشۈكلەرگە تىقتى. بولمىسا، بۇ كاساپەت سۇ خېلىلا بىسەرەمجان قىلاتتى،— ياش سۇچى ئويلانغان ھالدا قوشۇپ قويدى،— مەن بۇ نامان تۈلكىنى دەشنام يىگىنىم، بەش نان يىگىنىم، دەيدىغان داپ يۈز، هورۇن بىر نىمە دەپ ئويلايتتىم، بۈگۈن ئۇنىڭغا ئەقىل كىرىپ قاپتۇ.

سابىر ياش سۇچىغا قاراپ قويدى ۋە:

— يومشىشكلارنىڭ ئوزگىرىشىدىمۇ پەرق بار،— دىدى ئۇ كەتمەننى قولىغا ئېلىپ، يار ئالغان قاشنى ئىگىزلىتىپ تۇرۇپ،— ئاممىنىڭ نازارىتى، پارتىيە سىياسىتىنىڭ تەسىرلەندۈرۈشى، تەربىيىسى ئارقىسىدا

تىمۇر بوۋا سوزلەۋېتىپ، كوڭلى - كوكسى خوشاللىققا تولغان هالدا هاياجانلاندى. قاش - كىرپىكلىرى سەكرەپ، قاپاقلىرى لىپىلدىدى؛ كوزلىرى نۇرلىنىپ، يېقىملىق كۇلۇمسىرەپ قويدى:

— شۇنداق، ئوغلۇم، سەن ئوزەڭ هېمىشەم: بىز كەمبەغەل دېخان- تۇۋەن ئوتتۇرا دېخانلارنىڭ روھىمىز دۇنيانى ئوزلۇكسىز ئوزگەرتىش- يېڭىلاش روھى دەيتتىڭغۇ. هە، مانا شۇنداق، بۇ — جىلىڭ گەپ. پارتىيە- مىز، ھۆكۈمىتىمىز تاغدەك يولەنچۇك بولۇپ تۇرغان يەردە بىز يەنە نىمىدىن ئەندىشە قىلاتتۇق؟......

سابىر تومۇر بوۋىنىڭ ئويىدىن خوشال، قەلبى جۇشقۇنلانغان هالدا قايتتى، ئوزىنى يېڭىلىك ۋە ئىشەنچلىك سېزەتتى، پۇتۇن تېنى يايراپ، ۋۇجۇدىنى كۇچ - قۇۋۋەت بىغىشلىغۇچى بىر ئىسسىق ئېقىم ئەكىلەتتى.

ئۇ ئەتىكى يۇرۇشنىڭ تەييارلىقىنى ئويلاپ، ئوز ئويىگە ئېلىپ بارىدىغان، بولۇق جىگدىلەر ئوسكەن ئارا يولدا ئالدىراپ كېتىۋاتقاندا، بىردىن ئىشتىندىن باشقا هەممە نەرسىنى سېلىپ تاشلاپ، ئېرىق بويىدا نىمە بىلەندۇ هەپىلىشىپ تۇرغان بىر كىشىنى كوردى.

سابىر يېقىن كېلىپ، قولى بىلەن توپا ئىتتىرىپ ئېتىز قىرلاۋاتقان نامان تۇلكىنى تونىدى. ئۇنىڭدىن سەل نېرىدا پومىشىشىك سۇلايمان يار ئېلىپ كەتكەن قىردا سۇنى بەدىنى بىلەن توسۇپ، توغرا ياتاتتى. ئۇنىڭ قېشىدا نىياز قۇربان بىلەن يەنە بىر سۇچى سۇلايماننىڭ بەدىنىگە يو- لەپ، كەتمەندە توپا تاشلاۋاتاتتى. يول ئۇستىگە ئېقىپ چىقىپ كەتكەن سۇ ئاي يورۇغىدا ئەينەكتەك پاقىراپ كورۇنەتتى.

سابىر نىياز قۇرباننىڭ قېشىغا يېتىپ كەلگەندە، يار ئالغان جاي ئېتىلىپ بولدى. پۇتۇن كىيىملىرى بىلەن لايغا مىلىنىپ كەتكەن سۇلاي- مان ئورنىدىن تۇردى ۋە سەل خىرقىرىغان ئاۋاز بىلەن:

— هەر نىمە بولسا، ئېتىۋالدۇق، هېچقانچە سۇ ئىسراپ بولمىدى، — دېدى ۋە نامان تۇلكىگە قاراپ: — نامان ئاخۇن، سىلى كىيىملىرىنى تاپالىلىمۇ، يا ئەتە تېپىۋالامىلا، — دېدى.

— شۇنداق قىلايمىكىن، مەن ئۇنى سۇ كولاپ كەتكەن توشۇكلەر- گە تىقىۋەتكەن، سۇ ئىسراپ بولمىسىلا، كىيىم دېگەن چاغلىق نەرسە، —

— يوقسۇ چوكام، خۇدا ساقلىغان يەردە بالا يوق، دىگەن گەپ بار، — دىدى سۇلايمان، — ئىنشائاللا ھىچكىم كورمىدى ھەم ئادەم كورىدىغان چاغدا مەن ئۇ يەردە بولمىدىم. ئەممازە، ئالدىراشچىلىقتا، ھىلىقى نىجىس تاماكا خالتام چۈشۈپ قاپتۇ. بۇ خالتا سۇ بىلەن ئىقىپ كەتكەن بولسىغۇ مەيلى، ھەرگىز ئۇ ئىسىلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان بولمىسۇن، ئىگەكىم.

— ئەمما، بۇ ئىشنى قاسىم بىلدى، — دىدى نامان، — لىكىن، بىلمەسكە سالدى.

— بىلمەسكە سالىدۇ، بىلمەسكە سالماي! — سۇلايمان پىچىرلاپ ئىيتتى، — ئەمدى ئۇ ھارامزادىنىڭ نۇقتىسى قولىمىزدا. ئۇ تازا ئىككىلەندى، ئاخىر كىلىپ قولىمىزغا چۈشتى. قاسىم ئەمدى بۇ نۇقتىنى ئۈزۈپ چىقىپ كىتەلمەيدۇ، ئۈزۈپ چىقىپ كىتىش ئۈچۈن، بىزنىمۇ، ئوزىنىمۇ پاش قىلىشقا توغرا كىلىدۇ.ئەمما، ئۇ ئۇنداق قىلالمايدۇ، ئوزى ئۈچۈن ئۇخلاپ، باشقىلار ئۈچۈن چۈش كورۈپ يۈرىۋىرىدۇ.

— توغرا، قاسىم ئۈچۈن سابىرنى يىقىتىپ، زەيتۇنەمنى قولىغا كەلتۈرىدىغانلا ئىش بولسا بولىدۇ، باشقىسى بەرىبىر......

2. قانلىق قاراياغاچ

يىگىيەر دادۇيىنىڭ ئەزالىرى سابىر باشچىلىق قىلغان بىر گۇرۇپپا تومۇر بوۋىنىڭ يول باشلىشى بىلەن قىزىلتاغنىڭ كەينىگە قارلىق تاغ ۋە سۇلۇق جىلغىنى كوزدىن كەچۈرۈپ تەكشۈرۈشكە كەتكەنلىگىنى ئەتىسى خوشال بولۇپ ئاڭلىدى.

تومۇر بوۋا سابىرنىڭ: «بوۋا، سەن ياشانغان ئادەم، بارمىغىن...» دىگىنىگە ئۇنىماي، ئوزىنىڭ: يول ماڭسا ئىچىلىدۇ، ئادەم ئىشلىسە ياشىرىدۇ، دىگەن قارىشىدا چىڭ تۇرۇپ، يول باشلاشنى قەتئىي تەلەپ قىلىپ ئۇستىگە ئالدى:

— ئات ئالساڭ مىنىپ كور، چىنە ئالساڭ چىكىپ، — دىدى بوۋاي خوشاللىق بىلەن، — تاغنىڭ ئوزىگە بارغىنىمىز تۈزۈك ئىش بولىدى.

بەزىلىرى ئۆزگەردى، قالپىغى ئېلىپ تاشلاندى. لېكىن بەزىلىرىنىڭ بىردەملىك ئىشقا قاراپ خۇلاسە چىقارغىلى بولمايدۇ، ئەھۋال مۇرەككەپ. بولۇپمۇ سۇلايمان بىلەن نامانىنىڭ ئانچە-مۇنچە ئاكتىپلىق كۆرسەتكىنىگە قاراپ، بىرنەرسە دېيىش تېخى بالدۇر......

دەل شۇ چاغدا، سۇلايمان بىلەن نامان تۇلكە كونا مەسچىتنىڭ يېنىدىكى يالغۇز ئاياق يول بىلەن ئالدىراپ ئۆيىگە تەرەپكە كېتىۋاتاتتى.

— كۆرۈدىلىمۇ چوكام، — دېدى سۇلايمان ئالدى-ئارقىسىغا خۇدۇكسىنىپ قاراپ، — سابىر ئىشەنمىدى.

— راست، ئىشەنمىگەندەك قىلدى، ئەجەپ يامان نىمكەن بۇ سابىر.

— سابىر خەتەرلىك ئادەم، — دېدى سۇلايمان ئاستا خىقىراپ، — ئابدۇراخمان لىيەنجاڭ ئۇنى يەر ئاستىدىكى ئىلانىڭ كۆشىگىنىنى بىلىدىغان نەرسە، دەپ توغرا ئېيتقان ئىكەن. بۇ سابىرلا بولىدىكەن، سىلى بىلەن بىزگە كۈن يوق.

— بىكارغىلا ئاۋارە بولۇپ، ئۆزىمىزنى ئېچىققا بېسىپتىمىز، — نامان تۇلكە پۇشايمان قىلغاندەك، ئۆچكە ساقىلىنى سىلاپ قويدى، — بەربىر ئىشەنمىدى!

— ياق، بۇ قىلغىنىمىز تازا جايىدا ئىش بولدى، — دېدى سۇلايمان قەتئىيەتلىك بىلەن، — مۇنداق پۇرسەتنى ھەرگىز قولدىن بەرگىلى بولمايدۇ. ئادەم كۆرگىنىگە ئىشىنىدىغان نەرسە، سابىر ھېچبولمىغاندا، بۇ ئىككىسى سۇ ئۈچۈن شۇنچە كويۇپ-پىشىۋاتىدۇ، مۇنداق ئادەملەر ئامبارغا ھەر ھالدا قول تەككۈزمەس، دەپ ئويلايدۇ، گۇمانى تارقايدۇ. ھازىر مانا شۇنداق جىددى پەيت. ئۇندىن قالسا، بۇ ئىشىمىزنى ئەزالار ئاڭلىسا، كۆڭلىدە بىزنى ئۆزگىرىپتۇ، دەيدۇ. ئادەتتىكى چاغدا، چەككەن جاپا ھېچكىمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەيدۇ، مۇنداق پەيتتىكى ئىش، ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىدۇ. بۇ موھىم.

— شاگىيۇم، — دېدى نامان تۇلكە كۆزلىرىنى ئالاق-جالاق قىلغان ھالدا ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، — يۈرىكىم سەل ئېغىپ-ئېغىپ تۇرىدۇ، سىلى ئامبارنىڭ قېشىنى بۇزۇۋاتقاندا، خۇدا ساقلاپ، ھېچكىمنىڭ كۆزىگە چۈشمىسلە-دە.

لەرنى يايدىتىپ چىقىپ كەتكەن بولسا كېرەك. سابىرلار مال قوتىنىغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، خۇجۇننى ئىچىپ، نان - پان يېيىشىپ، ناشتا - ناھار قىلىشتى، بۇلاق سۇيىدىن ئۇچۇملاپ ئىچىشتى. سابىر ئۇي ۋە قوتانلارنى قاراشتۇرۇپ چىقتى، باشقىلار بىرئاز دەم ئېلىۋېلىش ئۇچۇن، يامغۇر يالىغان پاكىزە، يۇمشاق شىغىل ئۇستىگە سوززۇلۇشتى.

ئەمما، نىمە ئۇچۇندۇ سېلىماخۇن نانمۇ يىمىدى، سۇمۇ ئىچمىدى. ئۇ مال قوتىنىنىڭ ئەتراپىنى بىر قۇر كوزدىن كەچۇرۇپ ئايلىنىپ كېلىۋېتىپ، «قانلىق قاراياغاچ» نىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئىختىيارسىز توختاپ قالدى.

ئۇ قاراياغاچقا كوزىنى ئالماي ئۇزاق قاراپ تۇردى. ئوتتۇرا بوي، يۇزلىرى يۇمۇلاق، چوڭ كوز، قاڭشالىق، قويۇق بۇرۇتلۇق بۇ ئادەمنىڭ ئىگىسىنىڭ ئۇچىدا كىچىككىنە ساقىلى بار ئىدى. ئۇ بىرەر ئىشتىن ئالدىراپ خوشالمۇ، خاپىمۇ بولۇپ كەتمەيتتى ۋە ناھايىتى كەم سوز ئىدى. ھازىر بولسا ئۇنداق ئەمەس، ئۇنىڭ ئويچان چوڭ كوزلىرىدىن ئاچچىق غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاچراپ تۇراتتى.

تومۇر بوۋا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاستا قەدەم بېسىپ سېلىماخۇننىڭ قېشىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ ھېسسىياتىنى چۈشىنىپ:

— بولدى قوي، سېلىماخۇن، بىزنىڭ يولىمىز تېخى ئۇزاق، ماگايلى، — دىدى.

باشقىلار دەسلەپ نىمە بولغانلىغىنى چۈشەنمىدى، لېكىن سېلىماخۇننىڭ كوزلىرىدىكى غەزەپ ئوتلىرى سابىرنىڭ دىققىتىنى تارتتى، بۇ يەردە قانداقتۇ بىر ۋەقە بولغاندەك ئىدى. سابىر:

— سېلىم ئاكا، ساڭا نىمە بولدى، بىر نەرسە يەۋالغىن، ماڭىمىز، — دىدى.

سېلىماخۇن قانلىق قاراياغاچقا بىر پەس قاراپ تۇردى - دە، بۇرۇلۇپ سابىر كوتىرىپ كېلىۋاتقان خۇجۇننى مۇرىسىگە ئالدى.

— جۇرۇڭلار بالىلار، ماگايلى......

تومۇر بوۋا نىمىنىدۇ ئەسكە ئالغاندەك، قوشۇمىلىرىنى تۇرۇپ، ئۇياق - بۇياققا ماگدى، بەلۋىغىنى تارتىپ باغلىدى ۋە بەلۋىغىغا ئېسىۋالغان

ھەممىنى كورۇپ، ئىدىتتلاپ، ئاندىن ئىشقا كىرىشسەك، كوڭلىمىز توق، ئىشە
چىمىز زور بولىدۇ، ئەزالار بىلەنمۇ ئوبدانىراق مەسلىھەتلىشىپ، بىر پىكر
كەلگىلى بولىدۇ......

ھاۋا سۇتتەك ئوچۇق، ساي ئىچى تىپ - تىنچ ئىدى. قىزىلتاغ بو
لاپ، شىمالغا سوزۇلغان «پادىچىلار يولى» تەدرىجى ئىگىز كوتىرىلى
باراتتى. ئاياقلار ئاستىدا شىغىل غىچىرلايتتى ۋە ئۇ يەر - بۇ يەردە تا
دىن غۇلاپ چۇشكەن ئويدەك، كات ساندۇقتەك چوڭ - چوڭ قۇرام تاشلا
كوزگە چېلىقاتتى، غۇژمەك ئوسكەن قىزىليۇلغۇن كەينىدىن توشقانلار چ
قىپ، ئۇزۇن قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، كوزلىرىنى ھاقىرىتىپ يولۇچىلار
ھەيران بولۇپ قارايتتى، ئاياق ئاستىدىن ئاغمىخان، لەغمەنتاقتاقلار شىپ
قىلىپ، ئۇياقتىن - بۇياققا چىپىشىپ ئوتۇشەتتى.

تەكشۇرگۇچىلەر بىر خىل، سالماق مېڭىشتى. سابىرنىڭ مۇرىسىد
ئوزۇق - تۇلۇك، روزىغار سېلىنغان خۇجۇن بار ئىدى، ئۇ بويىنغا ئاپتو
ئۇلارنىڭ كەينىدە بەش - ئون قەدەم ئارقىدىراق تۇراخۇن بىلەن دادوي
تۆنجۈبۇ شۇجىسى ئابابەكرى كېلىۋاتاتتى. ئابابەكرى گەپ خۇمار ئىدى
تۇراخۇن بولسا ئۇنىڭغا ئوزىنىڭ مۇزەپپەرنىڭ پالەچ قىزى ئۇچۇن بورى
ئىزلىگەن خاتىرىلىرىنى كۇلكىلىك ھېكايە قىلىپ سوزلەپ بەردى
ئەڭ كەينىدە تومۇر بوۋا بىلەن سېلىماخۇن ماڭغان ئىدى. سېلىماخۇن —
دادوي داگجۇبۇسىنىڭ ۋېيىيۈەنى بولۇپ، قىرىق بەش ياشلاردىكى كىشى
ئىدى. ئۇ تومۇر بوۋىنىڭ سوزلىرىگە قۇلاق سېلىپ، ئويچان كېتىۋاتاتتى.
قوزا چۇش بولغاندا، يىراقتىن مال قوتىنى ۋە كوجۇمگىنە بوستانلىق كو
رۇندى. مال قوتىنىنىڭ يېنىدا ئۇچلىرى قۇرۇپ قالغان بولسىمۇ، ئىگىز، باراخ
سان ئوسكەن بىر قاراياغاچ بار ئىدى. قاراياغاچ يىراقتىن كوزگە تاشلىناتتى
ۋە ئۇنى كىشىلەر «قانلىق قاراياغاچ» دەپ ئاتايتتى. قانلىق قاراياغاچنىڭ ئەت
راپىدا بىر يۇرۇش ئاپپاق ئويلەر، كىچىككىنە باغ ۋە بۇلاق بار ئىدى.
دادۇينىڭ چارۋىلىرى يازلىقى ئەنە شۇ يەرنى مەركەز قىلىپ، ئەتراپتىكى
جىرالاردا يايلايتتى.

مال قوتىنىدا ھازىر ھېچكىم كورۇنمەيدۇ، ئېھتىمال، قوي - ئوچكى

دەپ ئويلاپ، بېشىم قېتىپ تۇرغاندا، قوتان ئالدىدا مۇزەپپەر پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا مۇزەپپەرنىڭ يالاقچىلىرى ئۈچ تىللىق قامچىلىرىنى ئوتۇگىنىڭ قونچىلىرىغا قىستۇرۇۋېلىپ، نىمىنىدۇ تىمىسقىلاپ ئەگىپ يۈرەتتى. ئەمما، ماڭا قارىمايتتى. مۇزەپپەر مېنىڭ سەل ھودۇقۇپ تۇرغانلىقىمنى كورۇپ، زەھەر تامىدىغان كوزلىرىنى ماڭا نەشتەردەك تىكتى ۋە ئۇشتۇمتۇتلا:

— ھە، ئېيتە، قانچە قوزىنى ئوغرىلىدىڭ؟ — دىدى.

— ئوغرىلىمىدىم، ئۈچ قوزا......

— ھە؟!... — مۇزەپپەر مېنى تىرىكلا يەۋېتىدىغاندەك ئەلپاز بىلەن ۋاقىرىدى:

— يەنە بىر ئېيتە، قانچە؟

— ئۈچ، ئۈچ...قوزا پادىدىن ئايرىلىپ قالغان ئوخشايدۇ......

مەن شۇ گەپنى ئېيتقىنىمنى بىلىمەن. كوزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە بەگنىڭ يالاقچىلىرى مېنى قارايـاغاچقا تېڭىۋەتتى. مۇزەپپەرنىڭ كۇمۇش ساپلىق قامچىسى يۈز - كوزۇمگە نەشتەر سانچىغاندەك تاراسلاپ تېگىشكە باشلىدى. يۈزلىرىم تارشىدەك قېتىپ، تىلىم - تىلىم بولۇپ يېرىلىپ، بۇرنۇمدىن ئۇقتەك قان كەتتى. بېشىم بىر تەرەپكە ئېسىلىپ چۈشۈپ، بارغانچە تاياقنى سەزمەس بولۇپ قالدىم. شۇ ئەسنادا قۇلىقىمغا ئىمىن ئاكىنىڭ ئاۋازى كىرگەندەك بولدى، — سېلىماخۇن ئوزىنىڭ سول تەرىپىدە مەزمۇت قەدەم تاشلاپ ئالدىرىماي كېتىۋاتقان سابىرغا قاراپ قويدى، — سېنىڭ رەھەتلىك دادا ئىمىن ئاكىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى:

— بېگىم، مەن تىلەي، بىز قوزىنى تاپىلى، قوزا يولدا قالغان ئوخشايدۇ......

كوزۇمنى ئېچىپ قارىسام، راست ئىمىن ئاكا ئىكەن، ئۇ بەگنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ، ھەدەپ يالۋۇرۇپ، مېنى تىلەۋېتىپتۇ:

— سېلىم كىشىنىڭ ھەققىگە قارا سىنايدىغان بالا ئەمەس، قوزا جەزمەن پادىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ، بىز تاپىلى......

ئىمىن ئاكا يېلىنغانسىرى مۇزەپپەر تېخىمۇ ئەدەپكەتتى ۋە كالىدەك

غىلاپ پىچىغىنى ئالدىغا سۇرۇپ قويدى، ئاندىن تاش ئۈستىگە سېلىپ قوي
غان ئالدى ئوچۇق يېلىڭ توننى مۇرىسىگە تاشلىدى - دە:

— قېنى ئەمسە كەتتۇق، باللار، — دېدى ۋە نابىر، سادىق، ئابا
بەكرىلەرگە قاراپ ئېغىر بىر ئاھاڭدا ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ قويۇپ ئېيت
تى، — سىلەر باللىرىم تېخى بەزىبىر ئىشلارنى دېگەندەك بىلىپ كەتمەي
سىلەر. كىشىلەر بۇ قاراياغاچنى بىكارغا «قانلىق قارايىاغاچ» دەپ
لىماخۇن بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى سۆزلەپ بەرسۇن، قانداق، سېلىماخۇن، سۆز
ئاتاشمىغان. بۇنىڭمۇ ئۆزىگە چۇشلۇق تەرىپى بار. قېنى بىز ماڭىلى، سې
لەپ بېرەمسەن......

ئۇلار قوتاندىن ئايرىلىپ، تاغ بېغىرلاپ يولغا چۈشتى. سېلىماخۇن
خۇجۇننى ئۇ مۇرىسىدىن بۇ مۇرىسىگە يوتكەپ تۇرۇپ، غەمكىن بىر قىيا
پەتتە سۆز باشلىدى:

— مېنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىم قاچاندىن بۇيان زومىگەر مۇزەپپەرلەرگە
باغلىنىپ قالغىنىنى بىلمەيمەن، — دېدى ئۇ تاشلارنى غىچىرلىتىپ، سال
ماق قەدەم بېسىپ كېتىۋېتىپ، — لېكىن، مەن ھوشۇمنى بىلىپ يەتتە ياش
قا كىرگىنىمدە داداممۇ، ئاناممۇ يوق ئىدى. كورگىنىم مانا شۇ قارايا
غاچ ھەم ئالدىمدىكى بىر پادا مال بولدى. چىرىپ كەتكەن زىغىر پاخ
لىنى سېلىنچا، تاشلاندۇق پارچە - پۇرات تېرىلەرنى يېپىنچا قىلىپ، ئەش
قارايىاغاچ تۇۋىدە ئۈچ تېمى بار، بىر تېمى يوق قوتاننى ماكان قىلىپ،
قوي - ئوچكىلەر بىلەن بىللە يېتىپ - قوپۇپ، ئون ئالتە ياشقا كىردىم
ئەتىيازنىڭ جۇت - شىۋىرغانلىق بىر كۈنى كەچتە مالنى قايتۇرۇپ قوتان
غا كەلسەم، قارايىاغاچقا مۇزەپپەرنىڭ ھېمىشەم ئۆزى مىنىپ يۈرىدىغان
تامدەك قارا جەدە ئېتى باغلاقلىق تۇرۇپتۇ. يۈرىكىم مۇزدەك قېتىپ، دەر-
ھال قويلارنى سانىدىم. مانا پېشكەلچىلىك!... تۇغۇلغىنىغا بىر ئايچە
بولغان ئۈچ قوزا ھېچنەدە يوق. مۇزەپپەر ئۆز ئادىتى بويىچە ھەرىيلى ئەت
يازدا يېڭى تۇغۇلغان ئەركەك قوزىلارنىڭ كورپىسىنى سويۇپ ئېلىۋېلىپ،
گوشىنى سوڭگىدىن ئايرىلغىچە قاينىتىپ، مۇسەللەس قاينىتىپ ئىچەتتى.
بىرمۇ قوزىنىڭ يوقىلىشىغا يول قويمايتتى. مەن «ئەمدى قانداق بولدى.
بۇ قوزىلار نەدە ئايرىلىپ قالغاندۇ، نىمىشقىمۇ بىخەستەلىك قىلغاندىمەن»

بىز پادىچىلارنىڭ بىردىن - بىر ھەمراھىمىز ئىدى. مەن ئىمىن ئاكام-
نىڭ يۈز - كۆزىگە قاراپ، ئۇنىڭ قەلبىدە پىغان، غەزەپ، نەپرەتلىك
نالەش ئوتلىرى يېنىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. ئۇ ئاخىر مېنىڭ بېشىمنى
سىلاپ تۇرۇپ:
— سېلىم، سەن بىلەن بىز تەقدىرنىڭ تەتۈر كۆزىگە ئىلىنىپ قال-
غان ئادەملەر. ئىنىم، سەن زۇلۇم تىكەنلىرى ئۈستىگە تۇغۇلۇپ، شۇ تىكەن
ئۈستىدە چوڭ بولدۇڭ، ئالەمگە تورۇلۇپ قىلچە خوۋلۇق كۆرگىنىڭ يوق.
سەن بۇ كۈنلەرنى ھەرگىز يادىڭدىن چىقارما. لېكىن، شۇنى بىلىپ قوي-
غىنكى، سەۋرى - تاقەت قاچىسى يېرىلىشقا ئاز قالدى. قاراڭغۇ تۈن ھەر-
قانچە ئۇزۇن بولسىمۇ، بەرىبىر تاڭ ئاتماي قالمايدۇ، ئەلنىڭ پىغانى
مۇزەپپەرلەرنىڭ زۇلمىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋېتىدىغان چاغلارمۇ يىراق
ئەمەس. بىزنىڭ يورۇق كۈنلىرىمىز ئاخىر يېتىپ كېلىدۇ... — دېدى.
مەن ئىمىن ئاكامنىڭ نېمىنى ئىشارەت قىلىۋاتقانلىقىنى تازا چۈ-
شىنەلمىدىم، لېكىن، ئىمىن ئاكام كۆزى قىيمىغاندەك بولۇپ:
— سېلىم، سەندىن ئايرىلىش بىز ئۈچۈن ئېغىر. شۇنداق بولسىمۇ
سەن بۇ يەردىن كەتكىن، ئۇكام. مۇزەپپەر — ئادەم قېنىنى ئىچىدىغان بۇ
جاللات ئاخىر سېنىڭ ياش ھاياتىڭغا زامىن بولىدۇ، سېنى تىرىك يەپ
قويىدۇ. بىلسەڭ ئۇكام، سەن تۇغۇلغاندىن تارتىپ مۇزەپپەرگە داداڭنىڭ
نەچچە ئەۋلادى ئىشلەپ تۈگىتەلمەي كەتكەن «قەرزى» ھېساۋىغا ئىشلە-
ۋاتىسەن. لېكىن بۇ «قەرز» نىڭ ئاخىرى ھېچ كۆرۈنىدىغاندەك
ئەمەس... باي، بەگلەرگە بىزنىڭ ھەق ئالماي تىنىمسىز ئىشلەۋېر-
دىغان كۈچىمىز لازىم. ئىشلىسەڭلا باشقا يۇرتلاردىمۇ بىر ئامال قىلىپ
كۈن ئالغىلى بولىدۇ، — دېدى.
ئىمىن ئاكام شۇنىڭدىن كېيىن، بىر نەرسىدىن خەۋپسىرەپ ئالدى-
رىغاندەك، ئۆزىنىڭ بىردىن - بىر مۈلكىنى — كۆپ يىللار يېنىدىن ئاجرات-
ماي كەلگەن غىلاپ پىچىقىنى سوغا قىلدى. باشقا پادىچىلارمۇ مېنىڭ-
كىدىن تۈزۈكرەك دەپ ھېساپلىغان تېرە چاپان، ماتا بەلۋاغلىرىنى ئال-
ماشتۇرۇپ بەردى. قالغان - قاتقان نانلىرىنى يوللۇق قىلدى.
مېنىڭ ھەقىقەتەن بۇ يەردە تارتىشىدىغان ئۇلاردىن باشقا ھېچكىمىم

ھوكۇرەپ يەنە ماڭا ئېتىلدى. ئىمىن ئاكا يالۋۇرۇشنى قويدى - دە
ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، بەگنىڭ ئالدىدا گەۋدىسىنى كېرىپ، قەددىنى
تىك تۇتۇپ، نىمە كورسەم شۇنى كورەي دىگەن بىر قىياپەتتە تۇردى
باشقا پادىچىلارمۇ ئىمىن ئاكىنىڭ كەينىگە كېلىپ، بەگكە مىقتەك قادال
دى. پادىچىلار ئېغىز ئېچىپ گەپ قىلمىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ تېرىسىگ
پاتماي تېشىپ تۇرغان غەزەپ - نەپرىتى بەگنى «لەسسىدە» قىلىپ
قويدى.

شۇنىڭدىن كېيىن مۇزەپپەر قولىدىكى كۈمۈش ساپلىق قامچىنى پ
قىرىتىپ تاشلىۋەتتى - دە، ئىمىن ئاكىغا گولىيىپ:
— ئىمىن! سېلىم كۈننىڭ سېرىغىنى كورسۇن دىسەڭ، ئەتە ئەتىگەر
چاي ۋاقتىغىچە ئۈچ قوزىنى مېنىڭ ئالدىمغا تىرىك ئەكىلىش. ئەكىلىش
مەيدىكەنسەن، مەن سېلىمنىڭ تېرىسىنى قوزىنىڭ تېرىسىنى سويغاندەك
سويۇۋەتىمەن، ھېچكىم مېنى مۇزەپپەر بەگ دەپ ئاتىمىسۇن! — دىدى
مۇزەپپەر ئوزىنىڭ دىگىنىنى قىلىدىغان قانخور ئىدى. ئۇنىڭدىن
زادىلا ئىنساپ دىگەننى كۈتۈش مۇمكىن ئەمەس. ئىمىن ئاكا مېنى ۋ
باشقا پادىچىلارنى ئەگەشتۈرۈپ جىلغا تەرەپكە ئېلىپ كەتتى، يول بويى
قوزىنى ئىزلىدۇق. تۈن قاراڭغۇ، شىۋىرغان قۇتراپ كەتتى، سوغاق سو
گەكتىن ئوتتى. مەن پۈتۈن بىر كۈن ئىسسىق ئىچمىگەنلىگىم، ئۈنىڭ
ئۈستىگە بۇرنۇمدىن قان كەتكەنلىگى ئۈچۈن، بىردەم مېڭىپلا ھالسىزلىنىپ
قالدىم. بىر تاغ قاپتىلىغا كەلگەندە، ئىمىن ئاكا مېنى بىر ئوڭكۈرگە
باشلاپ كىردى. پادىچى قېرىنداشلار ئوزلىرىنىڭ تېرە چاپانلىرىنى ئۈس-
تۈمگە يېپىپ قويدى. ئىمىن ئاكام بەلۋېغىدىن نان ئېلىپ بەردى، چاق-
ماق تېشىنى مازغا سۈركەپ گۈلخان ياقتى. كوزۈم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بىر
چاغدا كوزۈمنى ئاچسام، شىۋىرغان توختاپ تاڭ ئېتىپتۇ، ئوڭكۈردە ھېچ
كىم يوق... قوزا چۈش بولغاندا، ئىمىن ئاكام ۋە باشقا پادىچىلار
ھەر تەرەپتىن كېلىشتى. ئولگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەندەك قوزىلار يوق.
ئىمىن ئاكامنىڭ يۈز - كوزلىرىنى ئەلەم ۋە ھەسرەت تورلىرى چىرماپتۇ.
ئۇ ئوڭكۈرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ماڭا ئۇزاق تىكىلىپ قاراپ تۇردى. ئىمىن
ئاكام ئاز گەپ قىلىدىغان، مەرت، بىر سوزلۈك، مېھرىۋان ئادەم بولۇپ،

نىمىگىدۇ تەقەززا بولۇپ ئالدىراۋاتقاندەك بىلىندى.

— دۇنيادا بولغان ياخشى-يامان ئىشلار ئۇنتۇلۇپ كەتسە كېتىدۇكى، — دېدى بوۋاي بىر قىيا تاشتىن ئەگىپ ئۆتۈۋېتىپ، — زالىم بايلار، قانخور بەگلەرنىڭ بىز كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارغا قىلغان دەرت-ئەلەملىرى، زۇلۇم-كۈلپەتلىرى ئۇنتۇلۇپ كەتمەيدۇ. سىلىماخۇننىڭ ئېيتقانلىرى دۇرۇس. ئۇنىڭ ئاخىرىنى مەن ئېيتىپ بېرەي: كىچىك سېلىم قاچقاندىن كېيىن مۇزەپپەر ئەتىسى ئەشۇ قاراياغاچ تۈۋدە يەنە ئىمىن ئاخۇننى تۇتتى، تولەپ بېرىشكە قىستىدى. ئىمىن ئاخۇن ئىشلەپ تولەپ بېرىشكە ماقۇل بولدى. لېكىن مۇزەپپەر: «ئىمىن، سەن ئېيتقىن، بىر قوي قانچە يىل ئۆمۈر كۆرىدۇ؟» دەپ سورىغان. ئىمىن ئاخۇن «ئون، ئون بەش يىل» دەپ جاۋاپ بەرگەن. مۇزەپپەر: «بىر قويدىن قانچە قوزا ئېلىشقا بولىدۇ؟» دېگەن. ئىمىن ئاخۇن: «سەككىز-ئون قوزا ئېلىشقا بولار» دېگەن. مۇزەپپەر: «ئون ئەمەس، سەككىزدىن ھېساپلىغاندا، ئۈچ قوي قانچىگە كۆپىيىدۇ؟» دەپ سورىغان. ئىمىن ئاخۇن: «يىگىرمە تۆت قوي بولىدۇ» دەپ جاۋاپ بەرگەن.

شۇنىڭدىن كېيىن مۇزەپپەر:

— توغرا ھېساپلىدىڭ، دېمەك سەن، يىگىرمە تۆت قويغا قەرزدار بولدۇڭ، دېگەن.

كۆردۈڭلارمۇ، بۇ قانخورنىڭ ھېساۋىنى! ئۇ ئەنە شۇنداق ھېساپلىغان. بۇ ئىشلار ھازىرقىدەك يادىمدا تۇرۇپتۇ، شۇ چاغدا ئىمىن ئاخۇن ئادەم سۈرەتلىك بۇ يالماۋۇزنىڭ نائىنساپ مۇددىئاسىنى پەملەپ، غەزىۋى تېشىپ:

— بېگىم، بۇ قانداق ھېساپ؟ يوقالغان ئۈچ قوزا ئەركەك قوزا ئىدى، ئەركەك قويمۇ كۆپىيەمدۇ؟ — دېگەن. مۇزەپپەر:

— نېمە؟... ئەركەك قوي كۆپەيمەيدۇ، دەپ ساڭا كىم ئېيتىدۇ؟ ئەركەك قويىنى ئالماشتۇرسا، ساغلىق قوي ئالغىلى بولمامدىكەن؟ مەن تېخى بۇ ئۈچ قوزىدىن كۆپەيگەن يىگىرمە تۆت قوينىڭ يۇڭ-تېرىلىرىنى ھېساپلىمىدىم، تېخى ئۇغۇتىمۇ بار، دېگەن.

ئىمىن ئاخۇن مۇزەپپەرنىڭ بۇ قىپ-يالىڭاچ قاراقچىلىق

يوق ئىدى. ئەمما، «مەن كېتىپ قالسام، ئىمىن ئاكام بىرەر بالاغا يولۇقۇپ قالارمۇ» دەپ ئەنسىرەپ:

— ئىمىن ئاكا، سىزنى مۇزەپپەر تۇتارمۇ؟ سىلىمنى قاچۇرۇۋېتىپسەن دەپ، سىزنى ئازاپلارمۇ؟ — دېدىم. ئىمىن ئاكام:

— مەن ھەر ھالدا كۆرگىنىمنى كۆردۈم، سەن بولساڭ ياش، خاتىرجەم كېتىۋەرگىن، بىر نەرسە دېمەيمىز. ئۇنىڭسىزمۇ بىزنىڭ بۇ يەردىكى كۈنىمىز ئىت - ئېشەكنىڭ كۈنى. ئازاپ - ئوقۇبەت چېكىگە يېتىپ تۇرۇپتۇ، يەنە كۆرسەك شۇنچىلىك كۆرەرمىز، — دېدى ۋە ماڭا: ئىمكان بار مەكتەپ تەرەپكە ئۆتكىن، ئۇ تەرەپلەردە كۈن ئالماق ئاسانراق دەپ ئاڭلىدىم، — دەپ مەسلىھەت بەردى. مەن ئىمىن ئاكام ھەم باشقا پادىچىلار بىلەن كۆز يېشى قىلىپ، قۇچاقلىشىپ خوشلاشتىم......

سىلىماخۇننىڭ سەرگۈزەشتىسى ھەممەيلەننى چوڭقۇر ئويغا سالدى، ھەممەيلەن جىمجىت، ئۈن - تۈن يوق، ئاياقلارنىڭ شىرىقلىغىنىدىن باشقا ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. ئابابەكرى سىلىماخۇننىڭ مۇرىسىدىكى خۇجۇننى ئۆز يەلكىسىگە ئالدى ۋە دىلكەش بولۇپ سورىدى:

— سىلىماخۇنكا، سىزنىڭ مەكتەپ تەرەپتىكى كۈنلىرىڭىز تۈزۈگرەك بولدىمۇ؟

— نەدىكىنى! — دېدى سىلىماخۇن جىلغا ئىچىدىن تاغ قاپتىلىغا كۆتىرىلىپ چىقىپ كېتىۋېتىپ ۋە لەنتى ئۆتمۈشنى ئەسلەپ، قەلبى يارىلىنىپ قالغاندەك، ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ قويدى، — نەدىكىنى تۈزۈك بولسۇن! ھەممە يەردە قازاننىڭ قۇلىغى تۆت ئىكەن، مەن ئىمىن ئاكام ھەم پادىچى قېرىنداشلاردىن ئايرىلىپ، ئىزلەپ - سوراپ مەكتىكە باردىم، بەش - ئالتە باينىڭ ئويىدە ئىشلىدىم. ھەممىسى بىر - بىرىدىن قىلىشمايدىغان قان شورىغۇچى چايانلار ئىكەن... قانداق بولۇپ، بۇ بەختسىز زامانىمىزغا ئۆلىشىپ كەلگىنىمنى ئويلىسام، ئوكۇممۇ - چۆشۈممۇ دەپ قالىمەن......

تومۇر بوۋا ئۆزىنى يولەپ، تاغ بېغىرلاپ يۇقۇرىغا ئېلىپ چىقىپ كېتىۋاتقان سابىرغا قاراپ قويدى. بوۋايغا سابىرنىڭ كۆزلىرى يېنىۋاتقاندەك، قاپاقلىرى لىپ - لىپ قىلىپ يۇقۇرى كۆتىرىلىۋاتقاندەك ۋە ئۆزى

ئېتىلىپ بېرىپ، قولىمىزغا كالتەك - توخماق ئېلىپ، يالاقچىلارنى سۇر - توقاي قىلدۇق. ئاندىن ئىمىن ئاخۇننى كوتە-كوتە قىلىپ، مەھەللىگە — ئۇز كەپىسىگە قايتۇرۇپ ئەكەلدۇق. ئىمىن ئاخۇن ئىككى كۈنگىچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ھۇشسىز ياتتى. ئۆگۈنى ئۇشتۇمتۇت ئەجەپ بىر كۈچ بىلەن ئوخچۇپ - سىلكىنىپ ئورنىدىن تۇردى - دە، مۇزەپپەر چايانىنىڭ چوڭ ھويلىسىنىڭ دەرۋازىسىغا ئېتىلىپ دىگۈدەك بېرىپ يىقىلدى، شۇ يەردە مۇشتۇملىرى تۈگۈلگەن، چىشلىرى كىرىشكەن، كوزلىرىدىن غەزەپ ئوتلىرى چېچىلىپ تۇرغان ھالدا جان ئۈزدى......

ئېغىر جىمجىتلىق ئىچىدە كىتىۋاتقان سادىق ئاپتوماتنىڭ سېپىنى چىڭ تۇتقان ھالدا كوزلىرىدىكى ياش تامچىلىرىنى سۈرتتى. ئابابەكرى پەكاندەك ئېسىلىپ، نىمە ئۈچۈندۇ ئىتتىك - ئىتتىك قەدەم تاشلاپ، ئۇلاردىن ئۇزاپ كەتتى. سابىرنىڭ كوزلىرىدە غەزەپ ۋە ئەلەم ئوتلىرى ياناتتى. ئۇ دادىسى ئىمىن ئاخۇننىڭ مۇزەپپەرنىڭ بوسۇغىسىدا جان ئۈزگەنلىگىنى، دادىسىنىڭ قاتىلى مۇزەپپەر ئىكەنلىگىنى بىر قانچە قېتىم ئاڭلىغان بولسىمۇ، لېكىن، گۈلسۇمخان ئاچا بۇ «يىتىم» يىگىتنىڭ يۈ-رىگىنى زىدە قىلماسلىق ئۈچۈن، بۇ خاتىرىلەرنى مۇنداق تەپسىلى سوزلەپ بەرمىگەن ئىدى.

تۇراخۇن ئويچان كىتىۋاتاتتى:

— ئەگەر ئازاتلىق كۈنلىرى يىتىپ كەلمىگەن بولسا، — دىدى ئۇ، — سىلىمنىڭ ئالدىدىن يوقالغان ئۈچ قوزىنىڭ سىرى ھازىرغىچە ئېچىلمىغان بولاتتى. ئەسلىدە مۇزەپپەرلەر سىلىمنىڭ پۈت - قولىنى مەڭگۈ چۈشۈپتىش ئۈچۈن، ئوزلىرى ئەتىگەندە — مال ھەيدەپ مېڭىش ئالدىدا ئوغۇرلاشقان ئىكەن. بۇنى مۇزەپپەر نەق خەلقنىڭ كۆرەش سەھنىسىدە ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

سابىر كوزلىرىدىكى ياش تامچىلىرىنى يەڭلىرى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ:

— دادامنىڭ ئولۇمى — بىزنىڭ يۈرىگىمىزگە بېسىلغان سىنىپى غەزەپنىڭ تامغىسى. مەن بۇ سىنىپى قىساسنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن، — دىدى.

— توغرا، بۇ سىنىپى ئوچ بىزنىڭ يۈرىگىمىزدىن مەڭگۈ

ھېساۋىنى كوڭلىگە پاتۇرالماي:

— بېگىم، ئۆزلىرىگە مەلۇم، ئەر كىشى تۇغمىغاندەك، ئەركەك قويمۇ تۇغمايدۇ - دە، دەۋەتكەن.

مۇزەپپەر ئۆزىگە ياقمايدىغان گەپنى قىلغان ئادەمدىنلا ئەمەس، بىر ئازھازىر جاۋاپلىق قىلغان ئادەمنىڭ ھەرقاندىغىدىن شۇ زامات ئۈچ ئالاتتى. ئوچەكەشسە نەسلىنى قۇرۇتۇۋەتكىچە ئوچەكىشەتتى. ئۇ ئىمىن ئاخۇننىڭ ھەقلىق سوزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئىچىگە لازا قويۇۋەتكەندەك سەكرەپ

— نىمە؟ نىمە دىدىڭ! سەن تېخى مېنى زاڭلىق قىلىۋاتامسەنا سېنىڭ تىلىڭ نىمانچە ئۇزۇن بولۇپ كەتكەن - ھە؟ — دەپ چە چاڭشىپ كەتكەن. ئىمىن ئاخۇننى قارا ياغاچقا ئاستۇرۇپ، يالاقچىلىرىغ رەھىمسىزلىك بىلەن ئۇرغۇزغان. ئىمىن ئاخۇن قارا ياغاچقا ئېسىغلىق تۇرۇپ، غەزەپ بىلەن مۇزەپپەرگە:

— ھەي مۇناپىق، سېنىڭ بۇ ھېساۋىڭ كۆپ - كۈندۈزدە ئادەم نىڭ كوزىگە قوم تىقىش ئەمەسمۇ، بۇ يەتتە باشلىق يالماۋۇزنىڭ ھېساۋى بولمىسا قانۇن، شەرىئەت ئايرىسۇن! — دەپ توۋلىغان. مۇزەپپەر:

— قانۇن؟ قايسى قانۇن! قانۇن دىگەن مانا مەن، يەنە قانداق قانۇن بولاتتى؟ — دەپ ئىككى كوزىگە قان قۇيۇلۇپ، ئېسىغلىق تۇرغان ئىمىن ئاخۇننى ئۆزى كالتەكلىگەن......

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن بىز ئىمىن ئاخۇننىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈل پەتنى ئاڭلاپ، بىر توپ كەمبەغەل دىخانلار، چاكارلار، پادىچىلار مەھەل لىدىن قوتانغا يۈگۈرۈشۈپ چىقتۇق. قارىساق، ئىمىن ئاخۇننىڭ ئولۇك - تىرىكلىگى مەلۇم ئەمەس، قانلىق قارا ياغاچ ئاستىدا جىمجىت يېتىپتۇ. ئېغىزىدىن قان ئېقىۋېتىپتۇ، بەدىنى پۈۋلىگەندەك ئېسىلىپ كېتىپتۇ. ئۇنى ئىككى يالاقچى بېقىپ تۇرۇپتۇ. بىز ئىمىن ئاخۇننى ئېلىپ كەتمەكچى بولدۇق، لېكىن ھېلىقى يالاقچىلار:

— بېگىمنىڭ ئەمرى شۇنداق، تىرىكىنى بەرمەيمىز. ئولگەندىن كېيىن، بېگىم ئەگەرچەندە راۋا كورۇپ قالسا، بەگنىڭ ئىتلىرىغا بېرىمىز، — دىدى.

بۇ گەپ بىزنىڭ غەزىۋىمىزگە ياغ قۇيدى. يىغانىمىز پەلەككە يەتتى.

سىلاپ تۇرۇپ.

تاغ ئۈستىگە ئارقا - ئارقىدىن كۆتىرىلىپ چىققان سابىر، سادىق، ئابابەكرى، تۇراخۇن، سىلىماخۇنلار ھاياجان بىلەن ئەتراپقا قارىدى: ئىگىز تاغ ئۈستىدە تۈگىمەس - پۈتمەس قار، تاغ قاپتاللىرىدا ياشىرىپ تۇرغان ئاندا - ساندا شالاڭ قارىغاي، تۆۋەندە — ئۈزۈندىن - ئۈزۈنغا سوزۇلۇپ كەتكەن جىلغا ئىچىدە بولسا، تىنىق كۆك ئەينەكتەك سۈزۈك سۇ......

سادىق ئاپتوماتنى سابىرغا بېرىپ، ئۆزى بىر قىيا تاشنىڭ پە- لەمپىيى بىلەن تۆۋەنگە سىرىلدى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئابابەكرى چۈشتى. سادىق بىلەن ئابابەكرى ئۈچقۇر كىيىكتەك تاشتىن - تاشقا سەكرەپ، جىلغا ئىچىدىكى سۇغا قاراپ يۈگۈرۈپ كېتىشتى. سابىر ئىگىز قورام تاشنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، ئەتراپنى كۆزدىن كەچۈردى. تۆمۈر بوۋا بىلەن تۇراخۇن بىرنەچچە كۈن پايدىلانغىدەك، بىرەر ئۆڭكۈر تېپىش ئۈچۈن، ئەتراپنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى.

3. يول ماڭسا ئېچىلىدۇ

سابىرلار قارلىق تاغ ئېتىگىدە تولۇق ئۈچ كۈن بولدى. زورۇر تەكشۈرۈش، كۆزىتىشلەرنى ئېلىپ باردى. تانا ۋە يۈز مېتىرلىق ئۆلچەم سايمانلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئىنتايىن موھىم بولغان ئىلمىي سانلىق مە- لۇماتلارنى توپلىدى. مۇزدەك سۇ ئىچىگە كىرىپ، زاپاس سۇنىڭ ھەجمى ئۈستىدە ئومۇمى تەسەۋۋۇرغا ئىگە بولدى. ئەڭ موھىمى، سۇ ئۆتكۈزىدىغان تاغنى تېشىش مەسىلىسى ئىدى. شۇڭا تىزما تاغنىڭ ئۈستىگە بىر قانچە قېتىم يامىشىپ چىقىشقا، چوخچىيىپ چىققان قىيا تاشلارغا ئاغامچا باغلاپ، تۆۋەنگە سىرىلىشقا، قايتا - قايتا ئۆلچەپ، مۇمكىن قەدەر ئاسانراق يەردىن سۇ ئۆتكۈزۈشنىڭ يولىنى تېپىشقا توغرا كېلىدۇ.

سابىرنىڭ پۈت - قولىنى ئۆتكۈر تاش قىرلىرى تىلىپ - سىجاپ قانىتىۋەتتى، سادىق تاغدىن سىرىلىۋاتقاندا، بېلىدىن ئاغامچا چىقىپ كېتىپ، ئون نەچچە مېتىر يەرگە دومىلاپ كەتتى، تۇراخۇن ئۆلچىگەن

چىقمايدۇ، — دېدى تۆمۈر بوۋا سابىرنىڭ مۈرىسىگە قولىنى ئالغان ھالدا
ئىگىزگە قاراپ كېتىۋېتىپ، — چۆلدە سۇ ئىچسەڭ، قۇدۇق قازغۇچىنى
ئۇنتۇما، دېگەن گەپ بار. ئازاپ دېڭىزىدىن قۇتۇلغاندا، ماۋ جۇشىنى،
پارتىيىنىڭ شەپقىتىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىمىز لازىم. سىلەر مېنى: سەن
ياشانغان، تاغ تەكشۈرۈشكە چىقمىساڭمۇ بولىدۇ، بىز ئۆزىمىز ھۆددىسىدىن
چىقالايمىز، دېدىڭلار. دۇرۇس، سىلەر بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقا-
لايسىلەر. بۇ تەھقىق. لېكىن، مېنى بۇ تاققا قايسى كۈچ ئېلىپ كەلدى؟—
قان!... ئىمىن ئاخۇنغا ئوخشاش بىگۇنا ئۆلتۈرۈلگەن يۈزلىگەن سىنىپى
قېرىنداشلارنىڭ قېنى ئېلىپ كەلدى!

بوۋاي ھاياجانلىنىپ قالدى، يۈزلىرىدىكى قورۇقلار تارايدى، يۈز-
لىرى لېپىلداپ كەتتى، كۆزلىرىدە ياشلارغا ئوخشاش بىر خىل قەت-
ئىيەتلىك بار ئىدى.

— شۇنداق، قان ئېلىپ كەلدى! — دېدى ئۇ سابىرنىڭ قولىنى
چىڭ تۇتقان ھالدا يۇقۇرىغا كۆتىرىلدۈۋېتىپ، — سىلەر بىلىسىلەر، بىز
داجەيدىن ئۆگىنىشتەك چوڭ ئىشقا تۇتۇش قىلىۋاتىمىز. سوتسيالىزىمنى،
ئۆز ھاكىمىيىتىمىزنى مۇستەھكەملەشكە تۇتۇش قىلىۋاتىمىز. بۇ ئىشلارنى
قانچىكى بەلەن، بالدۇر، پۇختا ئىشلىسەك، زۇلمەت كۆلەڭگىلىرى شۇنچە
يىراققا قوغلىنىدۇ. كۆڭلۈم خاتىرجەم بولىدۇ. ئۇتمۇشنىڭ قايتىپ كەل-
مەسلىكى، ئۇرۇق-ئەۋلادىمىزنىڭ بىز چەككەن رىيازەتلەرنى قايتا چەك-
مەسلىكى ئۈچۈن، ئاز-ماز جاپا تارتىشقا تەييار تۇرۇشىمىز زۆرۈر.
بىلىسەڭلار، داجەيلىك قېرىنداشلارنىڭ ئويلىغىنىمۇ شۇ، بىزنىڭ ئوي-
لىغىنىمىزمۇ يەنە شۇ......

تۆمۈر بوۋا قەدىمىنى تېزلىتىپ، ھەممەيلەننىڭ ئالدىغا ئۆتتى، تا
بېلىدە ئېسىلىپ تۇرغان ئىگىز قىيا تاش ئاستىدىن پەم بىلەن يېنىچ
مېڭىپ، يان تەرەپتىكى سەل دارىسىدىن ئەگىدى. ئاندىن چىرغۇر جى
قىنى توغرا كېسىپ تۇسۇپ تۇرغان يوتا تاغنىڭ ئۈستىگە تىك كۆتىرىلدى
تاغنىڭ ئۈستىگە چىققاندىن كېيىن، بېلىنى رۇسلاپ، ئولتۇرۇپ كېت
ۋاتقان كۈنگە قاراپ قويۇپ، ئالدىدىكى مەنزىرىنى كۆرسەتتى:

— مانا، مەنزىلگىمۇ يېتىپ كەلدۇق، — دېدى ئۇ ساقاللىرىن

بولۇۋالدى. يەنى مەسىلەن... سۇ قۇرۇلۇشى پىلانى تېخىچە پۈتمىگەن، سابىر بۇ پىلاننى كېچىكتۈرۈپ گوڭشېنىڭ ئومۇمى پىلان تۈزۈشكە تەسىر يەتكۈزدى. مەن دادۇي ئىنقىلاۋىي ۋېيۈەنخۇيىنىڭ بۇ ھەقتە سابىرنىڭ كوزىنى ئېچىپ قويۇشىنى تەلەپ قىلىمەن، يەنى مەسىلەن......

سابىر سالماق ۋە خاتىرجەملىك بىلەن ئىشخانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ كەينىدىن تومۇر بوۋا، تۇراخۇنلار كىرىپ كېلىشتى، ئىشخانىدا دادۇي ئىنقىلاۋىي ۋېيۈەنخۇيىنىڭ ئەزالىرى، شياۋدۇيجاڭلار ۋە چەت - چورىدىن كىرىپ، يىغىنغا داخىل بولۇپ قالغان بەزى ئەزالار بار ئىدى. قاسىم گىدەيگەن ھالدا ئىشخانا ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ يۈ-رەتتى، نىياز قۇربان ئۇزۇن بۇرۇتلىرىنى تىلى بىلەن يالماپ، بېشى سېلىنغان ھالدا ئويلىنىپ ئولتۇراتتى، چەتتىرەك ئولتۇرغان ھاشىماخۇن گەپنى ئاجايىپ قاملاشتۇرۇپ سوزلەيدىغان قاسىمغا قاراپ چەكچىيىپ قالغان ئىدى.

سابىرلارنىڭ كىرىپ كېلىشى بىلەن يىغىن جانلىنىپ كەتتى. ئۇلار-دىن ھاردۇق سورىدى، بارىكاللا ئېيىتتى، تەكشۈرۈش ئەھۋالىنى بىلىشكە، سۇدىن بىرەر ئۈمىتنىڭ بار - يوقلۇغىغا قىزىقتى، ھەر تەرەپتىن ئالدىرىتىپ سوراشتى.

سابىر جايلىشىپ ئولتۇرۇپ، چوڭقۇر ھاياجان ئىچىدە قارلىق تاغ ۋە توسۇلۇپ قالغان سۇ ۋە ئۇنى ئەكىلىشنىڭ يوللىرى توغرىسىدا زوق - شوق بىلەن سوزلەشكە كىرىشتى......

قاسىم گېزىت قەغىزىنى يىرتىۋېلىپ، كانەيچە قىلىپ تاماكا ئوراپ، دېرىزىدىن ياغاچ دەرىخى توسۇپ تۇرغان كېچە ئاسمىنىغا قاراپ، يېنىچە ئولتۇراتتى. شەپكىسىنى قولىغا ئېلىپ مىجىقلايتتى، پۇتلىرىنى مىد-گەشتۇرەتتى، مەيدىسىنى ئالدىغا چىقىرىپ قوياتتى، بارماقلىرىدىن قاس چىقىرىپ، ئوتۇگىنىڭ پاشىنىسىنى بىر - بىرىگە سۈركەيتتى. پۇقرىتىپ چېكىۋاتقان تاماكا تۇتۇنىدىن يۇمۇلاق ھالقا چىقىراتتى ۋە ئۇ ھالقىنىڭ ئىچىگە مۇشتۇمىنى تىققۇسى كەلگەندەك، ئالدىغا ئىنتىلىپ - ئىنتىلىپ قوياتتى. كاللىسىدا بولسا گىدىرماش بىر خىيال تەۋرىنەتتى.

سۇ ئامبىرىنىڭ يار ئېلىش ۋەقەسىدىن كېيىن، قاسىم قارىمۇ -

يەرلەرگە تاش بەلگىسى ئورنىتىۋېتىپ، بىر چوڭ تاشنى كوتەرگەندە،بېل
زىڭ بولۇپ كېتىپ، خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە بېلىنى ئورە قىلالمىدى
شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ناھايىتى خوشال، ئوز ئىشىدىن چەكسىز راز
ئىدى، ھەدەپ بىر - بىرىگە چاقچاق قىلاتتى، كۈلۈشەتتى. سابىر
تاختا قەغەزنى ياپىلاق تاش ئۈستىگە قويۇپ، سۇلۇق جىلغىنىڭ خەر
ئىسمىنى سىزىۋاتقاندا، سادىق:

— مانا سەن سابىر، خېلىلا ئەمەلىي ئىش كورىدىغان ئىنجىن
بولۇپ قالدىڭ، — دېدى. لېكىن، سادىقنىڭ ئوزىنى باشقىلار:

— سەن، سادىق، مېنىڭ لېيەنجاڭگى ئەمەس، بەئەينى كىيىك! ئى
تاقىقا چىققۇچى ماھىر دىسە، سېنى دىسە بولىدۇ، ئەگەر مەشھۇر م
تاغنىڭ دەل ئۈستىگە چىقىش توغرا كەلسە، سەن ئوزەڭ يېتىپ ئاشسەن
دەپ چاقچاق قىلاتتى......

سابىرلار تۇتىنچى كۈنى تاغدىن قايتتى. ئۇلارنىڭ سەپىرى ئۇڭ
ئىشەنچ، خوشاللىق بىلەن تولۇپ تاشقان ئىدى. ئەسلىدە قىزىلتاغ
ئايلىنىپ ماڭغاندا، قارلىق تاقىقا بىر كۈندىن ئوشۇغراق ۋاقىتتا ئارا
يەتكىلى بولاتتى، ئۇلار قىزىلتاغنى ئۇدۇل تېشىپ ئوتكەندە ئۈچ ي
غۇلاچقا يەتمەيدىغانلىقىنى ئېنىقلىدى. ئۇلار يىگىتلەرنىڭ ئارزۇس
بەختىيار كېلەچەككە ئالاقىدار بولغان بۇ خوشخەۋەرنى سوغا تەش
لىنىشقا ئالدىرايتتى، ئوز خوشاللىقلىرىنى ئورتا
ئالدىرايتتى.

سابىرلار دادۇيگە كەچ يېتىپ كەلدى، ئەتراپ قاراڭغۇ ۋە جىمجىت
بولۇپ، پەقەت دادۇي ئىشخانىسىدىلا چىراق يېنىپ تۇراتتى. ئىشخان
ئىچىدىن بولسا قاسىمنىڭ دوق ۋە تەھدىت ئارىلاش چىقىراپ چىقىۋاتق
قان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— قېنى، قۇجۇرىن نىياز قۇربان ئېيتىپ كورسۇن، — دەيتتى ئۇ
سەل بوغۇلغان ھالدا خىقىراپ، — ئامبارنىڭ رېمونتى تۇتۇلماي، بىر-
مۇنچە سۇ بىكاردىن ئىسراپ بولۇپ كەتتى، بۇ مەسئۇلىيەتسىزلىكمۇ -
ئەمەسمۇ؟ بۇ مەسئۇلىيەتسىزلىكنى ئۈستىگە ئېلىپ، سابىر دادۇي ئەزالىرى
ئالدىدا ئوزىنى تەكشۇردىمۇ؟ ھېچبىرا خۇددى ھېچنىمە كورمىگەندەك

سىزنىڭ دەردىڭنى تارتقان بۇ پېشقەدەم دېخاننىڭ چىرايىدىن سابىر يەتكۈزگەن خوشخەۋەردىن يۈرىگى قېنىپ سۇ ئىچكەندەك بىلىنىپ تۇراتتى.

قاسىم يەر ئاستىدىن نىياز قۇربانغا قاراپ قويدى. سابىرنىڭ سوزى نىياز قۇربانغا ياقمىغاندەك ئىدى، بۇرۇتلىرىنى تىنىمسىز تولغاپ، ئۇستىدىن تۈگمەن تېشى باسقاندەك، ئىگىشىپ ئولتۇراتتى. قاسىم:

— خوش، سۇ ئامبىرىنىڭ يار ئېلىپ كېتىشىدىكى مەسئۇلىيەتنى كىم ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ، — دېدى ئۆزىگە جىددى، ئۇلۇغۋار تۇس بېرىپ.

— ئامبارنىڭ يار ئېلىپ كېتىشىدە بىزدىن بىخەستەلىك ئۆتتى،— دېدى نىياز قۇربان يەردىن بېشىنى كوتىرىپ، — بۇنىڭ مەسئۇلىيىتى سابىردىلا ئەمەس، مەندىمۇ بار. سۇ ھەممىمىزگە ئايانكى، دومبىنىڭ زەيلىشى، ئامبارنىڭ يېڭى بولغانلىقىدىن يار ئېلىپ كەتكەن......

بۇ سوز قاسىمغا ياقتى، ئۇ بىر تال ئالتۇن چىشىنى پاقىرىتىپ قويۇپ:

— شۇنداق، دومبا زەيلەشكەن، زەي تارتىپ بەرداشلىق بېرەلمىگەن. سۇنى ساقلاپ قېلىش تامامەن مۇمكىن ئىدى. ئازراق بولسىمۇ، ئەزالارنىڭ مەنپەئەتىگە كويۇنىدىغان ئىش بولسا، تامامەن ساقلاپ قېلىش مۇمكىن ئىدى. لېكىن، خەلق ئىشىغا جاۋاپكارلىق تۇيغۇسى بولمىغان. ئىساپ بولغىنى سۇ ئەمەس، قان! ئەزالارنىڭ قېنى! بىلەمسىلەر، ئەزالارنىڭ قېنى!...، — دېدى.

بۇ سوز شۇنداق كۈچ بىلەن، ئېغىر ئېيتىلدىكى، ئوي ئىچى بىر مىنۇتقا قېتىپ قالغاندەك جىمجىت بولۇپ كەتتى. ھەتتا مۇشۇنداق ئوتكۈر سوزنىڭ ئېغىزغا تەسادىپى كىرىپ كەلگىنىدىن قاسىمنىڭ ئۆزىمۇ ھاياجانلانغاندەك ئىدى. شۇڭا ئۇ:

— شۇنداق، بۇ — قان! ئەزالارنىڭ قېنى. بۇ ئىشنى مۇنداقلا ئوتكۈزۈۋېتىش مۇمكىن ئەمەس! — دېدى سوزىنى تەكرارلاپ.

— قاسىم، سىز ئۆزىڭىز يار ئالغان دومبىنىڭ قېشىغا بېرىپ باقمىغىزمۇ؟ — ئارقىدىراق بىر ئورۇندىن تۇراخۇننىڭ سالماق - تەمكىن ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاندىن تۇراخۇن ئالدىغا ئوتۇپ، سابىرنىڭ يېنىدا ئولتۇردى ۋە قاسىمنىڭ كوزىگە تىكىلىپ قارىدى.

قارشی هیسسیاتلار بىلەن چىرمىلىپ، ئۆزىنى قورقۇش تۇيغۇسى ئىچىد چوچۇپ تۇرغاندەك سېزەتتى، تەسادىپى تېگى يوق غار ئالدىغا كېلىپ قالغاندەك، غارغا ئۇچۇپ چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك ئەندىكىپ كەتكەن ۋاقىتلىرىمۇ بولدى. بىر كۈنى، نامان تۈلكە: «قورقما ئىنىم، بىز ب ئىشنى پەقەت سېنىڭ ئابرويۇڭ ئۈچۈنلا قىلدۇق، يولۋاس ئىزىدى قايتماس، يىگىت سوزىدىن، دىگەندەك، سەن ئاخىر زەيتۇنەمنى قول ئېلىشىڭ كېرەك. مانا ئەمدى سەن، ئامبارنىڭ سۈيگە مەسئۇل بولمىغان دەپ، سابىرنى خەلقى - ئالەم ئالدىدا بىر تىيىنغىمۇ ئەرزىمەس قىل ۋېتىشىڭ مۇمكىن. خەق ئۇنى ئورنىدىن ئېلىپ تاشلىسىمۇ ئەجەپ ئەمەس سېنى دىمىسەك، ئىنىم، بىز مۇنداق ئىشقا تەۋەككۈل قىلىدىغان ئاخماق ئادەملەر ئەمەستە» دىگەن ئىدى. كېيىن قاسىم بۇ سوزنى ئەسلەپ، جا غىيىنى كېرىپ كۈلۈپ قويىدى، لېكىن بۇ كۈلكىنىڭ زادى نىمىگەهېساب ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ ئايرىيالمايتتى. چۈنكى ئەمدى ئۇ ئۆز ئىختىيارىنى يوقاتقانلىقىنى، نامان تۈلكىنىڭ سىزغان سىزىقىدىن قۇتۇلۇپ چىقىش قىيىنلىقىنى سېزەتتى. «ئۇلار ۋاپادارلىق بىلەن مىنى دەپ شۇنداق ق لىۋاتامدۇ؟ بەلكىم...» دەپ ئويلايتتى ئىچىدە.

قاسىمنىڭ خىياللىرىنى سابىرنىڭ ئاخىرقى سوزى ئۈزۈۋەتتى:

— «يول ئەگرى - توقاي، ئىستىقبال پارلاق» — بۇ سوزنى ئۇلۇق داھىمىز ماۋ جۇشى ئېيتقان، — دىدى سابىر تاغنى تەكشۈرۈش ئەھۋالىنى خۇلاسىلەپ، — داجەيلىك قېرىنداشلار بىز ئۈچۈن ئوبدان ئۈلگە. ئەگەر بىز جەزمەن داجەي تۇغىنى ئىگىز كوتىرىپ، جاپا - مۇشەق قەتتىن قورقمىساقلا، قارلىق تاغنىڭ سۈيى بىزنىڭ بولىدۇ، يېزىمىزنىڭ سۇسىز قىياپىتىنى جەزمەن ئۆزگەرتەلەيمىز، قىزىلتاغدا داجەي گۈللىرىنى ئېچىلدۇرالايمىز.

— بەللى ئۇكا، ئەزىمەت ئىش قىپسىلەر، — دىدى شياۋدۇيجال سەيپۇللا خوشاللىق بىلەن سابىرنىڭ خۇيباۋسىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ، — ما بىز نىمە ئويلاپتىمىز، سىلەر نىمە ئويلاپسىلەر. دەستىخان قانچە كەڭ بو سا، نىمەت شۇنچە مول بولىدۇ.

سەيپۇللانىڭ سوزى ئانچىلا ئېنىق بولمىسىمۇ، لېكىن، كوپنى كورگەن

ئارتىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار» دەپ ئويلايتتى ۋە سابىرنىڭ سۆزلىرىگە ئۆز ئىچىدە ئوڭايسىزلىنىپ قالدى.

— بۇ — جاۋاپكارلىقتىن قېچىش، — دېدى قاسىم سابىرغا يەر ئاستىدىن قاراپ، — بۇ ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىش روھىنىڭ كەملىگى... خوش، دادۈينىڭ سۇ قۇرۇلۇشى پىلانى نېمىشقا تۈزۈلمەيدۇ؟

— بىز دەل شۇ ئىش ئۈچۈن قارلىق تاققا باردۇق، — دېدى سابىر سەل ھاياجانلانغان ھالدا، — بىز ئەزالار بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئەكىلىشكە ئاتلىنىمىز.

— مەن ئۆتۈپ كەتكەن بىرنەچچە يىل ئۈچۈن ئېچىنىمەن، — دېدى ئابابەكرى تۇراخۇننىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويغان ھالدا، — بىز چوڭ خائىن لىيۇشاۋچىنىڭ كاساپىتىدىن گەجگىمىزنىڭ ئۈستىدە سۇ بارلىقىنى بىلىپ تۇرساقمۇ، قول ئۇزىتىشقا جۈرئەت قىلالماي چاڭقاپ كەلدۇق. مەن بۇ قېتىم قارلىق تاققا بېرىپ يايراپ كەتتىم، بىز جەزمەن تاغ سۈيىنى ئەكىلىشكە جۈرئەت قىلىشىمىز كېرەك. مەن بېلىمنى باغلاپ قويدۇم.......

— ئابابەكرى، سەن تولىمۇ ياش ئوخشايسەن، — دېدى قاسىم گېدەيگەن ھالدا ئابابەكرىنىڭ سۆزىنىڭ بېلىگە تېپىپ، — سەن بىر ئاز بولسىمۇ ئەقىل بىلەن گەپ قىلىشقا ئادەتلەنگىن. ئەگەر تاغ سۈيىنى ئەكېلىش مۇمكىن بولسا، كىم خوش بولمايدۇ. لېكىن، گەپ دېگەن نەرسە ئېيتقانغا ياخشى. پىلان بۇ ئوينىشىدىغان نەرسە ئەمەس. يولداش سابىرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئىككى يۈز غۇلاچتىن ئارتۇق تاغ ئاستى ئۆستىڭى قېزىلىدىكەن، يەنە تاغنىڭ ئۇ تەرىپى، بۇ تەرىپى بولۇپ ئىككى ئۆستەڭ چېپىلىدىكەن، شۇنداقمۇ؟

— ھازىرقى مولچەر شۇنداق، — جاۋاپ بەردى سادىق.

— دېمەك، ئىش خېلى مۇرەككەپ، — قاسىم يەنە ئابابەكرىگە بۇرۇلۇپ قارىدى، — خوش، سېنىڭچە، ئىككى يۈز غۇلاچ تاغنى قانداق تېشىپ ئۆتمەكچىسەن؟

سېلىماخۇن ئابابەكرى ئۈچۈن ئېغىز ئاچتى:

— بۇنىڭ چارىسى ناھايىتى ئاددى، — دېدى ئۇ قوشۇملىرىنى بىر يەرگە يىغىپ، — داجەيلىك كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار

قاسىم كۆزلىرىنى يوشۇردى ۋە كانەيچە قىلىپ ئۇرىغان تاماكىسىنى
ئاچچىق بىلەن بىر شورىدى - دە، غىڭشىپ قويدى:

— بارسام - بارمىسام ئوخشاش ئەمەسمۇ، فۇجۇرىن نىياز قۇربا
ئېيتتىڭمۇ، يەنى مەسىلەن، دومبىنىڭ زەيلىشىشىدىن، ياخشى قارىمىغانلىقت
دەپ، دىمەك، ئوخشاش......

— ئوخشاش!... قانداق ئوخشاش بولسۇن؟ سىز ئۇ يەرگە بارم
غان بولسىڭىز، بىز بۇ ئىشنى تەكشۈرگەن ۋە ئاخىرىغىچە تەكشۈرىمىز. -
تۇراخۇن سالماق ئولتۇرۇپ كوپچىلىككە قاراپ قويدى، — زەيلەشكە
قاشنىڭ يارغا ئايلىنىپ كېتىش ئېھتىمالى يوق دىيەرلىك. سۇ قاشنى
ئاستىدىن سىرغىپ چىقىپ كېتكەيگەن ئەمەس، بەلكى قاشنىڭ ئۈستىد
پىچاقتا كەسكەندەك چۈشۈپ كەتكەن. شۇڭا سۇ يار ئالغان دومبىن
ئاستىغا يېتىپ بېرىشتىن ئىلگىرى قاشنىڭ تەك يېرىدىلا توسۇۋېلىندى
بۇ — ھەممە كىشى كورگەن پاكىت. بۇنى قانداقمۇ سۇ ئۆزى يار ئېل
كەتكەن دىگىلى بولىدۇ؟......

— بۇ چۈشىنىشلىك، — دىدى قاسىم ھەدەپ تاماكىسىنى شورا
تۇرۇپ، — بوپتۇ، شۇنداقمۇ دەيلى. بىرەر دۈشمەن شۇنداقمۇ قىلغا
بولسۇن. خوش، بۇ جاۋاپكارلىقنى گەدەنگە ئېلىپ، ئاممىغا ھېساپ بېرىش
كىرەكمۇ - يوق؟ مەن دەيمەنكى، ئىسراپ بولغىنى سۇ ئەمەس، قان، ئەزا
لارنىڭ قېنى، يولداشلار، بۇنىڭغا جاۋاپ بەرمەي مۇمكىن ئەمەس.

— ئەزالار مەسئۇلىيەتسىزلىكنى سۈرۈشتۈرۈشكە ھەر قاچان ھەقلىق، —
دىدى سابىر جىددى قىلىپ، — مەن ئۆزەمنى تەكشۈرىمەن. سىزنىڭ ئال
دىڭىزدا ئەمەس، پارتىيە ئالدىدا، ئەزالار ئالدىدا ئۆزەمنى تەكشۈرىمەن،
لېكىن، ھەممىدىن بۇرۇن شۇ نەرسە ئۈستىدە تەكشۈرىمەنكى، بىز كېيىنكى
كۈنلەردە ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتقاندا، سىنىپىي كۈرەشنى تۇتالمىدۇق،
تىنچ - بىخۇتلۇق ئىدىيىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدۇق، مانا بۇ مەسىلىدە
مەن ئۆزەمنى جەزمەن تەكشۈرىمەن، بىز بۇنىڭدىن جەزمەن پايدىلىق
ساۋاق ئالىمىز.

ئۆي ئىچى جىمجىت بولۇپ كەتتى. نىياز قۇربان: «بىز ئۆزىمىز-
نى تەكشۈرسەكلا بولدى ئەمەسمۇ، بۇنى تېخى ئېنىق بولمىغان دۈشمەنگە

— بۇنى، ئەلۋەتتە، ئەزالار چوڭ يىغىنى قارار قىلىدۇ، — دېدى سابىر، — لېكىن بىز بۇ ئىشنى بىرقانچە يىل ئەمەس، ھازىردىن باشلاپ، كېلەر يىل ئەتىيازغىچە ئىشقا ئاشىدۇ، دەپ قاراۋاتىمىز.......

سابىرنىڭ بۇ قەتئىيلىكى نىياز قۇربانغا غەلىتە تۇيۇلدى. «بۇ پۈتۈنەي ياشلىق قىلىۋاتقانلىق ئەمەسمۇ، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — ئوستەڭنى بۇ بىر ئىش قىلىش مۇمكىن، ئىككى يۈز غولاچ ئۇزۇنلۇقتىكى تەشمىنى ئانداق تېشىپ ئۆتكىلى بولىدۇ. ياق، سابىر ئالدىراپ قاپتۇ، بۇ ئاقمايدىغان گەپ».

نىياز قۇربانىڭ ئىككىلىنىپ ئولتۇرغانلىقىنى پەملىگەن ھاشماخۇن ھەسرىلىك قىلىپ ئېغىز ئاچتى:

— مەن دەيمەنكى، كۆچمىزگە يارىشا پىلان تۈزۈپ، سۇنى كوپەيتىدىغاننىڭ ئىشىنى قىلساق بولماسمۇ؟ بۇ ئىشنى بولسا، بەش - ئون يىلدىن كېيىن، دادۇيىمىز راسا باي بولغاندا، قىلساقمىكىن - دەيمەنا......

— ھاشماخۇنكام توغرا ئېيتىدۇ، — دېدى قاسىم ئورنىدىن تۇرۇپ، سەل ئالدىغا سىلجىپ، — مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، يولداش سابىرنىڭ ئارزۇسى يامان ئارزۇ ئەمەس، لېكىن ئۇ، بەربىر، سابىرنىڭلا ئارزۇسى. كىشىلەرنىڭ بېشى قايمۇقۇپ قالسا، بۇ يىلقى قىشلىق سۇ تۇرۇلۇشىغا تەسىر يېتىدۇ، ۋاقىت قولدىن كەتسە، تولىۋالغىلى بولمايدىغان زىيان، دىگەن سوز، يەنى مەسىلەن، شۇنداق، شۇڭا، بۇ پىلان ھازىرچە قالسۇن، قالغىنى ياخشى......

— قالسۇن؟ قالغىنى ياخشى دەمسەنا؟!... — بىردىن تومۇر بوۋىنىڭ ھاياجانلىق ئاۋازى ئاڭلاندى.

بوۋاي باياتىن بېرى بولۇۋاتقان گەپ - سوزلەرگە زەڭ قويۇپ، مۇلاھىزە قىلىپ ئولتۇراتتى. سابىر، تۇراخۇن، سىلىماخۇننىڭ سوزلىرى ئەلۋەتتە، بوۋاينىڭ كوڭلىدىكى گەپلەر ئىدى. لېكىن قاسىمغا چۈشىنەلمەيتتى. ئۇنىڭ كېيىنكى سوزلىرى، بولۇپمۇ، «بۇ پىلان قالسۇن» دىگەن سوزى بوۋاينىڭ يۈرىگىگە تاشتەك تەگدى. بوۋاي ئورنىدىن تۇردى، قاسىمنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئۇ ھاياجانلانغان ئىدى، ساقاللىرى سەل تىترەيتتى ۋە ئۈزۈپ - ئۈزۈپ نەپەس ئالاتتى. بوۋاي قاسىمنىڭ كوزىگە

ۋانداق قىلغان بولسا، بىزمۇ شۇنداق قىلىمىز. ئۇلار ... لارنى ...
رۇپ، قاقاس تاغ ئۈستىگە توپا ياتقۇزۇپ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىشتە جاپا-
مۇشەققەتتىن قورقمىغان، ئۆز كۈچىگە تايانغان. بىزمۇ خۇددى شۇنداق
قىلىمىز، — سېلىماخۇن ئىشىنىدۇ ئويلاپ بىر پەس تۇردى-دە، سۆزى
نى ھاياجانلىنىپ داۋاملاشتۇردى، — «پولات-تۆمۈر» مەزگىلىدە بىز
ماۋجۇشىنىڭ لۇشيەنىگە تايىنىپ، كەتمەن، جوتۇ، لوم تومۇرلەر بىلەن
ھەر-ھەر تاغلارنى تېشىپ-قېزىپ دولەتنىڭ پولات سانائىتى ئۈچۈن
بىرمۇنچە بايلىق مەنبەلىرىنى ئېچىپ بەردۇق ئەمەسمۇ، ھېلىمۇ شۇ پەد
دە ئىشلەۋېرىمىز، بەلكى تېخىمۇ زور غەيرەت بىلەن ئىشلەيمىز.
قاسىم سېلىماخۇنغا كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ، ئالىيىپ بى
قاردى-دە، ئېيتتى:
— سېلىم ئاكا، ئىككى يۈز غۇلاچتىن ئارتۇق تەشمە كېچىك ئىش
ئەمەس. مۇنداق بىر تاغنى تېشىپ ئۆتۈش ئۈچۈن، تاغ تېشىدىغان م
شىنا، يەنە رېلىسلىق ۋاگون، ئاز بولغاندا بىرنەچچە تونىنا پارتلىتىش
دورىسى بولۇشى كېرەك.
— بۇ مۇمكىن، بۇ نەرسىلەر بىزدە تېپىلىدۇ، — دېدى تۇراخۇ
سەل كۈلكىلىك قىلىپ، — بۇ نەرسىلەر يېتىپ كەلگىچە — ۋاقىتنى ئو
كۈزۈۋەتكىلى بولمايدۇ-دە. شۇڭا، ھازىرچە، جوتۇ بىلەن بازغاننى تە
كۈچى ماشىنا، ئەپكەش بىلەن غالتەكنى ۋاگون، ئىككى پۇتىمىزنى رېلس
قىلىپ تۇرىمىز. موھىمى، ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ ئىش كۆرىمىز، بەر
داشلىق بېرەلەيدىغان ئىرادىمىز بار.
قاسىم بۇ گەپنى ئاڭلىمىغاندەك بولۇپ، پىلان تۈزۈشنىڭ ئەھمىي
تى ئۈستىدە توختالدى، ۋاقىت — ساقلاپ تۇرمايدىغان نەرسە، دېدى. ئاندى
تاغ سۈيىنى ئەكىلىش بىرقانچە يىلدىن كېيىن ئويلىنىپ كۆرۈشكە بول
دىغان ئىش ئىكەنلىكىنى، ھازىرقى ئىش — نەق مەسىلە بۇ يىلنىڭ
پىلانى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى ۋە ئۆز گېپىدىن ئۆزى گۇمانلىنىۋاتقاندەك
سابىردىن سورىدى:
— ياكى سىز تاغ سۇلىرىنى ئەكىلىشنى مۇشۇ ئىككى-ئۈچ يىل
دا ئىشقا ئاشىدىغان پىلان دەپ قاراۋاتامسىز؟

— شۇنداق بولسا، داجەيلىكلەرمۇ ئادەم، بىزمۇ ئادەم. ئۇلاردىمۇ
رتىپىنىڭ رەھبەرلىگى بار، بىزدىمۇ شۇنداق. ئۇلار قىلغان ئىشنى بىز
مشقا قىلالمايدىكەنمىز؟ — تومۇر بوۋا كوپچىلىككە قاراپ جۇشقۇن بىر
ۋاز بىلەن ئېيتتى، — بالىلىرىم، دۇنيادىكى چىراقلارنىڭ ھەممىسى يانىدۇ،
چىدۇ، لېكىن بىزنىڭ قەلبىمىزدە بىر چىراق بار، ئۇ مەڭگۈ ئوچمەي-
ۋ! بۇ چىراقنى ماۋجۇشى ياققان، شۇڭا ئوچمەيدۇ. ئۇمۇ قىيىنچىلىق
لسا، بۇمۇ قىيىنچىلىق بولسا، زادى ئاسان ئىش نەدە بار؟ بىز بەلنى
غلاپ قويدۇق. يول ماڭسا ئېچىلىدۇ، مەنزىلگە يېتىش ئۇچۇن يول
ڭىش كېرەك. كورۇنگەن تاغنى يىراق دىگىلى بولمايدۇ. قاسىم، سەن
لىپ قويغىنكى: بىزنىڭ داجەيي يولى بىلەن ماڭغىنىمىز ماڭغان. تاغ
ۋىنى ئەكىلىش — بۇ چوڭ ئىش. موھىم پىلان. بۇ پىلاننى قالدۇ-
ۋشقا بولمايدۇ، قالدۇرۇشقا بولىدىغىنى سىنىڭ سوزۇڭ……
تومۇر بوۋا سوزلەۋاتقاندا، قاسىم داگۇبېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇلنى
لغا ئېلىپ، ھازىرلا بېرىپ ئەرز قىلىدىغان قىياپەتتە، تۇترۇقسىز غۇدۇڭ-
ىدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئورۇندۇقنى ئىتتىرىۋېتىپ، چېچىلغان
ىنى تالاغا ماڭدى. ئارقىدىن ھاشىماخۇن جىممىدە ئورنىدىن قوزغالدى.
وپچىلىك يىغىندىن تارقىغاندا، پەقەت فۇجۇرېن نىياز قۇربانلا چوڭقۇر
يالغا پېتىپ، ئۇزۇن بۇرۇتلىرىنى يالماپ، بېشىنى سىلىپ ئولتۇراتتى……

4. شىرىن كەپتۇ

قارلىق تاغنىڭ سۇيىنى باشلاپ كېلىپ، يېڭىيەرنىڭ سۇسىز قىياپى-
ىنى ئوزگەرتىش توغرىسىدىكى تەكلىپ داداۋي داگجۇبۇسىنىڭ قارارى بويىچە
ىڭ ئەزالارنىڭ مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتىشىگە تاپشۇرۇلدى. سابىر، تۇراخۇن،
ېلىماخۇنلار ھەرقايسى ئىشلەپچىقىرىش دۇيلىرىگە بېرىپ، قارلىق تاغنى
ەكشۇرۇش، ئولچەش ئەھۋالىنى ۋە بۇ سۇنى ئەكىلىش يولىدىكى
يىنچىلىقلارنى قانچىلىك بولسا، شۇنچىلىك ئەينەن سوزلەپ بەردى. شۇنىڭ-
ىن كېيىن بۇ تەكلىپ پۇتۇن دادۇينىڭ قىزغىن سوزلىشىش، بەس - مۇ-
ازىرە تېمىسىغا ئايلىنىپ كەتتى.

مىقتەك قادىلىپ، جەلپ قىلغۇچى ئاھاڭدا سوئال قويدى:
— خوش، قاسىم، سەن ئۆزەڭ قانچە ياشقا كىردىڭ؟
قاسىم كەينىگە سەل داجىدى، ئېھتىيات قىلغاندەك ئىدتراپىغا قارا
قويدى. گۆگۈشى داگۆپىيسىنىڭ ئالاھىدە ئىبتىۋارىغا، بۇ يەردىكى ئەزالا
نىڭ چوڭقۇر ھورمەت - ئىشەنچىسىگە ئىگە بۇ پىشقەدەم كەمبەغەل دىخ
نىڭ ئۆزىگە قادىلىپ تۇرغىنىنى كورۇپ، دەرھال ئۆزىنى قولىغا ئال
ۋە مۇلايىم بولۇپ قالدى:
— ئۆزەڭ بىلىسەنغۇ بوۋا، ئوتتۇز بەش، ئوتتۇز ئالتە ياشقا ك
گەندىمەن، سىزنىڭ يېرىم ئۆمرىڭىزنىمۇ كورگىنىم يوق.
— شۇنداق، بەك ياشمۇ، ئانچە قېرىغانمۇ ئەمەسسەن، لېكىن
ئۆمرىڭدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ، ئۇسسۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتقانمۇ؟
قاسىم:
— بۇ نىمە دېگىنىڭ بوۋا، مەن ئەزالار قانچىلىك چاڭقىسا، ش
چىلىك چاڭقاپ كەلدىم، — دىدى.
تومۇر بوۋا باشلىرىنى چايقاپ قويدى:
— ناتايىن، تولىمۇ ناتايىن، — بوۋاي قاسىمغا بىر قۇر سەپ
لىپ چىقتى، — ئۇنداق بولسا، سەن نىمىشقا بۇ سۇ توغرىسىدىكى ئا
زۇنى سابىرنىڭلا ئارزۇسى دەيسەن. بۇ — سىزنىڭمۇ ئارزۇيىڭ، مېنىڭ
ئارزۇيۇم ئەمەسمۇ؟
قاسىم جايىغا بېرىپ ئولتۇردى، بوۋاي داۋام قىلدى:
— سەن قۇلاق سال، قاسىم، تاغ سۈيىنى ئەپكېلىش — بۇ سابىر
نىڭلا ئارزۇسى ئەمەس، بۇ — يېگىيەر خەلقىنىڭ ئارزۇسى! بۇ بىزنىڭ
ھازىرقى ئارزۇيىمىزلا ئەمەس، ئەۋلاتتىن - ئەۋلاتقا قېلىپ كېلىۋاتقان
ئىشقا ئاشمىغان ئارزۇ! بۇ بىر، — تومۇر بوۋا بىر تال بارمىقىنى كور
سەتتى، — ئىككىنچىدىن، ئۇلۇق ئاتىمىز ماۋجۇشى «يېزا ئىگىلىكىدە
داجەيدىن ئۆگىنىش كېرەك» دەپ كورسەتتى. داجەيدىن ئۆگىنىش —
داھىنىڭ كورسەتمىسى، سوتسىيالىزىم بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ ئېھتىياجى.
شۇنداقمۇ، ئەمەسمۇ؟ — تومۇر بوۋا قاسىمغا تىكىلدى.
— شۇنداق، ئەلۋەتتە، — قاسىم ئالدىراپ جاۋاپ بەردى.

دەيتتى ۋە يەنە بىرلىرىگە بولسا:

— قېنى بۇرادەر، سىز قانداق قارارغا كەلدىڭىز؟ — بىز بولساق يېڭىيەرنى دەل قىزىلتاغدىكى داجەي قىلىپ قۇرۇپ چىقماقچى. قېنى ئېيتىڭ: قارلىق تاققا ھۇجۇم باشلاشقا بىلىڭىز چىڭمۇ - بوش؟ بازغان ئۇرغۇچى بولامسىز ياكى چىراق پەلىگۈچىمۇ، دەيتتى ئۇ.

بوۋاي ياش يىگىتلەرنى كورسە، كوكۈللۈك چاقچاق قىلاتتى. قارلىق تاغدىكى سۇلارنى شىرىنغا، يېڭىيەر يىگىتلىرىنى بولسا پەرھاتقا تەمسىل قىلىپ، ياش يىگىتلەرنى كۇلدۇرۇۋېتەتتى:

— ياش يىگىت، كوزۇڭنى ئېچىپ قارا، — دەيتتى بوۋاي ئۇلارغا چاقچاق قىلىپ، — قارلىق تاققا شىرىن كەپتۇ، بىز تەكشۇرۇشكە بارغاندا ئۇ گۇزەل قىزنى كوردۇق. شىرىن: «يېڭىيەرلىك يىگىت، بىلىڭىز چىڭمۇ؟ ئەگەر سىز پەرھاتقا ئوخشاش، جاندىن كەچمىگىچە جانانغا يەتكىلى بولماس، دىگەندەك ئىرادە بىلەن تاغلارنى يېرىپ يول ئاچسىڭىز، مەن سىزنىڭ بولاي» دەيدۇ، — بوۋاي يىگىتلەرنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ: — ھە، كىم قىل، بىلىڭ چىڭمۇ؟ — دەيتتى.

ئومۇمەن بۇ تەكلىپ مۇناسىۋىتى بىلەن پۈتۈن داۋيدە شادىيانە بىر خوشاللىق قانات قېقىشقا، ئەزالارنىڭ قەلبى ئۇلۇقۋار ئىستەك بىلەن جۇشقۇنلىنىپ، ھەممە كىشى ھەركەتكە كېلىشكە باشلىدى. ئابابەكرى، خاسىيەتكە ئوخشاش يېڭىيەرنىڭ جۇشقۇن - روھلۇق ياشلىرى ئارقا - ئارقىدىن تەشەببۇسنامىلەر يېزىپ، پۈتۈن داۋي ياشلىرىنى قارلىق تاققا ھۇجۇم قىلىش يولىدىكى كۇرەشتە مۇسابىقىداشلاردىن بولۇشقا چاقىردى. ھەرقايسى ئىشلەپچىقىرىش دۇيلىرىمۇ مۇسابىقىنامىلەر ئېلان قىلدى. تەشەببۇسنامىلەر ئىچىدە تومۇر بوۋا ئائىلىسىنىڭ تەشەببۇسنامىسى ئالاھىدە كوزگە تاشلىناتتى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن ئىدى: «ماۋ جۇشىغا ئەگىشىش — بەخت، غەلىبە. ماۋ جۇشى تەقدىرلىگەن داجەيلىكلەرنىڭ قەھرىمانلىق روھىنى جارى قىلىپ، داجەي يولىدا قەتئىي مېڭىپ، داجەي تۇغىنى قارلىق تاغ ئۇستىدە لەپىلدەتمىگىچە كۇرەشنى توختاتمايمىز......».

ئابابەكرى بىلەن خاسىيەت تومۇر بوۋا ئائىلىسىنىڭ تەشەببۇسنامىسى چاپلانغان تامنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، بۇ تەشەببۇسنامىنى يەنە بىر

ئۇيەدە ئۇچاق ئالدىدا، تاماقتا دەستىخان ئۇستىدە، ئېتىزدا نۇرت
بەش ئادەم جەم بولغان يەردە ــ ئىشقىلىپ، ئىككى ئادەم بىر يەرگە ك
سىلا بۇ تەكلىپ مۇزاكىرە قىلىناتتى، بۇ ئەھۋال بەزىدە كىشىلەرنى كۈ
لمۈك، قىزغىن تالاش ـ تارتىشلار قوينىغا ئېلىپ باراتتى، بەزىدە ئۇلار
ئۆز ئارزۇ ـ ئۈمىتلىرىنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىدىن خوشاللاندۇرۇ
بۇ ئىشنى تېزرەك باشلىۋېتىش توغرىسىدىكى ئىستىگىنى كۈچەيتەتتى.
ــ جاپا تارتمىچە ھالاۋەت يوق، ــ دەيتتى بىرمۇنچە ئەزالار،
كۆز قورقاق، قول باتۇر دەپتىكەن، قارىماققا، تاغ ئاستىدىن ت
مە ئۆتكۈزۈش ئەقىلغا سىغمايدىغاندەك كورۇنسىمۇ، داجەيلىك قېرىند
لارنىڭ ئاسماندىنمۇ، يەردىنمۇ، جاپادىنمۇ، ئۆلۈمدىنمۇ قورقماسلىق
ئىنقىلاۋىي روھىنى جارى قىلدۇرغانلا بولساق، قارلىق تاغنىڭ سۇيى ئۆ
چوقۇم يول ئاچالايمىز.
قارلىق تاقغا يۇرۇش قىلىش مەسىلىسى تىلغا ئېلىنىش بىلەن ن
غۇن ئەزالار ماۋ جۇشىنىڭ «يۈيگۇڭنىڭ تاغنى يوتكىشى» دىگەن شانل
ئەسرىنى يېڭىۋاشتىن ئىشتىياق بىلەن ئوقۇشتى ۋە ئۇنى ئىنتايىن يېق
لىق ھېس قىلىشتى.
ــ بىز قەتئى نىيەتكە كېلىپ، ئاخىرغىچە ئېگىلمەي ـ سۇنماي
رەش قىلىشقا جۇرئەتلىك يۈيگۇڭ بولساق بولىدىكى، ــ دەيتتى ئ
ئۆز ئىرادىلىرىنى بىلدۇرۇپ، ــ ھەرگىز قورقۇنچاق، ئۈمىتسىز جىسۇ
مايمىز. داجەي قەھرىمانلىرىنىڭ ھەممىسى ھايات يۈيگۇڭلار، بىزمۇ
گۇڭنى، داجەيلىك باتۇرلارنى ئۈلگە قىلىپ، يېڭى يۈيگۇڭلاردىن بول
بۇ كۈنلەردە تومۇر بوۋا ھەم خوشال ئىدى، ھەم جىددى. بو
قارلىق تاغنى تەكشۇرۇشكە قاتنىشىپ، كوپ يىللاردىن بۇيانقى ئارز
ئۈمىدى كۈچلۈك ئىشەنچكە ئايلىنىپ قايتقاندىن كېيىن ئۆزىنى ياشىرىپ قال
دەك ھېس قىلاتتى. ئۇ ئىشلەپچىقىرىش دۇيلىرىنى ئېرىنمەي ئارىلاپ چىق
ئەزالارنىڭ ئويلىرىنى زىيارەت قىلىپ، كىمنى كورسە خوشاللىق بىلەن
ــ ھە، قېرىنداش، ئاڭلىدىڭمۇ؟ بىزنىڭ داگجىۋبۇ قارلىق تاغقا
رۇش قىلىشقا تەكلىپ بەردى. سەن بۇ توغرىلىق ئويلاپ كوردۇڭمۇ؟
ئۆزەڭنى دەگسەپ جاۋاپ بەرگىن: سەن بۇ كۈرەشتە يۈيگۇڭ بولالامس

ئويلانغان هالدا مېڭىپ، پېشايۋاننىڭ سۇپىسىغا كەلدى، — ماڭا قارا قىزىم، سەن ھەدىسىلا مەجلىس - پەجلىسلەرگە بېرىپ يۇرىسەن، سېنىڭچە، قارلىق تاقىقا بېرىشتىن بىر ئىش چىقارمۇ؟

— دادا، بۇ نىمە دىگىنىڭ، — قىز قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، دادىسىغا قارىدى، — سابىر ئاكام، تومۇر بوۋاملار بىزنى ھەرگىز زىيانلىق ئىشقا باشلىمايدۇ. قارلىق تاغىنىڭ سۇلىرى كەلسە، يېڭىيەرنىڭ قىياپىتىدە چوڭ ئۆزگىرىش بولىدۇ، بۇنىڭدا گەپ يوق.

— گەپ بۇنىڭدا ئەمەس، — دىدى ھاشىماخۇن، — قارلىق تاغىنىڭ سۈيىنى ئەكەلگىلى بولسىغۇ شۇنداق. ئەمما، ئالتە ئاي ياز ئىشلەپ، قالدىم لىۋىمنى چىشلەپ، دىگەندەك ئىش بولسا، بىكاردىن - بىكار زىيان - دە، زىيان ......

ھاشىماخۇن قۇرۇق غۇدۇڭشىدى، گېپىنىڭ ئايىغىنى ئېيتمىدى. ئەسلىدە ھاشىماخۇننىڭ بىر جۇپ ئېشىكى بولۇپ، ھەر يىلى كۈزلۈك يىغىم - تېرىمدىن كېيىن قىشچە تاغدىن ئوتۇن توشۇپ پۇل قىلاتتى، دادۇيىنىڭ ئىشلىرىغىمۇ ئانچە تەسىر يەتكۈزمەيتتى، بۇ ئىشنىمۇ قولدىن بەرمەيتتى. بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى بىر ئات ھارۋىسى قىلىشنى ئويلىغان ئىدى، لېكىن، مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى باشلىنىپ قېلىپ، بىرئاز قاراپ بېقىش نىيىتىدە بۇ ئىشتىن يالتايدى. بۇ يىل بولسا ھەرھالدا بىر ئېشەك ھارۋىسى قىلدۇرۇشنىڭ كويىغا چۈشكەن ئىدى، ھارۋىنىڭ چاق - شوتىلىرىمۇ پۈتكەن، پەقەت چاتىسىلا ئىش پۈتەتتى. ئەگەر قارلىق تاقىقا بارىدىغان ئىش بولسا، تەبىي بىر قىش ئوتۇن توشۇپ تاپىدىغان پۇلغا زىيان. ئۇنىڭ ئۈستىگە تاغنى تېشىپ ئۆتكىلى بولامدۇ - يوق؟ بۇمۇ بىر گەپ.

— دادا، يەنە شۇ كونا ھېساپمۇ؟ — دىدى خاسىيەت ئويلىنىپ تۇرغان دادىسىغا قاراپ.

— نىمە كونا ھېساپ؟ — ھاشىماخۇن خاسىيەتكە كوز قىرى بىلەن قاراپ قويدى.

— ئاشلىق ھېيىشتە دادۇيگە تايىنىش، پۇل خەشلەشتە ئۆزىگە تايىنىش، شۇنداقمۇ؟

قېتىم ئوقۇشتى. ئاندىن سوز باشلاپ كەتتى:

— ئىسمىلا قىلغان بىلەن بىز يەنە تومۇر بوۋام ئائىلىسىدىكىلەرد
يازالمايتىمىز، — دېدى خاسىيەت ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئاستىدىكى قا
كوزلىرىنى ئوينىتىپ، — قىسقا يېزىلغان بولسىمۇ، دەل گەپنى دېگەن، گە
ئويناتمىغان، كوڭۇلدە نىمە بولسا شۇنى دېگەن. مۇنداق تەشەببۇسنا
كىشىنىڭ يۇرىگىنى ئوينىتىدۇ، ئىلهاملاندۇرىدۇ، كىشىنى قارلىق تا
بېرىشقا ئالدىرىتىدۇ.

— توغرا، ئوز ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ئىرادىسىنى ئەينەكتەك روشەن كو
سەتكەن، — دېدى ئابابەكرى تامغا چاپلانغان تەشەببۇسنامىگە قاراپ قويۇپ،
مېنىڭچە، بۇ تەشەببۇسنامىنى كوچۇرۇۋېلىپ، ياشلارنىڭ يىغىنىدا ئوقۇ
مۇزاكىرە قىلايلى.

— مەن قوشۇلىمەن. يىغىننى قاچان ئاچىمىز؟

— بۇگۇن كەچتە.

— بولىدۇ، سەن ياشلارغا تېزرەك خەۋەر قىل، مەن بۇ تەشەببۇ
نامىنى كوچۇرەي......

ئابابەكرى كەتتى، خاسىيەت زوكزىيىپ ئولتۇرۇپ، تىزىنىڭ ئۇستى
دەپتىرىنى قويۇپ، ئالدىراپ كوچۇرۇشكە باشلىدى. خاسىيە
تەشەببۇسنامىنى كوچۇرۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە بىر قېتىم سىلىشتۇردى
دە، ئويى تەرەپكە كەتتى.

ئۇنى كول بويىدىكى ئۇژمىلىك هويلىدا دادىسى هاشىماخۇ
قاپىغى سىلىنغان هالدا كۇتۇۋالدى. ئۇ پېشايۋان ئالدىدىكى كاداك ئۇز
مىگە يولەنگەن هالدا ئورە تۇراتتى. قىزىنى كورۇپ:

— قىزىم، سەن يەنە دادۇيگە مەجلىسكە باردىڭمۇ؟ — دېدى.

— ياق، دادا، بىز هەممىمىز تەشەببۇسنامىلەرنى ئوقىدۇق، —
خاسىيەت خۇشخۇيلۇق بىلەن تەشەببۇسنامىلەرنىڭ مەزمۇنىنى ئېيتىپ بەردى
تومۇر بوۋىنىڭ تەشەببۇسنامىسىنى ئوقىدى، — مانا كوردۇڭمۇ، تومۇ
بوۋام تازا قاملاشتۇرۇپ يېزىپتۇ، هەممىمىزنىڭ قەتئى نىيەتكە كېلىشىنى
چاقىرىپتۇ. ئەمدى بىزمۇ ئائىلىمىز بويىچە بىرنى يازساق قانداق؟

— هىم ... — هاشىماخۇن قولىنى بەلۋىغىنىڭ قېتىغا تىقىپ،

كوتىرەلمىسەڭ، ھاپاش قىلىۋال دىگەندەك، مانا ئەمدى قىشىچە تاغ تەشكە دەكمىز......

— مەنمۇ ئۇنى - بۇنى ئاڭلاپ قالدىم، — دىدى سۇلايمان ئېغىر تىنىپ، — ھەممىسى بىكار گەپ. بۇرۇنلاردا بىزگە بىر تال كىيگىنى بەرمىگەن تاغ ئەمدى كېلىپ سۇيىنى بېرەمدۇ؟ دادىلىرى رەھمەتى توققۇز يۇرتنى قوزغاپ، بىر قىش، بىر ياز ھەشەم قىلىپ، ھېچنىمە چىقماي قول سىلكىۋەتكەن ئىش ئۇ. بۇمۇ ئېتى ئۇلۇق، سۇيرىسى قۇرۇق ئىش بولىدۇ. — سۇلايمان كوزلىرىنى يۇمۇپ، ئىڭىشىپ بىرئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھەسرەت بىلەن ئېيتتى، — تاغ سۇلىرى بۇ يەرگە ئېقىپ كېلىدىغان ئىش بولسا، قىرى تومۇر بىلەن تۇراخۇننىڭ بېشى ئاسمانغا تاقىشىدۇ، توگىنى شامال يەقىتسا، ئۇچكىنى ئاسماندا كور دىگەندەك، ئۇ ئىسىلەرنىڭ بىر ئىپنى ئىككى بولىسا، بىزگە ئارام يوق. خۇدايىم بىزگە مۇنداق كۇننى ھەرگىز كورسەتمىسۇن. خوش، قاسىم نىمە دەيدۇ؟

— ئۇمۇ ...، — دىدى نامان تۇلكە قاسىمنى يامان تىللار بىلەن قاغاپ تۇرۇپ، — قاسىم ئوتۇپ كەتكەن كالۋا بىر نىمە ئوخشايدۇ. مەن بىرنەچچە قېتىم: قۇيرۇق تۇتقۇزما، قوسىقىغا كىرىۋېلىپ ئىش تەۋرىتىۋەرگىن، دەپ تۇردۇم. لېكىن بۇ قاسىم، بۇرنىغا سۇ كىرمىگەن ساراڭ، ھەدەپ پوچىلىق قىلىپ، قۇرۇق گەپ سېتىپ، تاس قاپتۇ بۇرنىدىن ئىلىنغىلى. تومۇر قىرىنىڭ پەنجىسىگە چىقىپ قالاي - دەپ ئاران قۇتۇلۇپتۇ. تومۇر قىرى: «سەن ئومرىڭدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ سۇنىڭ دەردىنى تارتقانمۇ؟» دەپتۇ قاسىمغا. مانا شۇنداق گەپ، شاگىۇم. بۇ قاسىم ھەدەپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئوتۇۋالماي، تاكاللاشقىنىنى كورمەمدىغان.

نامان تۇلكە سۇلايمانغا تېخىمۇ چاپلىشىپ، سىرلىق قىلىپ ئېيتتى:

— قاسىم: ھەممە ئىشنى بۇزۇۋاتقان سابىر، ئەزالار يالتىيىۋالسا، ئۇنىڭ ھەددى ئەمەس، دەيدۇ. ئەمما ئەزالار يالتىيىدىغاندەك ئەمەس. ئالتىنچى شياۋدۇيدە ئابدۇراخمان لىيەنجاڭ يېقىن كورۇپ بەزى قىرى ئادەملەرگە: «داجەي — شىياگدا، يېگىيەر — شىنجاگدا، داجەيدىن ئۇگىنىش بۇ يەرگە ماس كېلەرمۇ» دەپ ساپتىكەن، ئەزالار شۇ زامات

هاشىماخۇن گەپ قىلمىدى. بۇ توغرىلىق قىزى بىلەن پات - پات مۇنازىرىلىشىپ قالاتتى. خاسىيەت كويۇپ - پىشىپ چۈشەندۈرەتتى، هاشىماخۇن مۇنازىرە قىلاتتى، قايىل بولمايتتى. هەتتا بىر قېتىم بۇ مۇنازىرە دادۇيگە ئاڭلىنىپ، هاشىماخۇننىڭ ئىسمى ئاتالمىغان بولسىمۇ، مۇنداق ئىدىيە توغرىمۇ؟ — دەپ ئەزالارنىڭ مۇنازىرىسىگە قويۇلغان ئىدى. بۈگۈن بولسا قىزى يەنە شۇ گەپنى ئېسىگە سېلىۋاتىدۇ.

ئاتا - بالا بىر هازا مۇنازىرىلەشكەندىن كېيىن، هاشىماخۇن:

— ئاشلىق يېيىشتە دادۇيگە تايىنىش، پۇل خەشلەشتە ئۆزىگە تايىنىش، دېگەن گەپنى بىرنەچچە يىل بولدى، دەپ باقمىدىم. لېكىن تاغ تېشىشتىن ئىش چىقمىسا، ئەللىك ئېشەك ئوتۇن پۇلغا زىيان، — دەپ گېپىنى تۈگەتتى...... .

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن نامان تۆلكە ئاياق مەھەللىدىكى يالغۇز مىچىتنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مىچىت سۇپىسىدا تەلپىگىنى چوكۇرۇپ كىيىپ، تەسۋى تارتىپ ئولتۇرغان پومىششىك سۇلايماننى كۆرۈپ قالدى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، شاگيۇم.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، — سۇلايمان ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپقا بىر كۆز تاشلىۋالدى - دە، — ناماز خۇپتەننى ئوقۇۋالدىڭىزمۇ، — دېدى.

— تەرىتىم سەل بوش، شاگيۇم. مۇشۇ ئەتراپتا بىر ئىش قىلىۋالايمىكى، — نامان تۆلكە خۇدۇكسىنىپ ئەتراپقا قارىدى. لېكىن سۇلايمان «شاققىدە»:

— هېچقىسى يوق، چوگام، ئاللانىڭ قوسىقىنىڭ پايانى يوق، بىر دولۇققا كېچىرىپ قويار، — دېدى - دە، مىچىتكە قاراپ يول ئالدى.

نامان تۆلكە سۇلايماننىڭ غەرىزىنى دەرهال پەملەپ، «يائاللا - ياراخمان» دېگىنىچە مىچىتكە ماگدى.

ئۇلار مېهراپقا يېقىن كېلىپ جايلاشقاندىن كېيىن، نامان تۆلكە سۇلايماننىڭ قۇلىغىغا تۇمشۇغىنى چاپلاپ تۇرۇپ پىچىرلىدى:

— ئاخشام، بىزنىڭ هېلىقى قاسىم بىلەن يولۇقتۇم، كورمەملا بـ ئىشنى! سابىر يۇرتىنىڭ بېشىغا يەنە بىر ئاپەتنى تەگلەپ تۇرغىدەك. دا جەي تاغنى ئورۇۋېتىدىغان كۈچ، يېگىيەرنى داجەي قىلىمىز، دېگۈدەك

بقىم بولۇپ قالدۇقمىكىن، دەپ يالتىيىۋېلىشىمۇ مۇمكىن. قاسىم، مانا باپ
پلىدۇ. ئۇ دەرھال ئۆزگىرىپ قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئەكەلمەي بول-
مايدۇ، دەپ ئوتتۇرىغا چىقسۇن. ئىمكان بار سابىردىن بۇرۇن كۆكشىغا
پىرىپ، تاغ سۇلىرىنى ئەكىلىش تەكلىۋىنى مەن ئويلىغان،
ەن قويغان، دەرھال تۇتۇش قىلماي بولمايدۇ، دىسۇن. بۇ ھارامزادى-
نىڭ كېيىن بىزگە يەنە جىق لازىمى بار. مۇشۇنداق قىلسا، ھەم قاسىمنى
اقلاپ قالغىلى بولىدۇ، ھەم بۇ نىملەر قۇرۇق تاغ ئىچىدە بىر يىل
اۋارە بولۇپ، ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلايدۇ.

— دۇرۇس گەپ، تولىمۇ دۇرۇس گەپ، — ئامان تۇلكە كەينىگە
ىر قاراپ قويۇپ ئېيتتى، — قاسىمنىڭ بۇرنىغا ئوتكۆزۈلگەن تانا ئۇنى
ۇنىڭغىمۇ مايىل قىلىدۇ، مەن بۇنى دەي، خاتىرجەم بولىۋەسىلە شاگىيۇم.—
اندىن ئۇ ئاستا پىچىرلىدى، — ئۆزلىرى ئوتكەن بازار كۈنى ناھىيە
بازىرىغا چۈشكەندە، ئەنۋەر ئىشاننىڭ ئوغلى ھوسەن بايۋەچچە بىلەن
يولۇقالىلىمۇ؟

— يولۇقتۇم، يولۇقمامدىغان، — سۇلايمان سەل كېرىلىپ ئېيتتى،—
ۆزى بىلەن ئەمەس، باغاق ئارقىلىق يولۇقتۇم. ئاڭلىشىمچە، «بىرگە زەر-
بە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» دىگەن ھەركەت بايۋەچچىنى بىر ئاز
خاپا قىلغان ئوخشايدۇ. بايۋەچچە «ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا،
مەن ھەرقايسىلىرىنى ئىزلەيمەن» دەپ يېزىپتۇ. مەن «شۇنداق بولۇپ
قالسا، خىزمەتلىرىگە بىز تەييار» دەپ جاۋاپ بەردىم ......

— تولا ئوبدان دەپلا شاگىيۇم، ھوسەن بايۋەچچە بىزنىڭ ئاخىر-
قى ئۈمىدىمىز - دە، ئۈمىت ......

— پەخەس بولىلى، پەخەس. چۈشۈم بۇزۇلۇپ - بۇزۇلۇپ
تۇرىدۇ.

— شۇنداق، پەخەس بولىلى، خۇدا ئۆزەڭ مەدەت قىل......

ھەر ئىككىسى دۇئاغا قول كوتەردى.

ئېتىز ئۈستىدە پىپەن يىغىنى ئېچىپ، بىر ئاش پىشىم پىپەن قىپتۇ ھەم «كىمكى بىزنىڭ داجەيدىن ئۆگىنىشىمىزگە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىكەن، ئۇنداق ئىسىملەرنىڭ ھەممىسى بىز كەمبەغەل دىخان، تۇۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ دۈشمىنى» دەپتۇ. تىنىندىغان يەر يوق. قىسقىسى، يالتىيىدىغاندەك ئەمەس ......

— ياق، يالتىيىدۇ، ھېلىقى ھاشىماخۇن ھاللىقمۇ خېلى تۈزۈك ئادەم. ئۇمۇ «سابىر ياشلىق قىلىۋاتىدۇ، بۇ تەس ئىش» دەپتۇدەك، — دېدى سۇلايمان.

— شۇنداق، شۇنداق بولار، — دېدى نامان ئەتراپنى بىر ئاز تىڭشاپ تۇرغاندىن كېيىن، — ئاڭلىسام، قۇجۇرىن نىياز قۇربانمۇ قېتىلمايدىكەن، ئۇنىڭ خېلى بىگىسى بار ئادەم. مۇنداق گەپلەردىن يالتىيىش كېلىپ چىقسا ئەجەپ ئەمەس.

— لېكىن، — دېدى سۇلايمان پەس ئاۋازدا، — يالتايغىنىدىن يالتايمىغىنى تۈزۈك، بۇ بىر ئىسىملەرنىڭ ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنىڭ گوشىنى قورۇش كېرەك. ئىشقا دېمەملا، بۇ ئىسىملەر قىشچە ئوتتەك قىزغىن ئىشلەيدۇ، ھەممە كۈچ-قۇۋۋىتىنى ئايىمايدۇ، بىراق ئەتىيازغا كەلگەندە، بۇ ئىشتىن ھېچ نەتىجە چىقمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، بوشىشىپ كېتىدۇ-دە، ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىدۇ. قىشچە بىكار ئاۋارە بولۇپ، چوڭ-چۈرىنى خام سانىغىنى بىر زىيان؛ ھەممە ئەمگەك كۈچىنى تاقىقا ھەيدەپ، كېلەر يىلنىڭ تەييارلىقىنى قىلالمىغىنى يەنە بىر زىيان. كەتكەن پۇل، سەرپ قىلغان كۈچ ئۈچۈن، دادۈي ئۈچ يىلغىچە ئېسىنى يىغالمايدۇ، ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنىڭ گوشىنى قورۇش، دېگەن مانا شۇ.

— كارامەت گەپ بولدى، شاكىيۇم، — دېدى نامان قاراڭغۇدا ھېچكىم كۆرمىسىمۇ، ھىڭگىل چىشلىرىنى چىقىرىپ ھىجىيىپ، — ئەقىللىرىڭگە تولا قايىلمەن، ئۇنداق بولسا بىزمۇ ھە-ھو، شۇنداق قىلايلى، دېسەك بولىدىكەن-دە.

— شۇنداق، ئەمما بىز كۆپ ئارىلىشىۋالمايلى. — دېدى سۇلايمان، — بىز بەكرەك قوللاپ كەتسەكمۇ، دەرھال گۇمان قىلىدۇ، پومىشكلار ياخشى دېگەن ئىش، بىز ئۈچۈن يامان، دۈشمەن بىلەن بىر

— ھەي، ھازىر تازا قاتىلاك چاغ - دە، — دىدى قاسىم ئادەت-
تىكىدىن باشقىچىرەك خۇشخۇيلۇق بىلەن، — ئېتىمنى ئايدىڭگول دادۇ-
بىگە بېرىۋەتتىم، بىر ئات — بىر ھارۋا دىگەن سوز. ئۇلارنىڭ خاماندىن
ئاشلىق يوتكىشىگە ياردىمى بولىدۇ.

— بۇ تۇزۇك ئىش بوپتۇ، — دىدى سابىر، — ئايدىڭگولدىكى-
لەر ئەتىمالىم تازا ئالدىراش بولسا كېرەك، ئېتىڭىزنى بەرگەن بولسىڭىز
جىنىغا ئەسقاتىدۇ.

قاسىم ۋېلىسىپىتىنىڭ دىيىگىنى تىكلەپ، تاماكا ئوراشقا باشلىدى.

— ئالدىراپ كېلىشىمدىكى سەۋەپ، — دىدى قاسىم تاماكىسىغا
سەرەڭگە يېقىپ تۇرۇپ، — يەنە شۇ ئىش، پىلان مەسىلىسى. مەن بۇ
بىرنەچچە كۈندىن بۇيان «تاتلىق بۇلاق» قا باردىم، ھەممە يەرنى
كوردۇم.

— شۇنداقمۇ، قاچان باردىڭىز؟

— ئۇلۇشكۇن، بىزنىڭ چوڭ مىراپىمۇ باردى.

— ھە، مۇنداق دەڭ، قاۋىلكامۇ بېرىپتۇ - دە.

— شۇنداق، قاۋىلكام — پېشقەدەم مىراپ. ئۇنىڭ پەمى بار ئادەم.
ئۇ-ئۇ سىنچىلاپ كوردى.

— خوش، قارلىق تاققا ئۇتتۇڭلارمۇ؟

— بارمىدۇق، بارمىساقمۇ قايىل بولدۇق، — قاسىم توش يانچۇ-
غىدىن قانداقتۇ بىر قەغەزنى ئالدى - دە، قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ
ئۇزى سىزىپ چىققان تەخمىن خەرىتىسىنى كورسەتتى، — دەسلەپ، بۇ
ئىشقا مېنىڭ ئانچە كوزۇم يەتمىگەن. تەكشۇرگەندىن كېيىن، بۇ ئىشنىڭ
روياپقا چىقىدىغانلىقىغا كوزۇم ئىلىناشتى. شۇ كۇنى كەچتە چاۋار شۇجىنى
ئىزلىدىم، تاپالمىغاندىن كېيىن، تۇنۇگۇن ناھىيىگە — سۇ بولۇمىگە بار-
دىم. كورمەمسىز، سۇ بولۇمىدىكىلەر بۇ ئىشنى پۇتۇنلەي قوللىدى، زورۇر
تېپىلسا، بىرنەچچە يۇز مىڭ يۇەن پۇل بىلەن ياردەم قىلىدىغانلىقىنى
بىلدۇردى. مانا بۇ چوڭ ئامەت. ئەمدى بىزنىڭ دەرھال ناھىيىگە
رەسمىي پۇل تەلەپ قىلىپ دوكلات يېزىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

قاسىم چېكىپ بولغان تاماكىنى ئوچەردى - دە، يەنە ئوراشقا

ئالتىنچى باپ

1. چىراق ئالدىدا

سابىر ئىككىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۈيىنىڭ قوناق خامىنىدىن كەچ قايتتى. باش قوناقنى سوقۇش، تاسقاش، تاغارغا قاچىلاش، ئىككى يۈز جىڭلىق تاغارنى دۈمبىسىگە ئېلىپ يۈدۈپ ھارۋىغا بېسىش — بۇلاركۈچ تەلەپ قىلىدىغان ئىشلار. كۆزلۈك ئاشلىق كىرىم قىلىش — بىر جىددى جەڭ. بۇ ئىش چىڭ تۇتۇلمىسا، ۋاقىت تارتىلىپ كېتىدۇ. سۇ قۇرۇلۇشىنى باشلىۋېتىشكە تەسىر يېتىدۇ. باشقا دۈيلەر خامانىنى تۈگەتكەن. ئىككىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۈيىنىڭ خامىنى تۈگىسە، دادۈي بويىچە «كۆزنىڭ ئۈچ ئىشى» ئاساسەن بىر يەرگە بارىدۇ، خاتىرجەم بولۇش مۇمكىن ......

سابىر خاماندىن چىققاندا، كوينىگىنىڭ دۈمبىسىگە چاپلىشىپ قالغانلىقىنى، ئىككى يۈز جىڭلىق تاغار ئوبدانلا تەرلەتكەنلىكىنى سەزدى ۋە كوينىگىنى بېشىدىن سىرىپ چىقىرىپ، يان ئېرىقتا شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇغا چىلاپ-مىلەپ سىقتى. باش-كوزىنى، كوكرەك-دۈمبىلىرىنى ئەندىكىپ-ئەندىكىپ تۇرۇپ، مۇزدەك سۇنى چېچىپ-سىرىپ يۇدى. ئاندىن ھول كوينەكنى شۇ بويىچىلا كىيدى-دە، سەگىپ-يەڭگىپ چوڭ يولغا چىقتى، دوخمۇشقا چىقىشىغا، گۈگۈم تەرەپتىن ۋېلىسىپىت مىنگەن قاسىم يېتىپ كەلدى.

— مانا قاراڭ سىزنى، ئەمدى ئىزلەپ ئاۋارە بولمايدىغان بولدۇم، — دىدى قاسىم ۋېلىسىپىتتىن چاققانلىق بىلەن سەكرەپ چۈشۈپ، — دەل ئۈستىڭىزدىن چۈشۈپتىمەن-دە!

— خوش، ئېتىڭىز ھېرىپ قالغانمۇ-نىمە؟ — دىدى سابىر چاقچاق قىلىپ، — بۇ ئۇزۇن يولدا سىز ۋېلىسىپىت مىنمەيدىغانمۇ.

نەدە قالدۇ؟ داجەيلىكلەر ھېچقاچان دۆلەتكە قول سوزغان ئەمەس، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ، نامراتلارنىڭ ئېگىلمەي ـ سۇنماي كۈرەش قىلىش روھىغا تايىنىپ، يېڭى داجەينى ياراتقان. بىزمۇ شۇنداق قىلىشىمىز كېرەك، قىسقىسى، شۇنداق قىلماي بولمايدۇ.

— سۇ بولۇمىدىكىلەر ۋەدە قىلدى، ئۇلار پۇل بەرمەكچى......

— دۆلەتنىڭ پۇلى — ئۆزىمىزنىڭ پۇلى، — دېدى سابىر ئويلىنىپ تۇرۇپ، — ۋەدە قىلغان بولسا، سىزگە ۋەدە قىپتۇ، بىز رەھمەت ئېيتىمىز، لېكىن رەت قىلىمىز. ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش — ماۋ جۇشى كۆرسەتكەن ئەنگۈشتەر. ھەممە ئىشتا، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدىمۇ بۇ پىرىنسىپقا ئەمەل قىلىمىز. ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش — ئىشەنچلىك بولىدۇ، ھەممە ئاكتىپ ئامىللارنى سەپەرۋەر قىلىشقا تۈرتكە بولىدۇ، ھورۇنلۇقتىن، بىغەملىكتىن، باشقىلارغا تايىنىۋېلىشتىن ساقلايدۇ. قىسقىسى، داجەي يولى بىلەن مېڭىش كېرەك......

— سىز ئەزالارنىڭ پىكرى بىلەن ھېساپلىشىپ كۆرۈشىڭىز كېرەك، — دېدى قاسىم سەل پوپوزا قىلغاندەك، غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋاز بىلەن.

— ئەزالار بۇنى چۈشىنىدۇ، — دېدى سابىر ئىشەنچ بىلەن، — پارتىيىمىزنىڭ زۇڭلۇشيەنى: كۆپ، تېز، ياخشى، تېجەشلىك ئىشلەپ سوتسىيالىزىم قۇرۇش. بۇنىڭدا ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش — سودىلاشمىلى بولمايدىغان چوڭ پىرىنسىپ. قىسقىسى، داجەيدىن ئۆگىنىشنى قۇرۇق شوئارغا ئايلاندۇرۇپ قويۇشقا بولمايدۇ......

قاسىم بۇتىنىغاندەك تۈگۈلدى، ئۇلۇق ـ كىچىك تىنىدى. قوسىقى ئىچىگە تارتىلىپ كەتكەندەك بولدى، بېلىنى چىڭىتتى ۋە تاتارغان ھالدا:

— مەيلى، بۇ سىزنىڭ قارىشىڭىز، ئەزالار نىمە دەيدۇ، كۆرىمىز يېنىخى، — دېدى ـ دە، ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ، دادۇي تەرەپكە كەتتى.

سابىر ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە، تۇراخۇن گۈلسۈمخان ئانا بىلەن باراڭلىشىپ ئولتۇرغان ئىكەن، ئۇ سابىرنى كۆرۈپ، گۈلسۈمخان ئانىسىغا كۆز قىسىپ قويدى:

— گۈلسۈمخان، ئەمسە گېپىمىز ـ گەپ، ھېچكىمگە دېمەيمىز، ۋاقتى كەلسە ئۆزىمىز توغرىلاۋېرىمىز، بولامدۇ؟

باشلىدى. ئۇ تاماكا ئوراۋېتىپ، سابىرغا بىلمىندۇرمەيقاراپ قويدى. سابىر-
نىڭ كوزلىرى ئويچان بولۇپ، ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسىنى بىلىش قىيىن
ئىدى. ھەتتا قاسىمغا سابىرنىڭ قاپىقى تۈرۈلۈپ، چىرايى تۇتۇلغاندەك
بىلىندى.
— بىز پۈتۈن ناھىيە قايىل بولغىدەك ئۈلگىلىك بىر سۇ قۇرۇلۇ-
شى ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك، — دېدى قاسىم ۋەزمىنلىك بىلەن، —
ئۇنىڭغا قانچىلىك كۈچ، مەبلەغ كېتىشىدىن قەتئىي نەزەر، يەنى مەسىلە
ھەقىقى قۇرۇلۇش بولسۇن. بىز بۇنىڭدا بەش - ئون يىلنى ئەمەس، پۈ-
تۈن بىر ياكى ئىككى - ئۈچ ئەۋلادنىڭ مەنپەئەتىنى نەزەردە تۇتۇشىمىز كېرەك
قىزىلتاغ ئېتىكىدە سۇ بولدى دىگەن سوز — ئاشلىق بىلەن پاختىغا
كومۇلۇپ كېتىسەن، دىگەن سوز. قانداق، سىزدە باشقا پىكىر يوقتۇ؟
سابىر قاسىمغا سەپ سېلىپ قارىدى. تۈزۈكلا بىر ئادەم، گەپلى-
رىمۇ جايىدا، ھەتتا كويۇپ - پىشىپ ئالدىراپ تۇرۇپتۇ. ئەمما، بىر ھەپتە
بۇرۇن بۇ ئىشقا پۈتۈنلەي باشقىچە مۇئامىلە قىلغان، بۈگۈن بولسا..
«بەلكىم، تەكشۈرگەن بولسا، بۇ ئىشنىڭ ئوبدان بولىدىغانلىقىغا كوزى
يەتكەندۇ، — دەپ ئويلىدى سابىر، — ئادەم ئوزگىرىدۇ، پاكىت مۇنازىرە-
دىن ئۈستۈن. قايىل بولسا بولغاندۇ...»
— خوش، دوكلات يازىمىزمۇ؟ — دېدى قاسىم ۋېلىسىپىتىنىڭ دىيىگىنى
چۇشۇرۇپ تۇرۇپ ۋە بىرئاز جىددىلىشىپ.
— پۇل تەلەپ قىلىپمۇ؟
— ئەلۋەتتە، — قاسىم ئالدىراپ جاۋاپ بەردى، — پۇل بولسا
جاڭگالدا شورپا، دەيدۇ. سۇ بولۇمىدىن ھېچبولمىغاندا، بىرەر يۈزمىڭ
يۈەن پۇل يۈلۈۋالغاندىلا، ئاندىن قارلىق تاغنىڭ سۈيى بۇ يەرگە كېلى-
شى مۇمكىن. يەتمىگىنىگە گۈگشى، دادۇيلەرمۇ قاراپ تۇرمايدۇ - دە
غەنىمەت پۇل......
— ياق، بىز بۇ يولغا ماڭماسلىقىمىز كېرەك، — سابىر سالماقلىق
بىلەن ئېنىق قىلىپ ئېيتتى، — دۇرۇس، بىز بۇ ئىشقا تۇتۇش قىلساق
دولەت ئەلۋەتتە قاراپ تۇرمايدۇ، سىز دىگەن پۇلنى ئايىمايدۇ. بۇ مۇم-
كىن. لېكىن ئۇنداق قىلغاندا، بىز قەدىرلەپ ئۇگىنىۋاتقان داجەي روھ

— ئاچايلى، — دىدى سابىر، — ئەمدى ۋاقتى كەلدى. ئەزالارنىڭ
مۇ، بىزنىڭمۇ پىكرىمىز بىر يەرگە كەلگەن بولسا كېرەك.
— ئۇنداق بولسا مەن قايىتاي، — دىدى تۇراخۇن ئورنىدىن
تۇرۇۋېتىپ.
— توختا، ساڭا تېخى يېڭى گەپ بار......
تۇراخۇن ئولتۇردى. سابىر قاسىمدىن ئاڭلىغانلىرىنى ئېيتىپ بەردى:
— كوردۇڭمۇ، مانا شۇنداق ئىش. مەن مۇنداق تەكلىپنى قەتئىي
رەت قىلدىم. لېكىن، ئۇ قايىل بولمىدى.
گۈلسۇمخان ئانا سۈپىغا دەستىخان سالدى. چىنىدە چوچۈرە، پەتنۇستا
قوچاقتا ياققان كاۋا سامسىسى ئەپكەلدى، كىچىككىنە تەخسىگە قارى
ئۈچ، زىرە قويۇپ:
— قېنى ئېلىڭلار، سوۋۇتماڭلار، — دەپ چىقىپ كەتتى.
ئۆينىڭ ئىچىگە ئاش كوكىنىڭ مېزىلىك پۇرىقى تارقىدى. تۇرا-
خۇن چىنىسىگە زىرىدىن چىمدىپ ئېلىپ سالدى. ئۇ قولىغا ياغاچ
قوشۇقنى ئېلىپ، بىر پەس پىقىرتىپ، ئىمىنىدۇ ئويلىنىپ تۇردى-دە،
سابىرغا قاراپ:
— شۇنداق قىلىپ، قاسىمنىڭ تەكلىۋىنى رەت قىلدىم، دىگىن، —
دىدى.
— شۇنداق، سىڭىڭچە.....
— رەت قىلغىنىڭ توغرا بوپتۇ، كوپچىلىك ئەزالارمۇ رەت قىلىدۇ، —
دىدى تۇراخۇن، — بۇ قاسىم غەلىتە ئادەم ئىكەن، ھېچ چۈشەنگىلى بول-
مايدۇ. دەسلەپ بۇ ئىشقا خۇددى ئەزرائىلدەك ھوكۇرەپ قارشى چىقتى.
مانا ئەمدى، ھە دىگەندىلا، دولەتنىڭ يانچۇغىنى پۇراپ تاپقىنىنى كورمەم-
سەن. داجەيدىن ئۆگىنىشتە ئوز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كورۇش يوجۇك.
ئەگەر ھەممە دادۇي دولەت بېرىۋاتقاندىكەن دەپ، ھە دەپ دولەتنىڭ
غەزنىسىگە قول سوزۇۋەرسە، ئوز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كورۇش دىگەن
گەپ قۇرۇق شوئارغا ئايلىنىپ قالمامدۇ؟ ئۇنداقتا بۇنى قانداقمۇ داجەي-
دىن ئۆگىنىش دىگىلى بولسۇن؟ بىز داجەي يولى بىلەن مېڭىشتا چىڭ
تۇرۇشىمىز كېرەك.

— بولىدۇ، تۇراخۇن، سابىر ئۇزەڭگىلارنىڭ بالىسى ئەمەسمۇ، مەن نىمە دەي، — دېدى ۋە ئاشخانا ئۆيگە چىقىپ كەتتى.

— ھە، تۇراخۇنكا، ئانام بىلەن تىل بىرىكتۈرۈۋاتامسەن نىمە؟ — دېدى سابىر كۈلۈپ ۋە كوينىكىنى يېشىپ تاشلاپ، يېلىنىڭ چاپىنىنى كىيدى.

— ئالتۇندەك خوتۇن جۇمۇ، سېنىڭلا غېمىڭنى يەيدۇ، — دېدى تۇراخۇن ئويلىنىپ، — ئويلەن ئۇكا، ۋاقتىڭ بولۇپ قالدى.

— ھەي... ماڭا قىز نەدە تۇرۇپتۇ؟

— قىزنىق ئىكەنسەن، سەن ئاۋال ماقۇل دېگىن، قىز دېگەن ئازمۇ؟ چىرايلىقنى ئالامساڭ، سەتنى ئالارسەن، ۋاپادار بولسىلا، بىر كوزى ئىما چوقۇر قىزدىنمۇ گۈلدەك خوتۇن چىقىدۇ، — دېدى تۇراخۇن ۋە قاقاخلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— قويە، ئۇ گېپىڭنى!... — دېدى سابىر كۈلۈپ.

— چىرايلىقنىڭ نازى يامان، سەتنىڭ ھالى، دېگەن گەپ بار، — دېدى تۇراخۇن كەكە ساقىلىنى سىلاپ، چاقچاقنى چىڭغا چىقىرىپ، — قورقامسەن - يە؟

— قورقىمەن، — دېدى سابىر كۈلۈپ تۇرۇپ، — چىرايلىقنىڭ نازى، سەتنىڭ ھالى يامان بولسا، ياخشىسى بولمىسا، ئۇنىڭدىن كورە ئويلەنمەي قويغاننىڭ ئوزى تۈزۈك ئىكەن - دە......

ئۇلار بىردەم كۈلۈشمەك قىلىپ، چاقچاقلىشىۋالدى. ئاندىن تۇراخۇن:

— سەن، كەچلىك غىزا - پىزا يېدىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ياق، مانا ئەمدى، بىللە يەيمىز، تەڭ يېگەن تەنگە سىڭار، يالغۇز يېگەن يەرگە......

— خوش، ئۇنداق بولسا، ئوز گېپىمىزگە كېلەيلى، مەن ئالدىراپ كەلدىم، — دېدى تۇراخۇن تەمكىنلىك بىلەن ئالدى ئوچۇق كوينىكىنىڭ ياقىسىنى تۈزەپ، قوشۇمىسىنى بىر يەرگە يىغىپ، — تېخى بايىلا چاۋار شۇجى «قىزىلىيۇلتۇز» دادۇيىدىن تېلېفون قاقتى. ئۇ كىشى سۇ قۇرۇلۇشى پىلانىنى سۈرۈشتۈرۈۋاتىدۇ، ئارقىغا تارتماڭلار، دەيدۇ. خوش، يىغىننى ئاچىمىزمۇ؟

تۇراخۇن پانارنى ياندۇرۇۋاتقان گۈلسۈمخان ئانىغا بىرپەس قاراپ تۇردى ۋە سابىرغا:

— سەن قاسىمنىڭ «تاتلىق بۇلاق» قا بارغىنىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟ — دېدى.

— ئاڭلىدىم، ئۆزى ئېيتتى، قاۋۇل مىراپمۇ بىللە بېرىپتۇ.

— قاۋۇل مىراپ تەجرىبىلىك، ئوبدان ئادەم، — دېدى تۇراخۇن، — لېكىن، قاسىمنىڭ قوسىقىدا نېمە جىن بار، بىلگىلى بولمايدۇ.

ئۇلار غىزا يېگەچ بىرئاز پاراڭلاشتى، يىغىننى ئەتە كەچتە ئېچىشقا كېلىشتى. تۇراخۇن چىقىپ كەتتى.

سابىر غىزادىن كېيىن، پانارنى جوزا ئۈستىگە يۆتكىدى، ئەتە ئېچىلىدىغان داۋۇي داگىجىزبۇسىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىدا ھەل قىلىنىدىغان مەسىلىلەرنى پۇختا ئويلىنىۋېلىش ئۈچۈن ئولتۇردى.

سابىر كىتاپ ئوقۇشقا ھېرىسمەن ئىدى. پۇرسەت تاپسىلا كىتاپ ئوقۇيتتى. داھى سوزى — ئەقلىنىڭ چىرىغى، ئىنقىلاپنىڭ ئەنگۈشتىرى كۈرەش قىلىپ، غەلىبە قىلىشنىڭ قورالى، دەيتتى ۋە زادى كىتاپتىن ئايرىلمايتتى. بىرەر زىددىيەتلىك مەسىلىگە يولۇقسا، ماركس، ئېنگېلس لېنىن، ستالىن ئەسەرلىرىگە، ماۋجۇشىنىڭ كىتاپلىرىغا مۇراجىئەت قىلىپ ئۇنىڭدىن ئەقىل - پاراسەت، يول، نىشان ۋە ئۇسۇل تاپاتتى. كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ چىراق ئالدىدا قادىلىپ ئولتۇرۇپ كىتاپ ئوقۇيدىغان ۋاقىتلىرى كوپەيدى. ئوقۇغانلىرىنى داۋۇيدىكى ئەمەلىي كۈرەش مەسىلىلىرىگە تەتبىقلاپ، بىرمۇنچە جىددى، مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى نەزىرىيە جەھەتتىن ئېنىقلاپ ئايدىڭلاشتۇراتتى، ئەمەلىي جەھەتتىن ھەل قىلىشنىڭ يولىغا ئېرىشەتتى. ئوقۇغانسىرى قەلبى نۇرلىنىپ، ۋۇجۇدى كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ، قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىسىگە بولغان ئىشەنچىسىنىڭ جۇشقۇنلىنىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى.

سابىر چىراقنى ئالدىغىراق تارتتى، ماۋجۇشىنىڭ كىتاۋىنى ئاستا ۋاراقلىدى ۋە ھار قېتىم ئوقۇسا يېڭى ئوزۇق ئالىدىغان مۇنۇ جۈملىنى قايتا ئوقۇدى:

«... ئىنسانىيەت ئۈچۈن ھامان تەجرىبىلەرنى ئۈزلۈكسىز

يەكۈنلەپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ، كەشپ قىلىشقا، ئىختىرا قىلىشقا، ئىجات قىلىشقا، ئالغا بېسىشقا توغرا كېلىدۇ. توختاپ قېلىش نۇقتىسىنەزىرى، ئۈمىتسىزلىك نۇقتىسىنەزىرى، ھېچ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىققىلى بولمايدۇ دەيدىغان نۇقتىسىنەزەر ۋە مەغرۇرلىنىش، ئۆز-ئۆزىدىن قانائەتلىنىش نۇقتىسىنەزىرى — ھەممىسى خاتا...»

سابىر گويا ئەقىل دەرياسىغا چۆمۈلگەندەك، بۇ پارلاق، ئىلھامبەخش جۈملە ئۈستىدە قايتا-قايتا پىكىر يۈرگۈزدى. ئۇنىڭ تومۇرلىرىدا قان ئەمەس، يورۇتقۇچى نۇر ئايلىنىپ يۈرگەندەك، كوزلىرى چاقنايتتى، قاناتلىنىپ ئۇچۇش جاسارىتىگە ئىگە بولۇۋاتقاندەك، قەلبى ھاياجان بىلەن تۇشقۇنلىناتتى. قارلىق تاغقا يۈرۈش قىلىش مەسىلىسى ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن، كادىر ۋە ئەزالارنىڭ ئىدىيىسىدە پەيدا بولغان تۈرلۈك ئىدىيەتلىك مەسىلىلەر ئۆز رېتى بويىچە تۈرگە ئايرىلغاندەك بولدى. سابىر قەلەمنى قولغا ئېلىپ، ئادىتى بويىچە ئالدىراپ يېزىشقا كىرىشتى......

گۈلسۇمخان ئانا كەچتە سابىرنىڭ خېلى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە كىتاپ ئوقۇيدىغانلىقىنى بىلسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ قانداق ۋاقىتتا ئۇخلاپ قالىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. چۈنكى ئۇ بەزىدە ئۆزى بىر ئۇخلاپ ئويغانغاندىمۇ، سابىرنىڭ يەنىلا چىراق ئالدىدا ئولتۇرغانلىقىنى كورەتتى، ئۇنىڭ دىققىتىنى بۇزماسلىق ئۈچۈن، قېشىغا كىرمەيتتى. لېكىن ئانا بۈگۈن سابىرنىڭ قېشىغا بىرنەچچە قېتىم كىردى، نىمىنىدۇ ئېيتقۇسى كەلگەندەك، بىرئاز ئەنسىز تەقەززا بولدى، ئەمما ئېيتمىدى، يەنە چىقىپ كەتتى.

گۈلسۇمخان ئانا سابىر داجەيدىن قايتقاندىن كېيىنلا، ئۇنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ، ئوي-ئوچاقلىق قىلىش ئىستىگىدە ياندى. لېكىن، سابىرنىڭ ئىشلىرى كوپ، مەسلىھەتلىشىپ كورۇشكە چولىسى تېگىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. كېيىنكى بىرنەچچە ھەپتە ئىچىدە يەنە باشقا ئىش پەيدا بولدى. سابىر كەڭ كەمبەغەل دىخان، توۋەن ئوتتۇرا دىخانلارغا باشلامچىلىق قىلىپ، قارلىق تاغنىڭ سۇلىرىنى ئەكىلىشتىن ئىبارەت چوڭ ئىشقا تۇتۇش قىلدى. ئانا بۇنىڭدىن چەكسىز خوشال ئىدى: «ئوغلۇم ئەلنىڭ ئارزۇ-ئارمىنى ئۈچۈن كويۇپ-پىشىۋاتىدۇ، داجەي گۈل-چېچەكلىرى بىزنىڭ بۇ تاغلىق كەنتىمىزدىمۇ پورەك-پورەك بولۇپ ئېچىلىپ

سابىر قەغەز-قەلەمنى قويۇپ ئورنىدىن تۇردى، قوللىرىنى ئۇۋۇلىدى ۋە مۇلايىملىق بىلەن ئانىسىغا قاراپ:

— ئانا، بۈگۈن نېمىشقا غەمكىن بولۇپ قالدىڭ، — دېدى.

— ئولتۇر بالام، مېنىڭ ساڭا ئېيتىدىغان گەپلىرىم تولا. لېكىن، ىېنىڭ ئىشىڭ بېشىڭدىكى چېچىڭدىن كۆپ ... — ئانا بىر ئاز ەنسىزلىك ئىچىدە ھاشىماخۇندىن ئاڭلىغانلىرىنى سۆزلەپ بەردى، — ھاشىماخۇن ئېيتقان بۇ سۆزلەر، — دېدى ئانا، — مېنى خېلى خوپ گاڭگىرىتىپ ويدى، بالام. ھاشىماخۇن «بۇ قىيىن ئىش، ئاسان ئەمەس» دەيدۇ. سەن، وغلۇم، بۇ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ ھەممە تەرىپىنى ئويلاپ كۆردۈڭمۇ؟ ......

سابىر ئورنىدىن تۇرۇپ، قىزغۇچ نۇر چېچىپ تۇرغان پانارنىڭ ىلىگىنى سەل چىقاردى، نېمىنىدۇ ئويلاپ قوشۇمىسىنى تۈردى، دېرىزە الدىغا كەلدى ۋە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئانىسىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ وختىدى:

— ئانا، سېنىڭ بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلگىنىڭ ئوبدان، — دېدى سابىر ە سەمىمىي ھالدا ئېيتتى، — تاغ سۇلىرىنى ئەكىلىش ئاممىنىڭ ئىشى. ۆپچىلىك قەتئىي نىيەتكە كەلسە، بىر ياقىدىن باش چىقارسا، بۇ ئىش ىزمەن ۋۇجۇتقا چىقىدۇ. گۇمانلىنىدىغانلارنىڭ بولۇشى تۇرغان گەپ، ېكىن، ئۇلارمۇ تاغ سۇلىرى كەلسىلا خوش بولىدۇ. — سابىر چىراق الدىغا كېلىپ، ماۋجۇشىنىڭ بىر كىتاۋىنى قولىغا ئېلىپ ۋاراقلىدى. اراقلاپ تۇرۇپ ئېيتتى، — تاغ سۇلىرىنى ئەكىلىش ھەقىقەتەن خېلى جاپالىق ئىش، بىزمۇ قولىنى سوزسىلا كېلىدۇ دەپ قارىمايمىز. ئۇنى ئالتۇن كېلىدۇ يەردىن، بەخت كېلىدۇ تەردىن، دېگەندەك، راسا جان تىكىپ ئىشلىمىگىچە ئەكىلىش مۇمكىن ئەمەس. ھاشىماخۇنكام «قىيىن ئىش» دېپتۇ، بۇ راست. — سابىر كىتاپنى ۋاراقلاپ تۇرۇپ، ئۆزى ئاستىغا سىزىپ قويغان بىر بەتنى تاپتى، — مانا سەن قارىغىن، ماۋجۇشى: «بىز قىيىنچىلىقلارنى ئېتىراپ قىلىشىمىز، قىيىنچىلىقلارنى تەھلىل قىلىشىمىز، قىيىنچىلىقلارغا قارشى كۆرەش قىلىشىمىز كېرەك. دۇنيادا تۈز يول يوق، ئەگرى-توقاي يولدا مېڭىشقا تەييار تۇرۇشىمىز، ئاسىنغا يۈگۈرمەسلىگىمىز كېرەك» دەپ كۆرسەتكەن.

كەتسۇن» دەپ كۆڭلىدىن ئۆتكۈزەتتى.

ئەمما، بۈگۈن كەچتە ھاشىماخۇندىن ئاڭلىغان بەزى سۆزلەر ئانىنى ئەنسىرىتىپ قويدى. ئانا بۈگۈن كەچقۇرۇن ئېتىزدىن يېنىپ كېلىۋېتىپ، ھاشىماخۇن بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

— ھە، گۈلسۈمخانمۇ سىلە، — دېدى ھاشىماخۇن ئانىنىڭ كەينىدىن يېتىپ كېلىپ، — سابىر شۇجى بىلەن بىر كۆرۈشەي دېۋىدىم، ھېچ ئۇچ

رىتالمايۋاتىمەن.

— سابىر ھېمىشەم ئەزالارنىڭ قېشىدىغۇ، ئۇ ئۆيگە كەمدىن-كەم كېلىدۇ، نېمىشقا كۆرمەكچىلا ھاشىماخۇن، — دېدى ئانا.

— شۇنداقتۇ، ئەستا، سابىر شۇجىنىڭ غەرىزىنى جىق ئادەم چۈ

شىنىپ يەتمەيۋاتىدۇ-دە. بۇ ئۆزى قانداق بولغىنى......

ئانا ئەنسىزلىنىپ ھاشىماخۇنغا قارىدى:

— ھاشىماخۇن، بىرەر ئىش بولدىمۇ؟.. ...

— دىگۈدەك بىر ئىشقۇ بولمىدى، — ھاشىماخۇن مۇجمەل قىلىپ ئېيتتى، — ئامبارنىڭ سۈيىنى مۇندىن كېيىن ئۆزىمىزلا ئىشلەتسەك، باشقى ھېچكىمگە بەرمىسەك، تاغدا كەتمەن چاپىدىغان ئاۋارىچىلىقمۇ بولمايتتى ئۇنىڭ ئۈستىگە.. ئەستاغپۇرۇللا.

— نىمە «ئەستاغپۇرۇللا»، زادى بىر ئىش بولغان چېغى، ئېيتسىلا

— مەنغۇ خېلى چۈشەندىم. ئەمما، فۇجۇرىن نىياز قۇربان تاغ سۇ يىنى ئەكىلىش بىكار گەپ دەپ قوشۇلمايدىكەن، گۇڭشې سۇ كادىرى قاسىم باشتىلا قوشۇلمىغانمىش. ئەزالار ئىچىدە ھەر قىسما گەپ: «ساب شۇجى ياشلىق قىلىپ، بىزنى ئايغى چىقمايدىغان ئىشقا باشلاپ قويم سۇن يەنە» دېيىشىدۇ، كورسىلە. قالغىنى ئەمدى سابىر شۇجىغا باغلىق مەن دەيمەنكى، دادۇيىنىڭ مەنپەئەتى ھەممىدىن ئەلا، ياش ئادەم تەمكى رەك بولغىنى ياخشى......

ئانا ھاشىماخۇندىن ئاڭلىغانلىرىنى ئويلاپ ئەنسىرەپ قالدى ئاخىر سابىرنىڭ ئۆزى بىلەن سۆزلىشىشنى لازىم تاپتى.

— ئوغلۇم، مەن ساڭا بىر نەرسە ئېيتاي، — دېدى ئانا جوزىنى يېنىغا كېلىپ ۋە كارۋاتتا ئولتۇردى. ئانىنىڭ كۆزلىرى غەمكىن ۋە مېھرىۋان ئىد

گۈلسۇمخان ئانا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چايدان، پىيالە قويۇپ، چىقىپ
كەتتى. سابىر:
— خوش، يىغىننى ئاچتىڭلارمۇ ئۇكا، — دېدى.
— ئاچتۇق، يىغىن تازا قىزغىن ئۆتتى، — دېدى ئابابەكرى روھ-
لىنىپ، — ھەممەيلەن بەس - بەستە پىكىر بايان قىلدى. تومۇر بوۋىنىڭ
تەشەببۇسنامىسىنى ئوقىدۇق. ئاخىرىدا ئىنتىپاق ئەزالىرى باشلامچى بولغان
ھالدا، بارلىق ياشلارنىڭ قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىغا بىردەك قاتنىشىد-
ىغانلىقىمىز توغرىسىدا قارار ماقۇللىدۇق.
ئابابەكرى خوشاللىق بىلەن توش يانچۇقىدىن بىر ۋاراق قەغەزنى
چىقىرىپ، سابىرغا سۇندى. سابىر خەتكە بىر قۇر كوز يۈگۈرتۈپ:
— ھە، بۇ خاسىيەتنىڭ قەلىمىمۇ؟ — دېدى.
— قەلەمنى خاسىيەت تۇتتى، ئۇ بىر ئېغىز، بۇ بىر ئېغىزدىن سوز
قاتتى. گېپى قاملاشمىسىمۇ، ئىرادىمىز تولۇق چۈشسۇن، دېدۇق.
— ياخشى ئۇكا. بۇنى دازىباۋ قىلىپ چاپلاڭلار، — سابىر قەغەزنى
ئابابەكرىگە قايتۇرۇپ بەردى.
— يەنە بىر گەپ، — دېدى ئابابەكرى سەل ئويلىنىپ، — بايا دا-
ۋۇتكە بارسام، گۈڭشې سۇ كادىرى قاسىم ناھىيىدىن ئەپچىققان بىر خوش-
خەۋەرنى ئۇنىڭغا - بۇنىڭغا يەتكۈزۈۋېتىپتۇ. جىقلا بىر پۇلنىڭ گېپىنى
قىلىدىغۇ.
— خوش، سېنىڭچە قانداق؟
— بىلمىدىم. بىز ئىرادىنامىمىزغا، جاپا - مۇشەققەتتىن قورقماي،
ئوز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كورۇش پىرىنسىپىغا ئەمەل قىلىپ، ئىككى بى-
لىگىمىزگە تايىنىپ، قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئېلىپ كېلىمىز، دەپ
يازغان.
ئابابەكرى بىرئاز دەرگۇماندا بولغاندەك، سابىرغا قارىدى:
— سىلەرنىڭ يازغىنىڭلار توغرا، پەقەت ئىككىلەنمەڭلار، — دېدى
سابىر ۋە ئابابەكرىنى ئاسرىغاندەك، قولىنى ئاستا ئۇنىڭ مۈرىسىگە ئال-
دى، — بىز ماۋ جۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىدە چىڭ تۇرۇشىمىز كېرەك.
ئاممىغا ئىشىنىش، ئاممىغا تايىنىش ئەڭ موھىم. يېگىيەرنى ھەقىقى يوسۇندا

ئانا ئۇزىنى يېنىك سەزدى، ئۇنىڭ كوڭلى يورۇپ، كوزلىرى ئۈمىت - ئىشەنچ بىلەن ياندى. سابىر سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئېيتتى:

— ئۇزەڭ كورۇپ تۇرۇپسەن، ماۋجۇشى بۇ يەردە بىزگە «قىين ئىش» قا قانداق مۇناسىۋەت قىلىش ۋە ئۇنى قانداق يېڭىشنىڭ يولىنى كورسىتىپ بېرىۋاتىدۇ. — سابىر كارۋاتقا كېلىپ ئانىسىنىڭ قېشىدا ئول تۇردى، — ئەتە داگجزبۇنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى بولىدۇ. داگجزبۇ بۇ ئىشنى ھەر تەرەپلىمە قاراپ چىقىدۇ، مەن بۈگۈن مانا شۇ يىغىنغا تەييارلىق قىلىۋاتىمەن. بۇ ھەقتە ھەممىمىز بىرلىكتە قارار چىقىرىمىز.

— شۇنداق قىل ئوغلۇم، — دېدى ئانا قانائەت ھاسىل قىلىپ، — مەن ياشانغانمەن، كوپ نەرسىلەرنى ئېسىمدە قالدۇرالمايمەن. لېكىن ماڭا ئەينەكتەك ئايدىڭ بولغىنى يېزىمىزدا يەچەيكا پەيدا بولغاندىن تارتىپ، بىز كەمبەغەل - ياللانما دىخانلار تاغدەك يولەنچۈككە، ئادىل راۋرۇس باشلامچىغا ئىگە بولدۇق. يەچەيكىغا قېتىلغانلارنىڭ ھەممىسى دىڭگۇدەك، تورەلگىنىدىن تارتىپ بىزگە تونۇش بولغان ئوز ئادەملەر سەن ئۇلارنىڭ گېپىگە بەكلا قولاق سال بالام......

ئويگە تۇەنجزبۇ شۇجىسى ئابابەكرى كىرىپ كەلدى. ئۇ سابىر بىلەن گۈلسۇمخان ئانىسىنىڭ يانمۇ - يان ئولتۇرغىنىنى كورۇپ:

— سابىر ئاكا، سىلەرمۇ مۇنازىرە قىلىۋاتامسىلەر - نىمە؟ — دېدى كۈلۈپ خۇشخۇيلۇق بىلەن.

— ھەئە، ئازراق مۇنازىرە قىلدۇق، ئابابەكرى، — دېدى سابىر ئۇنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، — ئاناممۇ بۇ ئىشقا كوڭۈل بولۇۋاتىدۇ.

— ھازىر ھەممە يەردە مۇنازىرە، — دېدى ئابابەكرى خۇشچاقچاقلىق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ، — مەن بۈگۈن بىرقانچە ئويدە بولدۇم. ئەزالار بەك خوشال، ئېچىلىپ - يېيىلىپ مۇنازىرە قىلىشىۋاتىدۇ. يۇيگۇڭ بار يەردە قورقۇنچاق جىزسۇمۇ بولىدىكەن. كوپچىلىك قورقۇنچاقلىق، ھورۇنلۇق - لىگتاسىملىق قارىشىنى راسا پىپەن قىلىۋاتىدۇ، قىسقىسى، يۇيگۇگدەك ئۈمىتۋار، داجەي قەھرىمانلىرىدەك قورقماس بولۇش بىزنىڭ بىردەك ئىرادىمىز بولۇپ قالدى ......

ئويلىنىپ تۇردى ـ دە، دېرىزىنىڭ قېشىدا ئۆرە تۇرغان ياش مىنىبىڭ ئابلىكىمگە قارىدى:
— سىڭگىچە، يوچۇن ئادەمنىڭ ئادرىسى ئېنىقمۇ؟
— ئېنىق، بۇنىڭدا گەپ يوق. لېكىن، ئايدىڭكوللۇكلەر ئۇنى ئۇرۇتۇۋەتمىگەندۇ؟
— مەن قويۇۋېتىڭلار، گۇمانلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق، — دىدىم.
— نىمىشقا تۇتۇۋاپتۇ ئۇنى؟
— يول بويىدىكى قوغۇنلۇقتىن ئىككى تاۋۇزنى كوتىرىپ ماڭغان ىلسا كېرەك. سەن نىمە ئادەم، دەپ سوراپتۇ. ئۇ بولسا دۇدۇقلاپ، سۇ-ىمانىنىڭ ئىسمىنى چىقىرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىزدىن ئېنىقلاشقا توغرا ىپتۇ.
— ئەمدى ئۇ ئادەم بۇ يەرگە كەلمەيدۇ ......
— كېلىشى مۇمكىن، كەلمىسە بىز بارىمىز. — سادىق ئويلىنىپ ىرۇپ ئابلىكىمغا ئېيتتى، — سەن ئىشىڭغا بېرىۋەر. ئەمما، سەزدۇرمە. ىزىر تېخى پالان دەپ ھوكۇم چىقىرىشقا بالدۇر ......
ئابلىكىم چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، سادىق خاتىرە دەپتىرىگە نىمىدۇ ئالدىراپ يازدى ۋە تارتمىسىغا سېلىپ، قۇلۇپنى باستى. ئاندىن ىتمەننى مۇرىسىگە سېلىپ، دادۇي ئىشخانىسىدىن چىقتى.
كۈن پېشىن، قۇياش ئىللىق نۇر سېپىپ تۇراتتى. سادىق ئۇچىنچى ىشلەپچىقىرىش دۈينى توغرا كېسىپ ئاياق مەھەللىگە چىقتى. بۇ يەردە ابىر ئەزالار بىلەن بۇغداي كانىجىلاۋاتاتتى.
— كەل سادىق، بۇگۈن كەچتە يىغىن بارلىقىدىن خەۋىرىڭ بارمۇ؟ — ىدى سابىر ئېتىزنى قىرلاپ تۇرۇپ.
— خەۋىرىمغۇ بار، لېكىن، سېنى تاپقىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتى، — دىدى سادىق كەتمىنىنى مۇرىسىدىن ئېلىپ چاقچاق قىلىپ، — ىشخانا شۇجىسى بولغانمۇ يامان ئەمەس ئىكەن، ئېتىز شۇجىسى بولسا، كەينىدىن قوغلاپلا يۈرۈشكە توغرا كېلىدىكەن.
— دادۇي دىگەندە ئىش ئېتىزدا، بۇنىڭ نىمىسى يامان......
— شۇڭا دەيمەن ـ دە. سەن بىلسەڭ، «ئېتىز شۇجىسى» بۇ —

داجەيچە دادۇي قىلىپ قۇرۇپ چىقماقچى بولساق، ئۇ ھالدا، جەزمەن ئۇز
كۈچىگە تايىنىشتا چىڭ تۇرۇشىمىز، دولەتكە قول سوزماسلىقىمىز لازىم
دولەت چوڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، بۇنىڭغا پۇل كېرەك
مەن بۇياقتىن، سەن ئۇياقتىن دولەتنىڭ پېشىگە ئېسىلساق، سوتسىيا
لىستىك قۇرۇلۇشقا تەسىر يېتىدۇ. ئوڭ ياكى سول تەرەپتىن كەلگەن
شامالار بولۇشى مۇمكىن. لېكىن بىز چوڭ ۋەزىيەتنى، دولەتنىڭ ئېھتىيا
جىنى نەزەردە تۇتايلى، سەن بۇنى چۈشىنەمسەن؟
— نېمىشقا چۈشەنمەي، چۈشىنىمەن، — دېدى ئابابەكرى قەتئىي قى
لىپ، — مەنمۇ قاسىمنىڭ گېپىگە ھەيران بولدۇم. ئۇ تېخى بىر قانچ
كۈن ئىلگىرى مېنى «ئەقىل بىلەن گەپ قىلىشقا ئادەتلەن» دېگەن ئىدى
بۈگۈن ئۆزى شۇ يەرگە كەپتۇ. ئەگەر بىز دولەت ھېساۋىغا سۇ قۇرۇلۇش
قىلساق، بۇنى قانداقمۇ داجەيدىن ئۆگىنىش دېگىلى بولىدۇ؟
ئابابەكرى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، سابىر يەنە چىراق ئالدى
كەلدى، كىتاپنى ئېچىپ قويۇپ، قەلەمنى قولىغا ئالدى ۋە كوڭلىد
قاسىم زادى قانداق ئادەم؟ ... دەپ ئويلاپ قالدى.

2. ئېچىق بېشىدا

— ھە شۇنداق، بۇرنى ئۇزۇن، سالپاڭ قۇلاق ... توغرا، كوزى
بىر ئاز ئەلەس، — مىنبىڭ لىيەنجاگى سادىق تۇرۇپكىنى قولىغا تۇتۇپ
قەيەر بىلەندۇ تېلېفوندا جىددى سوزلىشىۋاتاتتى، — ياق، ياق، بى
بىلمىمىز، شۇنداق، قويۇۋېتىڭلار، ھە، ياق، گۇمان قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق
بولىدۇ، شۇنداق بولسۇن ......
سادىق ئېگىز بوي، غوللۇق، ئوتكۈر كوزلۈك يىگىرمە ئالتە ياش
لاردىكى يىگىت بولۇپ، ھېمىشەم بېشىغا يېگىسارچە ئىگىز ئورە تۇماق
كىيىپ، كالتە كەمزۇلى ئۈستىدىن بېلىگە بەلۋاغ باغلاپ يۈرەتتى، گەپ
قىلغاندا تەمكىن بولۇپ، سول قولىنىڭ پەنجىسىنى بەلۋىغىغا ئوتكۈزۈۋا-
لاتتى. ھازىرمۇ ئەنە شۇ قىياپەتتە تۇراتتى.
ئۇ تۇرۇپكىنى قويۇپ، قوشۇمىلىرىنى تۇرگەن ھالدا بىر مىنۇتچە

ۇرۇپ، — ھېچ ئويلىمىغان يەردىن قاسىم پەيدا بولدى. قاسىمنىڭ كېـ
يدە ئاتلىق كىرىپ نامان تۇلكىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ، سەھەر قايتىپ
ىقانلىقى ساڭا مەلۇم، ئىنقىلىشىمىزچە بۇ — قاسىمنىڭ ئۇن نەچچە
ىل ئالاقە قىلمىغان تۇققىنىنىڭ ئۆيىدە بىرىنچى قېتىم قونۇپ قېلىشى.
ل شۇ كۇنىنىڭ ئەتىسى سۇ ئامبىرى ۋەقەسى يۈز بەردى. كىشىلەر:
سىم بىلەن نامان تۇلكىنىڭ مۇناسىۋىتى قانداق مۇناسىۋەت؟ ئەگەر
لاردا ئۇرۇق - تۇققانچىلىق مۇناسىۋىتى بار دىسەك، ئۇ ھالدا، بۇ ئىك
ى نىمىشقا ئوچۇق - ئاشكارا كىرىش - چىقىش قىلماي، ئوغرىدەك
شۇرۇن ئۇچرىشىدۇ، دەيدۇ. بۇمۇ بىر چىگىش مەسىلە......

— ئەمدى ئاخىرقى بىر ئىش، — سادىق پەنجىسىنى بەلۋىغىنىڭ
ىغا قىستۇرۇپ، كوكرىگىنى ئالدىغا چىقىرىپ تۇرۇپ ئېيتتى، — تېخى
ىلا ئايدىڭكول مىنبىلىڭ لىيەندىن تېلېفون كەلدى. تېلېفوندا ئوزىنى
لايمانىنىڭ قېرىندىشى دىگەن بىر يوچۇن ئادەمنى گۇمان قىلىپ سۇ-
شتە قىلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى، بىز ئۇلارغا: قويۇۋېتىڭلار، ئۇنىڭ
گىنى توغرا، دىدۇق.

سابىر دىققەت قىلىپ، سادىققا قاراپ قويدى:

— سىلەر بۇ ئادەمنى بىلەمسىلەر؟

— بىلمىمىز، — دىدى مىنبىلىڭ لىيەنجاڭى، — بۇ ئادەمنىڭ مۇشۇنىڭ
ەن يېڭىيەرگە بىر يىل ئىچىدە ئۇچىنچى قېتىم كېلىشى. ئۇ — سۇلايمان
ىنىڭ ناھىيە بازىرىدا ئولتۇرۇشلۇق بىر تۇققىنىنىڭ سېتىقچىلىق قىلىد
غان ئوغلى. ئۇ بۇگۇن چۈشتىن ھالقىغاندا بۇ يەرگە كەلدى. سۇلاي-
انىنىڭ ئۆيىدە يېرىم سائەتچە بولدى، ئالدىراپ قايتتى. ئۇنىڭ مۇنداق
لدىراپ كېلىپ - كېتىشىنىڭ سەۋۋى ئېنىق ئەمەس......

سابىر قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، نىمىنىدۇ ئويلاپ ئورنىدىن تۇردى. سۇ
ىرىۋاتقان ئېتىزغا كوز يۇگۇرتتى، پادىسىدىن ئايرىلغان ئوچكىدەك،
ۈچۈق ھاۋادا لەيلەپ يۇرگەن كۇلرەڭ بۇلۇت پارچىسىغا قاراپ قويدى.
ئاندىن سادىققا قاراپ ئېيتتى:

— ھازىرقى گەپ يالغۇز سۇلايماننىڭلا مەسىلىسى ئەمەس، بۇ يەر-
دە خېلى مۇرەككەپ بىر ئىچكى باغلىنىش بولۇشى مۇمكىن. بىز

خىقلەر ساڭا بەرگەن ئام.

— قويە ئۇ گەپنى، سادىق، — دىدى سابىر كۈلۈپ ۋە مەلىلىك قىلىپ ئېيتتى، — خوش، ئوزەڭنىڭ ئىشلىرىڭ قانداق؟

— بىر ئەتىزال... — سادىق كەتمىنىنى مۈرىسىدىن ئالدى-دە، سۇ كىرىۋاتقان ئېتىزغا قارىدى، — بۇ ئېتىز توشۇپتىمۇ. ئاياقتىكى ئېتىزغا ئاچامدۇق؟

— ئاچايلى ......

ئۇلار سۇ كىرىۋاتقان ئېتىزنىڭ ئېغىزىنى بوغۇپ، چوڭ ئېتىزنىڭ ئېغىزىنى ئېچىۋەتتى. كۆز سۇلىرى يېشىل مەخمەلدەك يەلپۈلۈپ تۇرغان بۇغداي مايسىلىرىنىڭ يۇمران تېنىنى يالاپ-سۇيۇپ، ئېتىز ئىچىگە يۈگۈرۈشتى ......

ئۇلار ئېتىق بېشىدا ئولتۇرۇشتى، سادىق گېپىنى داۋام قىلدى:

— ئىز قوغلاپ تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى جىددى ئىشلەۋاتىدۇ، — دىدى ئۇ ئويلانغان هالدا، — بەزى نەرسىلەر ئايدىڭلاشتى. بەزىلىرى بولسا چىگىشلەشتى. تاماكا خالتىسى توغرىسىدا تۇراخۇنكام ناهايىتى توغرا پەرەز قىلغان. بىرمۇنچە پېشقەدەم كەمبەغەل دىخانلارنىڭ ئىسپاتلىشىچە ئازاتلىقتىن بۇرۇن مۇنداق ئېپەك گۈللۈك رەڭلىك خالتا يېگىيەردە پەقەت ئۇچىلا كىشىدە بولغان. بىرسى، قالپىغى ئېلىپ تاشلانغان بىر باي دىخان. ئۇ ئون نەچچە يىل بۇرۇن تاماكا چېكىشنى تاشلاپ مۇنداق خالتىنى ئىشلەتمەس بولغان. ئىككىنچىسى، نامان تۇلكە، ئۇ هېلىمۇ شۇ خالتىدىن پايدىلىنىۋاتىدۇ. ئۈچىنچىسى، سۇلايمان. سۇ ئامبىرى ۋەقەسىدىن كېيىن، كىشىلەر ئۇنىڭ تاماكا خالتىسىنى ئىشلەتكىنىنى كورمىگەن. هازىر تاماكا قۇتىسى ئىشلىتىدىكەن. بىز سايغا چۈشۈپ قالغان خالتا سۇلايماننىڭ خالتىسى، دىگەن يەرگە كەلدۇق. بەزى مويسىپىتلارنىڭ دەلىللەپ كورسىتىشىچە، سۇلايماننىڭ مىچىت كونگىرسى چۈشۈرۈلگەن تاماكا خالتىسىنى بۇنىڭدىن ئوتتۇز يىل بۇرۇن، ئۇ شىيەنجاڭ يامۇلدا شاگىيۇ بولۇپ يۈرگەندە، بىر بۇزۇق سودىگەر ئايال تىكىپ تەقدىم قىلغان. سۇلايمان، ماختىنىپ، كىشىلەرگە كوز-كوزمۇ قىلغان ئىكەن ......

— ئۇندىن باشقا، — دىدى سادىق سۇ كىرىۋاتقان ئېتىزغا قاراپ

نىپىي كۆرەش، سىنىپىي دۈشمەن، ھوشيارلىقنى ئۆستۈرۈش...دېگەن
وزنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيتتى. «سىنىپىي كۆرەش تارىنى بىر
پكونت بوشاتساڭ، بىر يىلنىڭ ئىشىغا زىيان» دېگەن سوزنى مەن بىرىنى
ى قېتىم قاسىمنىڭ ئېغىزىدىن ئاڭلىغان ئىدىم. لېكىن، ھالا بۈگۈنكى
ڭگە كەلگەندە، نامان تۈلكىنى تۇققان تېپىۋاپتۇ......

— بىز بۇ ئىشقا دىققەت قىلىشىمىز كېرەك، — دېدى سابىر قوشۇ-
ىنى تۇرۇپ، نىمىنىدۇ ئەسلەۋاتقان بىر قىياپەتتە، — كادىرلارنى
نىپىي دۈشمەنلەرنىڭ ئۆزىگە تارتىپ، ئىچ ئۆزگەرتىۋېتىشىدىن قوغ-
اش — بۇمۇ بىر جىددىي كۆرەش. ھازىر قاسىم توغرىلىق بىر نەرسە
ېشكە تېخى ئاساس يوق. ئەمما، قاسىمنىڭ نامان تۈلكە بىلەن بولغان
اسىۋەتنىڭ ماھىيىتىگە دىققەت قىلىش زورۇر. بۇ زادى قانداق مۇنا-
ۋەت؟ ئادەتتىكىچىمۇ ياكى باشقىچىمۇ؟ ئىگەللەپ كورگىن. ئەگەر نامان
لكە شەيتانلىق قىلىۋاتقان بولسا، بۇنى قاسىمنىڭ ئۆزىگە ئۇقتۇرۇپ،
زۈگىنى ئاچ، دېيىش كېرەك......

شۇ چاغدا، مەھەللە تەرەپتىن قالپىقى ئېلىپ تاشلانغان بايى دىخان-
ڭ ئون توققۇز ياشلىق ئوغلى سەمەت چىقىپ كەلدى. سەمەت ئىچىق
ىغا كېلىشكە ئون - ئونبەش قەدەم قالغاندا، سەل تارتىنغان ئاۋاز
ـلەن:

— سادىقكا، سەن بىلەن كورۇشەي دەپ كەلگەن ئىدىم، — دېدى.

— كەل، كېلىۋە، نىمە قىز بالىدەك تارتىنىسەن، خوش، بىرەر
ىشىڭ بارمىدى؟

سەمەت ئىچىق بېشىغا كېلىپ، قويىنىدىن بىر ئوگگەن تاماكا خالتى-
ىنى چىقىرىپ، سادىققا سۇندى:

— دادامنىڭ تازا ئېسى جايىدا ئەمەس، — دېدى ئۇ، — مەن
ۇراخۇنكامدىن سايىدىن تېپىلغان تاماكا خالتىسىدەك خالتىدىن يېگىيەردە
بىرى ئەمەس، ئۇچى بار، دېگەن گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، جىق ئويى-
لاپ كەتتىم. دادامدىن سورىسام، «مەنمۇ شۇنداق بىر خالتا ئىشلەتكەن-
دەك قىلىۋىدىم» دېدى. ئاغا - ئىنى ئىككىمىز شۇ خالتىنى نەدىن بولسا
تاپقىن، دەپ قىستاپ تۇرۇۋالدۇق. ئۈچ كۈن تىتقىلاپ يۈرۈپ، ئاخىر

ھادىسىلەردىن ئۆتۈپ ماھىيەتنى كورۇشكە ھەركەت قىلىشىمىز كېرەك.

سابىر دادۇينىڭ سىنىپىي كۆرەش ۋەزىيىتىنى، دۇشمەن ھەركىتىنى نوۋەتتە قايسى تەرەپكە قاراپ يۈزلىنىشى مۇمكىنلىگىنى تەھلىل قىلدى

— ھازىر بىز داجەيدىن ئۆگىنىش تۇغىنى ئىگىز كوتىرىپ ئال قاراپ كېتىۋاتىمىز، — دىدى سابىر، — داجەيدىن ئۆگىنىش — سوت يالىزىم ئارقىلىق كاپىتالىزىم ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش، تەبىەتنى ئوزگ تىش يولىدىكى ئۇلۇق كۆرەش. داجەيدىن ئۆگىنىشنىڭ قانات يېيىشى پرو لېتارىيات دىكتاتۇرىسىنى كۈچەيتىدۇ، سوتسىيالىزىمنى كۈچەيتىدۇ. شۇندا ئىكەن، بۇ ھەركەتنىڭ سىنىپىي دۇشمەنلەر ۋە كاپىتالىزىم كۈچلىرىنى جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كورسىتىشكە ئۇچرىماسلىقى مۇمكىن ئەمە دۇشمەن پۇرسەت كۈتىدۇ، ئوزىنى كورسەتمەي قالمايدۇ. شۇڭا، نوۋەتتە كۆرەشكە ئومۇمىي ۋەزىيەت نۇقتىسىدىن قارىشىمىز، سەگەكلىك بىلە مۇئامىلە قىلىشىمىز زورۇر......

ئۇلار ئېچىق بېشىدا ئولتۇرۇپ، يېقىندىن بۇيان دادۇيدە يۈز ب رىۋاتقان پارچە - پۇرات غەلىتى ھەركەتلەرنىڭ ئىچكى باغلىنىشلىرىنى تەھلىل قىلىۋاندا، بۇ ئىشقا قاسىمنىڭ قىستۇرۇلۇپ قېلىشى ئۇلارنى بىر ئاز ئەجەپلەندۇردى. سابىر سورىدى:

— قاسىم نامان تۇلكىگە راستىنلا تۇققان كېلەمدۇ؟

— مەن ئانچە بىلمەيمەن، — دىدى سادىق، — سۈرۈشتۈرۈشىمىز چ قاسىمنىڭ دادىسى نامان تۇلكىنىڭ كونا، لېكىن ئانچە كوزگە ئىلمايد غان ئېلىپەتداشلىرىدىن بولسا كېرەك.

— بۇمۇ بىر مەسىلە، — دىدى سابىر ئويلىنىپ تۇرۇپ، — مەدىنى يەت زور ئىنقىلاۋىدا پاش قىلىنغان پاكىتلاردىن بىز بەزى پومەشچىكلارنىڭ رىۋەتكەنلىگىنى كوردۇق. نامان ھەقىقەتەن قۇۋ، ھىلىگەر تۇلكە. خەق ئۇنى بىكاردىن «قىرى تۇلكە» دىمىگەن. بۇ تۇلكە قاسىمنىڭ بۇرنىدىن يېتىلەپ، پىقىرىتىپ يۈرگەن بولمىسۇن يەنە......

— مۇمكىن، ھېچنىمە دەپ بولمايدۇ، — سادىق سەل مەسخىرىلىك ئاۋاز بىلەن ئېيتتى، — ئەسلىدە قاسىم چوڭ - كىچىك يىغىنلاردا ھەدىسە

سابىر يىغىندىن بۇرۇن قارلىق تاققا قىلىنىدىغان ھۇجۇمنىڭ تەپ-
ىلى پىلانى ۋە كىچىككىنە خەرىتىسىنى ئىشلەپچىققان ھەم دەسلەپكى سان-
ىق مەلۇماتلار، ئەزالارنىڭ مۇزاكىرىسىگە ئاساسەن، سەرپ قىلىنىدىغان
ەمگەك كۈچى، ماتېرىيال، ۋاقىت، خىراجەتلەرنى مۇمكىن قەدەر ئېنىق
ىلىپ، مولچەرلەپ تەييارلىغان ئىدى.
ماتېرىياللار يېيىلغان جوزا ئۈستىدە ئونىنچى لامپا يېنىپ تۇراتتى.
امپىنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرۇپ، سابىر سوزلىمەكتە. ئۇ سوزلەۋاتقاندا، بەزى-
ە قوشۇمىلىرى تۇرۇلۇپ، يۇزلىرى سەل - پەل ئاقارغاندەك كورۇنەتتى،
ەزىدە خۇشخۇيلۇق بىلەن ئوز سوزىنى ئەمەلىي دەلىللەر بىلەن ئىسپات-
پ، ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى، يۇزلىرىگە قان يۇگۇرۇيتتى. مۇنداق
اغدا ئۇنىڭ روشەن، دېدىل كوزلىرى ئويچاندەك كورۇنسىمۇ، لېكىن كىشى-
رگە تىكىلىپ قارىغاندا، كوزلىرىدە بىر خىل غالىبانە كۈچ - قۇدرەت
، تەۋرەنمەس ئىشەنچ چاقنايتتى.
سابىرنىڭ ئوڭ تەرىپىدە، قۇجۇرىن نىياز قۇربان جەينىگىنى جو-
غا تىرەپ يېنىچە ئولتۇراتتى. ئۇ قارا كوپىدە تىكىلگەن ئورە تۇمىغىنى
وزىنىڭ ئۇستىگە دىگۇدەك كىيىپ، ئۇزۇن، كەڭ كۇلرەڭ خادانى چاپ-
نىڭ ئۇستىدىن بېلىنى شايى بەلۋاغدا چىڭ قىلىپ باغلىۋالغان ئىدى،
ىچكىمگە دىگۇدەك قارىمايتتى، كوزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ، ئۇسكىلىك شاپ
رۇتلىرىنى بەزىدە تىلى بىلەن يالماپ، بەزىدە قىشقارنىڭ مۇڭگۇزى-
دەك ئەگمە قىلىپ تولغاپ، پۇتلىرىنى مىنگەشتۇرۇپ ئولتۇراتتى. يولەنچۈگى
ار، ئىككى قاتار قىلىپ قويۇلغان ئۇزۇن بەلدىگلەرنىڭ سول تەرىپ-
ە بۇ تاغلىق كەنتتىكى پېشقەدەم كوممۇنىستلار تۇراخۇن، سىلىماخۇن
ۋە ئايالار جۇرېنى رەھناخانلار ئولتۇراتتى.
شانلىق «9 - قۇرۇلتاي» دىن كېيىن پارتىيىگە قوبۇل قىلىنغان
ىنىڭ لىيەنجاڭى سادىق، تۇەنجىبۇ شۇجىسى ئابابەكرى ۋە ياش ئۇلاق
باققۇچى ئايال رازىخانلارنى ھېساپقا ئالمىغاندا، بۇ يەردە ئولتۇرغان
ىگىرمە توققۇز پارتىيە ئەزاسىنىڭ ھەممىسى ئازاتلىقتىن كېيىنكى جەڭ-
گۋار يىللار ئىچىدە كۇرەشنىڭ ئەڭ ئالدىنقى قاتارىدا تۇرۇپ، نەمۇنە-
لىك رول ئويناپ كېلىۋاتقان جۇشقۇن - غەيرەتلىك ياللانما دىخانلار، كونا

بۇ خالتىنى تاپتى. پايدىسى تېگىپ قالارمىكىن دەپ ئەپكەلدىم......

سادىق خالتىنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ كوردى، ئاندىن سابىرغا بېرىپ تۇرۇپ ئېيتتى:

— بۇ خالتا ئېيتقاندەك، سايدىن تېپىلغان خالتىغا ئوخشايدىكەن، — دېدى سادىق ئوچۇق چىراي بىلەن، — بۇنى ئەكىلىپ ياخشى قىپسەن. بەزى نەرسىلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇشقا ياردىمى بار. لېكىن، داداڭنى تەمنىتسەڭ، رىتىۋەتمە. ئۇنىڭ ئىمپادىسى ياخشى بولغاچقا قالپىغىنى ئېلىۋەتكەن. هازىر بولسا گۆكشى ئەزاسى. داداڭدىن ھېچكىم گۇمان قىلغىنى يوق. سەن خاتىرجەم بولغىن.

سەمەت كەتكەندىن كېيىن، سابىر:

— سەمەت مىنىڭ بولسام دەپ ئەرز يازغانغۇ، — دېدى.

— شۇنداق، ئۇ هازىر مىنىڭلارنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشىۋاتىدۇ. ياشلار بىلەن مۇناسىۋىتى ياخشى، ئوزى تېتىك. يېقىندىن بۇيان شياۋدۇينىڭ يېڭى يېزىق ساۋات چىقىرىش سىنىپىغا مۇئەللىملىك قىلىۋاتىدۇ.

— ئۇنىڭدا يەنە بىر ئاز تارتىنىش - قورۇنۇش باردەك قىلىدۇ، — دېدى سابىر، — ئۇنىڭغا پارتىيىنىڭ ياخشى ئۆزگەرگەن پومىشچىك، باي دېھقانلار ھەم ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە قاراتقان سىياسىتىنى ئوچۇق چۈشەندۈرۈش كېرەك. ئىشەنچلىك ئالغا ئىلگىرىلەشكە تۈرتكە بولۇش كېرەك.

— ئەمىسە، مەن كەتتىم، — دېدى سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ. — يېڭى چۈن ئادەمنىڭ زادى بۇ يەرگە مۇنچىۋالا ئالدىراپ چىقىپ - ئالدىراپ قايتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلىش زورۇر. بازارغا ئادەم كىرگۈزۈشنى ئويلىشىمىز.

— بولىدۇ، لېكىن، تاماكا خالتىسى سۇلايمانىڭ ئىكەنلىكىگە هازىرچە ئېچىۋەتمەڭلار. ئۇنىڭ ھەممە باغلىنىشىنى ئېنىقلاپ بولۇپ ئاندىن بىر قارارغا كېلىمىز......

3. ھەل قىلغۇچ قەدەم

يېڭىيەر دادۇي داگجېزبۇسىنىڭ ئومۇمى يىغىنى داۋام قىلىۋاتقىنىغا ئىككى سائەتتىن ئاشتى.

سابىر سوزلەۋاتقاندا، نىياز قۇربانىنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتكەن ئىدى.

ئۇ، بۇ يىل سۇ قۇرۇلۇشى پىلانىنى تۈزىمىز، دېگەن نەرسىنى كوز ئالدىغا كەلتۈرگەندە، نەچچەن - نەچچەن يىللاردىن بۇيان شىرىن ئۇيقىدا ياتقان ئەدىمى قارلىق تاغنى بىئارام قىلىپ، ئۇنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىش، دېگەن نەرسىنى ئويلاپ باقمىغان ئىدى. شۇڭا ئۇ قانچە ئويلاپ كور-سىمۇ، بۇ ئىشنى زادىلا كاللىسىغا سىغدۇرالمىدى.

نىياز قۇربان سابىرنىڭ ئېيتقانلىرىنى نەزەرىيە جەھەتتىن ماقۇل كورەتتى: ئەلۋەتتە شۇنداق بولۇشى كېرەك، لېۇ ئوغرىنىڭ سالغان زىيان-مىرى ئازمۇ، دەيتتى كوڭلىدە. لېكىن، مەسىلە «ئوز كۈچىمىزگە تايىنىپ تاغنى تېشىپ ئوتۇپ، قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئەكىلىش» كە بېرىپ تاقالغاندا، ئىختىيارسىز بېشىنى چايقاپ، بۇرۇتلىرىنى يالماپ، كوزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ خىيالغا پاتاتتى.

— گەپ يۈزدە ياخشى، كاۋاپ زىختا، — نىياز قۇربان بىرقانچە ئىشتىن كېيىن پىكىر بايان قىلدى، — مەن كوڭلۇمگە كەلگەننى ئېيتىمەن. بۇ پىلاننى بىرقانچە يىل كېچىكتۈرۈش كېرەك. بىز خەلققە مەسئۇل، خەلق يېرگە ئىشەنچ قىلىپ ھوقۇق تۇتقۇزغان. دادۇيىمىز ئىقتىسادىي جەھەتتە ئەمدە كوتەرگىلى ئانچە ئۇزۇن بىرلىمىدى. ئاز - تولا جامائەت مەبلىغى توپ-لىدۇق. مانا ئەمدى، ئەزالارنى شۇنچىۋالا چوڭ ئىشقا باشلاپ قويۇپ، جانلارنى ئوغرى ئالدى، قالغىنىنى رەممال دېگەندەك، قولنى چىشلەپ قال-غاننىڭ پايدىسى يوق. بىرقانچە يىل ئوتسۇن، قارلىق تاغ ھېچنەگە كەت-مەيدۇ. قاراپ باقمايمىزمۇ؟ يېتقانغا قاراپ پۇت سۇن، دېگەن گەپ بار. بىرقانچە يىل ئوتكەندىن كېيىن، بۇ ئىشنى باشلاپ، ئاز - تولا زىيان تارتساقمۇ، دادۇيىنىڭ بېلى ئۈشتۈلمايدىغان بولىدۇ... ئەدناسى، دادۇي ئىچىدە قىشچە قىلىدىغان ئىشمۇ ئاز ئەمەس......

— قېنى يولداشلار، بۇ پارتىيە يىغىنى، ھەممە نەرسە ئوچۇق بولۇ-شى كېرەك، كوڭلىمىزدە غۇم قالمىسۇن، ھەممە نەرسىنى ئوتتۇرىغا توكەيلى، — دېدى سابىر يىغىننى باشقۇرۇپ ئولتۇرۇپ.

— بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئىككىلا يول بار، — دېدى سېلىماخۇن ئالدىرىماي سوز باشلاپ، ئۇ ئەلتىرە قولاقچىسىنى تىزىنىڭ ئۈستىگە

كەمبەغەل دىخانلار ئىدى. يەر ئىسلاھاتى، كوپېراتسىيىلىشىش، خەلق گۇڭشېسى قۇرۇشتىن تارتىپ، تاكى ھازىرغىچە ئۈزۈلمەي داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان ئىككى سىنىپ، ئىككى يول، ئىككى لۇشيەننىڭ شىددەتلىك ئېلىشىشلىرىدا كەڭ يېڭىيەر خەلقى مانا شۇ جەڭگىۋار قورغانغا — پارتىيىگە، خەلققە چەكسىز سادىق ئەزىمەت كۈرەشچان كىشىلەر كوللېكتىۋىغا تايىنىپ، سوتسىيالىزم چوڭ يولىنىشىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ، ئۈزلۈكسىز غەلىبە قىلىپ كەلدى.

بۇ قورغان — داگجەيبۇ ئىچىدىمۇ ھېمىشەم دىگۈدەك ئوخشاش بولمىغان دۇنياقاراش، ئوخشاش بولمىغان لۇشيەننىڭ كۈرەشلىرى، يا ئۇ، يا بۇ مەسىلىدە جىددىي پىكىر ئىختىلاپلىرى بولۇپ تۇراتتى. لېكىن بۇ قورغان ئاڭلىق ھالدا ماۋ جۇشىنىڭ پارتىيە قۇرۇلۇشى توغرىسىدىكى تەلىملىرىگە ئەمەل قىلىپ، پرولېتارىيات پارتىيىۋىلىكىنى ئۈزلۈكسىز كۈچەيتىپ، ماۋ جۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىنى قەتئىي، جانپىدالىق بىلەن ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ يېڭىلمەس ياشلىق باھارىنى ساقلاپ كەلدى. كەڭ كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلار بولسا، بۇ قورغاننى ئىپتىخارلىق بىلەن «بىزنىڭ ئەقىل-پاراسەت، كۈچ-قۇدرىتىمىزنىڭ جەۋھىرى، پىداكار تەشكىلاتچىمىز» دەپ پەخىرلىنىپ تىلغا ئالاتتى......

— دادۇيىمىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىدىن ئېيتقاندا، — دىدى سابىر يېڭىيەر دادۇيىنىڭ سۇ قۇرۇلۇشى سېپىدىكى ئىككى لۇشيەن كۈرىشى تارىخىنى ئەسلەپ ئۆتكەندىن كېيىن، — سۇنىڭ يېتىشمەسلىكى — بىر ئاساسىي چوڭ زىددىيەت، ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىش-چوڭقۇرلاشتۇرۇشنىڭ جىددىي توسالغۇسى. بۇ زىددىيەت كۆپتىن بېرى ھەل بولمىدى. بۇنىڭ پۇتلىكاشىگى نىمە؟

سابىر چوڭ خائىن ليۇ شاۋچى قاتارلىقلارنىڭ بىر يۈرۈش ئەكسىل-ئىنقىلاۋىي سۇ باشقۇرۇش لۇشيەنىنىڭ ئەكسىيەتچىل ماھىيىتى ئۈستىدە كەڭ توختالدى. ئاندىن ئۆز سۆزىنى خۇلاسىلەپ مۇنداق دىدى:

— بىز بىلىمىز، قەھرىمان داجەيلىكلەر ھەر رەڭ، ھەر شەكىلدىكى خاتا ئىدىيىلەرگە قارشى كۈرەش قىلىش، تەبىئەتكە قارشى كۈرەش قىلىش جەريانىدا ئالغا باستى. بىزنىڭ يولىمىزمۇ ئەنە شۇ......

ئۇڭا، دادۇي ئىچىدىكى ئىشتىن غەم قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق.
— غەم قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق؟! — نىياز قۇربان ئەتتىك بېشىنى
ۋىتىپ رەھناخانغا قارىدى، — ئويناپ گەپ قىلساڭمۇ، ئويلاپ گەپ
ل، دىگەن سوز بار، جۇرېن، دادۇي ئىچىدىكى پۈتۈن ئىشنى ئاياللار-
لا تاپشۇرۇپ قويۇش دىگەن قانداق گەپ ئوزى! ئۇلار پۈتۈن بىر يىل-
ڭ تەييارلىغىنى قىلىدىغان قىشنىڭ ھوددىسىدىن چىقالامدۇ؟
— نىمىشقا چىقالمايدىكەن، ئەلۋەتتە چىقىدۇ، — دىدى رەھناخان
يلىنىڭ ئۇچىنى ئىڭىگىنىڭ ئاستىدىن تارتىپ چىگىپ، — خەلق گۈڭ-
سى قۇرۇلغاندىن بۇيان ئاياللار چوڭ بىر قىسىم ئىشنىڭ ھوددىسىدىن
قىۋاتىدۇ. بۇنى ھەممەيلەن كورۈۋاتىدۇ. ئاياللارنىڭ كۈچىگە ئىشىنىش
رەك......
يەنە بىرقانچە كىشى پىكىر بايان قىلدى: ئوتمۇشنى، سۇسىزلىقنىڭ
ردىنى ئەسلىدى، تاغ سۇلىرى كەلسە، دادۇينىڭ قىياپىتىدە بولىدىغان
ۆگىرىشلەرنى كوز ئالدىغا كەلتۈردى، بېلىمىز ئۇشتۇلمايدۇ، بەلكى
تىمۇ بەردەم بولۇپ قالىمىز، قارلىق تاغ ھېچنەگە كەتمىگەن بىلەن
ن كېتىپ قالىدۇ، دىيىشتى.
— ئەنە سۇ، مانا سۇ دەپ ئون نەچچە يىلنى ئوتكۈزۈۋەتتۇق،
سلەپ مېڭىشتىن ھېچ ئىش چىقمىدى. بولار ئەمدى! بەلنى باغلاپ
ۇش قىلىش كېرەك. قورقۇش، جۇرئەتسىزلىك، كەينىگە تارتىش —
ىنىڭ كوزىگە توپا چاچىدۇ، — دىدى سادىق.
بۇ سوز نىياز قۇربانغا ياقمىدى، ھەتتا پوكاندەك قىزىرىپ كەتتى.
ىڭ قارىشىچە، سۇ ئەلۋەتتە لازىم، ئۇنىڭغا كىم قارشى چىقىپتۇ، لېكىن،
ىكى يۈز غۇلاچتىن ئارتۇق تاغنى تېشىپ ئوتۇش — ئويۇن ئىش ئە-
س، — دەيتتى. ئۇ بۇ كوزقاربىشىنى ئىسپاتلاپ سوزلىگىنىدە ھاياجانلىنىپ
ۇنداق دىدى:
— مەن سۇنى ياخشى كورمەيمەنمۇ؟ مېنىڭ ئون نەچچە يىلدىن
ۇيان سۇ توغرىلىق ئويلىمىغان بىرمۇ كۈنۈم يوق.
ېكىن، پىلان ئەقىلگە سىغىدىغان بولۇشى، ئىشقا ئاشىدىغان بولۇشى
كېرەك. قارلىق تاغ سۈيىنى ئارزۇ قىلىش — ئاتام زاماندىن تارتىپ

قوبۇپ، ھۇتلىرىنى مىنگەشتۇرۇپ ئولتۇراتتى، كوزلىرى خىيالچان بولۇپ،
كەپ قىلىشۋاتقاندا پات-پات ئىككى تەرىپىدىكىلەرگە «شۇنداق ئەمەسمۇ،
دىگەندەك قىلىپ قاراپ قوياتتى. — شۇنداق، ئىككىلا يول بار، — بىرى
جۇرئەت قىلىش، ئىشنى تەس يەردىن تۇتۇش قىلىش؛ يەنە بىرى، ئوم
لەش، ئومىلەپ مېڭىش. باشقا يول يوق. دەرۋەقە، قارلىق تاغنىلا سۆيىنى
ئەكىلىش تەس. جان تىكىپ جۇرئەت بىلەن ئىشلەش روھى. بولمىسا
ئۇ سۇ ئۆزى كەلمەيدۇ. ئومىلەپ ماڭغاندا، بۇلاقلارنىڭ كوزىنى كوچلاي
مىز، جاپامۇ تارتمايمىز، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

سېلىماخۇن ئىككى تەرىپىدىكىلەرگە قاراپ قويدى. قۇلاقچىسىنى
بېشىغا كىيدى، چاپىنىنىڭ تۈگمىسىنى ئېتىپ سوزىنى داۋام قىلدى

— نىياز قۇربان توغرا ئېيتتى، بىز خەلققە مەسئۇل بولۇشىمىز كې
رەك، — سېلىماخۇن سالماق قىلىپ ئېيتتى، ئۇنىڭ قاپاقلىرىنىڭ ئاستى
لىپىلداپ، كوزلىرى ئوتكۇرلەشكەندەك بولدى، — لېكىن خەلق نىمە دەۋا
كىدۇ، بىز بۇنىڭغا قۇلاق سېلىشىمىز لازىم. مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى بىزنىڭ
كوزىمىزنى يوغان ئېچىپ قويدى، كوزىمىزنىڭ نۇرىنى كۈچەيتتى. خەلق
گاللىقاچان ئويغاندى. يېڭىيەرنىڭ قىياپىتىنى تۈپتىن يېڭىلاش ئەزالارنىڭ
گومۇمى تەلىۋى بولۇپ قالدى. كومسەم پىشارمۇ، ياپسام پىشارمۇ، دىگەن
بىلەن ئىش تاكاتمايدۇ. جۇرئەت قىلىش يولى — داجەي يولى. لۇشيەن
توغرا بولسا، قىيىنچىلىق بولسىمۇ يېڭىپ كەتكىلى بولىدۇ. مەن، قارلىق
تاققا يۈرۈش قىلىش پىلانى بىزنىڭ قىشچە ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان كۈ
رەش نىشانىمىزغا ئايلىنىشى كېرەك، دەپ ھېساپلايمەن.

ئاياللار جۇرىنى رەھناخان باياتىن بېرى نىياز قۇربانىنىڭ «ئەدنا
سى، قىشچە داۋۇي ئېچىدە قىلىدىغان ئىشمۇ ئاز ئەمەس» دىگەن سو
زىنى ھېساپ-چوت قىلىپ گولتۇراتتى.

— بىز سۇنىڭ دەردىنى يېتەرلىك تارتتۇق، — دىدى ئۇ، — ئالدىنقى
بىر يىلى قۇرغاقچىلىق بولغاندا، قۇرۇپ كېتەي دەپ قالغان ھەر بىر تۈپ
قوناقنىڭ تۈۋىگە قاپاقتا سۇ توشىغىنىمىز ھازىرقىدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇ.
قىشچە، داۋۇي ئېچىدە قىلىنىدىغان ئىشلارنىڭ ھوددىسىدىن ئاياللارمۇ
بەخۇدۇك چىقالايمىز. زورۇر تېپىلسا، سۇ قۇزۇلۇشى ئورنىغىمۇ بارىمىز.

يەنە بىر نەچچەيلەن پىكىر بايان قىلدى. ئۇلار: داجەيدىن ئۇگىنىش ‍ەقىقى بولۇش كېرەك. داجەيدىن ئۇگىنىشتە ئۇز كۇچىگە تايىنىپ ئىش ورۇش چىقىرىپ تاشلانسا، داجەيدىن ئۇگىنىشنىڭ جېنى تۇگەيدۇ. دا-جەيدىن ئۇگىنىشنى پۇچەكلەشتۇرۇشنىڭ، نامدا بار، ھەمدەمدە يوق ھەر-ەتكە ئايلاندۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. بىز دولەتكە قول سوزماي، وز كۇچىگە تايىنىپ ئىش كورۇشتە چىڭ تۇرۇشىمىز كېرەك، ــ دېيىشتى.

شۇ چاغدا، ئۇشتۇمتۇت نىيازقۇربان ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە:

ــ سىلەر دادۇينىڭ بىلىنى ئۇشتۇيسىلەر، بۇنىڭغا چىداش مۇمكىن ‍ەمەس. ــ دەپ ۋاقىرىدى، گېپلى بوغۇلغانلىقتىن ئاۋازى چىقمىدى ‍ ئۇز ئورنىدا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

سابىر يۇرىگى سىقىلغاندەك بولدى ۋە ئۇزىنى بېسىپ ئېيتتى:

ــ نىياز ئاكا، سەن مۇشۇ گەپنى ئويلاپ دەۋاتامسەن؟

نىيازقۇربان گەپ قىلمىدى، تۇمىقىنى چوكۇرۇپ كىيدى، بۇرۇتلى-نى تىلى بىلەن يالىماپ ئىچىگە تارتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ، چوڭ-ڭ قەدەم تاشلاپ، ئىشىك تۇۋىگە باردى:

ــ شۇنداق، سىلەر بۇ ئىش بىلەن دادۇينىڭ بىلىنى ئۇشتۇيسىلەر، ــ ياز قۇربان كەينىگە قاراپ، زەردە بىلەن ئېيتتى، ــ دادۇي ئەمدى قەد وتەردى. ئاز - تولا ئىقتىسادتا ئىگە بولدى. بۇ نەرسە بىر تال، بىر لدىن توپلانغان. ئۇنى بۇزۇپ - چېچىش مۇمكىن ئەمەس. ئىگىز تاغنى گىپ ئۇتۇش، كورۇپ كېلىش دىگەن بىر گەپ، تېشىپ ئۇتۇش دىگەن باش-ا بىر گەپ. ــ نىياز قۇربان بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ ئېيتتى، ــ شۇنداق، سى-ىر دولەتتىن ئونىڭ، يۇزىڭ يۈەنلەپ پۇل ئالماي تۇرۇپ، ھەرگىز ئۇ ونى ئەكىلەلمەيسىلەر. قۇلىقىنى كېسىپ قەسەم ئىچسەڭمۇ، مۇمكىن ‍ەمەس! بۇ ئىشتا ياشلىق قىلىپ، ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلىش ــ دادۇينى لۇم قىلىش دىگەن سوز!......

نىيازقۇربان ئىشىكنى جاققىدا يېپىپ چىقىپ كەتتى.

يىغىن بىر مىنۇتچە تىمتاس بولۇپ قالدى. ھەر كىمنىڭ كوڭلىدە بۇ ئادەمگە نىسبەتەن بىر خىل ئېچىنىش، ھەيران بولۇش، ئاسراش قوشۇلغان نارازىلىق بار ئىدى.

كېلىۋاتقان چوچەك. چوچەكنى پىلانغا ئايلاندۇرۇش، ئۇنىڭ كەينىدىن يۈز
لىگەن ئادەمنى ئەگەشتۇرۇپ، يىگنە بىلەن قۇدۇق كولاش — خەلققە مەسئۇل
بولمىغانلىق، چوچەك دىگەن چوچەك. ئۇنى ئېيتماققا ياخشى......
— دەرۋەقە، بۇ ئوتمۇشتە بىر چوچەك بولغان، — دىدى تۇراخۇ
كەكە ساقىلىنى سىلاپ تۇرۇپ، ئۇ ئالدىنغىراق سىلجىدى، بەلۋىغىنىڭ ئ
چىنى كەينىگە قىستۇردى. يېنىدىكىلەرگە كۇلۇمسىرەپ قاراپ قويدى، ك
لۇمسىرىگەندە كوزلىرىنىڭ ئەتراپىدا بىلىنەرلىك قورۇق پەيدا بولدى،
شۇنداق، چوچەك بولغان، — تۇراخۇن بىر پەس جىم تۇرۇۋېلىپ ئېيتتى،
ئەسلىنى سۇرۇشتۇرگەندە، مەن مۇزەپپەرنىڭ يىللىقچىسى بولغاندا، بۇگ
كىندەك ئوز - ئوزىگە خوجا بولغان كۇننىڭ كېلىشىنى بەئەينى چوچەكلەر
ئېيتىلغان ئارزۇ - ئارماندەك كوز ئالدىمغا كەلتۇرەتتىم. لېكىن، پار
يىمىز، ماۋجۇشىمىز باشلىغان يول — ئارزۇ - خىيالىمنى ئەمەلىيەتك
چوچەكنى ھەقىقەتكە ئايلاندۇردى. قارلىق تاغنىڭ سۇيىنى ئەكىلىش
قارىماققا، چوچەككە ئوخشايدۇ. لېكىن بۇ خېلىلا تۇزۇك چوچەك.
تۇراخۇن قەددىنى تىك قىلىپ، بىرئاز جىددىرەك ئېيتتى:
— لېكىن بىز چوچەككە تايىنىپ، ھەۋەس بىلەنلا قارغۇلارچە ئىش
قىلىۋاتقىنىمىز يوق. بىز بۇ ئىشنىڭ ئېپى - جېپىنى دەگسەپ كوردۇق
كوز بىلەن كورۇپ، قول بىلەن تۇتۇپ تەكشۇردۇق. بىزدىكى ئىشەنچ ئە
شۇنىڭدىن كەلدى. بۇنى قانداقمۇ چوچەك دىگىلى بولسۇن......
يەنە بىرنەچچە كىشى پىكىر بايان قىلدى. سابىر قاسىم ئېلىن
كەلگەن تەكلىپنى — سۇ بولۇمى تەقدىم قىلماقچى بولغان پۇل مەسىلىسىنى
ئوتتۇرىغا قويدى ۋە بۇ گەپ ئەزالار ئىچىگە تارقالغان، مۇزاكىرە قىلىش
كورەيلى، دىدى.

— بۇ گەپنىڭ ئەزالار ئىچىگە تارىلىشى تازالدى، — دىدى سادىق، —
ئەزالار دولەتنىڭ ھىممىتىگە خوش بولدى، خالاس. ئەمما، بۇ داجەيلىك
لەر ماڭغان يول ئەمەس، دىيىشتى. داجەينىڭ بىر ئەنگۇشتىرى — ئوز كۇ
چىگە تايىنىپ ئىش كورۇش، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كورەش قىلىش
بۇ — ھەممە ئىشتا غالىپ ئورۇندا تۇرۇشنىڭ توغرا يولى. بىز مۇشۇ
پىرىنسىپقا ئەمەل قىلىمىز......

زمان ۋە رەت قىلغۇچى پىكىرلىرى ئويلاندۇراتتى. نىياز قۇربانىنىڭ نە-
تى ياخشىمۇ؟ ياخشىلىقىغۇ ياخشى، بىراق ئۇنىڭدا جۈرئەت قىلىش
م، دادۇيىمىز روناق تاپسا، ئىشلەپچىقىرىش گۈللەپ - ياشنىسا، ئۇنىڭ
براپ خوش بولىدىغانلىقىدا گەپ يوق. لېكىن، بۇنىڭغا «ئاز، ئاستا...»
شلەش بىلەن ئەمەس، «كوپ، تېز...» ئىشلەش بىلەن يېتىش مۇمكىن
ئۇنداق قىلىش كېرەك. ھەي نىياز ئاكا، ھەي نىياز ئاكا، سەن
دى نىمە بولغانسەن - ھە؟......

سابىرنىڭ كوز ئالدىدىن ئىختىيارسىز نىياز قۇربانىنىڭ ئوزگە
ى قولدەك ئايدىڭ بولغان تارىخى تىزىلىپ ئوتۇشكە باشلىدى.

نىياز قۇربان ئازاتلىقتىن بۇرۇن ھېچكىمنىڭ نەزىرىدە بولمىغان
دى ئىشلەمچى مەدىكار ئىدى. ئۇنىڭ خارۇ - زارلىق، نەپرەت - ھا-
رەت بىلەن تولغان ئوتمۇشى بۇ يېزىدا ئۇ تەقدىرداش بولغان كوپچە-
ك ئەمگەكچى دېخانلار بىلەن ئوخشاش ئىدى. ئۇ ئوز تەبىتىدە
ىەر، بىر سوزلۇك، مەرت ئادەم ئىدى. بولۇپمۇ ئۇ كوپىراتسىيىلىشىش،
لق گۇڭشېسى قۇرۇش ھەركەتلىرىدە دادىل ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئاممىغا قىز-
قىق بىلەن باشلامچىلىق قىلىپ، بوران - چاپقۇنلۇق بۇ ئاممىۋى
ركەتنى كۈچلۈك ئىلگىرى سۈرگۈچىلەردىن بولدى. ئەللىك توققۇزىنچى
لدىن ئېتىۋارەن قۇدادۇيىجاڭ بولۇپ كېلىۋاتقان بۇ ئادەم ئىش تەجرى-
سىنىڭ موللىقى، تېرىقچىلىقنىڭ كوزىنى بىلىدىغانلىقى، ئىقتىساتچىللىق
لەن ئىگىلىك باشقۇرىدىغان ئالاھىدىلىكى بىلەن ئاما ئىچىدە ئىنا-
تكە ئىگە ئىدى......

سابىر كېيىنكى چاغلاردا جاۋتيەننى تېخىمۇ كوپرەك ئەسلەيدىغان
ولۇپ قالغان ئىدى. مانا ھازىرمۇ ئۇ نىياز قۇربانىنىڭ ئېسىل تارىخىنى
خىيالىدىن ئوتكۈزۈپ تۇرۇپ، جاۋتيەننى كوز ئالدىغا كەلتۈردى، جاۋ
تيەننىڭ جۇشقۇن، دېدىل، ھەمسوھبەت ئوبرازى كۇلۇمسىرىگەن قىياپەتتە
كوز ئالدىدا گەۋدىلەندى، «قېنى، يولداش جاۋتيەن، سىز ئېيتىڭا، — دەپ
كوڭلىدىن ئوتكۈزدى سابىر، — نىمە قىلسام بولىدۇ، نىياز ئاكىنى ھور-
مەت قىلىمەن. ئۇ بەلەن، تەجرىبىلىك كونا كادىر، ئۇنىڭ بىلەن چوقۇم
ئىتتىپاقلىشىپ، بىرلىكتە ئىشلەش لازىم. لېكىن، بۇ چوڭ ئىشتا ئۇنىڭ

يىغىن تۈن تەڭ بولغىچە داۋام قىلدى. ھەر بىر پارتىيە ئەزاسى
جىددى، ئەستايىدىل پوزىتسىيە بىلەن پىكىر بايان قىلدى. ئۇلار: پارتىيە
ئىچىدىمۇ، سىرتىدىمۇ بەزىلەر داجەيدىن ئۆگىنىشنىڭ موھىم ئەھمىيىتىنى
ئوبدان تونۇيالمايۋاتىدۇ، ھەتتا گۇمانلىنىش پوزىتسىيىسىدە تۇرۇپ، ئۆگى
نىش - ئۈگەنمەسلىكنىڭ كارى چاغلىق، ئۆگەنمىسەكمۇ، ئازراق ئۆگەن
سەكمۇ سوتسىيالىزىم بىلەن شۇغۇللىنالايمىز، دەپ قاراۋاتىدۇ. بۇ قانداقمۇ
توغرا بولسۇن؟ ماۋجۇشى «يېزىدىن ئىبارەت بۇ جىبدىنى سوتسىيالى
زىم ئىگەللىمىسە، كاپىتالىزىم مۇقەررەر ئىگەللەيدۇ» دەيدۇ. داجەي -
كەسكىن ئىلمىش داۋامىدا ئوسۇپ يېتىلگەن، راۋاج تاپقان. كۈرەش
داۋام قىلىشى، پۈتلىكاشاڭلار بولۇشى مۇمكىن. سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا
قۇرۇش ئۈچۈن، داجەي يولى بىلەن مېڭىش كېرەك، بۇ — غەلىبە يولى
بىزنى بۇ يولدىن ھېچكىم چەتنىتەلمەيدۇ. بىزنىڭ ئىرادىمىز ماۋ جۇشىنىڭ
ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىگە، ئىككى بىلىگىمىزگە تايىنىپ، قارلىق تاغنىڭ سۇ
يىنى ئەكىلىشتە چىڭ تۇرۇش، — دېيىشتى.

يىغىن سىلىماخۇن، سادىقلارنىڭ تەكلىۋىگە ئاساسەن، «داجەي تۇغ
نى ئېگىز كۆتىرىپ، قارلىق تاغنى بويسۇندۇرۇشقا جۇرئەت
قىلىپ، يېڭىيەرنىڭ قىياپىتىنى تۈپتىن يېڭىلاشقا ئاتلىنىش» توغرىسىدا
قارار ماقۇللىدى.

4. ئەر - خوتۇن

سابىر داگجزبۇ يىغىندىن كېيىن ئىشخانىدا يالغۇز قالغان ئىدى. ئۇ
يېنىپ تۇرغان لامپا يورۇقىدا ئولتۇرۇپ، قارلىق تاققا ھۇجۇم قىلىش
پىلانىنى يەنە بىر قېتىم قاراپ چىقتى، سىنچىلاپ تەكشۈردى، ئوتتۇرىغا
چۈشكەن تەكلىپلەرنى مەيلى پىلاننى تولۇقلىسۇن ياكى رەت قىلسۇن، ئېتىۋار
بىلەن تەھلىل قىلىپ، پىكىرلەرنىڭ ماھىيىتىگە يېتىشكە، ئىمكان بار ئۇ-
نىڭدىن پايدىلىنىشقا ھەركەت قىلاتتى.

سابىر پىلاننىڭ ھەرقايسى بولەكلىرىنى كوزدىن كەچۈرگەندە، ئۇ-
نى ھەممىدىن كوپرەك قۇجۇرىن نىياز قۇربانىنىڭ بۇ ئىشقا نىسبەتەن

ئۈزۈك ئادەم، چۈشىنىدۇ، بىز ياردەم قىلىلى......

— مەنمۇ شۇنى ئويلاپ تۇراتتىم، — سابىر ھاياجانلاندى ۋە قا-
ل بولۇپ تۇراخۇننىڭ مۇرىسىگە قولىنى ئالدى، — مەنمۇ ئىزلەپ ئويـ
بارايـ دەپ تۇراتتىم تۇراخۇنكا......

— شۇنداقمۇ! — تۇراخۇن خوش بولۇپ، سابىردىن رازى بولدى،—
تا بۇ بەك بەلەن بولدى. ئىككىمىزنىڭ خىيالى بىر يەردىن چىقتى
كا، جۇر، كەتتۇق ئەمسە......

ئۇلار كوپ گەپ قىلىشمىسىمۇ بىر - بىرىنى چۈشەندى ۋە ئال-
راپ ئىشخانىدىن چىقتى......

دەل مۇشۇ پەيتتە، نىياز قۇربان دادۇينىڭ بىر چېتىدىكى ئىشىك -
رىزىلىرى يولغا قاراپ ئېچىلغان، ئىشىك ئالدىدا چەللە - بارىگى بار
ېۋان ئويدە، گۈللۈك يەكەن كىگىزى سېلىنغان كات ساندۇق ئۈستىدە
ازا قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، چوڭقۇر خىيالغا چوككەن ئىدى. ئىختىيارسىز
لدا قوللىرى بىلەن ئوسكىلەڭ بۇرۇتلىرىنى تولغايتتى ۋە ياكى تىلى
ەن يالماپ - يالماپ قوياتتى. تەكچىدە چىراق پىلدىرلاپ يېنىپ
رۇپتۇ. نېرىقى كاڭ ئۈستىدە تەڭتۇش چوڭ بولغان بىر جۇپ خۇگ-
ياۋىنىڭ ئوغلى ۋە ئەمدىلا ئۈچ ياشقا كىرگەن بۇدرۇققىنا قىزى بىر
رايلىققىنا ئۇخلىماقتا. قەدىناس ئايالى زەينەپخان نىياز قۇربانىنى ئۇخ-
دقا خېلى كوپ زورلاپ چارچىدى. ئۇ ئېرىنىڭ نىمە ئۈچۈن مۇنچىۋالا
ىيالغا چوكۇپ كەتكەنلىگىنى چۈشەنمەيتتى. بەزىدە تەكىيدىن بېشىنى
وتىرىپ، نىياز قۇربانغا قاراپ، ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ قوياتتى.

— ھەي سابىر، ھەي سابىر، ئۇكام، سەن مېنى نىمە دەپ ئويلاي-
دىغانسەن - ھە؟......

نىياز قۇربانىنىڭ خىيال يىپلىرىنى ئۈزۈپ، ئېغىزىدىن قاڭقىپ چىقىپ
كەتكەن بۇسوز بىردىن زەينەپخانىنىڭ دىققىتىنى تارتتى. كەم سوز، مۇلايىم،
ئىشقا دېدىل قارايدىغان بۇ ئايال دەرھال تەكىيدىن بېشىنى كوتىرىپ،
قاشلىرىنى ھىمىرىپ ئېرىگە قارىدى:

— ماڭا قارىسىلا ھوي... سىلىگە نىمە بولدى. سابىر بالا سىلىگە
نىمە قىلدى؟ — دىدى ئۇ.

مەيلىگە بـويسۇنـۇپ بولامدۇ؟... جاۋتيەن هازىر نەدىكىن، ئۇنىڭ ئۆز
ۋەدىسىگە مۇۋاپىق بۇ يەرگە كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدىغۇ... ئەي
نىياز ئاكا، ھەي، نىياز ئاكا......»

سابىرغا نىياز قۇربانىنىڭ «بۇ ئىشتا ياشلىق قىلىپ، ھاۋايى ھەۋەسكە بېرىلىش ــ دادۇينى گۇم قىلىدۇ»، «دادۇينىڭ بىلىمى ئۇشتۇ سىلەر...» دىگەن سوزىنى ئاڭلاش ئەلەم قىلدى، ۋۇجۇدىنى شۇركەندۈر دى، ھەتتا ھاقارەتتەك بىلىندى. دىمەك، نىياز ئاكا، ماڭا ئىشەنمەيدى سەن ياش، ئىشىنىدىغان يېرىڭ يوق، دەپ قارىدى. خوش، ماڭـ ئىشەنمىسۇن، ئەمىسە، ئاممىغا ئىشىنىش كېرەكقۇ. «سىلەر دادۇينىڭ بىلىم ئـۇشتۇيسىلەر...» ــ بۇ قانداق گەپ، ئاما ئۆزىنىڭ بىلىمى ئۆز ئۇشتامدۇ، نەدىمۇ شۇنداق ئىش بار ئىكەن؟......

سابىر: مەيلى نىياز ئاكا نىمە قىلسا ـ قىلسۇن، بىز ئۆز يولىمىز سادىق دىگەنمۇ بولاتتى. لېكىن، قەلبىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدىن بىر س سادا قىلىپ چىققاندەك بولدى. **«... ئۆزى بىلەن بىر پىكىردە بولغا كىشىلەر بىلەنلا ئىتتىپاقلىشىپ قالماستىن، بەلكى ئۆزى بىلەن بـ پىكىردە بولمىغان كىشىلەر بىلەنمۇ ئىتتىپاقلىششقا ماھىر بولۇشى كېرەك».**

سابىر ۋۇجۇدىدىن يېقىملىق بىر ئىسسىقلىقنىڭ تەپتىنى سەزدى كوڭلى يورىغاندەك بولدى ۋە ئەمدى «مەيلى نىياز ئاكا نىمە قىلسا قىلسۇن» دىگەن سوزنى ئويلىغىنىغا خىجالەت بولۇپ، تۇرۇپ قالدى.

شۇ چاغدا ئىشىكنى ئېچىپ، تۇراخۇن كىرىپ كەلدى. سابىر سى ھەيران بولۇپ:

ــ تۇراخۇنكا، بىر ئىش بولدىمۇ؟ ــ دىدى ئورنىدىن تۇرۇپ

ــ ياق.

ــ تېخى ئۇخلىماپسەن ـ دە.

ــ ئۇيقۇم كەلمىدى، ئۇكام، ئۇيقۇم كېلىدىغاندەكمۇ ئەمەس... ــ تۇراخۇن دېرىزىنىڭ گىرۋىگىگە تايىنىپ بىر پەس تۇردى، بەلۋىغىنىڭ ئۇچى بىلەن كوزلىرىنى ئۇۋۇلاپ يەنە قىستۇردى ۋە سەل غاراڭ ـ غۇ رۇك ئاۋاز بىلەن ئېيتتى، ــ بىز نىياز قۇربانىنى ئىزلەپ تاپىلى، ئۇكا،

نىڭغا پۈتلىكاشاڭ بولۇش — دوساق! بىز شياۋدۇيدىكى ەۈزاكىرىدە بۇ
پىلاننى بىر ئېغىزدىن ماقۇللىدۇق، بىز بۇ ئىشتا يۈيۈك بولساق بولىد
مىزكى، ھەرگىز بۇرنىنىڭ ئۇچىدىكىدىن باشقىنى كورمەيدىغان قورقۇنچاق
جىنسۇ بولمايمىز، دەپ ئىرادە بىلدۇردۇق!......

-- نىمە؟ جىنسۇ دەمسەن! مەن جىنسۇمۇ، مەن قورقۇنچاقمۇ؟......

— مەن، — دىدى زەينەپخان، ئالدىغا دىگۇدەك كىلىپ قادىلىپ
تۇرغان ئېرىنىڭ غەزەپلىك كوزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ، — مەن سىلىنىڭ
جىنسۇ ياكى جىنسۇ ئەمەس ئىكەنلىكلىرىنى بىلمەيمەن. لېكىن بىز ئەزالار جۇر-
ئەتسىز قورقۇنچاقلارنى جىنسۇ دەپ ئاتايمىز......

بۇ گەپ نىياز قۇربانغا شۇنچىلىك ئەلەم قىلدىكى، بىر ھازاغىچە
ئىنىنى ئىككى ئالقىنى ئارىسىغا ئېلىپ، نىمە دىيىشنى بىلەلمەي، تاش
تەك قېتىپ ئولتۇرۇپلا قالدى.

ئۇنىڭ خىياللىرى گىدىرماچ بولۇپ كەتتى. «... مەيلى، ئەتە سەھەر
كىچىغا — چاۋار مەتقۇل شۇجىنىڭ ئالدىغا بارىمەن. مۇنداق ياشلىق
ۋاشلىقتا چاۋار شۇجى چەك قويىدۇ، سابىرمۇ توغرا قىلمايۋاتقانلىقىنى
بىلىپ قالىدۇ، نىياز ئاكىسىنىڭ كىملىگىنى بىلىپ قالىدۇ، ھەي سابىر،
ھەي سابىر، جېنىم ئوكام، سەن مېنى نىمە دەپ ئويلايدىغانسەن - ھە؟...».

ئويگە سابىر بىلەن تۇراخۇن كىرىپ كەلدى. نىياز قۇربان سابىر
بىلەن تۇراخۇنغا كوزىنىڭ قۇيرۇغىدا قاراپ قويدى - دە، گەپ قىلمىدى.
زەينەپخان دىدىل ئورنىدىن تۇرۇپ:

— كىلىڭلار، يۇقۇرى ئوتۇڭلار، تۇراخۇن، قېنى سۇپىغا كەلسىلە،
سابىر ئوكام، يۇقۇرى ئوت، — دىدى خوشاللىق بىلەن.

لېكىن، ھەر ئىككەيلەن ئولتۇرمىدى. سابىر:

— نىياز ئاكا، سىزنىڭمۇ ئويىڭىز كەلمەپتۇ، بىزنىڭمۇ شۇنداق،
ئەمما سوزلەشسەك قانداق؟ — دىدى.

— شۇنداق قىل سابىر ئوكام، — دىدى زەينەپخان دىلى سۇ-
زۇلۇپ، — مەن ئالدىرايمەن ماڭغىلى، ئىشىگىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى دى-
گەندەك ئىش بولۇۋاتامدۇ نىمە؟ نىياز ئاكاڭنىڭ مىجەزى قوداڭشىپ
قاپتۇ، سەن ئوبدان بىر گەپ قىلىپ قويغىن......

— بولدى، سەن ئارىلاشما! — نىياز قۇربان ئايالىنى ئاچچىق بىلەن سىلكىشلىدى - دە، زەردە بىلەن تاماكا ئوراشقا تۇتۇندى.

— ئارىلاشما!... نېمىشقا ئارىلاشمايدىكەنمەن، — زەينەپخان ئور- نىدىن تۇرۇپ، پۇتىنى كاڭدىن ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى، — مەنمۇ چۈ- خەلق گۇڭشېسىنىڭ ئەزاسى. مېنىڭمۇ بىر كىشىلىك ئاۋازىم بار.

— تولا ۋالاقلىما، سەن نېمىنى بىلىسەن؟!

— نېمىنى بىلىسەن؟!... نېمىشقا بىلمەيدىكەنمەن، سۇ كەلـ يامانمۇ؟

— نېمە؟ سۇ دەمسىنا! قانداق سۇ؟ — نىياز قۇربان ھەيران بو- لۇپ كوزلىرىنى چەكچەيتتى.

— ھە، سۇ! قارلىق تاغدىن كېلىدىغان سۇچۇ؟

— ھەي خوتۇن، سەن بىر نېمىنى چۇشىنىپ دەۋاتامسەن - يا...؟ — نىياز قۇربان چېچىلغان ھالدا كاتتىن سوپىغا كەلدى، — ئۇ سۇ ئاسمان- دىكى غازنىڭ شورپىسى. غاز شورپىسى ئىچىش ئۈچۈن، ئاۋال ئۇنى ئېتىپ چۇشۇرۇش كېرەك. غاز تېخى ئاسماندا، ئۇچۇۋاتقان نەرسە. يەنە نېمە سۇ؟

— تۇۋۋا خۇدايىم، — دىدى زەينەپخان ھەسرەتلىنىپ، — بۇ ئادەم- گە نېمە بولغاندۇ. پۈتۈن دادۇي يېڭىيەرنى داجەي قىلىپ قۇرىمىز، دەپ كوتىرىلىپ كېتىۋاتسا، تىغدەك بىر جىننىغا — شۇنچىۋالا كوپچىلىككە تو- ساق بولغىنى نېمىسىدۇ، بايىزە سىلى شۇ سابىر بالىغا بۇتناپتىكەنلا - دە! توساق بولۇش توغرا ئەمەس......

— توساق! كىم توساق؟ — نىياز قۇربان ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، تۇمىقىنى چوكۇرۇپ كىيدى، ئىككى قولىنى بەلۋىغىغا قىستۇرۇپ، باشماق- تىغى بىلەن قىستى، — سەن ئېيت، مەن توساقمۇ؟ توساق دىگەن نېمە؟

زەينەپخانمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، چاچلىرىنى سىلكىپ كەينىگە تاشلىدى ۋە ئېرىگە مىقتەك تىكىلدى. ئۇنىڭ ئۇزۇن كىرپىكلىك كوزلى- رىدە نارازىلىق ئوتلىرى ياناتتى:

— شۇنداق، توساق، ئەدناسى، توساق! — زەينەپخان قەتئىي قىلىپ ئېيتتى، — كوپچىلىك بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ قىلىمىز دەۋاتقان

ەكشۈردۇق. سىزمۇ تەكشۈرۈپ كۆرۈڭ، بۇ كۆزىيەتمەيدىغان ئىش ئەمەس......
سابىر داجەيدە كۆرگەنلىرىنى ئەسكە ئالدى. تۇراخۇن ئەۋلاتلار-
لىڭ ئارزۇسىنى، ئەزالارنىڭ قەتئىي نىيەتكە كەلگەنلىگىنى ئەسكەرتتى:

— كۆرەش قىيىن، غەلىبە شېرىن، — دېدى تۇراخۇن ئويلىنىپ
ۇرۇپ، — ئاما قوزغالدى. ئەقىلگە ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇس. بىز
امىدىن ئايرىلىپ قالمايلى. ئومۇلىشىپ قىلىغان ئىش — ئۇنۇمسىز بول-
اس، دېگەن گەپ بار. ئاز - تولا چىقىم، جاپا بولۇشى بولىدۇ. ئەمما،
اپانىڭ تېگى راھەت. بىز سوتسىيالىزىم ئىشلىرى ئۈچۈن چوڭراق تەۋە-
قوشۇشنى ئويلىشىمىز كېرەك.

— شۇنداق، نىياز ئاكا، — دېدى سابىر تەمكىنلىك بىلەن، — سىز
يلىنىپ كۆرۈڭ، بىز چوقۇم مەقسىدىمىزگە يېتەلەيمىز.

— ياق، بۇ ئويلىنىشىدىغان ئىش ئەمەس، — نىياز قۇربان ئورنىدىن
ردى، چاپىنىنىڭ پېشىنى قېقىپ، تۇمىغىنى قولىغا ئالدى، — مەن، «تە-
ككۈل دەرياسىغا سالغىن كېمە، خاھى ئاقسۇن، خاھى چۆكسۇن غەم
مە» دېگەن بىلەن كېلىشەلمەيمەن. مەن بۇ ئىشنى بۈگۈنلا ئويلىمىدىم،
ابىر داجەيدىن كېلىپ، قارلىق تاغ مەسىلىسىنى تىلغا ئالغاندىن تار-
پ ئويلاپ كېلىۋاتىمەن. مۇمكىن ئەمەس. قولىغىمىنى ساپالدا كېسىپ
رىمەنكى، بۇنىڭدىن نەتىجە چىقمايدۇ......

نىياز قۇربان ئويىگە كىرىپ كېتىۋېتىپ ئېيتتى:

— مەن ئەتە گۆڭشېغا بارىمەن. لېكىن ئىسىڭلاردا بولسۇنكى،
ەۋەككۈلچىلىك قىلىش يارىمايدۇ. خىش قېلىپىدا ياخشى، پەچاق
لىپىدا. كېيىنكى پۇشايمان باشقا چوماق، دېگەننى ئۇنتۇماڭلار......

نىياز قۇربان ئايالىغا ھومىيىپ، ئاچچىق بىلەن بىر قارىدى - دە، ئورنىدىن تۇردى.
ئۇلار تالاغا چىقتى. ئىشىك ئالدىدا ئېرىق بار ئىدى، بۇلاق سۇ يى شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇراتتى. ھاۋا خېلىلا سوغاق بولۇپ، بەدەننى قورۇيتتى. ئەتراپ جىمجىت. يىراق بىر يەردىن كوكىراشقا چۈش ۋاتقان سۇنىڭ بىر خىل شاقىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.
سابىر ئېرىق بويىدا ئىگىز - زىلىۋا ئۆسكەن سۆۋادان تېرەك يولىنىپ، تۇراخۇننىڭ قېشىدا ئولتۇردى. نىياز قۇربان ئۇلارنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرۇپ، سۇنىڭ ئېقىشىغا زەڭ قويدى. ئۇلار بىردەم جىمجىت ئولتۇرغاندىن كېيىن، تۇراخۇن سوز باشلىدى. تۇراخۇن ئوزىنىڭ ۋە نىياز قۇربانىنىڭ يىراق، ئېچىنىشلىق ئوتمۇشىنى ئەسكە ئالدى، بۇ تاغ لىق كەنتتە ئازاتلىقتىن كېيىن بولغان، كىشى قەلبىنى سۇيۇندۇرىدىغان چوڭ - چوڭ ئوزگىرىشلەرنى ۋە بۇ يولدا بولۇپ ئوتكەن كۇرەش ئېلىشىشلارنى ئەسلىتىپ ئوتتى. ئاندىن:
— بىز توختاپ قالماسلىقىمىز لازىم، — دىدى.
نىياز قۇربان مىدىراپ قويدى، ئۇلۇق - كىچىك تىندى:
— مەنمۇ ياخشى بولسۇن دەيمەن، — دىدى ئۇ سەل بوغۇلۇپ، — ئوزەڭلار ئويلاپ كورۇڭلار، بۇ ئېرىق - ئوستەڭ چېپىش مەسىلىسى ئە مەس، پۇتۇن بىر تاغنى تېشىپ ئوتۇش مەسىلىسى. قول بىلەن تۇتۇپ پۇت بىلەن مېڭىپ قىلىدىغان ئىش. بىز خەلققە مەسئۇل بولۇشىمىز كې رەك. يېڭىيەر خەلقى ئوبدان، جاپادىن قورقمايدۇ. لېكىن، ئۇلارنى بۇ ئىشقا باشلاپ قويۇپ، نەتىجە چىقمىسا رەسۋا بولىمىز، قىشنىڭ ئىشى ھارام، يازنىڭ ئىشى بەدازكالام بولىدۇ. بىز بۇ يىلمۇ ئامبارنىڭ قېشىنى مۇستەھكەملەپ، بۇلاقلارنىڭ كوزىنى تازىلاشنى موھىم نۇقتا قىلىپ ئىشلەيلى......
— نىياز ئاكا، سىز كونا كادىر، بىزگە باشلامچى بولۇشىڭىز كې رەك، — دىدى سابىر، ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى، — بىز كەمبەغەل دىخان، توۋەن ئوتتۇرا دىخانلارغا ئىشىنىشىمىز، نامراتلارنىڭ توختى ماي ئالغا بېسىش روھىنى ساقلىشىمىز لازىم. بىز قارلىق تاغنى

ۈركىلىش كىچىك ئىش ئەمەسلىكىنى، بۇنىڭدا نىياز قۇربانىنىڭ كوز-
ە قاراپ، رايىغا بېقىپ سۈكۈت قىلىش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلەتتى.
گا بوۋاي ئالدىرايتتى، ئېشىكى بولسا شۇ بىر خىل مېڭىشتا كېتىۋات-
ىدەك ۋە كەينىگە تارتقاندەك قىلاتتى.
تومۇر بوۋا چوڭ بوزلۇقنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئايدىڭكول دادۇيىنىڭ
ەسىگە كىرگەندە، كانجىلىنىۋاتقان بوغدايلىقتىن مۇرىسىگە كەتمەن
غان هالدا زەيتۇنەم بىلەن ئايىمگۈل چىقىپ كەلدى. بوۋاي «هوتچۇش»
پ ئېشىكىنى توختىتىپ، زەيتۇنەم بىلەن ئامان-ئېسەنلىك سوراشتى
بىر قاراپلا داڭقى كەتكەن مىنبىلىڭ قىز ئايىمگۈلنى تونىدى.
— هە، هە. ئايىمگۈلمۇ سەن قىزىم، — تومۇر بوۋا ئايىمگۈلگە قاراپ
يتتى، — سوڭ مېي قىز سىنى ئۇشتۇمتۇت كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ،
رەتسىيە بىلەن ساقايدى دىگەنتى، ئوبدان بولۇپ قالدىڭمۇ بالام؟
— مانا قارىسىلا بوۋا، سەللىمازا ساقىيىپ كەتتىم، — ئايىمگۈل مۇر-
دىكى كەتمەننىڭ سېپىنى چىڭ تۇتۇپ، قەددىنى رۇسلاپ كۈلۈمسىرى-
، — بىزنىڭ سۇڭ مېي ئاجايىپ بەلەن دوختۇر-دە، ئۇ مېنى
م گىرداۋىدىن قايتۇرۇپ كەلدى.
— بۇ دىگىنىڭ دۇرۇس، مەن چۈمپۈتىمەن، — تومۇر بوۋا ساقاللىرىنى
لاپ قويدى، — سۇڭ مېي قىزنىڭ قولى گۈل دىسە بولىدۇ. ئۇ بىز كەمبە-
دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ ئوبدان دوختۇرى. باسقان هەر بىر
ەمدىن گۈل ئۈنىدۇ، دىسە، مانا شۇ قىزنى دىسە بولىدۇ، — تومۇر بوۋا
ۇرۇلۇپ زەيتۇنەمگە قارىدى، — خوش باتۇر قىز، ئوزەڭنىڭ ئەهۋالى
اق؟
— بىر ئەتىزال، ئالدىراپ تۇرۇۋپتىمىز بوۋا، — زەيتۇنەم مۇرىسىدىن
تمەننى ئالدى، تۇرۇلگەن يەڭلىرىنى چۈشەردى، — ئاڭلىساق، تومۇر
ا، سىلەرنىڭ پىلانىڭلار قالتىس ئىكەن. ئىشەنسەڭلار، سىلەردىن خەۋەر
ى، بىزمۇ مەسلىهەتىمىزنى پىشىرىپ داجەي تۇغىنى قارلىق تاغ ئۈستى-
سىلەر بىلەن بىللە قاداشقا بەلنى راۋرۇس باغلاپ قويدۇق، سىلەرگە
راپ تۇرۇۋاتىمىز.
— شۇنداق، بىز ئايدىڭكوللۇكلەر تەق بولۇپ تۇرۇۋاتىمىز، —

يەتتىنچى باپ

1. توغرا يول

تومۇر بوۋا دادۋي ئىشخانىسىدا، نىياز قۇرباننىڭ تاڭ سەھەرد
ئات بىلەن؛ سابىرنىڭ ئۇنىڭدىن سەل كېيىنرەك چوڭ بوزلۇقنى توغ
كېسىپ، پىيادە گۇگۇشپفاكەتكەنلىگى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ، قاپاقل
رىنى تۈرۈپ، قاشلىرىنى ھىمىرىپ ئويلىنىپ قالدى. «بۇ نېمىسى..
ئىككىسى ئىككى يول بىلەن كېتىشكەن - ھە؟ تولىغاننىڭ تورى با
ئايرىلغاننىڭ سورى بار ئەمەسمۇ، بۇنى ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى دە
بولامدۇ؟...»

شۇنىڭدىن كېيىن بوۋاي ئالدىراپ ئۆيىگە كەلدى - دە، ئوزنىڭ
ئايرىلماس «سالپاك قولىغى» — قېرى ئېشىگىنى توقۇۋېتىپ، ئايالغ
ئېيتتى:

— خوتۇن، ھېلىقى يەكتىگىمنى بېرىڭلار......

موماي تەئەججۇپلەندى:

— بۇگۈن دەم ئېلىش كۈنى ئەمەسقۇ، يېڭى يەكتەكنىڭ نىم
ھاجىتى چۈشۈپ قالدى سىلىگە؟

— بۇنى ھازىر سورىماڭلار خوتۇن، — بوۋاي جىلى بولۇپ تېرىك
تى، — سىلىنىڭ - زە، شۇ ئالدىرىغاندا ئەزمىلىك قىلىدىغىنىڭلا......

موماي بۇنداق چاغدا گەپ تالىشىپ ئولتۇرمايتتى. كات ساندۇق
تىن يەكتەكنى ئېلىپ چىقتى. تومۇر بوۋا بۇ ھېيت - ئايەملىك كي
منى ئۇچىسىغا ئارتىپ، يېڭىنى ساپتى - دە، ئېشىگىنى ئالدىغا
سېلىپ ئۆيدىن چىقتى.

تومۇر بوۋا سابىر بىلەن نىياز قۇربان ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان

... ـ تولا چقىم ـ دەخمزىلەردىن قورقماي تاغ سۇيىنى ئەپكىلىشكە
...رئەت قىلىش — يېگىيەرنىڭ چىقىش يولى، ئاشلىق ـ پاختا بىلەن كەڭ
...غۇللىنىش، گۈزەل كەلگۈسىمىزنى يارىتىش ئۈچۈن مىسلىسىز ئىمكا-
...ەت يارىتىش دېگەن سۆز......

تومۇر بوۋا سابىرنىڭ ئاخىرقى سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۆزى ئويلىغان،
...رشە قىلغان ئىشنىڭ دەل ئۇستىدىن چۈشكەنلىكىنى بىلىپ، ھېچبىر
...ىنىشسىزلا ئىشخانا ئىچىگە قەدەم قويدى.... شيەنۋېي شۇجىسى ئۆز-
... كونا سوھبەتدىشى، بۇ تاغلىق رايوندا ئەڭ دەسلەپ دېلكەش بول-
... پېشقەدەم مەسلىھەتچىسى تومۇر بوۋىنىڭ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى
...ۇپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتى ـ دە، ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ،
...ېنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ قاتمال قوللىرىنى ھورمەت بىلەن
...ىپ، قايتا ـ قايتا ئامان ـ ئېسەنلىك سوراپ:

— ئاتا، سالامەتلىكىڭىز ئوبدانمۇ، مانا بىز خېلى بولدى كۆرۈش-
...ۈق، مەن بايىلا كېيىڭىزنى قىلغان ئىدىم، سىزنى سوراۋاتاتتىم، — دېدى
...ومۇر بوۋىنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ. يولداش سۇڭ جىڭشىنىڭ ئىگىز بوي،
...قارا قاش، چوڭ كۆزلۈك، بىرئاز ئورۇق ۋە ھېمىشەم كۆك خادانى
...ىمەت، قىش ـ ياز قېلىن چەملىك قاراخەي كىيىپ يۈرىدىغان ئاددى ـ
...ئاددە، خۇشپىچىم ئادەم ئىدى.

— رەخمەت ئوغلۇم، — دېدى بوۋاي ساقاللىرىنى سىلاپ، يەكتە-
...نىڭ ياقىسىنى ئالدىغا تارتىپ، خۇشاللىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ، —
...بدانلا تۇرۇۋاتىمەن، زامانىمىزنىڭ شاراپىتىدىن
...ۆزەمنى ھېمىشەم ياشىرىپ قېلىۋاتقاندەك
...ىرىمەن. يۇرتداشلار سېغىنىپ قالدى، يېڭىيەرگە ئوتەي دېمىدىڭىز.

— مانا ئەمدى ئاتا، مانا ئەمدى......

تومۇر بوۋا شيەنۋېي شۇجىسى بىلەن سۆزلىشىپ ئولتۇرۇپ، بىردىن
...ىزنگە مۇلايىملىق بىلەن قاراۋاتقان جاۋتيەننى كۆرۈپ قالدى:

— بارىكاللا ئوغلۇم، مانا سەن جاۋتيەن ئەمەسمۇ؟ سېنى قارا، مانا
...ۇ تازا بەلەن بولدى، — تومۇر بوۋا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئالدىغا
...خۇشخۇيلۇق بىلەن كەلگەن جاۋتيەن بىلەن كونا تونۇشلاردەك ئىككى

ئايمگۈل كوزلىرىنى ئوينىتىپ سوز قىستۇردى.
— تولا بەلەن بوپتۇ، — دېدى بوۋاي خوشال بولۇپ رازىمەنلىك
بىلەن، — داجەي يولى — داغدام يول. خەلق گۈگشىسى — ئالتۇن بۇ
لاق. يېگىيەرنىڭ بولسا دەستىخىنى كەگرى. بىز سىلەر بىلەن دەرت
ئەلىمى، توي - توكۈنى بىللە خوشنىلار ئەمەسمۇ. بەلنى چىڭ باغلاگلار
بالىلىرىم. يالغۇز ئاتىنىڭ چېگى چىقماس، چېگى چىقسا دېگى چىقماس
دېگەن گەپ بار، كوپنىڭ كۈچى كوپ، قولنى قولغا تۇتىشىپ تاغ سۇل
رىنى بىللە ئەپكېلىمىز......
تومۇر بوۋا ئۇلار بىلەن يەنە بىرئاز شىرىن - تاتلىق سوز ئېيت
ىشىپ، مېگىپ كەتتى. «مانا كوردۇگمۇ، — دەيتتى بوۋاي ئېشىگىنى «قىت
چۇ» دەپ ئالدىغا سېلىپ كېتىۋېتىپ ئوز - ئوزىگە، — باشقىلارمۇ بوزى
كەلمەپتۇ، ئايدىڭكوللۇكلەرمۇ بېلىنى باغلاپ قويغانلىغىنى ئېيتىشىۋاتىدۇ
داجەي يولى ھەق يول، قالتىس توغرا يول. بۇ يول بىزنىڭ نىيەت - ئىقبال
ىمىزنى، ئارزۇ - ئۇمىتلىرىمىزنى بىر - بىرىمىز بىلە
چېتىپ - باغلاپ، بىزنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى
كۈچىمىزنى ئاۋۇتۇۋاتىدۇ. كىچىك ئېرىقلار قوشۇلۇپ ئوستەڭ، ئوستەڭلە
قوشۇلۇپ دەريا بولىدى دېگەن مانا شۇ......»
تومۇر بوۋا گۈگشي ئىدارىسىگە يېتىپ كەلگەندە، كۈن چۈش بولغا
ئىدى. چوڭ دەرۋازا ئالدىدا بىر كىچىك ماشىنا تۇراتتى. بوۋاي «بۇگۈ
ناھىيەدىكى چوگلىرىمىزدىن بىرەرتىسى چىقتىمىكىن» دېگەننى كوگلىد
ئوتكۈزۈپ، ئېشىكىنى بىر چەتكە باغلىدى - دە، ئۇدۇل داگۆبي شۇجى
نىڭ ئىشخانىسىغا قاراپ ماگدى.
چاۋارمەتقۇلنىڭ ئىشخانىسى ئادەم بىلەن لىق تولغان. بۇ يەردە شيەنۋ
شۇجىسى سۇڭجىگشىڭ، گۇگشي داگۆبي شۇجىسى چاۋارمەتقۇل، ساب
نىيازقۇربان، جاۋتيەن، قاسىم ۋە باشقىلار ئولتۇراتتى.
— مەن ئويلايمەن، — دېدى سابىر خۇيباۋسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ،
ئالدىمىزدا كوپلىگەن جاپا - مۇشەققەتكە، قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىشى
تۇرغان گەپ، بىز بۇنىمۇ مولچەرلەپ قويدۇق. لېكىن بىز داجەي يو
بىلەن ماگمىغانلا بولساق، چوقۇم قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئەپكېلەلەيم

ەھۋالىنى تىلغا ئالدى، كېيىنكى يىللار ئىچىدە سۇ قۇرۇلۇشى سېپىدە
ولغا كەلگەن نەتىجىلەرنى قالدۇرماي ساناپ ئۆتتى. ئۇنىڭ «تاتلىق
ۇلاق» نى تەكشۈرۈش ئەھۋالى ئۈستىدە ئۇزۇن توختالدى، ئۆزى سىز-
ان لايىھە - خەرىتىنى يېيىپ كورسەتتى، ناھىيىلىك سۇ بولۇمىنىڭ
ۇللىشىنى گەۋدىلەندۈرۈپ ئەسلەتتى ۋە ئاندىن مۇنداق دېدى:

— قورقۇش مۇمكىن ئەمەس. چوڭ، زامانىۋى بىر قۇرۇلۇش ئال-
ىمىزدا چىراي ئاچتى. ئولتۇرسام - قوپسام ئويلايدىغىنىم شۇ ئىش. سۇ
چۈن كۈرەش — بىزدە جىددى، ئۇلۇغ ئىش. دەرھاللا، بۈگۈنلا ئىش
شلاشقا بولىدۇ، دەپ قارايمەن، — قاسىم نىياز قۇربانغا قاراپ، ئىشى-
رلىك قىلىپ ئېيتتى، — دۇرۇس، نىياز ئاكىدا پەيدا بولغان قاراش
ـلەپ مەندىمۇ بولغان. تەبىكى بۇ خەلققە مەسئۇل بولۇشتىن، ئىشقا
ـتايىدىل مۇئامىلە قىلىشتىن تۇغۇلغان. بىز خەلققە، خەلقنىڭ يۈرىگە-
ـ قۇلاق سېلىشىمىز كېرەك......

يىغىندا يەنە بىرنەچچە كىشى سوز قىلدى، ئۇلار بىرنەچچە دادۈي-
ڭ بىرلەشمە جېگىنى ئۇيۇشتۇرۇش كېرەكلىكىنى، سۇ قىسلىغى — باشقا
دۈيلەر ئۇچۇنمۇ ئورتاق ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. تومۇر بوۋا:

— بۇ — دەل گەپ، يېگىيەرنىڭ دەستىخىنى كەگرى. قارلىق تاغ-
ـڭ سۈيى ئامەت، دەستىخان قانچە كەڭ بولسا، نىمەت شۇنچە مول، —
ـەپ سوز قىستۇردى.

يولداش سۇڭ جىڭشىڭ سوھبەت يىغىنى باشلىنىشتىن ئىلگىرى
چاۋار مەتقۇلنىڭ خۇيباۋسى بويىچە قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشى پىلانىدىن
خەۋەر تاپقاندىن باشقا، ناھىيىدە جاۋتيەننىڭ بۇ ھەقتىكى ئەسلىمىلىرىنى
ئاڭلىغان ئىدى. يىغىن باشلىنىش ئالدىدا يەنە نىياز قۇرباننىڭ ئوخشاش
بولمىغان كوزقارىشىنى ئاڭلىدى.

شيەنۋېي شۇجىسى سوز قىلغانلارنىڭ ئاساسلىرىنى، ئىنتىلىشلىرىنى
مۇلاھىزە قىلىپ ئولتۇرۇپ، مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىدىن بۇيان مەملىكىتىمىزدە
ئىنقىلاپ ۋە ئىشلەپچىقىرىش سېپىدە قولغا كەلتۇرۇلگەن غايەت زور
ئوزگىرىشلەر توغرىسىدا، ناھىيىنىڭ داجەيدىن ئۈگىنىش چوڭ ۋەزىيىتى
ئۈستىدە توختالدى......

قوللاپ كورۇشۇپ كەتتى، — بىر كورگەن تونۇش، ئىككى كورگەن تۇغ
قان، دىگەن گەپ بار ئوغلۇم. كەلگىنىڭ تۈزۈك ئىش بولدى. ئەمدى
سەن كەتمىگىن، يېڭىيەر هازىر سەن كورگەن يېڭىيەر ئەمەس. بىز داجې
لىك قېرىنداشلار ماڭغان يولدا مېڭىشقا بەل باغلاپ قويدۇق، بىزنى
ئەمدى قارلىق تاغنىڭ سۇيىنى قانداق ئەكەلگىنىمىزنى بىر كورگىن.

— ئەلۋەتتە، بوۋا، مەن كەتمەيمەن. سىلەر باشلىغان چوڭ ئىشنى
سىلەر بىلەن بىللە ئاخىرىغا يەتكۈزمىگىچە هېچنەگە كەتمەيمەن، — دىدى
جاۋتيەن خوشاللىق بىلەن.

يىغىن ئەسلىگە كەلدى. يىغىننى چاۋار مەتقۇل باشقۇرۇپ ئولتۇراتتى

— يولداش سابىر، يەنە ئېيتىدىغانلىرىڭىز بارمۇ؟

— هازىرچە شۇ، يولداش شۇجى.

— خوش، يولداش نىياز قۇربان، سىزنىڭ يەنە قوشۇمچىڭىز با
مۇ؟ — داگۈيي شۇجىسى سابىرنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان نىياز قۇربان
قاراپ ئېيتتى.

نىياز قۇربان بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، قوشۇملىرىنى هىملەپ، نىمىنى
ئويلاپ بىر پەس تۇرۇۋالدى - دە، ئېيتتى:

— داجەيدىن ئۈگىنىش — قارلىق تاغنىڭ سۇيىنى ئەكىلىش د
گەن سوزلا ئەمەس. سۇ ئامبىرىنى قاشلاش، كېلەر يىلنىڭ تۈرلۈك - ت
مەن تەييارلىغى — بۇلارنىڭ هەممىسى ۋاقىت، كۈچ تەلەپ قىلىدىغا
ئىشلار. قارلىق تاغنىڭ سۇيىنى ئەكىلىش مۇمكىن بولسا، باشقىلار ئىكك
قولىدا چاۋاك چالسا، مەن توت قولۇمدا ئالقىشلايمەن. لېكىن، ئۇ ئۇنچ
لىك ئاسان ئىش ئەمەس، قىسقىسى، بىر تاغنى يوتكەيدىغان گەپ. خەلق
يەتتە ئولچەپ، بىر كەس دەيدىغان ماقال بار. هەر هالدا ئويلاپ، ئالدى
كەينىنى دەڭسەپ، ئەقىل بىلەن ئىش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. مەنچە، د
دۇيىمىز بېلىنى راسا ئوڭشىۋالغىچە، بىرقانچە يىل تۇرۇپ تۇرايلى. خە
بىزدىن نارازى بولمايدىغان ئىش بولسۇن. بۇ ئېيتقانغا ئاسان، قىلىش
تەس ئىش، قىسقىسى، شۇنداق......

قاسىم سوز ئالدى. ئۇنىڭ رەڭگىدە بىر خىل جىددىيلىك، س
ياسالما ئەستايىدىللىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇ يىراق ئوتموشتىكى س

قوزغال، ئېزىلگەنلەر قەد كوتەر، ئالغا باس؛ زامان بىزنىڭكى، يەر ـ سۇ بىزنىڭكى!» — بۇ ئەشۇ يىللاردا نامرات دېخانلار كوتىرەڭگۈ ئاۋاز بىلەن ياڭراتقان جەڭگىۋار كۈرەش ناخشىسى ئىدى......

زۇلمەتلىك تۈن ئۇيقىسىدا خاراموش بولغان، ھالسىزلىنىپ قەددى پۈكۈلگەن ئون مىڭلىغان دېخاننى كىشىلەر بىزار بولغان كونا، چىرىك ئىجتىمائى تۈزۈمگە قارشى ئىسيان كوتىرىشكە قوزغاپ، ئۇلارنى يەككە ـ يىگانە قارشىلىق كورسىتىش يولىدىن ئومۇمى كۈرەش سېپىگە ئۇيۇشتۇرۇش ئاسان ئىشمىدى؟ ... يولداش سۈڭ جىڭشىڭنىڭ ئاقارغان چاچلىرى، پېشانىسىگە چۈشكەن قورۇقلار — ئەشۇ كۈرەش يىللىرىنىڭ قۇتلۇق خاتىرىسى......

يولداش سۈڭ جىڭشىڭ بۇنىڭدىن بىرنەچچە ئاي بۇرۇن ئوتكۈزۈلگەن گۇڭشې پارتىيە قۇرۇلتىيىدا كونا ياللانما دېخان پەرزەنتى، كۈرەش يىللىرىنىڭ ئېغىر سىناقلىرىدا تاۋلانغان خەلق ئوغلى چاۋارمەتقۇلغا گۇڭشې داگۇۋېيىسىغا باشچىلىق قىلىشنى تەۋسىيە قىلىپ، ئوزى ناھىيىگە كەتكەندە، كەڭ گۇڭشې ئەزالىرى، ئوزلىرى بىلەن قان بىلەن گوشتەك بوگۇقۇر سىنىپىي قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى ئورناتقان بۇ پېشقەدەم ئىنقىلابچىنىڭ ئىش ئىزلىرىنى روشەن ھالدا كوز ئالدىغا كەلتۈرگەن ئىدى.....

سابىر شيەنۋېي شۇجىسىنىڭ ئاقارغان چاچلىرىغا، پېشانىسىدىكى قورۇقلارغا يەنە بىر قېتىم قارىدى ۋە ئۇنى تولىمۇ يېقىملىق، خاسىيەتلىك ھېس قىلىپ ھاياجانلاندى......

— شۇنداق، يولداشلار، — شيەنۋېي شۇجىسى سۆز سەپكەندەك ...مجتلىق ئىچىدە دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتقان يىغىن قاتناشچىلىرىغا كۆزىتىپ قاراپ قويدى، بىر تال تاماكا چېقىرىپ، ئۇنىڭغا ئالدىرىماي ئوتكەگە ياقتى، — دېمەك، «قىزىلتاغ» خەلق گۇڭشېسىنىڭ ئون نەچچە يىلدىن بۇيانقى سۇ قۇرۇلۇشى تارىخىنى ئەسلىسەك، ئۇنىڭغا باشتىن ـ ئاياق ئىككى لۇشيەننىڭ كەسكىن كۈرىشى سىڭگەنلىگىنى كورىمىز. دەرۋەقە نەتىجىلەر ئاز ئەمەس. لېكىن، چوڭ خائىن ليۇ شاۋچى قاتارلىقلار يولغا قويغان خاتا سۇ باشقۇرۇش لۇشيەنى ئامىمىنىڭ ئاكتىپچانلىقىغا، سۇ

سابىر پۈتۈن دىققىتى بىلەن شىيەنۋېي شۇجىسىنىڭ سوزىنى ئاڭلايتتى. پات - پات يولداش سۇڭ جىڭشىڭنىڭ قول ھەركىتىگە، مۇلايىم، لەردىن يۈرىگى يايراۋاتقاندەك بولاتتى.

يولداش سۇڭ جىڭشىڭ شەپكىسىنى قولىغا ئېلىپ، نىمىنىدۇ ئىسلەش ئۈچۈن بىر پەس تۇرۇۋالغاندا، سابىرنىڭ كوزى ئىختىيارسىز بىر ھەيرانلىق بىلەن ئۇنىڭ كەڭ ماڭلىيىغا قاتار چۈشكەن قورۇقلارغا ۋە ئاق ئارىلىغان چاچلىرىغا كېلىپ توختاپ قالدى......

يولداش سۇڭ جىڭشىڭ بىر مىڭ توققۇز يۈز ئەللىكىنچى يىلى بۇ يەرگە چۈيۋېي شۇجىسى بولۇپ كەلگەندە، تېخى ئۇنچىۋالا چوڭ ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈچ ياشقا كىرگەن قىزى سۇڭ مېينى تۇنجى بالىسى دەپ ھېساپلىغاندىمۇ كىشىلەر ئۇنى: كوپ بولسا ئوتتۇز ياشقا كىرگەندۇ، دەپ مولچەرلەشكەن ئىدى. مانا يىگىرمە يىل!...... يىگىرمە يىل سۇڭ جىڭشىڭنىڭ ماڭلىيىغا كوزگە كورۇنەرلىك قوللىرى بىلەن قورۇقلاردىن نەقىش ئويۇپ قويۇپتۇ. يىگىرمە يىل قىسقا، ئەمما ئۇ نەقەدەر ئۇلۇق چوڭ ئوزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلگەن يىللار - ھە؟......

سۇڭ جىڭشىڭ بۇ يەرگە كېلىش ھارپىسىدا، نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان ئەمگەكچى دېخانلار گەجگىسىدىن بېسىپ تۇرغان ئېغىر يۇك - زۇلمەتلىك فېئوداليزم تۇزۇمى ئۇلارنىڭ ئەقىل - پاراسەت، غەيرەت - شىجائىتىنى چىرمىۋېلىپ، پۇت - قولىنى كىشەنلەپ تۇراتتى. ئىشلەپچىقىرىشتىكى قالاقلىق، تۇرمۇشتىكى نامراتلىق، ھوقۇقسىزلىق، ساۋاتسىزلىق بۇ تاغلىق رايون خەلقىنىڭ ئومۇمى قىياپىتى ئىدى. ھەرخىل ئەكسىيەتچى قانۇن - نىزاملار تېخى دېخانلارنىڭ قانسىراپ كەتكەن يۈرەك - باغرىدىن ئاخىرقى تامچە قاننى زورلۇق بىلەن شورىماقتا ئىدى......

يولداش سۇڭ جىڭشىڭ ماۋجۇشىنىڭ ئاۋازىنى ئېلىپ كەلدى. پارتىيىنىڭ مېھرى - شەپقىتىنى ئېلىپ كەلدى. قايناق - تاشقىنلىق سىنىپىي كۇرەش بورىنى كوتىرىلدى. بۇ كۇرەشتە نامراتلار، مەدىكارلار، يىللىقچىلار، ياللانما دېخانلار، يەرسىز قەددى پۇكۇلگەنلەر يولداش سۇڭ جىڭشىڭ بىلەن بىرلىكتە زۇلۇم - كۇلپەت زەنجىرلىرىنى پاچاقلاپ تاشلىدى.

— بەك بەلەن بولدى ئوغلۇم، — دېدى قولىنى كوكرىگىگە
ويۇپ، — مەن سىزگە يەنە بىر قېتىم يول باشلاي. نىياز قۇربان
ەمۇ بارغىن، تۇر، تىمەنرەك بول. بىلىق سۇدىن ئايرىلالماس، باتۇر
ر ئەلدىن......

ئاردىن يېرىم سائەت ئۆتكەندە، سۆك جىگىشىنىڭ، چاۋار مەتقۇل،
ۇر بوۋا، نىياز قۇربانلار ئولتۇرغان يېنىك ماشىنا گۈگشىپ ئىدارىسى
ن قوزغىلىپ، يېگىيەر داۋيى تەرەپكە كەتتى......

2. قىرىنداشلار ئارىسىدا

گۈلسۈمخان ئانا پولوغا تۇتۇندى. سەۋزىنى قىرىپ - تازىلاپ تەگـ
ە باستى - دە، قولتۇغىغا قىسىپ، ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىق بويىغا
تتى.

مۇزدەك سوغاق، سۈزۈك بۇلاق سۇيى سەۋزىنى غۇچۇرلىتىپ يۇيۇشقا
لىك. ئانا سەۋزىنى يۇيۇپ بولۇپ، تەگنىنىڭ سۇيىنى ساقىتىۋاتقان
يولدىن راۋاپ چېلىپ ئوتۇپ كېتىۋاتقان ئابابەكرىگە كوزى چۈشتى.
ابەكرى زوق - ئىشتىياق بىلەن راۋاپنى سايرىتىپ كېتىۋېتىپ، ئانا
ەن كوز ئۇرۇشتۇرۇپ كۈلۈمسىرەپ سالاملاشتى.

— ئابابەكرى، سەن داۋيدىن كېلىۋاتامسەن، بالام؟ — دېدى ئانا
ە تەگنىنى قولتۇغىغا قىسىپ ئورنىدىن تۇرۇپ.

— شۇنداق، ئانا، داۋيدىن كېلىۋاتىمەن. — ئابابەكرى زەخمەكنى
ۇم تارغا بىرنەچچىنى چېكىپ توختىدى. — هازىر ياشلارنىڭ يىغىنىغا
كېتىۋاتىمەن، يىغىن......

— ماقۇل، هە، راست، سەن داۋيدە سابىر ئاكاڭنى كورمىدۈڭمۇ؟

— كوردۇم، يولداش جاۋ تيەن بىلەن داۋيدە سىزىپ - چىزىۋاتىدۇ.

— سىزىپ - چىزىۋاتىدۇ، دەمسىنا؟

— شۇنداق، قىلىنى قىرىق يېرىپ، قىرىقتىن بىرىنىڭ ئوزىنى
يەنە قىرىققا ئايرىپ، قىزىلتاغنىڭ هېساۋىنى چىقىرىۋاتىدۇ......

ئابابەكرى راۋېپنى سايرىتىپ يولغا كەتتى. ئانا ئويگە كىرىپ

قۇرۇلۇشىنىڭ تېز راۋاجلىنىشىغا ئېغىر هالدا تەسىر يەتكۈزدى، ھەتتا
بىرمۇنچە جايلاردا جىددى بۇزغۇنچىلىق قىلدى. بۇ — سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ
ئون نەچچە يىل بىر ئىزدا ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنىڭ، جىددى ئېھتىياجنى
قاندۇرالمىغانلىقىنىڭ بىر تۈپ سەۋەبى. شۇنداقلا بىر تارىخى
ساۋاق. شۇڭا، بىز جەزمەن ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلاۋى لۇشيەنى بويىچە ئام
مىغا تايىنىپ، سۇ باشقۇرۇشتا چىڭ تۇرۇشىمىز لازىم......
سۈڭ جىڭشىڭ قارلىق تاغ سۇلىرىنى ئەكىلىش يوللىرى ئۈستىدە
هازىرقى مولچەرنى ئىنچىكىلەپ سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن، سابىر غاقاراپ سورىدى
— خوش، بۇ ياخشى، ئەلۋەتتە يۈكسەك ئىنقىلاۋى قىزغىنلىق بىلەن
قاتتىق ئىلمىي ئىش كۆرۈش پوزىتسىيىسىنى بىرلەشتۈرۈش لازىم. سىلەر
يېڭىيەر داۋۇدىنىڭ ئەزالىرى بىلەن مەسلىھەت قىلىشتىڭلارمۇ؟
تومۇر بوۋا ئىككى قولىنى كۆكرىكىگە ئېلىپ، خوشاللىق بىلەن
جاۋاپ بەردى:
— ئەزالارنىڭ ھەممىسى ماقۇل، ئوغلۇم. پارتىيىمىز، ھوكۇمىتىمىز
باشپانا بولۇپ تۇرغان يەردە، كۆڭلىمىز تاغدەك ئىشەنچكە تولدۇ - د
ئالدى - كەينىگە قارايدىغان يەنە نىمە ئىش بولسۇن!
يولداش سۈڭ جىڭشىڭ سائەتكە قارىدى ۋە يېنىدا ئولتۇرغان
چاۋارمەتقۇل بىلەن كۈلۈمسىرەپ، مەنىلىك كۆز ئۇرۇشتۇرۇپ قويدى:
— ئۇنداق بولسا، مۇنداق قىلايلى، بايا يولداش چاۋار مەتقۇل بى
لەن مۇنداق قارارغا كەلدۇق. يېڭىيەر داۋۇيى ئەزالىرىنىڭ تاغ سۇلىرىنى
ئەكىلىشكە بەل باغلاش روھى ناھايىتى ياخشى. داجەيدىن ئۈگەنگەند
ئەشۇنداق غەيرەت - جاسارەت بولۇشى كېرەك. لېكىن، يولداش نىيا
قۇربانىڭ ئوخشاش بولمىغان پىكرى بار. بۇگۈن - ئەتە بىز نەق مەي
داندا بېرىپ، يەنە بىر قېتىم كورەيلى، شۇنىڭدىن كېيىن بىرلىكتە قارا
چىقارساق قانداق؟......
شيەنۋېي شۇجىسىنىڭ قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشى پىلانىنى ئۆزى
بىۋاستە قاراپ چىقماقچى بولغانلىقى يىغىندىكىلەرنى جانلاندۇرۇۋەتتى.
تومۇر بوۋا ھاياجانلاندى، كۆزلىرى نۇرلاندى ۋە خوشاللىق بىلەن ئور
نىدىن تۇرۇپ:

— سىز ئۆيلىنىپ كورۇڭ. بىز جەزمەن ئاممىغا ئىشىنىشىمىز كېرەك.

ما — ھەقىقى قەھرىمان، — دېدى.

ئۇ كۈنى كەچتە شياۋدۇي، دادۇي كادىرلىرىنىڭ، كەمبەغەل دېخان، ون ئوتتۇرا دېخانلار ۋەكىللىرىنىڭ سوھبەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. يىـ دىن ئىلگىرى يولداش سۇڭ جىڭشىڭ تومۇر بوۋا بىلەن بىللە مەھەلـ رنى ئارىلاپ، يەر ئىسلاھاتى ۋاقتىدىن تارتىپ ئۆزى بىلەن تونۇشقان ا كەمبەغەل دېخانلارنىڭ ئائىلىلىرىگە بېرىپ ھال سورىدى، قىزغىن اڭلاشتى ۋە ئۇلارنىڭ پىكىر - تەلەپلىرىنى ئاڭلىدى. قېرىنداشلار رىدا بىللە بولۇش كۆڭۈللۈك ۋە يېقىملىق ئىدى.

سوھبەت يىغىنىدا سۇڭ جىڭشىڭ يىغىن ئەھلى بىلەن خوشال ڭ سىلىشتى.

— داجەيدىن ئۆگىنىشتە چوڭ ئىشەنچ ۋە غەيرەت بولۇشى لازىم، — ى شيەنۋېي شۇجىسى، — قورقۇنچاقلىق، ئالدى - كەينىگە قاراپ ئەنسىزلىك قىلىش، ئۆزىگە ۋە ئاممىغا ئىشەنمەسلىك قارىشى، يېزا لىگىدە داجەيدىن ئۆگىنىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشنىڭ زور توسالغۇسى. ڭ غەيرەت - جاسارەت بولغاندىلا، قىيىنچىلىقلارنىڭ گەجگىسىدىن ىپ ئۆتۈپ، غەلىبىنىڭ پارلاق مەنزىلىگە يېتىپ بارغىلى بولىدۇ. جۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە گويىغانغان، قەد كۆ- گەن، تەشكىللەنگەن ئەمگەكچى خەلقنىڭ باتۇر ئىككى قولى ئالدىدا ى ئېگىپ، تىز پۈكمەيدىغان ھېچقانداق تاغ - دەريا يوق......

شيەنۋېي شۇجىسى يېڭىيەر دادۇي داگجىزبۇسى ئوتتۇرىغا قويغان اجەي تۇغىنى ئېگىز كۆتىرىپ، قارلىق تاغنى بويسۇندۇرۇشقا جۈرئەت لىپ، يېڭىيەرنىڭ قىياپىتىنى تۈپتىن يېڭىلاشقا ئاتلىنىش» دېگەن ۇغرىق ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى:

— بۇ شوئار — ئىنقىلاۋىي. ئۇ كەڭ كەمبەغەل دېخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېخانلارنىڭ داجەيدىن ئۆگىنىش، يەر بىلەن، ئاسمان بىلەن، غ - دەريالار بىلەن كۈرەش قىلىشقا جۈرئەت قىلىش جاسارىتىنى ەكس ئەتتۈرگەن. مەن قوشۇلىمەن.... مەن ئىشىنىمەنكى، ناھىيىلىك ىنقىلاۋىي ۋېييۈەنخۇي سىلەرنىڭ بۇ پىلانىڭلارنى چوقۇم قوللايدۇ......

سۇپىغا جايلاشتى، ئالدىغا دوشىنى قويۇپ، سەۋزىنى ئىنچىكە قىلىپ قەلەمچە
ئەتتى، پىيازنى يالپاق - يالپاق قىلىپ توغرىدى، تازىلانغان توخۇ گوشنى
سەۋزە قەلەمچىسى بېسىلغان تەگنىگە سالدى. ئاندىن تاختىۋېشىدىن
بىر چىنە قايماقنى ئېلىپ، ئۇنى ئوچاققا يېقىش ئالدىدا تۇرغان سام
نىڭ خېمىرىغا يىگۇزۇشكە باشلىدى. ئانا خېمىرنى تەگنىگە چىلاپ بېسىپ
قولىنىڭ كەينى بىلەن مۇشتەكلەپ پىشىرىۋېتىپ، كۈنگە قارىدى. كۈ
كەچ كىرگەن بولۇپ، دېرىزىدىن قۇياش نۇرلىرى ئۆي ئىچىگە ئالتۇ
لېنتىدەك تارتىلىپ، تام گىلىمى ئۈستىدە جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ئانا كۈ
نۇرى جىلۋىلەنگەن گىلەم يېنىدىكى قوزۇقتا جاۋ تيەننىڭ چاپىنى، بەندا
تىسى ئېسىقلىق تۇرغىنىنى كوردى ۋە كۈلۈمسىرەپ قويدى.

ئانا جاۋ تيەننى ئوز ئوغلىدەك كورەتتى. جاۋ تيەن قىزىلتاغ سۇ ق
رۇلۇشىنىڭ پىلان - لايىھىلىرىنى سابىر بىلەن بىللە ئىشلەش ئۈچۈ
مۇشۇ ئويگە چۈشكەن ئىدى......

شيەنۋېي شۇجىسى سۇك جىڭشىڭ چاۋارەتقۇل، جاۋ تيەنلەر بىلە
قارلىق تاغدا تولۇق بىر كۈن بولدى، سابىرنىڭ لايىھىسىگە ئاساسە
قارلىق تاغ، سۇلۇق جىلغا، تەشمە ئوتكۈزىدىغان ئىزما تاغنى سىنچىلا
تەكشۇردى. جاۋ تيەن ئولچەش - سىزىش سايمانلىرىدىن پايدىلىنى
زورۇر بولغان ئىلمىي سانلىق مەلۇماتلارنى توپلىدى. ئاندىن ئۇلار تا
نىڭ بۇ تەرىپىگە ئوتۇپ، تاتلىق بۇلاق ئەتراپىدا بىرنەچچە سائەت
تەكشۇرۇپ - تەتقىق قىلىش، ئولچەش - سىزىش بىلەن بولدى.

يولدا قايتىپ كېلىۋېتىپ شيەنۋېي شۇجىسى نىياز قۇرباندىن:

— خوش، نىياز قۇربان، سىزچە قانداق، مۇمكىن بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى

نىياز قۇربان گەپ قىلمىدى، بۇرۇتلىرىنى تولغىدى، بېشىنى تۇۋە
سېلىپ، ئۇلۇق - كىچىك تىندى ۋە ئاخىر:

— كوپچىلىك قىلىمىز دىسە، مېنىڭ پۇتلىشىدىغان يېرىم يوق
كورۇپ باقمايمەنمۇ، — دىدى.

نىياز قۇربان قايىل بولمىغان ئىدى. ئۇنىڭ چىرايىدا بىر خىل
ئەنسىرەش، تەمتىرەپ ھودۇقۇش ئالامىتى بار ئىدى. يولداش سۇك جىڭ
شىڭ ئۇنىڭغا غەمخورلۇق بىلەن:

قىرىقنىڭ بىرىنى يەنە قىرىققا ئايرىپ، قىزىلتاغنىڭ ھېساۋىنى چىقىرىۋاتىدۇ» دېگەندە، ئۇ جاۋتىيەن بىلەن سابىرنىڭ مانا شۇ ئەستايىدىل ئىلمىي ئىزلىنىشىنى نەزەردە تۇتقان ئىدى......

گۇلسۇمخان ئانا چۇچۇتۇلگەن ياققا پىياز، ئاندىن كېيىن گوشنى سالدى. بىر ئاز قورىغاندىن كېيىن قازانغا سەۋزىنى توكتى. ئانا كەپكۇر بىلەن سەۋزىنى قورۇپ تۇرۇپ، ئىشىك ئالدىدا جانان چىنىدەك جاراڭلاپ، قاقاخلاپ كۇلگەن سۇك مېينىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى.

— راست ئېيتتىم، جىلىك گەپ......

— ياق، ياق، نەدىمۇ ئۇنداق ئىش بار ئىكەن.

— مەن مۇشۇ دادۇيدە قايتا تەربىيە ئېلىۋاتقاندا ئەشۇنداق گەپ بولغانلىقى راست.

— ئۇ چاغدا بولسا بولغاندۇ، لېكىن ھازىر ئۇ گەپنىڭ قۇيرۇغىنى قۇم باستى. ھەممىسىنى قويۇپ، سۇ قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىمىز......

گۇلسۇمخان ئانا ئىشىك ئالدىدا چاقچاقلىشىپ سوزلىشىۋاتقان سۇك مېي بىلەن خاسىيەت ئىكەنلىكىنى بىلدى. خاسىيەت:

— سۇك مېي، ئىمىشقا بىزنىڭ ئۆيگە بارمايدىغان بولۇپ قالدىڭ، ئانام سېنى يىراقتىن كورۇپتىمۇ، — دېدى.

— بارىمەن دوستۇم، بارىمەن، — سۇك مېينىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، — ئوزەڭ كورۇپ تۇرۇپسەن، ھازىر قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ ھەشىمى خېلى چوڭ. ئايدىڭكول، قىزىليۇلتۇز دادۇيلىرىمۇ بۇ ئىشقا قاتناشماقچى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئىشلار تازا ئالدىراش بولدى. ئەمدى ھەممە كۈچ قارلىق تاققا قارىتىلدى. مەن قىشچە مۇشۇ دادۇيدە قېلىشنى ئويلىدىم. قارلىق تاغدا بولىمەن. مانا شۇ چاغدا سەن بىلەن دائىم بىللە بولىمىز، قانداق؟

— بەك ياخشى، — دېدى خاسىيەت خوشال بولۇپ، — بىزمۇ پۇتۇن ئائىلىمىز بويىچە سۇ قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىشقا ئوزىمىزنى تىزىمغا ئالدۇردۇق.

— ھاشىماخۇنكام چۇشەندىمۇ؟......

— چۇشىنىشىنىمۇ چۇشەندى، بەزىدە ئازراق خىيال سۇرۇپمۇ قالىدۇ،

يولداش سۇك جىڭشىڭنىڭ ئاخىرقى سوزلىرى تومۇر بوۋىنى هاياـ
جانغا سېلىپ قاناتلاندۇرۇۋەتتى. بوۋاي قەلبى شاتلانغان هالدا ئورنىدىن
تۇردى ۋە مۇنداق دېدى:

— شۇنداق ئوغلۇم، قىزىلتاغ هەرقانچە ئېگىز بولسىمۇ، بىز
كەمبەغەل دېھقان، توۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ ئۇنى ئۆزگەرتىش ئىرادىمى
ئۇنىڭدىنمۇ زور. قىزىلتاغنىڭ ئۇيۇل تاشلىرى هەرقانچە قاتتىق بول
سىمۇ، ئۇ بىز كەمبەغەل دېھقان، توۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ گاك بى
لەكلىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. داجەيدىن ئۆگىنىش — ئۇلۇغ داهى
ماۋ جۇشى كورسەتكەن پارلاق يول، بىزنىڭ بۇ يولدا ماڭغىنىمىز ماڭغان!....

يىغىندىن كېيىن، سۇك جىڭشىڭ نىياز قۇربان بىلەن يەنە بى
پەس سوهبەت ئوتكۇزدى ۋە خوشلىشىپ تۇرۇپ ئېيتتى:

— گۇڭچەنداڭ ئەزاسى يىراقنى كورىدىغان بولۇشى، پىداكارلى
بىلەن كۇرەش قىلىش روهىنى هىممىشەم ساقلىشى، ئاممىدىن هەرگ
ئايرىلىپ قالماسلىقى لازىم. خاتالىق ئوتكۇزۇش ئەيىپ ئەمەس، تۈزە
مىگەن ئەيىپ.....

شىيەنۋېي شۇجىسى يېڭىيەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، جاۋ تيە
بىرنەچچە ياش ئەزىمەتنى ئېلىپ، قارلىق تاقىقا يەنە بىر قېتىم چىقتى
تەشمە ۋە تاغنىڭ ئىككى تەرىپىدىن ئېلىنىدىغان ئۇستەڭنىڭ دىڭۇك
ئاتكوسلىرىنى ئولچەپ هىساپلىدى. «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىغا قوي
لىدىغان توما بېشىغا ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇشنىڭ لايىهىسىنى ئىشلە
چىقتى. بۇ ئىشلار ئۈچۈن جاۋ تيەن سابىر بىلەن بىللە بىرنەچچە كېچىنى
ئۇيقۇسىز ئوتكۇزۇشكە توغرا كەلدى. ئۇلار پىلان - لايىهە ئۈستىدە باش
قاتۇرغاندا ئاددى، پۇختا، تېجەشلىك يولنى — گۇڭشې ئەزالىرىنىڭ
ۋاقتى، كۈچ - قۇۋۋىتىنى تېجەپ ئىشلىتىشنىڭ ئۈنۈملۈك يولىنى ئىز
لەيتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن قېزىپ چىقىرىلىدىغان تۇپا - تاش، كېتىدىغان
ئەمگەك كۈنى، سەرپ قىلىنىدىغان ماددى نەرسىلەرنىڭ مۇرەككەپ، زورۇر
بىر قەدەر توغرا، ئىشەنچلىك سان - سېپىرلىق ئاساسلىرى ئۈس
تىدە ئىزلىنەتتى.....

بابا ئابابەكرى گۈلسۈمخان ئانىغا: «شۇنداق، قىلنى قىرىق يېرىپ"

بىكار ئېيتمايمەن، — دېدى ۋە جاۋتيەنگە قاراپ، — خوش ئوغلۇم، سېنىڭ ھازىرقى ھېساۋىڭ بىلەن بىزنىڭ ھېساۋىمىز ئوخشاش چىقتىمۇ؟

جاۋتيەن تەشمىنىڭ ئىككى يۈز ئەللىك غوللاچتىن كۆپرەك بولۇش ئېھتىمالى بارلىقىنى، تەشمىنىڭ ئاستى تەكشىلىكىدە بەش مېتىردىن كۆپ-رەك پەرق بولىدىغانلىقىنى، لېكىن، توپا - تاش، دىڭگۈك - ئاتكۈس ئولچەشتە پەرق يوقلۇقىنى تەپسىلى سۆزلەپ بەردى.

گۈلسۈمخان ئانا خۇشال ئىدى. «ياخشى مېھمانئاش ئۈستىگە كەپتۇ دېگەندەك، سۈك مېي قىزنىڭ ئوبدان سائەتتە غىزا ئۈستىگە كەلگىنىگە بەك خۇشمەن» دېدى ۋە ئويگە چىراق ياقتى.

سابىر چۆچىسى بار چوتا لوگىدىنى مۈرىسىگە سېلىپ، ھەركىمنىڭ قولىغا ئاپتاۋا بىلەن سۇ قۇيدى. سۈك مېي ياردەملىشىپ، سۇپا ئۈستىگە كەڭ يېيىپ دەستىخان سالدى. قىزىرىپ پىشقان ئوچاق سامىسى قو-يۇلدى، ئارقىدىن پۇقۇراپ ھورى چىقىپ تۇرغان پولو كەلتۈرۈلدى. گۈلسۈمخان ئانا:

— قېنى ئېلىڭلار،... كۆپچىلىك بۇ ئىشقا قول تىققاندىن كېيىن، كۆڭلۈم تىنىدى. كۆپنىڭ ئەقلى كۆپ، تاغ سۈرلىرى كەلسە، بىر راھەت، — دېدى.

— تازىكەنلا، گۈلسۈمخان، — دېدى تۆمۈر بوۋا بىر كاپام پولونى ئېغىزىغا سېلىپ تۇرۇپ، — مانا ئەمدى سۈنىڭ كېلىشىنىڭ ئوزى ئازلىق قىلىدۇ. جاۋتيەن ئوغلۇم، ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇشىنىڭ پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئومرىمىز بولسا، كېلەر يىل ئېلېكتىر نۇرىدا ئولتۇرۇپ ئوز بەختىمىزنى ھېكايە قىلىمىز. مانا شۇ چاغدا بۇ ئويدىكى تويىنىڭ پولوسىغىمۇ داخىل بولىمىز، ......

ئويدىكىلەر كۈلۈشتى. تۆمۈر بوۋا بۇ سۆز بىلەن ئانا ئالدىرايدى-غان سابىرنىڭ تويىنى ئىما - ئىشارە قىلغان ئىدى. ئانا:

— شۈنداق بولار، توي ئۈستىگە توي بولۇپ كەتسىمۇ ئەجەپ ئەمەس، — دېدى ۋە جاۋتيەن بىلەن سۈك مېيغا قاراپ كۈلۈپ قويدى......

هەر هالدا سۇڭ شۇجى قارلىق تاغنى ئۆز كوزى بىلەن كورۇپ كە
گەندىن كېيىن، زىيان تارتمايدىغان ئوخشايمەن، دىگەن يەرگە كېلىپ
كوگلى بەرئاز تىنغان بولسىمۇ كېرەك، هازىر ياخشى.

— سىلەر قىزىق، ئاتا - بالا ئىككىڭلار پات - پات تالاش - تار
تىش قىلىسىلەر، شۇنداقمۇ؟......

— شۇنداقلىغىغۇ - شۇنداق، دادامغا پات - پات تەربىيە بېرە
تۇرمىساق، ئاسانلا ئەگرى يولغا كېتىپ قالىدۇ......

شۇنىڭدىن كېيىن گەپ ئۈزۈلدى. گۈلسۇمخان ئانا ئىشىكتە
بېشىنى چىقىرىپ قىزلارغا:

— نىمە تالادا تۇرىسىلەر، كېلىڭلار، ئويگە كىرىڭلار، — دە
ۋاقىردى. — سۇڭ مېي قىزىم، تازىمۇ ئوبدان ۋاقىتتا كەپسە
ئويگە كىر، بالام......

خاسىيەت كەتتى، سۇڭ مېي تىببى ياردەم سومكىسىنى بوينىغا ئا
قان هالدا خوشال ئويگە كىرىپ كەلدى.

— كەل قىزىم، كەل، نىمىشقا يوقاپ كەتتىڭ، بالام، — دىدى ئ
قازانغا سۇ قۇيۇپ تۇرۇپ، — بۈگۈن نەدىن كېلىشىڭ؟

— ئايدىڭكول دادۇيىدىن كېلىۋاتىمەن ئانا، — دىدى سۇڭ مې
سومكىسىنى مۈرىسىدىن ئېلىپ كارۋاتقا قويۇپ، — باللارغا كوزلۇ
ۋاكسىنا ئۇرۇۋاتىمىز. ئەتە بۇ يەردىن باشلايمىز... هە، راست، زەيتۈنە
سىلىگە سالام ئېيتتى.

— سالامەت بولسۇن...— ئانا قازانغا گۈرۈچنى سېلىپ تۇرۇپ
ئېيتتى، — زەيتۈنەم ئۇزۇن بولدى، بۇ تەرەپكە ئۆتمىدى.

— ئەمدى كېلىدۇ، ئۇلارمۇ سۇ قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىدۇ.

— ئىلاهىم، شۇنداق بولسۇن......

شۇ چاغدا ئويگە تومۇر بوۋا، جاۋتىيەن، سابىرلار كىرىپ كەلدى.
تومۇر بوۋا سۇڭ مېي بىلەن قىزغىن كورۇشتى:

— مانا سەن قىزىم، بۇ يەرگە قايتا تەربىيە ئالغىلى كەلمىگەن
بولساڭ، جاۋتيەن ئوغلۇمنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى يەتتە تاغنىڭ نېرىسىدىكى
گەپ ئىدى. مەن سېنى شۇڭا ماڭغان ئىزىڭدىن گۈل ئۈنىدىغان قىز دەپ

— يوقسۇ، ئۇنداق ئىش يوق. پاقىرنىڭ ھەممىسىلا ئالتۇن بولۇۋەرمەيدۇ. چوڭ گەپنىڭ تېگى بوش. ئۆزەڭگە ئاگاھ بول، يىگىت......

سەينانىڭ ئوتتۇرىسىدا تۆمۈر بوۋىنىڭ كىچىك ئوغلى توختى بىلەن ياش مىنبىك ئابلىكىم قىزىلتاغ باغرىغا تىكلىنىدىغان چېدىرلارنىڭ ياغاچلىرىنى ئەپلىك قىلىپ تېڭىپ، ھارۋىلارغا بېسىشقا تەييارلاۋاتاتتى. سېلىماخۇن، سادىقلار چوڭ داش قازانلارنى كوتىرىشىپ كەلمەكتە. تۇراخۇن ھارۋىلارنى ئالدىن ماڭغۇزۇۋېتىش ئۈچۈن، ھارۋىكەشلەرنىڭ ھارۋا قېتىشىغا ياردەملىشىپ يۈرەتتى. سۈڭ مېي بولسا تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قۇلىقىغا تۇتۇۋېلىپ، گۇڭشې دوختۇرخانىسىدىن كېرەكلىك دورا - سايمانلارنى تېز يەتكۈزۈپ بېرىشنى سۆيلىمەكتە ......

سابىرنىڭ قەلبى خوشال ھاياجان بىلەن تولغان ئىدى. ئۇ كېچىچە كىرپىك قاقماي تاڭ ئاتقۇزدى.

سابىر قارلىق تاققا ھۇجۇم باشلىنىدىغان بۇ قۇتلۇق كۈننىڭ ئاخىر يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى، قەھرىمان داچەيلىكلەرنىڭ خىسلەت - پەزىلىتى يېڭىيەردە چوقۇم غايەت زور كۈچ - قۇۋۋەتكە ئايلىنىدىغانلىقىنى تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن كۈتۈپ كەلگەن ئىدى. ئۇ بۇنىڭ ئۈچۈن ھارماي - تالماي داچەيىنى، داچەيلىكلەرنىڭ قەھرىمانلىق جاسارىتىنى تەشۋىق قىلدى. كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار، كادىر ۋە تېخنىكلاردىن ئىبارەت «ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن لايىھەلەش گۇرۇپپىسى» نى باشلاپ، قىزىلتاغنىڭ ئالدى - كەينىنى قانچە - قانچە رەت كەزدى. يولداش جاۋ تيەن بىلەن كېچە - كېچىلەپ ئولتۇرۇپ، پىلان لايىھەلىرى ۋە خەرىتىلەر ئۈستىدە باش قاتۇردى. جاۋ تيەننىڭ بىلىمى ۋە تەجرىبىسىنىڭ بۇ ئىشقا يېڭى مەزمۇن، ئۈنۈملۈك تەدبىر كۆرسىتىپ بەرگەنلىكىدىن رازى بولدى. ئەزالار يىغىنلىرىنىڭ قايتا - قايتا مۇزاكىرىسىدىن، تولۇقلىشىدىن ئۆتكۈزدى ۋە ئۇلار بىلەن بىللە ئىدىيە ۋە ماددى جەھەتلەردىكى خىزمەتلەرنى ئىنچىكىلەپ سەرەمجانلاشتۇردى.

تۈنۈگۈن كەچتە، گۇڭشې داڭۋېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇل يېتىپ كەلدى. سابىر، جاۋ تيەن داڭۋېي شۇجىسى بىلەن بىللە كېچىچە ئولتۇرۇپ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى يەنە بىر قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈشتى ۋە كۆڭلىدە

3. يۇرۇش قىلىش مارشى

ئون بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى يېگىيەر دادۇيى ئۇچۇن
قۇتلۇق بىر كۈن بولدى.

شەرقتىن سۇبھى كۆتىرىلىشى بىلەن تەڭ، دادۇي ئىشخانىسى جاي
لاشقان ئىگىز ئوگزىدىن پىشقەدەم ناغىرچى بايىز ئاكىنىڭ چوڭ ئاۋاز
لىق جۇپ ناغرىسى شادىيانە گۈمبۈرلەپ، ئويغاتقۇچى جاراڭلىق مۇق
ئاھاڭلىرى تاڭ شامالىرى ئارقىلىق يىراقتىن - يىراقلارغا كەتتى.
يېزىنىڭ ئاتا مىراس سۇنەيچىسى ھېلەك سوپى بۈگۈن بولەكچە غەيرەت
بىلەن ئۆز سۇنىيىنى جۇشقۇن، شوخ مۇقام مەشرەپلىرىگە ساز قىلدى
كىشى قەلبىگە گۈزەللىك، غەيرەت، جاسارەت بەخش ئەتكۇچى نەغمە
مەشرەپلىرى پۈتۈن دادۇي ئەزالىرىنى ئاجايىپ ئۇلۇق باشلىنىشنىڭ زوق
بىلەن شاتلاندۇرۇپ، ئۆز ئەتراپىغا توپلاشقا باشلىدى.

دادۇي ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدا ھەممىدىن بۇرۇن يېگىيەر قىز
يىگىتلىرىنىڭ خوشال كۈلكە، شوخ چاقچاقلىرى جاراڭلاپ ئاڭلىنىشقا
باشلىدى. تۇەنجزبۇ شۇجىسى ئابابەكرى ئېفىرلىغى توت جەڭلىق ۋە ئال
جەڭلىق ئىككى قىرلىق جوتۇلارنى ئوندىن - ئوندىن قىلىپ باغلا
تاتتى، ئۇ بىر چەتتە ئۆزۈن خادىلارغا قىزىل بايراقلارنى بېكىتىۋاتقان خا
يەتكە قاراپ كۈلۈپ:

— خاسىيەت، سەن بۇ كىچىككىنە بەستىڭ بىلەن تاقىقا بىر
نىمە ئىشمۇ قىلىپ بېرەرسەن، — دىدى چاقچاق قىلىپ.

— كىچ بىلەكتە ئەمەس، يۈرەكتە دىگەن گەپنى بىلەمسەن ئۆزەڭ
دىدى خاسىيەت بوش كەلمەي، — بەل باغلىغان بىلەن ئەر ئەمە
باش تارىغىنى بىلەن ئايال ... دىمەك، ئالتۇننى ئوتتا سىنا، باتۇرنى
مەيداندا. تاقىر تاغنى تېشىپ ئوتۇشتە قېنى كىم «ۋاي» دەيدىكەن،
چاغدا كورىمىز ......

— كورۇپ بوپسەن، ياغ ئالغان قاپاق تېشىدىن مەلۇم، چوڭ گ
قىلما ......

داگۋېي شۇجىسى ئالدى بىلەن قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشى پىلانىنى ئەستىقلىغان گۇڭشې داگۋېيىسىنىڭ قارارىنى ئوقۇپ ئوتتى ۋە بۇ قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلغۇچى جىڭخۇيبۇنىڭ تەركىۋىنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭغا سابىر، جاۋ تيەن، زەيتۇنەم، تومۇر بوۋا، سېلىماخۇن، ھېكىم رازىق، قاسىملار كىرگۈزۈلگەن ئىدى.

— بىز ھەممىمىز ئازاتلىقتىن كېيىنكى بىۋاستە ئەمەلىيەت ئارقىلىق شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇقكى، — دېدى چاۋار مەتقۇل كوتىرەڭگۈ جۇشقۇن ئاۋاز بىلەن، — ئۇلۇغ پارتىيىمىزگە، ئۇلۇغ داھىمىز ماۋ جۇشىغا زىچ ئەگەشكەن خەلق مەڭگۈ يېڭىلمەستۇر. شان - شەرەپ، بەخت - ئامەت، قۇياشتەك نۇرلۇق ئىستىقبال ھەر قاچان پارتىيىمىزگە، ماۋجۇشىغا ئەگىشىپ، سوتسىيالىزىم داغدام يولىدا باتۇرلۇق بىلەن ئالغا باسقان خەلق تەرەپتە، بىز تەرەپتە. داجەي بىزنىڭ ياخشى ئۈلگىمىز. داجەي تۇغى — غالىپ تۇغ. قەھرىمان داجەيلىكلەر ماڭغان يول — سوتسىيالىزىم قۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرىدىغان، كوممۇنىزىمغا ئېلىپ بارىدىغان پارلاق يول. ماۋ جۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنى — كۈچ - قۇۋۋەت، ئەقىل - پاراسەت، غەيرەت - جاسارەتنىڭ ئالتۇن بۇلىغى. بىز ھەممىمىز ماۋ جۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە قىزىلتاغ ئېتىكىدە گۈللەنگەن، ئاۋات، باي، مەدەنىيەتلىك سوتسىيالىستىك يېڭى يېزىلارنى تېز ئارىدا قۇرۇپ چىقىشقا بەل باغلىدۇق. قۇرغاقچىلىققا، سۇسىزلىققا قارشى ھېچبىر ئىككىلەنمەي قەتئىي كۈرەش ئېلىپ بېرىش — ئىنتايىن موھىم، جەڭگىۋار ۋەزىپە... يولداشلار، داجەي تۇغى قارلىق تاغ ئۈستىدە لەپىلدىسۇن، سۇ يولىنى توسۇپ ياتقان جاھىل تاغنى كۇمپەيكۇم قىلايلى ......

ئالقىش ۋە چاۋاك سادالىرى بېسىققاندىن كېيىن، سابىر سۆزگە چىقتى. ئۇ تاغلىق كەنتنىڭ ئادەتتى بويىچە بېشىغا يارىشىملىق يېنىك ئورە تۇماق كىيىپ، كەمزۇلىنىڭ ئۈستىدىن بېلىغا قىزىل بەلۋاغ باغلىۋالغان ئىدى. يۈزلىرى نۇرلىنىپ تۇراتتى، يېنىپ تۇرغان چوڭ كۆزلىرىدە بىر خىل جەسۇرلۇق، ئۆزىگە ئىشەنچ، خەلققە بولغان سادىقلىقنىڭ پارلاق نۇرى چاقناپ تۇراتتى.

سابىر «ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن لايىھەلەش گۇرۇپپىسى» نامىدىن

قانائەت ھاسىل قىلىشتى ......

تاڭ سۈزۈلدى، دادۇي ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدىكى كەڭ مەي- ئادەملەر بىلەن تولدى. ھاياجانلانغان، شاتلىقتىن كوزلىرى ئوينىپ ك- كەن تومۇر بوۋا خوشنا دادۇي ئەزىمەتلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىگ- خەۋەر قىلىپ، قۇرۇلۇش جىزخۇيبۇسىدىكىلەرنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىق- قارشى ئېلىشقا ئالدىراتتى.

— قۇتلۇق كۇن ئاخىر يېتىپ كەلدى، بالىلىرىم، — دەيتت- بوۋاي خوشاللىق بىلەن، — داجەي بايرىقى ھەممە تەرەپتىن ئىگىز كوتىر- مەكتە. خوشنىلىرىمىز يېتىپ كەلدى، جۇرۇڭلار ئالدىغا چىقايلى......

ئىشخانىدىكىلەر تالاغا چىقىشتى. يېگىيەر بىلەن ئايدىڭكول دادۇ- ئوتتۇرىسىدىكى چوڭ بوزلۇقنى كېسىپ ئوتكەن كاداڭ ھارۋا يولىدا ... زۇندىن - ئۇزۇنغا سەپ تارتىپ، ناغرا - سۇنەي، دۇتتار - تەمب- راۋاپ ۋە داپلىرىنى چېلىشىپ، زەيتۇنەم باشلىغان ئايدىڭكول دادۇيىت- ئەزالىرى، ئارقىدىن ھېكىم رازىق باشلىغان قىزىليۇلتۇز دادۇيىنى- ئەزالىرى سان - ساناقسىز قىزىل بايراقلار ئارىسىدا ئوتقاشتەك رەڭلى- دولقۇنلىنىپ يېتىپ كېلىشتى ......

دادۇي ئىشخانىسىنىڭ ئىگىز تېمىغا: «داجەي تۇغىنى ئىگىز كو- رىپ، قارلىق تاغنى باش ئەگدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا قۇرۇ- ئۇچۇن ئالغا!» دىگەن خەت يېزىلغان قىپ - قىزىل لوزۇنكا ئېسىلغ- ئىدى. سەينادا بىر مىڭ ئىككى يۈز كىشىلىك سۇ قۇرۇلۇشى جەڭچىلىر- سانىجاق بولۇپ تۇراتتى. يېگىيەر دادۇيى تەشكىل قىلغان چوڭ ق- شۇن ئالدىدا تۇراخۇن، سېلىماخۇن، سادىق ۋە تومۇر بوۋىلار بار ئىدى ئايدىڭكول دادۇيىدىن كەلگەن توت يۈز كىشىلىك قوشۇن ئالدىدا زەيتۇنە ھەم ئۇنىڭ دادىسى ھامۇتاخۇن، ياش مىنبىڭ ئايىمگۇللەر مەغرۇر كوك- رەك كېرىپ تۇراتتى. قىزىل بايراقلار كىشىلەرنىڭ بېشىدا جەۋلان قىلىپ لەپىلدەيتتى ......

چاۋار مەتقۇل قىزىل لوزۇنكا ئېسىلغان سۇپىغا چىقتى. ئۇ بېشىغا قارا كوپە قۇلاقچا، ئۇستىگە نىل رەڭ شىرما چاپان كىيگەن ئىدى. قو- لىدا قەغەز تۇتقان بولۇپ، يۈز - كوزلىرىدىن رازىمەنلىك يېغىپ تۇراتتى.

بولمىغانلىقتىن، ئەگراپ چۆلدۈرەپ قالغان ئىدى. چاۋار مەتقۇل ئېتىنى دادۇي ئىشخانىسىنىڭ بىر چېتىدىكى لاپاس ئاستىغا باغلىدى - دە، ئىشخانا ئىچىگە كىرىپ كەلدى.

— كەلسىلە، چاۋار شۇجى ......

تېلېفونغا قارايدىغان قىز ئايشەم چاۋار مەتقۇلنى كۆرۈپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى ۋە بىردىن ئېسەدەپ يىغلىۋەتتى:

— نىمە مەن، كىچىك بالىمەنمۇ، ياشلارنىڭ ھەممىسى قىزىلتاققا كېتىشتى. مەن بولسام كەچكىچە بۇ «گەپ يولى»نى بېقىپ، ئېزىلىپ ئولتۇرىمەن. نىياز ئاكىغا تۇمەن مىڭ قېتىم ئېيتتىم. مەن بىلەن ئۇرۇشقىنى تۇرۇشقان: «بارمايسەن دىدىمۇ، بارمايسەن، تېلېفونغا قاراشمۇ ئىش» دەيدۇ. ھەممە ياشلار تاغ بىلەن ئېلىشىپ، بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇۋاتسا... تېلېفونغا قاراشمۇ ئىشمىش ......

— ئوھو ... مۇنداق دىگىن، — داڭۋېي شۇجىسى مىيىغىدا كۈلۈپ قويدى، ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرۇپ تاماكا ئورىدى، تاماكىغا سەرەڭگە يېقىپ، تۇرۇپكىنى قولىغا ئالدى، — ھە، ھە، گۇڭشېمۇ؟ ياخشى. ناھىيەدىن چىقىدىغان ماشىنا كەلدىمۇ؟ ھە، ياخشى، بولىدۇ. ئۇنداق بولسا تۇدۇل قۇرۇلۇش ئورنىغا كەلسۇن. ھە، شۇنداق، مەن قۇرۇلۇش ئورنىغا كەتتىم ......

چاۋار مەتقۇل تۇرۇپكىنى قويۇپ، قوشۇمىلىرىنى تۈرۈپ، نىمىنىدۇ ئويلاپ بىر پەس تۇردى - دە، تېخىچە ئورە تۇرغان ئايشەمگە قارىدى، — ئايشەم، ئورە تۇرۇۋېرەمسە، ئولتۇر قىزىم، خوش، ھازىر دادۇي ئىچىدە نىمە ئىشلار قىلىنىۋاتىدۇ؟

ئايشەم كوزىنىڭ قىرىدىكى ياش تامچىلىرىنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ، فۇجۇرېن نىياز قۇربانىنىڭ دادۇي ئىچىدىكى ئىشلارغا مەسئۇل بولۇپ مەشەدە قالغانلىقىنى، بىر گۇرۇپپا ئەزالار تىراكتورنىڭ كەينىدە يۈرۈپ، ئېچىلغان بوز يەرگە قىر - تىرگەن سوقۇۋاتقانلىقىنى، قالغان - قاتقان ئەزالارنىڭ كۆزنىڭ قۇيرۇغىنى بېشىقتۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

— شۇنداق قىلىپ، زېرىكتىم دىگىن.

ئاخىرقى قېتىم بېكىتىلگەن قۇرۇلۇش لايىھەسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. سابىر-نىڭ قۇرۇلۇش لايىھەسى توغرىسىدىكى دوكلادى ئېنىق كورسەتكۈچ، ئۇنۇملۇك تەدبىر، ئۇلۇق ئارزۇنى پات ئارىدا رىيالدىققا ئايلاندۇرغۇچى ئەقىل چىرىغى بىلەن يورۇتۇلغان ئىدى. مەيداندا سانجاق بولۇپ تۇرغان كىشىلەر بۇ دوكلاتتىن سابىر بىلەن جاۋ تيەننىڭ بىر ئايدىن ئارتۇق ۋاقىتتىن بۇيانقى جاپالىق تەكشۈرۈش، تەتقىق قىلىش جەريانىدىكى هالال تەر، مۇشكۇل ئەمگەكلىرىنى روشەن هالدا كوز ئالدىغا كەلتۇردى. سابىر ئوز دوكلادىنى مۇنۇ ياڭراق سوزلەر بىلەن تۈگەتتى:

— بىز مەقسىدىمىزگە چوقۇم يېتىمىز، ماۋ زېدۇڭ سىشياڭى بىلەن قوراللانغان، بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ جاسارەتكە كەلگەن گۈڭشې ئەزالىرى ئالدىدا پولاتتىن ياسالغان تاغمۇ قەغەز يولۋاس.

مەيدان تەۋرىدى. ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى. شۇنىڭدىن كېيىن سەپنىڭ ئەڭ ئالدىدا يېڭىيەر دادۈينىڭ كوتىرەڭگۈ روهلۇق قوشۇنى قىزىلتاغ باغرىغا قاراپ جاسارەت بىلەن قەدەم تاشلىدى. ئۇزۇن سەپ ئۈستىدە قىزىلبايراقلار لەپىلدەيتتى. جوتۇ - كەتمەنلەر بەرجەس مۇرىلەردە پاقىرايتتى. قىزىلتاغ باغرىدا جاسارەت جۇشقۇنى بولۇپ، راۋاپ، تەمبۇرگە تەڭكەش قىلىنىپ ناخشا سادالىرى كوككە كوتىرىلدى:

باشلاپ ماڭدى ماۋ جۇشى گۈزەل ئىقبال تامان بىزنى،
ئۇلۇق ماۋزېدۇڭ سىشياڭى يورۇتتى بۇ دىلىمىزنى.

داجەي يېلىدا ماڭدۇق، تولۇپ چەكسىز جاسارەتكە،
قىزىلتاغ باش ئىگەر جەزمەن ئۇيۇشقان كۈچكە - غەيرەتكە.

داجەينىڭ قىزىل تۇغى هامان بۇندا قىلار جەۋلان،
قىزىلتاغ باغرىدا ئاخىر، بولار پەيدا يېشىل بوستان......

4. قۇرۇلۇش ئورنىدا

گۈڭشې داڭۋېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇل يېڭىيەر دادۈيگە چۈشتىن كېيىن سائەت بەش بىلەن يېتىپ كەلدى، مەهەللە ئىچىدە هېچكىم

تۈنۈلاتتى. تاش ئۇستەگىنىڭ ھۆلى قېزىلىپ بولغان، ئەمدى ئۇستەگگە تاش تىزىش باشلانغان ئىدى.

تاش ئۇستەڭ ئىچىدە ئايدىڭكول دادۈيىنىڭ ئەزالىرى ھەممە يەرگە تەكشى يېيىلىپ قىزغىن ئىشلەۋاتاتتى. ئۇستەڭ ئىچىدە كىچىك گۇرۇپپىلارغا بولۇنگەن ئەزالار زەيتۇنەمنىڭ دادىسى ھامۇتاخۇن ۋە مۇسا دۇيجاڭلارنىڭ كورسەتمىسى بىلەن ئۇلچەملىك تاشلارنى ئەپچىللىك بىلەن رەتلىك قىلىپ تىزىۋاتاتتى.

چاۋار مەتقۇل ئەزالار بىلەن سالام-سائەت قىلىشىپ، ئۇستەڭ ئىچىگە چۈشتى ۋە پاراڭلاشقاچ، يەگىلىرىنى تۈرۈپ تاش تىزىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئەزالار ئوتكەن-كەچكەنلەرنى ھېكايە قىلدى. ئۇزئارا چاقچاق قىلىپ كۇلۇشتى. داگۋېي شۇجىسى ھامۇتاخۇننىڭ ئەپچىللىك بىلەن يېنىنى سۇنىغا كەلتۇرۇپ تاش تىزىۋاتقان قولىغا قاراپ:

— ھە، ھامۇتكا، سەن مۇنداق چىرايلىق قىلىپ تاش تىزىش ھونىرىنى قەيەردىن ئۇگىنىۋالغان ئىدىڭ، — دېدى كۇلۇپ.

ھامۇتاخۇن مەمنۇنلۇق بىلەن كۇلۇمسىرىدى، ئالدىدىكى سوقىچاق، قىڭغىر-قىيشىق، بەپىلە تاشلارنى شالاپ چىقىرىۋېتىپ تۈرۈپ جاۋاپ بەردى:

— بىز تاش-شېغىل ئىچىدە يۈرسەكمۇ، — دېدى ھامۇتاخۇن داگۋېي شۇجىسىغا قاراپ، — لېكىن-زە، تاشتىن مۇنداق چىرايلىق گۈل چىقىرىپ ئۇستەڭ ياساشنى قىلىپ كورمەپتىكەنمىز. مانا ئەمدى ئىشلەپ بۇرۇپ، ئىشنىڭ ئېپى-جېپىنى تېپىۋالدۇق......

... زەيتۇنەم يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا ئۇزۇن تاتا ۋە ئۇچ قىرلىق كىچىك قوزۇقلار بار ئىدى. چاۋار مەتقۇل زەيتۇنەم بىلەن سالاملىشىپ تۈرۈپ:

— ھامۇتكام يارايدۇ، زەيتۇنەم. ئىشنىڭ بىر ئوبدان ئېپىنى ئېلىۋاپتۇ، — دېدى.

...— دادام يامان ئەمەس، — دېدى زەيتۇنەم قولىدىكى تانىنى قوزۇققا يوگەپ تۈرۈپ، — ھە دېگەندىلا قوزۇق قېقىش، تانا تارتىش، تاش تاللاش، تىزىشقا ئوخشاش بەزى تېخنىكىلىق ئىشلار ئالدىمىزنى توستى.

— زېرىكمىدىم، قىزىلتاققا بارالمىغىنىمغا ئىچىم پۇشىدۇ......

— بولىدۇ، قىزىم، بىز سېنىڭ ئىچىڭ پۇشمايدىغان ئىشنى قىلىمىز،— چاۋار مەتقۇل ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشىك تەرەپكە مېڭىپ ئېيتتى،— بۇگۈن كەچتە قۇرۇلۇش ئورنىغا ماتور ئەپكېلىدۇ، ئەتە ئىش ئورنىنىڭ ھەممە يېرىدە لابا بولىدۇ. ئاندىن قۇرۇلۇش جىرخويېۇسى بىلەن سەن ئارقىلىق گوڭشېغا ۋە ناھىيىگە تېلېفون چاتىمىز. شۇنىڭ بىلەن سەنمۇ بۇ يەردە ئولتۇرۇپ قۇرۇلۇش ئورنىدىكى ھەممە يېڭىلىقتىن خەۋەر تاپىسەن. ئەڭ موھىمى، سەن بۇ ئاپارات ئالدىدا ئولتۇرۇپ قۇرۇلۇش مەيدانىنى پۈتۈن ناھىيە بىلەن ئالاقە قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىسەن. بۇ — موھىم ۋەزىپە، خەلق خىزمىتىنىڭ چوڭ - كىچىكى يوق، خاتىرجەم ئىشلىگىن، بولامدۇ؟

— ماقۇل ......

چاۋار مەتقۇل ئېتىغا مىندى - دە، يېرىم سائەتكە قالماي قىزىلتاغ باغرىغا يېتىپ باردى.

قىزىلتاغنىڭ چوققىسىدا ۋە قولتۇق، مۇرىلىرىدە قىزىل بايىراقلار يەلپۈنۈپ تۇراتتى. تاغ باغرىدا قىزغىن ئەمگەك مەنزىرىسى ئېچىلغان، تاغ بېغىرلاپ چېدىرلار تىكىلگەن، گەمىلەر قېزىلغان ئىدى. تاش توشۇۋاتقان ئات، كالا، ئېشەك ھارۋىلىرى ئايىغى ئۈزۈلمەي ئۆيياقتىن - بۇياققا ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. تەشمە ئېغىزىدىن باشلاپ، تۈپ - تۈز كەتكەن سايلىقتا تاش ئۇستىنىڭ قۇرۇلۇشچىلىرى ئىشلەۋاتاتتى. گەمىلەرنىڭ ئالدىدىكى تاش ئوچاقلارغا داش قازانلار ئېسىلغان، سەۋزىلەر قەلەمچە قىلىپ قويۇلغان ئىدى، چۇچۇتۇلگەن ياققا سېلىنغان پىياز ئەترايقا مېزىلىك پۇراق تارقىتىپ تۇراتتى.

چاۋار مەتقۇل ئېتىنى گەمىلەرنىڭ بىرىنىڭ ئالدىدا قالدۇرۇپ ئۆزى تاش ئۇستەڭ قۇرۇلۇشى بولۇۋاتقان يەرگە كەتتى.

تاش ئۇستەڭ قىزىلتاغ باغرىدىكى تەشمە ئېغىزدىن باشلىنىپ، بىر كىلومېتىردىن كۆپرەك ئۇزۇنلۇققا سوزۇلۇپ، شاقىراتما ئالدىغا كېلىپ توختايتتى. شاقىراتمىنىڭ ئايىغىدىن چىققان سۇ سەل سۇلىرى مەركەزلىشىپ ئاقىدىغان كونا ئۇستەڭگە چۈشۈپ، «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىغا

— بىز غايەت زور ئۆزگىرىشلەر دەۋرىدە تۇرۇۋاتىمىز، شياۋجاۋ، — دېدى چاۋار مەتقۇل ۋە يېنىدىن تاماكا چىقىرىپ جاۋتيەنگە سۇندى، — داجەيدىن ئۆگىنىش دولقۇنى يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇش بىلەن ئېلېكترلەشتۈرۈشنى بىللە ئېلىپ كېلىدۇ، بۇ — مۇقەررەر يۈزلىنىش. سۇلۇڭ شۇجى ناھىيىدىن ئېلېكتر ئىستانسىسىغا كېرەكلىك ماشىنىلارنىڭ ھەل بولغانلىقىنى خەۋەر قىلدى، ئېلېكتر سىملىرى ئۈچۈن مۇناسىۋەتلىك ئو-رۇنلارغا ماشىنا ئەۋەتىلدى. بۇنىڭدا مەسىلە يوق. لېكىن، ھازىر ئاساسىي ئىش — تەشمە مەسىلىسى. ئۇ يەردىكى ئىشلار قانداق؟

— ھازىرچە ئىش سۈرئىتى ياخشى. تەشمىدىن ساپلا تاش - شېغىل چىقىۋاتىدۇ. مولچەردىكى قورام تاشلارغا تېخى يولۇقمىدۇق. تونۇگۈنكىچە قىرىق مېتىردىن كوپرەك ئويۇلدى......

چاۋار مەتقۇل قوشۇمىلىرىنى تۈردى، نىمىندۇ ئويلىدى:

— ئىككى يۈز ئەللىك غۇلاچتىن كوپرەك تاغ تەشمىسىنىڭ ئىچى پۈتۈنلەي تاش - شېغىل بولۇشى ناتايىن، كوپ ئېتىمال تەشمە يېرىمىنى تو-ساپ تۇرغان چوڭ قورام تاشلارغا دۇچكېلىش ئېھتىمالىنى يوق دېگىلى بولمايدۇ، بۇنى ئويلىنىپ كوردۇڭلارمۇ؟

— باشقا چارە يوق، پارتلىتىمىز، — دېدى جاۋتيەن.

— پارتلىتىش دورىلىرىنى نەدىن ئالىسىلەر؟

جاۋتيەن بۇ ھەقتە تېخى ئويلىنىپ كورمىگەنلىكىنى، سابىرنىڭ بەزى پىلانلىرى بارلىقىنى ئېيتتى.

— بۇ ھەقتە ئىش قىستالغاندا ئويلانغاندىن كورە، ھازىردىن باش-لاپ ئويلانغان ياخشى، — داگۇيى شۇجىسى جاۋتيەنگە قاراپ تەمكىن ئېيتتى، — تاغنىڭ بۇ تەرىپىدىن ئۇ تەرىپىگە تېشىپ ئوتۇش يولىدىكى كورەش — قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىدىكى جاپالىق ئوتكەل، پۈتۈن ئىشنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى ياكى مەغلۇبىيىتىنى بەلگىلەيدىغان ئاچقۇچ. چوڭ قورام تاشلارنى جوتو بىلەن لوم تومۇرلەرگە تايىنىپ باش ئەگدۇرۇش قىيىن، ئەلۋەتتە. بۇ ئېھتىمالنى ھازىردىن باشلاپ نەزەردە تۇتۇش، تەييارلىق قىلىش كېرەك......

— بىزدە يەتتە كىشىلىك تېخنىكا - تەتقىقات گۇرۇپپىسى بار. بۇ

سۇپەتكە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، بۇ مەسىلە ھەل قىلىنمىسا بولمايتتى. يولداش جاۋتيەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، بىرقانچە زەربىدار گۇرۇپپىنى كەينىگە سېلىپ تېخنىكا ئۆگىنىشنى قانات يايدۇردى. بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، ئەمەلىيەت داۋامىدا يۈزدىن ئارتۇق تېخنىك، تاش ئۇستىلىك قۇرۇش ماھىرى يېتىشتى. دادام ئەنە شۇ لارنىڭ بىرى.

— كۆز قورقاق، قول باتۇر. ئۆگەنسىلا ئېپىنى تاپقىلى بولىدىكەن، — دېدى مۇسا دۈيجاڭ كۈلۈپ.

چاۋار مەتقۇل ئەزالار بىلەن بىرئاز پاراڭلاشقاندىن كېيىن، تاش ئۇستىلىرىنىڭ ئايىغىغا ئۆتتى. بۇ يەردە بىر گۇرۇپپا ئەزالار ئېلېكتىر ئىستانسا قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ھۇل قېزىۋاتاتتى. جاۋتيەن ئۇلچىگۈچ ئەسۋابىنىڭ ياردىمى ئارقىلىق ئۈچ بۇرجەكلىك بايراق بىلەن يىراقتىن بەلگە بېرىپ تۇرغان ئايىمگۈلگە قاراپ، قانداقتۇ كورسەتكۈچ سانلارنى خاتىرىلەپ، ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ قۇرۇلۇش ئورنىنى خەرىتىلەشتۈرۈۋاتاتتى.

— ھە، شياۋجاۋ، ئىشلار قانداق؟ — دېدى چاۋار مەتقۇل جاۋتيەن بىلەن قول ئېلىشىپ كورۇشۇپ.

— ئىش پىلان بويىچە كېتىۋاتىدۇ، يولداش شۇجى، — جاۋتيەن بويىندىن لوڭگىسىنى ئېلىپ، يۈز-كوزلىرىدىكى توپىلارنى ئېرتىپ تۇرۇپ جاۋاپ بەردى، — ھازىرقى سۈرئەتتىن قارىغاندا، تاش ئۇستىلىك قۇرۇلۇشى تېز ئارىدا تاماملىنىدۇ. ھازىر ھەممە كۈچنى تەشمىگە مەركەزلەشتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس — تەشمە ئىنچى تار. شۇڭا، تەشمىدىن ئاشقان بىر قىسىم كۈچنى ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلۇشىغا يوتكەشنى ئويلىشىۋاتىمىز......

جاۋتيەن خوشال بىر قىياپەتتە سەل ھاياجانلىنىپ ئېيتتى:

— يولداش شۇجى، ئېلېكتىر نۇرى بۇ تاغلىق كەنتنى نۇرغا چومدۇرمىسە، كوڭلۇم زادى ئارام تاپمايدىغان ئوخشايدۇ. مۇنداق ئېلېكتىر شارائىت ھەممە يەردە بولىۋەرمەيدۇ-دە. تەييار سۇ، تەبىئى شاقىراتما — ھېچقانداق يېقىلغۇ كېرەك ئەمەس، بۇنداق ئىشنى قىلماي بولامدۇ؟......

داڭۋېي شۇجىسى جاۋتيەننىڭ سوزلىرىگە قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ كۈلۈپ قويدى.

مەسىلىنى شۇ گۇرۇپپىدا مۇزاكىرە قىلىپ كورەيلى، — دېدى جاۋتيەن.

— شۇنداق قىلىڭلار، — دېدى چاۋار مەتقۇل، — يۇقۇرى ئىنقىلاۋىي قىزغىنلىق بىلەن تاغنى تالقان قىلىدىغان جاسارەتكە، يەنە جىددى، ئەستايىدىل ئىلمىي پوزىتسىيىدە ئىش كورۇش روھى قوشۇلسا، ئۇ هالدا بىزنىڭ يولىمىزنى هېچنىمە توسالمايدۇ.

ئۇلار يەنە بەزىبىر ئىشلارنى مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، داڭۋېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇل جاۋتيەننى باشلاپ، تەشمە تەرەپكە كەتتى.

پېشىندىن كېيىنكى هاۋا خېلىلا سوغاق ئىدى. ئەمما سوغاق هاۋا گۇگشىي ئەزالىرىغا هېچبىر تەسىر قىلغاندەك ئەمەس. قۇرۇلۇش ئورنىنىڭ هەممە يېرىدە خۇشچاقچاق گۇگشېچىلارنىڭ شوخ ناخشىلىرى، كەتمەن، گۇرجەك، غالتەك، قول هارۋىلىرىنىڭ تاراق-تۇرۇق ئاۋازلىرى گويا توي-تۆكۈن نەغمىلىرىدەك قىزىلتاغ ئېتىگىنى جانلاندۇرۇپ تۇراتتى.

تەشمە ئېغىزى — هايات قاينىغان يەر. بۇ يەردە غالتەك، زەمبىل، ئەپكەش ۋە تاغار بىلەن تاش-شېغىل توشۇۋاتقان يىگمىيەر دادۇيىنىڭ ئەزالىرى خۇددى باپكانىڭ مۇكىسىدەك تەشمە ئىچىگە كىرىپ-چىقىپ تۇراتتى. ئېگىزلىگى ئىككى مېتىر، كەڭلىگى بىر يېرىم مېتىردىن كوپرەك بولغان تەشمە خۇددى تۇنېلغا ئوخشاپ كېتەتتى، ئىچكىرىلىگەنسېرى يۇقۇرى كوتىرىلىپ باراتتى ۋە هەر بەش مېتىر يەرگە بىردىن مادىڭ ئېسىلغان ئىدى.

چاۋار مەتقۇل تەشمىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىۋېتىپ، ئالدى تەرەپتىن تومۇر بوۋىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى:

— مۇزەپپەر پوم ئوتمۇشتە ئوزىنىڭ بايلىغى بىلەن داڭ چىقاردى، دىگەندىن كورە، ئوزىنىڭ ئاخماقلىغى بىلەن داڭ چىقاردى، دىگەن تۇزۇك، — دەيتتى بوۋاي، — نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى توشۇك دىگەندەك، بۇ خومپەر قارلىق تاغنىڭ سۇيىگە كوز ئالايتقاندا، ئوز نەپسانىيىتىنىلا ئويلىدى، ئەلنىڭ ئولۇش-تىرىلىشى بىلەن كارى بولمىدى. نەتىجىدە، ئوز پۇتىغا ئوزى پالتا چاپتى. ئەلنىڭ قاغىشى ئوق بولدى. مۇزەپپەرنىڭ توققۇز يۇرتنى قوزغاپ، تاغ سۇيىنى ئەكىلىمەن دەپ هەشەم قىلىشىدىن هېچنىمە چىقمىدى......

تومۇر بوۋا چاۋار مەتقۇلنى كورۇپ، خوشاللىق بىلەن:

— كەل ئوغلۇم، تاغنىڭ دەل يۈرىگىدىن يول ئېچىۋاتىمىز، — دىدى ۋە ساقاللىرىنى سىلاپ كۈلۈپ تۇرۇپ ئېيتتى، — قورققانغا قوش كورۇنۇپتۇ دىگەندەك، دەسلەپ، پۈتۈن بىر تاغدىن لەخمە ئويۇش ئاجايىپ بىر ئىشتەك ئاڭلانغان ئىدى. قول سېلىۋىدۇق، ئىشنىڭ سىرىنى بىلىۋالدۇق. راۋرۇس ئالغا كېتىۋاتىمىز......

— ياخشى،... ساڭا، بۇ يەردە ئىشلەش ئېغىر ئەمەسمۇ؟ — دىدى داڭۋېي شۈجىسى تومۇر بوۋىغا غەمخورلۇق بىلەن قاراپ تۇرۇپ.

— قىزىق ئىكەنسەن، ئوغلۇم، — دىدى بوۋاي، — بايا مەن ياش يىگىتلەرگە، مۇزەپپەر پومىنىڭ قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئەكىلىمەن، دەپ، خەلققە سالغان مۇشكۇلچىلىكلىرىنى سوزلەپ بەردىم. ئۇ چاغدا سۇ — بايغا، جاپا — كەمبەغەلگە بولىدىغان تۇرسا، كىممۇ كۈچ چىقىرىپ، ئەقىل كورسىتىپ ئىشلىسۇن. ئەمدى ئىش باشقا، ۋەتەن ئۈچۈن، چوڭ ئائىلەمىز ئۈچۈن، ئوزىمىز ئۈچۈن ئىشلەيمىز-دە، شۇڭا، مەن ۋۇجۇدۇمدا ئېغىرچىلىق ئەمەس، تاغنى تالقان قىلغىدەك غەيرەت سېزىۋاتىمەن......

تەشمىنىڭ تورى — ئەڭ مۇشكۇل جەڭ مەيدانى. بۇ يەردە سابىر، تۇراخۇن، سادىقلار تاغنى بوسۇپ ئىلگىرىلەۋاتاتتى. ئالتە جىڭ ئېغىرلىقتىكى ئىككى قىرلىق پولات جوتۇلار تاش-شېغىللىغا چاراقلاپ ئۇرۇلغاندا، ئوت ئۇچقۇنلىرى چاچرايتتى ۋە ئەكس سادا قايتۇرۇپ، پاتمان-پاتمان تاشلار توۋەنگە سىرىلىپ چۈشەتتى. چۈشكەن تاش-شېغىللارنى بولسا سېلىماخۇن، ئابابەكرى، توختىلار كەتمەن-گۈرجەكلەر بىلەن غاللەك، زەمبىللەرگە ئۇساتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئىشتانلىرىنى تىزىنىڭ يۇقۇرىسىغىچە تۇرۇۋالغان ئىدى، كوينەك-مايكىلىرى ئۈچىسىغا چاپلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ساغلام، كۈچلۈك بەدەنلىرىدىن ئاچچىق تەر سۇدەك قۇيۇلۇپ تۇراتتى.

چاۋار مەتقۇل چاپىنىنى سېلىپ، تەشمىنىڭ توردە ئىشلەۋاتقان تۇراخۇننىڭ قولىدىن جوتۇنى ئېلىپ، ئىشقا چۈشۈپ كەتتى. كىشىلەر داڭۋېي شۈجىسىنىڭ بۇ ئىشنىڭ ئېپىنى بىلىدىغانلىغىنى بىر قاراپلا كوردى. ئۇ تىزلىنىپ تۇرۇپ، جوتۇنى يانتۇ تۇتۇپ، تەشمىنىڭ تورى تېمىغا

— ئۇيلىدۇق، لامپۇچكا بېكىتسەكمىكىن دېيىشىۋاتىمىز، — دېدى سابىر.

... — توغرا، بۇگۇن ماتور ئەپكېلىدۇ. كېچىكتۇرمەي ئېلېكتىر چىراقلىر-نى بېكىتىش كېرەك، — دېدى داگۇيبې شۇجىسى كېتىۋېتىپ، — قۇرۇلۇش رەھ-بىرى بولغان كىشى باشلامچىلىق بىلەن ئەمگەكمۇ قىلىشى، ئاممىنى تەشكىللەش-كە، ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا ھەل قىلىشقا ماھىرمۇ بولۇشى كېرەك......

شۇ كۈنى كەچتە جىژخۇيبۇ چېدىرىدا قۇرۇلۇش يېتەكچىلىرىنىڭ ئومۇمىي يىغىنى بولدى. ھەرقايسى ئىش تارماقلىرى ئۆز ئىشلىرى توغ-رىسىدا خۇيباۋ قىلدى. سابىر ئالدىنقى بىر باسقۇچلۇق خىزمەتتىن خۇلا-سە چىقاردى. چاۋار مەتقۇل چېدىرغا يولىنىپ، تومۇر بوۋىنىڭ قېشىدا ئولتۇراتتى. ئۇ كوپچىلىكنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن قۇرۇ-لۇش ۋەزىيىتىنى تەھلىل قىلدى: سۇنى سۇ ئۈزۈش جەريانىدا ئۆگىنىش-كە توغرا كېلىدۇ. يولداش سابىر تەشمە تېشىش جەريانىدا يەكۈنلەپ چىققان بىر يۈرۈش ئىش ئۇسۇلى، قىزىليۇلتۇز دادۈينىڭ تاش توشۇشنى غالتەكلەشتۈرۈش تەجرىبىسى، زەيتۇنەمنىڭ قۇرۇلۇش ئورنىنى ئەممەكتەپ، ھەم ئەمگەك مەيدانى قىلىش چارىسى ناھايىتى قىممەتلىك، دېدى.

چاۋار مەتقۇل كېيىنكى باسقۇچلۇق خىزمەتلەر ئۈستىدە تەپسىلىي توختىلىپ ئۆتكەندىن كېيىن مۇنداق دېدى:

— سۇك شۇجى ناھىيىنىڭ چوڭ ئىشلىرى بىلەن بەنت بولسىمۇ، لېكىن، كوڭلى ھامان بىزدە. ناھىيىلىك ئىنقىلاۋىي ۋېيۈەنخۇي قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنى ناھىيە بويىچە بۇ يىل قىش، كېلەر يىل ئەتىيازغىچە ئېلىپ بېرىلىدىغان موھىم نۇقتىلىق سۇ قۇرۇلۇشلىرىدىن بىرى قىلىپ بېكىتتى. قۇرۇلۇشقا كېرەكلىك سېمونت، بېتونلارنى؛ ئېلېكتىر ئۈستان-سىسى ئۈچۈن زورۇر بولغان ئەسۋاپ-ئۈسكۈنىلەرنى يېقىن ئارىدا ئەۋە-تىپ بەرمەكچى. دولەتنىڭ بۇ ئىشقا كوڭۇل بولۇشى تەبىي. لېكىن، بىز ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇشىمىز، ئاممىنىڭ تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەشكە، كوپ، تېز، ياخشى، تېجەشلىك ئىشلەشكە ماھىر بولۇشىمىز لازىم......

— بىز پارتىيىمىزنىڭ، ھوكۇمىتىمىزنىڭ غەمخورلۇقىنى ھەرگىز يەردە قويمايمىز، — دېدى تومۇر بوۋا خوشاللىق بىلەن چاۋار مەتقۇلنىڭ

ئاستى تەرەپتىن ئەپچىل ئۇراتتى، ئۇ بىر دەمدە ئاستىنى يېرىم مېتىرچە كولاپ بولدى. ئاندىن ئۇستى تەرەپتىن كۇچەپ بىرنەچچە جوتۇ ئۇرۇۋىدى، بىر هارۋا كەلگىدەك تاش - شېغىل ئۆزىلا يىمىرىلىپ شاراقلاپ چۇشتى.

جاۋتيەن زەمبىلگە شېغىل ئۇسۇۋېتىپ:

— بۇ ئۇسۇل ئۇنۇملۇك ئىكەن، چوڭ تاشلار چىقىپ قالسىمۇ، مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن كولاش ئاسانلەك قىلىدۇ، — دېدى.

— ئېرىق چاپقاندا ئۇستىدىن، تاش قازغاندا ئاستىدىن بولىدىكەن، — دېدى چاۋار مەتقۇل يۈز - كۆزلىرىدىكى تەرىنى ئېرتىپ تۇرۇپ، — ئاستىدىن كولىغاندا، تاشنىڭ ئۆز سالمىقى ئاسانىراق ئۇرۇپ چۇشۇرۇشكە ياردەم بېرىدۇ......

ئۇلار قىزغىن ئەمگەك، شىرىن پاراڭلار بىلەن ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەي قالدى. تەشمىنىڭ سىرتىدىن رەھناخان:

— يولداشلار، ئىشتىن چۇشۇش ۋاقتى بولغىنىغا نېكەم، غىزا - پىزاغا رايىڭلار يوقمۇ... — دەپ ۋاقىرىدى.

تەشمىنىڭ تورىدىكىلەر ئىشنى توختاتتى. چاۋار مەتقۇل چاپىنىنى كىيدى. بۇ يەرگە ھېلىلا كىرىپ كەلگەن قاسىم داڭۋېي شۇجىسىغا قاراپ:

— ئىش سۈرئىتى بەك ئاستا بولۇۋاتىدۇ، نۆۋەتلەشىپ كېچە - كۇندۇزلەپ ئىشلەشنى يولغا قويساقمىكىن دەيمەن، — دېدى.

— ھازىرقى ئىش سۈرئىتىنى ئاستا دېگىلى بولمايدۇ، — دېدى چاۋار مەتقۇل ئويلىنىپ تۇرۇپ، — بۇ — بىر قىش ئىلىپ بېرىلىدىغان كۇرەش، ئەزالارنىڭ تۇرلۇق دەم ئېلىشىغا، ياخشى ئۇزۇقلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. سەككىز سائەتلىك ئىش ۋاقتىدىن باشقا ۋاقتىنى دەم ئېلىشقا، مەدەنىي پائالىيەتلەرنى ئۇتكۇزۇشكە ئاجرىتىش لازىم.

ئۇلار تەشمىنىڭ سىرتىغا قاراپ مېڭىشتى، تەشمە يولىدا مادىڭلار پەلدىرلاپ يېنىپ تۇراتتى. چاۋار مەتقۇل سابىرغا قاراپ:

— تەشمە يولى ئۇزارغانسىرى مادىڭلارنىڭ ئىس - تۇتۇنى كۆپىيىدۇ، بۇ — ئەزالارنىڭ سالامەتلىكىگە زىيانلىق، سىلەر بۇنى ئويلاپ كوردۇڭلارمۇ، — دېدى.

— تاش ئۇستەڭ قۇرۇلۇشى بىر يەرگە بېرىپ قالدى، ئىنسپېكتىر ئىستانسىسىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئازراق ئادەممۇ كۇپايە قىلىدۇ. شۇڭا ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي، ئايدىڭكۆل داۋىيى بىلەن قىزىلبۇلتۇز داۋىيىنىڭ ئەزالىرىنى تاغ ئارقىسىغا يوتكەپ، سۈلۈق جىلغىنىڭ قۇرۇلۇشىغا تۇتۇش قىلساق، — دەپ مەسىلە قويدى.

بۇ پىكىر دەرھال كەسكىن، جىددى مۇنازىرە قوزغىدى. سابىر.

— بۇ قانداق مۇمكىن، «سۈلۈق جىلغا» ھازىر كوپ - كوك مۇز. بۇ يەردە شىۋىرغان ھۇۋلىسا، ئۇ يەردە قار لەپىلدەپ چۈشىدۇ. ئەزالارنىڭ جىنى تومۇر ئەمەستە. تاش ئۇستەڭ قۇرۇلۇشى تۈگىگەن ھامان ئۈچ داۋىينىڭ تاللانغان بىر قىسىم كۈچلىرى پىلان بويىچە تەشمە ئىچىدە داۋاملىق ئىشلەشكە قالدۇرۇلغاندىن باشقا، قالغانلار ئوز داۋىيلىرىگە قايتىدۇ، سوغاق پەسەيگەندىن كېيىن ئۇلار يەنە قايتىپ كېلىدۇ. بۇ پىلاندا كورسىتىلگەن ئىشقۇ، — دىدى.

قاسىم ئۇز قارىشىنى ھەر تەرەپتىن ئاساسلاپ كورسەتتى، قۇرۇلۇش ۋەزىيىتىنى نەزىرى - ئەمەلىي جەھەتتىن كېلىشتۈرۈپ تەھلىل قىلدى، ئاندىن ئوز سوزىنى خۇلاسىلەپ مۇنداق دىدى:

— پىلان دىگەن پىلان، ئەھۋال ئۈزلۈكسىز ئوزگىرىپ تۇرىدۇ. ئەھۋالنىڭ ئوزگىرىشى — پىلاندا بەزى ئوزگىرىشلەرنى قىلىشى مۇمكىن. ۋاقىت — ئالتۇندىن قىممەت، قۇرۇلۇش بىر كۈن بولسىمۇ بالدۇر پۈتسۈن - دە. كورۇپ تۇرۇپتىمىزكى، ھازىر ئەزالارنىڭ غەيرىتى بەك چوڭ. ئۇلارنىڭ قىزغىنلىقىغا سوغاق سۇ سەپمەسلىك كېرەك. ئىسىمىزدە بولسۇنكى، يەنى مەسىلەن، ئوز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كورۇش پىرىنسىپى جاپادىن - ئولۇمدىن قورقماسلىقنى، توختىماي ئالغا بېسىشنى كورسىتىدۇ ئادەمنىڭ روھى بۇ ئاجايىپ نەرسە، — دىدى.

كىشىنى گاڭگىرىتىدىغان بۇ سوزلەر يىغىننىڭ سوزۈلۈپ كېتىشىگە سەۋەپ بولدى. قارىماققا، بۇ پىكىرنىڭ سالمىقى باردەك ئىدى. ھەركىم ھەرخىل تەرىزدە ئويلىنىپ قالدى.

سابىر قاسىمغا قارىدى، قاسىم گويا مۇشكۇل بىر مەسىلىنى ئۈزۈن بىر جەرياندا ھەل قىلىپ، ھاردۇق يەتكەن كىشىدەك، كوزلىرىنى يېرىم

قولىنى تۇتۇپ، — غەيرەت ئۈستىگە غەيرەت قوشۇپ ئىشلەيمىز. بۇنىڭدا گەپ يوق. بۇ غەمخورلۇققا بىز جىزمەن مۇناسىپ جاۋاپ قايتۇرىمىز......

يىغىن جاۋتىيەننىڭ تەكلىۋىگە بىنائەن «ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن» ئىپخىنىدا - تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ خىزمىتىنى كۈچەيتىش، ئىلىپكىتر ئىستانسىسىنى باشقۇرىدىغان ياشلارنى ھازىردىن باشلاپ قىسقا مۇددەتلىك كۇرسلارغا ئەۋەتىپ تەربىيىلەش توغرىسىدا قارار قوبۇل قىلدى......

5. تاغ مەشرىپى

خىلىلا سوغاق چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئەتىگەندە چىدىر - گەمىلەر-نىڭ ئۈستىدە ئاپپاق قىرولار پەيدا بولدى، كەچقۇرۇنلىرى قىزىلتاغنىڭ كەينىدىن قار ئۇچقۇنلىرى ئۇچۇپ چۈشەتتى.

لېكىن، شۇنداق بولسىمۇ، قىزىلتاغ ئېتىكى ھېچبىر سوغاقنى سەزمەيتتى. كۈندۈزى خوشال، قىزغىن ئەمگەك ئىسسىق تەر بىلەن ئارىلىشىپ كېتەتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن، ياشلارنىڭ چېلىشىش، ئاغامچا تارتىش ھەر-كەتلىرى ئەۋجىگە چىقاتتى. ئاخشاملىرى قاتار تىكىلگەن چىدىر ۋە تاغ باغرى بويلاپ سېلىنغان ئىسسىق گەمىلەردە كوپ تارلىق قالۇن - ساتار-لارغا تەڭكەش بولۇپ مۇقام ئاھاڭلىرى، لەرزان، شوخ تاغ ناخشىلىرى ياڭرايتتى. داپلارنىڭ رىتىملىق ئۇرۇلۇشى، تەمبۇر - راۋاپلارنىڭ ئويـ-ناق پەدىلەرگە چېكىلىشى بىلەن چاڭ كەلتۈرۈلگەن نەغمە - ناۋالار ئىچىدە «كاچۇك مەشرىپى»، «مەكىت سەنىمى»، «يەكەن ئىر - ئايال قوشاق ئېيتىشىشى»، «قاغىلىق قىز - يىگىت ئولتۇرۇشى»غا ئوخشاش ھەر خىل مەشرەپ نەغمىلىرىگە ياراپ ئۇسۇل ئويناۋاتقان ئىر - ئايال ئەزالارنىڭ شوخ چاقچاق، جاراڭلىق كۈلكىسى ھەممە چىدىر - گەمىلەردىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

شۇنىڭ بىلەن بىر كۈنلۈك ئېغىر ئەمگەكنىڭ ھاردۇغى چىقىپ كېـ-تەتتى. كىشىلەر كۆڭۈللۈك، قىزىق مەشرەپ كېچىسىنىڭ ھوزۇرىدىن بەھرى ئېلىپ، ئەتىسى يېڭى كۈچ - غەيرەت بىلەن ئىشقا ئاتلىناتتى.

بۈگۈن جىرخۇيبۇ چىدىرىدا يىغىن كەچ تۈگىدى. يىغىندا قاسىم:

— ئاڭلاۋاتامسىز، بۈگۈن گەمىلەردە مەشرەپتىن ئوت چىقىپ كەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى كۈلۈمسىرەپ.

سابىر كۈلۈپ قويدى ۋە:

— ھازىر سائەت نەچچە بولدى، — دېدى.

— بىپىچىڭ ۋاقتى ئون، — جاۋتيەن سائىتىگە قاراپ جاۋاپ بەردى.

— جۈرۈڭ بولمىسا، بىر پەس ئايلىنىپ كېلەيلى......

سابىر جاۋتيەن بىلەن پاراڭلىشىپ چېدىرنىڭ سىرتىغا چىققاندا، جۇخۇيىۇ ئۇدۇلىدىكى تىببى پۇنكىتتىن زەيتۇنەم بىلەن سۇڭ مېي قاقاخلاپ كۈلۈشكەن ھالدا چىقىپ كېلىشتى.

— مەشرەپكە ماڭدىڭلارمۇ، — دېدى زەيتۇنەم سابىر بىلەن جاۋتيەنگە قاراپ، — بۈگۈن ئاخشام يولداش جاۋتيەننىڭ ئۇسۇل ئوينىغىنىنى كورىدىكەنمىز - دە.

— نەدىكىنى. مەن ئۇسۇل ئويناالامدىم، مانا سابىر تازا ئۇستا، بىر چۈشۈۋالسا ئويناۋېرىدۇ. — جاۋتيەن سابىرنىڭ مۈرىسىگە قېقىپ قويدى، — شۇنداقمۇ، يولداش سابىر.

— بۇنىڭدا گەپ يوق، — دېدى سابىر نەغمە ئاۋازى كېلىۋاتقان تەرەپكە كېتىۋېتىپ، — بىزنىڭ بۇ يەرنىڭ ئادىتى شۇنداق. باللار تاپىنى يەرگە تەككەن كۈندىن تارتىپ ئۇسۇل ئوينايدۇ، تىلى چىقسىلا غەزەل ئېيتىدۇ. مەندىن قانچىلىك تەلەپ قىلسىڭىز شۇنچىلىك ئوينايمەن. بۇنىڭدا چاتاق يوق، لېكىن بۈگۈن سىز بىلەن سۇڭ مېينى ئۇسۇلغا سالىمىز......

— سۇڭ مېي بىلەمدۇ؟ ياق، مانا سۇڭ مېي ئويىنىسا بولىدۇ، ئەپلەشتۈرىدۇ. مەن ئوتتۇرىغا چۈشسەم، توگە ئۇسۇلغا چۈشسە، يەتتە مو يەردىكى سەۋزىگە زىيان، دېگەن ئۇيغۇر خەلق تەمسىلىدىكىدەك ئىش بولىدۇ. ھېچ بولمىغاندا، چېدىردىكى كىشىلەرنىڭ يېرىمى تالاغا چىقىپ كېتىشكە توغرا كېلىدۇ، بولمىسا، كىشىلەرنىڭ پۇتلىرىنى دەسسەپ رەسۋا قىلىمەن......

ئۇلار كۈلۈشۈپ كەتتى، سۇڭ مېي:

— ئېشىپ قېلىپ..ئويناۋېرىڭ، تارتىنماي ئويناۋەرسىڭىز، بىر كۈنى

يۇمۇپ، قۇرۇلۇشنىڭ تەقدىرىگە — تېزرەك پۈتۈشىگە ئالدىراپ تۇرغاندەك بىر قىياپەتتە ئولتۇراتتى. قايسى كۈنى ئۇ چاۋار مەتقۇلغا كېچە - كۈندۈز-لەپ ئىشلەشنى تەكلىپ قىلغاندىمۇ، خۇددى مانا شۇنداق پايپېتەك ھالدا سوزلىگەن ئىدى.

— ئىنقىلاپ ئۈچۈن جاپادىن، ئۆلۈمدىن قورقماسلىق — بىز كەمبەغەل دېخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېخانلارنىڭ ئېسىل خىسلىتىمىز، — دېدى سابىر تەمكىن ئولتۇرۇپ، — لېكىن، زورۇر بولمىغان مۇشكۈل ئىشقا كىشىلەرنى ئىتتىرىش قانداقمۇ ئەزالارنىڭ قىزغىنلىقىغا ئىلھام بېرىش بولسۇن؟ دەل ئەكسىچە، سوغاق سۇ سېپىش بولىدۇ. سۇلۇق جىلغىنىڭ قۇرۇلۇشى ھەر جەھەتتىن مولچەرلىنىپ، ئەتىيازلىققا ئىش باشلاش بەلگىلەنگەن. ئۇ يەر ھازىر كۆك مۇز بىلەن قاپلانغان جاي. ئەزالارنىڭ غەيرىتىنىڭ ئۈستۈنلۈكى ئۈستۈن. لېكىن، كىشىلەرنى تەۋەككۈلچىلىك بىلەن ئۇ يەرگە باشلاش خەلققە مەسئۇل بولغانلىق بولامدىكەن؟......

— بىز بىردەملىك قىزغىنلىقنى ئەمەس، ئۇزۇن مۇددەتلىك قىزغىنلىقنى كۆزلىشىمىز كېرەك، — دېدى تۇراخۇن جىددى، ئەستايىدىل قىلىپ، — ئاممىنىڭ قىزغىنلىقى ياخشى. لېكىن، تەبىئى شارائىتنىڭ چەكلىمىسىمۇ بار. شۇڭا، پىلاننى يېڭىكلىك بىلەن ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ. پىلاننى ئامما مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتكەن. ئەھۋالغا قاراپ بەزى نەرسىلەرنى ئۆزگەرتىشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، ھازىر ئەزالارنى سۇلۇق جىلغىغا باشلىغىلى بولمايدۇ.

باشقىلارمۇ مانا شۇنداق قاراشتا بولدى: ئەمىلىي ئەھۋالدىن ئايرىلىپ، ھازىرنىڭ ئۆزىدە سۇلۇق جىلغىغا يۈرۈش قىلىشقا بولمايدۇ، دېيىشتى.

شۇنىڭ بىلەن يىغىن تۈگىدى، قاسىم نىمىنىدۇ دەپ غۇدۇڭشىدى ۋە يۈزلىرىنى پۈرۈشتۈرگەن، تاماكىسىنى قاتتىق شوراپ تارتقان ھالدا چاپىنىنىڭ يېڭىنى ساپمايلا تالاغا ماڭدى. ئۇنىڭدىن كېيىن باشقىلار قوزغىلىشتى.

جاۋتىيەن ئەتراپتىن ئاڭلىنىۋاتقان نەغمە - ناۋا ئاۋازىغا قۇلاق سېلىنىپ تۇرۇپ، تېلېفون قويۇلغان جوزا ئالدىدا ئويلىنىپ ئورە تۇرغان سابىرغا قارىدى:

سابىر بىلەن جاۋتيەن ناخشىنىڭ پەيزىدىن بەھرى ئېچىلىپ، گەمىنىڭ ئالدىدا بىر ئاز تۇرغاندىن كېيىن، ناخشا - ناۋا قايىنىغان ئاياقتىكى چوڭ چېدىرنىڭ ئالدىغا كەلدى.

بۇ يەردە يىگىت - قىزلارنىڭ مەشرىپى قىزىغان ئىدى. چېدىرنىڭ ئىگىز ياغىچىدا گازۋاي لامپا يېنىپ تۇراتتى. ھەرقايسى دادۇيلەرنىڭ ياشلىرى چېدىرنى چۆرىدەپ، خوشال ئولتۇرۇشاتتى. ئوتتۇرىسىدىكى يۇمۇلاق مەيداندا خوشال قىز - يىگىتلەر بىر - بىرىگە بېقىپ، يايراپ - يېقىراپ دولان سەنىمىگە ئۇسۇل ئويناماقتا ئىدى.

سابىر بىلەن جاۋتيەن ئىشىكتىن قىستىلىپ چېدىر ئىچىگە كىردى. شۇ چاغدا ساز توختىدى، ياشلار ئولتۇرۇشىنىڭ سەركەردىسى قىلىپ سايلانغان ئابابەكرى:

— يولداشلار، نۆۋەتتە جۈپ بولۇپ ئېيتىشىشنى باشلايمىز. كىمنىڭ قانچىلىك بىگىسى بولسا ئىختىيار...، — دەپ ئېلان قىلدى.

ئېيتىشىش ئىختىيارى بولاتتى، كىم خالىسا شۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قوشاق توقۇيتتى، بۇنىڭ شەرتى: يېڭى، تېز، دەل، ھازىر جاۋاپ بولۇشى كېرەك ئىدى. قوشاق توقۇشقا ھېچكىمنى ھېچكىم زورلىمايتتى، لېكىن ياشلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ ئانچە تارتىنىپ ئولتۇرمايتتى.

ئايدىڭكوللۇك مىنبىڭ قىز ئايىمگۈل بوستان چاچلىرىنى شوخلۇق بىلەن كەينىگە تاشلاپ، كۆلۈمسىرەپ ئورنىدىن تۇردى:

— مانا مەن قوشاق توقۇيمەن، كىم جور بولىدۇ، — دېدى ئۇ قىزىلگۈلدەك رەڭلىنىپ، خۇما كوزلىرىنى ئويناتقان ھالدا.

چېدىرنىڭ سول تەرىپىدىن ياش مىنبىڭ ئابلىكىم ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ھىلە - ھەييارلىق بىلەن يوق بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، كوزلىرىنى قىسىپ، كۈلكىلىك بىر تەرىزدە يەر ئاستىدىن ئايىمگۈلگە قاراپ قويدى:

— قېنى باشلاڭ، ئاڭلاپ باقاي، — دېدى.

ئۇلار «سىز باشلاڭ»، «ياق، سىز باشلاڭ» دېيىشىپ، بىرىنچى بولۇپ باشلاشنى ئۆزئارا ئۆتۈنۈپ، ئادەت بويىچە بىر ئاز تەكەللۇپ كۈلكىسى پەيدا قىلىشتى، ئاخىرى ئايىمگۈل چاچلىرىنىڭ ئۇچىنى ئويناپ تۇرۇپ باشلىدى.

رپولمسا بىر كۈنى ئۈگىنىۋالسىز... — دېدى.

سابىرلار بىر گەمىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، گەمىنىڭ ئىچىدىن قالۇن بىلەن ساتارنىڭ كىشىنىڭ يۈرەك تارلىرىنى چېكىدىغان يېقىملىق، خۇشپەيزى ئاۋازى ئاڭلاندى. سابىر بىلەن جاۋتىيەن گەمىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

گەمىنىڭ تورۇسىدا چىراق يېنىپ تۇراتتى. گەمە ئىچىگە، ئاساسەن پېشقەدەم — مۇزىسىپىتلەر يىغىلغان، يان تەرەپتىكى پاخال سېلىنغان كىگىز ئۈستىدىن تومۇر بوۋا بىلەن تۇراخۇن جاي ئالغان، ئۇلار ھېرىسمەنلىك بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇراتتى. قالۇن بىلەن ساتارنى بايىز ئاكا بىلەن ھېلەك سوپى چېلىۋاتاتتى. بۇ ئىككەيلەن ناغرا - سۇنەي چېلىشقىلا ماھىر بولۇپ قالماستىن، بەلكى پۈتۈن ئومۇر بويى ئون ئىككى مۇقامغا ئىشىق باغلاپ كەلگەن پېشقەدەم سازەندىلەر ئىدى. ئۇلار قايسى بىر مۇقامنى تۈگىتىپ، پەدە يوتكىدى - دە، ئىككىنچى مۇقامغا ئۆتتى. ساتارنىڭ تارلىرى يۈرەكنىڭ بىغىشنى تىترىتىپ، ئۇزاق ئوتمۇشنىڭ نالەش - پىغان، مۇڭ - زارلىرىنى ھېكايە قىلدى. زالىم پادىشا ۋە قانخور بەگ - بايلارنىڭ زۇلمىغا قارشى غەزەپلەنگەن مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ تۆكۈلگەن مۇش، كىرىشكەن چىش، ئوتتەك يانغان غەزەپلىك كوزلىرىنى سۇرەتلىدى. ئاندىن بۇ قوش ساز كوكۇل جامىغا شەرۋەت قۇيۇپ، دەۋرىمىزنىڭ يېڭى كۈيلىرىگە كوچتى. ئازاتلىق تېڭىغا تەنتەنە قىلدى، تاغلىق كەنتنىڭ ھوزۇر - ھالاۋەتلىك بەختىگە ئاپىرىن ئوقۇدى، تېخىمۇ پارلاق، تېخىمۇ گۈزەل كېلەچەككە بولغان جاسارەتلىك ئىنتىلىشلەرنى چوڭ ئىشەنچ بىلەن بايان قىلدى، ئاندىن زاماندىن رازى بولغان قەلب كۈيلىرىنى يۇقۇرى ئەۋجىگە كوتىرىپ جاراڭلاتتى:

كوڭۇل يايرايدۇ شاتلىقتىن، ئەجەپ ئوبدان زامان بولدى،
ۋەتەن باغرى سائادەتلىك، قۇياشلىق ھۇر ماكان بولدى.

ئۇلۇق ماۋجۇشى، گوكچەنداڭ يولى ئاچتى يېڭى تارىخ،
بۇگۈن قۇدرەتكە تولدۇق بىز، جېمى مۇشكۇل ئاسان بولدى.

... ...

توختى:

سۇزۇك سۇ تولۇپ ياتار،
گۈگۈشىمىزنىڭ كولىدە.

خاسىيەت:

ماۋجۇشىنىڭ مېھرى بار،
قەلبىمىزنىڭ تورىدە.

توختى:

داجەينى قىلىپ ئۈلگە،
سۇ باشلايمىز بوز - چۆلگە.

خاسىيەت:

گۈگۈشىمىز قىزىلتاغنى،
پۈركەيمىز قىزىلگۈلگە.

يەنە بىرنەچچە قىز - يىگىت قوشاق توقۇشتى. ئۇزئارا ئېيتىشىش قىلدى. ئاندىن سازەندىلەر دۇتتار - تەمبۇر، داپ - راۋاپ، نەيلىرىنى ئاھاڭدار، شوخ مۇقام مەشرەپلىرىگە ساز قىلدى. چېدىر ئىچىدىن قىز - يىگىتلەرنىڭ كوللىكتىپ ناخشىسى ياڭرىدى:

چومدى قۇياش نۇرىغا،
قىزىلتاغنىڭ بويلىرى.
جاراڭلىدى ئىناقلىق —
غالىبىيەت كۈيلىرى.

چاپساق يېڭى ئۇستەڭنى،
سۇلار ئاقىدۇ ئۇينىاپ.
بىر نىيەتتە ماڭىمىز،
داجەي يولىنى بويلاپ.

....

ئۇسۇل باشلاندى. قائىدە بويىچە مەشرەپ سەركەردىسى ئالدى بىلەن مەيدانغا چۈشەتتى — ئابابەكرى قوللىرىنى كەڭ كېرىپ ئۇسۇل باشلىدى، كوكرىگىنى ئالدىغا چىقىرىپ، يېنىك ئورە تۇمىغىنى قىشىنىڭ

ئايىمگۈل:
ئىگىز تاغدا كورۇلگەن،
كۈمۈشمىكىن، قارمىكىن؟
ئابلىكىم:
كۈمۈش سۈنى ئەپكىلىشكە،
غەيرىتىڭىز بارمىكىن؟
ئايىمگۈل:
قەلبىمىزدە قۇياش بار،
غەيرەت دىگەن يۈرەكتە.
ئابلىكىم:
غەيرەتكە قوشۇپ غەيرەت،
ئىشلەيلى جاسارەتتە.
ئايىمگۈل:
جۇشقۇنلاندى قەلبىمىز،
تاغ كورسۈن كارامەتنى.
ئابلىكىم:
يۈيگۈك روھى يار بىزگە،
يېڭىمىز تەبىئەتنى.
ئۇلار يەنە بىر ئاز قوشاق توقۇشقاندىن كېيىن ئورنىغا ئولتۇرۇشتى.
تومۇر بوۋىنىڭ كىچىك ئوغلى توختى بىلەن خاسىيەت ئورنىدىن تۇردى،
توختى قولىنى كوكسىگە قويۇپ:
— خوش، خاسىيەتخان، سىزدىن كەلسۇن، — دىدى.
— يول بولسۇن توختىجان، ئوتەندىم سىزگە، — دىدى خاسىيەت
كۈلۈپ - يايراپ.
توختى:
تۇرنىلار ئۇچۇپ كەلدى،
باھارنىڭ شامالىدا.
خاسىيەت:
گۈللىمەكتە بەختىمىز،
ماۋجۇشى زامانىدا.

يۇرەتتى. بىر كۈنى ئامان تۆلكە قاسىمنى يولدا ئۇچرىتىپ: «ماڭا قارا ئۇكا، ئالدىراپ كەتمە، زەيتۇنەمنىڭ سېنىڭ قولۇڭغا كېلىدىغان كۈنلىرى كوزگە كورۇنۇپلا قالدى. سابىر — بىر تۇخۇم. ئۇ ئۆزىنى قارلىق تاققا ئۇرۇپ ھالاك قىلىشقا ماڭدى. تۇخۇم تاشقا تەگسە، چېقىلمايدىغان ئىش نەدە بار ئىكەن! چېقىلىدۇ، راست ئېيتىپتىكەن دەپ قالارسەن، چېقىلىدۇ. مانا شۇ چاغدا، خەقلەر ئۇنى بىلىپ قالىدۇ. شۇڭا، تۇخۇمنىڭ تاشقا ئۇرۇلۇشىنى ئالدىرىتىش كېرەك. ئۆزەڭ بىلىسەن، بىز پەقەت سەن ئۈ-چۈنلا، سەن گەپ قىلماي بىر ئاز رازى بولغاندەك قىلغاندىن كېيىنلا، قانۇنغا توغرا كەلمەيدىغان بەزى ئىشلارنى قىلىپ قويىدۇق. ھېچگەپ يوق. ھېلىمۇ يەنە سەن ئۈچۈنلا غەم يەۋاتىمىز، بولمىسا، بۇنىڭغا باش قاتۇرۇشنى بىزگە كىم قويۇپتۇ...» دىگەن ئىدى.

قاسىم بۇ گەپكە ئانچىلا ئىشىنىپ كەتمىدى. ئۇنداق ئاسان ئىش نەدە تۇرۇپتۇ، دەيتتى ئىچىدە. لېكىن قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئەكىلىش مۇمكىن ئىكەنلىگىگە ئۆزىمۇ قىلچە ئىشەنمەيتتى. شۇڭا، ئامان تۆلكىنىڭ قەستىدىن چىقالمايتتى. سۇ ئامبىرىدىكى كورۈپ تۇرۇپ كورمەسكە سالغان جىنايەتنى ئەمدى پاش قىلىش مۇمكىن ئەمەس... پاش قىلدىڭ دىگەن سوز — ئىككى قولۇڭ گەجگەڭگە چىقمىغاندىمۇ، كادىر-لىغىڭ يەتتە قات ئاسماننىڭ قەھرىگە ئۇچۇپ كېتىدۇ، بۇزۇق ئۇنسۇر دىگەن قالپاقنى كىيدىڭ دىگەن سوز... كۆتۈشتىن، يەنە بىر ئاز قا-راپ بېقىشتىن باشقا چارە يوق... سوغاق كۈچىيىۋاتىدۇ. قارلار مۇزغا ئايلىنىپ، قارلىق تاغدا سۇ دىگەن مەڭگۈ كوزگە كورۈنمەيدىغان بولۇپ كەتسە؛ تېشىپ ئۆتكىلى بولمايدىغان ئۆيۈل قورام تاشلار پەيدا بولۇپ تەشمە يولىنى توسسا، قانداق ياخشى بولاتتى- ھە... تېخى ئۇسۇل ئويلىشىپ كەتكىنىنى قارا، بېقىشىپ ئويناپدا!... «سابىر — تۇخۇم، تاققا ئۇرۇلۇپ چېقىلىدۇ»... چېقىلارمۇ، ھەي،... چېقىلارمۇ......

ئۈستىگە ئېتىرىپ قويۇپ، بارماقلىرىدىن «تارس - تارس»
قاس چىقىرىپ، مەيداننى لەرزان ئايلاندى، ئايلىنىۋېتىپ مەشرەپ ئەھلىگە
بىر - بىرلەپ، بويۇنلىرىنى لىڭىرلىتىپ كوز ئويۇنى قىلىپ ھۆرمەت
بىلدۈردى. ئاندىن چوگىلەپ - پىقىراپ، قاشلىرىنى شوخلۇق بىلەن
سەكرىتىپ، قولىنى كوكرىگىگە قويۇپ، جاۋتىيەنىڭ ئالدىغا كەلدى.

جاۋتىيەن ئۆزىنىڭ ئۇسۇلغا تەكلىپ قىلىنىۋاتقانلىقىنى كورۇپ،
دەرھال قاچماقچى بولىۋىدى، لېكىن بىرنەچچە ياش يىگىت چاققان
كەلدى — خوشال قى - چۇلار ئىچىدە ئۇنى مەيدانغا سورەپ چىقتى.
ئارقىسىدىن سۇك مىينى ئېتىرىپ چىقاردى. سۇك مىي ئۇسۇلنى كىلىش
تۇرۇپ ئوينايتتى، پۇت - قوللىرى رىتىملىق - شوخ ھەركەتلىنەتتى.
ئۇلار بىر ئاز ئوينىغاندىن كېيىن سابىر بىلەن زەيتۇنەمنى تەكلىپ قىلدى.

سابىرمۇ، زەيتۇنەممۇ ئاممىۋى مەيدانلاردا ئۇسۇلغا چۇشۇپ قال
ئۇسۇلنىڭ بىخىنى يېرىدۋېتەتتى، ناھايىتى ئەركىن - ئازادە ئوينايتتى.
سابىرنىڭ ئۇسۇلدا بىرخىل تەبىي گۆزەللىك، خۇش پىيىل سالماقلىق
جۇشقۇن مەردانىلىق جىلۋە قىلاتتى. زەيتۇنەمنىڭ ئۇسۇلى بولسا ئەپچىل
ئەۋرىشىم ئىدى. قوللىرىدىن تەكشى قاس چىقىرىپ، ئىككى تەرەپكە جولا
تاشلاپ، زوق - شوخ بىلەن لىۋەن ئايلىنىپ - پىقىرايتتى.

سابىر بىلەن زەيتۇنەم قى - چۇ، چاۋاك - ئالقىشلار ئىچىدە
دولان ئۇسۇلىغا ئويناۋاتقاندا، ئىشىك تۇۋىدە قاسىم پەيدا بولدى.

قاسىم سابىر بىلەن زەيتۇنەم ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە بېقىشىپ
«قوغلاپ - قېچىپ» ئويناۋاتقانلىقىنى كورۇپ، خۇددى بېشىدىن بىرسى
بىر قاپاق مۇزدەك سۇ قۇيۇۋەتكەندەك، رىشىك بىلەن چوچۇپ كەينىگە
داجىدى. يۇزلىرى تارتىشىپ، ئاستىنقى قاپىغى لىپىلداپ، كوزلىرى تىنى
غاندەك بولدى. ئىتتىك كەينىنى قىلىپ، تالاغا چىقىپ كەتتى.

قاسىم سۇ ئامبىرىنىڭ يار ئېلىش ۋەقەسىدە سابىرنىڭ ئابرويىنى
توكۇپ، ئۇنى غۇلىتىش مەقسىدىگە يېتەلمىگەندىن كېيىن، سۇلايمان
بىلەن نامان تۇلكىنىڭ جىنايى شۇملۇقلىرىغا سۇكۇت قىلىپ ئوتكۇزۇ-
ۋەتكىنىگە ئىچىدە پۇشايمان قىلغاندەك بولغانمۇ ئىدى. لېكىن، نامان
تۇلكە ھېمىشەم ئۇنىڭ روھى - كەيپىياتىغا يەر ئاستىدىن كوز يۇگۇرتۇپ

شۇرغان تەشمە ئېغىزىدا، چېدىر - گەمىلەر ئۈستىدە، ساي ئىچىدە
تېرىسگە پاتماي ھۇشقۇيتۇپ، ھۇۋلاپ يۈرگەن قەھرىتان كۈنلەر تەشمە ئىچىدە
تاش قورغىنىغا قارشى كۈرەش راسا ئەۋجىگە چىققان چاغلار بولدى. بۇ يەردە
پكىيەر دادۇيىنىڭ قەيسەر كوممۇنىستلىرى، ئىتتىپاق ئەزالىرى، ئوت يۈرەك مىنى-
ىڭلار جاپا - مۇشەققەتتىن، ئۆلۈمدىن قورقماسلىقىنىڭ زەپەر مارشىنى ياڭرى-
پ، ئۈچ ئايدىن بۇيان ئېغىر، مۇشكۈل سىناقلارنى غەلىبىلىك باشتىن
ەچۈردى. ئۇلار ئۆز تەبىتىدە گاڭدىن سوقۇلغان ئادەملەر ئىدى. ئۇلار-
نىڭ ھېچنىمىگە تەڭ قىلىپ بولمايدىغان كۈتىرەڭگۈ ئىرادىسى ئالدىدا
اھىل قۇرام تاشلار بىر - بىرلەپ پارچىلىناتتى. ئۇلارنىڭ قەلبىدە تومۇر
ۋا ئېتىقاندەك، مەڭگۈ پاتماس قىزىل قۇياش بار ئىدى. بۇ قۇياش
ئەم ئۇلارغا تۈگىمەس ئەقىل - پاراسەت، غەيرەت - جاسارەت ۋە غەلىبە
لىش ئىشەنچىسى بېغىشلايتتى.
تاغ ئاستىدا بىر قىش جىددى داۋام قىلغان كۈرەش سابىردا روشەن
زلار قالدۇرغان: يۈزلىرى قارىداپ يېرىلغان، ئورۇقلاپ، يۈز - سو-
ڭلىرى كورۇنۇپ قالغان، لەۋلىرىنى گەز باغلاپ كەتكەن ئىدى. ئالقان-
يدىن قاتمۇ - قات تۈتاش قاداق - قاپارتمىلارنى؛ پۇت، پاچاق ۋە تىزلىرىدا
ن سوقۇپ يارا قىلغان، بىر قاراپلا كورۇۋالغىدەك زىيدە ئىزلىرىنى
رۇش مۇمكىن ئىدى. لېكىن ئۇ ھېمىشەمكىدەك جۇشقۇن، بەردەم -
نىڭ بولۇپ، چاقچىقى ئۆزىگە، كۈلكىسى يۈزىگە ھەمرا ئىدى. بىر ئاز
رغىنلىق يەتكەن ياشلار ساپىر بىلەن بىللە بولسا، ئۆز ۋۇجۇدىدىكى
رغىنلىقنىڭ نەگىدۇ ئۇچۇپ، ئۆزىنىڭ يېنىكلىشىپ كەتكەنلىكىنى
زەتتى.
تومۇر بوۋا سابىرنى «بىزنىڭ شوتا ئات، ھارماس كالىمىز» دەيتتى.
يتقاندەك، ئۇنىڭ ئىشلىرى تولىمۇ كوپ ئىدى. تەشمىنىڭ تورىدىكى بو-
ۋۇپ ئوتمىسە بولمايدىغان ھەر بىر ئىنتايىن قىيىن ۋە جىددى ئىلىشىش
ابىر بىلەن چەمبەرچەس باغلىناتتى. مۇنداق چاغدا ئۇ قورام تاشلارغا
ارشى نەيزىدەك قادىلىپ، تاغ ئورۇلۇپ چۈشسە يولىۋالغىدەك جاسارەت
لەن ئىشلەيتتى. قاپارتمىلار بەرداشلىق بېرەلمەي، قولىنىڭ بېغىشىدىن
چىققان قان بازغاننىڭ سېپىنى بويايتتى، بەدەندىن چىققان تەر مايكىنىڭ

سەككىزىنچى باپ

1. باھار شامالىرى

ئاردىن ئۈچ ئاي ئۆتۈپ كەتتى. ئۈچ ئاي كوزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە ئۆتۈپ كەتتى.

قىش كېتىپ، باھار كەلدى. باھار شامالىرى قىزىلتاغ باغرىدىكى ئاخىرقى قارلارنى ئېرىتىۋەتتى. قۇياش ئىللىق نۇر سېپەتتى ۋە ھەممە يەر باھار پەيزى بىلەن جانلىنىشقا باشلىدى.

باھار شامالىرى بەزى ئەتىگەن - كەچتە ئوزى بىلەن بىللە مۇزدەك سوغاق ھاۋا كارۋانلىرىنى باشلاپ كېلەتتى ۋە كىشىلەرنىڭ يۈز - كوز- لىرىنى مۇزدەك قوللىرى بىلەن سىلاپ ئوتۈپ ئەندىكتۈرەتتى. بىراق، كىشىلەر باھار شامالىرىنىڭ بۇ چاقچىقىغا ئانچىلا پىسەن قىلمايتتى. چۈنكى باھار شامالىرى ئەسلىدە ئاخىرلىشىۋاتقان قىش سوغىقىنىڭ ئەمەس، بەلكى قاناتلىرىنى كېرىپ، ياپراپ كېلىۋاتقان گۈزەل يازنىڭ ئەلچىسى ئىدى.

باھار شامالىرى قىزىلتاغ باغرىدىن ھەرقايسى يۇرت - مەھەللەرگە يېڭى - يېڭى خەۋەرلەرنى ئېلىپ كېتەتتى. تاش ئۇستەڭ ساي ئىچىدە كۈمۈش لېنتىدەك بوي تارتىپ پۈتتى. ئۇستەڭنىڭ «غالىبىيەت» سۇ ئامبىرىغا بېرىپ قۇيۇلىدىغان شاقىراتمىسىدا «يېڭى ھايات» سۇ ئېلېكتىر ئىستانسى- سىنىڭ بىناسى قەد كوتىرىۋاتاتتى. قاتتىق سوغاق باشلانغاندا، ئوز دادۇي- لىرىگە قايتۇرۇلغان ئايدىڭكول ۋە قىزىليۇلتۇز دادۇيىنىڭ ئەزالىرى باھارنىڭ شەپىسى كېلىش بىلەن تەڭ تاغ ئارقىسىغا ئوتۈپ «سۇلۇق جىلغا»دا چوڭ غەيرەت بىلەن يېڭى كۈرەشنى باشلىۋەتتى......

قىزىلتاغ چوققىلىرى ئاپپاق قار بىلەن قاپلانغان، قار بورىنى ۋە

ەزبىر ئادەملەر دەرھال ئىككىلىنەتتى ـ دە، مىش ـ مىش گەپلەرگە كىر-
ىن قۇياتتى ۋە سەرەگگسىنى تەييارلاپ تۇرغان ئادەملەرگە ئۇزىنىڭ سەز-
ىگەن ھالدا ياردەم بېرەتتى......
سابىر بۇگۇنمۇ ئادەتتىكىدەك كالتە جۇۋىسىنى مۇرىسىگە تاشلاپ،
ان ـ يان سېلىنغان سومكىسىنى بېلىگە، ئوتكۇزۇپ، تاغ ئايلىنىپ ساي
ىچىدىن چىقىپ كەلدى. ئۇ «سۇلۇق جىلغا» دىن كېلىۋاتاتتى، بېرىپ ـ
ېلىش بولۇپ ئوتتۇز كىلومېتىردىن ئارتۇق يول باسقان بولسىمۇ، تۇرقىدىن
ىچىبىر ھارغىنلىق سېزىلمەيتتى. كوزلىرى يېنىپ تۇراتتى، يۇزلىرىنى شامال
الاپ سىلىغىدىۋەتكەندەك كورۇنەتتى ۋە شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ ئۇنىڭ يۇز-
ىرى قىزىرىپ كەتكەن ئىدى.
سابىر تەشمىنىڭ ئېغىزىغا يېتىپ كېلىپ، غالتەك، زەمبىل، ئەپكەش-
رنىڭ قۇرۇق پېتى بىر چەتكە تاشلاپ قويۇلغانلىقىنى كوردى. ئىش
ختىغان ئىدى.
تەشمە ئىچىگە قاتنايدىغان ئەزالار بەش ـ ئوندىن غوژمەك بولۇشۇپ،
زغىن مۇنازىرە قىلىشىۋاتاتتى. بەزىلەر: «قۇرام تاشنىڭ تەشمە يولىنى توس-
تى بىرىنچى قېتىملىق ئىش ئەمەس، پارتلىتىۋېرىش كېرەك، قۇرام تاش
اھىل بولسا، بىزمۇ جاھىل» دىسە، بەزىلەر: «بۇ قېتىمقى چىققان قۇرام
ىلار ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ قېتىم پارتلىتىلدى. لېكىن مىدىر ـ سىدىر
ىلاي دىمىدى، ئەڭ ياخشىسى ئۇنى يانداپ ئوتۇش كېرەك» دەيتتى.
ـنە بەزىلەر بولسا: «تازىكەنلا، قانداق قىلىپ ياندىپ ئوتۇپ كەتكىلى
لىدۇ! بۇ قېتىم تەشمە يولىنى توسقان قۇرامنىڭ زادى قانچىلىك چوڭ
ىكەنلىگى تېخى مەلۇم ئەمەس. بىردىن ـ بىر توغرا چارە — قۇرام تېگىنى
يۇپ، سۇنى ئاستىدىن ئوتكۇزىدىغان قىلىش كېرەك» دەيتتى......
سابىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ «يەنە تاش توساق مەسىلىسى» دەپ كوگ-
ىدىن ئوتكۇزدى ۋە ئەزالار بىلەن بىرئاز سوزلەشكەندىن كېيىن:
— بولىدۇ، سىلەر مۇنازىرىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىڭلار. مۇنداق مۇنا-
ىرىدىن ناھايىتى ياخشى چارىلەرمۇ ئوتتۇرىغا چىقىدۇ، ئوتكەندىمۇ شۇن-
اق بولغان، مەن تەشمە ئىچىگە كىرىپ باقاي، — دەپ تەشمە ئېغىزى
ـرەپكە كەتتى.

ئۈستىدىن ئاقاتتى، لېكىن تەشمە يولىنى توسۇۋالغان قورام تاش ئېزىپ
تاشلانمىغىچە، بازغاننى قولدىن چۈشۈرمەيتتى... كەچقۇرۇنلىرى يۈز - قول
لىرىنى يۇيۇۋېتىپ، چېدىر - گەمىلەرنى ئارىلاپ، ئەزالارنىڭ مەشرەپ
كۆڭۈل ئېچىشلىرىنى قىزىتىۋېتەتتى، پۇرسەت چىقىرىپ سوھبەت يىغىنلىرىنى
ئۆتكۈزەتتى. مەملىكىتىمىزدىكى ۋە دۇنيادىكى چوڭ ۋەقەلەر توغرىسىدا
ئىلھامبەخش ھېكايىلەر ئېيتىپ بېرەتتى.

كېيىنكى چاغلاردا تېخنىكا - تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ خىزمىتى ئالا
ھىدە كۈچەيتىلدى. ئۇلار ئادەم بىلەن تەبىئەت ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى
تۇتۇپ ئۆگىنىپ، تاش قورغىنىنى يىمىرىپ تاشلاشنىڭ سىرىنى ئېچىشقا
كىرىشىپ كەتتى. سابىر بۇ گۇرۇپپىدا جاۋتيەن بىلەن بىللە چىراق بى
رۇغدا كىرپىك قاقماي ئولتۇرۇپ، كىشىلەر ئەمگىكىنى يېنىكلىتىش، ئىش
ئۈنۈمىنى ئاشۇرۇشنىڭ يوللىرىنى ئىزلەيتتى. تۈنجى يەرلىك پارتلىتىش
دورىسىنى ياساش، تەشمىنىڭ تۈرىدە ئۈنۈملۈك پارتلىتىش ئېلىپ بېرىش
ئۇسۇلى — ئەنە شۇ نۇرغۇن قېتىملىق تەجرىبە - سىناقنىڭ نەتىجىسى ئىدى
ۋە ئۇ قورام تاشلارنى كۆكۈم - تالقان قىلىشنىڭ ئۈنۈملۈك قوراللىرىدىن
بىرى بولۇپ قالدى......

باھار شامالىرى «سۈلۈق جىلغا»نىڭ ئۈيقىسىنى ئاچقاندىن كېيىن
سابىر ھەر توت - بەش كۈندە بىر قېتىم ئونبەش كىلومېتىردىن ئارتۇق
يولنى پىيادە بېسىپ، تاغ ئايلىنىپ، «سۈلۈق جىلغا»غا باراتتى
ئۇ يەردە زەيتۇنەم، قىزىليۇلتۇز دادۇيىنىڭ شۇجىسى ھېكىم رازىق
بىلەن يولۇققان مەسىلىلەرنى بىرلىكتە مەسلىھەتلىشىپ، ئۇنى ھەل قىلى
شنىڭ يولىنى تاپمىغىچە قايتمايتتى.

لېكىن «سۈلۈق جىلغا» نىڭ ئىشلىرى ھەر ھالدا تۈزۈك، چۈنكى
ئۇ ئوچۇق ئاسمان ئاستىدىكى ئىشلار. ئەمما تاغنىڭ تېگىدە — تەشمە ئىچ
دە بولسا ئەھۋال مۇرەككەپ بولۇپ، ھەر بەش - ئون مېتىر ئارىلى
قىدىكى ئۆزگىرىش پەيدا بولغان چوڭ قورام تاشلار تەشمە يولىنى توسۇ
لاتتى، ئۇلارنى ... ، ... بازغان، نە لوم تومۇر كار قىلمايتتى، نەتىجى
... ... مۇنداق پېشكەللىكلەرنىڭ بەز
... ... بولغان ئىشەنچىسىنى. تەۋرىتىۋېتەتتى

— پېشكەلچىلىكتە، پېشكەلچىلىك ... — قاسىم ھەسرەتلەنگەن ئا-
ماگدا تۇترۇقسىز غىڭشىدى. ئۇنىڭ ئېلېكتىر نۇرىدا سافئۇچ كورۇنۇپ
ۇرغان كىچىككىنە كوزلىرى گويا بىر نىمىدىن خۇدۇكسىنىپ ئۆزىنى تار-
سپ كېتىۋاتقاندەك، ئىختىيارسىز مىتىلداپ تۇراتتى، — ھەي... سابىر...
ەنى مەسلەن ئوزى... نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان تەشمىنىڭ تورىدىن سىز-
ەك، مەلدەك قۇراملار چىقىپ تەشمە يولىنى توسقاندا، ئۇنى بازغان، لوم،
وتۇ، پارتلاتقۇچ دورىنىڭ كۇچى بىلەن ھە-پە قىلغىلى بولغان. مانا ئەم-
ى كورمەمسىز، قېرىشقاندەك بىر ئىش، ئويدەك ھەتتا مۇشۇ تاغنىڭ
زىدەك قۇراملار پەيدا بولدى. ئۇ شۇنداق يوغانكى، ھېچنىمە قىلىپ
لمايۋاتىدۇ، يەنى مەسلەن ئوزى...
— يولداش قاسىم، — دىدى سابىر ئۇنىڭ كېيىنى بولۇپ، سابىر
ەزەپلەنگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقاتتى، — سىز كادىرغۇ،
ادىر بولغاندىكىن ئەزالار ئالدىدا گەپ قىلغاندا، قىلىۋاتقان گېپىمىزگە
ىئۇل بولۇشىمىز كېرەكتە. نەدىمۇ ئويدەك، مۇشۇ تاغنىڭ ئوزىدەك قۇ-
ام بولسۇن؟ قىيىنچىلىق بار، لېكىن مەۋجۇت قىيىنچىلىقنى قالايمىقان
وپتۇرۇپ، ئۇنى كوز يەتمەيدىغان بىر نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇش —
شقا پايدا يەتكۇزمەيدۇ، قىسقىسى، بۇ قانداق گەپ. پىكرىڭىز بولسا،
ۈخۇيبۇدا سوزلەشسەك بولاتتىغۇ!؟......
ھاشىماخۇن «غىپپىدە» تالاغا ماگدى. قاسىم سابىرغا قاراپ:
— بىز ھەممىمىز ئىشنىڭ ئوبدان يۇرۇشۇۋاتقان تەرىپىنىلا ئويلى-
اق، بۇ بىر تەرەپلىمە ئىش ئىستىلى بولۇپ قالامدۇ؟ قىيىنچىلىقنى
ېتىراپ قىلىش پوزىتسىيىسى — ئىلمىي پوزىتسىيە. ئۇنى كىچىك چاغلىغان-
دىن چوڭ چاغلىغان ياخشى، — دىدى.
— بىز تەشمە ئىچىدە بولىدىغان قىيىنچىلىقلارنى يېتەرلىك مولچەر-
ىگەن ئىدۇق، سىزمۇ قاتناشقان ئىدىڭىز، مەن ھازىرمۇ ئۇنىڭدىن ئارتۇق
اشقىچىرەك بىر نەرسىنى كورمەيۋاتىمەن ... — سابىر نىمىنىدۇ دىگۇسى
كېلىپ دىمىدى.
— مەنىمىغۇ، شۇنداق قارايمەن، ھەر ھالدا... ، — دەپ غۇدۇڭشىدى
اسىم.

ئۇ تەشمە ئېغىزىغا كەلگەندە تەشمىنىڭ ئىچى تەرەپتىن:
— ... ئىياز قۇربان ئەسلىدىلا توغرا ئېيتقان، بۇ توپا دوگى ئەمەس،
تـاغ - دە، تـاغ! تاغ بىلەن ئوينىشىپ بـولامدىكەن؟ مانا ئەمدى كارا
مەتنى كورۇڭ، — دىگەن سوزنى ئاڭلاپ، تۇرۇپ قالدى.
— ئالتە ئاي ياز ئىشلەپ چەكتىم جاپانى، ئېتىزدىن يـاندىم كوتىرىپ
قۇرۇق تاغانى، دىگەننىڭ ئوزى بولىدىغان ئوخشايدۇ، — دىدى يەنە بىر
كىشى غۇدۇڭشۇپ، — تـەشمىنىڭ ئىشى يېڭى باشلانغاندا كـۈنىگە ئۈچ
توت غۇلاچتىن ئۇيۇلغان. قۇرام تاشلارمۇ چىقمىغان، مانا ئەمدى توشۇيدى
غان شېغىل يوق، كىرىپ - چىقماقتىن باشقا ئىش بولمىدى. شۇمۇ ئىشمۇ!.....
— مېنىڭ بۇ ئىشقا باشتىلا كـوزۇم يەتمىگەن، — دىدى يـەنە بى
بوغۇق ئاۋاز، — مانا ئەمدى قىلىنغان ئەمگەكنىڭ ھەممىسى بىكار بولدى
سابىرشۇجىنىڭ ئاۋارە بولغىنى ئوزىگە، لېكىن بىزنىڭ قىلغان ئەمگىگىمىز
نومۇر كېلىپ، پۇل كەلمىسە بولامدۇ؟......
سابىر ئاخىرقى سوزنى قىلغان ھاشىماخۇن ئىكەنلىگىنى بىلدى
تەشمىنىڭ ئىچىگە كىردى. سابىرنى كورۇپ، ھاشىماخۇن سەل ئوڭايسى
لانغاندەك بولدى، چېكەكىلىگى بار شەپكە كىيگەن بىر ياش يىگىت «غىپ
قىلىپ تەشمىدىن چىقىپ كەتتى. ھاشىماخۇننىڭ سـەل نېرىسىدا قـاس
ئېلېكتىر چىراقىنىڭ سىملىرىنى تۈزىگەن بولۇپ، سـابىرغا كەينىنى قـىلى
تۇراتتى. سابىر ھاشىماخۇنغا قاراپ:
— ھە، ھـاشىماخۇنكا، سېنىڭچە، بۇ قـۇراملارنى قـالداق قـىلى
بولار؟ — دىدى مۇلايىم بىر ئاھاڭدا.
— نىمە دىگىلى بولىدۇ.. . ئىشقىلىپ، ئىش كۈنىمىز ئولمىسە دە
مەن - دە...، — ھاشىماخۇن مۇجمەل قىلىپ غۇدۇڭشىدى، — مەنغۇ بىر ئادە
ھەرھالدا بىر گەپ بولا... ئەمدى قالغىنى ئوزەڭلارغا... ھەي شۇ خا
يەت باللار، نەدىكىن......
ھاشىماخۇن قاسىم تەرەپكە قارىدى، قاسىم بولسا:
— ھە...ي... يولداش سابىر، كورمەمسىز بۇ پالاكەتنى، يەنى مە
لەن ئوزى، — دىدى.
— نىمەپالاكەت؟ قانداق پالاكەتكەن ئۇ؟ — سابىرجىددىي قىلىپ سورىدى

لداق چومۇچ دىگەندەك، قۇرام تاشنىڭ ئوزىنى «تاش مىنا»غا ئايلاندۇ-
شنى ئويلاپ تاپتى!

— «تاش مىنا» دەمسىنا؟ — دىدى سابىر توختىغا قاراپ.

— ھە، «تاش مىنا» — دىدى ئابلىكىم جاۋاپ بىرىپ، — ئىس-
زدە يوقمۇ، قايسى كۇنى پارتلىتىپ سىناق قىلىش مەيدانىدا لايەھىسى
تلىغان «تاش مىنا» نىڭ ئوزى شۇ! ئىچىگە دورا قاچىلاپ ئوزىنى
تلىتىدىغان، پارتلىتىلغاندا تاش بورىنى كوتىرىلىدىغان «تاش مىنا»......

تەشمىنىڭ تورىدىن «گۇس - ۋاق»، «گۇس - ۋاق» قىلغان بازغان
ازى ئاڭلاندى. ئاياقلار ئاستىدا تاشلار غىچىرلايتتى. تەشمە يولنىڭ
ەر - بۇيىرىدە يىغىلىپ كولچەك بولۇپ قالغان سۇلار بۇلاق كوزىدەك
رايتتى. توشۇيدىغان تاش - شېغىل بولمىغاچقا، يولدا قاتناۋاتقان
ەم يوق ئىدى.

تەشمىنىڭ تورى — جەڭ قايىنىغان يەر. بۇ يەردە تۇراخۇن، سىلى-
خۇن، جاۋتيەن، سادىقلار ئىككى گۇرۇپپا بولۇپ، نۆۋەتلىشىپ بازغان
لىق قىلىشۋاتاتتى. ئالتە جىڭلىق بازغانلار ھەر قېتىم ئۇشكە ئۇستىگە
ۇلغاندا توشۇك ئېچىلىشۋاتقان قۇرام تاش ئىچىدىن بۇغدايدەك، قوناق
تاش ئۇۋاقلىرى ئۇچۇپ چىقاتتى. ئىككى كىشى ئىككى تەرەپتە
ىكە تۇتۇپ بەرسە، ئىككى كىشى ئىككى تەرەپتىن بازغان ئۇراتتى.
غانلار ئۇ قولدىن - بۇ قولغا نۆۋەتلىشىپ ئوتۇپ تۇراتتى.

بىرقانچە ياش يىگىتلەر تاش تامغا يولىنىپ نۆۋەت كۇتۇپ ئولتۇراتتى.

— يولداش جاۋتيەن، ئەمدى بولدى قىلىڭ، توپ - توغرا يۇز
غان ئۇردىڭىز! — دىدى ئابابەكرى ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئەكىلىڭ
مدى مەن ئۇراي......

— توختا، ئابابەكرى يەنە بىرئاز ئۇراي. بەشنى، ئاخىرقى ئۇچ-
... ھە، مانا بولدى، — جاۋتيەن ئاخىرقى بازغاننى كۇچەپ ئۇردى-
، توختىدى.

جاۋتيەن بازغاننى ئابابەكرىگە بىرىپ، قاپارتما بولۇپ كەتكەن قول-
رى بىلەن پىشانىسىنى سىرىغاندا، چىلىقىدە غۇژمەكلىشىپ كەتكەن تەر
بالىدىن قۇيۇلغاندەك يەرگە توكۇلدى. ئۇ كۇچلۇك موسكۇللۇق كوكرىگىنى

— خوش، ئۇزىڭىز نەگە كېتىۋاتىسىز؟
— تېلېفونغا، گۇڭشېنى تېپىپ، چاۋار مەتقۇل شۇجىغا بۇ جىددى ئەھۋالنى خەۋەر قىلاي دەيمەنا......
... — تەشىمدە جاۋتىيەن بارمۇ، ئۇ شۇنداق دىدىمۇ؟
. — ....
قاسىم گەپ قىلمىدى.
— بۇ ئەھۋالنى چاۋار مەتقۇلغا دوكلات قىلسىڭىز بولىدۇ، لېكىن قىزىلتاغ قۇرۇلۇشچىلىرى بىر ـ ئىككى قۇرام تاشنىڭ پەيدا بولۇش بىلەن تىترەپ ـ قورقۇپ كەتكىنى يوق، غەلىبىلىك ئالغا بېسىۋاتىدۇ، دىگەن سوزنى قوشۇپ قويۇشنى ئۇنتۇماڭ......
سابىر شۇ گەپنى ئېيتىپ، ئىتتىك ـ ئىتتىك قەدەم تاشلاپ تەش نىڭ تورى تەرەپكە كەتتى. ئۇ پۈتىنىڭ ئاستىدىكى شىغىللارنى شارا لىتىپ دەسسەپ كېتىۋېتىپ: «كىرەش داۋام قىلىۋاتىدۇ، ئاستىرتى مۇرەككەپ يوللار بىلەن داۋام قىلىۋاتىدۇ. تاش قورغىنىغا قارشى كۇرەش چىرىتكۇچى مىكروپلارغا قارشى كۇرەش — بۇ ئىككى ئىش بىر ـ بىر دىن ئايرىلالمايدۇ ۋە بۇ ئىككى ئىشنى بىر ـ بىردىن ئايرىۋەتمەسلى كېرەك. مىكروپ كىچىك نەرسە، لېكىن زېدە پەيدا قىلالايدۇ، ھە ئۇمتىسىزلىك ئوتىنى يېقىشىمۇ مۇمكىن، ئىدىيەۋى خىزمەتنى كۇچەيتى زورۇر ....» دىگەننى ئويلىدى.
سابىر شۇ خىيال بىلەن كېتىۋاتقاندا، كەينى تەرەپتىن پارتلاتقۇچىلا گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرىدىن توختى بىلەن ئابلىكىم يېتىپ كەلدى. ئۇلا نىڭ قولىدا بولانغان پارتلىتىش دورىسى، پىلتە ۋە پارتلىتىش كېرەكلىك سايمانلار بار ئىدى. سابىر بۇ ئىككى ياش مىنىكىغا قاراپ
— يەنە «تاش تۇساق» مۇ؟ — دىدى مەنىلىك قىلىپ.
— «تاش توساق» بولغاندا قانداق دىمەمسىز؟ — دىدى توختى ماڭغاچ ئەھۋالنى بايان قىلىپ، — ئىشقىلىپ يوغانلا بىر نىمە بۇ تېجىمەل تاش بىرقانچە قېتىملىق پارتلىتىشنى پىسەن قىلماي پۈتۈن بىر كۇنلۇك ئىشنى ئولتۇردى. يولداش جاۋتىيەن بىلەن سادىقكام قايتا ـ قايتا ئويلىشىپ ۋە كوپچىلىك بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇنداق قازانغا

ئۇچۇن تاش تاغقا ۋە كولاپ چىقىرىلغان، تاشلارغا يولىنىپ، بۇتاقلىرىنى ئۇزۇن
ەۋزۇشتۇرۇپ ئولتۇرۇشتى، چاي ئىچكەچ ھەر خىل تېمىلاردا پاراڭغا چۈ-
شۈپ كەتتى.

بۇ يەردىكىلەرنىڭ ئەڭ كىچىكى تومۇر بوۋىنىڭ كىچىك ئوغلى
وختى ئىدى. يۇمۇلاق يۈزلۈك، دوغلاق كەلگەن بۇ ياش مىنبىگنى تەش-
مدىكىلەر «بىزنىڭ كىچىك باتۇر، ئۇچقۇر كىيىك» دەيتتى. توختى
وزىنى باشقىلارنىڭ «كىچىك» دېيىشىگە قوشۇلمايتتى ۋە ھەمىشەم چوڭ
ىشىنىڭ ئىشىنى تالىشىپ قىلاتتى. زورۇر تېپىلىپ قالسا، خۇددى كى-
كتەك تاشتىن - تاشقا سەكرەپ چىپىپ، تاغ ئايلىنىپ «سۇلۇق جىلغا»غا
ىرىپ، ئۇ يەردىكى يىڭىلىقلاردىن خەۋەر تېپىپ كېلەتتى. تەشمىگە بىرەر
ەرسە جىددى كېرەك بولۇپ قالسا، خۇددى قانات قېقىپ ئۇچقان قۇش-
ەك بىردەمدە مەھەللىگە، گۈگشى ئىدارىسىغا بېرىپ، كېرەكلىك نەرسە-
ەرنى ئېلىپ كېلەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ناھايىتى پاراڭ خۇمارى،
ىزىقىشلىق سوئالچى ئىدى. بۈگۈن ئۇنىڭ كوزى قولىدا ئوينىپ ئول-
ۇرغان پولات ئۇشكىلەرگە چۈشتى.

— مەن ھەمىشەم دۇنيادا ئەڭ قاتتىق نەرسە پولات بولسا كېرەك،
ەپ يۈرەتتىم، — دىدى ئۇ قولىدىكى ئۇشكىلەرنى بىر - بىرىگە ئۇرۇپ،
ۇنىڭ قولىدىكى پولات ئۇشكىلەر بازغان زەربىدىن يەر قالپىغىدەك كەي-
ىگە يېنىپ قالپاقلىشىپ، يالپاق بولۇپ، ئەسلىدىكى ئۇزۇنچاق ئىسكەتىنى
ۇتۇنلەي يوقىتىپ، كېرەكسىز تومۇر - تەسەككە ئايلىنىپ كەتكەن ئىدى، —
انا قاراڭلار، نىمە بۇ، پولاتنى قەغەزدەك ئېزىۋەتكىنىگە قارىغاندا، تاش
ەقىقەتەن قاتتىق نەرسە ئىكەن جۇمۇڭلار، — توختى يېنىدا چاي ئىچىپ
ولتۇرغان سابىرغا ئىشەنچلىك قاراپ قويىدى، — شۇنداق ئەمەسمۇ،
سابىر ئاكا ......

— سەن پولاتتىن تاش قاتتىقراق دىمەكچى بولۇۋاتامسەن؟ — دىدى
سابىر پىيالىدىكى چاينى پۈۋلەپ تۇرۇپ.

— مانا قارىمامسىز، ئەلۋەتتە شۇنداقتە، — توختى ۋالپاقلىشىپ كەت-
كەن بىر دوۋە پولات ئۇشكىلەرنى كورسىتىپ تۇرۇپ ئېيتتى، — ئاجايىپ
ىش. بىز بولساق بۇ نەرسە بىلەن چوڭ تاشنى پارچىلىماقچىدۇق،

ئالدىغا چىقىرىپ، قەددىنى رۇسلىغاندا بەردىن پۇشقاقلىرىنى تۈرۈ
ۋېتىپ، مايكىچان بولۇۋېلىپ تەشمىنىڭ تورىگە قاراپ كېلىۋاتقان سابىر
كوزى چۈشتى:

— يولداش سابىر، قاچان كەلدىڭىز؟

— ھازىرلا ......

— «سۈلۈق جىلغا» نىڭ ئىشلىرى قانداق؟ — جاۋتيەن تۈراخۇ
بىلەن ياندىشىپ قومۇرۇۋېلىنغان تاش ئۈستىگە ئولتۇردى ۋە تاماكى
سەرەڭگە ياقتى.

— ئۇ يەردىمۇ ئىشلار ئۈنچىلىك ئاسان ئەمەس، — دېدى ساب
تۈراخۇنىنىڭ قولىدىن بازغاننى ئېلىپ، ئۇ ئابلىكىم تۇتۇپ بېرىۋاتقا
ئۇشكىنىڭ ئۈستىگە ئۇرۇشقا باشلىدى، — مۇنداق كېلەكسىز چوڭ قو
تاش «سۈلۈق جىلغا» دا ۱ زەيتۈنەم، ھېكىم رازىقلارنىڭمۇ ئالدىنى توس
يېتىپتۇ. ئادەتتىكى پارتىلىتىش زادىلا كار قىلمىدى. مەن ئۇلارغا: چ
قۇرام تاشلارغا ھازىرچە تەگمەي، يانداپ ئۆتۈپ كېتىۋېرىڭلار، دېد
«تاش مىنا» چە پارتىلىتىش ئۇسۇلى ياخشى بولۇپ چىقسا، بۇ ئۇسۇل
دەرھال ئۇ يەرگىمۇ يوتكەيلى......

— پارتالاتقۇچىلاردىن بىرنەچچە كىشىنى ئۇ يەرگە ئەۋەتىشكە توغ
كېلىدۇ، — دېدى جاۋتيەن ئويلىنىپ تۇرۇپ.

— شۇنداق، ئۇ يەرگە ياردەم بەرمەي بولمايدۇ، — دېدى ساب
بازغان ئۇرۇشنى داۋام قىلىپ، — ئۇلارنىڭ ۋەزىيىتى ئېغىر، بۇ يەرد
كىدىن ئاسان ئەمەس. ھەم قۇرام تاشلارنى يوتكەپ ئۈستىدىن ئېلىشقا، ھ
قار - مۇز بىلەن چېلىشىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ......

ئارىدىن بىرىم سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، ئابابەكرى ئۇرۇۋاتقا
بازغاننى يەرگە قويۇپ، ئويۇپ تېشىلگەن قۇرام تاشنىڭ توشۇكىگە قولىنى
سېلىپ تەكشۈرۈپ كوردى - دە، سادىققا قاراپ:

— سادىقكا، توشۇكلەر پۈتتى، — دەپ مەلۇم قىلدى.

جاۋتيەن توشۇكلەرنى ئولچەپ ماقۇللىدى، سادىق بىلەن ئابلىكى
دورا قاچىلاش تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتتى. رەھناخان جۇرىن بىلەن
خاسىيەت چېلەكلەردە قىزىق چاي ئېلىپ كىردى. باشقىلار دەم ئېلىش

ئالغانلىرىدا پەيدا بولغان ھۆررەك - ھۆررەك قاداقلار ئۇلارنى ئەنە شۇن-
ناق قىلىۋەتكەن ئىدى. ئەمما تۇراخۇن بولسا، ھېمىشەم بىرخىل، گاك
ادەمدەك مەزمۇت، خۇش پېئىل يۈرەتتى.
— ئىرادە — تاش، تاشتىن قاتتىق، دىگەن گەپلەر ئەمىلىي گەپلەر، —
ىدى تۇراخۇن ئويلىنىپ تۇرۇپ ۋە «تۇراخۇنكام نىمە دەيدىكىن»
ىگەندەك قىلىپ ئۆزىگە قاراپ ئولتۇرغان ياش يىگىتلەرگە ئېيتتى، —
ابىرنىڭ ئېيتقىنى دۇرۇس بولدى. قەتئى ئىرادە، غەلىبە قىلىش ئىشەن-
ىسگە تولغان قاتتىق ئىرادە بولمىسا، ھېچقانداق ئىشنى باشقا ئېلىپ
ەقىلى بولمايدۇ. سىلەر ياشلار ئۈچۈن تەشمە ئىچى ئىرادە تاۋلاش
چىغى دىسەكمۇ بولىدۇ. بىز تاغنىڭ تېگىدە، تەشمە ئىچىدە تۇرساقمۇ،
ېمىشەم پۈتۈن دۇنياغا نەزەر تاشلايمىز، ئۆز ئىشىمىزنى شۇ نۇقتىدىن باھالاي-
ىز... سىلەرگە مەلۇم، دۇنيا ئىككىگە بولۇنگەن، بىرى بىز ئىشچى - دىخانلار-
ىڭ دۇنياسى، بىرى ئەزگۈچىلەر ھوكۇمرانلىق قىلىۋاتقان دۇنيا. بىز ئو-
ىمىزنىڭ ئىشچى - دىخانلار دۇنياسىنى ئوبدان قوغدىشىمىز، ئۇنى تى-
ىشىپ ياخشى قۇرۇپ چىقىشىمىز لازىم. مانا بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم كۈچلۈك،
ەرداشلىق بېرەلەيدىغان ئىرادە بولۇشى كېرەك. جاھانغا كوز تاشلىساق،
ەزگۈچىلەر ھوكۇمرانلىق قىلىۋاتقان جايلاردىكى خەلقلەرمۇ ئىنقىلاپ
ىلىۋاتىدۇ، شىللىسىدىن بېسىپ تۇرغان زۇلۇم - زۇلمەتنى ئىرغىتىپ
اشلاش ئۈچۈن ھەركەت قىلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ ئۇ يەردە ئىنقىلاپ
ىلىشقا بەل باغلىغان كىشلەرگە ياردەم بېرىش مەجبۇرىيىتىمىز بار. «تاغ
استىدا تەشمە قېزىۋاتقان بولساقمۇ، دۇنياغا نەزەر تاشلايمىز» دىگىنىمىز-
ىڭ مەنىسى مانا شۇ. بۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چوڭ ئىرادە بولۇشى لازىم......
— تەشمە ئىچى، — دىدى سابىر تۇراخۇننىڭ سوزلىرىنى ماقۇللاپ
ئولتۇرۇپ، — بىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، سوتسىيالىزىم بىغى ئۈچۈن سۇ
ېچىش، كوممۇنىزىم بىناسى ئۈچۈن ھۇل قېزىش ئورنى. بۇ ھۇلنى ياخ-
شى، پۇختا قېزىش كېرەك. داجەيلىك قېرىنداشلاردىن ئۇگىنىپ، قارلىق
تاغنىڭ سۈيىنى ئەكىلىشكە بەل باغلىشىمىزنىڭ سەۋەۋىمۇ مانا
شۇنىڭدا......
جاۋتيەن بۇ سوزلەرنى چىن كوڭلىدىن قايىل بولۇپ ئاڭلىدى.

لېكىن، بۇ جانۋارنىڭ ئۆزى قۇرامىنىڭ ئالدىدا خېمىردەك مىجىلىپ، ئەمەسلا بىر نىمە بولۇپ قالدى، شۇنىڭغا قارىماندا، بۇ تاش كاساپەت ھەقـ
قەتەن قاتتىق ئىكەن ـ دە! ......

— ياقلا ئۇكا، — دىدى سابىر ئويلىنىپ تۇرۇپ، — سەن ئىشەنـ سەڭ، مەن بىر قاراپلا كورگىلى بولىدىغان، بېرىپلا تۇتقىلى بولىدىغان نەرسىنىڭ قاتتىق بولىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيمەن. پولاتمۇ، تاشمۇ قاتتىق ئەمەس.

توختى سەل تەئەججۇپلىنىپ، «نىمە گەپ بولۇپ كەتتى» دىگەندەك جاۋتيەنگە قاراپ قويدى، جاۋتيەن بولسا قىزىقسىنىپ:

— ھە، ھە، يولداش سابىر، قېنى داۋام قىلىڭ، سىزچە ئادەتتىكى تاشمۇ، قۇرامۇ قاتتىق ئەمەسكەن ـ دە، — دىدى كۇلۇپ.

— شۇنداق، قاتتىق ئەمەس، — دىدى سابىر چاينى بىر يۇتۇ ئىچىۋېلىپ ۋە توختىغا قاراپ قويدى. — قارىماققا، تاش قاتتىق نەرسە لېكىن قاتتىق ئىرادىلىك ئادەم ئالدىدا ئۇمۇ قەغەز يولۇۋاس. مانا سەن توختى بىزنىڭ بەش ئايدىن بۇيانقى ئىشىمىزغا قاراپ باققىن. قۇرا تاشلار ھەرقانچە قاتتىق بولسىمۇ، لېكىن بىر ـ بىرلەپ پارچىلىنىۋاتىدۇ شېغىلغا ئايلىنىۋاتىدۇ. بىزنىڭ ئىرادىمىز بولسا بارغانچە چىڭىۋاتىدۇ، ئى رادە تاشنى يېڭىۋاتىدۇ. دىمەك، قەتئى نىيەتكە كەلگەن ئادەمنىڭ ئىرادىسى تاشتىن قاتتىق، ئۇنى ھېچنىمە بىلەن سۇندۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. تومۇ بوۋام ئېيتقاندەك، تومۇرنى سوزساڭ قىل بولىدۇ، تاشنى ئۇرساڭ قۇم باشقا ھېچنىمە ئەمەس. ئادەمنىڭ ئىرادىسىچۇ؟ ئۇ تاۋلانغانسىرى، تېخىمـ قەيسەرلىشىدۇ، قىسقىسى، شۇنداق ......

توختى قولىدىكى كېرەكسىز ئۇشكىلەرنى بىر يەرگە دوۋىلىدى ۋ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان تۇراخۇنغا قاراپ قويدى.

تۇراخۇن شۇ بۇرۇنقىدەك تەمكىن، خۇشچاقچاق ئىدى. كەكە سا قاللىرى بىرئاز ئۇسۇپ قالغان بولسىمۇ، كوزلىرى ئوتتەك يېنىپ تۇراتتى بۇ يەردىكىلەر ئۇنى «گاڭ ئادەم» دەيتتى، ئۇ ھېرىپ ـ چارچاش، زا لىنىش دىگەننى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ قولىدا قانچە ـ قانچە بازغان، پولات ئۇشكە ۋە ئىككى قىرلىق جوتۇلار ئۇرۇراپ، ئېزىلىپ، يەنچىلىپ تۈگدى

ئۇ بۇ يەردە تۇراخۇن، سېلىماخۇن ئوخشاش كونا ياللانما دېخانلار ۋە
سابىر، سادىق، ئابابەكرىگە ئوخشاش جاسارەتلىك ياش گۇڭچەنداڭ ئەزا-
لىرىنىڭ غورۇر، ئىشەنچ بىلەن تولغان ئىلھامبەخش سوزلىرىنى ھېمىشەم
ئاڭلاپ تۇراتتى ۋە زوقلانغان ھالدا: «ئۇلارنىڭ كوڭلى نىمە دىگەن
كەڭ، قەلبى نىمە دىگەن گۇزەل، ئويلايدىغىنى نەقەدەر ئۇلۇغۋار
ئىشلار...» دەپ ئويلايتتى ۋە ھاياجانلىناتتى.
جاۋ تيەن سابىرغا ئالاھىدە قول قوياتتى ۋە قايىل بولاتتى. سابىر-
نىڭ چوڭ كوزلىرىدىن ھېمىشەم — مەيلى كېچە، مەيلى كۇندۇز—
پارلاق بىر ئوت ئۇچقۇنىنىڭ ئاجايىپ زور ئىشەنچ، قەتئىيەت بىلەن چاق
ناپ تۇرغانلىقىنى كورەتتى. بۇ ئۇچقۇن گويا تامچە سۇدا ئەكس ئەتكەن
قۇياش نۇرىدەك دائىم بىرخىل نۇرلىنىپ يالتىرايتتى. جاۋ تيەن بۇ يال
تىراشتىن سابىر ئوزى ئېيتىدىغان قەيسەر ئىرادىنىڭ دەل ئوزىنى كور
گەندەك بولاتتى.
جاۋ تيەن تاش تامغا يولىنىپ چاي ئىچىشىپ، پاراڭ سېلىشىپ
ئولتۇرغان باشقا ئەزىمەتلەرگە قارىدى. ئۇلارنىڭ كوزلىرىدىمۇ شۇنداق
نۇر بار ئىدى. مانا سېلىماخۇن...ئۇنىڭ كوزلىرىدىمۇ پارلاق نۇر
يېنىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ قاداق - قاداق بولۇپ يېرىلىپ، قاپارتمىلىرى تاش
تەك قېتىپ كەتكەن قوللىرىغا قاراڭ. بۇ قوللار — پىشقان قوللار. سېلى
ماخۇن ئوتكەن يىل ئون ئىككىنچى ئايدىلا قولى قاپىرىپ كەتكەنلەرگ
بىر چارە تېپىپ بەردى. تال -چىۋىقنى قوقاس ئاستىدىكى كۇلگە كومۇ
راسا قىزىتاتتى - دە، قاپارتمىلارنى كويدۇرۇپ داغلايتتى. شۇنىڭ بىلە
قاپارتما پىشاتتى، ھە دىگەندىلا، قان چىقىپ كېتىدىغان ئىش بولماي
تى. ئۇ بۇ چارىنى باشقىلارغا ئوگەتتى. سۇڭ مېي بىر قېتىم بۇ چارى
كورۇپ قېلىپ: «سېلىماخۇنكا، بۇ نىمە قىلغانلىرى، دورا بىلەن داكا ت
لۇپ يېتىپتىغۇ، مانا مەن تېگىپ قوياي» دىگەن ئىدى. لېكىن سېلىماخۇ
«داكا بىلەن دورا — بۇمۇ بولىدۇ، سىڭلىم، لېكىن پىشۋاتقان قول
خېمىغا ياندۇرۇپ قويىدۇ، قولنىڭ خېمىغا يانغىنى يامان. ئۇ چاغ
قۇرام تاش قولنى بوزەك قىلىدىغان بولۇپ قالىدۇ» دىگەن ئىدى. كىش
لەر ئۇنىڭغا «تاش ئادەم» دەپ لەقەم قويۇشتى. ھەقىقەتەن ئۇ تاشق

ئايلىنىپ قېلىۋاتقاندەك ئىدى. چۈنكى، تاش سېلىماخۇننىڭ قاتتىقلىقى
ئالدىدا يۇمشاشقا مەجبۇر ئىدى.
مانا سادىق، مېنىڭ لېيەنجاڭى سادىق... سادىق كەم سوز، ئويـ
جان ئىدى. گويا پولات ئوكۇزدەك نەدە قېيىن، ئېغىر، مۇشكۇل ئىش
ولسا، ئۇ شۇ يەردە هازىر بولاتتى. كىشىلەر «سادىقنىڭ قولى ياغاچنى
ېيدۇ» دەيتتى. راستىنمۇ نەچچە ئون بازغان، نەچچە ئونلىغان جوتۇلار-
نىڭ سېپى ئۇنىڭ ساپ-سېرىق، قاراماتۇل قاداق بولۇپ كەتكەن ئالقانـ
رىدا سىلىقدىنىپ-ئۇپراپ تۈگىگەن ئىدى. ئۇ تەشمىنىڭ تۈرى ۋە
ن تامدىن تەسادىپى سىرىلىپ چۈشۈپ، باشقىلارنىڭ هاياتىغا خەۋپ
تكۈزمەكچى بولغان قورام تاشلارنى مۈرە ۋە دۈمبىسى بىلەن تىرەپ
رۇۋالغان ۋە ئۇنىڭ بەدەن ھەم تېز سوڭەكلىرى قارسىلداپ كەتكەن
اغلىرىمۇ بولغان ئىدى. شۇنداق چاغدىمۇ ئۇ ئوز ئورنىدا مەزمۇت تۇ-
پ «بۇ — ئىنتايىن زورۇر ئىش، ئورۇلۇۋاتقان تاغنى يولۋېلىشقا
ۈرئەت بولمىسا، قۇرام تاشلار كىشىنى بوزەك قىلىۋالىدۇ» دەيتتى.
مانا ئابابەكرى، ئابلىكىم، توختى، خاسىيەتلەر... تاغ تېگىدىكى
ش ئايلىق كۆرەش ئۇلارنىڭ جىسمانى جەھەتتىن مۇستەھكەم چېنىقىشىنى
ـملىگىرى سۈردى، خاراكتېرىنىمۇ ئوزگەرتىۋەتتى، ئىرادىسى چىڭىدى،
زەر دائىرىسى كېڭەيدى، بارغانسېرى قەيسەر، جۇشقۇن، قورقماس بو-
پ قالدى. جاپادىن قورقۇش، ئىككىلىنىش، ھەمدەم خىياللىق دىگەنلەر
لارنىڭ ئېڭىدىن ئالدىقاچان كوتىرىلىپ، مۇستەھكەم ئىشەنچ، ئىرادىلىك
لۇپ قېلىشتى. ئىمدەك تىلك تاققا چىقىش، يېنىپ تۇرغان ئوت دېڭـ
غا كىرىش توغرا كەلسە، ئۇلارنى تەمتىرەپ ئارقىسىغا قارارمىكىن، دەپ
ېچكىم گۇمان قىلمايتتى.
— «گاڭ ئادەم، ھەقىقى گاڭ ئادەملەر، — دەپ ئويلايتتى جاۋ تيەن
ەشمىدىكىلەرگە زوقمەنلىك بىلەن خوشال نەزەر تاشلاپ، — دەل مۇشۇ-
لار — گاڭدىن قۇيۇلغان باتۇرلار. قىزىلتاغنىڭ ئەزىمەت يېڭى ئەۋلاتلىرى.
مۇنداق جاسارەتلىك باتۇرلار ئالدىدا، مۇنداق ئۇلۇقۋار غايىلىك
باتۇرلار ئالدىدا قارلىق تاغنىڭ باش ئېگىپ تىز پۈكۈشتىن باشقا چارىـ
ى يوق......»

سمەيلەن قۇرام ئاشلارنى بەت - چەت قىلغۇچى ماھىرلاردىن بولۇپ قالدى.
ئوت ئالدۇرغۇچى پىلتىنىڭ يېپى ئۇلىنىپ، ئوت يېقىلىدىغان شوي-
نى سادىق قولىغا ئالغاندا، ھەممەيلەن تەشمىنىڭ ئېغىزى تەرەپكە مېگىشتى.
ادىق ئوزىدىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان كىشىلەرگە قاراپ - قاراپ
يۇپ، سەرەڭگىنى چاقتى - دە، تەشمە ئېغىزى تەرەپكە قاراپ ئوقتەك
نىلدى.
تەشمە ئېغىزى ئادەملەر بىلەن تولغان ئىدى. بۇ قېتىمقى پارتلىتىش
دىنقى قېتىمدىكىگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى ھەممە كىشى بىلەتتى. ئۇنىڭغا
لىتىلگەن دورىنىڭ مىقتارى كوپ، نىشانىنىڭ ھەجمى چوڭ ئىدى
بەلكى ئۇ سىناق ئۇستىدىكى «تاش مىنا» پارتلىتىشى ئىدى. جاۋ تيەن
ئىمگە قارىدى، ۋاقىت بولسا ئوتۇپ كېتىۋاتاتتى. جاۋ تيەن كوينەكچان
ۋۇۋىلىپ تەشمە ئىچىگە ھاياجان بىلەن قاراپ تۇرغان سادىققا ئۇزىنىڭ
ىتە جۇۋىسىنى يېپىپ قويدى. دەل شۇ مىنۇتتا تاغلار سىلكىنىپ، گۇل-
رلىگەن ئاۋاز ئەتراپنى قاپلىدى.
— ئاتوم بومبا! بىزنىڭ ئاتوم بومبا! — دەۋەتتى توختى خوشاللىق-
ن سەكرەپ.
تەشمە ئىچىدىن قاپقارا ئىس - تۇتەك بورانلىق كېچىدىكى چاپقۇر
ۇتەك ھۇررەك بولۇپ ئېتىلىپ چىقتى ۋە ئوزى بىلەن بىللە تونۇش
را پۇرىقىنى ئېلىپ چىقىپ، باھار شامالىرىغا ئەگىشىپ، يىراقلارغا
يلەپ كەتتى. سادىق مۇرىسىدىن كالتە جۇۋىسىنى ئېلىپ تاشلىدى - دە،
شمە ئىچىگە قاراپ ئېتىلدى. لېكىن جاۋ تيەن ئۇنىڭ كەينىدىن قۇچاقلاپ
تۇۋالدى:
— بىرئاز سەۋرى قىلىڭ، ئىس تارقىسۇن......
ئىس - تۇتەك توختاپ، تەشمە يولى سۇزۇلۇشكە باشلىغاندىن كېيىن،
ابىر، جاۋ تيەن، سادىقلار تەشمە ئىچىگە يۇگۇردى. ئۇلار بۇ سىناقنىڭ
ەتىجىسىنى كورۇشكە ئالدىرايتتى. لېكىن تەشمىنىڭ تورى يەنىلا
ىس - تۇتەك، ھېچنىمىنى كورگىلى بولمايتتى، كىمدۇ قول چىرىغىنى
اقتى، جاۋ تيەن توك سىمىغا يۇقۇرى ۋولتلىق لامپۇچكىنى ئۇلىدى ۋە
ىردىن ھەممە نەرسە ئايان بولدى: پارتلىتىش — «تاش مىنا» چە

سابىر قولىدىكى چاي قۇيۇلغان چىنىنى جاۋ تيەنگە سۇنۇپ تۇرۇپ، دورا قاچىلانغان توشۇكنى بېكىتىۋاتقان سادىققا دېدى:

— سادىق، باشلايمىزمۇ؟

— باشلايلى، ھەممىسى پۈتتى، — دېدى سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ، — قېنى ئۇكام ئابلىكىم، پىلتاگنى ئەپكەل، توختى، بول كىيىك، ماۋۇ سايمانلارنى يىغىشتۇر......

شۇنىڭ بىلەن پارتلىتىش تەييارلىقى باشلىنىپ كەتتى. پارتلاتقۇچىلار گۇرۇپپىسىدىكى ياش يىگىتلەر تەشمە ئىچىدە دەسلەپ پارتلىتىش ئېلىپ بارغاندا، بىرئاز خەۋپسىرەپ تەمتىرەيتتى ۋە جاۋ تيەننىڭ ئوزى بىۋاستە قول سېلىپ، خىيىم - خەتەرنى ئوز ئۇستىگە ئېلىشقا توغرا كېلەتتى. دەسلەپ بىر قېتىملىق پارتلىتىشتا جاۋ تيەن ھەممەيلەننى تەشمىنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋېتىپ، ئوزى تەشمە ئىچىدە قالدى. باشقىلار جاۋ تيەن كەينىمىزدىن چىقار، دەپ ئويلاشقان ئىدى. لېكىن ئۇ چىقمىدى. ئەكسىچە پارتلاش ئاۋازلىرى سىرتقا چىقتى. سابىر، سادىقلارنىڭ باشلىرىدىن مۇزدەك تەر چىقىپ، ئەنسىرەپ، تەشمىنىڭ ئىچىگە ئوقتەك ئېتىلىپ كىردى. جاۋ تيەن ساق ئىدى ۋە قاپقارا تۈتەك ئىچىدە قول چىرىغىنىڭ نۇرى بىلەن پارتلاش مەيدانىنى تەكشۈرۈپ يۈرەتتى. سابىر كۆيۈنگەن ھالدا: «يولداش جاۋ تيەن، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز، ئەگەر بىرەر خەتەر يۈز بەرسە قانداق بولىدۇ؟» دېدى. «ھېچگەپ يوق، ھېچگەپ يوق، — دېدى جاۋتيەن، — مەن يەرگە چاپلىشىپ يېتىۋالدىم، تاشلار ئۇستۇمدىن ئۇچۇشتى. ئوزىڭىز بىلىسىز، بىزدە پارتلاش پەيدا قىلغان سىلكىنىشنى ئولچەيدىغان ئەسۋاپ يوق، مەن بۇ سىلكىنىشنى مولچەرلەپ كورۇش ئۇچۇن شۇنداق قىلدىم، ئەگەر دورىنىڭ قاچىلىنىشى بەك كوپ بولۇپ، سىلكىنىش چوڭ بولسا، تەشمىنىڭ ئىچىدە باشقا ئاۋارىچىلىق بولۇشىمۇ مۇمكىن» دېدى. سابىر ئۇنىڭغا دىققەت قىلىش لازىملىقىنى، ئىككىنچى قېتىم ھەرگىز مۇنداق قارامىلىق قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى، جاۋتيەن رازى بولۇپ رەخمەت ئېيتتى. ھازىر بولسا ئۇ ۋەقە ئوتكىنىگە ئىككى ئايدىن ئاشتى. ئەمىلىيەت داۋامىدا ياشلار بۇ ئىشنىڭ كوزىنى بىلىۋالدى، ئوزلىرى لايىھىلەپ، ئوزلىرى ياساپ، ئوزلىرى سىناق قىلىپ،

پەقەت كىشىلەرنىڭ ئارقىسىدا — يورۇق چۈشمىگەن بۇلۇڭدا بوينىنى سوزۇپ تۇرغان قاسملا كوزلىرى ئالا-چەكمەن بولۇپ، تېنىگە تىترەك ئولىشىپ، «غىپپىدا» ئارقىسىغا ياندى......

شۇ كۈنى كەچتە تۇراخۇننىڭ گەمىسىدە يېگىيەر دادۇي داڭجىبۇ-سىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى بولدى. يىغىندا جاۋ تيەننىڭ تەكلىۋىگە ئاساسەن، كۈنسېرى كۆپىيىۋاتقان «تاش توساق» لارغا قارشى كۆرەش چارىلىرى، تېخنىكىلىق مەسىلىلەر مۇزاكىرە قىلىندى. ئاندىن، سابىر-ئاساسلىق مەسىلە قىلىپ، «تاش توساق» لارنىڭ كۆپىيىشى مۇناسىۋىتى بىلەن بەزى كىشىلەردە «پەيدا بولغان» ئۈمىتسىزلىنىش، تەشمە ئىچىدىكى كۆرەشنىڭ نەتىجىسىدىن گۇمانلىنىش كەيپىياتلىرى ئۈستىدە توختالدى: «بەزى ئىدىيىۋى مىكروپلارنىڭ قوشۇننى پارچىلاش، تەۋرىتىش تەسىرىگە سەل قارىغىلى بولمايدۇ، سىياسىي-ئىدىيىۋى خىزمەت كۆپچىلىكنى مۇستەھكەم ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ئاساسى» دەپ كۆرسەتتى... يىغىن بىر ئېغىزدىن پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرىنى ۋە مىنبىڭلارنى تايانچ قىلىپ، بارلىق ئەزالارنى «ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلىپ، ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشكە سەپەرۋەر قىلىش توغرىسىدا» قارار قوبۇل قىلدى. جىزبۇ ۋېيىۋەنلىرى ئۆز ئارا خىزمەت تەقسىم قىلىۋېلىپ، ھەرقايسى چېدىر-گەمىلەرگە يۈرۈپ كەتتى......

2. قار-مۇزلار ئىچىدە

جاۋ تيەن كېيىنكى ئۈچ كۈن ئىچىدە تەشمە ئىچىدىن چىقمىدى. ئايىغا-قايىغا سىناق قىلىنىپ مۇكەممەللەشتۈرۈلگەن «تاش مىنا» چە پارتلىتىشنىڭ ئاخىرقى نەتىجىسىدىن تولۇق قانائەت ھاسىل قىلغاندىن كېيىن، بىر كۈنى قۇرۇلۇشچىلارنىڭ تاماقخانىسىدىن بىرقانچە نان ئېلىپ خالتىسىغا سالدى-دە، زەيتۇنەملەر كۆرەش قىلىۋاتقان تاغ ئارقىسىدىكى قۇرۇلۇش تەرەپكە قاراپ كەتتى.

ئۇ توپ-توغرا كېسىپ ئوتۇلسە يېرىم كىلومېتىرغا يەتمەيدىغان

پارتلىتىش — مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغان. تەشمە يولىنى توسۇۋالغان چوڭ
قۇرام تاش پارە - پارە بولۇپ، چاك - چېكىدىن بوسۇلۇپ، ھەممە يەر
تاش پارچىلىرى بىلەن تولۇپ كەتكەن ئىدى.

لېكىن... لېكىن. پارتلىتىلغان قۇرام تاشنىڭ كەينىدە — ئىلگى
رىلەش يولىنىڭ دەل ئۇزىدە يەنە بىر قۇرام تاش خۇددى دات باسقان
ساپال كۇپتەك مەيدىسىنى چىقىرىپ كەپلىشىپ تۇراتتى. ئۇ خۇددى تۇگ
مەن تېشىدەك ئوتتۇرىسى ئىگىز، ئەتراپى تەكشى پەس بولۇپ، تەشمىنىڭ
توردە «بىرنى پارتلاتساڭ، ئەمدى مەن تەييار» دېگەندەك كېرىلىپ
تۇراتتى.

قۇرام تاشنىڭ كەينىدىن يەنە بىرچوڭ قۇرام تاشنىڭ پەيدا بولۇشى
كۈتۈلمىگەن ئېغىر، مۇشكۇل سىناقنىڭ سىگنالى ئىدى. ھەممەيلەن نىمە
قىلىشنى بىلمەي بىر مىنۇتچە تىمتاس تۇرۇشتى - دە، يانغان كوزلىرى
بىلەن سابىرغا قارىدى.

سابىر بىر قولىنى تۇراخۇننىڭ مۇرىسىگە ئېلىپ، جاۋ تيەننى قولتۇق
لىغان ھالدا تەشمىنىڭ تورىگە سىنچىلاپ قاراۋاتاتتى.

— نىمە چارە...، — دېدى ئۇ سالماقلىق بىلەن قەددىنى تىك
كوتىرىپ، — قۇرام تاش تاكى «سۇلۇق جىلغا» غا قەدەر ئالدىمىزنى
توسسىمۇ، بىز مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئىككى بىلىگىمىزگە تايىنىپ، تاش قور
غىنىنى بىر - بىرلەپ يەپ تۈگىتىمىز. قۇرام تاش ھەرقانچە چوڭ
جاھىل، بەغەرەز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بەربىر تاش. تاش — تاشلىغىچ
تۇرۇۋېرىدۇ. بىز بولساق تۇرۇۋەرمەيمىز، بەلكى تەجرىبىلەرنى يىغىپ، ئىلگىرى
ئالغا قاراپ ھەركەت قىلىمىز.

— توغرا، — دېدى تۇراخۇن قولىغا جوتۇنى ئېلىپ، — بىز تەشمە
يولىنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق قۇرام تاش بولۇشىنى مولچەرلىشىمىز، ھەرگىز
ئۇزى شىلدىرلاپ چۈشىدىغان شېغىل چىقىپ قالارمىكىن دەپ تەلەي
سىنىماسلىغىمىز لازىم......

تەشمە ئىچىدە ھەركەت بىردىن جانلىنىپ كەتتى. جوتۇ - گۈرجەكلەر
ئىشقا چۈشتى، لوملار پارچىلانغان، يەرگە قىرىچە پېتىپ تۇرغان تاشلارنى
قومۇرۇپ چىقىرىشقا باشلىدى. غالتەك، ئەپكەشلەر قاتناشقا كىرىشتى

؛ غايەت زور پوتەي تاشلارنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈنچىۋالا ئوڭـاي
لىمغاچقا، ئۇلار ئاخىر، ھازىرچە گىرانىت تاشلارنى ئۆز ھالىچە قالدۇ-
ـاپ، ئۇستەڭنى چېپىۋېرىشنى قارار قىلىشتى.

جاۋتيەن قېزىلىۋاتقان ئۇستەڭ ئىچىدىن كېتىۋېتىپ، قار - مۇز
ـەن گىرەلىشىپ جەڭ قىلىۋاتقان ئايدىڭكول دادۇيىنىڭ ئەزالىرى
ـەن ئادىتى بويىچە دوستانە چاقچاقلىشىپ كورۇشتى ۋە زەيتۇنەمنى سورىدى.

زەيتۇنەم بۇ چاغدا «مۇز كولى» دە ئىدى.

«مۇز كولى» — بۇ قۇرۇلۇشچىلار بەرگەن نام، ئېيتقاندەك، ئىك-
ـم تىزما تاغ ئارىسىغا جايلاشقان بۇ كەڭ بوشلۇق ياز بويى قارلىق
ـدىن ئېرىپ چۈشكەن سۇ بىلەن لىپمۇ-لىق تولۇپ كوكۈش ئەينەكتەك تىنىق
ـخىل رەڭدە يالتىراپ تۇراتتى. ئەتراپىدا ياپ - يېشىل قارغاي ۋە يەر
ـرلاپ ئوسكەن ئارچىلارنىڭ شولىسى تىنىق سۇ ئىچىدە لەشتەك ئېنىق
ـرۇنۇپ تۇراتتى. قىشتا بۇ ئەھۋال يوق. سۇ گويا قوغۇشۇندەك ئۇيۇپ
ـپ - كوك مۇزغا ئايلىنىپ كېتەتتى. بۇ كەڭ مۇزلۇق ۋادا قىزىلتاغ
ـشمىسىدىن ئوتكۈزۈلىدىغان سۇنىڭ توپلىنىدىغان «پۇنكىتى» ئىدى.

جاۋتيەن زەيتۇنەمنى «مۇز كولى» نىڭ ئايىغىدا دومبا سوقۇۋاتقان
ـرۇلۇشچىلار يېنىدىن تاپتى. بۇ چاغدا زەيتۇنەم يېشىل تىۋىت ياغلىـ
ـنى قىرغىز قىزلىرىدەك بېشىنىڭ بىر چېتىگە ئەپچىل قىلىپ تېڭىۋېلىپ،
ـتۇچى يىگىتلەر ئۇرۇپ چۈشۈرۈۋاتقان مۇز چىقىندىلىرىنى گۇرجەكتە
ـرەۋاتقان ئىدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى كۈچەپ ئىشلىگەنلىكتىن بولسا كېـ
ـك، ئانارەدەك قىزارغان، پىشانىلىرىدا سۈزۈك تەر تامچىلىرى مەرۋايىتتەك
ـلتىراپ غۇژمەكلىشىپ قالغان ئىدى. مۇنداق سۈزۈك تەر ئىزغىرىن
ـوغاق شامالنى پەسەن قىلماي، قار - مۇزلارنى ئۆزىنىڭ ئەمگەك جۇش-
ـنلۇغى بىلەن ئېرىتىۋاتقان كوپلىگەن ئايدىڭكول قىز - يىگىتلىرىنىڭ
ـگلايلىرىدىمۇ يالتىرايتتى.

زەيتۇنەم ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان جاۋتيەننى كورۇپ، يىراقتىن
ـالام بەردى:

— قانداق، يولداش جاۋتيەن، تازىمۇ چارچىغانسىز، سۇۆك مىي
ـەلمىدىمۇ؟

بۇ يولدا گىرەلىشىپ كەتكەن قاتمۇ - قات تاغ تىزمىلىرىدىن ئەگىپ ئۆتۈپ، كىچىك تۈپىلىكلەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، تىك، ئىگىز قىيا تاشنىڭ ئۈستىگە چىققاندا، قۇياش نەيزە بويى ئۆرلىگەن ئىدى. جاۋتيەن قىيا تاش ئۈستىدە تۇرۇپ، قىزىلتاغ باغرىدا چەبدەسلىك بىلەن ھەركەت قىلىپ يۈرگەن قۇرۇلۇشچىلارغا، ئاقىرىپ كۆرۈنگەن چېدىر - گەمىلەرگە، تاش ئۈستەڭگە ۋە يىراق مەھەللە دەرەخلىرىنىڭ ئايىغىدا قىشچە ئۆزلەشتۈرۈلگەن، سەرەڭگە قېپىدەك كۆرۈنگەن تاختا - تاختا يېڭى ئېتىزلارغا چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن بىرنەچچە مىنۇت تىكىلىپ قارىدى - دە، ئاندىن تاشتىن - تاشقا سەكرىلىپ، يولغا كەتتى.

«سۇلۇق جىلغا» قۇرۇلۇشىنى «تاغ ئارقىسىدىكى قۇرۇلۇش» دەپمۇ ئاتايتتى. سۇلۇق جىلغىنىڭ شارائىتى قىزىلتاغ باغرى ۋە تەشمە ئېچىدىكى ئىش ۋەزىيىتى بىلەن كۆپ جەھەتتىن ئوخشىمايتتى. ئەتىگەن - كەچتە قار ئۇچقۇنلىرى بىلەن ئاقۇش تۇمانغا ئايلانغان شىۋىرغان ھەممە يەرنى ساپالدەك قاتۇرۇۋېتەتتى. قۇياش نۇرى تىك چۈشۈپ ھاۋا ئىللىغاندا بولسا، ئىش ئورنىنىڭ ھەممە يېرى چىلىق - چىلىق ھۆل چىلىك بولۇپ كېتەتتى. ئۇ يەردە ئىشلىنىدىغان ئىشنىڭ كۆلىمى ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ، لېكىن قىزىلتاغ تەشمىسى ئېغىزلىنىپ چىقىشى مولچەرلەنگەن تاغ قولتۇغىدىن قارىلىق تاغ سۈيى توپلىنىپ كۆك مۇزغا ئايلانغان ھازىرقى «مۇز كۆلى» گىچە بىر كىلومېتىردىن كۆپرەك ئۇزۇنلۇقتا ئۈستەڭ قېزىلىشى كېرەك ئىدى. بۇ ئۈستەڭ ئۈچۈن ياسىلىدىغان قاش - تىرگەن تەبىەتنىڭ ئۆز مەرھەمىتى بويىچە «تەييار» بولسىمۇ، لېكىن سۇ يولنىڭ ئون نەچچە يېرىدە قاچاندۇ بىر چاغلاردا يۈز بەرگەن يەر تەۋرەشتە تاغ ئۈستىدىن غۇلاپ چۈشكەن ئۇيدەك - ئۇيدەك قۇرام-گرانىت تاشلار ئۈستەڭنى قاپ بەلدىن توسۇۋالغان ئىدى.

«گرانىت توساق» مەسىلىسى ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىن، سابىر بىلەن جاۋتيەن بىرنەچچە قېتىم مۇشۇ يەردە بولدى. ئۈچ تەرەپ بىرلەشكەن تېخنىكا - تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ مەخسۇس مۇزاكىرىسىنى ئوتكۇزدى بەزى چارىلەرنى تەتبىقلىدى. قانداقلا بولمىسۇن بۇ قۇرام تاشلارنى بىر تەرەپ قىلىش كېرەك ئىدى. بىراق، نەچچە ئون توننا كېلىدىغان

جاۋتيەن زەيتۇنەمنىڭ پىكرىنى مۇلاھىزە قىلىپ تۇرۇپ ئاڭلىدى.

— چاۋار شۇجى ھازىرمۇ تەشمە ئىچىدە قالدى، — دىدى جاۋتيەن ئويلىنىپ تۇرۇپ، — مەن چاۋار شۇجىنىڭ پىكرى بويىچە بۇ يەرگە كەلدىم. ئەزالار تەكلىپ قىلغان بەزى چارىلەرنى قىرغاقتا تۇتۇشۇپ كەتكەن قۇرام تاشلارغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. لېكىن، تېخنىكا - تەتقىقات گۇرۇپپىسى مۇنداق جاھىل قۇرام تاشلارنى ئېزىپ تاشلاشنىڭ يەنە بىر ئۇسۇلىنى سىناق قىلىپ غەلىبە قىلدى، — جاۋتيەن تەشمە ئىچىدە قۇرام تاشلارنىڭ كۆكۈم - تالقىنىنى چىقىرىۋەتكەن «تاش مىنا» چە پارتلىتىش ئۇسۇلىنىڭ نەتىجىسىنى سوزلەپ بەردى، — بۇ ئۇسۇلنىڭ رولى چوڭ بولۇۋاتىدۇ. توختىلار ئۇنى «بىزنىڭ ئاتوم بومبا» دەپ ئاتايدۇ. چاۋار مەتقۇل تەكلىپ بەردى. سابىر ئوزىنىڭ ماھىر پارتلاتقۇچىلىرىدىن بىر-نەچچىنى بۇ يەرگە ئەۋەتمەكچى. بۇ مەسىلە شۇ چاغدا ھەل بولىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن زەيتۇنەم «مۇز كولى» نىڭ ئۇستەڭ پۇتكىچە بولغان ئارىلىقتىكى توسمىسىنى تېزلىتىش تەدبىرىگە دائىر مەسىلە قويدى. جاۋتيەن بۇنىڭغا جاۋابەن سومكىسىدىن چاققانغىنا بىر خەرىتىنى ئېلىپ زەيتۇنەمگە ئۇزاتتى:

— توسما ۋاقىتلىق قۇرۇلۇش، مىنىڭچە، ئۇنىڭ كولىمى مۇشۇنچىلىك بولسىلا بولىدۇ، سىز يەنە بىر ئويلاپ كورۇڭ.

زەيتۇنەم خەرىتىنى قولىغا ئېلىپ ئۇزاق قارىدى ۋە نىمىنىدۇ ئېنىقلاپ سورىدى، ئاندىن:

— بۇ تولا بەلەن بوپتۇ، — دىدى رازى بولغان ھالدا، — سىز قايسى كۈنى بۇ توغرىلىق ھېچنىمە دىمەي كەتكەندىن كېيىن، بېشىمىز گاڭگىراپلا قالغان ئىدى. مانا ئەمدى ھەممە نەرسە ئايان بولدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىز مولچەرلىگەن ئالتەيۈز ئەمگەك كۈچىدىن يېرىمىنى تېجەپ قالغىلى بولىدىكەن......

ئىزغىرىن شامال پەسلەپ، ھاۋا ئاستا - ئاستا ئېچىلىپ كەتتى. كۇئېنلۇن تىزمىلىرى ئۇستىدىكى ئاپپاق قار، جىلغا ئىچىدىكى كوك مۇز-لار گويا بىر - بىرى بىلەن بەسلەشكەندەك، قۇياش نۇرىدا يالتىراپ چاقناشقا باشلىدى.

— ياق، چارچىغىنىم يوق. ھازىر ھەممە مۇشكۇلچىلىك سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلارغا چۈشكەن تۇرسا، مەن نىمە دەپ چارچايمەن، — دىدى جاۋ تيەن خۇشخۇيلۇق بىلەن.

جاۋتيەن زەيتۇنەم بىلەن كورۇشۇپ تۇرۇپ، دومبا ئۈستىگە تاش كوتىرىپ چىقىپ كېتىۋاتقان خۇشچاقچاق ئەر - ئاياللار ۋە ئەتراپتا مۇزلارنى چېقىپ، توڭلارنى قومۇرۇپ ئوستەڭ ھۇلىنى قىزدۇۋاتقان خوشال يىگىتلەر بىلەن كوز ئۇرۇشتۇرۇپ، باش لىڭشىتىپ سالاملاشتى، بەزىلىرى بىلەن قىسقا چاقچاق قىلىشتى. ئاندىن زەيتۇنەمگە قاراپ:

— سۇڭ مىينى تېخى كورمىدىڭىزمۇ؟ مەن سۇڭ مىينى جىڭخۇيىۇ چېدىرىدا قالدى دەپ يۇرسەم، ئاللىقاچان بۇ يەرگە كېلىۋېلىپ كىشىلەرنى داۋالاشقا كىرىشكەن ئىكەن، ھازىر سىزنىڭ چېدىرىڭىزدا قالدى، خوش ئوزىڭىزنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ — دىدى.

زەيتۇنەم كېيىنكى كۈنلەردىكى ئىشنىڭ ئەھۋالىنى سوزلەپ بەردى. داگۇبېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇلنىڭ كەلگەنلىكىنى، ئەزالار بىلەن بىرلىكتە ئىشلەپ، بىرمۇنچە ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلغانلىقىنى، كەچتە كادىر، تېخنىك، پېشقەدەم دىخانلارنىڭ بىرلەشمە كېڭەششىنى ئوتكۇزگەنلىكىنى، كېڭەشتە پايدىلىق مەسلىھەتلەر بولغانلىقىنى ئېيتتى.

ئۇلار پاراڭلاشقاچ «مۇز كولى» نىڭ ئالدىنى توغرا توساپ ياسىلىۋاتقان دومبا ئۈستىگە قاراپ ماڭدى. بۇ يەردە زەيتۇنەمنىڭ دادىسى ھامۇتاخۇن ۋە مۇسا دۇيجاڭ، ئايىمگۇللەر دومبىنىڭ ئالدى تەرىپىگە تاش تىزىۋاتاتتى.

— ھازىرقى ئاساسىي مەسىلە، — دىدى زەيتۇنەم، — يەنە ھېلىقى چوڭ قورام تاشلار مەسىلىسى بولۇپ قالدى. چاۋار مەتقۇل ئوتكۇزگەن كېڭەشمىدە ئىككى خىل تەكلىپ ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بىرسى قورام تاشلارنى ئوز ھالىچە قالدۇرۇپ ئوتۇپ كېتىش؛ يەنە بىرسى قورام تاشلارنىڭ ئاستىدىن تەشمە ئوتكۇزۇش، لېكىن بۇ پىكىرلەرنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن پىلانىدىكى ۋاقىتنى، ئەمگەك كۈچىنى ئەڭ كېمىدە يەنە بىر ھەسسە ئاشۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. چاۋار مەتقۇلنىڭ پىكرى بويىچە بىز تېخى ئاخىرقى قارارنى چىقارمىدۇق.

بۇرۇنقىدەك ئويناق ئىدى. بېشىدا شۇ ئاددى ھەربىچە شەپكە، بوينىدا قىزىل يوللۇق ئاق لوڭگە، ئۇستىدە ئىشچام كالتە جۇگا بار ئىدى ۋە كۈلۈپ تۇراتتى.

زەيتۇنەم سۇك مېينىڭ قولىنى تۇتۇپ:

— ئېيتقىنا، بۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان نىمىشقا بۇ يەرگە كەلمىدىڭ، — دېدى كۈلۈپ.

— سېغىندىڭمۇ؟

— سەن سېغىنمىدىڭمۇ؟

— مېنى دىسەڭمۇ شۇ يەردىن — سېنىڭ قېشىڭدىن كەتمىسەم دەيمەن، — دېدى سۇك مېي ۋە ئامراقلىق بىلەن زەيتۇنەمنىڭ بېشىنىڭ بىر چېتىگە تېگىۋالغان ياغلىقىنى ئىگىگىنىڭ ئاستىدىن ئۆتكۈزۈپ باغلاپ، مۇز چېقىندىلىرى يېپىشىپ قالغان چاچلىرىنى تۈزەپ تۇرۇپ، — ئۇزەڭ بىلىسەن، قىزىلتاغنىڭ ئۇ چېتىدىمۇ بىرنەچچە يۈز كىشى بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە سابىرلار ئىشلەۋاتقان تەشمە ئىچىگە كىرىدىغان بولساڭ، كارامەت جەڭ مەيدانى. ھايات - مامات جېڭى دىسەڭمۇ بولىدۇ، — سۇك مېي سابىرنىڭ قاپىقىنى تۈنۈگۈن بازغان زەربىدىن قاڭقىپ چىققان بىر تاش پارچىسىنىڭ يېرىۋەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەرمەكچى بولدىيۇ- ئېيتمىدى ۋە ئويلانغان ھالدا، — خوش، ئۆز ئەھۋالىڭچۇ؟ — دېدى.

— ئۆزەڭ كۆرۈپ تۇرۇپسەن، قار - مۇزلار بىلەن ئېلىشىۋاتىمىز، غەلىبە قىلىشقا ئىشەنچىمىز كامىل. تەشمە پۈتىسىلا بۇ يەردە مەسىلە چوڭ ئەمەس... — زەيتۇنەم سابىرلار ئىشلەۋاتقان تەشمە ئىچىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشكە تىرىشقاندەك بىرئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ ئېيتتى، — تەشمىدىكى ئىش بەك ئېغىرمۇ؟......

— ئېغىر، بەك ئېغىر... — سۇك مېي ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ قويدى، — تەشمىنىڭ ئىشى ھەقىقەتەن جىددى. ھولچىلىك ئىچىدە خېيىم - خەتەرگە قارىماي، جان تىكىپ ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ. سابىر بازغاننى يەرگە قويمىغىچە ھېچكىم ئىشنى توختاتمايدۇ. كۈندۈزى تۈگۈل كېچىسىمۇ تەشمىدە ئادەم بار...... يەنە كېلىپ، ساپلا قورام تاش چىقىۋاتىدۇ......

جاۋتيەن تەشمە ئىچىدىكى ئوتلۇق كۇرەش ۋە «تاش تۇساق» لارنى يېڭىش چارىلىرى ئۇستىدە بولۇنغان قارارلارنى سوزلەپ بەرگەندىن كېيىن، قولىغا جوتۇ ئېلىپ، دومبا ئۇستىدە ئىشلەۋاتقان ئەزالارنىڭ قېشىغا كەتتى، زەيتۇنەم بولسا ياغلىغىنى تۇزەپ، چورۇقلىرىنى قېقىپ، سۇڭ مېي بىلەن كورۇشۇش ئۇچۇن چېدىر تەرەپكە ماڭدى.

سۇڭ مېي تىببى پۇنكىت قىلىنغان چېدىر ئىچىدە، زۇكام بولۇپ قالغان، قوللىرىنى قىرلىق تاشلار كېسىۋەتكەن كىشىلەرگە دورا بەرگەچ ئۇلارغا ئوزلىرىنى ئاسراش، ئىمكان بار دەم ئېلىش توغرىسىدا مەسلىھەت بېرىۋاتاتتى. بەزىلەر بولسا سۇڭ مېي بەرگەن دەم ئېلىش ئىسپىراپكىسىنى ئىككى قوللاپ خوشال ئالاتتى ـ دە، يانچۇغىغا سالاتتى ۋە سۇڭ مېيدىن رازى بولغان هالدا قوللىرىنى مەيدىسىگە ئېلىپ:

ــ رەخمەت سۇڭ مېيخان، مەن بۇ يەرگە دەم ئېلىش ئىسپىراپكىسى ئېلىش ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى زەيتۇنەمنىڭ «بۇ نىمە قىلىش، دەرهال دوختۇرغا كورۇنۇڭ، قولىڭىزنى تاڭدۇرۇۋېلىڭ» دەپ قوغلىغانلىغى ئۇچۇن كەلگەن. دەم ئېلىش دىگەننى قۇرۇلۇش تۇگىگەندە خالىغانچە قىلىۋالىمىز، ــ دەپ كوزلىرىنى قىسىپ قويۇپ، خوشاللىق بىلەن ئىش ئورنىغا كېتەتتى.

مۇنداق چاغدا سۇڭ مېي قاشلىرىنى هىمىرىپ:

ــ كوردۇڭلارمۇ، مەن دوختۇر بولسامۇ، قىلچىلىك هوقۇقۇم يوق، نىمىشقا ئۇلار ئوزىگە كويۇنمەيدۇ؟ ــ دەيتتى.

ــ كويۇنىدۇ، سۇڭ مېيخان، كويۇنىدۇ، ــ دەيتتى باشقىلارمۇ، ــ هازىر ئىش زورۇر، قاتتىق بەل تىكىپ ئېلىشىدىغان پەيت، هازىر ئەزالار قار ـ مۇزغا قارشى ئوت بولۇپ كېتىۋاتسا، كىمنىڭ دەم ئېلىپ ئىسسىق چېدىردا ياتقۇسى كېلىدۇ، هەر هالدا هىممىتىڭىزگە رەخمەت، ــ دەپ ئۇلارمۇ دورىسىنى بەلۋېغىغا تۇگۈپ، ئالدىراپ ئىش ئورنىغا كېتەتتى......

زەيتۇنەم سۇڭ مېي بىلەن مەكزىنى مەكزىگە يېقىپ، دوستلارچە چاقچاقلىشىپ قۇچاقلىشىپ كورۇشتى ۋە ئۇنىڭ بەللىرىدىن تۇتۇپ سىلىپ سالدى. سۇڭ مېي بىرئاز ئورۇقلاپ قالغان بولسىمۇ، كوزلىرى شۇ

قاسىم قانداق تەسادىپى پەيدا بولغان بولسا، شۇنداق غايىپ بولدى.

لېكىن، كەچقۇرۇن قاسىمنىڭ ئانا جىمەت ئىككى تۇققىنى بىلەن ئىشتىن زارلاپ يۇرگەن ئاقنانچى بىر يىگىت چاپىنىنىڭ پېشىنى قېقىپ ئۇزىچە: «بىز كېتىمىز! بۇ ئىشتىن ھېچبىر نەتىجە چىقمايدىكەن» دەپ غەۋغا كوتەردى، كىشىلەر يىغىلدى. ئىش بىر پەسكە توختىدى. ھېلىقى بىكار تەلەپ يىگىت بولسا «كېتىمىز، كېتىمىز!» دەپ جىنى چىققىچە ۋاقىرايتتى.

زەيتۇنەم ئاكا-ئۇكا تۇققانلارغا قارىدى. ئۇلارنىڭ بىرى ئىگىز، ئورۇق كەلگەن چوقۇر ئادەم بولۇپ، ئۇششاق ئىلىم-سېتىم بىلەن ئۇغۇللىنىدىغان كونا ھايانكەش ئىدى. يەنەبىرسى بولسا دادۇيدە ئۇرۇشقاقلىق بىلەن داڭ چىقارغان بىر نىمە ئىدى.

— كېتەمسىلەر؟ — دىدى زەيتۇنەم ئۇلارغا قاراپ.

— كېتىمىز! زادى كېتىمىز! — دىدى ھېلىقى ئاقنانچى ياش يىگىت كولەيگەن ھالدا ئالدىغا چىقىپ.

— نىمىشقا كېتىسىلەر؟

— كېتىمىز، تاغنى تېشىپ ئوتكىلى بولمىسا، بۇيەردە ئوستەڭ چاپقاننىڭ نىمە پايدىسى بار...، — دىدى ئاكا-ئۇكا تۇققانلار.

— سىلەر تەشمىنى بېرىپ كوردۇڭلارمۇ؟

— بىز كورمىسەكمۇ ... — دۇدۇقلاپ تۇرۇپ قالدى ئۇلار.

— خوش، ئەمسە كىم كورۇپتۇ؟

— ....

شۇنىڭ بىلەن ئەزالار ئوتتۇرىسىدا مۇنازىرە قوزغىلىپ كەتتى. كىمدۇ بىرى غەزەپلىنىپ: جۇرئەتسىزلىك، قورقۇنچاقلىق قىلغان بىلەن ھېچ ئىش ئەمەلگە ئاشمايدۇ، — دىدى. ئوتتۇرا ياشلىق بىر كىشى يۇيگۇرۈك بوۋاينى تىلغا ئېلىپ: بىز يۇيگۇرۈك بوۋايچىلىك بولالمايمىزمۇ، — دىدى. يەنە بىرمۇنچە ئەزالار داجەي قەھرىمانلىرىنى تىلغا ئېلىپ، — بىز بۇيەرگە دەل مۇشۇ جاپالىق ئىشلار بىلەن ئېلىشىش ئۇچۇن كەلگەن، ئارقىغا چېكىنىش نومۇس، غەلىبە قىلمىغىچە قايتمايمىز، دىدى. ئاندىن ئۇلار ھېلىقى ئاكا-ئۇكا تۇققاندىن تەشمىنى تېشىپ ئوتكىلى بولمايدۇ، دىگەننى نەدىن ئاڭلىغانلىقىنى سۇرۇشتۇرۇشكە باشلىدى.

— ساپلا قوْرام تاش؟!

— شۇنداق، ساپلا قوْرام تاش، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى... بۇ ئەھۋال بەزى ئايرىم كىشىلەرنى ئۈمىتسىزلەندۈرۈپ قويدى. ھەتتا ئىش ئورنىدىن قېچىپ كەتكەنلەرمۇ بولدى. سابىر «يامان ئادەملەرنىڭ پۈرسەتپەرەستلىك قىلىپ، قوشۇنىمىزنى پارچىلاپ، ئىشنى ئاخىستىپ قويۇشىدىن ھوشيار بولۇش كېرەك» دەيدۇ. ئىككى كۈندىن بېرى چوڭ-كىچىك يىغىنلار بولدى. چوڭ پىيەن، ئىرادە بىلدۈرۈش دازىباۋلىرى ھەممە گەمە - چېدىرلارنىڭ ئالدىغا چاپلاندى. تومۇر بوۋا، سىبلىماخۇنىكامغا ئوخشاش كونا كەمبەغەل دېخانلار بىرلىشىپ يازغان بىر دازىباۋدا «كۆ-كرۇم - تالقان بولۇپ كېتىشكە رازىمىزكى، قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئېلىپ كەلمىگىچە، كۈرەشتىن ھەرگىز چېكىنمەيمىز» دېيىلگەن. مۇنداق قەتئىي ئىرادىلىك دازىباۋلار ناھايىتى كوپ. قاچقانلار — بىرنەچچە قورقۇنچاق، ئىش خوشياقماسلار. ئەزالار ئۇلارنى «جىژىسۇ» دەپ مەسخىرە قىلىشتى. ھەرقايسى شياۋدۇي ھەم زەربىدار دۈيلەرمۇ كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ، غەلىبىنى چوقۇم قولغا كەلتۈرىمىز، دەپ قارار قوبۇل قىلدى......

— ئىش ئورنىدىن قېچىش...— زەيتۇنەم سۆزنىڭ مېيىنىڭ سوزىگە قۇلاق سېلىپ تۇرۇپ، تۈنۈگۈن چۈشتىن كېيىن بۇ يەردە بولۇپ ئۆتكەن كىچىككىنە بىر ۋەقەنى ئەسلىدى:

تۈنۈگۈن چۈشتىن كېيىن قاسىم تەسادىپى پەيدا بولۇپ قالدى ۋە زەيتۇنەمنىڭ ئەتراپىدا يوقىلاڭ بىر ئىشلارنى بانا قىلىپ ئەگىپ يۈردى. قەيەردىدۇ بولغان چوڭ سۇ قۇرۇلۇشلىرى ئۈستىدە توختالدى، تېخنىكا تەرەققىياتىدىكى بەزى موجىزىلەرنى ھېكايە قىلدى، ئېيىنى تېپىپ ھىجايدى، ئالتۇن چىشىنى پاقىرىتىپ خوشامەت قىلدى. ھەتتا بۇكۈنلەردە كەم تېپىلىدىغان بىرنەچچەدانە چوڭ، ئالتۇن رەڭلىك ئېسىل چىپان نەشپۈتنى سوغا قىلدى. ئەپسۇس... بۇلاردىن ھېچبىر نەتىجە چىقمىدى. زەيتۇنەم بۇ گەپلەرنى رەسمىيەت ئۈچۈن ئاڭلىدى، نەشپۈتنى بولسا ئەشۇ يەردىلا باشقىلارغا تەقسىم قىلىپ بەردى ۋە ئىش ئورنىغا كېتىپ قالدى. قاسىم ئۇزىگە زەيتۇنەمنىڭ قارايدىغان كوزى يوقلۇغىنى ئوپ - ئوچۇق كوردى. ئاخىرىدا، ئىش شۇنداق بولدىكى،

كورگەندەك بولدى ۋە كەتمەن، گۈرجەك، جوتۇلىرىنى قولىغا ئېلىپ ئشقا كىرىشىپ كەتتى......
زەيتۇنەم قاپىقىنى تۈرۈپ، يەنە سۇك مېيغا قارىدى:
— ماگا قارا، سۇك مېي، بۇ قاسىم مۇشۇ كۈندە نىمە قىلىپ يۈرىدۇ؟ — دىدى.
— ۋاي تاگەي، هېچ بىلەلمىدىم بۇ ئادەمنى، — دىدى سۇك مېي، — قايسىبىر كۈنى چاۋار مەتقۇل شۇجى قاسىم بىلەن مۇشۇ چېدىردا يېرىم كۈندەك سوزلەشتى، ئۇنىڭغا تەربىيە بەردى، نىمىنىدۇ كېچىكتۈرمەي يېزىپ تاپشۇرۇشنى ئېيتتى، قاسىمنىڭ «نىيىتىم ياخشى ئىدى، ئويلىنىپ باقاي» دىگەن سوزىنى ئاگلىدىم. لېكىن بۇ قاسىمنىڭ بەزى ئىشلىرىنى هېچ چۈشىنىپ بولمايدۇ، غەلىتە ......
زەيتۇنەم گەپ قىلمىدى، هەتتا سۇك مېينىڭ كېيىنكى سوزلىرىنى ئاگلىمىغاندەك تۇراتتى. سۇك مېي:
— ئەتە جژخۇيبۇدا! يىغىن بولىدىكەن، قۇرۇلۇش يېتەكچىلىرىنىڭ هەممىسى قاتنىشىدىكەن، بىرەر جىددى مەسىلە قارالسا كېرەك، بارامسەن، — دىدى.
— قىچارسا، ئەلۋەتتە، بارىمەن، — دىدى زەيتۇنەم چېدىرنىڭ باغىچىغا يولىنىپ تۇرۇپ، ئۇ قوشۇمىلىرىنى تۈرۈپ جىددى ئويلانماقتا ئىدى.
سۇك مېي زەيتۇنەمنىڭ ئويچان بولۇپ قالغان كوزلىرىگە قارىدى:
— ساگا نىمە بولدى، زەيتۇنەم، خىيال سۈرۈپ قالدىگغۇ؟ — سۇك مېي شوخلۇق بىلەن چاقچاق قىلدى، — ئېيت، هازىرلا ئېيت، مۇشۇ تۇرۇقۇڭدا نىمە ئويلىدىڭ؟
— هېچنىمە.
— ياق، سەن ئويلاۋاتىسەن.
— ياق ئويلىمىدىم.
— ئويلىدىڭ، ئويلىدىڭ، هەممە يېرىڭ، كوزۇڭمۇ، يۈزۈڭمۇ، هەتتا بۇرنۇڭمۇ ئويلاۋاتقاندەك قىلىدۇ، ئېيت، نىمە ئويلاۋاتىسەن، بەلكىم سابىرنى ......

مۇنازىرە تازا قىزىۋاتقان چاغدا يەنە قاسىم پەيدا بولدى ۋە كېلىش-
تۈرگۈچى قىياپەتتە:
— مۇنازىرە قىلىش ياخشى نەرسە، لېكىن، پاكىت مۇنازىرىدىن
ئۈستۈن، ئەڭ مۇھىمى، ئۇستەڭنى چاپماي بولمايدۇ، ھەرھالدا بۇ تەرىپى مۇھىم،
ئەمما... — دەپ دۇدۇقلاپ تاماكىسىنى ئېغىزىغا ئېلىپ باردى.
— «ئەمما»، «ئەمما»، نىمە «ئەمما»؟، — غەزەپلەنگەن ئايىمگۈل يې-
رىلغان، قىرلىق تاشلار تىلىپ - تىلىپ قان چىقىرىۋەتكەن قوللىرىنى قاسىمغا
شىلتىپ - شىلتىپ تۇرۇپ ئېيتتى، — بىز داجەيلىكلەرنى ئۈلگە قىلىپ بۇ
كۆرەشكە ئاتلانغان، قىيىنچىلىق داجەيلىكلەرنى قورقۇتالمىغان، بىزمۇ قى-
يىنچىلىقتىن قورقمايمىز، سۇلۇق جىلغىنىڭ سۈپ - سۈزۈك سۈيىنى بوز
يەرگە ئېقىتماي تۇرۇپ، ھەرگىز كەينىمىزگە چېكىنمەيمىز، بۇيەردە ئەمما-
پەمما دەپ تۇرۇشنىڭ ھېچ ھاجىتى يوق ......
— ئايىمگۈل توغرا ئېيتتى، — دىدى مۇسا دۈيجاڭ ئىككى قىرلىق
جوتۇنى مۆرىسىگە سېلىپ تۇرۇپ، — بىز بۇ يەرگە ئۇسسۇل ئوينىغىلى
كەلمىدۇق، بەلكى ئىككى بىلىگىمىزگە تايىنىپ قارلىق تاغنى باش ئەگ-
دۈرگىلى كەلدۇق. بىز بىلىمىزكى، بىزنىڭ كوتىرىۋاتقىنىمىز بىر زەمبىل
شېغىل، بىر پارچە تاش ئەمەس، بەلكى سوتسىيالىزىم بىناسى ئۈچۈن كەم
بولسا بولمايدىغان زورۇر خىش، — مۇسا دۈيجاڭ ئاقنانچى ياش يىگىتكە
كۆزىنىڭ قۇيرۇغىدا قاراپ قويدى، — قارلىق تاغنىڭ شىۋىرغانلىرى
قورقۇنچاقلارغا قوش كورۇنىدۇ. لېكىن بىز قورقۇنچاق ئەمەس. بىز
ئىشقا بەل باغلىغان ئىكەنمىز، كەينىمىزگە ھەرگىز چېكىنمەيمىز. سەنمۇ
بىز بىلەن بول، كېتىمىز دىگەن گەپنى قىلما، بۇ — يىگىت ئادەم ئۈچۈن
نومۇس.......
بۇ چاغدا قاسىممۇ، ئاكا - ئۇكا تۇققانلارمۇ، ھېلىقى ياش يىگىتمۇ
كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنغان ئىدى. زەيتۇنەم قەددىنى تىك قى-
لىپ، سەكرەپ بىر قىيا تاشنىڭ ئۈستىگە چىقتى - دە، يالقۇنلۇق ئاۋاز
بىلەن سوز باشلىدى. ئۇنىڭ سوزلىرى كىشى قەلبىگە زور ئىشەنچ، ۋۇ-
جۇدىغا جاسارەت بېغىشلايتتى، ئەزالار ئۇنىڭ سالماق، جۇشقۇن، ئىنتا-
يىن قايىل قىلارلىق سوزلىرىدىن قارلىق تاغدىكى كۆرەشنىڭ غەلبىسىنى

سالدى ۋە: ئۆيلىنىپ باقاي، مېنىڭ نىيىتىم توغرا ئىدى. مەن ھېلىمۇ
مۇ قۇرۇلۇشنىڭ غەلىبە قىلىدىغانلىقىدىن گۇمان قىلمايمەن، دىگەنىدەك
بىر ئىملەرنى دىدى.

ئەمما ئۇنىڭ تەشمىنى تېشىپ ئۆتۈش مۇمكىنلىكىگە گۇمان قىلىشلا
مەس، بەلكى بۇ ئىشنىڭ بەربات بولىدىغانلىقىغا كوزى يېتىپ
الغاندەك ئىدى. كېيىنكى كۈنلەردە تەشمە قۇرام تاشلار كاساپىتىدىن
ۋخاپ قېلىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالغان ۋاقىتلارمۇ بولدى. بۇ مۇناسىـ
ەت بىلەن قاسىمنىڭ يوقۇرى - تۆۋەن قاتراشلىرى، بەزى ئاجىز، قورقۇنـ
چاق، دېلىغۇلدى بولۇپ يۈرگەن كىشىلەر بىلەن ھىد ئېلىشىشلىرى بىكار
ەتمىدى. بەزى ئايرىم كىشىلەر «بولدى، بۇ ئىشتىن ھېچ ئىش چىقمىدى،
ۇخۇمنى تاشقا ئۇرغاننىڭ پايدىسى يوق، تەشمىنىك قۇيرۇغى
ۇغا چىلاشتى، ئېسىڭنىڭ بارىدا ئېتىكىڭنى ياپ» دىيىشىپ، قۇرۇلۇش
ۇرنىدىن قېچىپ كەتتى. يەنە بەزىلەر ئارىسالدى بولۇپ، بىر مەزگىل
اراپ بېقىش كويىغا چۈشتى.

ئەمما، بۇنىڭ ئەكسىچە، قۇرام تاشلار تەشمە يولىنى قاپلاپ تۇرۇ-
الغانسىرى، كوپچىلىك ئەزالار قاسىمنىڭ نەزىرىدە تېخىمۇ جاھىللىشىپ،
ېچ ئەقىلگە سىغمايدىغان دەرىجىدە قەيسەرلىشىپ، بىكار ئاۋارە بولۇ-
اتاتتى. «ھەممىسى بىكار گەپ، تەشمە بەربات بولدى، — دەيتتى ئۇ
وڭلىدە، — قېپ - قىزىل ئاخماقتە، ئاخماق. تەشمە بەربات بولۇ-
انسا، غەلىبە تاڭ نۇرى كورۇنمەكتە، پات ئارىدا قارلىق تاغنىڭ سۇيى
ەشمە ئىچىدىن ئۆتۈپ بوز يەرنى ياشنىتىدۇ، دىيىشىدا تېخى. نەدىمۇ
ۇنداق ئاسان ئىش بولسۇن، ھېچ ئۇنداق ئەمەس! سابىر تېخى كورـ
دۇ، خەق نەق گېلىدىن بوغۇپ، "سەن بىزنى مۇشۇنداق ئايىغى چىقـ
ايدىغان ئىشقا باشلىدىڭمۇ؟" دەپ تۇتقاندا، ئاندىن ئاكاڭ سەركىنىڭ
الدىدا تىز پۈكمىگىنىڭنى كورەي......».

قاسىم بىر كۈنى، كەچلىك تاماقتىن كېيىن، تەشمە ئېغىزىدىن ئۈچ
يۈز مېتىر يىراقلىقتا بىرلغان بىر تىزما تاغنىڭ ئارىسىدىكى پارتلاتقۇچىلار
گۇرۇپپىسىنىڭ سىناق مەيدانىغا باردى. بۇ يەردە سابىر، جاۋ تيەن،
سادىقلار كەچلىك تاماقلىرىنىمۇ يىمەي، قۇرام تاشنى تەشمە تاملىرىغا

— ياقلا، مەن باشقا بىر ئىشنى......

— تۇنۇگۈن مەن تەشمە ئىچىدە سابىر بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدىم، — دىدى سۇك مېي.

— نىمىشقا ئۇرۇشسەن خەق بىلەن.

— نىمىشقا ئۇرۇشمايدىكەنمەن، سابىر تامامەن ئوزىنى ئۇنتۇپ قالدى، تاش تېگىپ قاپقىنى يېرىلىۋاپتۇ، نىمىشقا دىققەت قىلمايسىز، — دىدىم.

— سەن دوختۇرسەنغۇ، ئۇنداق بولغاندىكىن، خەق بىلەن ئۇرۇشماسلىقىڭ كېرەك.

— بۇ گەپ ئېيتقانىڭغا ياخشى. لېكىن، سەن سابىرنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ شۇنداق دەيسەن، راستمۇ؟

— سۇك مېي، بولار ئەمدى، سەن يەنە كوناچاقچىقىڭنىڭ ئۇچىنى چىقىرىشقا باشلىدىڭ ......

دوستلار يەنە بىرئاز تاتلىق، شىرىن چاقچاقلىشىۋالغاندىن كېيىن، قار-مۇزلار تەرەپكە كەتتى. سۇك مېينىڭ مۇرىسىدە تىببى ياردەم سومكىسى ئېسىغلىق ئىدى، زەيتۇنەم بولسا ۋاچىلدىتىپ مۇزلارنى دەسسەپ كېتىۋېتىپ: «بۇ قاسىم زادى نىمە قىلىپ يۈرىدۇ؟ تۇنۇگۈن ئۇ بۇ يەردە زادى نىمە شۇملۇقلارنى قىلدى - ھە؟» دىگەننىلا ئويلايتتى......

3. ئاتا سوزى

چاۋار مەتقۇل سوھبەتلەشكەندىن كېيىن، قاسىم سەگەكلىشىپ قالدى. داگۈيبي شۇجىسى ئۇنىڭغا دوق - پوپوزا قىلمىدى. پاكىتلار توغرىلىق ئېغىز ئاچمىدى، پەقەت يوروق ئىستىقبال تەرەپنى كورسەتتى. بىر گوڭشې كادىرى بولغان ئادەم كەمبەغەل دىخان، توۋەن ئوتتۇرا دىخانلار ئۇچۇن بىجانىدىل خىزمەت قىلىشى كېرەكلىگىنى، بۇ نۇقتىدا ئىككىلىنىشكە يول يوقلۇغىنى، ئۇنداق بولمىسا ئەزالار رازى بولمايدىغانلىقىنى، كىم تەرەپتە تۇرۇش، كىمنى قوللاش، كىمگە مەدەت بېرىش جىددى مەسلە، مەيدان، لۇشيەن مەسلىسى ئىكەنلىگىنى ئېيتتى. داگۈيبي شۇجىسى ئۇنىڭ پۈتۈن ئىچ - باغرىنى كوروپ تۇرغاندەك ئىدى. قاسىم بېشىنى توۋەن

— قانداق قاسىم، ساقمۇسىز، قورقتىڭىزمۇ؟ — دېدى.
— ياق، ھە، ساقمەن، — دېدى قاسىم سابىرنىڭ بىلىگىگە كوزـ
تىنىڭ قۇيرۇغىدا قاراپ قويۇپ، — تۇيۇقسىز ئىش بولدى ـ دە، مۇنچە
ئالا دەھشەتلىك پارتلىشىنى كىم بىلىپتۇ دەيسىز ......
— بۇ ناھايىتى ياخشى سىناق، — دېدى سابىر قولىنى سىقىراپ
اغرىۋاتقان بولسىمۇ خۇشخۇيلۇق بىلەن، — ئەمدى بۇ ئۇسۇل بىلەن
ارتلاتقاندا، تەشمە تاملىرىنىڭ سىلكىنىپ ـ تەۋرىنىپ دەز ـ پەزكېتىش
ىنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىن، بىخەتەرلىككىمۇ، تەشمىنىڭ سۈپىتىگىمۇ
اپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ ....
قاسىم گەپ قىلمىدى، پارتلاتقۇچىلار گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرى سايـ
انلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قايتىپ كەتتى. قاسىم سابىرغا ياندىشىپ كېتىۋېـ
ىپ، كوڭۇل بولگەن قىياپەتتە:
— بىز دولەتنىڭ ياردەم قىلغان يۈز مىڭ يۈەن پۇلىنى قوبۇل
ىلماي بىكار ئىش قىلدۇق. ئەگەر بۇ پۇل ئىشلىتىلگەن بولسا، مۇنچە
الا رىيازەتمۇ بولمايتتى، — دېدى.
— قىزىق ئىكەنسىز، — دېدى سابىر سەمىمى ھالدا، — پۇل
ىگەن پۇل، ئادەم دېگەن ئادەم. تاغارلاپ پۇل تەشمىنىڭ ئىچىگە توـ
ۇلگەن بىلەنمۇ ئادەمنىڭ رولى، غەيرەت ـ ئىجاتكارلىقى جارى بولمىسا
ىكار ـ دە. ئوز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كورۈش دېگەندە، بار ئىمكاـ
ىيەتتىن تولۇق پايدىلىنىش، ئادەمنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى جارى قىلدۇـ
ۇشنى كوزدە تۇتىمىز. ئالدىمىزدا نۇرغۇن كۈرەش بار، سوتسىيالىزىم
مناسىنى پۇلغىلا ئەمەس، ماركسىزىم ـ لېنىنىزىملىق لۇشيەنگە، ئادەمـ
ىڭ ئاڭلىقلىقىغا تايىنىپ قۇرىمىز. شۇڭا دولەتكە قول ئۇزاتماسلىقنى،
دولەتنىڭ سېلىقىنى ئېغىرلاتماسلىقنى قارار قىلدۇق. لۇشيەن توغرا بولسا،
ھەممە نەرسە بولىدۇ، بۇ يولنى ماۋ جۇشى كورسىتىپ بەرگەن ھەم ئۇنىڭ
ئىنتايىن توغرىلىقى ئەمىلىيەتتە كوپ قېتىم ئىسپاتلانغان ......
سابىر قاسىمغا قاراپ قويدى، قاسىم بېشىنى سىلىپ، نىمىنىدۇ
ئويلاپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ سابىرغا گادىرماچ خىياللار قايىنىمىدا ئۇزۇپ
يۈرگەندەك خاراملاش كورۈندى. سابىر خېلىدىن بېرى قاسىمغا ئېيتىش

دەز كەتكۈزمەي پارتلىتىشىنىڭ يېڭى ئۇسۇلىنى سىناق قىلىۋاتاتتى. ئاتەك
چوڭلۇقتىكى بىر قۇرام تاشنىڭ بىرنەچچە يېرىگە توشۇك ئېچىپ، دورا
قاچىلىنىپ، پىلتىلار تۇتاشتۇرۇلغان ئىدى. يېڭىنى تۇزۇۋالغان سابىر چاق-
ماقلىق بىلەن پىلتىغا ئوت ياقتى، ئوت ۋاشىلداپ تاش تەرەپكە كەتتى.
ئوت ئالدۇرغۇچى پىلىكتىن پىلىلداپ چىقىۋاتقان سۇس ئىس قۇرام
تاشنىڭ يېنىغا يېتىپ باراي دېگەندە، سابىر دالدا قىرنىڭ كەينىدە يېتىپ
تۇرۇپ، بىردىن يان تەرىپىدە كوزىنى قىسقان ھالدا ئورە تۇرغان
قاسىمنى كورۇپ قالدى. «شارت» قىلىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، قاسىمنى
تارتىپ ياتقۇزۇپ ئۇستىگە ئوزىنى تاشلىدى. سابىرنىڭ ئوزىنى تاش-
لىشى بىلەن تەڭ دەھشەتلىك پارتلاش ئاۋازى ئاڭلاندى، ئەتراپتىن
تاش بورىنى كوتىرىلدى، ئۇستى ـ باشلىرىدىن مۇشتەك، ياڭاقتەك تاشلار
ئۇچۇپ ئوتتى. سابىر: قاسىم ھودۇقۇپ بېشىنى كوتىرىۋالمىسۇن، دەپ بىر
قولىنى ئۇنىڭ بېشىنىڭ ئۇستىگە قويۇۋالغان ئىدى. دەل شۇ چاغدا بىر
تاش ئۇچۇپ كېلىپ، سابىرنىڭ قاسىمنىڭ بېشىغا قويۇۋالغان بىلىگىنىڭ
دۇمبە گوشىگە «تارس» قىلىپ تېگىپ، تىلىپ ئوتۇپ كەتتى. سابىر
بىلىگىنى تاش ئۈزۈپ چىقىپ كەتكەن بولسا كېرەك، دەپ ئويلىغان
ئىدى، لېكىن بىلەك ساق ئىكەن. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، قانغا
بويالغان، زىڭىلداپ قاخشاپ ئاغرىۋاتقان بىلىگىنى بەلۋېغى بىلەن ئو-
راپ ـ يوگەپ باغلىدى ـ دە، پارتلىغان تاش تەرەپكە يۇگۇرۇپ كەتتى.
سىناق غەلىبىلىك بولغان ئىدى. ھەممەيلەن خوشال بولۇشتى ۋە شۇ يەر-
دە جاۋ تيەن سابىرنىڭ زەخىملەنگەن بىلىگىنى كورۇپ: «يولداش سابىر،
بۇ نىمە گەپ؟» دېگىنىچە، ئورالغان بىلەكنى قولىغا ئالدى ......

بىر مىنۇت ئىچىدە يۇز بەرگەن بۇ ۋەقەدىن قاسىم گاڭگىراپ كەت-
تى. ياش مىنىبىڭ ئابلىكىم ئورنىدىن تۇرۇۋاتقان قاسىمغا قاراپ:

— تاس قالدىڭىز ـ دە، جەھەننەمگە بىراقلا كەتكىلى، — دېدى.

— شۇنداق، شۇنداق، مەن نىمە بولغانلىغىنى بىلمەيلا قالدىم، —
دېدى قاسىم سەل تەمتىرەپ، — سابىر ساقلاپ قالدى، راست ئېيتىمەن،
ساقلاپ قالدى ......

سابىر تېڭىۋالغان بىلىگىنى ئاۋايلىغان ھالدا قاسىمنىڭ قېشىغا كەلدى.

قۇرام تاش بىلەن قاپلىنىپ كەتتى، خۇدايىم ئىشنى ئەنە شۇنداق توغ-
رىلىدى، قىلىنغان ئىبادەت يەردە قالمىدى. ئەمدى كىشىلەر بېشىنى تاش-
قا ئۇرغان بىلەنمۇ، تەشمىنى تېشىپ ئۆتكىلى بولمايدىغانلىقىغا كوزى
يەتتى. سابىرمۇ تۇگەشتى، سەن غالىپسەن، قاسىم. خەير، ئىشەنچىڭنى
يوقاتما......

ئېيتقاندەك، ئەتىسى تەشمە ئىچىدە يۈز بەرگەن بىر چوڭ ۋەقە
قاسىمنىڭ تەۋرەپ تۇرغان پىكىر تۇگمىنىگە سۇ قويغاندەك بولدى، ھەت-
تا ئۇ بىردىنلا ئۆزىنى غالىپ ھېس قىلىشقا باشلىدى:

شۇ كۈنى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن، سادىق ئوز پارتلاتقۇچى-
لىرى بىلەن بىر قېتىملىق چوڭ پارتلىتىشنى غەلبىلىك ئاياقلاشتۇردى.
پارچىلىنىپ كۇكۇم - تالقىنى چىقىرىلغان قۇرام تاشتىن كېيىن، تەشمە-
نىڭ توردە ئۇششاق تاش قاتلاملىرى كورۇندى. جوتۇ، گۇرجەك، لوم
تومۇرلەرنىڭ شىددەتلىك ھەركىتى ئەۋج ئالدى.

سابىر تەشمىنىڭ توردە لوم تومۇرنىڭ ياردىمى بىلەن يەرگە قىر-
چە كىرىپ كەتكەن بىر پارچە تاشنى قومۇرۇپ ئېلىۋاتاتتى. سېلىماخۇن
بولسا ئادەم چوڭلىقىدەك بىر قۇرام تاشنى ئىڭىشىپ ئىتتىرىۋاتاتتى.
دەل شۇ چاغدا، سابىر «قارىغىنا!» دېگەندەك بىر شەپە بىلەن سېلىماخۇن-
نىڭ ئۇستى تەرەپتىن دەل بېشىغا چوڭ، يۇمۇلاق بىر تاشنىڭ يۇمۇلاپ -
سىرىلىپ چۇشۇۋاتقانلىقىنى كورەي - دە، ھەممە خەتەرنى ئۆزىگە تارتىپ،
ئېتىلىپ بېرىپ سېلىماخۇننى قۇچاقلاپ يان تەرەپكە تارتتى. لېكىن ئادەم
بېلىدەك كېلىدىغان بۇ سىدام - يۇمۇلاق تاش كوزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە
سابىرنىڭ يانپېشىغا ئۇرۇلۇپ، سېلىماخۇننىڭ پۇتلىرىنى بېسىپ گولدۇرلەپ
ئۇتۇپ كەتتى. سابىر كوزىنى ئېچىپ ئورنىدىن تۇرغاندا، سېلىماخۇن
ھۇشسىز ياتاتتى، ئۇنىڭ كوزلىرى چىڭ يۇمۇلغان، چىشلىرى كىرىشكەن،
پۇت - سوگەكلىرى بولسا ئېزىلگەن، ئۇچلۇق سوگەكلەر قانغا بويىلىپ،
پاقالچەك گوشلىرى ئارىسىدىن ھەرە چىشىدەك تېشىپ چىققان ئىدى.

سابىر كوزلىرى ياشقا تولغان، يۇرىگى پۇچۇلانغان ھالدا سېلىماخۇن-
نىڭ بېشىنى بىلىگى ئۇستىگە ئېلىپ، چوڭقۇر بىر سىنىپي مۇھەببەت
بىلەن «سېلىم ئاكا، سېلىم ئاكا، كوزۇڭنى ئاچ» دەپ خىتاپ قىلاتتى،

زورۇر دەپ قاراپ كېلىۋاتقان بەزى پىكىرلىرىنى ھازىر ئېيتىشنى، خالى
سۇن - خالىمىسۇن قۇلىقىغا سېلىپ قويۇشنى لازىم تاپتى:

— سىز گۇڭشې كادىرى، مەلۇم تەجرىبىڭىز بار، — دېدى سابىر سەمىمىلىك بىلەن، — خىزمەت ئۈستىدە بەزى مەسىلىلەرگە قاراشتا پىكىر ئىختىلاپلىرىنىڭ بولۇشى تۇرغان گەپ. چوڭ نىشان توغرا بولسىلا، يە بۇزۇن، يە كېيىن بىرلىككە كەلگىلى بولىدۇ. ئەمما بىز خەلق خىزمەتچىسى ئىكەنمىز، ئامما ئويلىغاننى ئويلىشىمىز كېرەك. ئامما، مېنىڭچە، قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىلىك بولىدىغانلىقىغا گۇمان قىلمايدۇ بەزى كىشىلەر ئىككىلىنىشى مۇمكىن. بۇمۇ ھەيران قالغىدەك ئىش ئەمەس. ئامما بار يەردە ئىلغارلار، ئوتتۇرىدىكىلەر، ئارقىدا قالغانلار بولىدۇ، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئىلغارلارغا تايىنىپ، باشقىلارنى يېتەكلەش، تەربىيىلەپ بىللە ئالغا بېسىش. لېكىن، ھازىر سىنىپىي دۈشمەنلەرمۇ بىكار ياتقىنى يوق. كۈرەش جىددى. دۈشمەن ھىلىگەر، قۇۋ، ھەتتا ئۆلگەن بولۇپ يېتىۋېلىپ، پۇرسەت كۈتۈۋاتقانلارمۇ بار. دۈشمەننىڭ ھىلە-نەيرىڭى كوپ. بىز سەگەك بولمىساق، ئاسانلا قاپقانغا چۈشۈپ قالىمىز، ئاددىسى شۇنداق. مىش - مىش گەپلەرگە قۇلاق سېلىشتىن ھېچبىر پايدا چىقمايدۇ ......

سابىر گەرچە ئۆزىنىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە قويۇپ سۆزلەۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇ گەپلەر قاسىمغا ياقمىدى. ھەتتا ئادەتتىكى بىر دادۈي كادىرى بولغان سابىر ئۆزىگە چوڭچىلىق قىلىپ ئۇستازلىق قىلىۋاتقاندەك كۆرۈندى. شۇنداق بولسىمۇ، سابىرنىڭ پىكىرلىرىنىڭ سەمىمى ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭدا ھەقىقەت ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ، ئۈستىدىن گويا ئېغىر بىر تاش باسقاندەك بولدى......

شۇ كۈنى ئاخشىمى، ئىڭ چەتتىكى گەمىنىڭ ئالدىدا قاسىم نامان تۇلكە بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. نامان تۇلكە ئەتراپقا بىر قارىۋېلىپ:

— قانداق، مېنىڭ دېگىنىم توغرا چىقتىمۇ؟ — دېدى ۋەزمىن، ئىشەنچلىك قىلىپ، — يەنە ئىككى - ئۈچ كۈن قاراپ باق. كۆرۈسەنكى، بۇ يەردە ھېچكىم قالمايدۇ، ھەممىسى كېتىدۇ — قېچىپ كېتىدۇ، سابىرغا ئۆزىنى ئۆزى ئولتۇرۇۋېلىشتىن باشقا چارە يوق. تەشمىنىڭ ئىچى

— سەن كېتەمسەن، قېچىپ كېتەمسەن؟ — دېدى مۇرىسىگە گۇرجەك سېلىۋالغان، ئورە تۇماق كىيگەن بىر ئەزا زەردىسى قايناىغان ھالدا ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — خوش، نىمىشقا كېتىسەن؟......
— كەتسەم كېتىۋېرىمەن، ئۆلۈپ بېرەمدىم ئەمسە......
— بولدى قوي، تالاشما......
— مەنمۇ كېتىمەن. توسالمايسەن!
— ....
شۇنىڭ بىلەن جىرخۇيىبۇ چېدىرىنىڭ ئالدىدا مۇنازىرە قوزغالدى. كىمنىڭ نىمە دەۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ھاشىماخۇننىڭ ئالدىدا خاسىيەتنىڭ مىقتەك قادىلىپ تۇرۇپ: «دادا، سەن نىمە دەۋاتىسەن، ئېسىگنى يىغىپ گەپ قىل» دىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. تاماكىسىنى قىڭغىر چىشلەپ، ئىككى قولىنى يانچۇغىغا سېلىپ، شەپكىسىنى چوكۇرۇپ كىيىۋالغان ھېلىقى ياش يىگىت ھەدەپ: «كېتىمەن، كېتىمەن» دەپ چىقىرايتتى، كىمدۇ چاپىنىنى ئۇشىنىسىگە سېلىپ چېدىر تەرەپكە ماڭدى، يەنە بىر ئىككەيلەن غۇل - غۇلدىن چىقىپ چېدىرلارنىڭ كەينى تەرىپىگە «غىپپىدە» ئۆتۈپ كەتتى......
قاسىم بۇ ئەھۋالنى يىراقتىن كوردى - دە، «مانا، ئىش ناماىكام دىگەندەك بولدى، تەشمىنىڭ ئىشى تۈگەشتى» دىگەننى كوڭلىدىن ئۆتكۈزدى ۋە يۇرت ئىچىدىن ياغاچ - تاش سۇيلەشنى بانا قىلىپ، يېڭىيەر تەرەپكە ماڭدى، ئۇ دوخمۇشتىن قايرىلىۋېتىپ كەينىگە قارىغاندا، كوزىگە گويا ھەممە كىشى تەشمىنى تاشلاپ قېچىۋاتقاندەك، جىرخۇيىبۇ چېدىرىنىڭ ئالدى ئوپۇر - توپۇر بولۇۋاتقاندەك كورۇندى ۋە ئىچىدە كۇلۇپ قويدى......

ئەمما دەل شۇ چاغدا، بىردىن سابىرنىڭ ھەممەيلەنگە تونۇش جەلپ قىلغۇچى ئاۋازى جاراڭلىدى:
— يولداشلار، كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخان قېرىنداشلار، — سابىر چوڭ بىر قورام تاشنىڭ ئۇستىگە چىقىۋالغان ئىدى. ئۇنىڭ كوزلىرىدە ئېچىنىش ۋە غەزەپ ئوتلىرى ياناتتى، — بىز كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلار ئىنقىلاپنىڭ شيەنفېڭى، قىزىلتاغ

قوللىرى بىلەن يۇز - كوزىنى سىلايتتى.

جاۋتيەن، تۇراخۇن، سادىقلارنىڭ كوزلىرىمۇ ياشقا تولغان ئىدى، يۇرىگى ئېزىلگەن هالدا قولىدىن كېلىدىغان هەممە ياردەمنى كورسىتىپ، ئاۋايلىغان هالدا سېلىماخۇننىڭ چېقىلغان پۇتلىرىنى ئالقانلىرى ئۇستىگە ئېلىشتى. بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن سېلىماخۇن سوڭمېينىڭ يول باشلىشى بىلەن جىڭخۇيبۇ چېدىرىغا يوتكەلدى ۋە بۇ يەردىن سابىر تېلېفون تورۇپكىسىنى قولىغا ئېلىپ، ناهىيىلىك دوختۇرخانىغا جىددى قۇتقۇزۇش ماشىنىسى ئەۋەتىشنى ئىلتىماس قىلىپ تېلېفون بەردى.

جىڭخۇيبۇ چېدىرىنىڭ ئالدىدىكى سەينا ئادەملەر بىلەن تولدى، ئۇلار مەيۇس ئىدى، سېلىماخۇنغا ئېچىناتتى ۋە ئۇنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىلمىشاتتى. كىشىلەرنىڭ كەينىدە تىمىسقىلاپ يۇرگەن نامان تۇلكە بىلەن سولايمان: «يامان بولدى، ھەجەپ - ھە، تووۋا خۇدايىم، سېلىماخۇن بالىلىق ئادەم ئىدى، ياتقان يېرى جەننەتتە بولسۇن» دەپ غىڭشىپ پىچىرلايتتى. قاسىم بولسا گويا غەزەپلەنگەن ئادەمدەك: «ئەستەغپۇرۇللا، ئەستەغپۇرۇللا بىكاردىن - بىكارغا ھە؟ قاراپ تۇرۇپ ناكا بولدى، قاراپ تۇرۇپ كاردىن چىقتى. ئولۇپ كېتەرمۇ ياكى ناكا بولغىنىچە قالارمۇ» دەپ پۇتى كويگەن توخۇدەك كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا تېپىرلاپ، ۋەھىمە تارقىتىپ يۇرەتتى.

— قۇرام تاش ھەدىگەندىلا چىقىۋەرسە، «سولۇق جىلغا» نىڭ ئارىلىغى تېخى ھەلەم تۇرسا، زادى بۇ ئىش قانداق بولار...، — ھاشىماخۇن ئېيتقان بۇ سوز بىردىن كوپچىلىكنىڭ جىمجىتلىغىنى بۇزۇۋەتتى. كىمدۇ خىقىراپ:

— بۇ توپا ئەمەس، تاغ - دە، تاغ! تاغنىڭ ئىچىدە نېمە بارلىغىنى كىم بىلىدۇ، ئەستەغپۇرۇللا، نېمە ئىش بولۇپ كېتىۋاتىدۇ - ھە؟ — دېدى.

— مەن كېتىمەن، ھايانغا قالغان جان بارمۇ، مۇنداق يىگىنە بىلەن قۇدۇق قازغاننىڭ پايدىسىنى كوردۇق، — دەپ ۋاقىرىدى چېكىنىگى بار. قارا شەپكىنى كوزىنىڭ ئۇستىگە كىيىۋالغان بىر ياش يىگىت تاماكىسىنى قىڭغىر چىشلىگەن ھالدا.

قاسىم يېگىيەر دادۇيىگە يېقىنلىشىپ كەلگەندە، مەھەللە ئىچىدىن چىقىپ، قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشى ئورنىغا قاراپ كېتىۋاتقان نىياز قۇربان-نى كوردى. نىياز قۇربان چاپىنىنى مۇرىسىگە تاشلىۋالغان ئىدى. شاپ-بۇرۇتلىرى شۇ بۇرۇنقىدەك ئوسكەلەك، كوزلىرى چوڭ ئېچىلغان، قوشۇمـ-لىرى سەل تۇرۇلگەن ئىدى. سىنچىلاپ قارىغاندا، چىرايىدا بىر خىل پۇشايمان ۋە بۇ خىل پۇشايماننى يوشۇرۇش ئىستىگىنى ئىپادىلىگۈچى بىر خىل جۇرئەتلىنىش كەيپىياتى تېشىغا تېپىپ تۇراتتى.

— يول بولسۇن، نىياز جۇرىن، — دېدى قاسىم ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ ۋە چېقىر كوزلىرىنى چىمچىقلىتىپ.

نىياز قۇربان بۇرۇتىنى تىلى بىلەن يالاپ تۇرۇپ، ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ قويدى ۋە مەيۇس ئاھاڭدا:

— قۇرۇلۇش ئورنىغا كېتىۋاتىمەن، ئۇكا، — دېدى ئۇ، — مېنىڭ بۇ كاللام مېنى خاتا يولغا باشلاپ قويغانلىقىنى چۈشىنىۋاتىمەن، قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشى ئورنىدىن ھەر كۈنى كېلىۋاتقان خوشخەۋەرلەر مېنى ئويغاتتى، تەشمە تېشىلىپ بولاي دەپتۇ، كىشى خوش بولغىدەك ئىشلار. راست تېشىلىپ بولاي دېدىمۇ؟......

— ھا ھا ھا... — قاسىم ۋېلىسىپىتقا تايىنىپ تۇرۇپ قاتتىق كۈلدى، كۈلگەندە ئۇنىڭ رەڭسىز-سىدام يۈزلىرى پۈرلىشىپ، بىر خىل ساختا ھېجىيىش بىلەن تارتىشىپ كەتتى، — سىز، نىياز جۇرىن، ئوزىڭىزنى ئەيىپلەشكە ئۈنچىۋالا ئالدىراپ كەتمەڭ. سىز خۇدادەك ئادەم-سىز. ھا ھا ھا... — قاسىم تاغ تەرەپكە كىشىلەر قېچىپ كېلىۋاتامدۇ-لېكىن دەپ قاراپ قويدى، لېكىن ھېچبىر ئادەمنىڭ قارىسى كورۈنمەيتتى.

نىياز قۇربان ھەيران بولۇپ، قاسىمنىڭ سوزلىرىگە چۈشىنەلمىگەن-دەك، تىكىلىپ قالدى.

— شۇنداق، سىز خۇدا بولاي-بولاي دەپ، بولالماي قالغان ئادەمسىز، — قاسىم سەل گىدەيگەن ھالدا نىياز قۇربانىنىڭ بېشىدىن ئايىغىغىچە سەپ سېلىپ ئېيتتى، — بىلىسىزمۇ، قۇرۇلۇشنىڭ ئىشى پۈتتى، تەشمىنىڭ قۇيرۇغىنى قۇم باستى. سىزنىڭ دېگىنىڭىز توغرا چىقتى. تەشمىنىڭ ئىچى ساپلا قۇرام تاش، قۇرام بولغاندا قانداق دېمەمسىز —

سۇ قۇرۇلۇشىنىڭمۇ شيەنفېڭى، ئارقىغاچېكىنىش نومۇس. سىلىماخۇنكام بىز قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچىلىرىنىڭ ئوبدان ئۈلگىسى. سىلىماخۇنكام كەمبەغەل دىخان، تۇۋەن ئوتتۇرا دىخانلارغا خاس ئىنقىلاۋىي جاسارەت بىلەن ئىش-لەپ، تەشمە ئىچىدىكى بەش ئايلىق كۇرەشنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزدى. قىيىنچىلىق، جاپا - مۇشەققەت — سىلىماخۇنكامنى زادىلا قورقۇتالمىدى، ئۇنىڭ قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىسىگە بولغان ئىشەنچىنى قىلچە تەۋرىتەلمىدى. بىز سىلىماخۇنكامدىن ئۆگىنەيلى، سىلىماخۇنكامنىڭ ھېچنە-مىدىن قورقماس روھىدىن ئۆگىنەيلى، غەلىبە ئالدىمىزدا، بىز كەمبەغەل دىخان، تۇۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ كۈچ - قۇدرىتى ئالدىدا جاھىل قۇرام تاشلار جەزمەن پارە - پارە بولىدۇ......

— كارامەت گەپ، دەل بىزنىڭ يۈرەك سوزىمىز......

— داجەي تۇغىنى تېخىمۇ ئېگىز لەپىلدىتەيلى......

— يۈيگۈڭ روھى بىزگە ھېمىشەم يار بولسۇن......

— بىر ئادەمنىڭ ياردار بولغانلىغى — ھەممىمىزنىڭ ياردار بولغانلىغى ئەمەس......

— قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى ئەكەلمىگىچە ھەرگىز ئارقىغا چېكىنمەيمىز......

— ....

تەرەپ - تەرەپتىن كوتىرىلگەن سادالار ئىچىدە قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچىلىرى، خۇددى ئۇركەشلىگەن دەريا دولقۇنىدەك، تەشمە ئىچىگە قاراپ ماڭىشتى. تۇراخۇن چېدىرىنىڭ كەينىگە قېچىپ ئوتۇپ كەتكەن ئۆچ ئەزانى، تومۇر بوۋا بولسا چېكىلىگى بار شەپكە كىيىۋېلىپ «كېتەمەن كېتىمەن» دەپ ۋاقىرىغان ياش يىگىتنى جىرخۇيبۇ چېدىرىغا باشلاپ كىردى. تومۇر بوۋا يىراق ئوتمۇشتىكى زۇلمەتلىك كۈنلەرنى تىلغا ئالدى؛ تۇراخۇن: .غەلىبە تاڭ نۇرى كورۇنۇپ قالدى، قارلىق تاغنىڭ سۇلىرى تەش-مىدىن ئوتكەن خوشال كۈنلەرنى بىرلىكتە ئالقىشلىشىمىز كېرەك... دىدى.

بۇ چاغدا قاسىم ئالدىراش يېڭىيەر تەرەپكە يول ئالغان ئىدى. ئ ۋېلىسىپىتتا كېتىۋېتىپ، ئىش ئورنىدىن قېچىۋاتقان ئەزالار يېتىشىپ كېلەرمىكىن دىگەندەك، پات - پات كەينىگە قارايتتى.

يەتكۈزدى. سابىر ھەقلىق، شۇنداق، ئۇ ھەقلىق......

نىياز قۇربان شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، تېخى ئۆزىگە ئېنىق بولمىغان غەزەپ بىلەن قاسىمغا شۇنداق تىكىلدىكى، قاسىم ئۆزىگە قاراپ ئوتتەك يېنىپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزنىڭ مىقتەك قادىلىشىدىن ئىختىيارسىز ئاجىز، نۇرسىز مىتىلداپ تۇرغان كۆزلىرىنى قاچۇرۇشقا مەجبۇر بولدى ۋە بۇ قاراشنىڭ مەنىسىدىن تەمتىرەپ:

— خوش نىياز جۇرىن، مۇنداقلا دەپ قويدۇم — مۇنداقلا، تېخى كۆرىمىز، ئالدىراپ كەتمىسەكمۇ بولىدۇ، — دېگىنىچە ھودۇقۇپ مەھەللە تەرەپكە كەتتى.

نىياز قۇربان بارغانچە يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان قاسىمغا بىر پەس قاراپ تۇردى. بەدەنلىرى ئەلەمدىن قورۇنغاندەك بولدى. يۈرىكى تۇز سەپكەندەك ئېچىشتى، ھەتتا كۆڭلى ئاينىغاندەك بولدى. ھېمىشەم كۆرۈپ يۈرگەن قاسىم مۇشۇ تاپتا گويا ئۆزىگە تونۇش ئەمەس يات ئادەمدەك، ئۇنىڭ گەپ - سۆزلىرىلا ئەمەس، چىرايى، ھېجىيىشى، ھەتتا مەسخىرىۋازلىق بىلەن كۈلۈشىمۇ سىرلىق — غەلىتە كۆرۈندى، ئۇنىڭدا نىمىدۇ يوشۇرۇنغاندەك قىلدى.

نىياز قۇربان ئېغىر خىيالنىڭ بېسىمىدىن ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇپ قالدى. سابىر غەلىبە قىلدۇق دىسە، قاسىم مەغلۇپ بولدۇق دەۋاتاتتى. نىياز قۇرباننىڭ چىگىشلەنگەن خىيال ئاسمىنىدا بوران گۈركىرەيتتى، «يالت - يۇلت» قىلىپ چاقماق ئوتلىرى يېنىپ - ئۆچەتتى، بۇلۇت كارۋانلىرى سۈرۈلۈپ ئۆتەتتى ۋە يامغۇرلار — تازىلىغۇچى ئاجايىپ يامغۇرلار بۇلۇت كارۋانلىرى كەينىدىن قۇياش نۇرلىرىنى باشلاپ كېلەتتى......

نىياز قۇرباننىڭ خىيال يىپلىرىنى يىراقتىن بېرىلگەن ماشىنىنىڭ سىگنالى ئۈزۈۋەتتى. ئۇ بېشىنى ئىتتىك كۆتەرگەندە، قىزىلتاغ تەرەپتىن كېلىۋاتقان تىببى قۇتقۇزۇش ئاپتوبۇسىنى كۆردى. مۇنداق ئاپتوبۇس بۇ تاغلىق يېزىغا پەۋقۇلئاددە ۋەقە يۈز بەرمىسە ھېچقاچان چىقمايتتى... قۇرۇلۇش ئورنىدا بىرەر كېلىشمەسلىك بولغانمۇ نىمە، كىمگە نىمە پالاكەت يەتكەندۇ... نىياز قۇربان ئالدىدىن غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئاپتوبۇسنىڭ دېرىزىسىدىن سۈڭ مىيى بىلەن تومۇر بوۋىنى ئېنىق كۆردى

پۇتەيلا بىر تاغ! مانا ئەمدى ھەممە كىشى قۇرۇلۇش ئورنىدىن تېزىپ كېتىۋاتىدۇ. خەقلەر قاچ - قاچ بولۇپ كەتتى. مەن قاچقانلارنى خىزمەت ئىشلەپ ئەكېتەرمەن دەپ كەلدىم. لېكىن ئۇلار بارغان بىلەنمۇ، چېكى يوق قۇرام تاشلارنى بېشى بىلەن ئۇرۇپ تېشەمدۇ؟......

نىياز قۇربان تاشتەك قېتىپ قالدى. قاسىمنىڭ سوزى ئۇنىڭغا ياققان - ياقمىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. نىياز قۇربان دادۇي ئىچىدىكى ئىشلارغا مەسئۇل بولۇپ قېلىپ، سۇ قۇرۇلۇشى ئورنىغا بارمىغان بولسىمۇ، سابىر بىرنەچچە قېتىم ئىزلەپ كېلىپ، قۇرۇلۇش ئەھۋالىنى سوزلەپ بەرگەن، ئەتىيازلىق كۇرەش باشلانغاندىن كېيىن، ئەزالار مەھەللىگە كەلگەندە، سۇ قۇرۇلۇشى ئورنىدىكى خوشخەۋەرلەرنى يەتكۈزگەن ئىدى. ئۇلار: تەشمىنىڭ غىزلىچى تۇگەپ، غېرىچى قالدى، ئاز كۈندە قارلىق تاغنىڭ سۇيى بوز ئۇستىدە ئاقىدۇ، يېگىيەرنىڭ سۇغا بولغان چاڭقىشى تۇگەيدۇ، دىگەن ئىدى. لېكىن، بۇگۈن قاسىم دەۋاتقان بۇ گەپلەر ئۇنى بىر مىنۇتقا گاڭگىرىتىۋەتتى. نىياز قۇربانغا ھەممىدىن ئەلەم قىلغىنى قاسىمنىڭ ھېچنىمىدىن ھېچنىمە يوق بىكاردىن بىكارغا «ھا ھا ھا...» قىلىپ كۇلۇشى بولدى. « بۇ قانداق كۇلۇش؟ ئۇ نىمىدىن شۇنچە خوشال؟ ئەزالار بەش ئاي جاپا چەكسە، نەتىجە چىقمىغان بولسا، بۇنىڭغا قانداق خوشال بولغىلى بولسۇن.......»

— سىز بىر چاغدا، — دىدى قاسىم ھىجىيىپ تۇرۇپ، — سابىرنى ياشلىق قىلىۋاتىدۇ، قارلىق تاغنىڭ سۇيىنى ئەكىلىمەن دىيىش — ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاش، دەپ توغرا ئېيتىپتىكەنسىز. سىز، نىياز جۇرىن، ئەمدى ئوزىڭىزنى يېگىيەر خەلقى ئالدىدا بىر قېتىم كورسىتىپ قويىدىغان بولدىڭىز. سىز غەلىبە قىلدىڭىز، مەن بۇ ئىشنى ياشتىلا رەت قىلغان، سىزمۇ رەت قىلغان، مانا ئەمدى سابىر......

— قاسىم!...، — نىياز قۇربانىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئاچچىق ھاياجان قاپلىۋالغان ئىدى، — قاسىم!... توغرا، مەن رەت قىلغان، نىمىشقا رەت قىلغان، بىلەمسەن؟ بۇ ئىش دادۇينىڭ بېلىنى سۇندۇرامدىكىن دەپ ئەنسىرەپ رەت قىلغان! ئەمما مەن ھەر كۇنى قۇرۇلۇش ئەھۋالىنى ئاڭلاپ تۇرۇۋاتىمەن. ئەزالار ماڭا ھەممىنى

— ھەممىسى تىنچ، تاغا، ئىشلەۋاتىدۇ، ئۇلار سىزنىڭ سالامەتلىكى-
ڭىزنىڭ تېزرەك ئەسلىگە كېلىشىنى ئۈمىت قىلىدۇ......

سېلىماخۇن خاتىرجەم بولغاندەك كۆزلىرىنى بىر پەس يۇمدى،
تىمتاس بولۇپ ياتتى ۋە يەنە قىينىلىپ كۆزىنى ئاچتى:

— ئازاتنى، مېنىڭ ئوغلۇم ئازاتنى چاقىرىڭلار......

سۇڭ مېي «قانداق قىلىمىز» دېگەندەك ئىتتىك تۇمۇر بوۋىغا قارىدى،
تۇمۇر بوۋا بولسا ئالدىراپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى. لېكىن نىياز
قۇربان: «مەن، مەن ھازىرلا تېپىپ كېلىمەن» دېدى-دە، ماشىنىدىن
ئىتتىك چۈشۈپ كەتتى. ئارىدىن بىرنەچچە مىنۇت ئۆتكەندە، دادىسىغا
قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان ئۇن ئالتە ياشلىق قاۋۇل بالا — ئازات
يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا سېلىماخۇن خېلىلا ھوشىغا كېلىپ قالغان ئىدى،
ئۇ دوختۇرلارغا: «سىلەر ئالدىرىماڭلار، مېنىڭ ئازاتقا گېپىم بار» دەيتتى.

ئازات ماشىنىغا كىرىش بىلەنلا كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى، كار-
ۋاتنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، سېلىماخۇننىڭ بىلىكىنىڭ ئۈستىگە
بېشىنى قويۇپ، بۇقۇلداپ-ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى. سېلىماخۇن ماغ-
دۇرسىز قوللىرى بىلەن ئازاتنىڭ قولىنى تۇتتى:

— ئوغلۇم، سەن يىغلاۋاتامسەن؟

— ياق دادا...، مەن...، — لېكىن ئازاتنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تو-
كۈلۈپ تۇراتتى، ئۇ لەۋلىرىنى چىشلەپ دادىسىغا قارىدى.

— ئوغلۇم، مەن سېنى... نېمىشقا قىچقارغىنىمنى بىلەمسەن؟ — سې-
لىماخۇننىڭ ئاۋازى ئېغىر ۋە سالماق چىقاتتى. ئۇنىڭ ھەربىر سۆزىنى
قىينىلىپ، كۈچ بىلەن ئېيتىۋاتقانلىقى بۇرۇن ئۇچلىرىدا پەيدا بولغان
تەردىن بىلىنىپ تۇراتتى، — مەن ساڭا بىرنەچچە ئېغىز سۆز ئېيتاي
ئوغلۇم، سەن بۇنى زادى ئۇنتۇمىغىن......

سېلىماخۇن ئېغىزى قۇرۇغاندەك بولۇپ، بىر مىنۇتچە كۆزىنى يۇمە-
دى، تىلى بىلەن كالپۇكىنى يالاپ قويدى، قوشۇمىسىنى بىلىنەر-بىلىنمەس
قىلىپ بىر يەرگە يىغدى ۋە يەنە دانە-دانە قىلىپ ئېيتتى:

— ئوغلۇم، قورام تاشلارنىڭ مېنى سەل-پەل زەخمىلەندۈرۈشى
كىچىك ئىش. يەر تېرىش ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشقا، سۇ ئەپكېلىش

ۋە ئاپتوبۇسنىڭ كەينىدىن ئىختىيارسىز ئەگىشىپ يۈگۈردى.

ئاپتوبۇس يېگىيەر دادۇيى بىلەن گۇڭشې تەرەپكە كېتىدىغان ئاچالغا كېلىپ توختىدى. نىياز قۇربان يېتىپ كېلىپ ئاپتوبۇس ئىچىگە كىرگەندە، تومۇر بوۋا، سۇڭ مېي ۋە تېز قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ناھىيەدىن چىققان بىرقانچە دوختۇرلار ئاسما كارۋاتقا تىكىلىپ ئۈن - تىنسىز تۇرۇشاتتى. كارۋات ئۈستىدە سېلىماخۇن ياتاتتى، ئۇ بىر ئاز ھوشىغا كەلگەن ئىدى ۋە ناھايىتى قىينىلىپ دىگۈدەك، كوزلىرىنى تەسلىكتە ئېچىپ بىلىنەر - بىلىنمەس:

— ئازات...، ئوغلۇم ئازات... ئازات بارمۇ؟ — دەپ سورايتتى.

نىياز قۇربان ئۇزى بىلەن قاراڭغۇ ئوتمۇشتە ۋە ئازاتلىقتىن كېيىنكى كۇرەش يىللىرىدا تەقدىرداش بولغان بۇ كونا كەمبەغەل دىخان قېرىنداشنىڭ يېرىم ھوشسىز ياتقانلىقىنى، چىرايىنىڭ تاتىرىپ كەتكەنلىكىنى، گەپ قىلغاندا، لەۋلىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى، كوزلىرىنىڭ ئىلىشىپ ھېچنىمىنى تونۇمايۋاتقانلىقىنى كورۇپ يۈرىكى موجۇلدى، تىلى قاتقاندەك بولدى. ۋە سېلىماخۇننىڭ باش - ئايىغىغا ئوتۇپ، نىمە قىلىشنى بىلمىگەندەك، ھاڭقىيىپ تۇرۇپ قالدى.

— ئازات... ئازات بارمۇ...، — سېلىماخۇن ئوغلىنى يەنە چاقىردى.

— بار، سېلىم تاغا، ئازات بار، — دىدى سۇڭ مېي ھوشىغا كېلىۋاتقان سېلىماخۇنغا قاراپ. سۇڭ مېينىڭ كوزلىرىدە ياش تامچىلىرى ئەگىپ تۇراتتى.

— شۇنداقمۇ،... مەن ھازىر نەدە، قىزىم؟

— بىز يېگىيەردە، سېلىم تاغا، بىز ناھىيىگە كېتىۋاتىمىز، — دىدى سۇڭ مېي ۋە ئاۋايلىغان ھالدا، — سېلىم تاغا، سىز زەخمىلەندىگىز، بىز سىزنى ناھىيىگە تېز يەتكۈزۈشىمىز كېرەك......

— مەن زەخمىلەندىممۇ...، — سېلىماخۇن ماغدۇرسىز، ئىلىشىپ تۇرغان كوزلىرىنى تەسلىكتە ئاچتى، ماشىنىدىكىلەرگە خىرە - شىرە كوز يۈگۈرتتى، — توغرا، مەن... مەن زەخمىلەندىم... قالغانلار تېچمۇ... ئىشلەۋاتامدۇ... ساقمۇ؟......

بولسام پات ئارىدا ساقىيىپ كېتىمەن، سەن بولساڭ دەرھال، ھازىرلا قىزىلتاققا بارغىن ۋە سابىر ئاكاڭنىڭ پېشىنى تۇتقىن - دە، تاغنى ئېشۇۋەرگىن.

ئاپتوبۇس يېنىككىنە قوزغىلىپ، بوز ئىچىدىكى يېڭى يولدىن غۇيۇلداپ يۈرۈپ كەتتى. ئاچال ئۈستىدە پەقەت نىياز قۇربان بىلەن كوزلىرى نەملەشكەن ئازاتلا قالدى. ئۇلار ئاپتوبۇس تاكى ئايدىڭكول دادۇيىنىڭ دەرەخلىرى ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ، كوزدىن غايىپ بولغىچە قاراپ تۇردى ۋە شۇ چاغدا ئازات نىياز قۇربانغا بۇرۇلۇپ قاراپ:

— نىياز ئاكا، مەن كەتتىم. مەن دادامنىڭ دىگىنى بويىچە سابىر ئاكامنى تاپىمەن، دادامنىڭ ئۈمىدىنى ئاقلايمەن، — دىدى.

نىياز قۇربان ئۈنچۈقمىدى. ئۇ چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ قىزىلتاغ باغرىغا قاراپ كېتىۋاتقان ئازاتقا ئۇزاققىچە قاراپ تۇردى. سابىرنىڭ بۇنىڭدىن بىرقانچە ئاي ئىلگىرى ئۇنى ئىزلەپ ئويىگە كېلىپ، مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ: «نىياز ئاكا، داجەيلىك قېرىنداشلار ماۋزېدۇڭ سىشياڭىنى قىبلىنامە قىلىپ، كۈرەش بىلەن يېڭى داجەينى بارلىققا كەلتۈردى. بىزمۇ شۇنداق قىلىشىمىز كېرەك، بۇنىڭ ئۈچۈن، كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارغا قەتئى ئىشىنىشىمىز، قەتئى تايىنىشىمىز، نامراتلارنىڭ ئېگىلمەي - سۇنماي كۈرەش قىلىش روھىنى مەڭگۈ ساقلىشىمىز لازىم» دىگەن سوزلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە يەنە بىر قېتىم جاراڭلىغاندەك بولدى......

نىياز قۇربانىنىڭ كوز ئالدىدىن يەنە شىيەنۋېي شۇجىسى يولداش سۇڭ جىڭشىڭنىڭ قارلىق تاغنى تەكشۈرۈپ قايتقاندا، ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «...خاتالىق ئوتكۈزۈش ئەيىپ ئەمەس، تۈزەتمىگەن ئەيىپ...» دىگەن سوزى چىراق نۇرىدەك يېنىپ ئوتتى.

نىياز قۇربان گويا ئۈستىدىن بىر تاغنى ئېلىۋەتكەندەك يېنىكلىشىپ قالدى، بېلىنى تارتىپ باغلىدى ۋە يىراقتا قارا كورۈنە كېتىۋاتقان ئازاتقا بىر قارىدى - دە، قىزىلتاغ تەرەپكە يول ئالدى... ئۇ سابىرنى تاپىدۇ، سابىر بىلەن ھەممە نەرسە توغرىسىدا سوزلىشىدۇ، «ئېھ سابىر ئۇكا، سەن ھەقلىق ئىكەنسەن، سەن ھەممىنى ئالدىن - ئالا كورگەن

ئۇچۇن ئېرىق چېپىشقا، تاغنى تېشىپ ئۆتۈش ئۈچۈن جاپا - مۇشەققەتتىن، زەخمىلىنىشتىن قورقماسلىققا، ئىنقىلاپ قىلىش ئۈچۈن ئاز - تولا قۇر-بان بېرىشكە توغرا كېلىدۇ......

دوختۇرلار ئالدىراشتى، سېلىماخۇننىڭ ئۈزۈلۈپ قالماسلىقىنى، ئېزىلگەن پۇتىنى تېز ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋېتىشكە بولمايدى-غانلىقىنى ئېيتتى. سېلىماخۇن كوزى بىلەن ئىما قىلىپ ماقۇللۇغىنى بىلدۈردى ۋە يەنە ئازاتقا قارىدى:

— لېكىن، ئوغلۇم، سەن شۇنى ئۇنتۇما: قۇرام تاشلار ھەرقانچە چىڭ بولسىمۇ، بىز كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش ئىرادىمىزدىن چىڭ ئەمەس؛ تەشمە ئىچىدىكى قۇرام تاشلار ھەرقانچە جاھىللىق قىلسىمۇ، بىز ئۇنى ئاخىر باش ئەگدۈرەلەيمىز؛ قارلىق تاغنىڭ سۇيى ھەرقانچە يىراق بولسىمۇ، بىز ئۇنى باشلاپ كېلەلەيمىز؛ قىزىلتاغ پولاتتىن قۇيۇلغان تەقدىردىمۇ بىز ئۇنى تېشىپ ئۆتۈپ كېتەلەيمىز......

ئاپتوبۇستىكىلەر ھاياجانلىنىشتى، سېلىماخۇن كوزلىرىنى سەل يۇمغان، ھارغىنلىق يەتكەن ھالدا ئېيتتى.

— شۇنداق، بىز ئۇنى تېشىپ ئوتەلەيمىز. بىز داجەيلىك قېرىنداش-لار قىلغان ئىشنى قىلالايمىز. ماۋ جۇشى تەقدىرلىگەن يۇيىگوڭ روھى— ھەر كۈنى تاغنى چېپىۋېرىش روھى. تاغ چېپىلغانسىرى پەسلەيدۇ، بۇ-نىڭدا گەپ يوق. يۇيگوڭ بوۋاينى ۋە داجەيلىك قېرىنداشلارنى ئۈلگە قىلىپ، قۇرام تاشلارنى توختىماي پارچىلاۋېرىشىمىز لازىم. قۇرام تاشلار-نىڭ ھامان چېكى بولىدۇ، لېكىن بىز كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ كۈچ - قۇدرىتى چەكسىز. ئوغلۇم، سەن بۇنى چۈشىنەمسەن؟

ئازات دادىسىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنگەن ئىدى. ئۇ يامغۇر تامچە-سىدەك تاراملاپ ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن سۈرتۈ-ۋېتىپ، گويا دادىسىنىڭ ئالدىدا قەسەم بېرىۋاتقاندەك، قەددىنى كوتىرىپ تىك تۇردى:

— دادا ......

— شۇنداق ئوغلۇم، چۈشەنگەن بولساڭ، بۇ ياخشى بولدى. مەن

ىمىرىپ تاشلاش ئۈچۈن، نەچچە - نەچچە كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈز-
ىگلار، كۆندۈزنىڭ ئۆزى سىلەرگە ئازلىق قىلىۋاتىدۇ، ئەمما سىلەر مەن
ۇمۇرنىمۇ ئۈنچىلا بوش چاغلىماڭلار، بوش چاغلىماڭلار......».

م تومۇر بوۋا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇخلاۋاتقان ئەزالارغا سەپ سېلىپ، ىمنىڭدۇ ئېچىلىپ قالغان يوتقىنىنى تۈزەپ، يېپىپ قويىدى. قايسى رەيلەنىنىڭ ئۈستىگە ئۆزى يېپىنىپ ياتىدىغان ئەديالنى تاشلىدى. ئاندىن ۋتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

ئاسماندا يۇلتۇزلار چاراقلاپ تۇرسىمۇ، ئەتراپ قاراڭغۇ ئىدى. بىر- چچە كۈندىن بۇيان بېسىلىپ قالغان باھار شامىلى يەنە ئەدەپ قالغان. م سوغاق شامال، چېدىرلار بىلەن گەمىلەرنىڭ ئۈستىدىن ھۇشقۇيتۇپ تۇپ، كىشىلەرنىڭ يۈز - كوزىگە مۈزدەك ئۇرۇلاتتى. تومۇر بوۋا جۈۋى- نىڭ قايرىما ياقىسىنى ئورە قىلىپ، ئۇدۇل تەشمە تەرەپكە كەتتى. بوۋاي تۇۋېتىپ: «ھەي سابىر، ھەي سابىر، سەن بىزنىڭ ئەزىمەت يىگىتىمىز- !» دەپ قوياتتى.

سابىر كېيىنكى ھەپتە ئىچىدە دىگۈدەك تەشمە ئىچىدىن چىقمىدى. ىلماخۇنىنىڭ جاراھەتلىنىش ۋەقەسىدىن كېيىن، بولۇپمۇ مۇشۇ ۋەقە ناسىۋتى بىلەن تەشمە ئېغىزىنىڭ ئالدىدا يۈز بەرگەن كەسكىن بۈيگۈك - جىرسۇ ئېلىشىشى» دىن كېيىن، سابىر كېچە-كېچىلەپ تەشمىنىڭ ورىگە قادىلىپ جاھىل قۇرام تاشلارنى ئۈنۈملۈك يېمىرىپ تاش- شنىڭ چارە - تەدبىرلىرىنى تەتقىق قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى. بەزى يچىلىرى ئۇ جاۋتىيەن، تۇراخۇن، سادىق، ئابابەكرىلەر بىلەن تاكى تاڭ تىپ، يورۇق چۈشكىچە تەشمە ئىچىدىن چىقمايتتى. قانچە - قانچە باز- انلار كاردىن چىقىپ كېتەتتى، جوتۇلار ئۇرۇلۇۋېرىپ سلىدىكى ئېسكەتىنى تامامەن يوقىتاتتى، پولات ئۇشكىلەر ياپىلاقلىشىپ، سلتە بىر شەكىلگە كىرىپ قالاتتى. قوللاردىن چىققان قان بازغان لەن جوتۇنىڭ سېپىنى قىپ - قىزىل قىلىپ بويىۋېتەتتى، ئۇيقۇسىزلىقتىن كوزلەر قىزىرىپ، قۇم تىقىلىپ قالغاندەك سانچىپ ئاغرىيتتى... لېكىن، ۇ يەردە چېكىنىش، ھېرىش - چارچاش دىگەن ھېچكىمنىڭ يادىغا كەل- مەيتتى. ئۇلار گويا ئالاھىدە ماتېرىيالدىن پىچىلگەن ئادەملەر ئىدى.

ئىكەنسەن، مەن سېلىماخۇن بىلەن تەقدىرداش بولغان بولسامىمۇ، لېكىن سەپتىن چۈشۈپ قالغىلى تاس قالغان ئىكەنمەن»، دەيدۇ......

4. تاش قورغىنى يىمىرىلمەكتە

تومۇر بوۋا قاتتىق، لېكىن يەر ئاستىدىن كېلىپ ئاڭلانغان پارتلاش ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كەتتى.

بوۋاي گەمىدە، تېگىگە پاخال سېلىنغان كىگىز ئۈستىدە، يوتقىنىغا كىرىپ ئۇخلاۋاتاتتى. گەمە كەڭ ۋە ئىسسىق ئىدى. ئۈيەر - بۇيەردىن خورەك ئاۋازى كېلەتتى. بوۋاي قۇلىقىدا قالغان پارتلاش ئاۋازىنى دەسلەپ ئېنىق ئىلغا قىلالمىدى — «راستىنلا پارتلاش ئېلىپ بېرىلىۋاتامدۇ ياكى مەن چۈشەكەپ قالدىممۇ» دەپ ئويلاپ، بىردەم تۇرۇۋالدى. گەمە ئىچىگە تالادىن ھۇشقۇيتۇپ كىرىۋاتقان شامالنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. بوۋاي ئۆزىنىڭ يېنىدا ئۇخلايدىغان تۇراخۇننى يادىغا ئېلىپ، ئۇنى قولى بىلەن ئاختۇرۇشقا باشلىدى:

— تۇراخۇن، ھوي تۇراخۇن......

— ....

تۇراخۇن يوق ئىدى. بوۋاي تەكىيىنىڭ ئاستىدىن قول چىرىغىنى ئېلىپ، ئۇنى يورۇتتى. ئەزالار راھەتلىنىپ ئۇخلاشماقتا، گەمىدە تۇراخۇندىن باشقا يەنە بەزى ئەزالارمۇ يوق — ئورۇنلىرى بىكار تۇرۇپتۇ، يوتقان - كورپىلىرىنى باشقىلارنىڭ ئۈستىگە يېپىپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ، ئۆزىنىڭ ئۈستىدىمۇ تۇراخۇننىڭ جۇۋىسى يېپىقلىق تۇرۇپتۇ: «ئۇلار نەگە كەتتىكىن؟».

تومۇر بوۋا جۇۋىسىنى مۈرىسىگە تاشلاپ، ئالدىراپ يۇمشاق كالا تېرىسى چورۇغىنى پۇتىغا كىيىشكە كىرىشتى. «ھەي بۇ باللارنى قارىماملىغان... يەنە شۇ تەشمە ئىچىگە كىرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، ھەي باللار، ھەي باللار، سىلەر مېنى قېرى چاغلاپ ئايايسىلەر - دە. سىلەرنىڭ مېنى ئايىغىنىڭلار بىكار. مەن چۈشۈمدىمۇ سىلەرنىڭ نىمە قىلىۋاتقانلىقىڭلارنى بىلىمەن. سىلەر تەشمە يولىغا پۇتلىكاشاڭ بولۇۋاتقان قۇرام تاشلارنى

نبىگلار كۈتمىگەن جايدىن چىقىپ، ئۇلارنىڭ ماڭغان - تۇرغان قەدىمىنى
پاپقا ئېلىشنى داۋام قىلىۋەردى. سابىر تەكشۇرۇش گۇرۇپپىسىدىكىلەرگە:
ئالامەتلەردىن قارىغاندا، ئۇزىنى كورسەتمىگىنى بىلەن سۇلايمان ئەڭ ھە-
گەر جىرخۇي. ئۇنى ئۇزىگە سەزدۇرمىگەن شەرت ئاستىدا زادى كوز قى-
گلاردىن كەتكۇزمەگلار» دەپ يوليورۇق بەردى. سابىر تەشمىنىڭ ئىشى
مرقانچە جىددى بولسىمۇ، بۇ ئىشنى زادى يادىدىن چىقارمايتتى......
تومۇر بوۋا تەشمىنىڭ ئۇزۇن يولنى بېسىپ كېتىۋېتىپ، تەشمىنىڭ
رى تەرەپتىن كېلىۋاتقان «گۇس - ۋاق»، «گۇس - ۋاق» قىلغان بازغان
ۋازى بىلەن «گۇلدۇر - گۇلدۇر» قىلىپ بىر - بىرىگە ئۇرۇلغان تاشلار-
ڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى ۋە «مانا دىمىدىممۇ، ئۇلار ئەشۇنداق بالىلار،
لار جەزمەن ئىشلەۋاتىدۇ، ئۇيقىنى بولەك كىشىلەرگە بېرىۋېتىپ ئوزلە-
ى ئىشلەپتۇ - دە، بوۋا، بىز كەتتۇق دەپمۇ قويماپتۇ» دەپ ئويلىدى.
تەشمىنىڭ توردە سابىر، تۇراخۇن بازغان ئۇرۇۋاتاتتى، جاۋ تيەن
وڭ بىر تاشنى دومۇلىتىپ - ئىتتىرىپ ئەكىلىۋاتاتتى، ئابلىكىم، توختىلار
وڭ - چوڭ تاشلارنى دۇمبىسىدە كوتىرىپ تەشمە يولىغا دوۋىلەۋاتاتتى.
بابەكرى ئۇزۇن لوم تومۇر بىلەن سادىق تىرەپ تۇرغان بىر قۇرام تاش-
لڭ ئاستىغا پىشاڭ سېلىۋاتاتتى. رەھناخان بىلەن خاسىيەتلەر گۇرجەك
بىلەن شېغىللارنى ھەدەپ كۇرەپ، تەشمىنىڭ پارتىلىتىش دائىرىسىنى
سادالاۋاتاتتى. ئۇلار پات - پات چاقچاق قىلىشىپ - كۇلۇشمەك قىلاتتى،
ەزىلەر ناخشىمۇ ئېيتىپ قوياتتى. لېكىن ھەممەيلەن ئوزى زورۇر دەپ
اپقان ئىشنى جىددى ۋە پۇختا ئىشلەيتتى.
تومۇر بوۋىنىڭ كىرىپ كەلگىنىنى ھېچكىم دىگۇدەك كورمىدى. پە-
نەت ئازاتلا كوردى. ئۇ بىرقانچە كۇندىن بۇيان تەشمە ئىچىدە، سابىر،
سادىقلار نىمە ئىش قىلسا شۇنى قىلىپ، ئوزىنى «پىشىرىۋاتاتتى» ۋە بەك
خوشال ئىدى، ئۇ تومۇر بوۋىنىڭ كىرىپ كەلگىنىنى كورۇپ «كوردۇڭمۇ
بوۋا، مەنمۇ بار بۇ يەردە» دىگەندەك كوزلىرىنى قىسىپ - پەخىرلىنىپ
سالاملاشتى.
— بول سادىق، مەدەت قىل لىيەنجاڭ، ساق بازغان بارمۇ، — دىدى
سابىر سادىققا قاراپ ۋە قولىدىكى سېپى شالاقشىپ قالغان بازغاننى بىر

ئۇلارنىڭ قەيسەر ئىرادىسى، ھېچنىمىدىن قورقماس جاسارىتى ئالدىدا تاش
قورغىنى بىر - بىرلەپ يىمىرىلىپ باراتتى.

— چېكىنىش يولى بىز ئۈچۈن ئەمەس، قۇرام تاشلار ئۈچۈن بو
لۇشى كېرەك، — دەيتتى سابىر مۇنداق چاغلاردا تولۇپ تاشقان ئىشەنچ
بىلەن، — جاھىل قۇرامنى يىمىرىپ تاشلاش ئۈچۈن چوقۇم چۇمۇلىنىڭ
سوگەك غاجىلاش ئۇسۇلىنى يولغا قويۇش، چوقۇم توختىماي بىر - بىرلەپ
يەپ تۈگىتىش كېرەك، مانا شۇ چاغدا ئۇ تەسلىم بولىدۇ......

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ھەر كۈنى كېچىسى بىرنەچچە قېتىملىق پار
لىتىشنى ئوتكۈزۈپ، ئەتىسى توشۇپ چىقىرىلىدىغان تاش - شېغىلنى
تەييارلاپ قوياتتى.

سابىرنىڭ ئۇنىڭدىن باشقىمۇ ئىشلىرى كوپ ئىدى. سۇلايمان ئا
لىقاچان تور ئىچىگە ئېلىنغان ئىدى. تاماكا خالتىسىدىن باشقا، ئۇنىڭ
شۇ كۈنى سۇ ئامبىرى تەرەپكە تاغ تەرەپتىن ئايلىنىپ بارغانلىقى ئېنىق
ئىسپاتلاندى. مۇشۇ جەرياندا بىردىنلا قاسىمنىڭ نامان تۇلكە بىلەن
نامان تۇلكىنىڭ سۇلايمان بىلەن بولغان باغلىنىشى كېلىپ چىقتى. بۇ باغ
لىنىش مۇرەككەپ، سىرلىق يوللار بىلەن داۋام قىلىۋاتاتتى. بولۇپمۇ
قاسىمنىڭ نامان تۇلكە بىلەن باغلىنىشى سىر بولۇپ قالدى. زادى بۇ قان
داق مۇناسىۋەت؟ ئۇرۇق - تۇققانچىلىقمۇ، بۇرۇندىن ئىلىنىپ قېلىشمۇ
بۇنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تەكشۈرۈش زورۇر. لېكىن، كېيىنكى چاغلاردا
قاسىم ئوزىنى ناماندىن تارتىۋالغاندەك قىلدى. ئەمما، نامان تۇلكە خۇپ
يانە يوللار بىلەن قاسىمنىڭ كەينىدىن خۇددى سايىدەك ئەگىشىپ يۈر
گەنلىكىنى بايقاش تەس ئەمەس ئىدى. سۇلايماننىڭ ناھىيە بازىرىدا س
تىقچىلىق قىلىدىغان تۇققىنى يېڭىيەرگە ئاز كېلىدىغان بولدى. لېكىن
سۇلايماننىڭ ئوزى ھەر بازار كۈنى ناھىيە بازىرىغا قاتناشنى جىددىلەش
تۈردى، ھەتتا بۇ مۇناسىۋەت ناھايىتى ئىددىتلىق - قارارلىق بولۇپ قالدى
ئەلۋەتتە بۇنىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇش زورۇر. سابىر بىلەن سادىق: «ھازىرچ
تەگمەسلىك كېرەك. ئۇلارنىڭ ئوزىنى تولۇق كورسىتىشىگە يول قويۇش
لازىم. نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش بولۇپمۇ سۇلايماننىڭ ھەممە تەرەپ
نى ئېنىقلاش زورۇر» دەپ قاراشتى. تاللانغان كۈچلۈك بىر گۇرۇپپ

ئىچىگە ئۆزلۈگىدىن كىرىۋالغانلارلى قوغلاشقا باشلىدى، — قېنى، ھەممە-
لار قايتىڭلار، خاسىيەت تاشنى قوي، سىڭلىم. ئازات مالىڭ بېرىپ ئۇخلا،
ئىنىم. ئەتىگىمۇ ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ، ئىشلەيدىغان ۋاقىت ئەتە بىلەنمۇ
تۈگىمەيدۇ، تومۇر بوۋا گەپ قىلىساڭچۇ......

لېكىن، ھېچكىمنىڭ بۇ يەردىن كەتكۈسى كەلمەيتتى: قايتساق بىللە
قايتىمىز، تاش قورغىنىنى يىمىرىش ھەممىمىزنىڭ ئىشى، بىزنى ھەيدەپ
ئاۋارە بولما، قېنى، ئاخىرقى پارتلىتىش تۈگىسۇن، — دېيىشتى ئۇلار.

ئامال قانچە... سابىر يېڭى ساپلانغان بازغاننى قولىغا ئالدى، باش-
قىلارمۇ ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. سابىر بىرىنچى بازغاننى ئۇرۇشى بىلەنلا،
ھېچبىر كۈتۈلمىگەندە، بازغان پولات ئۇشكىدىن قاڭقىپ تەشكۈچى ئۇش-
كىنى تۇتۇپ بېرىۋاتقان تۇراخۇننىڭ بىلىگىنى سىرىپ چىقىپ كەتتى.

— ئاپلا... تۇراخۇنكا...، — سابىر بازغاننى ئىتتىك يەرگە قويۇپ
تۇراخۇننىڭ بىلىگىنى تۇتتى. تۇراخۇن زىڭىلداپ - سىقىراپ تۇرغان بى-
ەك سوڭىگىنى سىلاپ - ئۇۋىلاپ بىر مىنۇتچە چىشىنى - چىشىغا بېسىپ
تۇردى - دە، قاتتىق ئاغرىغان قولىنى سىلكىپ - سىلكىپ تۇرۇپ:

— ھېچقىسى يوق، ھېچقىسى يوق، قېنى ئۇرۇۋېرىڭىن، يەنە ئەللىك
بازغان ئۇرساڭ كۇپايە. ئاندىن پارتلىتىش دورىسى قاچىلايمىز، — دېدى.

جاۋتيەن تۇراخۇننىڭ قولىدىن پولات ئۇشكىنى ئالدى ۋە كويۇنگەن
ھالدا:

— تۇراخۇنكا، قاتتىق تېگىپ كەتتىمۇ؟ — دېدى.

— ئانچە ئەمەس، ئەھۋالدىن قارىغاندا، قولۇمنىڭ ئالقانلىرى قا-
داقلىشىپ يېتەرلىك پىشقان بولسىمۇ، لېكىن بىلىكىمنىڭ سوڭىگى تېخى
خام ئوخشايدۇ، — دېدى ئادىتى بويىچە كۈلۈپ چاقچاق قىلىپ.

— دىمەك، خېلى ئاغرىپتۇ - دە، — دېدى سادىق تۇراخۇننىڭ
يېنىدىن يوغان بىر تاشنى كوتىرىپ كېتىۋېتىپ.

— ئانچىلا ئەمەس، سادىق، — دېدى تۇراخۇن كۈلۈپ تۇرۇپ، —
بازغاننىڭ سوڭەككە تېگىشى بىرىنچى قېتىم ئەمەس، بىر قولۇمنىڭ سوڭىگى
ئۈزۈلۈپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئىككىنچى قولۇم بازغان ئۇچۇن ئۇشكە
تۇتۇپ بېرىشكە يېتىدۇ......

چەتكە تاشلىدى، — يا سېنىڭمۇ قولۇڭ بۇ يەردىكى بازغانلارنىڭ سېپىنى
يەپ تۈگەتتىمۇ؟

سادىق كۈلۈپ قويدى ۋە ساق بازغاندىن بىرنى سۇندى. سابىر بازغاننى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ ئەتراپقا قارىدى ۋە شۇ چاغدىلا، بۈگۈن كېچە تەشمە ئىچىگە كىرىپ ئىشلەۋاتقانلارنىڭ خېلىلا كۆپىيىپ كەتكەنلى گىنى كوردى.

— رەھناخان ئاچا، بۇ نىمە قىلغىنىڭ، ئاياللار، سىلەر نەدىن پەي دا بولۇپ قالدىڭلار، تومۇر بوۋا، سەنچۇ...، — سابىر بازغاننى يەرگە قو يۇپ، پىشانىسىدىكى تەرنى سۈرتۈپ تۇرۇپ ئېيتتى، — يولداشلار، بۇ بولماپتىغۇ، ھەممىڭلار كېچىسى كېلىپ ئىشلىسەڭلار، كۈندۈزى كى ئىشلەيدۇ؟

— قىزىق ئىكەنسەن ئۇكام، سىلەر كويۇپ-پىشىپ ئىشلىسەڭلار بولىدىكەنۇ — بىز كېلىپ ئىشلىسەك بولمامدىكەن، — دىدى ئاياللار جۇرپىنى سابىرغا قاراپ تۇرۇپ.

تومۇر بوۋا تۇراخۇنغا قاراپ:

— تۇراخۇن، بۇ نىمە قىلغىنىڭ ئۇكا، قويغىنا سېنى، مېنى نىمىشقا ئويغاتمىدىڭ، — دىدى سەل خاپا بولغاندەك بولۇپ.

— بەللى بوۋا، — دىدى خاسىيەت كوزلىرىنى ئوينىتىپ خۇشخۇي لۇق بىلەن، — كېچىدە بۇ يەرگە كەلگەنلەرنى كىم ئويغاتتى دەيسەن كىم خالىسا، شۇ كېلىدۇ......

— تومۇر بوۋا، سەن بىلسەڭ بۇ تاش قورغىنى ئاجايىپ بىرنىمە، — دىدى ئابابەكرى چوڭ بىر تاشنى دۇمبىسىگە ئېلىپ كېتىۋېتىپ، — تەجرىبىلەردىن قارىغاندا، ئۇ كۈندۈزىدىن كورە، كېچىسى بىزدىن بەك قورقىدىكەن، كۈنى زادى ئارام ئالدۇرمىغان ياخشى.

— يولداشلار، بولدى ئەمدى، سىلەر قايتىڭلار، — دىدى سابىر بازغاننى قولىغا ئېلىپ، — بۈگۈنكى ئىشىمىز يامان ئەمەس، ئۈچ قېتىم پارتلىتىلدى. چىقىرىلغان تاش-شېغىل ئەتە چۈشكىچە توشۇشقا يېتىدۇ بىزمۇ بىر قېتىملىق پارتلىتىشنى قىلىۋەتسەك ئۇخلاشقا ماڭىمىز، — سابىر تەشمىنىڭ تورىدىن بۇ تەرەپكە بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ كېلىپ، تەشمە

ئچىگە ئۇزلۇكسىز كىرىۋالغانلارلى قوغلاشقا باشلىدى، — قېنى، ھەممىگە
لار قايتىڭلار، خاسىيەت تاشنى قوي، سىڭلىم. ئازات ماڭ بېرىپ ئۇخلا،
منىم. ئەتىگىمۇ ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ، ئىشلەيدىغان ۋاقىت ئەتە بىلەنمۇ
ـۇگىمەيدۇ، تومۇر بوۋا گەپ قىلمساڭچۇ......

لېكىن، ھېچكىمنىڭ بۇ يەردىن كەتكۈسى كەلمەيتتى: قايتساق بىللە
ايتىمىز، تاش قورغىنىنى يىمىرىش ھەممىمىزنىڭ ئىشى، بىزنى ھەيدەپ
ۋارە بىلما، قېنى، ئاخىرقى پارتلىتىش تۈگىسۇن، — دېيىشتى ئۇلار.

ئامال قانچە... سابىر يېڭى ساپلانغان بازغاننى قولىغا ئالدى، باش
لارمۇ ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. سابىر بىرىنچى بازغاننى ئۇرۇشى بىلەنلا،
پىچىر كۆتۈلمىگەندە، بازغان پولات ئۇشكىدىن قاڭقىپ تەشكۈچى ئۇش
منى تۇتۇپ بېرىۋاتقان تۇراخۇننىڭ بىلىكىنى سىرىپ چىقىپ كەتتى.

— ئاپلا... تۇراخۇنكا...، — سابىر بازغاننى ئىتتىك يەرگە قويۇپ
راخۇننىڭ بىلىكىنى تۇتتى. تۇراخۇن زىڭىلداپ ـ سىقىراپ تۇرغان بى
ك سوڭىكىنى سىلاپ ـ ئۇۋۇلاپ بىر مىنۇتچە چىشىنى ـ چىشىغا بېسىپ
ردى ـ دە، قاتتىق ئاغرىغان قولىنى سىلكىپ ـ سىلكىپ تۇرۇپ:

— ھېچقىسى يوق، ھېچقىسى يوق، قېنى ئۇرۇۋەرگىن، يەنە ئەللىك
ازغان ئۇرساڭ كۇپايە. ئاندىن پارتلىتىش دورىسى قاچىلايمىز، — دېدى.

جاۋتيەن تۇراخۇننىڭ قولىدىن پولات ئۇشكىنى ئالدى ۋە كويۇنگەن
الدا:

— تۇراخۇنكا، قاتتىق تېگىپ كەتتىمۇ؟ — دېدى.

— ئانچە ئەمەس، ئەھۋالدىن قارىغاندا، قولۇمنىڭ ئالقانلىرى قا
اقلىشىپ يېتەرلىك پىشقان بولسىمۇ، لېكىن بىلىگىمنىڭ سوڭىكى تېخى
خام ئوخشايدۇ، — دېدى ئادىتى بويىچە كۈلۈپ چاقچاق قىلىپ.

— دىمەك، خېلى ئاغرىپتۇ ـ دە، — دېدى سادىق تۇراخۇننىڭ
بىندىن يوغان بىر تاشنى كوتىرىپ كېتىۋېتىپ.

— ئانچىلا ئەمەس، سادىق، — دېدى تۇراخۇن كۈلۈپ تۇرۇپ، —
بازغاننىڭ سوڭەككە تېگىشى بىرىنچى قېتىم ئەمەس، بىر قولۇمنىڭ سوڭىگى
ئۈزۈلۈپ كەتكەن. تەقدىردىمۇ، ئىككىنچى قولۇم بازغان ئۈچۈن ئۇشكە
تۇتۇپ بېرىشكە يېتىدۇ......

چەتكە تاشلىدى، — يا سېنىڭمۇ قولۇڭ بۇ يەردىكى بازغانلارنىڭ سېپىنى يەپ تۈگەتتىمۇ؟

— سادىق كۈلۈپ قويدى ۋە ساق بازغاندىن بىرنى سۇندى. سابىر بازغاننى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ ئەتراپقا قارىدى ۋە شۇ چاغدىلا، بۇگۈن كېچە تەشمە ئىچىگە كىرىپ ئىشلەۋاتقانلارنىڭ خېلىلا كۆپىيىپ كەتكەنلىگىنى كۆردى.

— رەھناخان ئاچا، بۇ نىمە قىلغىنىڭ، ئاياللار، سىلەر نەدىن پەيدا بولۇپ قالدىڭلار، تومۇر بوۋا، سەنچۇ...، — سابىر بازغاننى يەرگە قويۇپ، پىشانىسىدىكى تەرنى سۈرتۈپ تۇرۇپ ئېيتتى، — يولداشلار، بۇ بولماپتىغۇ، ھەممىڭلار كېچىسى كېلىپ ئىشلىسەڭلار، كۈندۈزى كىم ئىشلەيدۇ؟

— قىزىق ئىكەنسەن ئۇكام، سىلەر كويۇپ-پىشىپ ئىشلىسەڭلار بولىدىكەنۇ — بىز كېلىپ ئىشلىسەك بولمامدىكەن، — دېدى ئاياللار جۇرېنى سابىرغا قاراپ تۇرۇپ.

تومۇر بوۋا تۇراخۇنغا قاراپ:

— تۇراخۇن، بۇ نىمە قىلغىنىڭ ئۇكا، قويغىنا سېنى، مېنى نىمشقا ئويغىتىشۋەتمىدىڭ، — دېدى سەل خاپا بولغاندەك بولۇپ.

— بەللى بوۋا، — دېدى خاسىيەت كوزلىرىنى ئويىنىتىپ خۇشخۇيلۇق بىلەن، — كېچىدە بۇ يەرگە كەلگەنلەرنى كىم ئويغاتتى دەيسەن، كىم خالىسا، شۇ كېلىدۇ......

— تومۇر بوۋا، سەن بىلسەڭ بۇ تاش قورغىنى ئاجايىپ بىرنىمە، — دېدى ئابابەكرى چوڭ بىر تاشنى دۈمبىسىگە ئېلىپ كېتىۋېتىپ، — تەجرىبىلەردىن قارىغاندا، ئۇ كۈندۈزىدىن كورە، كېچىسى بىزدىن بەك قورقىدىكەن، كۈنى زادى ئارام ئالدۇرمىغان ياخشى.

— يولداشلار، بولدى ئەمدى، سىلەر قايتىڭلار، — دېدى سابىر بازغاننى قولىغا ئېلىپ، — بۈگۈنكى ئىشىمىز يامان ئەمەس، ئۈچ قېتىم پارتلىتىلدى. چىقىرىلغان تاش-شېغىل ئەتە چۈشكىچە توشۇشقا يېتىدۇ. بىزمۇ بىر قېتىملىق پارتلىتىشنى قىلىۋەتسەك ئۇخلاشقا ماڭىمىز، — سابىر تەشمىنىڭ تورىدىن بۇ تەرەپكە بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ كېلىپ، تەشمە

نامان تۈلكىدىن ئېسىل چەتئەل سائىتىنى قوبۇل قىلىپ ئالغانلىقى ئېنىق بولدى. ئەمما بۇ سائەتنى نامان تۈلكە ئەمەس، باشقا بىرسى دوستلۇق سوغىسى قىلغانىمىش. ناھىيە بازىرىدىكى ھېلىقى سېتىقچىنىڭ ئوغلى ئەكىلىپ بېرىپتۇ. ھازىر بۇ سائەتنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى ئېنىقلاپ كۆرۈش زۆرۈر. قاسىم تازىمۇ ئېپلاس بىر نېمىكەن، تۈز يالىغان ئىت قوپارغا ئاستىدا ئۆلەر، دېگەندەك، ئۇمۇ تۈز يالاشتىن ئۈمەت ئۈزەلمىدى......

— قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىسى كۆزگە كۆرۈنۈپ قالدى، — دېدى تۇراخۇن ئويلىنىپ تۇرۇپ، — لېكىن، بۇ غەلىبە بەزى بۇزۇقلار-نىڭ ھەقىقى قىياپىتىنى كۆرۈۋېلىشقا تۈرتكىمۇ بولدى. قاسىم ھازىر بىر جايدا تۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ پاچىقىغا پىت چۈشكەن بولسا كېرەك ......

— ئۇنداق بولسا، سەن ئەتە شەھەرگە ماڭغىن، — دېدى سابىر ئويلانغان ھالدا سادىققا قاراپ، — سىنىپىي كۈرەش بىزنىڭ ئىرادىمىزگە باغلىق ئەمەس، كېگۈەن مەۋجۇت. ئەمما سىنىپىي كۈرەشتە جەزمەن تەشەببۇسكارلىقنى قولغا ئېلىش، يۈكسەك ھۇشيارلىقنى ساقلاش لازىم. دۈشمەن تېخى جان تالىشىدۇ، جان تالىشىۋاتقان ئىلاننىڭ چېقىشى تېخىمۇ يامان، بۇنى زادىلا ئۇنتۇماسلىقىمىز لازىم. مەخپىيەتلىكنى قاتتىق ساقلاش كېرەك. بىزنىڭ بۇ ئىشنى ئومۇميۈزلۈك ئېنىقلاپ ئەمەلىلەشتۈرۈ-ۋاتقانلىقىمىزنى مۇناسىۋەتلىك كىشىلەردىن باشقا ھېچكىم ھازىرچە سەزمىسۇن......

— نىياز قۇرباننىڭ ئېيتىشىچە، — دېدى تۇراخۇن، — قاسىمنىڭ يۇرت ئىچىدە تارقاتقان بەزى ئىغۋالىرى بار، ئىكەن، سادىق، سەن ئۇكا، ئىمكان بار شەھەرگە ئۆتكىچە نىياز قۇربان بىلەن بىر كۆرۈشكىن.

— ماقۇل، كۆرۈشەي.

— قاسىم توغرىسىدا، — دېدى سابىر، — چاۋار شۇجىنىڭ مەخ-سۇس يولىيورۇغى بار. قاسىمنىڭ پىتنە - ئىغۋالىرىنى پاش قىلىش كېرەك، ئەمما مۇھىم نۇقتا سۇلايمان. سۇلايماننى قويۇۋەتمەي چىڭ تۇتۇپ ئېنىقلاش زۆرۈر، بۇ ھارامزادە بېشىنى ئىچىگە تىقىۋالغان بىلەن ھەممىنى شۇ قۇتراتىپ يۈرىدۇ......

— شۇنداق بولسىمۇ خەۋپسىزلىككە دىققەت قىلىش كېرەك، — دېدى جاۋتيەن سابىر ئۇرۇۋاتقان بازغانغا ئۇشكە تۇتۇپ بېرىپ تۇرۇپ، — بىزنىڭ ئىشىمىز تېخى كوپ، قول تېخى كوپ ئەسقاتىدۇ. ئاۋايلىمىغان بىلەن بولمايدۇ.

— دۇرۇس، يولداش جاۋتيەن، — دېدى تۇراخۇن سەيپۇللانىڭ قولىدىن بازغاننى ئېلىپ تۇرۇپ، — بۇ پىكرىڭىزگە قوشۇلىمەن، تاش قورغىنى يىمىرىلمەكتە، تاش قورغىنىنىڭ بىزنىڭ ئىككى قولىمىزغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقى ئىسپاتلاندى. يەنە ئازراقلا بەرداشلىق بەرسەك غەلىبە چوقۇم بىزنىڭ......

پارتلىتىش دورىسى قاچىلىنىدىغان توشۇكلەر ئېچىلىپ تەق بولغاندا، پارتلىتىش دائىرىسىدىكى تاش - شېغىللارمۇ يوتكىلىپ بولدى. سابىر جاۋتيەننىڭ سائىتىگە قاراپ ۋاقىتنى ھېساپلىدى ۋە باشقىلارنى تەشمىنىڭ سىرتىغا قوغلىدى. جاۋتيەن توشۇككە دورا قاچىلاشنى تۈگەتتى ۋە ھەممەيلەن پىلتىغا ئوت يېقىۋاتقان سادىققا قاراپ قويۇپ، تەشمىنىڭ سىرتىغا يۇگۇردى ......

ئۇلار تەشمىدىن چىققاندا، تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغان ئىدى. جاۋتيەن يۇز - كوزىنى يۇيۇپ، جىرخۇيبۇ چېدىرىغا كىرىپ كەتتى. ھەممەيلەن ئوز چېدىر - گەملىرىگە تارقىدى. سابىر، تۇراخۇن، سادىقلار چېدىرىنىڭ ئۇدۇلىدىكى بىر چوڭ تاشنى ئورۇندۇق قىلىپ ئولتۇرۇشتى، سادىق تاماكا ئورىدى، ھاۋا سوغاق ئىدى، تۇراخۇن چاپىنىنىڭ ھەممە تۈگمىسىنى ئېتىپ، يورۇپ كېلىۋاتقان شەرق تەرەپكە قارىدى ۋە كەككە ساقىلىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— تاڭ ئېتىشقا ئاز قاپتۇ، تەشمىنىڭ ئىشىمۇ شۇنچىلىكلا قالدى، — دېدى.

— شۇنداق، غەلىبە كۇنلىرى يېقىنلاشتى، — دېدى سادىق تاماكىسىنى شوراپ تۇرۇپ.

— سادىق، شۇنداق قىلىپ سەن ئەتە شەھەرگە بارامسەن، — دېدى سابىر.

— شۇنداق، بارماي بولمايدۇ، — دېدى سادىق، — قاسىمنىڭ

بىكاردىن ـ بىكار نابوت قىلمايدۇ، ئەمما، جەزمەن بىز دىگەن يەردىن چىقىشىڭغا توغرا كېلىدۇ.
ــ سىلەردىن خوش بولاي، مېنى ئۇزەڭلارغا چاتماڭلار، نىمە قىلساڭلار مەيلى، مېنى قۇتقۇزۇڭلار......
ــ بۇنىڭدىن خاتىرجەم بول، بىز سەن ئۇچۇن ھەممىنى ئويلىدۇق، لېكىن، پارتلىتىش دورىسىنى كېچىكتۈرمىگىن......

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن قاسىم نامان تۇلكىنى ئىزلەپ تېپىپ:

— نامانكا، سەگەك بولغىن، سابىرلار ھەدەپ كىچىك مەجلىسلەرنى ئېچىۋاتىدۇ، مەن ھېچنىمىنى ئۇقالمايۋاتىمەن، پەملىشىمچە، ئۇلار ئامبارنىڭ ئايىغىدىن تېپىلغان تاماكا خالتىسىنى سۇلايمان شاگىۇمدىن گۇمان قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ، — دېدى.

نامان تۇلكە كوزلىرى چەكچەيگەن ھالدا قاسىمغا قارىدى:

— خۇدا ئۇزى ساقلىسۇن، ئۇكام، مەنمۇ ساڭا بىر نەرسە دېمەكچىدىم. سۇلايمان شاگىۇم — ئالدىدىن كورەر ئادەم. ئۇمۇ سەندىن ئەنسىرەيدۇ. سابىر سېنى ئاخىر كاردىن چىقىرىۋېتىدۇ. سەن ئوزەڭ يول كورسەتكىن، سابىر بەزى ئىشلارنى بىلىپ قالغان ئوخشىمامدۇ.

— مېنىڭ بېشىم قېتىپلا قالدى، — دېدى قاسىم خۇرسىنىپ، — ھەر نىمە بولسا، مېنى ئوزەڭلارغا چاتماڭلار، مەن قۇتۇلۇپ قالىدىغانلا ئىش بولسا، قولۇمدىن كېلىشىچە......

— شۇنداق، — دېدى نامان تۇلكە سەل ھودۇقۇپ، — سەن ئەلۋەتتە قولۇڭدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىسەن، لېكىن، سۇلايمان شاگىۇم تاپىلىغان ھېلىقى نەرسە......

— بۇ مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ، — دېدى قاسىم تىترەك ئاۋاز بىلەن، — ھازىر پارتىلىتىش دورىسى ساقلىنىدىغان چېدىرنىڭ ئالدىدا مىلىگلار پوستتا تۇرىدىغان بولدى......

— ياق، بۇ گەپنى قوي! — دېدى نامان تۇلكە سەل جىددى قىلىپ، — بۇمۇ سېنى قوغداپ قېلىش ئۇچۇن. شۇ بىر ئىشنى قىلىۋەتسەڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن خاتىرجەم بولۇۋېرىسەن، بولمىسا...—

نامان تۇلكە تىلىنى يالاپ يەر ئاستىدىن قاسىمغا قارىدى.

— «بولمىسا» دېگەن قانداق گەپ؟ — قاسىم جالاقلاپ تىترەپ ئەتراپقا قارىدى.

— ئوزەڭ ھەممىنى بىلىسەن، — دېدى نامان تۇلكە قاسىمغا قاراپ يېنىچە تۇرۇپ، — بىز سەن ئۇچۇنلا... شۇنداق. سېنى سابىرنىڭ يەپ قويماسلىقى ئۇچۇنلا... شۇنداق. قىسقىسى، ئوزەڭ ئويلاپ كور، شۇ بىر ئىشنى قىلىۋەتسەڭلا بولدى. ئەقىللىق ئادەم ئوزىنى

مۈزلاپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئارقامغا يېنىپ يەنە جاڭگالغا چاپتىم، ئاختۇرۇپ – ئىستقىلاپ ھەممە يەرگە كوز سالدىم. ئاخىر، قوزىنىڭ ئانىسىنى ئىزلەپ مەرىگەن ئاۋازى ماڭا ياردەم بەردى. بولمىسا، بۇ قاراڭغۇ كېچىدە مەن ئۇنى نەدىن تاپىمەن. شۇنىڭ بىلەن قوزىنى ئاۋايلاپ قولۇمغا ئالدىم – دە، قوينۇمغا سېلىپ جوۋامغا يوگىدىم.

يول ئىگىز – پەس، ئەتراپ قاراڭغۇ ۋە جىمجىت ئىدى. مۇدۇرۇلۇپ – سۇدۇرۇلۇپ كېلىۋاتسام، سول تەرىپىمدە تۇيۇقسىز «لاپ» قىلىپ يېنىپ – ئوچكەن بىر ئوت يورۇغى كورۇندى. شۇنداق غىل – پال يېنىپ – ئوچكەن بىر ئوت يورۇغى ئوڭ تەرىپىمدىنمۇ كورۇندى. مەن ئورنۇمدا جىمجىت قېتىپ تۇرۇپ قالدىم.

بىر پەستىن كېيىن ئىككى يوچۇن ئادەم پەيدا بولۇپ، جاڭگالنىڭ ئىككى تەرىپىدىن كېلىپ، مېنى كورمەي بىر – بىرى بىلەن دوقۇرۇشتى – دە، يەنە ئايرىلىپ كەتتى... مەن: بۇ نىمە ئىش، بۇ قانداق ئادەملەركىن، دەپ سەل تەئەججۇپلىنىپ يولۇمنى مېڭىۋەردىم. مەھەللىگە يېتىپ كەلگەندە، ھېلىقى ئىككى يوچۇن ئادەم يەردىن ئۈنۈپ چىققاندەك يەنە پەيدا بولدى ھەم ئىككى تەرەپتىن كېلىپ قوشۇلۇپ، يەنە ئالدىراپ ئايرىلدى. بىرسى مەھەللە تەرەپكە كەتتى، يەنە بىرسى مېنى كورمەي يۇقا پايناپ ئىككى ئازغاننىڭ كەينىگە موكتى. غەلىتە ئىش – تە. ئامبارىدىكى سۇنىڭ گۇمانلىق يار ئېلىپ كېتىشى، شۇ چاغدا سابىر بالىنىڭ ھوشيارلىقنى چوقۇم ئوستۇرۇش كېرەك، دىگەن سوزى ئېسىمگە كەلدى. شۇنىڭ بىلەن كوڭلۇمگە بىر گۇمان چوشتى. دەرھال ئوزەمنى قولۇمغا ئېلىپ، ئازغان كەينىگە موككەن يوچۇن ئادەمنىڭ ئارقىسىغا پەم بىلەن ئوتۇپ، دەرەخ دالدىسىدا پايلاپ ئولتۇردۇم. ھەممىسات ئوتمەي مەھەللە تەرەپتىن ھېلىقى ئادەمنىڭ بەلگە بېرىپ، قاقىلدىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئازغان تېگىدىكى يوچۇن ئادەم بۇنى ئاڭلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ كەينىدىن مەھەللە تەرەپكە كەتتى.

مەنمۇ «قارا كورۇپ» ئۇلارنىڭ كەينىدىن مېڭىۋەردىم. ئۇ ئىككىسى دەسلەپ يالغۇز مەچىتنىڭ ئىچىگە كىردى، كېيىن ئۇ يەردىن چىقىپ، ئۇدۇل سۇلايمان شاڭيۇنىڭ ئويىگە قاراپ ماڭدى. سۇلايمان شاڭيۇنىڭ

توققۇزىنچى باپ

1. بېشى كېسىلگەن ئىلان

ئۇلاق باققۇچى هوشۇر بوۋاي ئىشىكتىن ئالدىراپ كىرىپ كەلگەندە، نىياز قۇربان ئالدىغا سىرلانغان يۇمۇلاق جوزىنى قويۇۋېلىپ، چىراق يورۇقىدا قېرىنداش بىلەن سىزىپ - چىزىپ يېڭى يېزىق ئۆگىنىۋاتاتتى. هوشۇر بوۋاي ساقاللىق، بىر قولىغى سەل ئېغىر، يۇۋاش ئادەم ئىدى. چارۋا بېقىشقا ئەقىدە قىلاتتى ۋە بۇ كەسپكە تولىمۇ ماهىر ئىدى. ئۇنىڭ بىرەر جىددىي ئىشى بولمىسا، بۇ ئۆيگە ئانچىلا كىرمەيتتى. ئۇ ناهايىتى ئاز گەپ قىلاتتى، لېكىن ئۇ بۈگۈن بۇ ئۆيگە كىرە - كىرمەيلا:

— غەلىتە ئىشلار بولۇۋاتىدۇ، ئۇكا، غەلىتە ئىشلار، — دېدى هودۇققان هالدا ئالدىراپ نىياز قۇربانغا.

نىياز قۇربان قەغەز - قېرىنداشنى قويۇپ، كاڭدىن چۈشۈپ بوۋاينىڭ ئالدىغا كەلدى. بوۋاينىڭ جوۋىسى ئىچىدىن ئاق قاشقىسى بار بىر مومۇن قوزىنىڭ بېشى چىقىپ تۇراتتى. نىياز قۇربان سەل هەيران بولۇپ، بىر مىسكىن هالدا قاراپ تۇرغان قوزىغا، بىر سەل ئالدىراپ تۇرغان بوۋايغا قارىدى.

— خوش، نىمە گەپ ئوزى؟

هوشۇر بوۋاي گەپنى يەنە باشتىن باشلىدى:

— هازىر جاڭگالدا ئوت - چۆپ ئانچە كۆپ ئەمەس، — دېدى ئۇ، — شۇڭا بۈگۈنمۇ قوي پادىسىنى تويغىچە بېقىپ كەچرەك قايتۇرۇپ كەلدىم. قوتانغا كېلىپ قارىسام، بىر قوزا يوق، بۇ — ئاق قاشقىسى بار، تۇغۇلغىنىغا بىر ئايچە بولغان مۇشۇ قوزا، — هوشۇر بوۋاي جوۋىسىغا ئورىۋالغان قوزىغا قاراپ قويدى، — بۇ قوزا نەگە كەتتىكىن، جاڭگالدا تېنەپ - تەمتىرەپ قالغاندىمۇ دەپ ئويلىدىم. هاۋا بولسا سوغاق، قوزىنىڭ

ئازگىلىغا — بولۇق ئۇسۇپ قۇرۇپ قالغان ئازغاننىڭ كەينىگە يوشۇردى. ەل شۇ چاغدا، ھېلىقى ئىككى ئادەم ئازغانلىق ئېرىقنىڭ ئۈستىدىن ەكرەپ ئۆتۈپ، ئالدىراپ تاش ئۇستەك تەرەپكە كەتتى.

نىياز قۇربان ئۇلارنى پايلاپ ئورنىدىن تۇراي دېيىشىگە، كىمدۇ ىرسى تۇيۇقسىز مۈرىسىگە ئاستاغىنا قولىنى قويدى. نىياز قۇربان چۆچۈپ كەينىگە قارىغاندا، خۇددى شۇ ئۆزى يوشۇرۇنۇپ تۇرغان ازغان يېنىدىن ئەتراپقا سەگەكلىك بىلەن قاراپ كۆتىرىلىۋاتقان ياش ىنىڭ ئابلىكىمنى كۆردى:

— سەن... ئابلىكىممۇ، ئۇكا، بۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسەن؟

ئابلىكىم ئازغاننى دالدا قىلىپ تۇرۇپ، گەپ قىلماي، ساي ئىچى ىلەن تاش ئۇستەك تەرەپكە كېتىۋاتقان يوچۇن ئادەمگە بىر پەس سەپ ىلىپ كۆزىتىپ تۇردى - دە، ئاندىن نىياز قۇربانغا بۇرۇلدى:

— نىياز ئاكا، ئىككىمىزنىڭ ئۇچرىشىپ قالغىنىمىز ياخشى بولدى، — ىدى ئۇ كېتىۋاتقان ئىككى يوچۇن ئادەمنى كۆز قىرىدىن كەتكۈزمەي ۇرۇپ، — ئۆزىڭىزگە مەلۇم، سىلىماخۇنكامنىڭ زەخمىلىنىش ۋەقەسىدىن ىيىن، بەزى بۇزۇقلار ئىغۋا توقۇشقا كىرىشتى، تارىخىي ئەكسىلئىنقىلابچى ابدۇراخمان پىيەن قىلىنىپ، ئۇنىڭغا يۈۋاشلىق بىلەن ئۆزەڭگىنى ئۆزگەرت، ىدۇق. شۇنداق بولسىمۇ، بەزى يامان ئادەملەر ھەركىتىنى توختاتمىدى. ۈنۈگۈن ئاخشام سايمان ساقلىنىدىغان چېدىردىن قۇرام تاشتىن تۇشۇك اچىدىغان تەشكۈچى ماشىنىنىڭ موھىم بىر سايمىنى — نازۇك پولات ۇشكە يوقىلىپ كەتتى. ئۇنى سۈك شۇجى بىزنىڭ غېمىمىزنى يەپ قەشقەردىن ئالاھىدە ئالدۇرۇپ ئەۋەتكەن ئىدى. ھازىر بۇ ئىش جىددى تەكشۈرۈلۈۋاتىدۇ، سەگەك بولمىساق بولمايدۇ......

ئابلىكىم ئۇزاپ كېتىۋاتقان ئىككى ئادەمگە — ئۇلارنىڭ كىچىككىنە دوگىدىن ئەگىپ ئۆتۈشىگە قاراپ بىر. پەس تۇردى - دە، بىر ئاز جىددىيلىشىپ:

— سىز ئاۋۇ ئىككىسىنى تونۇدىڭىزمۇ؟ — دېدى.

— ياق... بۇلار كىم ئۆزى؟

— سۇلايمان بىلەن نامان تۇلكە ئەمەسمۇ؟

— ھە؟!... مۇنداق دېگىن، ئۇلار بۇ يەردە نېمىش قىلىپ يۈرىدۇ؟

ئىشىگى ئالدىدىكى بۇنچا ئارىسىدا «نىمە بولاركىن» دەپ بىر چاي قايناتمى ئولتۇردۇم. ئاخىر ئۇيدىن بىرسى ئەتراپقا قاراپ ـ قاراپ قويۇپ، ھودۇقۇپ چىقتى ۋە ئالدىراپ بۇنچا ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا سىنچىلاپ قارىسام، بۇ ھېلىقى پوم ــ سۇلايمان شاگىرتىنىڭ نەق ئۆزى ئىكەن!......

ھوشۇر بوۋاي: ئىش ئەشۇنداق، سۇلايمان پوم قانداق شۇملۇقلارنى قىلىۋاتىدىكىن، ئۇنىڭ بۈگۈنكى ھەركىتى مال ئوغرىلىغان ئوغرىنىڭ نەق ئۆزى، ــ دەپ سۆزىنى تۈگەتتى.

نىياز قۇربان ئالدىراپ چاپىنىنى كىيدى ۋە ھوشۇر بوۋايدىن:

ــ ھوشۇركا، سەن سۇلايماننىڭ قاياققا ماڭغىنىنى پەملىدىڭمۇ، ــ دەپ سورىدى.

ــ پەملىدىم، ــ دىدى مالچى بوۋاي، ــ نەق نامان تۈلكىنىڭ ئۆيى تەرەپكە كەتتى، مەن بولسام ، ئۇكا، ئالدىراپ سىزنىڭ قېشىڭغا چاپتىم......

نىياز قۇربان ھوشۇر بوۋاينى ئۆزىتىۋەتكەندىن كېيىن، ئۇدۇل ئۈچىنچى ئىشلەپچىقىرىش دۈيى تەرەپكە كەتتى. تۈن قاراڭغۇ، ئەتراپ جىمجىت، سالقىن باھار شامىلى يۈز ـ كۆزنى سىيلاپ، ئۆتۈپ تۇراتتى. كەڭ ئاسماننىڭ بىر چېتىدە سانسىز يۇلتۇزلارنىڭ كۆزىتىشى ئاستىدا، كورۇمسىز بىرنەچچە پارچە بۇلۇت لەيلەپ يۈرەتتى.

نىياز قۇربان يول چېتىدىكى يانتاقلىقتىن سەكرەپ ئۆتۈپ، سايىنىڭ چېتى بىلەن ئالدىراپ كېتىۋاتقاندا، تۇيۇقسىز بىر يوچۇن ئادەمنىڭ ساي ئىچىنى ئەگىپ ئۆتۈپ، يۇقۇرى تەرەپكە ــ كەينىگە قاراپ ـ قاراپ قويۇپ ئالدىراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. «بۇ كىم، نەگە بارىدۇ؟...» ــ نىياز قۇربان دەسلەپ بۇ يوچۇن ئادەمگە ئانچىلا دىققەت قىلىپ كەتمىدى ــ كېچىدە ئۇياق ـ بۇياققا بارىدىغان ئادەملەر ئازمۇ... بىراق، شۇ ئەسنادا يوچۇن ئادەم كۆتۈلمىگەندە بىردىن ئىككى بولدى ـ دە، ئۆزى تەرەپكە قاراپ كېلىشكە باشلىدى.

ئەتراپتا ھېچكىم يوق ئىدى. نىياز قۇربان بۇ ئىككى يوچۇن ئادەمنى كۆز قىرىدىن كەتكۈزمەي، دەرھال ئۆزىنى يانتاقنىڭ

ئۆز ئۆيىگە كەتسە، يوچۇن ئادەمگە چىقىلماي تۇرۇڭلار، بۇ ھەقتە سابىر
ئاكامدىن سورايمىز......

نىياز قۇربان ئابلىكىم مېڭىپ كەتكەندىن كېيىن، «غالىبىيەت» سۇ
ئامبىرىغا ئېلىپ بارىدىغان چىغىر يول بىلەن تاش ئۇستەڭ تەرەپكە
ۇگۇردى. ئۇ تاش ئۇستەڭنىڭ ئامبارغا قۇيۇلۇش ئېغىزى تەرەپتىن،
پچىنىمنى ئىلغا قىلىپ بولمايدىغان قاراڭغۇلۇق ئىچىدە شەپە چىقارماي
ۇقۇرى كوتىرىلدى. بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن يېڭى قۇرۇلۇۋاتقان
ېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلدى، ئەتراپقا قۇلاق سالدى، بىر-
از زەڭ قويۇپ تۇردى ۋە بىردىن ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ تېگىدىكى
سمونت چۇشۇرگىنىڭ ئىچىدىن نامان تۇلكىنىڭ: «قاسىم كارغا كەلمەس
ر ماز پاينەككەن، ئاناڭنى... شۇ كەمگىچە يوق» دىگەن پەس
ۋازى ئاڭلاندى. ئارقىدىن سۇلايماننىڭ: «قاسىم دورىنى ئېلىپ كەلمىسە،
پالتا بىلەن ھېچ ئىش تاڭاتمايدۇ، ئېلېكتىر ئىستانسىسى دىگەن بۇ
ساپەتنى يوق قىلىۋەتمەي كېتىشكە قانداقمۇ كوڭلىمىز ئۇنىسۇن...»
دى - دە، جىم بولدى.

نىياز قۇربان ئۇلارنىڭ كېيىنكى كۇسۇرلاپ ئېيتقان سوزلىرىنى
ڭلىيالمىدى. ئۇنىڭ قەلبىدە غەزەپ ئوتلىرى ياندى: «دىمەك، بۇ يەرگە
اسىممۇ كەلمەكچىكەن - دە. ئەشۇ قاسىم - ھە؟». شۇ چاغدا
ەنە نامان تۇلكە: «شاگىيۇم، چاتاق بولدى، بۇ قاسىم قورقۇنچاق بىر
مە، بەلكىم بىزنى تۇتۇپ بېرىپ، ئوزىنى ساقلاپ قېلىشقا قەست
لىۋاتامدۇ، تېخى» دىدى. سۇلايمان: «ھوسەن بايۋەچچە سوغا قىلغان
سائەتنى ئالغانىدىغۇ قورقمىغان بولغىدى بۇ ئاخماق» دىدى. «ياق،
ېغىزى كالاچتەك ئېچىلىپلا كەتكەن دىسىلە» دىدى نامان ۋە ئىككىسى
ەنە ئىمىنىدۇ دەپ كۇسۇرلاشتى. ئاندىن تويۇقسىز چۇشۇرگە ئىچىدىن
كۇچەپ ئۇرۇلغان پالتا ئاۋازى ئاڭلاندى.

نىياز قۇرباننىڭ مېڭىسىدە «بوزغۇنچىلىق!» دىگەن سوز سادا
قىلغاندەك بولدى، تاپىنىدىن كىرگەن بىر ئوت مېڭىسىدىن چىقىپ كەتتى
ۋە بارلىق كۇچى بىلەن ئېتىلىپ، سىمونت چۇشۇرگىنىڭ ئىچىگە سەكرىدى:

— قايىسىڭ سەن، توختاش!

— بۈگۈن يەكشەنبە - دە، ھەممەيلەن دەم ئېلىشتا. ئۇلارمۇ ئۆيگە كەلگەن، لېكىن......

— مەن ساڭا بىر ئىشنى ئېيتاي...، — نىياز قۇربان تېز - تېز قىلىپ، مالچى ھوشۇر بوۋايدىن ئاڭلىغانلىرىنى سوزلەپ بەردى.

— بۇ ئىشتىن بىزنىڭ خەۋىرىمىز بار، — دېدى ئابلىكىم، — ھوشۇر ئاكىنىڭ ئېيتقىنى توغرا، ئۇمۇ بىزنى سەزمىدى، بىزمۇئۇزىمىزنى ئۇنىڭغا سەزدۇرمىدۇق. لېكىن بىز سۇلايمان باشلاپ چىققان يوچۇن ئادەمنىڭ كەينىدىن پايلاپ كېلىۋاتاتتۇق. ھوشۇر ئاكىنىڭ گۇمانلىنىپ، يوچۇن ئادەمنىڭ پېيىگە چۈشۈپ سۇلايماننىڭ ئۆيىگىچە بارغانلىقىنى، كېيىن ئالدىراپ سىزنىڭ ئۆيىڭىز تەرەپكە كەتكەنلىكىنىمۇ كورۈپ تۇردۇق.

— خوش، سۇلايمان باشلاپ كەلگەن يوچۇن ئادەم كىم؟

— ھازىرچە ئېنىق ئەمەس، — دېدى ئابلىكىم ۋە ئويلىنىپ تۇرۇپ ئېيتتى، — ھازىر ۋاقىت زىخ، سەگەك بولۇشقا توغرا كېلىدۇ. سۇلايماننىڭ ئىشىگىدە توختى بار. ئۇ شۇ ئادەمنى پايلاۋاتىدۇ. مەن بولسام بۇ يەردە ئۇشتۇمتۇت ئىمىسقىلاپ يۈرگەن سۇلايمان بىلەن نامانغا ئۇچرىشىپ قالدىم. ئەسلىدە سۇلايمان نامان تۇلكىنىڭ ئۆيى تەرەپكە كەتكەن ئىدى......

— سەن ئۆزەڭ ھازىر نەگە ماڭدىڭ، — نىياز قۇربان ئالدىراپ سورىدى.

— سابىر ئاكامنىڭ قېشىغا - دە. ئۇنىڭغا بۇ يوچۇن ئادەم توغرىسىدىكى ئەھۋالنى دەرھال خەۋەر قىلىش كېرەك.

نىياز قۇربان بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن بېلىنى تارتىپ باغلاپ تۇرۇپ ئېيتتى:

— بولىدۇ، ئابلىكىم. سەن دەرھال بارغىن، بۇ يەردە بىر سى باردەك قىلىدۇ، مەن نامان تۇلكە بىلەن سۇلايماننى كوزۈمدىن يوقاتمايمەن ئەگەر ئۇلار تاش ئۇستەڭ تەرەپ بىلەن قۇرۇلۇش ئورنىغا بارسا، سەن بىلەن شۇ يەردە كورۈشىمىز؛ ئەگەرچەندە ئارقىسىغا يېنىپ ئويىگە كېتىشسە، مەن سۇلايماننىڭ ئىشىگىدە توختى بىلەن بىللە بولىمەن.

— بولىدۇ، مەن كەتتىم، لېكىن سەگەك بولۇڭ، ئەگەر سۇلايمان

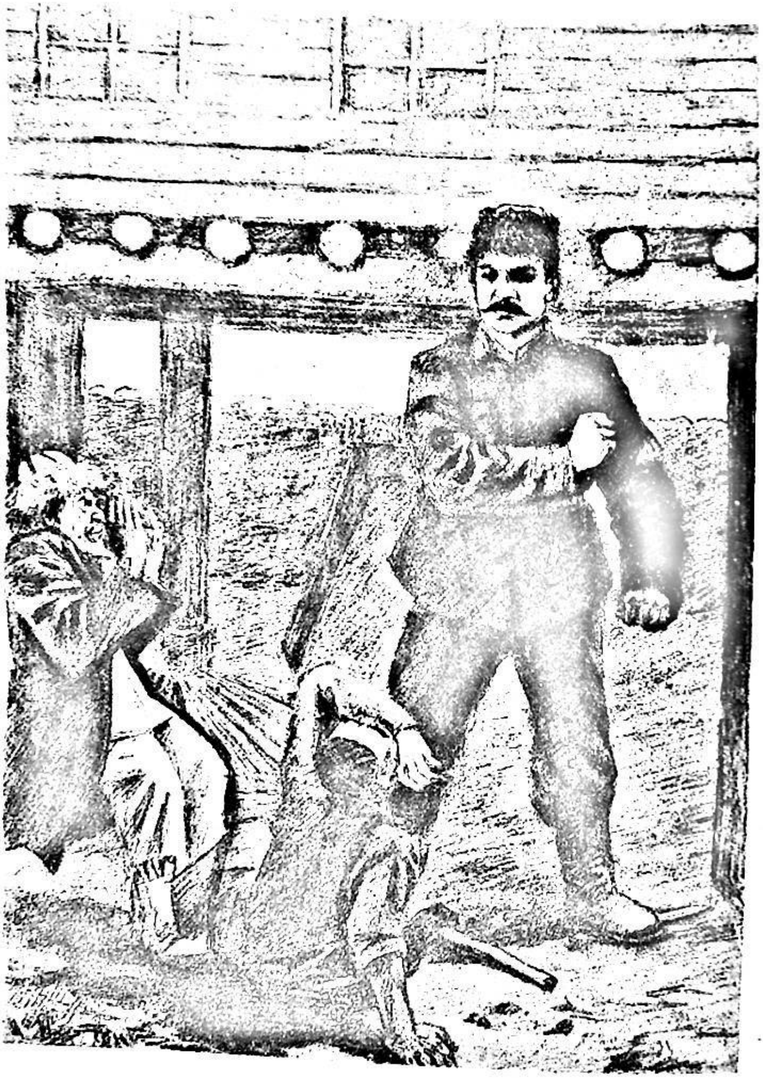

نىياز قۇربانىنىڭ ئاۋازى دەھشەتلىك ياڭرىدى. ئۇ قەددىنى تىك تۇتۇپ، ئوت بولۇپ يېنىپ كەتكەن كوزلىرى بىلەن ئەتراپقا قارىدى. غوۋۋا قاراڭغۇلۇقتا، ئۇنىڭ بىر تەرىپىدە چوڭ ئاي پالتا تۇتقان، كوزلىرى چوچەكتەك ئېچىلغان سۇلايمان، يەنە بىر تەرىپىدە نامان تۇلكە ئوقيادەك ئىگىلگىنىچە قېتىپ، خىرىس قىلىۋاتقان قاۋاندەك ئېغىر ھاسراپ ـ ھومۇدەپ تۇراتتى.

نىياز قۇربانىنىڭ مېڭىسىدە چاقماقلار چېقىلدى، ۋۇجۇدى غەزەپتىن تىترەپ كەتتى. كۇندە دىگۇدەك كورۇپ تۇرىدىغان بۇ ئىككى «مومۇن» بەندىنىڭ ئادەتتىكى خوشامەتچى، سالام ـ سائەت قىلىپ ئىككى پۇكلىنىپ كېتىدىغان «يۇۋاش» قىياپىتىدىن ھازىر ھېچبىر ئەسەر يوق ئىدى. نىياز قۇربانىنىڭ قېنى ئۇرغىدى، كوزلىرى بۇ ئىككى مەخلۇققا نەيزىدەك تىكىلدى:

— سەنلەر بۇ يەردە نىمىش قىلىشىۋاتىسەن؟!

نامان تۇلكە كوزىنىڭ قۇيرۇغى بىلەن سۇلايمانغا ئىلتىجا قىلىپ قارىدى. سۇلايمان تامىقىنى چېكىپ خىرقىرىغان ئاۋاز بىلەن:

— ھە، ھە، بۇ ئۇزلىرى دادۇيجاڭمىتىلە، كورسىلە، نىمە قىلىتۇق بۇ كېچىدە، بىز يۇۋاش ئادەم، كۇندۇزى ئۇ ـ بۇ ئىشلار بىلەن بولۇپ ئارام بولمىدى، كەچ بولىسمۇ پىشكە ئوتۇن قىلىلى دەپ، جاڭگالغا كەلگەنتۇق... — دىدى.

— جاڭگال! بۇ جاڭگالمۇ؟! كوزۇڭنى ئېچىپ گەپ قىل، سەن كىمنى ئالدايمەن دەيسەن. بۇ ــ ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلۇۋاتقان يەر!

سۇلايمان نامان تۇلكىگە قاراپ قويۇپ دىدى:

— شۇنداقمۇ؟ بىز بىلمەپتۇق، بىز ئىش ـ ئەمگەك ئەھلى بۇنى نەدىن بىلەلى......

نىياز قۇربان قەتئى بۇيرۇق ئاۋازى بىلەن ۋاقىرىدى:

— سۇلايمان، سەن تولا گەپ يوغىلاتما، قولۇڭدىكى پالتىنى تاشلا، ماڭ دادۇيگە!

سۇلايمان: «ماقۇل، نىمە دىسىلىرى شۇ» دىگىنىچە پالتىنى نامان تۇلكىنىڭ ئايىغىنىڭ ئاستىغا تاشلىدى ۋە ھىلىگەرلىك بىلەن تەسىرلىك قىلىپ ئېيتتى:

— دادۇيجاڭ، بىز شەخسەن ئۆزلىرىگە يامان بىر نەرسە قىلمىدۇق، سىلىگە ياخشىلىق تىلەش — بىزنىڭ كۆڭلىمىز. سىلى گۇگشىمىزدا يۇز-ئابرويلۇق كونا كادىر ئىدىلە، لېكىن - زە، سابىر سىلىنى تەپۇلغا قىممەت، بىر پۇلغا ئەرزەن قىلىۋەتتى. سىلىنىڭ ئۇستىلىرىدە «قالاق كادىر»، «قورقۇنچاق جۇرسۇ» دىگەن گەپلەر پۇركەتتى. بۇگۇن بولمىسا ئەتە... سابىر سۇنى باشلاپ كېلىپ ئۆز مەقسىدىگە يېتىۋالسا، فۇجۇرېنلىق دىگەن گەپمۇ سىلىنىڭ ئۇستىلىرىدە بولىۋەرمەس، سىلى دىگەن دادۇينىڭ ئەڭ چوڭى بولىدىغان ئادەم ئىدىلە، مۇشۇ سابىر......

— خوش، نىمە دىمەكچىسەن؟

— بىز نىمىمۇ دەيتتۇق. بىزنىڭ كۆڭلىمىز — ئۆزلىرىگە ياخشىلىق تىلەش... شۇنداق، بىز ئوتۇنغا كېلىشىۋدۇق، ئىشنى يامانغا ئورۇمىسىلە، دەيەن - دە، ئۆزلىرىگە پايدىلىق......

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاش نىياز قۇربانغا چەكسىز ئەلەم قىلدى. سۇلايمان ئۇنى ئوپ - ئوچۇق خائىنلىققا ئۇندەۋاتاتتى — قىپ - يالىڭاچ خائىنلىققا... ئۇ ھەجەپ شۇنداق دىيەلىدى - ھە؟ جۇرئەت قىلدى - ھە؟... ئوزەم، ئوزەم ئەيىپكار. مەن بۇرۇننىڭ ئۇچىدىكىدىن باشقىنى كورەلمەيدىغان قارغۇ. كوزى ئوچۇق قارغۇ، قارغۇ مەن......

نىياز قۇرباننىڭ يۇرىگى ئەلەمدىن پۇچۇلىنىپ:

— سۇلايمان، سەن جويلىمە، ياخشىلىقچە، ماڭ دادۇيگە! — دىدى.

سۇلايمان يەنە بىرەگىلىك بىلەن تىلىنى چايناشقا باشلىدى. لېكىن نىياز قۇرباننىڭ ئەمدى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاشقاتاقىتى يوق ئىدى. ئۇ غەزەپ ۋە شىددەت بىلەن نامان تۇلكىنىڭ ئايىغىنىڭ ئاستىدىكى پالتىغا تاشلاندى. ئەمما پالتىنىڭ سېپى نامان تۇلكىنىڭ پۇتى ئاستىدا مەھكەم دەسسەكلىك ئىدى. نامان تۇلكە نىياز قۇرباننىڭ پالتىغا ئېگىشكەن پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ «گۇپ» قىلىپ ئۆزىنى تاشلىدى - دە، ئۇنى بېسىۋالدى.

سۇلايمان بولسا نىياز قۇرباننىڭ دەل يۇرىگىنى نىشانلاپ ئاچ بىقىنىغا تۇت - بەشنى قاتتىق تېپىۋەتتى. نىياز قۇربان ئاچچىق ئاغرىقتىن تولغىنىپ كەتتى.

ئوتتى، ۋۇجۇدى قايناق غەزەپكە تولدى ۋە بارلىق كۈچىنى ئوڭ پۇتىغا يىغىپ، سۇلايمان پىچاق تۇتقان قولىنى ئېگىز كوتەرگەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئوزىنى بىسىپ ئېگىشىپ تۇرغان نامان تۇلكىنىڭ پۇتىنىڭ ئارىسىغا — جان يېرىگە قەھرى - غەزەپ بىلەن كەلتۇرۇپ بىرنى تەپتى. نامان تۇلكە نىياز قۇرباننىڭ بىشىدىن ئارتىلىپ، تاشقا تىك موللاق چۇشتى. نىياز قۇربان چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە سۇلايماننىڭ پىچاق تۇتقان قولىغا ئېتىلدى.

چۇشۇرگە ئىچىدە مالىمان، ئۇرە - توپە باشلاندى. نامان: «ئىبە ۋايجان، ئىبە ۋايجان» دەپ ئىنجىقلايتتى. سۇلايمان قولىغا ئېلىۋالغان پالتا بىلەن غالجىرلىشىپ، ئالدىغا نىمە توغرا كەلسە شۇنى چاناۋەردى.... شۇ پەيتتە، تاش ئوستەك تەرەپتىن بىر قارا كولەڭگە تۇيۇقسىز ئوقتەك ئېتىلىپ كەلدى - دە، چۇشۇرگە ئىچىگە «گۇپ» قىلىپ ئوزىنى تاشلىۋەتتى......

— نامانكا، مەن... نامانكا، مەن قاسىم، — ھېلىقى ئوزىنى تاشلىغان گەۋدە چالا بوغۇزلانغان كالىدەك ئېغىر خىقىراشقا باشلىدى.

— ھۇ ئاناڭنى، سەن تېخى بىزنى تۇتۇپ بەرمەكچىمىدىڭ - ھە؟ — سۇلايمان شۇنداق دىدى - دە، پالتىنى ئېگىز كوتەردى، — مەن سىنى مۇشۇنچىلىك ئىشقا ياراپ قالار دىمىسەم، بىكارغا ساڭا پۇل خەشلەيتتىممۇ، — دىدى ۋە پالتا بىلەن «غاچ» قىلىپ كاللىسىغا ئۇردى. ئوزىنى تاشلىغان گەۋدە «خارت»، «خارت» قىلىپ ئېغىر خىقىراشتىن توختىدى.

نامان تۇلكە «خويمۇ ئوبدان بولدى» دەپ ئورنىدىن تۇردى ۋە تاش ئوستەك تەرەپتىن تاشلارنى شاراقلىتىپ، گۇپۇلدەپ كىلىۋاتقان ئاياقلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئەجەل ھودۇقۇشىدا ۋاقىردى:

— سۇلايمان شاگىيۇم، ئادەم! ئادەم كىلىۋاتىدۇ، قاچايلى......

ئۇلار قاچتى.

— قاچالمايسەن ئەبلەخلەر، قاچالمايسەن! — دىگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. بۇ پالتا تىگىپ ئېغىر زەخىملەنگەن ۋە ئۇلارنى شىددەت بىلەن قوغلاپ كىتىۋاتقان نىياز قۇرباننىڭ ئاۋازى ئىدى......

مانا شۇ چاغدا، دەل شۇ يەردە نىياز قۇربان چىن يۇرىگىدىن ماۋ جۇشىنىڭ: **«سىنىپىي كۇرەشنى ھەرگىز ئۇنتۇماسلىق كېرەك»، «پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسىنى ھەرگىز ئۇنتۇماسلىق كېرەك»** دىگەن تەلىمىنى ئۆزىگە نىسبەتەن چوڭقۇر ئېچىنىش، پۇشايمان قىلىش ھېسسىياتى بىلەن ئەسلىدى. ھازىر ئەمدى ئۆزىنىڭ ئوتكەندە «دادۇيىمىزدىكى بىر نەچچە پومىشچىكنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا بېشى كېسىلگەن ئىلان، بېشى كېسىلگەن ئىلان ئادەم چاقالمايدۇ، يامان ئىش قىلىشقا ماغدۇرى يەتمەيدۇ» دىگەن سوزى ئۇچۇن پۇشايمان يەپ ئولتۇرۇشقا ۋاقىت يوق ئىدى. دەل شۇ بېشى كېسىلگەن ئىلان سۇلايمان ئۆز بېشىدا قاتىللىق قورالىنى تەڭلەپ تۇراتتى.

— شاگىيۇم، بۇ ئۆزى خۇدا بەرگەن پۇرسەت، — دىدى نامان تۇلكە جىقىراپ، — چاپىناپ پۇركۇۋەتسەم، كويدۇرۇپ ئورتىۋەتسەم ئەسلا دەردىم چىقمايدۇ. قېنى مېنىڭ قارا توروق ئېتىم، قېنى مېنىڭ يەر - زېمىنلىرىم، قېنى مېنىڭ ئاتا مىراس چارۋىلىرىم، قېنى مېنىڭ ياغ ئىچىدىكى بورەكتەك مەئىشىتىم؟ ئاھ - خۇدا، ئاھ - خۇدا! چىداپ بولامدۇ؟ تۇنۇگۇنكى چاكار بۇگۇن بېشىمدا ياڭاق چاقسا چىداپ بولامدۇ؟ شاگىيۇم بۇ غېنىمەت پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيلى، نىيازنى «غاچچىدە» جايلىۋېتىپ، بۇ يوروقلۇق كەلتۇرىدىغان ئاپەتنىمۇ بۇزۇپ - بۇزۇۋېتىپ، تېزرەك كېتەيلى، خۇدا بۇيرىسا ئەجەپ ئەمەس، ئىنشائاللا، ئەتە سابىر «نىياز ئەسلىدىلا مېنىڭ پىلانىمغا ئۇنىمىغان، ئاخىر جاھىللىق قىلىپ، ئېلىكتىرنى بۇزۇپ ئۆزىنى ئولتۇرۇۋاپتۇ» دىگەن پىكىرگە كېلىدۇ، يالاڭتوشلەر يەنە بىر - بىرىنى تالىشىدۇ، بىز بولساق، خۇدا مەدەت - ئىلتىپات قىلسا، دەرھال......

— ھىم... — دىدى سۇلايمان ۋە ئىشتىنىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇپ ئېسىۋالغان ئىككى بىسلىق خەنجەرنى قولىغا ئالدى.

نىياز قۇربانىنىڭ مېڭىسىدە «شۇنداق ئاسان - ھە؟ بۇ، بۇ خۇمپەرلەرنىڭ زەھەرلىك قەستىنى راستقا چىقىرىش ئۇچۇنمۇ... نىياز كوزۇڭنى ئاچ، سەن كىمگە توغرا كېلىپ قالغىنىڭنى بىلىپ قوي، سەن مۇشۇنداق ئەرمىدىڭ...» دىگەن پىكىر چاقماق تېزلىگىدە يېنىپ

نق ئەمەس ئىدى، شۇڭا، بىر ئاز ھەيران بولغۇنۇم راست......
شۇ چاغدا جوزا ئۈستىدىكى تېلېفون ئارقا ـ ئارقىدىن ئەنسىز
ىرىڭلاپ كەتتى. چاۋار مەتقۇل تۇرۇپكىنى قولىغا ئالدى ۋە بىردىن قو-
ۋمىسى تۇرۇلدى:
ــ ھە، ھە، مەن شۇ. چۈشەندىم. تۈنۈگۈن كەچتىمۇ؟ ھە، توختاڭ،
ن يېزىۋالاي: سېمىز، يۈزىدە سەپكۈلى بار، ئالتۇن چىشلىق، چاچ
يغان، كوزى كىچىك، بېشى سوقۇچاق، ئىللىك بەش ياشلاردا بار...
، بولىدۇ، ھە، بىز دىققەت قىلىمىز. بولىدۇ، ــ چاۋار مەتقۇل تېلېفون
ۇرۇپكىسىنى جايىغا قويۇپ بىر پەس ئويلىنىپ تۇردى ـ دە، جاۋ تيەنگە
ارىدى، ــ سىز ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ تۈنۈگۈن ناھىيە دەرىجىلىك بىر ئىدارىدىن
بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش» ھەركىتىدە ئاما پاش قىلىپ
ارتىپ چىقارغان بىربۇزۇق ئەبلەخ نەق جىنايەت ئۇتكوزۇپ قاچقان......
چاۋار مەتقۇل شۇگەپنى ئېيتتى ـ دە، يەنە تۇرۇپكىنى قولىغا ئالدى.
چاۋار مەتقۇل تېلېفوندا قايسىبىر داذوي بىلەن سوزلىشىۋاتقاندا،
ىگىيەر داذۇينىڭ تايانچ مىنبىگلىرى ئاخىرقى بەشىنچى چېدىردا ياش
سنبىك ئابلىكىم يەتكۈزگەن ئالاھىدە ئەھۋالنى مۇلاھىزە قىلىپ، جىددى
ىدپەرۋەرلىك يىغىنى ئېچىۋاتاتتى.
سابىر يىغىننى باشقۇرۇپ ئولتۇرغان مىنبىك ليەنجاڭى سادىققا:
ــ سادىق، سىلەر تېزرەك تەييارلىنىڭلار، مەن ئەھۋالنى چاۋار مەت-
قۇل شۇجىغا خۇيباۋ قىلىۋېتەي، ھازىر كېلىمەن، ــ دېدى ـ دە، چېدىر-
دىن ئىتتىك چىقىپ كەتتى.
جىمجىت كېچە. ئەتراپ قاراڭغۇ، كوكتىكى يۇلتۇزلار چىمىرلايتتى.
كىشىلەر بولسا شىرىن ئۇيقۇدا، سابىر ئۈچىنچى چېدىردىن ئەگىپ ئوتۇپ،
چەتكىرەك ئورۇنلاشتۇرۇلغان سايمان ساقلىنىدىغان چېدىرنىڭ ئالدىدىن
توغرا كېسىپ جىرخۇيبۇ چېدىرىغا قاراپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ چوڭ بىر
قۇرام تاشنىڭ يېنىدىن ئوتۇۋېتىپ، سايمان ساقلىنىدىغان چېدىر ئالدىدىكى
تاش ـ شېغىل ئۈستىدە ئوگدا، چۈشۈپ جىمجىت ياتقان بىر ئادەمنىڭ
گەۋدىسىنى كوردى. سابىر ئىتتىك كېلىپ بىھوش ياتقان كۇزەتچى
مىنبىگنىڭ بېشىنى يولەپ ئالقىنىغا ئالدي. ئۇنىڭ ماڭلىيىدىن ئىسسىق

2. قوغلاپ زەربە بېرىش

جۇحويبۇ چېدىرىدا قاسىمنىڭ مەسىلىسى بويىچە يىغىن ئاياقلاشقاندىن كېيىن، داڭۈيي شۇجىسى چاۋار مەتقۇل، ئورە تۇرغان ھالدا ئوزىگە قولاق سېلىپ تۇرغان جاۋتيەنگە قاراپ مۇنداق دېدى:

— سىزگە قاسىم توغرىلىق تېخى كوپ نەرسىلەر مەلۇم ئەمەس، شۇڭا، بىرئاز ھەيران بولۇشىڭىز مۇمكىن. گوڭشې ئىنقىلاۋىي ۋېييۇەنخۇيى قاسىمنىڭ مەسىلىسىنى كوپتىن بېرى تەكشۇرۇۋاتىدۇ، لېكىن شەيئىنىڭ قىياپىتى بىردىنلا ئېنىقلىنىپ كەتمەيدۇ. كەمبەغەل دېخان، توۋەن ئوتتۇرا دېخانلارنىڭ كوزى ناھايىتى ئوتكۇر، ئۇلار قاسىمنىڭ كوپ يىللاردىن بۇيانقى ھەركەتلىرىنى، بولۇپمۇ بۇيەرگە كېلىپ سۇقۇرۇلۇشىغا قاتناشقاندىن كېيىن، ئالدىدا «ھە - ھۇ» دەپ قويۇپ، كەينىدە خىلاپلىق قىلىش، ئىككى يۈزلىمىلىك قىلىپ، پىتنە-ئىغۋا تېرىپ، ئوت قويرۇقلۇق قىلىشتەك پەسكەش ھەركەتلىرىنى كوپتىن بېرى پاش قىلىپ كەلدى. سىنىپىي دۇشمەنلەر بىر ھېلىسى ئاقمىسا، يەنە بىر ھېلىسىنى ئىشقا سالىدۇ، «تارتىپ كېتىش»، «تېچ ئوزگەرتىۋېتىش» يولى بىلەن ئوزىگە غالچا تېپىش — ئۇلارنىڭ ئىنقىلاپقا بۇزغۇنچىلىق قىلىشتىكى ۋاستىلىرىدىن بىرى. قاسىمغا بۇ ئىشلار كوپ قېتىم ئەسكەرتىلگەن بولسىمۇ، ئۇيقىسىنى ئاچمىدى. ئۇنىڭ نامان تۇلكىنىڭ قولى ئارقىلىق بىر كىيىملىك ئەتلەس، قىممەت باھالىق سائەتنى قوبۇل قىلىپ ئالغانلىقى، ئۇلار بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ كەتكەنلىكى ھازىر تەكشۇرۇپ ئېنىقلاندى. قاسىم بۇگۇندىن ئېتىۋارەن خىزمەتتىن توختىتىلىپ، يۇۋاشلىق بىلەن مەسىلىسىنى يېزىپ تاپشۇرۇشقا بۇيرۇلدى، بۇ، ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئاخىرقى پۇرسەت......

— مەن چۇشەندىم، — دېدى جاۋتيەن ئويلىنىپ تۇرۇپ، — قاسىم.دەسلەپ قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىغا جان - جەھلى بىلەن قارشى بولدى. كېيىن بىردىنلا بۇ ھەركەتنىڭ ئاكتىپ قوللىغۇچىسى بولۇپ قالدى. مەن بۇنى ئېھتىمال تونۇش مەسىلىسى بولسا كېرەك، دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن. لېكىن، ھەر ھالدا، ئۇنىڭ بىرمۇنچە ھەركەتلىرى سىرلىق، چۇشىنىكسىز ئىدى، بۇ ھەركەتلىرىنىڭ ئارقا كورۇنۇشى ماڭا ئانچىلا

بۇ چاغدا، تەرەپ ـ تەرەپتىن كىشلەر كېلىپ، سايمان ساقلاش
چېدىرىنىڭ ئالدىغا توپلانغان ئىدى. سوڭ مېي ماگلىيى زەخملىنىپ ـ
ايلىنىپ كەتكەن ياش مىنېگىنىڭ بېشىنى تېڭىپ بولۇشى بىلەنلا، ئۇ
وشىغا كەلدى ۋە سەل كوڭلى ئايىنغان هالدا، سابىرنىڭ سوئالىغا:
— مەن چېدىرىنىڭ ئالدىدا تۇراتتىم، ئارقامدىن بىرسى كەلگەندەك
بىلدى، ئىتتىك قارىشىم بىلەن تەڭ بېشىمغا تاش بىلەن ئۇرۇۋەتتى.
ئۇنىڭدىن كېيىن نىمە بولغانلىقىنى بىلمىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى......
سابىر، سادىقلار سولايماننىڭ ئويىگە يوشۇرۇنغان يوچۇن ئادەمنى
ئىنقىلاشقا تەييارلانغان مىنېگىلارنى ئەگەشتۇرۇپ، تاش ئۇستەگىنىڭ ئىچى
بىلەن ئېلېكتىر ئىستانسىسى تەرەپكە يۈگۈردى، ئۇلارنىڭ كەينىدىن باشقىلارمۇ
ۋىپۇر ـ توپۇر قوزغىلىشتى.
ئارىدىن بىرنەچچە مىنۇت ئۆتۈپ، ئۇلار قۇرۇلۇۋاتقان ئېلېكتىر ئىس
تانسىسىنىڭ چۇشۇرگىسىگە كەلدى ۋە شۇ يەردە تەرەپ ـ تەرەپتىن يورۇتۇل
غان قول چىرىغىنىڭ يورۇغىدا قاسىمنىڭ قېتىپ قالغان گەۋدىسىنى كوردى.
سادىق چۇشۇرگە ئىچىگە سەكرەپ چۇشۇپ، قېتىپ قالغان گەۋدىنىڭ
يۈزىگە قولىنى تۇتتى. ئۇ ئاللىقاچان ئۆلگەن ئىدى: بېشىنىڭ يېرىمى
چېپىلغان، بىلىگىدىكى قىممەت باهالىق سائەت چۇل ـ چۇل بولغان ئىدى.
ئۇنىڭ يېنىدا بىر ئاي پالتا، نېرىسىدا بىسى قايرىلغان خەنجەر تۇراتتى. قاسىم
نىڭ گەۋدىسىنىڭ تېگىدە قالغان ئوڭ قولىدا بولسا بىر بولاق پارتلىتىش
دورىسى تۇراتتى. سادىق قاسىمنىڭ ئىچ يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ بېقىۋىدى،
ئالدىنقى كۈنى يوقالغان پولات ئۇشكە قولىغا چىقتى، ئۇ بۇنى كورۇپ،
دەرغەزەپكە كەلدى:
— هو... مۇناپىق! ئىچىمىزگە يوشۇرۇنغان چايان سەن
ئىكەنسەن ـ دە!......
كېيىنرەك يېتىپ كەلگەن تومۇر بوۋا مەنىلىك قىلىپ:
— قاسىم بىزنى ئالدايمەن دەپ ئۆزىنى ئالدىدى. ئەلدىن يۈز
ئورىگەننى يەر يۇتۇپتۇ، دىگەن مانا شۇ، — دېدى.
لېكىن، قاسىمنى كىم ئۆلتۇردى؟ بۇ ئاي پالتا بىلەن خەنجەر كىم
نىڭ؟ — بۇنى ئىنقىلاشقا هازىر ۋاقىت يوق ئىدى.

قان ئۇرغۇپ چىقىۋاتاتتى. يىگىت ئايلىنىپ كەتكەن ئىدى.
سايمان ساقلىنىدىغان چېدىر موھىم سايمانلار، پارتلىتىش دورىسى ساقلىنىدىغان ئورۇن بولۇپ، ئالدىنقى كۈنى ئىش ئۈستىدە نازۇك پولات ئۇشكە يوقالغاندىن كېيىن بۇيەرگە دائىملىق كۈزەتچى قويۇلغان ئىدى. ئۇنىڭ ئاچقۇچى دائىم دىگۈدەك سادىقتا تۇراتتى، ھازىر بولسا چېدىرنىڭ ئىشىگى داغدام ئوچۇق......
سابىر دەرھال سەگەكلەشتى ۋە چاپىنىنى ئېتىنىك سىلىپ، كۈزەتچى مىنىبىگىنىڭ بېشىغا قويىدى ـ دە، ئوقتەك ئېتىلىپ سايمان ساقلىنىدىغان چېدىرنىڭ ئىچىگە كىردى. بۇ يەردە، قاراڭغۇلۇق ئىچىدە، كىمدۇ بىرى ھاسىراپ ـ ھومۇدەپ بىر نەرسىنى تىتقىلاپ ئاختۇرۇۋاتاتتى.
— كىم سەن! ......
سابىر قاتتىق ۋاقىرىدى، چېدىرنىڭ ئىچى ئېغىر جىمجىتلىققا چوكۇپ قالدى. سابىر يەنە ۋاقىرىدى. شۇچاغدا بىر تىۋىش ئىلانغا ئوخشاش كۈشۈلداپ ئۇزىگە قاراپ كېلىشكە باشلىدى. سابىر «شارت» قىلىپ ئۇزىنى يانغا ئالدى ـ دە، يات ـ يوچۇن ئادەمگە يولۋاستەك ئېتىلدى. يات ئادەمنىڭ كۈچەپ تۇرۇپ ئۇرغان پىچىغى سابىرنىڭ سول بىلىگىنى تىلىپ چىقىپ كەتتى. سابىر يات ئادەمنىڭ دولىسىنى بىر قولى بىلەن قاتتىق قامالاپ، يەنە بىر قولى بىلەن پىچاق تۇتقان قولىغا زەربە بىلەن ئۇرۇۋەتتى، يات ئادەمنىڭ قولىدىن ئۇچۇپ چىققان پىچاق قاڭقىپ، چېدىرنىڭ ياغىچىغا تېگىپ «تارس» قىلىپ سانچىلىپ قالغىنى ئېنىق ئاڭلاندى. يات ئادەم سابىرنى كەينى تەرىپىدىن قۇچاقلاپ ئاستىغا بېسىۋالدى ـ دە، بىر قولى بىلەن گېلىنى بوغۇشقا باشلىدى. سابىر بىر كۈچىنىپلا يات ئادەمنى ئىرغىتىپ تاشلىۋەتتى ۋە ئۇنىڭ بېشى چېدىرنىڭ ياغىچىغا جاققىدە قىلىپ تەككەنلىگى ئاڭلاندى.... سابىر يات ئادەمنى يوقىتىپ قويىدى، چېدىرنىڭ ئىچى يەنە جىمجىت بولۇپ كەتتى. سابىر ۋاقىرىدى:
— مىدىرما، ھايۋان!
شۇ پەيتتە يات ئادەم سالمىدەك سوغۇرۇلۇپ چېدىردىن چىقتى ـ دە، دوڭلۇقنىڭ كەينى بىلەن تاش ئۇستىدىكى ئىچىگە ئۇزىنى ئېتىپ، ئېلېكتىر ئىستانسىسى تەرەپكە جىنىنىڭ بېرىچە قاچتى......

سـدپەتلەشىپ، ئـارا تامدىن ئارتىلىپ، سۇلايماننىڭ ئـوگزىسىگە چىقتىم،
گلۇكتىن پەم بىـلەن قارىسام، سۇلايمان ھــە دەپ بـۇلۇڭ ئـوچاقنىڭ
گىنى كەكە بىلەن كولاپ، ئوچاقنىڭ تېگىدىن غەلىتە بىر كوك ئاپتوماتنى
ۇغـۇرۇپ ئـېلىپ، تـازىلاشقا كىرىشتى. ھـېلىقى يـوچۇن ئـادەمنىڭ
لدىمۇ تاپانچا بار، مەن ئوگزىدىن چۈشۈپ، نىياز ئاكامغا: ئۆيگە باستۇ-
پلا كىرەيلى، دىگەن ئىدىم، لېكىن، نىياز ئاكام: ياق، ئاۋال دەرھـال
بىرغا مەلۇم قىل، ھېچنەگە قاچالمايدۇ، ھەددى ئەمەس، يېگىيەرنىڭ ئـە
ـى بىز، دەپ، مېنى بۇ يەرگە ئەۋەتتى......
سـابىر ئادەتتە تـاماكا چەكمەيتتى. لېكىن ھازىر سادىقنىڭ قاتتىق
وراپ چـېكىۋاتقان تاماكىسىنى قـولىدىن يۇلۇپ دىگۈدەك ئـالدى، - دە،
ـەزىنغا ئېلىپ بـاردى، ئەمما نىمە ئۈچۈندۇ چەكمەي، يەنە سادىققا قاي-
رۇپ بەردى، ئاندىن ئات ئۈستىدە تۇرغان توختىدىن سورىدى:
ــ توختى، نىياز ئاكام ھېلىمۇ شۇ يەردىمۇ؟
ــ ھازىر ئۇ يەردە بىرقانچە كىشى بار، ــ دىدى توختى ــ بىز يېقىن
ـتراپتىكى كىشىلەرگە خەۋەر قىلدۇق، ئـۇلار قـولىغا كالتەك - چوماق
لىشتى،......
سابىر كەينىگە بـۇرۇلۇپ، ئوزىگە تـىكىلىپ تـۇرغان مـىنبىگىلارغا
ارىدى ۋە قەددىنى تىك قىلىپ، ياڭراق ئاۋاز بىلەن ئېيتتى:
ــ خەلق ئامىسىنىڭ خـوشال بولغان كۈنى ــ ئەكسىيەتچىلەرنىڭ
ارام بـولغان ۋاقتى. يولداشلار، ھازىر ئەھۋال جىددى ۋە مـۇرەككەپ.
ـەزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىسى يېقىنلاشقانسىرى، بەزى سىنىپىي دۈش-
مەنلەر قۇتراپ جان تالاشماقتا. داجەيدىن ئۆگىنىش ھەركىتىنىڭ غەلىبە-
ـى ئۇلارنى ۋەھىمىگە سېلىشى مۇقەررەر، ئۇلار ئوزلىرىنىڭ مەغلۇبىيىتىگە
ھەرگىز تەن بەرمەيدۇ، ــ سابىر بۇرۇلۇپ سادىققا قارىدى، ــ سادىق، ھازىر
ۋاقتنى چىڭ تۇتۇش موھىم. دۈشمەن قولىغا قورال ئـالغان ئىكەن، بىزمۇ
قولىمىزغا قورال ئېلىشىمىز كېرەك.
ــ توغرا، ــ دىدى مىنبىڭ لېەنجاڭى ۋە دەرھال تاياننچ مىنبىگىلارنى
ساناشقا باشلىدى، ــ بىز ھەممىمىز ئوتتۇز بەش.
ــ قوراللارچۇ؟

سابىر نەق مەيدانغا يېتىپ كەلگەن داگېجىبۇ ۋېيىيۇەنلىرى بىلەن قىسقا يىغىلىش قىلغاندىن كېيىن، ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ ئەتراپىنى كۆزدىتىشكە بىرقانچە كىشىنى قالدۇرۇپ، چاۋار مەتقۇلغا ئەھۋالنى مەلۇم قىلىشقا ئىككى كىشىنى بۇيرىدى، ئۆزى سادىق بىلەن قالغان مىنبىگىلارنى ئېلىپ، مەھەللە تەرەپكە يۈگۈرگىنىچە كەتتى.

ئۇلار ساينى توغرا كېسىپ ئۆتۈپ، مەھەللە ئىچىگە يېقىنلاشقاندا، مەھەللە تەرەپتىن ئاتلىق چېپىپ كېلىۋاتقان توختىنى كۆردى. توختى ئۇدۇل ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە:

— سابىر ئاكام بارمۇ، سادىقكام قېنى؟ — دەپ سورىدى.

— سوزلە، نىمە بولدى، نىمىشقا سەن بەلگىلەنگەن جايدا تۇرۇۋەرمىدىڭ؟ — دىدى مىنبىڭ لىيەنجاڭى جىددى قىلىپ.

— ئەھۋال جىددى، ئۇلار قوراللىنىشتى، — دىدى توختى، ئۇ ئەندىكىپ-ئەندىكىپ سوزلەيتتى، — مېنى نىياز ئاكام خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتتى......

— توختا، ئالدىرىماي سوزلە، كىم قوراللىنىشتى؟ — دىدى تەمكىنلىك بىلەن سابىر.

توختى ئەھۋالنى مەلۇم قىلىپ مۇنداق دىدى:

— مەن ئاخشام كېلىپ، سۇلايماننىڭ ئىشىگىدىكى بونجالىقتا يوشۇرۇنغان يوچۇن ئادەمنى پايلاپ تۇراتتىم. بىر كەمدىن كېيىن سۇلايمان بىلەن نامان تۇلكە يۇرىگى ئېغىزىغا تىقىلغان هالدا هومۇدىشىپ، ئوپۇر-توپۇر يېتىپ كېلىشتى. مەن نامان تۇلكىنىڭ: «قاسىم تۇگەشتى، لېكىن، نىيازنىڭ ئولمىگىنى يامان بولدى، يا پالتا تېگىپ ئولدىمىكىن» دىگىنىنى، سۇلايماننىڭ «هوسەن بايۋەچچىنى قۇتقۇزۇش كېرەك، ئۇ كىشىنى قۇتقۇزساقلا بىز ساق قالىمىز، دەرهال قېچىش لازىم، چاپسان بولىلى» دىگەن سوزىنى ئاڭلاپ قالدىم. ئۇلار ئويىگە ئۇچقاندەك كىرىپ كېتىشتى، ئارقىدىن نىياز ئاكام قوغلىغان پېتى يۈگۈرۈپ كەلدى. قارىسام، نىياز ئاكامنىڭ قولىغا پالتا بىلەن ئۇرۇۋېتىپتۇ، هېلىمۇ قان ئېقىۋاتىدۇ. بىز بىر پەس نىمە بولاركىن دەپ ساقلاپ تۇردۇق. لېكىن ئۇلار سۇ سەپكەندەك جىمجىت بولۇپ كەتتى. ئاخىر مەن نىياز ئاكام بىلەن

منبمگلری بەلگىلەنگەن نشانغا قاراپ ئوقتەك چېپىپ كېتىشتى.
سابىر ئۆزى ئۆچىنچى بەننى ئېلىپ، ئۇدۇل تېقىر تاغىنىڭ قىيپاش كەتكەن يوتىسىغا چىقتى - دە، قىيان سۇلار ئاقىدىغان چوڭ سەل دارىسىـ نىڭ ئىچى بىلەن مېڭىپ، سەل دارىسى ئەگىپ ئوتىدىغان قىيا تاشنىڭ كەينىگە ئۆتتى.

قىيا تاشنىڭ يېنىدا سۇلايمانىنىڭ خوشنىسى — ياشىنىپ قالغان بىر دىخان بوۋاي بىر قولىدا كالتەك تۇتقان هالدا ئەتراپقا زېرەكلىك بىلەن قاراپ سېلىپ، منبەگلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. بوۋاي سابىرنى كورۇپ:

— سابىرمۇ سەن، ئوغلۇم، كورمەمسەن بۇ خۇمپەرلەرنى، سۇلايمان دىگەن بۇ نىجىسنىڭ يولۇنى ئۇزۇلگەن، جېنى چىقىپ بولغان مۇردا، دەپ ئويلىسام، تېخى ئادەم چاقىدىغان زەھەرلىك نەشتىرى بار ئىلان ئىكەن ئەمەسمۇ، — دىدى.

— شۇنداق بوۋا، — دىدى دىخان بوۋاي بىلەن ياندىنىشىپ كېتىـ ۋاتقان سابىر، — سۇلايمانىنىڭ مال - مۇلكىنى مۇسادىرە قىلغىلى بولغان بىلەن ئىدىيىسىنى مۇسادىرە قىلغىلى بولمايدۇ. سەگەك بولمىساق، ئولگەن بولۇپ يېتىۋېلىپ، قايتا تىرىلىش قەستىدە بولىدۇ.

— شۇنداق، سۇلايمانىنىڭ قاتتىق - يۇمشاق ئەلپازى دەل شۇنى كورسەتتى. يەنە كېلىپ، قورال ساقلىغىنىنى قارا بۇ خۇمپەرنىڭ......

دىخان بوۋاينى نىيازقۇربان قالدۇرۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ يول باشلىشى بىلەن منبەگلار بىر ئازلا مېڭىپ، سەل دارىسىنىڭ دوخمۇشىدىكى قورام تاش ئۈستىدە پۈكلەگلىك تۇرغان نىيازقۇربانىنىڭ چاپىنىنى كوردى. بۇ چاپان ئىز قوغلاپ مېڭىشنىڭ بەلگىسى ئىكەنلىگىنى ھەممەيلەن بىر قاراپلا بىلدى. دىخان بوۋاي:

— نىياز قۇربان مېنى مەشەدىن ئىزلەگلار، دىگەن ئىدى، خۇمپەرلەر ئۇزاپ كەتكەن ئوخشىمامدۇ، — دىدى.

سابىر ئەتراپنى سىنچىلاپ كوزدىن كەچۇردى. بۇ چاغدا خېلىلا يورۇق چۈشۈپ قالغان ئىدى. يېنىك، سوغاق شامال ئۇرۇپ تۇراتتى. منبەگلار سابىرنىڭ كورسەتمىسىگە ئاساسەن دەرھال ئىككىگە بولۇندى.

— ئويلىرىمىزدە، ھازىرلا تەييارلايمىز! — بىردەك جاۋاپ بەردى مىنبىگلار.

مىنبىڭ لىيەنجاڭى سادىق سابىر بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن جىددىي بۇيرۇق بەردى:

— ۋاقىت — بەش مىنۇت، يىغىلىش جايىمىز — يالغۇز مىچىتنىڭ ئالدى، تارقىلىڭلار......

بەش مىنۇتتىن كېيىن قوراللانغان مىنبىگلار يالغۇز مىچىتنىڭ ئالدىدا تەق بولدى. سادىق ئۆزىنىڭ ئوقلانغان تاپانچىسىنى سابىرغا سۇنۇپ، ئۆزى ئاپتوماتنى بويىنغا ئاستى.

ئۇلار ئۈچ بەنگە بولۇنۇپ، سۇلايماننىڭ ئۆيىنى قورشاشقا ئاتلانغاندا، داۋۇيىنىڭ ئوگزىسىدىكى قوكغۇراق جاراڭلاپ ئۇرۇلدى ۋە شۇ پەيتتە، يان يولدىن چىقىپ يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلگەن مالچى ھوشۇر بوۋاي:

— ئۇلار قاچتى، تاشلىق پايناپ ئايغىدىكى ئازغان يولىدىن ئۆتۈپ، ساي ئىچى بىلەن تاغ تەرەپكە قاچتى، — دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

تاڭ سۈزۈلۈپ كېلىۋاتاتتى. لېكىن ئەتراپ ھېلىمۇ قاراڭغۇ. قوكغۇراق ئۇرۇلغاندىن كېيىن تالاغا چىققان كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئاۋازلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. مىنبىگلار سايغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن سابىر توختاپ:

— يولداشلار، دۈشمەن تاغ ئارىسىنى پانا قىلماقچى، لېكىن ھېچنەگە قېچىپ كېتەلمەيدۇ. ئۇلار — ھەددى - ھېسابسىز جىنايەتكە بوغۇلغان ئەبلەخلەر. قەتئى، سالماق بولۇپ، ھەممىسىنى تىرىك تۇتۇشىمىز كېرەك، — دىدى ۋە توختىنى چاقىرتىۋېلىپ، ئەھۋالنى چاۋار مەتقۇلغا مەلۇم قىلىشقا بۇيرىدى.

مىنبىڭ لىيەنجاڭى سادىق مىنبىڭ بەنلىرىنى تەرتىپكە سېلىپ، بىرىنچى بەننى سول تەرەپتىكى تاغنىڭ جىلغىسى بىلەن ئۆتۈپ دۈشمەننى ئالدىدىن توساشقا؛ ئىككىنچى بەننى ئوڭ تەرەپتىكى قاراقىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كۈتۈپ تۇرۇشقا؛ ئۈچىنچى بەننى ئۇدۇل كېسىپ ئۆتۈپ، ئى قوغلاپ ئىزلەشكە بەلگىلىدى.

سادىق، ئابابەكرىلەر يېتەكچىلىك قىلغان بىرىنچى، ئىككىنچى بەن

ــ شۇنداق، سەل دارىسىنىڭ ئايىغى قارلىق تاغنىڭ جەنۇپ تەرىپىدىكى چوڭ توغراقلىققا تۇتىشىدۇ. بۇ خۇمپەرلەر قاچسا، ئەشەگە قاچىدۇ.

ــ توغرا، ناھايىتى توغرا، ــ دېدى سابىر ۋە مىنبىگلارغا قاراپ ئېيتتى، ــ توغراقلىق دۈشمەننىڭ ئۆزىنى يوشۇرۇۋېلىشى ئۈچۈن، بىر قەدەر قولايلىق ئورۇن. بىز ئۇلارنى ھەرگىز توغراقلىققا يەتكۈزمەسلىگىمىز كېرەك......

سابىرلار دارا ئىچىدىن يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ، قىيپاش كەتكەن توپىلىك ئۈستىگە چىققاندا، تۇيۇقسىز ئوق ئېتىلدى. دەسلەپ تاپانچىنىڭ، كېيىن ئاتاتلاپ ئېتىلغان ئاپتوماتنىڭ، ئارقىدىن يەنە تاغ ئىچىنى چاك كەلتۈ- رۈپ ئېتىلغان مىلتىق، ئاپتوماتلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

مىنبىگلار جىمجىت قۇلاق سېلىشتى. سابىر:

ــ دەسلەپ ئېتىلغان تاپانچا بىلەن پاقىدەك كوكىرىغان ئاپتومات دۈشمەننىڭكى. كېيىنكىسى بىزنىڭ... يۈگۈرۈگلار...، ــ دېدى - دە، مىنبىگلارنى باشلاپ، توپىلىكنىڭ ئۇدۇلىدىكى تاغ يوتىسىنىڭ كەينىگە ئۆتتى ۋە سۇلايماننى كوردى.

چوڭ بىر تاشنىڭ كەينىدە سۇلايمان ساراسىمىگە چۈشكەن ھالدا بىردەم توگىدەك چوكۈپ، بىردەم ئورنىدىن تۇرۇپ، دۇمبىسىنى تاشقا چاپلاپ تۇرۇپ، ھەدەپ كوك، كىچىك ئاپتوماتتىن قالايمىقان ئوق چىقى- رىۋاتاتتى. ئۇنىڭ كوزلىرى بويىنىغا سىرتماق سېلىنغان يىرتقۇچ بورىنىڭ كوزىدەك ئالا - چەكمەن بولۇپ كەتكەن ئىدى، ئەتراپقا ۋەھىمە ئارىلاش تىترەپ قارايتتى.

سابىرنىڭ يېنىدا چوڭ بىر تاشنى دالدا قىلىپ تۇرغان ئابلىكىم سۇلايمانغا نەپرەت بىلەن بىر قارىدى - دە، ئاپتوماتنى مۈرىسىگە ئىرەپ، غەزەپ بىلەن ئېتىشقا توغرىلاپ، تەپكىنى باستى، سۇلايمان يوق ئىدى.

ــ ئابلىكىم! سەن نىمىش قىلىۋاتىسەن، ــ سابىر ئابلىكىمنىڭ مۈرىسىدىن باستى، ــ ئاخماق بولما، بىز ئۇلارنى تىرىك تۇتۇشىمىز كېرەك.

سابىر ئىككى قولىنى ئېغىزىغا تۇتۇپ، قاتتىق ۋاقىرىدى:

ــ سۇلايمان، قورالنى تاشلاپ، تەسلىم بول، تەسلىم بولۇش ــ چىقىش يولۇڭ......

ئۆدۆلىدىكى كۆلرەڭ قاراقنى ئىككى ياندىن ئەگىپ ئۆتتى، ئەتراپنى تەكشۈرۈپ، قاراقنىڭ كەينىدىكى ئىگىز قىيا تاشنىڭ يېنىدا ئۇچراشتى ۋە بۇ يەردە بىر نۇقتىغا كۆز تىكىپ پايلاپ ياتقان نىياز قۇرباننى كۆردى. نىياز قۇرباننىڭ يېنىدا يەنە بىرنەچچە ئەزا قولىدىغا كەلتەك ئالغان ھالدا سەگەكلىك بىلەن ئەتراپنى كۈزىتىپ تۇراتتى.

سابىر نىياز قۇرباننىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ مۈرىسىگە قولىنى ئالدى. نىياز قۇرباننىڭ سول بىلىكى بەلۋىغى بىلەن ئوراپ تېڭىلغان، قان كۆپ چىقىپ كەتكەنلىكتىن بولسا كېرەك، يۈزلىرى تاتىرىپ كەتكەن ئىدى. سابىر كويۇنگەن ھالدا:

— نىياز ئاكا، ئەھۋالىڭىز ئانچە ياخشى ئەمەس ئوخشايدۇ، — دېدى ۋە چوڭقۇر مېھرىۋانلىق بىلەن ئۇنىڭ زەخىملەنگەن قولىنى تۇتتى.

نىياز قۇرباننىڭ كۆزلىرى بەختلىك كۈلۈمسىرىدى ۋە ئادىتى بويىچە ئوڭ قولى بىلەن شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ قويدى.

— ھېچگەپ يوق، سابىر ئۇكام، مەن مەڭگۈ ئۇنتۇلمايدىغان بىر قېتىملىق سىنىپىي كۈرەش دەرسى ئالدىم.... بۇ خۇمپەرلەرنى تۇتۇش ئۈچۈن ھېلىمۇ بەرداشلىق بېرەلەيمەن، — دېدى ئۇ، ئاندىن ئالدى تەرەپتىكى تاغ ئېتىكىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — ئادەم سۈرەتلىك چايانلار...، كۆرۈۋاتامسەن، سەكراتقا چۈشۈپ قالغان بۇ چايانلار مانا شۇ قۇرام تاشنىڭ كەينىدە، ئېھتىمال، جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش توغرىسىدا باش قاتۇرۇشۇۋاتقاندۇ، — دېدى.

ئىگىز قىيا تاشنىڭ ئالدى تەرىپى تۈزلەڭلىك بولۇپ، قۇرۇپ قالغان پېچەن، شىۋاق، ئەدىرەسمان قاپلىغان ئوتلاق ئىدى. ئوڭ تەرەپتىكى تاغنىڭ بېقىنىدا ئۆيدەك بىر قۇرام تاش چوقچىيىپ تۇراتتى. قۇرام تاشنىڭ كەينى تەرىپى چوڭقۇر سەل دارىسى بولۇپ، دارىنىڭ ئايغى قىزىلتاغنىڭ كەينىگە تۇتىشىدىغان قارلىق تاغ تەرەپكە سوزۇلۇپ كەتكەن ئىدى.

سابىر يەر شارائىتىنى قىسقا مۇلاھىزە قىلغاندىن كېيىن، نىياز قۇربانغا قاراپ دېدى:

— سەل دارىسىنىڭ ئاخىرى توغراقلىققا تۇتىشامدۇ؟

سۇلايمان جالاقلاپ تىترەيتتى، ئۇنىڭ قانسىز، ساپ - سېرىق كالـ-
پۇكلىرى «ماك - ماك» ئېچىلىپ - يېپىلاتتى، لېكىن زادىلا زۇۋان چىقىـ-
رالمايتتى. نامان تۇلكە بىردىن زۇۋانغا كىرىپ، ھىڭگىل چىشلىرىنى
كورسىتىپ، سۇلايمانغا دىۋەيلىدى:

— بۇ ... سۇلايمان، ناھايىتى يامان ئوغرى...، ئوچاقنىڭ تېگىگە
قورال يوشۇرۇپ ساقلىغان. ئېزىتقۇ... ئۇ مېنى ئېزىقتۇردى، مەن ...
مەن... بىلمەيتتىمەن... — دەپ ئىككى پۇكلىنىپ سابىرنىڭ ئايىغىغا ئو-
زىنى تاشلىدى......

بۇ چاغدا مىنبىگ لىيەنجاڭى سادىق ئۆزى باشچىلىق قىلغان مىنبىگ
بەنى بىلەن قارلىق تاغنىڭ ئايىغىدىكى توغراقلىقنىڭ ئالدىدا ئىدى.
ئۇلار ئاپتومات، مىلتىقلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرھال ئەھ-
ۋالنى قىسقا مۇلاھىزە قىلىپ، دۈشمەننىڭ قېچىپ كېلىش ئېھتىمالى
بولغان جىلغا ئىچى بىلەن مېڭىپ، ئوق ئاۋازى چىققان تەرەپكە قاراپ
يۈگۈردى ۋە جىلغىنىڭ كەسكىن بۇرۇلغان دوخمۇشىدىن ئەگىۋاتقاندا،
جىلغا ئىچىدىن قولىغا تاپانچا ئالغان، يالاڭپاشتاق، سېمىز بىر يوچۇن
ئادەمنىڭ ۋەس - ۋەسىگە چۈشكەن ھالدا ئولە - تىرىلىشىگە قارىماي،
تاشتىن - تاشقا پۇتلىشىپ، جان - جەھلى بىلەن قېچىپ كېلىۋاتقانلىقىنى
كوردى.

سادىق مىنبىگلارنى جىلغىنىڭ ئىككى تەرىپىگە يوشۇرۇنۇشقا بۇيرـ
دى ۋە ئۆزى ئەپچىللىك بىلەن قىرغاقتىكى ئەگمە دوڭنىڭ كەينىگە
ئوتۇپ كۇتۇپ تۇردى. تاپانچا تۇتقان يوچۇن ئەبلەخ ئۇدۇلىغا كەلگەندە،
سادىق چەبدەستلىك بىلەن بۇركۇتتەك ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە
ئوزىنى تاشلىدى. يوچۇن ئادەم بېشىدىن دەسسەلگەن پاقىدەك يەرگە
چاپلىشىپ قالدى. سادىق تىزى بىلەن ئۇنىڭ گەجگىسىدىن بېسىپ تۇ-
رۇپ، قولىدىكى ئوقلانغان تاپانچىسىنى تارتىۋالدى.

مىنبىگلار تەرەپ - تەرەپتىن جىلغا ئىچىگە سەكرەپ چۈشۈپ، يوچۇن
ئادەمنىڭ چېچىدىن تارتىپ ئورە تۇرغۇزدى، قولىنى كەينىگە قايرىپ
باغلىدى. يۈزىنىڭ سەپكۈلى بار، ئالتۇن چىشلىق بۇ مەخلۇق — خۇددى
دات باسقان مىس ھەيكەلدەك قېتىپ گولۇيۇپ قارايتتى ۋە چېقىر

سۇلايمان بىر مىنۇتچە قۇلاق سېلىپ تۇردى ۋە بىردىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، كىچىك، كوك ئاپتوماتىدىن ئوق ئۈزدى. ئوق سابىرنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىن ۋىڭىلداپ ئوتۇپ كەتتى.

شۇ پەيتتە، ئابابەكرىنىڭ مىنبىگىلار بەنى سۇلايماننىڭ بېشى ئۈستىدىن ئارتىلدۇرۇپ، ئاپتومات، مىلتىقلاردىن ئوق ئۈزگىنىچە، شەرق تەرەپتىكى جىلغىنىڭ ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، شىددەت بىلەن يولۋاستەك بېسىپ كەلدى. ئەمما سۇلايمان ھىلىگەرلىك بىلەن قارىسىنى كورسىتىپ قويۇپ، ئوزىنى بىر دوڭنىڭ كەينىگە يوشۇردى ـ دە، ئاپتوماتىغا ئوق بېسىپ، ئوچۇقچىلىقتا «ئۇررا!» ۋاقىراپ كېلىۋاتقان ئابابەكرىلەرنى چەنلەپ قارىغا ئالدى.

— سابىر ئاكا، ئەھۋال چاتاق، سۇلايمان ئابابەكرىلەرگە زىيان يەتكۈزىدۇ، — ئابلىكىم تىت ـ تىت بولۇپ يەنە ئاپتوماتنى قولىغا ئالدى.

ئەھۋال ھەقىقەتەن خەتەرلىك ئىدى. سابىر «شارت» قىلىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، تاپانچا بىلەن سۇلايماننىڭ ئاپتومات تۇتقان قولىنى چەنلەپ ئوق ئۈزدى: سۇلايماننىڭ قولىدىن ئاپتومات «شالاققىدا» يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

مىنبىگىلار بېسىپ كەلگەندە قولىنىڭ جەينىگى چېقىپ تاشلانغان سۇلايمان تىزلانغان ھالدا بىر قولىنى كوتىرىپ، بېشىنى چاتىرىغىنىڭ ئىچىگە تىقىپ، لاغ ـ لاغ تىترەۋاتاتتى. قورقۇپ جېنى چىقىپ كەتكەن نامان تۇلكە بولسا قۇرۇپ قالغان غوۋزەك پىچەنلىكنىڭ كەينىدە ياغاق بېشىنى پىچەننىڭ ئىچىگە تىقىپ، كىرپىدەك تۈگۈلۈپ دۈم ياتاتتى.

ئابلىكىم تۈگۈلۈپ ياتقان نامان تۇلكىنىڭ يانپىشىغا غەزەپ بىلەن بىرنى تېپىپ ۋاقىرىدى:

— تۇر قاخۋاش، نىمە ياتىسەن!

نامان تۇلكە بېشىنى كوتەردى، لېكىن زادىلا ئورنىدىن تۇرالمىدى، ئۇ تىزلانغان پېتى ئولۈكتەك قېتىپ، كوزلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ، چەكچىيىپ قالغان ئىدى.

— قېنى ھېلىقى «بايۋەچچە»! — سابىر غەزەپ بىلەن سورىدى سۇلايماندىن.

ازاتلىقتىن بۇرۇن گومىنداڭنىڭ ھەربى سىستېمىسىدىكى ئىشپىيونلۇق
ورگىنىنىڭ مەخپى ئەمەلدارى بولۇپ، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغان
نقىلاپقا قارشى جىنايەتچى. ئازاتلىقتىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى
وسەن دىگەن ئىسمىنى سالى دىگەن ئىسىمغا ئۆزگەرتىپ، ئىنقىلاۋى
وشۇن ئىچىگە كىرىۋېلىپ، ئىزچىل يوسۇندا پىتنە-ئىغۋا تېرىپ، ئەك-
سلئىنقىلاۋىي شۇملۇق بىلەن شۇغۇللانغان. ھوسەن «بىرگە زەربە بېرىش،
ۆچكە قارشى تۇرۇش» ھەركىتىدە كەڭ ئامما تەرىپىدىن پاش قىلىنىپ،
ارتىپ چىقىرىلدى، شۇندىن ئىلگىرى ئۇ كونا ئىلپەتىدىشى پومىششىك
ۇلايمان بىلەن پۈراپ تېپىشىپ، ئەكسىلئىنقىلاۋىي ئالاقە باغلاپ، بىر-
رىنى قانات ئاستىغا ئېلىشىپ، سۇيىقەستلىك ھەركەتلەر بىلەن شۇغۇل-
لانغان. ھوسەن ئالدىنقى كۈنى ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ سوراق سەھنىسىدە
ۆرەشكە تارتىلغاندىن كېيىن، ئۆزىنى پاش قىلغان بىر يولداشقا قەست
ىلىشقا ئۇرۇنۇپ مەقسىدىگە يېتەلمىگەن. ئۇنىڭ بۇ يېڭى سۇيىقەستىنى
وزىنىڭ ئۇن يەتتە ياشلىق ئوغلى سېزىپ قېلىپ رەھبەرلىككە ئىنكاس
ىلىشقا ماڭغاندا، ئوغلىنى ئۇرۇپ ھوشسىزلاندۇرۇۋېتىپ، جىنىنى ئېلىپ
اچقان......

جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنىنىڭ ۋەكىلى قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچى-
رىنىڭ دۈشمەنگە قارشى غەزەپلىك شوئار سادالىرى ئىچىدە چوڭقۇر
ۇشۇرۇنغان ئەكسىلئىنقىلاپچى ھوسەن بىلەن سۇلايماننىڭ قانۇن بويىچە
ولغا ئېلىنغانلىقىنى، ياخشى ئۆزگەرمىگەن پومىششىك نامان تۇلكە كەڭ
كۆكشى ئەزالىرىنىڭ تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشىغا قالدۇرۇلغانلىقىنى
ئېلان قىلدى.

چوڭ يىغىن قاتناشچىلىرى بۇ قارارنى گۈلدۈرلىگەن ئالقىش سا-
دالىرى بىلەن قارشى ئالدى......

3. ئۇچرىشىش

قارلىق تاغدىن قىزىلتاغنىڭ ئېتىكىگىچە بولغان قۇرۇلۇش ئورنى-
نىڭ ھەممە يېرىدە شادىيانە بىر خوشاللىق كېزىپ يۈرەتتى. كىشىلەر

رىنى پاقىرىتىپ، ئېغىر پۇشۇلداپ ھاسىرايتتى.

— قېنى، بۇنى ئېلىپ مېڭىڭلار، — دېدى سادىق مىنبېگىلارغا قاراپ ۋە ئۆزى ئاپتوماتنى مۇرىسىگە ئاستى.

ئۇلار سابىرلار بار پىچەندىككە يېتىپ كەلگەندە، قىزىلتاغنىڭ كەينىدىكى تىزما تاغ ۋە تاغ يوتىلىرى ئۈستىدە، ئىگىز قىيا تاشلارنىڭ چوققىلىرىدا يېڭىيەر دادۇيىنىڭ قولىغا كالتەك - چوماق ئالغان ئەزالىرى، ئايدىڭكۆل، قىزىلسۇلتۇز دادۇيلىرىنىڭ ئاپتومات، مىلتىق تۇتقان مىنبىگىلىرى ياڭراق ئاۋازدا شوئار توۋلاپ، پۈتۈن تاغ ئىچىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى.

تاغ ئۈستىدىن چۈشۈپ كېلىۋاتقان گۈگۈشىپ داگۈيى شۇجىسى چاۋار مەتقۇل، تومۇر بوۋا، جاۋتىيەنلەر تۇراخۇن، زەيتۇنەملەر بىلەن بىللە كېلىپ، زىرەك، جاسارەتلىك مىنبېگىلارنى قىزغىن تەبرىكلىدى......

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن جۇڭخۇيبۇ چېدىرىنىڭ ئالدىدىكى سەينادا چوڭ يىغىن بولدى. غەزەپلەنگەن مىڭلىغان قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچىلىرى پولات مۇشتۇملىرىنى تۈگۈپ، قەھرى - غەزەپ بىلەن ھېلىقى گېزەندىلەرنى نەپرەت ئوتى بىلەن كۆيدۈرۈپ كۈرەش قىلدى.

چوڭ يىغىندىن ئىلگىرى يېتىپ چىققان ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىگى ئورگىنىنىڭ ۋەكىلى كۈرەش يىغىنىدا سوز قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ئۇلۇغ پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى تارىخ چاقىنىڭ ئىلگىرىلىشىگە توسقۇنلۇق قىلماقچى بولغان بىر ئوچۇم سىنىپىي دۈشمەنلەر ۋە ھەرخىل - ھەررەڭ بىلەن نىقاپلىنىپ ئىنقىلاۋىي قوشۇن ئىچىگە كوز بوياپ كىرىۋالغان پومىشچىك - بۇرژۇئازىيە گۇماشتىلىرىنىڭ ھەقىقى قىياپىتىنى ئېچىپ تاشلىدى. ئۇلارنىڭ ساختا ئالامەت كورسىتىپ قويۇپ، ھەقىقى قىياپىتىنى يوشۇرۇپ، ئىنقىلاپقا قارشى تۇرۇش قەستلىرىنىڭ يىلتىزىغا پالتا چاپتى. مانا بۇ ئەبلەخ، — دېدى جامائەت خەۋپسىزلىگى ئورگىنىنىڭ ۋەكىلى يۈزىدە سەپكۈلى بار، ئالتۇن چىشلىق ئەبلەخنى كورسىتىپ تۇرۇپ، — ئەنە شۇنداق، يىگىرمە يىلدىن بۇيان ئۆزىنى يوشۇرۇپ ئىنقىلاۋىي قوشۇن ئىچىگە كوز بوياپ كىرىۋالغان بۇزۇق. بۇ ئەبلەخ

كىمنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىمنى، كىچىك كوللىكتىپ
نىڭ مەنپەئەتىنى دەپ، چوڭ كوللىكتىپنىڭ مەنپەئەتىنى كورەلمىگەنلىكىم
نى ئاچچىق ساۋاقلار ئارقىلىق بىلدىم. ماڭا ئوتىنىڭلار، مەن ئىشلەي،
مەن كوپرەك ئىشلىۋالاي ......».

چىلىق - چىلىق تەرگە چومگەن سابىر نىياز قۇرباننىڭ يېنىدا
جوتۇ چىپىۋېتىپ، ئۇنىڭغا مەمنۇنلۇق بىلەن قاراپ قوياتتى ۋە بۇ پىشقە-
دەم كونا كادىرنىڭ غەيرەتكە كەلگەنلىكىدىن خوشال بولاتتى. تۇراخۇن
بولسا شۇ بۇرۇنقىدەكلا خۇشچاقچاق ئىدى. ئىش ئارىلىقىدا بوش ۋاقىت
تاپسىلا، نىياز قۇرباننىڭ ئاچچىق تەردىن كالپۇكلىرىغا چاپلىشىپ يېپىش-
لىپ كەتكەن ئۇسكىلەڭ، قاپقارا شاپ بۇرۇتلىرىنى قارىغا ئېلىپ:

— نىياز قۇربان، بۇرۇتنىڭ ئىسكەتى كەتتىغۇ، ۋاقتىنچە ئۇنى
يىغىشتۇرۇپ تۇرىدىغاننىڭ چارىسى بولمىسا، يىپ بىلەن چىگىپ كەينىگە
تارتىپ قويساق قانداق؟ — دەپ چاقچاق قىلاتتى. نىياز قۇربان بولسا
كۈلۈپ:

— ھېچقىسى يوق، بۇرۇتۇم تەر بىلەن چاپلىشىپ يېتىۋالغان بول-
سا، كېيىن تاغاق بىلەن تاراپ ئورە قىلىپ قويىمىز، — دەيتتى.

— دىمەك، بالىلارنىڭ ئانىسى بىلەن يەنە تاغاق تالىشىدىغان
ئىكەن - دە! ھا ھا ھا ......

تۇراخۇننىڭ بۇ چاقچىقىدىن تەشمە ئىچىدە كوڭۈللۈك كۈلۈشمەك
بولاتتى، نىياز قۇرباننىڭ ئۆزىمۇ يايراپ كۈلەتتى.

... تومۇر بوۋا نىياز قۇرباننىڭ قېشىغا پات-پات كېلىپ، ئۇنىڭ
گۈسمەستەك بەستىگە، بېجىرىم قوللىرىغا، غەيرىتى جۇش ئۇرۇپ پۇختىلىق
بىلەن ئىشلەۋاتقان ئىشلىرىغا زوقلىنىپ كوز سالاتتى ۋە رازى بولۇپ:

— بىزنىڭ نىياز ئەسلىدىلا كەتمەن چېپىشتا تونىڭ بىرى ئى-
دى. ئۇنىڭ جوتۇ ئۇرۇشلىرىمۇ كەتمەن بالىسى ئىكەنلىكىنى كورسىتىپ
تۇرۇۋېتۇ، — دەيتتى.

بۇ گەپلەر تومۇر بوۋىنىڭ تۈز كوڭلىدە تەندىن يىراق بولسىمۇ،
لېكىن نىياز قۇربان تومۇر بوۋىنىڭ ئېغىزىدىن چىققان «ئەسلىدە» دې-
گەن سوزنى «سەن باشتىلا بۇ ئىشقا ئىشەنچ بىلەن قاتناشمىشىڭ كېرەك

جىددى ۋە ئالدىراش ئىدى. پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئىككى بىلىگىگە يىغىپ ۋاقىت بىلەن بەسلىشىپ ئىشلەيتتى ۋە بىر - بىرىگە خوشاللىق بىلەن: «غەلىبە تاڭنۇرى كورۇنۇپ قالدى، داجەي گۈلى ئېچىلماقتا، پات - ئارىدا غەلىبىمىزنىڭ توي - مەرىكىسىنى قىلىمىز» دىيىشەتتى.

غەيرەت - شىجائىتى تولۇپ تاشقان كەڭ گۈگۈشى ئەزالىرى ئەجەل ھودۇقۇشىدا قۇترىغان بىر ئوچۇم سىنىپىي دۇشمەنلەرگە قاخشاتقۇچ زەربە بېرىپ قولغا كەلتۈرگەن جەڭ غەلىبىسىنى قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنى مۇددەتتىن بۇرۇن پۈتتۈرۈش بىلەن كۈتۈۋېلىشقا قارار قىلدى. چوڭ - كىچىك يىغىنلار ئوتكۈزۈلۈپ ئوت-تەك قىزغىنلىق بىلەن ئوز ئىرادىلىرىنى بىلدۈردى ۋە قانىتلىنىپ، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ، تەشمە ئېچىدىكى ھەل قىلغۇچ جەڭنى باشلىدى.

بۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان جاۋ تيەن سادىق، ئاباكرى باشلىق بىر گۇرۇپپا ماھىر پارتلاتقۇچىلارنى ئېلىپ، تەشمە ئېغىزلىنىپ چىقىشى بەلگىلەنگەن قىزىلتاغنىڭ ئارقىسىدىكى نىشاندىن زەبتۇنەملەر بىلەن بىرلىشىپ ھۇجۇم باشلىدى. زەيتۇنەملەر «سولۇق جىلغا» ئىچىدىن ئېلىنىدىغان ئوستەڭنى پۈتتۈرۈپ، ئوستەڭنىڭ ئاخىرىنى تەشمىنىڭ ئېغىزىغا تاقاپ توختىغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كۈچنى تەشمىگە مەركەزلەشتۈردى. سابىرلار قارشى تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقان جاۋ تيەن گۇرۇپپىسى بىلەن بولغان ئۇچرىشىشنى مۇناسىپ كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، بىرقانچە زەربىدار گۇرۇپپىلارنى تەشكىللەپ، جىددى ھەركەت باشلىۋەتتى......

نىياز قۇربان، بۈگۈن بىرىنچى پارتلىتىشتىن كېيىنلا، بىرىنچى رەتتىكى ئۈچ جوتۇچىنىڭ بىرى سۈپىتىدە ئىشقا جىددى كىرىشىپ كەتتى. ئۇ بىرقانچە كۈندىن بۇيان قەتئى تەلەپ قىلىپ تەشمىدە ئىشلەۋاتاتتى. ئۇ سابىرنىڭ سەمىمى ھالدا: «نىياز ئاكا، دادۇينىڭ ئىچىدىكى ئىشمۇ موھىم، ھەممىسى ئوخشاش، ئەتىيازلىق تېرىلغۇ تەييارلىقىنى تۇتۇشىمىز كېرەك ...» دېگىنىگە ئۇنىمىدى. «مېنىڭمۇ تەرىم سىڭسۇن - دە، بۇ ئىشقا، — دەيتتى ئۇ كوكۇل ئازادىلىكى بىلەن كۆلۈپ روھلانغان ھالدا، — مۇنداق چوڭ ئىشقا تەر ئاققۇزماي بولامدۇ؟ مەن ئوزەمنىڭ

— توغرا ئېيتىڭىز، سىڭلىم، — دېدى تۇراخۇن چاي ئىچىپ
لىنۇرۇپ، — سىز ھەرقاچان ھەسەلدەك شىرىن، ھەقىقەتتەك روشەن
ۋاپ قىلىسىز. راستىنى ئېيتقاندا، بۇ كۈنلەرنىڭ بەركىتىنى ھېچنىمە
ىلەن تەڭ قىلغىلى بولمايدۇ. بىر كۈنى ئون - يىگىرمە يىلغا تەڭ دې-
، مانا بىزنىڭ كۈنلىرىمىزنى دېسە بولىدۇ. بىزنىڭ نەچچە ئەۋلادى-
ز ئارزۇ قىلىپ، ئويلاپ تېگىگە يېتەلمىگەن قارلىق تاغنىڭ سۈيىنى
ا بىز بىرنەچچە ئاي كۈرەش قىلىش ئارقىلىق رويابقا چىقىرىش
لدىدا تۇرماقتىمىز. بۇ يېڭى زاماننىڭ بەركىتى ھەم ۋاقتىنىڭ بەركەت-
ك بولغانلىقى ئەمەسمۇ؟ ئەمگەكچى خەلق ئۆز تەقدىرىنى ئۆز قولىغا
ا، ۋاقتىنى ئۆز ئالقىنىدا ئوينىتالايدۇ، دېگەن مانا شۇ......
ئەزالار مېزىلىك گىردىنى ھوزۇر قىلىپ چايناپ، تەملىك چاينى
زىق - قىزىق ئىچىپ، تۇراخۇننىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى،
ڭ مېي نىياز قۇربانىنىڭ پىيالىسىگە ئىككىنچى قېتىم چاي ئۇزىتىۋې-
پ بىردىن توختاپ، قولى ھاۋادا لەيلەپ قالدى. چومۇچتىكى قىزىق
اي پىيالىگە ئەمەس، شېغىل ئۈستىگە توكۈلدى. لېكىن سۇڭ مېي بۇنى
زمىدى. ئۇ بېشىنى يان تەرەپكە سەل ئېگىپ، تەشمىنىڭ تورى تەرەپ-
، قۇلاق سېلىشقا باشلىدى. باشقىلار سۇڭ مېينىڭ بۇ قىلىقىغا تەئەج-
ۈپلىنىپ قاراپ قېلىشتى: «سۇڭ مېيغا بىر ئىش بولدىمۇ - نىمە؟».
— توختاڭلار ئاكىلار، توختاڭلار، جىم، خەپ - شۇك، — سۇڭ مېي
لىغىنى تەشمىنىڭ تورى تەرەپكە تۇتۇپ بىردەم تۇردى - دە، كۆز-
رى چاقنىغان ھالدا شاتلىنىپ سابىرغا قارىدى.
سابىرنىڭ يۈزلىرىدىمۇ دەرھال ھاياجانلىق بىر خوشاللىق تېشىغا
ەپتى ۋە ئىتتىك تەشمىنىڭ تورىگە بېرىپ قۇلىقىنى تۇتتى:
— يولداشلار، ئاڭلاۋاتامسىلەر، قۇلاق سېلىڭلا، ئاڭلاۋاتامسىلەر؟......
ئېيتقاندەك، تەشمە تورىدىن «گۈپ - گۈپ» قىلىپ ئۇرۇلغان
اۋاز بارغانچە كۈچىيىپ ئاڭلاندى.
ھەممەيلەن ئىچىۋاتقان چاي ۋە يەۋاتقان نانلىرىنى تاشلاپ، ئو-
ۇنلىرىدىن دۈكۈرۈشۈپ تۇرۇپ كەتتى. ھەممەيلەننىڭ قەلبى شاتلىق
ىلەن دولقۇنلىنىپ، سۇ ئېقىشىدا يانغان يۈرەكلەر بەختىيارلىق بىلەن

ئىدى، ئەمما ئازراق ئەگرى يول مېڭىۋالدىڭ» دېگەن مەنىدە چۈشىنىپ، بىرئاز خىجالەتمۇ بولۇپ قالاتتى. بۇنداق چاغدا تۇراخۇن ئەپچىللىك بىلەن:

— قىزىق ئىكەنسەن تومۇر بوۋا، ئەسلىدە كەتمەن بالىسى بولغان ئەرنىڭ يەنە كەتمەنچى بولۇشى ئاسانراق؛ لېكىن، ئەسلىدە ئاقنانچى بولغان كىشىنىڭ كەتمەنچى ئەر بولۇشى قىيىنراق، — دەپ دەزمال سېلىۋېتەتتى.

بۈگۈن تەشمە ئىچىگە قاتنايدىغان ئەزالار بىرمۇنچە كۆپىيىپ كەتكەن ئىدى. غالتەك، زەمبىل، ئەپكەشلەر تىنىمسىز ئۇتۇشۇپ تۇراتتى. تەشمىنىڭ توردە ئىشلەۋاتقان ئەزالار غەلىبىلىك ئۇچرىشىش مىنۇتلىرى- نىڭ ئىستىگى بىلەن ئۆتتەك يېنىپ، ئالدىنقى توت سائەتلىك ۋاقتىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەي قېلىشتى.

سۇڭ مېي، خاسىيەتلەر چېلەكتە چاي ئېلىپ كىردى، رەھناخان جۇرىن دەستىخانغا ئورالغان ئىسسىق گىردە نانلارنى كوتىرىپ كىردى.

— قېنى دەم ئېلىڭلار، چۈش بولغانغا نىكەم، سابىر ئۇكام، قېنى جوتۇنى قوي، نىياز قۇربان ئوزلىرىمۇ كەلسىلە، — رەھناخان دەستىخاننى يېيىپ سېلىپ، چىنىلەرگە چاي قۇيۇشقا باشلىدى، — قېنى يولداش- لار، نانغا بېقىڭلار، چايدىن ئېلىڭلار ......

— ھېلىتىن چۈش بولغانمۇ؟ — نىياز قۇربان ئىشەنگۈسى كەلمە- گەندەك رەھناخانغا قارىدى ۋە پېشانىسىدىن سۇدەك قۇيۇلۇۋاتقان تەرنى سۈرتۈپ تۇرۇپ ئېيتتى، — ھايت - ھۇيت دېگىچە توت سائەت ... ۋاقىت نىمە دېگەن تېز ئۆتكەن - ھە؟

سۇڭ مېي كۈلۈپ، نىياز قۇرباننىڭ ئالدىغا چاي قويدى:

— بىزنىڭ بۇ يەردە شۇنداق نىياز ئاكا، ئالتە ئايدىن بۇيانقى كۆرۈشمىزدە ۋاقىت ئالدىغا چاپ بىزنىڭ ئارقىمىزدا قالغان. بۇنى ھەقىقى يۇسۇندا ۋاقىت بىلەن بەسلىشىش، بەسلىشىپ يېڭىۋېلىش دېيىش كېرەك، — سۇڭ مېي چوڭ، ئەقىللىق كوزلىرىدىنى ئويناتقان ھالدا زىناقلى- رىنى چىقىرىپ كۈلۈپ تۇراخۇنغا قاراپ قويدى، — قانداق، توغرا ئېيتتىممۇ، تۇراخۇنكا؟

سابىر ئىتتىك سۈك مېيىنا قارىدى. سۈك مېيىنىڭ كوزلىرىدىمۇ
خوشاللىق ياشلىرى ئەگىپ تۇراتتى. تۇراخۇن، نىياز قۇربان، ئابلىكىم-
ەرنىڭ كوزلىرىدىمۇ ھاياجانلىق بەخت ياشلىرى بار ئىدى. ھەتتا سا-
ىر تەشمىنىڭ ئۇ قېتىمدا كېلىۋاتقان سادىق، جاۋتىيەن، زەيتۇنەملەرنىڭ
كوزلىرىدىمۇ ئەنە شۇنداق شاتلىق ياشلىرىنى كوردى.

سابىر تەشمىنىڭ ئېغىزىدىن بىرىنچى بولۇپ چىقتى. ھەممىدىن
ۇرۇن يېتىپ كەلگەن زەيتۇنەم سابىرنىڭ قوللىرىنى ئىككى قوللاپ قىسىپ:
— يولداش سابىر، سىلەرنى غەلىبە شان - شەرىپى بىلەن تەبرىك-
ەيمىز. سىز ئېلىپ كەلگەن داجەي خىسلەت - پەزىلىتى مانا ئەمدى
اجەي گۇل - چېچەكى بولۇپ ئېچىلدى، — دېدى خوشاللىق بىلەن.
— سىلەرنىمۇ تەبرىكلەيمىز، غەيرەت قىلدىڭلار، — دېدى سابىر
وشال ھاياجانلىنىپ، — شەرەپ ئۇلۇق پارتىيىمىزگە، ئۇلۇق داھىمىز
اۋ جۇشىغا مەنسۇپ ......

سابىر بىلەن زەيتۇنەم قوللىرىنى چىڭ قىسىشقان ھالدا تۇراتتى.
ۇ قوللار قوپال قاداق - قاپارتمىلار بىلەن تولغان، يېرىلىپ - سىجىلىپ
ىرىكلىشىپ كەتكەن قوللار بولسىمۇ، ھارارەتلىك، يېقىملىق، خىسلەتلىك
وللار ئىدى. شۇ تاپتا بۇ قوللاردىن ئۆتۈشكەن ئېلېكتىر دولقۇنلىرى
اكلىق، سەمىمىلىك، سادىقلىق ۋە مەڭگۈلۈك ۋاپادارلىقنىڭ تىلسىز
ەۋەرچىسى ئىدى. ئۇلارنىڭ قەلب ئەينىكىدەك نۇرانە شات كوزلىرى
ەنەشۇ بەخت سىزىمىنى نامايەش قىلاتتى......

ئاندىن سابىر بىلەن جاۋتىيەن چوڭقۇر دوستلۇق رىشتىسى بىلەن
اياجانلىنىپ قەدىردانلارچە قۇچاقلاشتى. زەيتۇنەم ھازىرلا تەشمە ئىچ-
دىن چىققان سۈك مېيىنى باغرىغا باستى. بۇ قۇچاقلىشىشلار گويا بىرتاغ-
ىڭ ئىككى تەرىپىدە ئالتە ئايدىن بۇيان بىر نىشان، بىر مەقسەت،
ىر ئورتاق غايە يولىدا ئاجايىپ جاسارەت بىلەن كۈرەش قىلغان مىڭ-
ىغان قىزىلتاغ باتۇرلىرىنىڭ بىر جان، بىر تەن بولۇپ قۇچاقلاشقىنى-
ەك، پۈتۈن جىلغا ئىچىگە چەكسىز شاتلىق - شادىيانىلىق بېغىشلىدى.
ى - چۇ، تەنتەنىلىك ئۇررا سادالىرى، ئۇزئارا تەبرىكلەشلەر، شو-
ارلار تەشمە ئېغىزىدىن تارتىپ تاكى قارلىق تاغ چوققىلىرىغىچە، قەدىمى
اغنىڭ روھىنى جانلاندۇرۇپ، ھەيۋەت بىلەن جاراڭلىدى......

سوقۇپ كەتتى. غەلىبە مىنۇتلىرىدىكى بۇ خۇشاللىقنى گەپ بىلەن ئىپادە قىلىش تەس ئىدى ۋە ھەممەيلەن ئالمان - تالمان جوتۇ، گۈرجەكلەرنىڭ سېپىغا ئېسىلدى.

— يولداشلار، پاتپاراقچىلىق بولمىسۇن، — دېدى قەلبى خۇشاللىق ھېسسىياتى بىلەن تولغان سابىر ئۆزىنى باسقان ھالدا، — ئاۋال ئاۋاز كېلىۋاتقان تەرەپنى ئېنىق نىشانغا ئالايلى، ئاندىن ئىش باشلايمىز.

پىلان بويىچە ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان بىر غۇلاچ ئۇزۇنلۇقتىكى لوم تومۇر تەشمىنىڭ تورىگە ئەپكېلىندى. تۇراخۇن بىلەن نىياز قۇربان سابىر تەگشەپ، ئايلاندۇرۇپ تۇتۇپ تۇرغان لوم تومۇرگە ئالتە جىڭ ئېغىرلىقتىكى بازغاندا نوۋەت بىلەن تۇرۇشتى. ئارىدىن يېرىم سائەتكە يېقىن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، لوم تومۇر بىردىن ئۇخچۇپ - قاڭقىپ كەينىگە ياندى. ئاندىن جوتۇلار ھەركەتكە كەلدى، تاشلار لوم تومۇر بىلەن قومۇرۇپ چىقىرىلدى. ئارىدىن يەنە يېرىم سائەتچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئادەم پاتقىدەك تۆشۈك ئېچىلدى.

سابىر تەشمە ئىچىدە تۇرۇپ، چوڭايتىلىۋاتقان تۆشۈك ئىچىدىن ئالدىدىكى مەنزىرىگە نەزەر سالدى: «مۇز كۆلى» گە ئېلىپ بارىدىغان تاش ئۇستەڭ قارلىق تاققا قاراپ كۈمۈش لېنتىدەك سوزۇلۇپ ياتاتتى، ئۇستەڭنىڭ ئىككى قاسنىقىدا ئايدىڭكۆل، قىزىليۇلتۇز داۋۇيلىرىنىڭ ئەزالىرى كەتمەن، گۈرجەكلىرىنى ئېگىز كۆتىرىشىپ، تۇماق - تەلپەكلىرىنى ئاسمانغا ئېتىپ، خۇشاللىقى قىن - قىنىغا پاتمىغان ھالدا شاتلىنىپ تەنتەنە قىلىۋاتاتتى. قىزىلتاغ كەينىدىكى تاش ئۇستەڭ ئىچىدىن جاۋ تيەن بىلەن زەيتۇنەم قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، تەشمىنىڭ ئېغىزى تەرەپكە مەمنۇنلۇق بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى......

سابىرنى خۇشال بىر ھاياجان چۇلغىۋالدى. يۈرىگى كۆكرەك قەپىزىگە پاتماي ئۇينايتتى. كۆزلىرىدىن خۇشاللىق ياشلىرى تۆكۈلەتتى. كۆز ئالدىدىن دەل مۇشۇ تاغنى تېشىپ ئۆتۈش يولىدا ئالتە ئايدىن بۇيان بولۇپ ئۆتكەن جىددىي، كەسكىن، شىددەتلىك كۆرەشلەر سۈرەتتەك تىزىلىپ ئۆتەتتى. ئۇ ھاياجانلانغانلىقىدىن ئىختىيارسىز ئورنىدا ئولتۇرۇپ قالدى.

— يولداش سابىر، سىز ......

قىزىلگۇل غۇنچە - پورەكلىرىنى قىستۇرۇپ، يىگىتلەر بەلۋاغلىرىنى تارتىپ باغلاپ، ئۇيەر - بۇيەردە دۇگلەك كىچىك سورۇنلار تۈزۈپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسۇل ئوينىماقتا......

داجەي گۇلى ئېچىلدى،
قىزىلتاغنىڭ باغرىدا.
ياڭراپ كەتتى شاتلىقتىن،
دۇتتار، راۋاپ، ناغرىلار.

خۇشپۇراقلىق چايلارغا،
سېلىپ ئىچتۇق قەن - ناۋات.
سوتسىيالىزىم يولىدا،
بولدى يېزىمىز ئاۋات.

گۇگچەندەك، ماۋ جۇشىنى،
چىن يۈرەكتىن كۈيلەيمىز.
غەلبىمىزنى شاتلىنىپ،
داستان قىلىپ سوزلەيمىز.
....

جىرخۇيبۇ چېدىرىنىڭ ئالدىدا سابىر، جاۋ تيەن، تومۇر بوۋىلار خوشال پاراڭ سېلىشىپ تۇراتتى. تومۇر بوۋا بۇگۇنكى خوشال توي كۈنىنىڭ هورمىتىگە لايىق بولسۇن دەپ ئۇستىگە تومۇررەڭ بەقەسەم تون، بېشىغا يېڭى بادام دوپپا كىيگەن، بېلىنى ئاق شايى ياغلىقتا تارتىپ باغلاپ، خۇددى ياش يىگىتلەردەك ياسىنىۋالغان ئىدى.

بوۋاي خوشال ئىدى. نۇرلانغان كوزلىرى بىلەن ئەتراپىغا تويماي قارايتتى، خوشاللىقىدىن قىن - قىنىغا پاتماي ئۇياق - بۇياققا ماگاتتى ۋە سابىر بىلەن جاۋ تيەنگە قولى بىلەن تاش ئۇستەڭنىڭ ئايىغىدا ئاپپاق ئەد كوتىرىپ تۇرغان ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ بىناسىنى كورسىتىپ تۇرۇپ:

ئونىنچى باپ

1. يېڭىيەر چىراقلىرى

بۈگۈن ھاۋا سۈتتەك ئوچۇق. قىزىلتاغ ئېتىكىگە جايلاشتۇرۇلغان سەھنە يېڭى كوتىرىلگەن قۇياش نۇرىدا ئوتقاشتەك جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. سەھنىنىڭ ئۈستىگە ۋە قىزىلتاغ چوققىلىرىغا قادالغان سان - ساناقسىز قىزىل بايراقلار يېنىك، سالقىن شامالدا لەرزان يەلپۈللىنەتتى. ئەتراپلارغا بېكىتىلگەن لابالاردىن «ئۇلۇق گۈگچەنداڭ»، «دېڭىزدا يۈرۈشتە رولچىغا تايىنىمىز» دىگەن ئىنقىلاۋىي ناخشىلار جاراڭلاپ ئاڭلىناتتى. سەھنىنىڭ تورىگە يېپىشتۇرۇلغان ئانار گۈللۈك رەڭدار يەكەن گىلىمىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ماۋ جۇشىنىڭ چوڭ سۈرىتى ئېسىلغان، ئاق دەستىخان سېلىنغان جوزىلارنىڭ ئۈستىگە چىرايلىق لوڭقىلاردا يېڭى ئېچىلغان قىزىلگۈل دەستىلىرى، قىزىلتاغ باتۇرلىرىغا ئاتالغان لەۋھە، تەقدىرنامە، مۇكاپات بۇيۇملىرى تىزىلغان ئىدى.

سەھنىنىڭ باش تەرىپىگە ئېسىلغان قىزىل پىلاكاتتا: «قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىلىك پۈتكەنلىكىنى تەبرىكلەش مۇراسىمى» دىگەن ئالتۇن رەڭلىك خەتلەر چاقناپ تۇراتتى.

قىزىلتاغ باغرى ھېيت - بايرام خوشاللىقىغا چومگەن. پاكىز، چىرايلىق كىيىنگەن، قەلبى غەلىبە شاتلىقى بىلەن قانات قاققان قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچىلىرى سەھنىنىڭ ئالدى تەرىپىدىكى چېدىر - گەمىلەرنىڭ ئەتراپىدا دادۇي، ئىشلەپچىقىرىش دۈيلىرى بويىچە رەتلىك سەپلەر تۈزۈپ، يىغىنغا بىرىشقا تەييارلانغان، ھەرقايىسى دادۈيلەرنىڭ سەنئەت ھەۋەسكارلىرى، خۇشچاقچاق قىز - يىگىتلەر ناغرا - سۇنەي، دۇتتار - تەمبۇرلىرىنى يېڭى ئاھاڭلارغا ساز قىلغان ئىدى، قىزلار چاچلىرىغا

مۇراسىم دەل سائەت ئون ئىككىدە پەلەكنى ياڭراتقان ئالقىش ۋە ناغرا-
ۇنەي، نەغمە - ناۋا سادالىرى ئىچىدە باشلاندى......
شيەنۋېي شۇجىسى سۇڭ جىڭشىڭ مىكرافون ئالدىدا پەيدا بولغاندا،
ۈتۈن سەيناني تولدۇرۇپ ئولتۇرغان قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچىلىرى ئۇ-
ىڭغا ئالقىش ياڭراتتى. يولداش سۇڭ جىڭشىڭ ئىككى قولىنى كوكسىگە
ېلىپ، ئاممىغا هورمەت بىلدۈردى. ئاندىن شيەنۋېي ۋە ناهىيىلىك
ىنقىلاۋىي ۋېييۈەنخۇي نامىدىن قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىلىك
ۈتكەنلىكىنى قىزغىن تەبرىكلىدى:
— خەلق ئاممىسى — دۇنيا تارىخىنى يارىتىدىغان هەركەتلەندۈر-
گۈچ كۈچ. — دېدى يولداش سۇڭ جىڭشىڭ كۈچلۈك جەلپ قىلغۇچى
ىر ئاۋازدا، — سىلەر ئۇلۇق داهىيىمىز ماۋجۇشىنىڭ تەلىمىنى ئەستە
چىڭ تۇتۇپ، داجەيدىن ئۈگىنىپ، ئوز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كورۇش،
جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىش روهىنى جارى قىلىپ، قىسقا
ۋاقىت ئىچىدە ناهىيىمىز ئۈچۈن يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۈگىنىشنىڭ
يەنە بىر ئۈلگىسىنى تىكلەپ بەردىڭلار، داجەيدىن ئۈگىنىشنىڭ بىر
يېڭى زەپەر مارشىنى ياڭراتتىڭلار. سىلەر قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇش جەڭ-
چىلىرى زامانىمىزنىڭ يېڭى يۈيگۈكلىرى بولۇشقا مۇناسىپ، ناهىيىمىز-
دىكى داجەيدىن ئۈگىنىش باتۇرلىرى بولۇشقا مۇناسىپ......
— قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىلىك پۈتكەنلىكى، — دېدى
يولداش سۇڭ جىڭشىڭ قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچىلىرى بېسىپ ئوتكەن
ئالتە ئايلىق كۈرەش سەپىرىنى ئەسلەپ ئوتكەندىن كېيىن، — سوتسىيا-
لىزم تۈزۈمىنى ئىگىز كوتىرىپ، داجەيدىن ئۈگىنىش يولىدا غەلىبىلىك
بېسىلغان بىرىنچى قەدەم. بىز تېخىمۇ كەمتەر - ئېھتىياتچان بولۇپ،
مەغرۇرلۇق - قانائەتچانلىقتىن ساقلىنىپ، سوتسىيالىزم داغدام يولىدا
باتۇرلۇق بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەپ، ئىنتىپاقلىشىپ، تېخىمۇ زور غەلىبىنى
قولغا كەلتۈرەيلى......
تومۇر بوۋا مىكرافون ئالدىدا پەيدا بولغاندا، پۈتۈن مەيدان
خوشال ئالقىشلار ياڭراتتى ۋە هەر تەرەپتىن «تومۇر بوۋا، سوزلە»،

— ئوغۇللىرىم، بىر ئىشنى كەم قىپتۇق. ئوي ۋە ئىشخانىلاردىن تارتىپ ماخو ھەم قوتانلارغىچە ئېلېكتىر سىمى تارتىۋەتكەن بولساقمۇ، ئىمدىشقا شۇنداق چىراقلارنى يول بويلىرىغىمۇ بېكىتىۋەتمىدۇق، — دەيتتى خوشاللىق بىلەن ئاپپاق ساقاللىرىنى سىلاپ.

— ئۇمۇ بولىدۇ بوۋا، پات ئارىدا ھەممىنى قىلىپ ئۇلگۇرىمىز، — دەيتتى جاۋ تيەن كۈلۈپ.

— بۇ تېخى ئىشنىڭ بېشى، بوۋا، — دىدى سابىر ئىشەنچ بىلەن تومۇر بوۋىغا قاراپ، — سوتسىيالىزىم يولىدا قەتئىي ماڭساقلا، ئادەم قولى بىلەن يارىتىش مۇمكىن بولغان ھەممە گۈزەللىكنى چوقۇم يارىتالايمىز، بۇنىڭدا گەپ يوق......

ئۇلار قىزغىن سوزلىشىپ تۇرغاندا، يان چېدىردىن زەيتۇنەم بىلەن سۇك مېي قولتۇقلىشىپ خوشال چىقىپ كېلىشتى. ئۇلار «ھېيتىڭلارغا مۇبارەك»، «ئۇزەڭلاردىن بولسۇن» دېيىشىپ، چاقچاقلىشىپ كورۇشتى. شۇ چاغدا يېڭىيەر داۋۇيىنىڭ بىر توپ قىز - يىگىتلىرى:

قەلبىمىزدە نۇر دەرياسى ئاقماقتا،
قىزىل قۇياش بىزگە كۈلۈپ باقماقتا.
... ...
....

دىگەن ناخشىنى شوخ ئاھاڭدا ئېيتىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن نەغمە-ناۋالار بىلەن ئۇسۇل ئويناپ ئوتۇپ كەتتى.

شۇ ئارىدا «قىزىلتاغ» گۇڭشېپىسدىكى ھەرقايسى داۋۇيلەرنىڭ ۋەكىللىرىنى ۋە گۇڭشې سەنئەتچىلىرىنى ئېلىپ گۇڭشې ماشىنىسى ۋە پىرتىسىپ چېتىلغان تىراكتورلار يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يېنىك ماشىنا كورۇندى ۋە ماشىنا ئىچىدىن شيەنۋېي شۇجىسى سۇك جىڭشىڭ، گۇڭشې داڭۋېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇللار چىقىپ كەلدى.

يولداش سۇك جىڭشىڭ سابىر، جاۋ تيەن، زەيتۇنەملەر بىلەن قىزغىن كورۇشكەندىن كېيىن، تومۇر بوۋىنى قولتۇقلاپ، خوشال پاراڭ سېلىشىپ، سەھنە تەرەپكە ئېلىپ كەتتى.

مۇراسىم دەل سائەت ئون ئىككىدە پەلەكنى ياڭراتقان ئالقىش ۋە ناغرا-سۇنەي، نەغمە - ناۋا سادالىرى ئىچىدە باشلاندى......

شيەنۋېي شۇجىسى سۇڭ جىڭشىڭ مىكرافون ئالدىدا پەيدا بولغاندا، پۈتۈن سەينانى تولدۇرۇپ ئولتۇرغان قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچىلىرى ئۇنىڭغا ئالقىش ياڭراتتى. يولداش سۇڭ جىڭشاڭ ئىككى قولىنى كوكسىگە ئېلىپ، ئاممىغا ھورمەت بىلدۈردى. ئاندىن شيەنۋېي ۋە ناھىيىلىك ئىنقىلاۋي ۋېيىيۇەنخۇي نامىدىن قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىلىك پۈتكەنلىكىنى قىزغىن تەبرىكلىدى:

— خەلق ئاممىسى — دۇنيا تارىخىنى يارىتىدىغان ھەركەتلەندۈرگۈچ كۈچ. — دېدى يولداش سۇڭ جىڭشاڭ كۈچلۈك جەلپ قىلغۇچى بىر ئاۋازدا، — سىلەر ئۇلۇق داھىيمىز ماۋجۇشىنىڭ تەلىمىنى ئەستە چىڭ تۇتۇپ، داجەيدىن ئۆگىنىپ، ئۆز كۈچىڭگە تايىنىپ ئىش كورۇش، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى جارى قىلىپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ناھىيىمىز ئۈچۈن يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىشنىڭ يەنە بىر ئۈلگىسىنى تىكلەپ بەردىڭلار، داجەيدىن ئۆگىنىشنىڭ بىر يېڭى زەپەر مارشىنى ياڭراتتىڭلار. سىلەر قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇش جەڭچىلىرى زامانىمىزنىڭ يېڭى يۈيگۈكلىرى بولۇشقا مۇناسىپ، ناھىيىمىزدىكى داجەيدىن ئۆگىنىش باتۇرلىرى بولۇشقا مۇناسىپ......

— قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىلىك پۈتكەنلىكى، — دېدى يولداش سۇڭ جىڭشىڭ قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشچىلىرى بېسىپ ئوتكەن ئالتە ئايلىق كۈرەش سەپىرىنى ئەسلەپ ئوتكەندىن كېيىن، — سوتسىيالىزىم تۇغىنى ئېگىز كوتىرىپ، داجەيدىن ئۆگىنىش يولىدا غەلىبىلىك بېسىلغان بىرىنچى قەدەم. بىز تېخىمۇ كەمتەر - ئېھتىياتچان بولۇپ، مەغرۇرلۇق - قاناڭەتچانلىقتىن ساقلىنىپ، سوتسىيالىزىم داغدام يولىدا باتۇرلۇق بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەپ، ئىنتىپاقلىشىپ، تېخىمۇ زور غەلىبىنى قولغا كەلتۈرەيلى......

تومۇر بوۋا مىكرافون ئالدىدا پەيدا بولغاندا، پۈتۈن مەيدان خوشال ئالقىشلار ياڭراتتى ۋە ھەر تەرەپتىن «تومۇر بوۋا، سوزلە»،

— ئۇوغۇللىرىم، بىر ئىشنى كەم قىپتۇق. ئۇي ۋە ئىشخانىلاردىن تارتىپ ماخو ھەم قوتانلارغىچە ئېلېكتىر سىمى تارتىۋەتكەن بولساقمۇ، ئىمىشقا شۇنداق چىراقلارنى يول بويىلىرىغىمۇ بېكىتىۋەتمىدۇق، — دەيتتى خوشاللىق بىلەن ئاپپاق ساقاللىرىنى سىلاپ.

— ئۇمۇ بولىدۇ بوۋا، پات ئارىدا ھەممىنى قىلىپ ئۇلگۇرىمىز، — دەيتتى جاۋ تيەن كۇلۇپ.

— بۇ تېخى ئىشنىڭ بېشى، بوۋا، — دىدى سابىر ئىشەنچ بىلەن تومۇر بوۋىغا قاراپ،— سوتسىيالىزىم يولىدا قەتئىي ماڭساقلا، ئادەم قولى بىلەن يارىتىش مۇمكىن بولغان ھەممە گۇزەللىكنى چوقۇم يارىتالايمىز، بۇنىڭدا گەپ يوق......

ئۇلار قىزغىن سوزلىشىپ تۇرغاندا، يان چېدىردىن زەيتۇنەم بىلەن سۇك مېي قولتۇقلىشىپ خوشال چىقىپ كېلىشتى. ئۇلار «ھېيتىڭلارغا مۇبارەك»، «ئۇزەڭلاردىن بولسۇن» دېيىشىپ، چاقچاقلىشىپ كورۇشتى. شۇ چاغدا يېڭىيەر دادۇيىنىڭ بىر توپ قىز - يىگىتلىرى:

قەلبىمىزدە نۇر دەرياسى ئاقماقتا،
قىزىل قۇياش بىزگە كۇلۇپ باقماقتا.
... ...
......

دىگەن ناخشىنى شوخ ئاھاڭدا ئېيتىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن نەغمە-ناۋالار بىلەن ئۇسۇل ئويناپ ئوتۇپ كەتتى.

شۇ ئارىدا «قىزىلتاغ» گوڭشېپسىدىكى ھەرقايسى دادۇيلەرنىڭ ۋەكىللىرىنى ۋە گوڭشې سەنئەتچىلىرىنى ئېلىپ گوڭشې ماشىنىسى ۋە پىرتىسپ چېتىلغان تىراكتورلار يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يېڭىك ماشىنا كورۇندى ۋە ماشىنا ئىچىدىن شيەنۋېي شۇجىسى سۇك جىڭشىڭ، گوڭشې داڭۋېي شۇجىسى چاۋار مەتقۇللار چىقىپ كەلدى.

يولداش سۇك جىڭشىڭ سابىر، جاۋ تيەن، زەيتۇنەملەر بىلەن قىز-غىن كورۇشكەندىن كېيىن، تومۇر بوۋىنى قولتۇقلاپ، خوشال پاراڭ سېلىشىپ، سەھنە تەرەپكە ئېلىپ كەتتى.

سكرافونني ئالدىغراق تارتتى، قوللىرىنى جوزىنىڭ ئۈستىگە ئالدى، ئۈنىڭ ئاۋازى ياش يىگىتلەرنىڭ ئاۋازىدەك ياڭراق، جۇشقۇن، تېتىك ئىدى.

— شۇنداق، ئۇ كۈنلەر كەتتى. ئۇ قارا كۈنلەر ئۇلۇق پارتىيىمىز، ئۇلۇق ماۋجۇشىمىز ياراتقان تاڭنىڭ شاراپىتىدىن كەلمەسكە كەتتى. بۈكۈلگەن قەددىمىز تىك بولدى، يەر - سۇ ئۆزىمىزگە قايتىپ كەلدى، موقۇقا - هاكىمىيەتكە ئىگە بولدۇق، يەنى ئاسمان يەر، يەر ئاسمان بولۇپ ئۆزگەردى. ماۋجۇشى ئۆزى باش بولغان ئۇلۇق مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى هەر خىل پۈتلىكاشاڭ - توساقلارنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئالغا بېسىش يولىمىزنى تېخىمۇ راۋانلاشتۇردى، داجەيدىن ئۈگىنىش يولىمىزنى كەڭ ئېچىۋەتتى. داھىمىزنىڭ چاقىرىقى قەلبىمىزگە ئاپتاپ بولۇپ، بىزنى قاناتلاندۇردى، قارلىق تاغ مانا شۇنداق باش ئەگدى.

تومۇر بوۋا ئىككى قولىنى گىرەلەشتۇرۇپ كوكرىكىگە قويدى، كەينىگە بۇرۇلۇپ، گىلەم ئۈستىگە ئېسىلغان ماۋجۇشىنىڭ نۇرانە ئوبرازىغا قاراپ قويدى ۋە جۇشقۇن بىر ئاۋاز بىلەن كوپچىلىككە قاراپ ئېيتتى:

— بالىلىرىم، قېرىنداشلار، بىز كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلارنىڭ ئۇلۇق ئاتىمىز ماۋجۇشىغا ئېيتىدىغان تەشەككۇرىمىزنىڭ هۇدۇتى يوق. جاھاندىكى بارچە دەرەخ - ئورماننى قەلەم، ئالەمدىكى دەريا - دېڭىز سۇلىرىنى سىيا، پايانسىز ئاسماننى قەغەز قىلساقمۇ، قەلبىمىزدىكى يۈرەك سوزلىرىمىزنى يېزىپ تۈگىتەلمەيمىز. شۇ ئۇلۇق قەدىردان داھىمىز ماۋجۇشىغا شان - شەرەپلەر بولسۇن! ئۇلۇق يولباشچىمىز پارتىيىگە شان - شەرەپلەر بولسۇن!......

مەيدان تەۋرىدى، قىزىل بايراقلار ئېگىز كوتىرىلدى، شوئار سادالىرى، ئالقىشلار، نافرا - سۇنەي، راۋاپ - تەمبۇر ئاۋازلىرى تومۇر بوۋىنىڭ ئاخىرقى يۈرەك سوزلىرىگە جور بولۇپ، قىزىلتاغ ئېتىكىنى لەرزىگە كەلتۈرۈۋەتتى......

شۇنىڭدىن كېيىن يولداش چاۋار مەتقۇل يولداش سۇلۇ جىڭشىڭ بىلەن بىللە، گۇڭشې داڭۋېيسى ۋە ئىنقىلاۋىي ۋېيىۋەنخۇيىغا ۋاكالىتەن قىزىلتاغ باتۇرلىرىغا ئاتالغان لەۋهە، تەقدىرنامىلارنى تارقىتىشقا باشلىدى. ئالقىشلار ئىچىدە تۇراخۇن، سادىق، تومۇر بوۋا، زەيتۇنەم، مۇسادۇيجاڭلار

«بىزنىڭ قەلب سوزلىرىمىزنى ئېيتقىن»، «بىزنىڭ تىلىمىز بولۇپ سوز-لىگىن» دەپ قىزغىن مەدەتلەندۈردى.

تومۇر بوۋا ھاياجانلانغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۇقادەك ئاقارغان ساقاللىرى ئوچۇق مەيدىسىنى يېپىپ، يەلپۈنۈپ تۇراتتى، لەۋلىرى بولسا بەخت كۈلكىسى بىلەن تىترەيتتى، ئوتكۇر، كوپنى كورگەن بىر جۈپ كوزى بولسا ئوتتەك يېنىپ كەتكەن ئىدى.

— باللىرىم، قېرىنداشلار، بىز ئوتمۈشتە كىم بولغان، ھازىر كىم بولدۇق؟ — تومۇربوۋا ئوز سوزىنى ئەنە شۇنداق سوئال بىلەن باشلىدى، مەيدان سۈ سەپكەندەك جىمجىت بولۇپ كەتتى، ئۇ ئوز سوئالىنى ئوزى يەشتى، — بىز ئوتمۈشنى، شۇ قانلىق ئوتمۈشنى ھەرگىز ئۇنۇتۇ-ماسلىغىمىز كېرەك... يېگىيەردىكى «توققۇز بۇلاق» نى كىم ئاچقان؟ بىز كەمبەغەل دىخان، تۇۋەن توتتۇرا دىخانلار قان-تەر توكۇپ ئاچقان. لېكىن، بۇلاق سۈيى باي - پومىششىكلارنىڭ ئېتىزىغا ئاقسا، زەرداپ سۈيى بىزنىڭ زەردىگۈش يۈرىگىمىزگە ئورنايتتى. زالىم بەگ - بايلار-نىڭ زۇلۇم - كۈلپەتلىرى، ھەرخىل ئالۋاڭ - ياساقلار، ئېغىر سۇ ئىجارىلىرى دەستىدىن ئوزىمىز ئاچقان بۇلاق سۈيىگە ئوزىمىز ھېچقاچان ئىگە بولالمىغان!.... — تومۇر بوۋا كوپچىلىككە تەكشى كوز يۈگۈر-تۈپ، بىر پەس تۇرۇۋېلىپ داۋام قىلدى. — بىز قىزىلتاغنىڭ كەينىدە بېسىلىپ ياتقان قار بىلەن سۇلۇق جىلغىدا مىڭششقا يول تاپالماي توپلىنىپ قالغان سۇلارنى بىلمەمتۇق؟ بىلەتتۇق. تازا ئوبدان بىلەتتۇق. لېكىن، ئۇ كەمدە بۇنى خىيال قىلىشلا ياخشى ئىدى. ئۇ سۇنى ئەكىلىشكە ئىنە تىلگەنلەر تاش بىلەن شېغىل ئاستىدا ئوز ھاياتىدىن ئايرىلاتتى ۋە شۇنداق بولغان... بىز يېگىيەرنىڭ ئايغىدىكى چېكى يوق بوزلۇقنى بىلمەمتۇق؟ بىلەتتۇق. لېكىن بۇ بوزيەرنى ئاچماقچى بولغانلار ئەسلى-ۋەس-لىدىن ئايرىلىپ، ۋەيران بولۇش تەقدىرىگە تەن بېرىپ، ياقا يۇرتلارغا چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولاتتى. شۇنداق قىلىپ، قۇم كەلكۈنى ئاستىدا تۈگەيتتى. بىز ئۇ كەملەردە ئاچچىق ھەسرەت ۋە پىغان بىلەن: «بىر تامچە سۇ بىر تامچە قانغا ئوخشاش» دەيتتۇق......

— بوۋاي ئالدىغا قويۇلغان چايدىن بىر يۇتۇم ئىچتى - دە،

تومۇر بوۋا ئامما قەلبىدىن تەھى تۇردە گۇرغۇپ چىقىۋاتقان يىڭىـ
دىن - يىڭى ناخشا - قوشاقلارغا ئىشتىياق بىلەن قۇلاق سالدى ۋەچەكسىز
خوشاللىق بىلەن سابىرنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ مۇنداق دىدى:

— بۇ يېنىۋاتقان چىراقلار ئاددى چىراقلار ئەمەس، بەلكى سوتـ
سىيالىزىم چىراقلىرى. ئۇ ئەمدى بىزنىڭ روشەن قەلبىمىزدەك مەڭگۈ
چاقناپ تۇرىدۇ.

— شۇنداق، تومۇر بوۋا، — دىدى سابىر نۇرلۇق چىراقلارغا
قاراپ تۇرۇپ زوقلانغان هالدا، — بۇ سۆز شۇجى ئېيتقاندەك، دەسلەپكى
غەلبىمىزنىڭ مۇقەددىمىسى، تېخىمۇ گۈزەل، پارلاق كەلگۈسى تېخى
ئالدىمىزدا، بىز بوشاشماي، بەلنى چىڭ باغلاپ، يېڭىيەردە يېپ - يېڭى
رەسىم سىزىشىمىز كېرەك......

2. ئاق، سۇلار، ئاق!...

يېڭىيەردە ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئۆتكەن ھەر قانداق يىللاردىكىدىن
بالدۇر باشلاندى، چوڭ - كىچىك ئېرىقلاردا تاغ سۇلىرى تولۇپ ئاقتى،
ئۇزلەشتۇرۇپ تاختىلانغان بوز يەرلەر ئەينەكتەك پاقىرىتىپ سۇغۇرۇلدى،
كوپ ئەسىرلەردىن بۇيان چاڭقىغان قارا چىلان تۇپراق ئۇز ئومرىدە
بىرىنچى قېتىم قېنىپ سۇ ئىچتى. بوز ئىچىدىن ئېلىنغان ئالا ئېرىق
بىلەن تارماق شاخچا ئېرىقلارنىڭ قىر - تىرگەنلىرى، چىم، مامكاپ،
يالپۇزلار بىلەن يېشىل مەخمەلدەك ياشناپ كوكەردى.

سابىر بۇ كۇنلەردە ئالدىراش ۋە جىددى ئىدى. تاغ سۇلىرىنىڭ
ئېلىپ كېلىنگەنلىكى — ئاشلىق، پاختا بىلەن كەڭ تۇردە شۇغۇللىنىش
نىڭ ياخشى شەرتى. سوتسىيالىستىك گۈزەل، باي مەدىنىيەتلىك يېڭى
يېزا قۇرۇش ئۇچۇن يەنە نۇرغۇن كۇرەش ئېلىپ بېرىشقا، تىرىشچانلىق
كورسىتىشكە توغرا كېلىدۇ. سۇ مەسىلىسى ھەل بولدى دەپ تەكىنى
قىرلاپ يېتىش مۇمكىن ئەمەس. سابىر يېقىندا ناھىيدە ئوتكۇزۇلگەن
يېزا ئىگىلىكىدە داجەيدىن ئۆگىنىش قەھرىمانلىرىنىڭ ئۇچرىشىش
يىغىنىدا، يىغىندىن كېيىن دادۇي ئەزالىرىنىڭ يېڭىيەرنىڭ مۇكەممەل

ئارقا - ئارقىدىن سەھنىگە چىقىپ، ئۇز دادۇي، ئىشلەپچىقىرىش دۇيلىرىگە ۋاكالىتەن ئالتۇن ھەل بىلەن يېزىلغان لەۋھەلەرنى تاپشۇرۇۋالدى. تەقدىرنامە، مۇكاپات بۇيۇملىرىنى تاپشۇرۇپ ئېلىۋاتقان ئابابەكرى، ئابلىكىم، ئايىمگۇل، توختى، خاسىيەت ۋە سېلىماخۇننىڭ ئوغلى ئازاتلار بىلەن بىللە، سەھنىدە سۈك مېي كورۇنگەندە، مەيداندا ئالقىش سادالىرى يەنە بىر قېتىم ئەۋجىگە چىقتى.

مۇراسىمدىن كېيىن، «مۇز كولى» دىن قويۇۋېتىلگەن سۇ تەشمە ئېرىقتىن ۋاشىلداپ چىقىپ تاش ئۆستەڭگە چۈشتى. كۆمۈشتەك سۈپ-سۈزۈك ئويناق شوخ تاغ سۇلىرى تاش ئۆستەڭگە لىق تولۇپ، تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلۇپ - سەكرەپ، ئۈنچە - مارجانلار چاچرىتىپ، شىددەت بىلەن ئېقىپ كەتتى.

ئۆستەڭدە لوملۇدەپ ئېقىۋاتقان سۇغا زوق بىلەن نەزەر تاشلاپ، سۇ ئېقىمى بويلاپ كېتىۋاتقان ئۆستەڭنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى مىڭلىغان كىشىلەر ئېلېكتىر ئىستانسىسى تەرەپكە قاراپ ئاقتى ۋە بۇ يەردە يولداش سۈك جىڭشىڭ بىلەن چاۋار مەتقۇل گۈلدۈرلىگەن ئالقىش سادالىرى ئىچىدە لېنتە كەسكەندىن كېيىن، ئويناق تاغ سۇلىرى پولات چاقپىلەكنى شىددەت بىلەن ئايلاندۇردى. قىزىلنۇر ئېقىمى — ئوچمەس يېگىيەر چىراقلىرى بۇ تاغلىق يېزىنىڭ ھۆسنىگە - ھوسۇن قوشۇپ پارلاپ ياندى.

بۇ يەرگە توپلانغان بارلىق خەلق ئاممىسىنىڭ ۋە خوشال نەغمە-ناۋا قىلىپ كېلىۋاتقان جەسۇر يىگىت - قىزلارنىڭ شاتلىق تەنتەنىسى، شادىيانە ئۇسۇللىرى، جاراڭلىق ناخشىلىرى ئەۋجىگە كۆتىرىلدى:

قىلىمىز خوشال نەغمە،
بېقىپ نۇرلۇق چىراقلارغا.
بەختىمىزنى كۈيلەيمىز،
قېتىپ يېڭى قوشاقلارغا.

باش ئەگدى بۈگۈن تاغلار،
داجەي روھى — غەيرەتكە.
قىزىلتاغدا ياڭرىدى،
زەپەر مارشى پەلەككە......

بوزلۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتكەن يېڭى يولدىن بۇرۇلۇپ، يان تەرەپتىكى ئانا ئېرىقنى ياقىلاپ كېتىۋاتقاندا، ئالدى تەرەپتىن شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ قىزجۈرىن نىياز قۇربان چىقىپ كەلدى. نىياز قۇربان خوشال ۋە ئېتىلىك ئىدى.

— مەن سىنى ئىزلەپ كېتىۋاتاتتىم، ئۇكا، — دىدى ئۇ سەل قىسىلغان كوزلىرى بىلەن سابىرغا كۈلۈپ قاراپ. نىياز قۇرباننىڭ پۈش قاقلىرى تۈرۈلگەن بولۇپ، مۈرىسىدە كەتمەن بار ئىدى. بەلۋىغىغا ئىس ۋالغان غىلاپلىق پىچىغى يانپىشىدا پولاڭلاپ تۇراتتى، — هەي، ئۇكا، بۇ بوزلۇقنى ئارىلاپ يۈرۈپ، يۈرىگىم زادىلا ئىچىمگە پاتماي كەتتى. تاغ سۇلىرىنىڭ كېلىشى بىلەن هەممە نەرسىنىڭ مۇنداق تېز ئۆزگىرىپ كېتىشىنى زادىلا ئويلىماپتىمەن. قىسقىسى ئاجايىپ بىر باشلىنىش بولۇۋاتىدۇ، كىشى چىن قەلبىدىن رازى بولىدۇ-دە......

سابىر نىياز قۇربانغا قاراپ كۈلۈپ قويدى:

— خوش، ئۆزەڭ نەدىن كېلىۋاتىسەن نىياز ئاكا، — دىدى سابىر ۋە مۈرىسىدىن كەتمەننى ئېلىپ سۈيى تېشىپ كېتىۋاتقان شاخچا ئېرىقنى قىرلاپ تۇرۇپ.

نىياز قۇربان سابىرغا ياردەملەشتى ۋە ئېرىقنى قىرلاپ بولغاندىن كېيىن، كەتمىنىنى يەنە مۈرىسىگە سالدى.

— مەن ساڭا ئېيتسام ئۇكام، — دىدى نىياز قۇربان بىر قولى بىلەن بۇرۇتلىرىنى تولغاپ تۇرۇپ خوشاللىق بىلەن، — هازىر بوز ئىچىدە ئوسىبا قىلىنىۋاتقان يەرنىڭ هۆددىسى يوق. بۇنى قانداقمۇ تېرىپ كېتەرمىز دەپ بېشىم قېتىپ تۇرسام، مانا گۇڭشېدىن تېلېفون! گۇڭشې ماشىنا-تىراكتور پۇنكىتى بىزگە ئۈچ تىراكتور ئاجرىتىپ بېرىشنى قارار قىپتۇ، يەنە كېلىپ هەممىسى يېپ-يېڭى زەنجىر تاپانلىق «دۇڭفاڭخۇڭ»! كوردۇڭمۇ، مانا بۇنىڭغا نىمە دەيمىز؟

— مەن بۇ توغرىلىق تۇراخۇنكام بىلەنمۇ مەسلىهەتلەشتىم، — دىدى سابىر ۋە كەتمىنىنى ئېرىق سۈيىدە چالغىتىپ چايقاپ، مۈرىسىگە ئالدى، — هازىرقى جىددى مەسىلە — ئوسا قىلىنغان يەرنى ۋاقتىدا تېرىۋېلىش، تىراكتور قانچە تېز كەلسە شۇنچە ياخشى. هازىرچە بىز ئۇغۇتقا

تەرەققىيات كۈيخۇاسىنى تۈزۈش يىغىنىدا سۆزلىگەن قىزغىن، يالقۇنلۇق سۆزلىرىنى ئويلىغاندا، قەلبى شاتلىق دولقۇنى بىلەن ئۇركەشلەيتتى ۋە ئىختىيارسىز. «ھايات كېمىسى شىددەت بىلەن ئىلگىرىلىمەكتە، يېڭىيەر ئۆزىنىڭ گۈزەل كېلەچىكىگە قاراپ چوڭ قەدەملەر بىلەن ئالغا سىلجىماقتا، مۇنداق ئۇلۇغ ئىشنىڭ ئاكتىپ قاتناشقۇچىسى، ئىلگىرى سۈرگۈچىلىرىدىن بولۇش نەقەدەر شەرەپلىك، بەختلىك ئىش - ھە؟» دەپ پەخىرلىنەتتى.

سابىر بۇ كۈنلەردە كەتمەننى زادىلا قولىدىن چۈشۈرمەيتتى. كەتمەننى قولىغا ئالسىلا ئۆزىنى كۈچلۈك، بەردەم ۋە ناھايىتى ئىشەنچىلىك ھېس قىلاتتى. «كەتمەن پەزىلەتلىك قورال، ئەمگەكچى دىخاننىڭ دوستى» دەيتتى. ئۇ بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن ئۇسسى كېلىشكەن مۇنبەت بوزغا چىگىت، قوناق ئۇرۇغى سېلىۋاتقان بوجۇگجىلار بىلەن بىللە بولدى. ئۇرۇق سېلىش — جىددى ئىش. ئۇ ئىنتايىن ئەستايىدىللىقنى، تۈجۈپىلەپ ئىشلەشنى تەلەپ قىلىدۇ. بىپەرۋالىق قىلىش مۇمكىن ئەمەس. سابىر بۇ يەردە تۇراخۇن بىلەن تېرىلغۇ ۋەزىيىتى، سۈپەت ئۆلچىمى توغرىسىدا، ئاساسى كۈچنى تېرىلغۇغا مەركەزلەشتۈرۈش توغرىسىدا كېڭەشتى. ئاندىن كەتمىنىنى مۈرىسىگە سېلىپ، يېڭى ئېچىلغان بوزدا يەر ئۇسا قىلىۋاتقان سۈچىلارنى مولجالاپ، بوزلۇقنىڭ ئاياق تەرىپىگە كەتتى.

بوزلۇق ئىچىدە ھەممە يەردە دىڭگۈدەك ئەزالار بار ئىدى. سەنئەتخۇمار يېڭىيەر قىز - يىگىتلىرىنىڭ ياڭراق، شوخ ناخشىلىرى ئەمدى ئېلېكتىر نۇرلىرى چاقنىغان قەدىمى مەھەللىلەردىلا ئەمەس، بەلكى يېڭى ھايات، يېڭى تۇرمۇش زوق - ئىشتىياقى بىلەن جانلىنىۋاتقان، قىزغىن ئەمگەك سەھنىسى بولۇپ قالغان چەكسىز بوز ئىچىدىمۇ جۇشقۇن، روھلۇق ئاڭلىناتتى ۋە بۇ ناخشىلار ھايات قايىنىغان بوزلۇقنى ئۆزىگە ئاشنا قىلىپ ئۇچۇپ كەلگەن تورغاي، تۇمۇچۇقلارنىڭ ئەۋجىگە كۆتىرىلگەن سايراشلىرى ھەم تاغ سۇلىرى يامراپ كىرىۋاتقان ئېتىزلاردا ھاشارەت قوغلاپ يۈرگەن قارا قۇچقاچلارنىڭ ۋىچىرلاشلىرى بىلەن قوشۇلۇپ، ئاجايىپ يېقىملىق، گۈزەل نەغمە - ناۋا مەنزىرىسىنى تەشكىل قىلاتتى.

سابىر ئىككى تەرىپىگە تېرەك، جىگدە، ئۈژمە جىرىملىرى قويۇلغان،

ھارۋاڭنى قۇراشتۇرۇپ، تاغدىن گوتۇن - پوتۇن ئەكىلىپ ئانچە - مۇنچە ئىش - ئوقەت قىلىشىڭغا دەخلى - تەرۇز قىلمايدۇ.

— ھەي ئۇكا، قويساڭا بۇ گەپنى، — دېدى ھاشىماخۇن سەل خىجالەت بولغان ھالدا، — سىلەر شۇنداقمۇ دەيسىلەر، لېكىن بىز نىكەم-دىكى ئادەملەر. بىز كونا جەمىيەتتە ئادەم ئۆز كومچىكە ئوت تارتمىسا، دۇنيا ھارام، دەيدىغان ئېقىدىگە چىرمىشىپ كەلگەن ئادەملەر ئەمەسمۇ. شۇڭا، سوتسىيالىزم يولىنىڭ بەلەنلىكىنى كورۇپ تۇرسامۇ، بەزىدە بىر پۇتۇم «شەخسى كومەچكە» تارتىپ كەتكىنى راست. ئەمما، قىزىلتاغ تەشمى-سى تېشىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئوز كوزۇمگە ئىشەنمەي قالدىم. گەپنىڭ ھەق دانىسىنى ئېيتسام، كوپچىلىككە ئەگىشىپ ھە - ھۇ قىلغىنىم بىلەن، پۇتۇن بىر تاغنى تېشىۋېتىشكە زادىلا ئىشىنەلمىگەن ئىدىم. قىشچە، ئەكىلىپ ساتى-دىغان قىرىق - ئەللىك ئۇلاق ئوتۇنغا زىيان، دەپ ئويلىغان ئىدىم. ئۆزۈن گەپنىڭ قىسقىسى ... ھەي، بۇ شەخسى كومەچ ئادەمنى ھەر تەرەپكە باشلاپ قويىدىكەن، قىزىم خاسيەتچىلىك ئويلىيالماپتىمەن. ئەقىل ياشتا ئەمەس، باشتا، دىگەن شۇ - دە، ئۇ ئىشەك ھارۋاڭمۇ قۇرسۇن، ھەممە بەركەت كوپچىلىك بىلەن بىللە بولۇشتا ئىكەن......

شۇنىڭدىن كېيىن ھاشىماخۇن قىزىلتاغ تەشمىسى جەريانىدىكى بەزىبىر تەۋرىنىشلىرىنى ئەسلەپ يەنە ئەپسۇسلاندى. سادىق سابىرغا قاراپ:

— ئەتىگەندىن بېرى بىر خىيال مېنى ھېچ تىنجىتمايدۇ، — دېدى ئويلىنىپ تۇرۇپ، — مەن، قولىمىز سەل بوشىغاندىن كېيىن ئەزالارنىڭ كۆيىخۇا پىلانىدىكى يېڭى ئوي - ئىمارەتلىرىنى مانا شۇ بوز ئىچىگە قۇرساقمىكىن دەيمەن. راستىنى ئېيتقاندا، يېڭىيەرنىڭ ھەقىقى يېڭىسى مانا شۇ داجەي گۆلى بولۇپ ئېچىلغان بوز يەر - دە!

— بۇ پىكرىڭ توغرا، سادىق، — دېدى سابىر پايانى يوق بوز-لۇقنىڭ يىراق قىرغاقلىرىغا كوز تىكىپ، — تومۇر بوۋام «خەلق گۆكشې-سى — ئالتۇن كوۋرۇك، داجەي يولى — پارلاق يول» دەپ بىكارغا ئېيتمىغان. بىز جەزمەن سوتسىيالىزم چوڭ يونىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، كېڭەيتىشكە قاراپ يۈرۈش قىلىشىمىز،

ھاجەتسىز. ئاپتاپ يېگەن بوزلىق ئۆزى غىچچىدا ئوغۇت. ئەمما، بۇغداينىڭ دان تۇتۇش مەزگىلىدە بىرئاز خىمىيىۋى ئوغۇت بېرىش كېرەك، بۇ توغرىلىق يولداش چاۋار مەتقۇل خېلى بۇرۇن ئەسكەرتكەن. شۇڭا، سەن يەنە بىر قېتىم گۇڭشېغا بارساڭمىكىن. تىراكتورنىمۇ، ئوغۇتنىمۇ ئېلىپ كېلىشكە توغرا كېلىدۇ......

ئۇلار يەنە بىرئاز مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، نىياز قۇربان ئالدىراپ گۇڭشې تەرەپكە كەتتى.

سابىر ئانا ئېرىقتا لوممۇلدەپ ئېقىۋاتقان سۇنى ياقىلاپ يولىنى داۋام قىلدى. ئۇ ئۆزلەشتۈرۈلگەن بوز يەرنىڭ ئايدىڭكول دادۇيىگە تۇتىشىدىغان پاسىلىغا كەلگەندە، قاش قارىيىپ قالغان، ئېتىزلار ئىچىدە «نەغمە - ناۋا» لار بېسىققان ئىدى، پەقەت، يىراق قىرتىرگەنلەرنىڭ بويلىرىدىن سۇچى يىگىتلەرنىڭ لەرزان ناخشىسى، يېقىن ئەتراپتىن تاغ سۇلىرىنىڭ «بۇلۇق - بۇلۇق» قىلىپ ئاۋاز چىقىرىپ بوز توپىغا سىڭىشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

بۇ يەردە مىنبىك لىيەنجاڭى سادىق بىلەن ھاشماخۇن جىددىيلىشىپ سۇ تۇتۇۋاتاتتى. سادىق ئىلگىرىكىدەك كەم سۆز، بەردەم ۋە بىرئاز ئويچان ئىدى، ھاۋا خېلىلا ئىسسىپ قالغان بولسىمۇ، ئۇ يېڭىلا يارىشىدىغان ئىگىز ئورە تۇمىقىنى تېخىچە تاشلىمىغان ئىدى. ئەكسىچە، ھاشماخۇن بادام دوپپا كىيىپ ياز قىلىۋەتكەن، كەيپى ناھايىتى خوش ئىدى.

ھاشماخۇن سابىرنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا:

— تاغ سۇلىرى بوز ئىچىگە جان بەردى - دە، جان! ئىشقىلىپ ئۇسسا قىلىنغان يەرنى تېرىپلا كېتەلىسەك، كۈزلۈككە ئاشلىق بىلەن پاختىنى يىغىۋېلىشىمىزمۇ بىر گەپ ئوخشايدۇ، — دېدى.

— ھاشىمكام كۈزلۈككە ئاشلىقنى ۋاقتىدا يىغالماي قېلىشىنىڭ غېمىدە قالدى، — دېدى سادىق چاقچاق قىلىپ. ئۇ كەتمىنىگە تايىنىپ، ھاشماخۇننىڭ قېشىدا تۇراتتى ۋە سابىرغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ئېيتتى، — مەن ساڭا ئېيتسام، ھاشىمكا، — دېدى سادىق كۈلۈپ، — ئاشلىقنى ۋاقتىدا تېرىۋالساقلا ئۇنى، ئەلۋەتتە يىغىۋالغىلى بولىدۇ. يىغىۋېلىش سەل - پەل كېچىككەن تەقدىردىمۇ، لېكىن سېنىڭ ئېيتقاندەك

ئاستا - ئاستا كۆككە كۆتىرىلدى. پۈتۈن دالا ئاي نۇرىدا، خۇددى ئالتۇن سۈيى يۈگۈرتىلگەندەك، جىلۋىلىك بىر تۈسكە كىردى. ئېتىز - ئېرىقلاردىكى سۇلار قىزغۇچ ئەينەكتەك يالتىراپ پاقىرىدى. ئېرىق بويلىرىدىكى چىم - كۆكات، ياپيۇز يوپۇرماقلىرى دولقۇنلىنىپ ئېقىۋاتقان سۇ ئۈستىدە تولۇنئايلىق كېچىنىڭ سازچىلىرىدەك، كۈمۈش تەڭگە بولۇپ، يېنىككىنە تەۋرىنىپ شىلدىرلىدى......

بۇ چاغدا، بىر ئۈن يېتىم يەردىكى دوڭلۇكنىڭ كەينىدىن مۇرىسىگە كەتمەن سېلىۋالغان بىر قىز ناخشا ئېيتىپ چىقىپ كەلدى؛

تۇمەن مىڭ يىل چېچەكلەيدۇ،
نۇرانە بەختىمىز بىزنىڭ.
قۇياشقا تەلپۈنەر دائىم،
قىزىل چوغ قەلبىمىز بىزنىڭ.

قەدىردان داھى ماۋجۇشى —
ئۇلۇغ ئۇستاز ياشا يۈز مىڭ......

بۇ قىز زەيتۇنەم ئىدى. زەيتۇنەم سابىرنى كۆرۈپ:

— ۋىيەي، سىز... سابىرغۇ...، — دېدى سەل ئۇيالغان ھالدا چولپان كۆزلىرىنى قاچۇرۇپ.

زەيتۇنەمنىڭ پوشقاقلىرى تۈرۈلگەن، پۇتلىرى يالاڭقداق بولۇپ، يېڭىلا ئىش ئورنىدىن قايتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— ھارماڭ، زەيتۇنەم، — دېدى سابىر ۋە زورۇر بولمىسىمۇ، كەتمىنىنى ئىختىيارسىز مۇرىسىگە ئالدى، — سىزنى قايسى شاماللار ئۇچۇرۇپ كەلدى بۇيەرگە، كەچ قاپسىزغۇ؟ ......

قىز بىر مىنۇتچە گەپ قىلمىدى، ئۇ سوغۇرۇلغان ئېتىزلارغا كۆز يۈگۈرتىۋاتاتتى. سابىرنىڭ نەزىرىدە زەيتۇنەم ئەتىگەندىن بۇيان بۇ يەردە قانچىلىك يەرنىڭ ئوسا قىلىنغانلىقىنى مۆلچەرلەپ، بۇنى ئۆزلىرى ئوساقىلغان يەر بىلەن سېلىشتۇرۇۋاتقاندەك ئىدى. كېيىن زەيتۇنەم چاقچاق ئاھاڭىدا:

كىچىككىنە تاغلىق كەنتتە تۇرساقمۇ دۇنياغا نەزەر تاشلاپ، ئىنقىلاپ ئۈچۈن كوپرەك توھپە قوشۇشىمىز لازىم......

ئۇلار سۇ، بوز يەر، يېزىنىڭ پات ئارىدا چىراي ئاچىدىغان گۈزەل كەلگۈسى توغرىسىدا قىزغىن سوھبەتلەشتى. ئاندىن سابىر سادىق بىلەن ھاشىماخۇننىڭ قايتىپ كېتىپ دەم ئېلىشىنى، كېچىلىك سۇ تۇتۇشقا بىرەر كىشى ئەۋەتىشىنى ئېيتتى - دە، كەتمەننى قولىغا ئالدى.

گۈزەل، يېقىملىق باھار كېچىسى. سابىر سادىقلار يېرىملاشتۇرغان ئېتىزنى ئۇسا قىلىپ بولۇپ، يېڭى بىر ئېتىزغا سۇ باشلىدى، سۇ يامراپ، لومۇلدەپ ئېقىپ كەتتى. ئۇ كەتمەننى ئېرىق ئىچىدىن تارتىۋېلىپ، ئېقىۋاتقان سۇدا چالغىتىپ تۇرۇپ چايقىدى - دە، تاغ تەرەپتىن ئۇرۇلۇۋاتقان يېنىك، ساپ - سالقىن ھاۋانى قانغىچە ئىچىگە تارتىپ - راھەتلىنىپ كەتمىنىنى مۈرىسىگە ئالدى. شۇ پەيتتە، نەدىندۇ - يىراق بىر يەردىن لەرزان ئېيتىلىۋاتقان ناخشا ئاڭلاندى:

ئويناقلىشىپ ئاقىدۇ،
قىزىلتاغنىڭ سۇلىرى.
قەلبىمىزنىڭ ئاپتىۋى،
ماۋ جۇشىنىڭ سوزلىرى......

يېقىملىق ئېيتىلىۋاتقان ناخشا سۈزۈك سۇدەك تازا كېچە جىمجىتلىقىدا ھاۋانى تىترىتىپ، سابىرنىڭ قەلبىدە زوقلىنىش تۇيغۇلىرىنى قالدۇرۇپ، بارغانچە يېقىنلىشىپ جاراڭلاپ ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

قىزىلتاغدا، بوزلۇقتا،
ئېچىلدى لاجەي گۈلى.
قەلبىمىزدە بىر قۇياش بار،
ماڭغىنىمىز بەخت يولى......

دەل شۇ پەيتتە، گۈزەل، جۇشقۇن بۇ قەلب كۈيىنى ئاڭلىشىغاندەك يىراق مەھەللە دەرەخلىرىنىڭ كەينىدىن ئون توت كۈنلۈك تولۇنئاي

شۇنىڭدىن كېيىن زەيتۇنەم تېقىمىغا چۈشمىگەن ئەككى ئورۇم چېچىنى كەينىگە تاشلاپ ئورنىدىن تۇردى، جىلىتكىسىنىڭ تۈگمىسىنى ئەتتى. كەتمىنىنى مۇرىسىگە سېلىپ، بارغانچە ئىگىز كۆتىرىلىۋاتقان ئايغا، چاراخلاپ يېنىپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا قاراپ قويۇپ سورىدى:

— ھە، ئېيتقاندەك، گۈلسۇمخان ئانام تېچلىقمۇ، مەن خېلىدىن بېرى كۆرمىدىم.

— تېچلىق، سادەتخان ئانامچۇ؟

— ئانامۇ ئوبدان، لېكىن... — زەيتۇنەم نېمىسىنىدۇ ئەسلەپ قىزاردى. بىر نەرسىنى ئېيتقۇسى كەلدى - يۇ، ئېيتمىدى. بۇ ھالنى سابىر سەزدى:

— زەيتۇنەم نېمىشقا گەپ قىلمايسىز، گەپ قىلىڭ. بىر ئىش بولدىمۇ؟

— نېمە ئىش بولاتتى، لېكىن......

زەيتۇنەم كۆزلىرىنى باشقا تەرەپكە ئېلىپ يەرگە قارىۋالدى. ئاي يورۇغىدا ئانچە ئېنىق بولمىسىمۇ، ئۇنىڭ مەڭىزلىرىنىڭ ئوتتەك يېنىپ، توغاچتەك قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى سابىر كۆڭۈل كۆزى بىلەن كۆردى. بۇ «قىزىرىش»نىڭ مەنىسى سابىرغا ئېنىق ئىدى، ھەتتا سابىرنىڭ ئۆزىمۇ قولايسىز بىر ھالغا چۈشۈپ قېلىپ يۈزلىرىنىڭ قىزىرىپ كېتىۋاتقانلىغىنى سەزدى......

قىزىلتاغ سۇ قۇرۇلۇشى ئاياقلىشىپ، ئۆيلەردە ئېلېكتىر نۇرى چاقناشقا باشلىغاندىن كېيىن، گۈلسۇمخان ئانا توي ئۈستىگە توي قىلىۋېتىش ئارزۇسى بىلەن كۆيۈپ - پىشىپ، «سابىرنىڭ بىر بېشىنى ئەككى قىلسام بولاتتى» دەپ ئويلاپ زادىلا كۆڭلىنى باسالمىدى. بۇ چاغدا سابىرنىڭ ئانىسى بىلەن بىرەر دەم ئولتۇرۇپ سۆزلىشىشكىمۇ چولىسى تەگمىدى، گۈلسۇمخان ئانا ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، ئاخىرى زەيتۇنەمنىڭ ئائىلىسىگە — سادەتخان ئاچىنىڭ قېشىغا بېرىپ بۇ ھەقتە مەسلىھەتلىشىپ كۆرۈشنى كۆڭلىگە پۈكتى......

گۈلسۇمخان ئانا سادەتخان ئاچىنىڭ تالباراڭلىق ھويلىسىغا كىرىپ كەلگەندە، ھامۇتاخۇن، زەيتۇنەملەر غىزا ئۈستىدە ئىدى. غىزادىن كېيىن،

— قىزىق، مەن شامال ئۇچۇرۇپ كېلىدىغان يوپۇرماق ئەمەس، شامالنىڭ ئادەمنى ئۇچارتقىنى نەدە بار ئىكەن، — دېدى كۈلۈپ. ئاندىن ئېرىق بويىدا شىلدىرلاپ تۇرغان كۈمۈش تەڭگىلەرگە قاراپ قويدى، مۈرىسىدىن كەتمەننى ئېلىپ، ئېقىۋاتقان سۇغا چىلاپ، چالغىتىپ چايقاپ، ئويناپ تۇرۇپ ئېيتتى، — دوڭلۈكنىڭ كەينىدە يەر ئوسا قىلدۇق، تاغ سۇلىرىنىڭ بوز ئۈستىدە يامراپ ئېقىشى بىر راھەت ئىكەن! ھېلى ئۇ ئېتىزغا، ھېلى بۇ ئېتىزغا يۈگۈرىمىز، سۇنىڭ بۇرنىدىن يېتىلەپ يۈرۈپ، ئېتىز سۇغۇرۇش نىمە دېگەن پەيزى - ھە! ... ئاڭلىسام، يېڭىيەر دادۈيى بۇ يەرگە چوڭ جامائەت بېغى بىنا قىلىشقا كىرىشكەن دەيدۇ. كېچىلىك سۇ تۇتىدىغانلار بىلەن سۆھبەتلىشىپ بىر ئاز كەچ قالدىم. قايتىشىمدا بىر كۆرەي دەپ بۇ يەردىن ئۆتتۇشۇم... شۇنداق قىلىپ، يەنە بىر ئىككى يىلدا يېڭى باغنىڭ مېۋىسىگە ئېغىز تېگىدىكەنمىز - دە.

— ئەلۋەتتە، — دېدى سابىر ۋە سۇ بىلەن تولغان بىر ئېتىزنىڭ ئېغىزىنى ئېتىپ، يەنە بىر ئېتىزغا سۇنى باشلىغاچ يېڭى باغنىڭ پىلانى توغرىسىدا سۆزلەپ بەردى، — دەسلەپ، پىلان بويىچە، جامائەت بېغى قۇرۇشقا ئەللىك مو يەر بەلگىلەنگەن، ئەمما تۆمۈر بوۋام كۈتۈلمىگەندە «ئىسيان» كۆتىرىپ: ياق، يېڭى باغ يالغۇز يېڭىيەر ئۈچۈنلا قۇرۇلسا بولمايدۇ، پۈتۈن گۇڭشې ئېغىز تېگىدىغان مېۋىزارلىق باغ بولسۇن، دەپ چىڭ تۇرۇپ، ئاخىر باغنىڭ كۆلىمىنى يۈز موغا كېڭەيتكۈزدى. ھازىر تۆمۈر بوۋام تەجرىبىلىك باغۋەنلەرنى تاللاپ باغ بىنا قىلىشقا كىرىشتى. ئەنجۈر، چىلان، ئالما، ئانار، پىستە - بادام، ياڭاق كۆچەتلىرىنى يىغىش ئۈچۈن قېرىنداش گۇڭشې - دادۈيلەرگە ئادەم ئەۋەتتۇق، ئۆزىمىزدە بارلىرىنى قويۇۋاتىمىز. ئېيتقىنىڭىز كەلسە، يەنە بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن، بۇ يەردە يېڭى مېۋىگە ئېغىز تېگىش مۇمكىن......

— بىزنىڭمۇ شۇنداق بىر پىلانىمىز بار، — دېدى زەيتۇنەم پۇشقاقلىرىنى چۈشۈرۈپ، ئېرىق سۈيىدە كەتمىنىنىڭ دەستىسىنى تازىلاپ - يۇيۇپ تۇرۇپ، — ئەزالارنىڭ يېڭى ئۆي - جاي قۇرۇلۇشىنى دەل مۇشۇ بوزلۇق ئۈستىدە ئېلىپ بارماقچىمىز. لېكىن، بىز بۇ ئىشنى ئەتىيازلىق تېرىلغۇدىن كېيىن قولغا ئېلىشنى قارار قىلدۇق.

— مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن......

ئىككى يۈرەكنىڭ پاك - ساپ مۇھەببىتىگە ئاي، سۇ، كۆمۈش تەگ گىلەر گۇۋا ئىدى. يېڭى ھايات قوينىغا قەدەم بېسىپ كىرىۋاتقان بوز يەر ئۈستىدە ئېچىلغان بۇ مۇھەببەت گۈلى ھەر ئىككى يۈرەكنى ئۆزىگە تارتتى. يۇلتۇزلار كۈندەشلىك قىلغاندەك يېنىپ - ئۆچتى، تولۇنئاي مۇبارەكلىگەندەك ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن نۇر سېپىپ ئۆتتى ...... بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن سابىر ئايدىڭكۆل دادۇيى تەرەپكە خۇشال كېتىۋاتقان زەيتۇنەمگە قاراپ - قاراپ قويۇپ، كەتمىنىنى ئېگىز كۆتىرىپ، يايراپ يېڭى ئېتىزلارغا سۇ باشلىدى:

— ئاق، سۇلار، ئاق! ......

8. يېڭى رەسىم

جاۋ تيەن بىلەن سۈك مېي يېڭىيەر بىلەن ئايدىڭكۆل دادۇيىگە ئايرىلىدىغان تاختا كۆۋرۈكنىڭ ئۈستىگە يېتىپ كەلگەندە، قۇياش تىك كۆتىرىلگەن بولۇپ، پۈتۈن دالا ئالتۇن رەڭگىدە تاۋلىنىپ تۇراتتى. جاۋ تيەن كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ، كۆز ئالدىدا گەۋدىلىنىپ تۇرغان بوزلۇق ئىچىدىكى گۈزەل مەنزىرىگە مەپتۇن بولۇپ بىر پەس قاراپ تۇرۇپ قالدى ... يېڭىيەر دادۇيىگە قاراپ سوزۇلۇپ كەتكەن تۈپ - تۈز تاش يول، يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى كەڭ ئېرىقتا لومۇلدەپ - بۇلدۇقلاپ ئېقىۋاتقان ھاياتبەخش تاغ سۇلىرى، سۇ بويىدا بۈككىدە باراخسان بولۇپ ئۆسكەن تاغ تېرەكلىرى، ئۈزۈنىسىغا، توغرىسىغا كەتكەن مۇداپىئە ئورمان بەلۋاغلىرى؛ يولنىڭ سول تەرىپىدە پاختىلىرى چاناقلىرىغا پاتماي ئېچىلىپ كەتكەن چېكى يوق ئاق ئالتۇنلۇق ۋادا؛ ئوڭ تەرەپتە نەچچە مىڭ مو يەرگە غۇلاچ يايغان ئاق ئاتچېشلەق كوممىقوناق ئېتىزلىرى يېيىلىپ ياتاتتى. ئاق ئالتۇنلۇق ۋادا بىلەن كوممىقوناق ئېتىزلىرىنىڭ يۇقۇرقى تەرىپىدە ئەزالارنىڭ يېڭى سېلىنغان ئاپپاق ئۆي - ئىمارەتلىرى، چوڭ - چوڭ بىنالار، ئېلېكتىر سىملىرى تارتىلغان، لابا بېكىتىلگەن تۈۋرۈكلەر كۆرۈندى. قونىاق ئېتىزلىرىنىڭ كەينىدە بولسا

ئۇلار سوھبەت قۇرۇپ، مۇزەپپەرلەر قانىلىق قامچا ئوينىتقان ئوتمۇش زامانىنى تىلغا ئېلىپ، لەنەتلەر ئوقىدى، يېڭى زامانىنىڭ خىسلەت ـ خاسىيىتى ئۇستىدە ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ سوزلەشتى. ئاندىن گۇلسۇمخان ئانا سابىرنىڭ ئالدىراش ئىشلىرىنى تىلغا ئالدى، زەيتۇنەمگە مەسلىگى كەلگەنلىگىنى ئېيتتى. مانا شۇ يەردە زەيتۇنەم بىلىندۇرمەي ئورنىدىن تۇردى ـ دە، كەتمىنىنى ئېلىپ ئاستا تالاغا چىقىپ كەتتى. ھامۇتاخۇن سۇچىلارنىڭ قېشىغا بېرىشى كېرەك ئىدى. شۇڭا ئۇ گۇلسۇمخان ئانىدىن ئەپۇ سورىدى. گۇلسۇمخان ئانا ئۇزاق سوھبەتتىن كېيىن سادەتخان ئاچىنىڭ: «بىزنىڭ سابىر بالىدىن ئايايدىغان قىزىمىز يوق. ئەمما، ئوزلىرى بىلىلا، يېڭى زامانىنىڭ قىز ـ يىگىتلىرى ئوز لايىغىغا ئوزى چەن سوقىدۇ، زەيتۇنەمخان ئوزى شۇ خىيالغا كەلگەن بولسا، بىز ھەر قاچان تويى خىزمىتىگە تەييار. بۇ ئىش توغرىسىدا زەيتۇنەمخان ئوزى بىر نىمە دىمىسە، بىز كېسىپ ئۇچۇر بېرەلمەيمىز» دىگەن سوزىنى ئاڭلاپ يېڭىيەرگە قايتىپ كەلدى.

سابىر بۇ گەپلەرنى گۇلسۇمخان ئانىنىڭ ھاۋالىسى بويىچە سادىقتىن ئاڭلىدى ۋە ئانىسىدىن رەنجىپ قالدى: «تازىمۇ قىزىقتە بۇ ئانام، — دەيتتى كوڭلىدە سابىر، — بىزنىڭ ئالدىمىزنى كىم توسۇپ تۇرۇپتۇ... زەيتۇنەم، سابىر ئوز كوڭلىدىكىنى ئېچىپ ئېيتىشقا جۇرئەت قىلالماي، ياشانغان ئانىسىنى يول ماڭدۇرغىنى نىمىسى، دەپ ئويلاپ قالسا، بىر ئەپلەشمىگەن ئىش بولىدۇ ـ دە...».

زەيتۇنەم ئالدىغا تاشلانغان بىر تال چېچىنىڭ ئۇچىنى ئوينىپ تۇراتتى. قىزنىڭ بۇلاقتەك ئويناپ تۇرغان چوڭ كوزلىرىدە پارلاپ تۇرغان بىر خىل نۇر سابىرنى تېتىكلەشتۇردى. سابىر ئوز كوڭلىدىكىنى ئوچۇق ئېيتىشنى قارار قىلدى:

— زەيتۇنەم ... — سابىرنىڭ ئاۋازى ھاياجان ئىچىدە راۋاپنىڭ زىل تارىدەك تىترەپ كەتتى، — زەيتۇنەم... ئانام سىلەرنىڭ ئويگە بارغان بولسا، سىز چۈشىنىسىز، بىزگە يامانلىق تىلىمەيدۇ......

زەيتۇنەم قىزاردى. بۇ قېتىمقى قىزىرىش ئۇنىڭ رەڭگىگە ئانار گۇلىنىڭ قىياپىسىنى بەردى. غۇنچە لەۋلىرى بىلىنەر ـ بىلىنمەس شۇۋرلىدى:

بۇ ئىشلاردىن تېخى قانائەتلىنەلمىدىغانلىك ئەمەس، بارسىڭىز ئاڭلايسىز، ئۇنىڭ چوڭ پىلانلىرى بار، ئۇ ھېلىمۇ ناھايىتى ئالدىراش ......

جاۋ تيەن سۇڭ مېينىڭ سوزلىرىگە قۇلاق سېلىپ كېتىۋېتىپ، ئۇتكەنلەرنى ئەسكە ئالدى... ئۆتكەن يىل يازلىق ھوسۇلدىن كېيىن سابىر بىلەن زەيتۇنەم توي قىلدى، كۈزدە بولسا جاۋ تيەن بىلەن سۇڭ مېي توي قىلىشتى. زەيتۇنەم بىلەن سۇڭ مېي بىر-بىرىنىڭ تويىغا سەممىي دوستلۇق كورسىتىشتى. جاۋتيەن تويدىن كېيىن ناھىيىنىڭ جەنۇپ تەرىپىدە چوڭ بىر سۇ ئامبىرىنى پىلانلاش - لايىھىلەش بىلەن بولۇپ، گۇڭشېغا كېلىپ تۇرغان بولسىمۇ، يېڭىيەرگە ئۆتەلمىدى. يېقىندا، بۇ سۇ ئامبىرىنىڭ پۇتۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلگەندە، سابىر ۋەكىل بولۇپ بېرىپ مۇراسىمغا قاتناشتى ۋە شۇ يەردە سابىر جاۋ تيەنگە «يېڭىيەرگە بىر بارسىڭىز بولاتتى، ئەزالار سىزنى ئەسلەيدۇ» دەپ ئېيتتى. جاۋتيەن بولسا ئۆزىنىڭمۇ شۇنداق بىر ئويى بارلىقىنى ۋە پات ئارىدا بېرىشقا نىيەت قىلغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى ......

— ئەنە قاراڭ ماشىنا، يېڭىيەرنىڭ ماشىنىلىرى ...، — سۇڭ مېي جاۋ تيەننىڭ يېڭىنى تارتىپ ماشىنىنى كورسىتىپ بولغىچە، تاغدەك دوۋىلەپ پاختا بېسىلغان ئىككى ماشىنا ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ توختىدى.

ماشىنىدىن ئابابەكرى ۋە بىرقانچە ياش يىگىت سەكرەپ چۈشۈپ، يۈگۈرۈپ كەلدى. جاۋ تيەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ئوھو... بۇ بىزنىڭ قىزىلتاغ باتۇرلىرىمىزغۇ، — دېدى خۇشخۇيلۇق بىلەن قول ئېلىشىپ كورۇشۇپ.

— مانا ئەمدى بىزنى «چاڭجياڭ» دىن بوسۇپ ئۆتكەن باتۇرلار، دەيدۇ - دە.

— ئاق ئالتۇن باتۇرلىرى بولۇپ قالدۇق ......

— سابىر ئاكام كەمتەررەك بولۇڭلار دېگەن، سىز ...

— نەق گەپنىڭ ئۆزىنى ئېيتتىم، بۇنىڭ نىسىق بولساڭ ......

ئىدى، ئۇلار ...

ياشلار خۇشخۇي بىر قىلىشىپ كۈلدى ... يامان ......

گۇپۇلدەپ يەر ئاغدۇرۇۋاتقان تىراكتورلارنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلاندى
جاۋتيەن تاقىر چول ئىچىدە قەد كوتەرگەن ئالتۇن ۋادىغا ت
زوقلىنىپ تۇرغاندا، ھېمىشەمدىكىگە ئوخشاشلا تىببى ياردەم سومك
مۇرىسىگە ئېسىۋالغان سوۋك مېي ئۇنى نوقۇپ:

— نىمە سىز، بۇ يەرگە ئومرىدە بىر قېتىممۇ كېلىپ باق
ئادەمدەك ھەجەپ بىر قاراپ كەتتىڭىزغۇ، — دېدى.

جاۋ تيەن كۈلۈپ سوۋك مېيغا قارىدى:

— سوۋك مېي، سەن بۇ يەرگە دائىم كېلىپ تۇرغىنىڭ بىلەن
سابىرنىڭ تويىدىن كېيىن بۇ تەرەپكە ئوتەلمىدىم، — جاۋ تيەن ئالدىد
مەنزىرىدىن كوزىنى ئۈزمەي، خوشاللىق بىلەن سوزىنى داۋام قىلدى، —
قىزىلتاغنىڭ سۇلىرى كەلسە، بۇ يەردە چوڭ ئوزگىرىش بولىدىغانلىق
كوز ئالدىمغا كەلتۈرەتتىم، لېكىن ئوزگىرىشنىڭ مۇنچىۋالا تېز بولۇش
كوز ئالدىمغا كەلتۈرمەپتىمەن. مانا سەن ئويلاپ كورگىن: مەن بۇنىڭدى
ئۈچ يىل ئىلگىرى سېنى يوقلاپ كېلىپ بۇ چولدىن ئوتكىنىمدە، ب
بوزلۇقنىڭ ئىچى كىشىنىڭ يۈرىگىنى مۇجۇۋەتكىدەك مۇڭغا چوككەن
چول - جېزىرە ئەمەسمىدى؟ … يولداش سابىر داجەينى ئېكىسكۇرسىي
قىلىپ كەلگىنىگە ئىككى يىل بولدى. ئاران ئىككى يىل! ئىككى يىل
دىگەن، ئادەتتە، ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئەمەس، لېكىن داجەي روھىنى
جارى قىلغان كۈرەشچىلار مانا شۇ قىسقىغىنا ئىككى يىل ئىچىدىمۇ
شۇنچە چوڭ ئوزگىرىشلەرنى قىلىۋەتتى - ھە؟

— بۇ تېخى ھېچگەپ ئەمەس، — دېدى سوۋك مېي ئىككى تەر
پىدە سۇ ۋە دەرەخلىرى بار تاشيولدا كېتىۋېتىپ، — بۇ ئىككى يىل
يېگىيەر ئۈچۈن ئارقا - ئارقىدىن مول ھوسۇل يىلى بولدى. ھازىر ئۇلار
ئوزلىرى ئاپتوموبىل، تىراكتور سېتىۋالدى. ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ كۈ-
چىدىن پايدىلىنىپ، ئۇن تارتىش، چىگىت ئايرىش، ياغ تارتىش ماشى
نىلىرىنى قۇراشتۇردى. دوختۇرخانا، سودا دۇكىنى، باللار يەسلىسىنىڭ
قۇرۇلۇشلىرى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشتى. بۇ يىل ئومىدىن كېيىن كىنوخا
نىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئىش باشلاندى، ئەگەر سىز تومۇر بوۋام بىنا قىلغان
جامائەت بېغىغا بارسىڭىز، تېخىمۇ زوقلىنىپ كېتىسىز … يولداش سابىر

ئۇنتۇلدۇق. ئۇلار ھەر ئىككىسى ھەقىقى مىنبىلىك، ئۇنىڭ ئۇستىگە تومۇر بوۋام بىلەن سىلىماخۇنكام چىڭ تۇرۇۋالدى، مۇمكىن بولمىدى... بۇگۇن كەچتە بۇ ئىككى ئاغىنىمىزنى ئۇزىتىمىز، بۇگۇن ئۇلارنى ئۇزىتىش شەرىپىگە مەشرەپ قىلىمىز. بۇ — بىر توي. ئىككىنچىدىن، ئەتە يېزىنىڭ ئايىغىدىكى بوزيەرنى تۇتاش ئۆزلەشتۇرۇش كۇرىشىگە ئاتلىنىمىز. كۇزگى بۇغداي تېرىشتىن ئىلگىرى يەنە مىڭ مو بوزيەر ئېچىش پىلانى ئوتتورىغا قويۇلدى. سۇدىن غەم يوق، بوزيەرنىڭ ئايىغى بولسا ئوزىڭىز بىلىسىز، تەكلىماكانغا تۇتىشىدۇ......

شۇ كۇنى چۇشتىن كېيىن، سابىر جاۋتيەننى ئېلىپ، تومۇر بوۋا بىنا قىلغان جامائەت بېغىنى ئارىلىدى، ئاندىن يېزىنىڭ ئايىغىدىكى چوڭ بوزلۇققا ئېلىپ باردى. بوزلۇقنىڭ ئايىغى يىراق تەكلىماكان قىرغاقلىرىغا تۇتىشىپ كېتەتتى. سابىر يېنىدىن بىر خەرىتىنى ئېلىپ، جاۋ تيەنگە سۇندى. بۇ خەرىتىدە يېڭىيەر، ئايدىڭكول، قىزىليۇلتۇز داديۇلىرىنىڭ ھەمكارلىشىپ، چېكى يوق بوزيەرلەرنى تۇتاش ئۆزلەشتۇرۇش ۋەزىپىلىرى كورسىتىلگەن ئىدى.

— گۇڭشې داڭۋېيسى بۇ پىلاننى تەستىقلىدى، — دېدى سابىر ئۇيۇق بىلەن تۇتىشىپ تۇرغان مۇنبەت بوزلۇققا قاراپ، — بىزگە مەخسۇس تىراكتور دۇيىمۇ ئەۋەتمەكچى. ئەتە بىرىنچى جەڭنى باشلايمىز.

— دېمەك، يېڭىيەرنىڭ تېخىمۇ يېڭىسى تېخى ئالدىمىزدا ئىكەن-دە، — دېدى جاۋتيەن خەرىتىدىن كوزىنى ئالماي. ئاندىن چوڭقۇر، سەمىمى دوستلۇق رىشتىسى بىلەن سابىرغا قارىدى، ئۇنىڭ يېنىپ تۇرغان كوزلىرىدە چىن كوڭلىدىن رازى بولغانلىقى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— شۇنداق، يولداش جاۋتيەن، — دېدى سابىر تەمكىن ۋە ئىشەنچلىك ھالدا، — بىز قىزىلتاغ ئېتىكىدە يېڭى رەسىم سىزىۋاتىمىز، بۇ رەسىم سوتسىيالىزم يولىنىڭ شاراپىتىدىن بارلىققا كەلدى، داجەي يولىدىن تورەلدى، بۇ رەسىم تېخىمۇ گۇزەل تۇسكە كىرىپ نۇرلىنىپ بارىدۇ......

ئۇلار بوزلۇقتىن كەچ قايتتى، مەھەللە ئىچىگە يېتىپ كەلگەندە، ھەممە يەردە ئېلېكتىر چىراقلىرى يۇلتۇزدەك يېنىپ كەتكەن ئىدى، لابالاردا ئازات زامانىمىزنىڭ ئىلھامبەخش ناخشىلىرى ياڭرايتتى. ئۇلار

جاۋ تيەن ماشىنىلارغا بېسىلغان ئاق ئالتۇنغا زوقلىنىپ قارىدى ۋە ئابابەكرىنىڭ دولىسىغا قولىنى ئېلىپ:

— ھە، ئابابەكرى، بۇ يىل ئىشلەپچىقىرىشىڭلار قالتىس ئوخشىمامدۇ، — دېدى.

— يامان ئەمەس، — دېدى ئابابەكرى خۇشاللىق بىلەن، — ئۆتكەن يىل كۈزگى ئاشلىقنىڭ مو بېشى مەھسۇلاتىنى «چاڭجياڭ» دىن ئاشۇرۇپ، دۆلەتكە بەش يۈز مىڭ جىڭ ئاشلىق سېتىپ بەرگەن ئىدۇق، بۇ يىل دۆلەتنىڭ پاختا ئېھتىياجىنى نەزەردە تۇتۇپ، بەش يۈز مىڭ جىڭ پاختا سېتىپ بېرىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتىمىز ......

— يولداش جاۋ تيەن، بۈگۈن تازىمۇ ياخشى ۋاقتىدا كەپسىز، — دېدى قاراقاش، كۆزلىرى ئوتلۇق بىر ياش يىگىت، — ھازىر يېڭىيەردە توي......

— توي دەمسىنا، قانداق توي، كىمنىڭ تويى، — جاۋ تيەن قىزىقسىنىپ ئابابەكرىگە قارىدى.

— توي بولغاندا قانداق توي دېمەمسىز! — ئابابەكرى جۇشقۇن بىر كەيپىياتتا خۇشال جاۋاپ بەردى، — تېخى سىزنىڭ خەۋىرىڭىز يوق. بۈگۈندىن ئىككى ئاي بۇرۇن ئابلىكىم، ئايىمگۈل، خاسىيەتلەرنى بېيجىڭغا — داشۈيگە ئوقۇشقا ئۇزاتقان ئىدۇق. مانا ئەمدى ئەتە تۆمۈر بوۋامنىڭ كىچىك ئوغلى توختى بىلەن سىل ماخۇنكامنىڭ ئوغلى ئازاتنى خەلق جېيفاڭجۈنىگە ئۇزىتىمىز. ئۇزىتىشنىڭ ئۆزى چوڭ توي بولىدۇ. بۈگۈن كەچتە يېڭى جەڭچىلەر شەرىپىگە راسا مەشرەپ كېچىسى ئۆتكۈزىمىز، يولداش جاۋ تيەن سىزمۇ جەزمەن قاتنىشىڭ.

— ئەلۋەتتە قاتنىشىمەن، بىللە ئۇزىتىمىز، — دېدى جاۋ تيەن خۇشال بولۇپ.

— ئەتتەڭ، ئاران ئىككىلا سان بولۇپ قالدى-دە! — دېدى ھېلىقى قاراقاش يىگىت سەل خۇرسىنىپ.

— شۇنى دېمەمسەن! — دېدى ئابابەكرى ۋە جاۋ تيەنگە قاراپ ئېيتتى، — بىز ھەممىمىز ئەللىك-ئاتمىش كىشى تىزىمغا ئالدۇردۇق. قېرىشقاندەك سان ئىككىلا ئىكەن. نۇرغۇن تالاش-تارتىشلاردىن كېيىن، سابىر ئاكامنىڭ پىكرى بويىچە، نۆۋەتنى بۇ قېتىم توختى بىلەن ئازاتقا

لىرىگە كۆل تاقالغان، ھەربى كىيىم كىيگەن ھالدا سەل تارتىنىپ تۇرۇ-شاتتى. ئۇلارنى ئەل - ئاغىنە، تەڭتۇش يار - بۇرادەرلىرى ئوتتۇرىغا ئېلىۋېلىپ، ھەدەپ چاقچاق قىلىشىۋاتاتتى. بەزىلىرى قولىغىنى تارتىپ، بەزىلىرى مۈرىسىگە ئۇرۇپ: «بىزنى ئۇنتۇما، پات - پات خەت ياز»، «قىزىلتاغ باتۇرلىرى بولغىنىڭلار ئوتكەنكى ئىش. ئەمدى خەلق جىيفاڭجۈنىنىڭ باتۇرلىرى بولۇڭلار»، «ياخشى ئۆگىنىڭلار، سابىر ئاكامدەك بولۇپ كېلىڭلار»... دېيىشىۋاتاتتى.

ماشىنا ھەركەتكە كەلدى، «تات - تات» قىلىپ سىگنال بەردى. توختى بىلەن ئازاتنى ناھىيىگىچە ئۇزىتىپ قويۇشقا تەييارلانغان بىر تۈركۈم ياشلار راۋاپ، تەمبۇر، داپلىرىنى ئېلىپ، ماشىنىغا چىقىشتى. ئەزالار توختى بىلەن ئازاتنى چۆرىدەپ ئۇزىتىش سوزلىرىنى ئالدىراپ ئېيتىشتى.

— ئوغلۇم، مەن ناھايىتى خوشالمەن، — دېدى سېلىماخۇن ئوغلى ئازاتقا خوشال قاراپ، — ۋەتەنىنىڭ شان - شەرىپى — بىزنىڭ شان-شەرىپىمىز. پارتىيىنىڭ سوزىنى ئاڭلا، باتۇر جەڭچى بول......

سېلىماخۇن ئوز ئوغلىدىن پەخىرلەنگەندەك، ئازاتنىڭ مەيدىسىگە تاقالغان گۈلنى تۈزەپ قويدى. تومۇر بوۋا ئوز ئوغلى توختى بىلەن ئازاتنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، كوزلىرى نۇرلانغان، قەلبى شاتلىق بىلەن ھاياجانلانغان ھالدا:

— بالىلىرىم، بوۋاڭلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىڭلار، — دېدى ۋە مېھرىۋانلىق بىلەن چىن يۈرەك سوزىنى ئېيتىپ، — بەختى كۈلگەن ۋەتەن — ئالتۇن بوشۇك، يېگىيەر ئالتۇن بوشۇكنىڭ بىر پارچىسى. بەخت، ئامەت، پاراۋان تۇرمۇشىمىزنىڭ ھەممىسى ئۇلۇق پارتىيىمىزنىڭ، ئۇلۇق داھىيىمىز ماۋ جۇشىنىڭ دانا رەھبەرلىكى بىلەن قولغا كەلگەن. ئۇلۇق سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ بەختى — بىزنىڭ بەختىمىز. بەختىمىزگە چاڭگال سالماقچى بولغان يىرتقۇچلارنىڭ يولۇنىنى ئۇزۇپ تاشلاڭلار، ماۋ جۇشى كورسەتكەن سىزىقتىن چىقماڭلار، مېنىڭ سوزۇم شۇ، بالىلىرىم...، — تومۇر بوۋا يىگىتلەرنىڭ مۈرىسىگە ئۇرۇپ قويدى، — شۇنداق، مېنىڭ سوزۇمنى ئۇنتۇماڭلار.

يېڭىيەرنىڭ كەچكى گۈزەل مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىپ كېتىۋاتقاندا، چوڭ يولدىن ۋېلىسىپىت مىنىپ ئۆزلىرىگە قاراپ، ئايدىڭكۆل دادۇيىدىن كېلىۋاتقان زەيتۇنەمنى كوردى. جاۋ تيەن كۈلۈپ:

— زەيتۇنەم، سىزگە ھەر كۈنى ئايدىڭكۆلگە بېرىش قىيىن ئەمەسمۇ؟ — دېدى ئۇنىڭ بىلەن سەمىمى كورۇشۇپ.

— نىمىسى قىيىن دەيسىز، — دېدى زەيتۇنەم ۋېلىسىپىتقا يولىنىپ تۇرۇپ خۇشخۇيلۇق بىلەن، — ھازىر ئايدىڭكۆل بىلەن يېڭىيەر ئارىلىقىدىكى بوز يەر تۈگىدى. ئىككى دادۇي تاملىرى بىر - بىرىگە تۇتاشقان خوشنا بولۇپ قالدى. بۇ شەيتانچاقىقا مىنىمەن - دە، غىر قىلىپ بارىمەن. كەچ قالسام ئەشەدە قالىمەن. بۈگۈن سىزنى كەپتۇ دەپ، كەچ بولسىمۇ كەلدىم، سۆڭ مېنى قىنى؟

— دوختۇرخانىدا بولۇشى مۇمكىن، يا مەشرەپكە چاپتىمكىن.

شۇ چاغدا تۇراخۇن، نىياز قۇربان، سادىقلار كېلىشتى. ئۇلار بىرئاز چاقچاقلىشىۋالغاندىن كېيىن، ئىتتىپاق جۆبۇسى بىلەن مىنبىڭ ليەنى خەلق جىيفاڭجۈنىنىڭ يېڭى جەڭچىلىرى — توختى بىلەن ئازاتنى ئۇزىتىش شەرىپىگە ئۇيۇشتۇرغان مەشرەپ كېچىسىگە كەتتى. مەشرەپ كېچىسى قىزغىن ئوتتى. توختى بىلەن ئازاتقا ئاتاپ قوشاقلار توقۇلدى ۋە ئۇلارغا ھەۋەس كەلگەن قىز - يىگىتلەر دوستلۇق ئېيتىشىشلىرى ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇ - ئۇمىتلىرىنى، تىلەكلىرىنى بىلدۈردى. ئېيتىشىشتىن كېيىن قېرىلار، ياشلار، ئاياللار ئۇسسۇلغا چۈشتى. توختى بىلەن ئازاتنى كوپرەك ئۇسسۇلغا سالدى ۋە ئوزئارا ئۇسسۇلغا تارتىشتى. بۇ قىزىق، خۇشچاقچاق ئۇزىتىش كېچىسى خېلى بىر كەملەرگىچە داۋام قىلدى......

ئەتىسى تاڭ سۈزۈلۈش بىلەن تەڭ يېڭىيەردە يەنە بىر قۇتلۇق كۈن باشلاندى. سابىر بىلەن جاۋ تيەن سەھەردىلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇلار چاي - پايلىرىنى ئىچىشىپ دادۇي ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە خوشال قىز - يىگىتلەر، بوۋاي - موماي‌لار توختى بىلەن ئازاتنى ئۇزىتىش ئۈچۈن بۇ يەرگە ئاللىقاچان كېلىپ بولغان ئىدى.

قىزىل پىلاكاتلار بىلەن چىرايلىق زىننەتلەنگەن ماشىنىنىڭ ئالدىدا ھاياجاندىن كوزلىرى چاقناپ تۇرغان توختى بىلەن ئازات مەيدى

توختی بىلەن ئازات سابىرغا قارىدى:

— سابىر ئاكا، بىز جەزمەن قېرىنداشلارنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايمىز......

سابىر بىلەن جاۋ تيەن ئۇلارنىڭ قولىنى چىڭ سىقتى.

— مېنىڭ باشقا گېپىم يوق. نەچچە كۈندىن بۇيان ئوبدان سوزلىشىۋالدۇق. مەيلى قەيەردە بولماڭلار، يېڭىيەر كەمبەغەل دىخان، تۈۋەن ئوتتۇرا دىخانلىرىنىڭ خىسلەت - پەزىلىتىنى ساقلاڭلار، ئۈمىت - ئارزۇسىنى ئاقلاڭلار. بىز سىلەرنى يەنە باتۇر ئەزىمەتلەر سۈپىتىدە مەشەدە كۈتۈۋېلىشنى ئۈمىت قىلىمىز، — دېدى سابىر ئۇلارنى ئۇزىتىپ.

ماشىنا يېنىككىنە قوزغالدى ۋە نەغمە - ناۋالار ئىچىدە ئىككى تەرىپى قۇياش نۇرىدا ياشناپ تۇرغان باراخسانلىق چوڭ تاشيول بويلاپ يۈرۈپ كەتتى......

ماشىنا يۈرۈپ كەتكەندىن كېيىن، چوڭ بوزلۇقنى ئوزلەشتۈرۈشكە ئاتلانغان بىرلەشمە قوشۇن ھەيۋەت بىلەن سەپ تارتتى. قوشۇننىڭ ئالدىدا سابىر، تۇراخون، جاۋ تيەن، تومۇر بوۋا، زەيتۇنەملەر بار ئىدى. سابىر ئېگىز كوتەرگەن نۇرلۇق قىزىل بايراق قۇياش نۇرىدا چوغدەك تاۋلىنىپ غالىبانە جۇشقۇنلىنىپ لەپىلدەيتتى......

1972 — يىل، يەكەن